2 Vols
10/

Johannis de Fordun Chronica Gentis Scotorum.

EDITED BY

WILLIAM F. SKENE.

EDINBURGH
EDMONSTON AND DOUGLAS
1871.

TABLE OF CONTENTS.

PAGE

PREFACE, ... ix

APPENDIX TO PREFACE, ... xlix

JOHANNIS DE FORDUN CHRONICA GENTIS SCOTORUM :—

Liber Primus, ... 1

Liber Secundus, ... 31

Liber Tertius, ... 82

Liber Quartus, ... 140

Liber Quintus, ... 192

Gesta Annalia, ... 254

APPENDIX :—

I. Johannis de Fordun Capitula ad Librum Sextum parata, ... 387

II. Documenta Quædam a Johanne de Fordun exscripta, ... 402

III. Johannis de Fordun Capitula ad "Gesta Annalia" præfixa, ... 406

PAGE

IV. ÆTHELREDI DESCRIPTIO DE BELLO INTER REGEM SCOTIÆ ET BARONES ANGLIÆ APUD STANDARDUM, ... 438

V. QUOMODO A PAUCISSIMIS INTERFECTUS SIT SUMERLEDUS SITEBI, ÞE KING, CUM SUO IMMENSO EXERCITU, ... 449

VI. VISIO CUJUSDAM CLERICI DE GLORIA REGIS MALCOLMI, ... 452

FACSIMILE OF WOLFENBÜTTEL MS., . . . *to face* BOOK I.

PREFACE.

In re-editing, for the series of the Ancient Historians of Scotland, a work so generally known as the 'Scotichronicon,' and which has already been more than once printed, it will not be out of place to say a few words explanatory of the necessity for a new edition of that work, and the object to be attained by it.

The work usually termed the 'Scotichronicon,' and attributed to John of Fordun, is unquestionably one of great importance for the history of Scotland prior to the death of James I., and must form the basis of every history of that period. Prior to the compilation of this work, the materials for the early history of Scotland existed only in the shape of short chronicles and lists of kings. The germs of much that was fabulous and artificial were to be found among them, intermingled with fragments of true history, but nothing like the spurious and fictitious history of after times then existed. In the work termed the 'Scotichronicon' these fables are found digested into something like a chronological system, which formed the basis of the fictitious superstructure invented by the historians of the school of Hector Boece; but the narrative in the 'Scotichronicon' becomes more valuable during what may be called the historic period of Scottish history. In that of the twelfth and thirteenth centuries it forms the indispensable groundwork of our annals, while in the fourteenth century it becomes a contemporary authority; but this is only true in so far as it is the work of

John of Fordun. The additions of his continuators are not of the same value in the earlier period, nor can they claim the same authority in the later, except during the period when the continuators may be considered as contemporary historians.

The printed editions of this work, however, differ materially from each other, and none of them, as we shall see, can claim to represent the work as it came from Fordun's hands. They are as follows:—

In 1691 Thomas Gale printed in his collection of ancient writers called *Historiæ Britannicæ Saxonicæ Anglo-Danicæ Scriptores* xv., from a MS. in his possession, *Johannis Fordun Scotichronicon sive Scotorum Historia.* The work printed by him consisted of a part only of that contained in his MS., and terminated with the eleventh chapter of Book V.

In 1722 Thomas Hearne printed the entire MS., which had then passed into the possession of Trinity College, Cambridge, under the title of *Johannis de Fordun Scotichronicon genuinum una cum ejusdem supplemento ac continuatione.* This work contains the five books of Fordun, with the remaining chapters of the fifth book omitted by Gale, and the titles of the chapters of Book VI., fifty-eight in number, with the text of the first twenty-three chapters. The remainder of the MS. contained what Hearne considered to be materials collected by Fordun for the continuation of his work to the year 1385, and the supplementary matter and continuation consisted of extracts from other MSS., of what he considered to be additions by Bower.

In 1744 Walter Goodall issued proposals for printing by subscription *Joannis Forduni Scotichronicon cum continuatione Walteri Bower*, in which he states that "John Fordun, the principal author of this work, was a learned priest in the reign of Robert II., about the year 1385, who, having undertaken to write a general history of Scotland from the first origin of the nation, did actually compile and digest the same to the death

of King David I., about the middle of the twelfth century, and collected materials for the continuation of it to his own time. This collection was afterwards, about the year 1447, put in order by Walter Bower, Abbot of Inchcolm, who himself inserted a great number of historical passages very proper to be recorded and known, which, though omitted by Fordun, are of equal authority with his own work; for Bower had diligently consulted both records and other authentic muniments, from which he also added a continuation of the history to the time of James II., who came to the crown anno 1437, in whose reign he died." This work he proposed to print "from the beautiful MS. in vellum in the library of the College of Edinburgh (the most ancient and authentic of all the copies in Scotland), compared with an excellent copy in the Advocates' Library, called the Book of Cupar, etc."[1]

It was published in 1759, in two folio volumes, and contained the text of the work called the 'Scotichronicon' in sixteen books, ending with the year 1447, to which is prefixed a 'Prologus' by the compiler.

This is the work to which the name of the 'Scotichronicon' is usually applied. The view generally held is, that "from the commencement of the history down to the death of David I., in 1153, the work of Fordun is complete, embracing five books of consecutive annals;" that "of the public transactions during the reigns of the various monarchs who succeeded David I., coming down as far as the famous expedition of De Vienne, the French Admiral, into Scotland in 1385, he had collected, it appears, very full notes, which he had begun to throw into arrangement preparatory to the completion of his labours, when he was interrupted by death;" that "previous to this event he had communicated his materials to Walter Bowmaker or Bower, Abbot of the Monastery of Inchcolm, situated upon a little island in the Forth, with the intention that he should

[1] Original Proposals in the possession of David Laing, Esq.

bring the work to a conclusion ;" and that "from these sources, with the assistance of the chronicles and papers communicated by Sir David Stewart his patron, and the additional information which his own diligent researches had discovered, Bower composed his continuation of Fordun, commencing with the death of David I. in 1153, and concluding with the murder of James I. in 1436."[1]

It is this work which is quoted in histories of Scotland as that of Fordun, and although it is usually referred to as consisting of "Fordun's Scotichronicon with Bower's continuation," quotations are generally made from it without reference to whether any part of the history, prior to the death of David I., may not be the work of Bower, or to what part of the history subsequent to that date properly belongs to Fordun.

Nothing whatever is known either of Fordun or of Bower, or of the respective share which each had in the 'Scotichronicon,' except what can be gathered from the MSS. of the work themselves. It is, however, impossible to examine the 'Scotichronicon' in sixteen books, as printed by Goodall, without seeing at once that it is the compilation of two different authors who lived at different times, and that the name of the writer of the earliest part was Fordun, or Johannes de Fordun.

Thus, in the poem at the end, the writer of it says—

> "Hic opus hoc finit, et scribere desinit auctor,
> Quod Scotichronicon jure vocare solet."

And again—

> "Quinque libros Fordun, undenos auctor arabat,
> Sic tibi clarescit sunt sedecim numero."

That is, that of the sixteen books comprising the 'Scotichronicon,' five had been compiled by Fordun, and eleven by the

[1] Tytler's *Lives of Scottish Worthies*, John de Fordun, vol. ii. pp. 189, 199.

author who writes the poem. Again, in the 'Prologus,' he says that he had undertaken, at the request of Sir David Stewart of Rossythe, to transcribe the historic work, "per venerabilem oratorem dominum Joannem Fordoun presbyterum nuper et egregie inchoatum, in quinque libris luculenter et distincte chronographatum," and not only to transcribe it, but also to continue the work to his own time; and he adds that Fordun, after completing his fifth book, had left "multa in scriptis, nondum tamen usquequaque distincta, sed per quæ curiosus indagator opus continuare facilius poterit ad præmissa;" that is, had left materials for the rest of his work. He adds, that, in transcribing Fordun's part, he inserted from time to time what occurred to himself: but, as he did not intend by that to derogate from so excellent a work, he had distinguished his own insertions by prefixing the word 'scriptor,' while he denominated Fordun 'auctor.'

At the end of chapter twenty-three of the sixth book he adds,

> "Hactenus auctorem de Fordun sume Joannem;
> Hinc opus auctoris et scriptoris superextat.
> Alternative scriptor nonnulla priori
> Immiscet parti, protractu marginis, apte
> Intitulata tamen; quos Christus protegat."

—implying that Fordun had compiled the first twenty-three chapters of the sixth book, as well as the first five books.

Very little is known of the life of this John of Fordun. Camden says that he was born at Fordun, in the Mearns; but there is no authority for this, and it is a mere conjecture derived from his name. Pitts and others identify him with a John de Fordham, Abbot of Ford, in England; but for this, too, there is no authority, except a distant resemblance in the names. Fordun, however, seems to have given his own name very distinctly, for there is every reason to think that the six lines annexed to the titles of the chapters of the first book were written by

himself, and the initial letters of the words in the first three lines—

> "Incipies Opus Hoc Adonai Nomine Nostri
> Exceptum Scriptis Dirigat Emanuel
> Fauces Ornate Ructent Dum Verbula Nectant,"—

give the name IOHANNES DE FORDVN.

The continuator who added the eleven books calls him a presbyter, and by the writer of the Royal MS. he is called "Capellanus Ecclesiæ Aberdonensis." He was probably what was termed a Chantry Priest of the Cathedral of Aberdeen.

The period when he compiled his part of the 'Scotichronicon' can be established within a few years by the work itself, for in Book V. cap. lx., he gives a genealogy of King David I., which, he says, "a Domino Cardinale Scotiæ et Legato nobili doctore Waltero de Wardlaw, et Episcopo Glasguensi, dudum acceperam;" and Walter, Bishop of Glasgow, was made Cardinal in the year 1384, and died in 1387. The original work of Fordun must, therefore, have been written after 1384 and before 1387.

The name of the continuator who compiled the other part of the work is nowhere indicated in the body of the work itself, but his date can also be pretty well fixed. He was born in the year 1385; for in Book XIV. cap. l., under that year we find, "Eodem anno ego ipse, qui hæc compegi, qui in primis quinque libris intitulatus sum scriptor, de utero matris meæ natus sum in mundo." He compiled his continuation at the request of Sir David Stewart of Rossythe; and Sir David Stewart of Durisdeer, who purchased the barony of Rossythe, first appears so designed in 1436, and died in 1444. He commenced his work in the year 1441; for in the first book and eighth chapter, in noticing the Emperor Constantine the Great, he adds, "Hoc tamen noto quod a tempore hujus Magni Constantini usque præsentem diem hujus scripturæ, qui est vii. dies Novembris, anno Domini MCCCCXLI.," etc. He completed his work in 1447, which is the last date mentioned in it.

We have, therefore, the first five books, part of the sixth book, and the materials for the remainder, left by Johannes de Fordun, who wrote between 1384 and 1387.

We have also the first five books interpolated, and eleven books added, by a writer who was born in 1385, and compiled his work between 1441 and 1447.

One great object, therefore, in analysing the MSS. of this work, is obviously to discriminate between the original composition of John of Fordun in the fourteenth century and the additions of his continuator in the succeeding century; and in classifying the MSS. with this view, the first group consists of those MSS. which contain the whole sixteen books of the 'Scotichronicron.' These are six in number.

1. MS. in the Edinburgh College Library.—This is a folio MS. of the fifteenth century, written in double columns on parchment, in the same hand throughout, and is the MS. from which Goodall has taken his text. On the first page, in a later hand, is the following:—

"Hic liber manuscriptus in pergamenis (empt. ex libris Magistri Jo. Sibbald Perthensis 106 lib. 13s. 4d.), cui titulus Scotichronicon, continens acta et gesta regum et procerum populi Scoticani, necnon pontificum et rerum ecclesiasticarum Britanniam quod attinet rationem, libris sedecim comprehensum, quorum quinque priorum auctor erat Jo. Fordenus, reliquorum autem undecim auctor erat M'Culloch, donatus est Academiæ Edinburgenæ a D. Gulielmo Colville ejusdem Academiæ Primario, Anno Dom. 1670."

2. MS. Donibristle.—This MS. corresponds closely with that in the Edinburgh College Library, and is likewise written in double columns on parchment in one hand throughout. At the end of Book v. is the following colophon:—

"Predictos quinque libros Dominus Joannes Fordun presbyter compilavit. Residuum vero quod sequitur continuavit Dompnus Patricius Russell monachus vallis virtutis ordinis Cartusiensis et ad finem perduxit, additis tamen interim et insertis nonnullis ab incerto autore, prout et in prioribus quinque libris."

This colophon, however, is written on the MS. in a later

hand, and in fainter ink. But there is another colophon at the end of the MS., written in a hand of the same date—

"Explicit liber Scoticronicon. Deo gracias. Hunc librum scribi fecit Dominus Symon Fynlay, capellanus altaris sancti Michaelis ecclesie sancti Egidii de Edinburgo, quem post suum obitum reliquit canonicis monasterii insule sancti Columbe de Emonia. Orate pro eo. Ejus alienator anathema sit."[1]

And, with the property of the island, it no doubt passed into the possession of the Earl of Moray, through his ancestor James Lord Doune, who was Commendator of Inchcolm.

3. MS. Corpus Christi College, Cambridge, 171.—This MS. contains a copy of the 'Scotichronicon' in sixteen books, of the fifteenth century, and is illustrated with curious coloured representations of some of the events described in the text. Four of these illustrations are given in the *National Manuscripts of Scotland*, vol. II., Nos. lxxxiii., lxxxiv., lxxxv., and lxxxvi. There is nothing to indicate by whom the MS. was transcribed.

4. MS. Royal Library, British Museum, 13. E. X.—This fine MS. contains the 'Scotichronicon' in sixteen books. It is written on parchment, in double columns, and is commonly called *The Black Book of Paisley*. It has immediately before the 'Prologus'—

"Iste liber est sancti Jacobi et sancti Mirini de Pasleto."

Then follows—

"Incipit Prologus in librum Scoticronicon inchoatum per sancte memorie Dominum Johannem de Fordoun capellanum ecclesie Aberdonensis, necnon continuatum compilatum et completum per

[1] On the last page is the following memorandum in a later hand:—"This cronicle is sene oure be Williame Sanclair of Roislin knyght and compylit, augmentit, drawn out of yir cronicles following scilicet ye grett cronicle of Scone callit ye blak buik, ye greit cronicle of Paslay, callit ye blak buik, ane auld cronicle of Cambuskeneth, ane greit buik callit ye cronicle of Couper, and ane parchment buik of text hand burnished with gold, the cronicle of Saint Colmes Inche with sindrie uther writtin cronicles, sic as culd be gottin for ye tyme verray auld schap of lettres sum in paper and sum in parchement bayth textyr writ."

etiam bone memorie venerabilem in Christo patrem Walterum Bower, abbatem monasterii sancti Columbe."

In his proposals, Goodall states that, "to make this edition as full and complete as possible, it is compared with a fine MS. in the King's Library in London," etc. The MS. referred to is the one in question, but he does not appear to have carried his intention into effect, as there is no appearance of his text having been collated with this MS.

5. MS. Brechin Castle.—This MS. is described in the first report of the Historical MSS. Commission, p. 119. It is written on paper, in double columns. The initial letters are illuminated. At the end of Book II. is a colophon—

"Explicit 2us liber Scotichronicon nono die Januarii in Edinburgo oppido anno Domini millesimo quadringentesimo octuagesimo per me Magnum Makculloch.

"Et per me Jacobum Graye illuminatus."

At the beginning of the 14th book is the following:—

"Incipiunt tituli libri decimi quarti ultimo die Martii in Edinburgo oppido."

Thus showing that this copy was transcribed at Edinburgh by Magnus Makculloch in the year 1480.

6. MS. Harleian 712, British Museum.—This MS. corresponds closely with the preceding. It is written on paper in double columns. At the beginning of Book III. is this colophon:—

"Sequitur jam liber tertius hujus operis decimo die mensis Octobris anno Domini M^{iiii^c} lxxxiij. Pertinet liber iste reverendissimo patri et domino magnifico Guillelmo Scheuez Sancti Andree archiepiscopo, Scocie prelatorum primate bene digno. Scriptus per suum familiarem clericum Magistrum Magnum Mackulloch Edinburgi oppido."

There are similar colophons at other books, showing the progress of the transcript, and at the end of the alphabetical index is the following:—

"Complevi, Deo laus, septimo die mensis Octobris anno Domini Millesimo quadringentesimo octuagesimo quarto, ad usum reverendissimi in Christo patris et domini Willelmi Scheuez archiepiscopi

Sancti Andree, mei magistri et domini colendissimi; quem ad mihi in meis necessariis subveniendum perducat Spiritus Sanctus, graciarum largitor optimus, etc.

"Per me Magnum Mackulloche clericum Rossensis Diocesis, quem per infinita seculorum secula custodiat omnipotens Dominus. Amen. Amen. Amen."

This MS. was therefore transcribed by the same Magnus Mackulloch three years later.

The second group of MSS. consists of those which contain the same text as the preceding MSS. in an abridged or altered form, and are eight in number.

7. MS. Advocates' Library, 35. 1. 7.—This MS. is written on paper, in double columns, and contains the text of the sixteen books of the 'Scotichronicon' in an abridged form, and divided into forty books, the matter irrelevant to Scottish history being in a great measure eliminated. It has at the beginning—

Liber Monasterii beatæ Mariæ de Cupro.

The 'Prologus' prefixed to the 'Scotichronicon,' beginning "Debitor sum," is omitted, and another is substituted for it, which clearly indicates the compiler of this work, and is of great importance for the history of Fordun himself. This 'Prologus' is appended to the Preface (Ap. I.) It states that Edward I. had carried off to England everything he could discover of the ancient chronicles of Scotland, and that a certain presbyter, "Dominus Johannes Fordun Scotus," had endeavoured to recover them in England and neighbouring provinces, and compiled five books from them "sicut apud Scotichronicon in magno interserui chronicaliter;" that in accomplishing this he had as "pedester" conducted his investigations "in prato Britanniæ et in oraculis Hiberniæ, per civitates et oppida, per universitates et collegia, per ecclesias et cœnobia, inter historicos conversans et inter chronographos perendinans" and had brought the history down, in five books, to the death of David I., and adds "cujus quidem formam et tenorem quam debiliter

desiderantur, tam assequens, et reumberato considerationis oculo ne ab hinc hujus deperirent gesta regni spectabilia, undecim libros ipsis quinque, ut patet in magno ubi supra distinctibiliter adjeci." He then says "quia delicatis auribus grata est brevitas, prolixitas odiosa, ideo omissis in hoc Scotichronicon abbreviato diversis incidentiis ac notabilibus allegationibus digressionibus et exceptis ad diversa proposita perspicue facientibus quæ illinc insedentur, hic per extensum, hic succinctius tanquam ad summarium et ad alleviationem transumentium, et copiare infra scripta volentium, stilum paro," etc.

It is thus clear that the compiler of the 'Scotichronicon' in sixteen books and of this text divided into forty books was the same person, and that it may be viewed as an abridged and revised text of the former.

8. MS. Advocates' Library, 35. 6. 7.—This is a quarto paper MS., and contains an abridgment of the text of the 'Scotichronicon' divided into twelve books. It likewise omits the 'Prologus' beginning "Debitor sum," and has another 'Prologus' beginning "Incipit Prologus in librum Scotichronicon abbreviatum." This 'Prologus' is appended to the preface (Ap. II.) In it the compiler says that considering the "tediosa prolixitas" "operis historici, liber Scotichronicon titulati, in ingenti volumine sedecim librorum diffuse chronographati," he had abridged it "ad consolationem ac edificationem propriam cæterorumque confratrum meorum Cartusiensium hujus heremi, vallis virtutis incolarum," showing that the compiler was a brother of the Carthusian monastery at Perth. He adds this information as to the compilers of the 'Scotichronicon:'—

"Præfatum equidem Scotichronicon volumen quum ad primos quinque libros venerabilis vir dominus Johannes Fordoun presbyter, dudum inchoans diserto stilo compilavit, residuum vero in undecim libros late pretensum reverendus in Christo pater dominus Walterus Bowmakar olim abbas insulæ Sancti Columbæ, qui obiit anno Domini MCCCCXLIX, diligenti studio continuavit et usque in finem laudabiliter complevit."

This abridgment must have been made prior to the year 1451, as the compiler mentions in 1425 that James Stewart, one of the sons of Murdoch Duke of Albany, had fled to Ireland to avoid the vengeance of James I., and adds, "et dictus Jacobus hucusque ad Scotiam non est reversus." James Stewart died in 1451, and he could hardly have used that expression if his death had already taken place.

9. MS. Advocates' Library, 35. 5. 2.—This is a quarto MS. written on paper, and contains an abridgment of the first five books of the 'Scotichronicon;' then follow fifteen chapters of Book VI., being those from chapter 9 to chapter 23 inclusive. After which is the following memorandum:—

"Item, notandum est quod ista omnia suprascripta gesta per nobilem et discretum clericum, dominum Johannem de Fordune, collecta sunt et compilata, cætera sequentia vero per venerabilem patrem dominum abbatem de Insula Sancti Columbæ, qui in tempore suo dictus est dominus Walterus Boware, sicut reperimus in magnis chronicis notatum, quorum animæ in pace requiescant, et haec signantur usque ad tempus regis Jacobi secundi hujus nominis. De residuo vero quis ea compilavit scietur in fine hujus præsentis libri, quia de futuris contingentibus non est determinata veritas. Non mireris, o lector, si diversorum auctorum et chronigraphorum in præsenti opusculo de eadem nobilissima regum prosapia opiniones et scripturæ inferendo duobus vel tribus vicibus recitentur. Nam, secundum jura, fortior est sententia quæ plurimorum auctoribus approbatur."

This is followed by a continuation completing Book VI. and adding five more books, in which the narrative is brought down to the death of James I., but it differs in many respects from that in the 'Scotichronicon,' and in some instances is quite at variance with it. It appears to have been compiled in the year 1461, as, in Book VIII. cap. 17, in narrating the league between Charlemagne and Achaius, King of the Scots, the writer adds, "et usque in hanc diem hujus opusculi scripturæ, videlicet, anno Domini Mccccclxi inviolata et inconcussa manet conservata."

The name of the compiler unfortunately does not occur at

the end of Book VI., as indicated in the passage above quoted, but he appears to have been in France during the whole period of the married life there of Margaret, daughter of James I. and Dauphiness of France, and to have belonged to her suite, as, in noticing her death at Châlons in 1445 (B. XI. c. vii.), he adds :—

"Nam ego, qui scribo hæc, vidi eam omni die vivam, cum rege Franciæ et regina ludentem, et per novem annos sic continuatim. Postea vero, tempore contractus matrimonii inter regem Angliæ et filiam regis Ceciliæ et fratris reginæ Franciæ, infra octo dies vidi eam sanam et mortuam, ac evisceratam, et in casula plumbea in ecclesia cathedrali dictæ civitatis Calonensis ad cornu magni altaris ex parte boreali in quadam tumba positam."

10. MS. Glasgow College, F. 6. 14.—This MS. contains the same text with the preceding MS. At the end it has the words in French "C'est tout," and this is followed by the colophon—

"Iste liber scriptus fuit apud Dunfermlin Willelmo Sancti Andree Archiepiscopo de mandato Domini Thome Monymelle monachi et sacristi ejusdem loci."

The name of 'Scheuez' occurs on the first page, and, as William Schevez was Archbishop of St. Andrews from 1478 to 1496, and this MS. contains the passage before quoted assigning the year 1461 as its date, it is plain that the year there given is the date of the compilation, and not of the transcript merely, which must have been made between 1478 and 1496.

11. MS. Cavers is a copy of the preceding MS. made in the year 1696, as it contains the same text and colophon, and adds, "W. Gaderar. Ex autographo transcriptus hic liber 2 February 1696."

12. MS. Bodleian, Fairfax 8.—This MS. contains the same text as the three preceding MSS., the only difference being that, in the passage quoted from Book VIII. cap. xvii., which gives the date of the compilation, the year MCCCCLXXXIX. is substituted for the year MCCCCLXI. This MS. was therefore probably transcribed

in the year 1489, and the transcriber has altered the date to the year in which he wrote.

On the first page of the MS. are the following memoranda:—

> "Mr. James Drummond, 1650,
> Gifted theis book to Coronall
> Fairfax, the 17 of December
> anno 1650.

"It was sent me by the Lady Hathornden, widow to the famous poet, William Drummond, by the hands of her husband's brother, vizt., Mr. James Drummond (here superscribinge). FAIRFAX.

"By the last leafe it seems this book (before the desolation of abbays in Scotland) did belonge to the monastery of Dunfermline (B[p] Elphinston being the author).

"Note that the Earle of Dunfermline told me in the year 1657 that he had a very faire ancient MS. of the history of Scotland, formerly belonging to that monastery, but I did never see it. I believe it was transcribed out of this. FFX."

A facsimile of this page, and of a page of the MS., will be found in the *National Manuscripts of Scotland,* vol. II., No. lxxx. The name of Bishop Elphinstone of Aberdeen has always been associated with this MS., and the work has been supposed to have been compiled by him. The learned editor of the *National Manuscripts* seems to adopt this view; but though the date of this particular transcript falls within the period of his episcopate, he could not possibly have been the author or compiler of the work. The date given in the MSS. in the Advocates' Library and in Glasgow College Library is 1461. The text incidentally mentions the death of James II., which took place in 1460, so that it could not have been written before that date. It may therefore be held as the true date of the compilation, while the compiler states that he was in France from the year 1436 to the year 1445. Now Bishop Elphinstone matriculated as a student at Glasgow College in 1457, when he was, according to Boece, in his twentieth year, and did not graduate as Master of Arts till 1462. He was nominated Bishop of Aberdeen in 1483, but was not consecrated

till 1487. He could not therefore have been the author of a work written in 1461, still less have been in the suite of the Dauphiness from 1436 to 1445; but this particular MS. may have been transcribed for or by him in 1489, after he was Bishop of Aberdeen, and so become associated with his name.

13. MS. Marchmont.—This is a MS. written on paper in double columns and contains the same text as the preceding MS., and the same date of MCCCCLXXXIX., but it has this peculiarity, that there are prefixed to it a 'Præfatio' and a 'Prologus' not to be found in the preceding MSS. The 'Præfatio' and 'Prologus' are appended to this Preface (Ap. III.), and throw some further light upon the compilation of the work. The writer states in the 'Prologus' that he compiled this

> "compendium chronicarum ad appetitum, ordinationem et mandatum venerabilis in Christo patris ac domini permissione divina abbatis monasterii de Dunfermlyn, nunc regentis et deinde monasterium gubernantis."

He further says, that besides matters relating to Scotland, he will tell

> "de quibusdam aliis actibus mirificis quæ ego qui scribo extra limites hujus regni scivi, vidi, et audivi. Item postremo de quadam puella mirabili, quæ causa fuit recuperationis regni Franciæ de manibus Henrici tyranni regis Angliæ, quam vidi, novi, et cum ea fui in questis suis dictæ recuperationis, usque ad finem vitæ suæ præsens interfui," etc.

This refers, of course, to the Maid of Orleans, who was put to death in 1431, so that the writer must have been in France before that date. He probably accompanied the embassy sent from Scotland to France in 1425, to negotiate the marriage of the Princess Margaret of Scotland with the Dauphin, which is stated in the text (B. XI. cap. iii.) to have consisted of Henry Lychtoune, Bishop of Aberdeen, Edward de Lawder, Archdeacon of Lothian, and Sir Patrick Ogilvy of Auchterhouse, Justiciary of Scotland, but the editor has been unable to identify the compiler. It is remarkable that in the thirty-second chapter

of Book x., which has the title, "Sequitur de initiis puellæ mirabili provisione divina missæ ad succursum Franciæ et de actibus ejusdem," the writer, instead of giving the promised history stops in the middle of the second sentence, and the rest of the chapter is left blank, and that the writer's name, which he says he appended to Book vi., is not now to be found there, while the name of the Abbot of Dunfermline, at whose request the work was undertaken, is also left blank in this prologue. It would seem as if from some motive which cannot now be ascertained, the history of Joan of Arc and the name of the writer and his patron had been erased in the original MS. and are thus left blank in the various transcripts.

14. MS. Bibliothèque Royale, Brussels, No. 7396.—This MS. exactly corresponds with the preceding, and has the same date of MCCCCLXXXIX., the same 'Præfatio' and 'Prologus,' and shows the same blanks. It is written on paper, in double columns, in two different handwritings, and the handwriting of the latter part seems to be the same as that of the Marchmont MS.

15. MS. Advocates' Library, 35. 6. 8.—This is a small paper MS. and is an abridgment of the Royal MS. or Black Book of Paisley. At the beginning is this title,

"De libro Scotichronicon hæc aliqua extrahuntur, qui niger liber Pasleti dictus est."

And the colophon is—

"Hujus opusculi possessor venerabilis et circumspectus vir magister Johannes Gibson canonicus Glasguensis ac Rector de Renfrew.

"Qui liber extractus est de magno ac nigro libro Pasleti.

"Quarto Martii hujus libri finis extitit anno millesimo quingentesimo primo per me Johannem Gibson juniorem."

The third group of MSS. consists of those which contain the first five books only with what appears to be materials collected for the rest of the work, and contains three MSS.

16. Trinity College, Cambridge (MS. Gale, O. ix. 9), is a paper MS., which formerly belonged to Thomas Gale, and is the MS. from which he printed part of Fordun in his *Scriptores*,

and which formed the basis of Hearne's edition. It originally belonged to King's College, Aberdeen, to whom it was presented by Hector Boece, Principal of the College, as it bears on the first page " Collegi Aberdon. ex dono Magistri Hectoris Bois primi primarii ejusdem." A facsimile of this page is given in the *National Manuscripts of Scotland,* vol. II., No. lxx.

This MS. does not contain the 'Prologus' beginning " Debitor sum," but commences with the first five books of the 'Scotichronicon,' bringing down the narrative to the death of David I., but in a much shorter form than they are given in the 'Scotichronicon,' as will be seen from a comparison of the number of chapters in each,—Book I. containing in the one thirty-five chapters, in the other thirty-seven; Book III. fifty-two in the one and sixty-four in the other; Book III. fifty-three in the one and sixty-four in the other; Book IV. forty-seven in the one and fifty-five in the other; Book V. fifty-two in the one and sixty-two in the other, and all those passages marked 'Scriptor' in the 'Scotichronicon' are omitted. After this we have the following, " Incipiunt tituli libri sexti," with the titles of fifty-eight chapters, but the text of the first twenty-three chapters alone is given. The title to the forty-ninth chapter is "De Domino Jacobo Kenydy episcopo," who was bishop from 1440 to 1466, showing that this part of the MS. was compiled between these dates. These chapters are followed by what appear to be materials from which the last chapters of Book V., and the last fifteen of the twenty-three chapters of Book VI. were compiled. The narrative of the history of Scotland is then resumed with the coronation of Malcolm IV., and continued to the year 1385, when it stops. This narrative is broken at the year 1284 by the introduction of the letter sent by the Barons of Scotland to the Pope, in 1320, by a number of documents connected with the controversy in 1301 relating to the independence of Scotland, and by the beginning of the 'Genealogia regum Angliæ' by Ailred. In the

course of the narrative there is introduced a genealogy of the descendants of Malcolm III. and his wife Queen Margaret, terminating with the Kings of England down to Richard II., when the expression "qui nunc est" occurs, showing that this part of the work was compiled during his reign, that is, between the years 1377 and 1399. We have, then, the expression, "Istis breviter decursis, ad gesta annualia decurrendum est."

17. MS. Wolfenbüttel is a MS. written on parchment in two different hands. A facsimile of parts of this MS. is prefixed to the text in this volume, which will indicate the probable date of the MS. The text of the MS. shows that both parts were transcribed from an earlier original. It appears originally to have belonged to the Priory of St. Andrews, as in the first page we have in an old hand "Liber Monasterii Sancti Andreæ in Scotia." On the preceding page is a memorandum, "Chronica regnorum Scotiæ et Angliæ per Johannem de Fordun ni fallor." This is in the handwriting of Matheus Flaccius Illyricus, who died at Frankfort in the year 1575, and as notes in the same handwriting occur at different parts of the MS., it appears to have been in the same state when it was in his possession as it is now. His MSS. were purchased after his death by Henry Julius, Duke of Brunswick, who founded the library of Wolfenbüttel.

This MS. contains the same text of the first five books as in the preceding MS., but it omits entirely the titles of the fifty-eight chapters of Book VI. and the text of the first eight chapters, and contains the remaining fifteen of the twenty-three chapters only. Then after a few blank leaves are the documents by themselves, which in the preceding MS. were inserted in the middle of the 'Gesta Annalia.' Then follow the materials for Books V. and VI. as in the preceding MS., which are succeeded by the 'Gesta Annalia.' After the death of Malcolm IV. we have "Explicit liber quintus. Incipit liber

sextus," as in the preceding MS.; but in this MS. occurs, after the death of the Maid of Norway in 1291, "Explicit liber VI. et incipit VII." In the first thirty-three chapters, which are beautifully written, the initial letters and the titles to the chapters are rubricated, but the rubrical initial letters and titles are after that omitted, a blank space is left for them, and the writing becomes less careful. At the end of Book II., chapter fifty-two, we find this sentence, *Deo dicamus gracias. Plume me fault pour meulx escripre et du vermail pour rubrichier.* In Book III. the writing again improves, and after chapter fifty-three the scribe adds, *quod my gray gusse penne.* The part of the MS. written in the second handwriting contains at intervals the words *Tu autem* or *Tu autem Domine,* parts of the antiphon "Tu autem Domine miserere mei" found at the end of the 'lectiones' in the 'Proprium sanctorum,' and showing that it was transcribed for the purpose of being read aloud to the monks.

18. MS. Cotton. Vitellius E. XI.—This is a paper MS. of the sixteenth century, written in three different handwritings. It has the name of Schevez at the top of the first page, and the name occurs again after the titles of the chapters of Book I. and at the end of Book V., which shows that it had belonged to William Schevez, who was Archbishop of St. Andrews from 1478 to 1496. It contains the first five books of Fordun; the first hand, which resembles that of the Trinity College MS., extends to Book IV. cap. xxxii.; there is here a blank, and the remainder of that Book and Book V. are in a different hand. The text corresponds with that of the two previous MSS. The remainder of the MS., written in another hand, consists of the 'Gesta Annalia,' beginning with the coronation of Malcolm IV., but terminating in the year 1363, and omitting Richard II. from the list of English kings. The expression "qui nunc est" is in this MS. added to the name of Edward III., showing that this edition of the 'Gesta Annalia' must have been compiled

during the reign of Edward III., who reigned from 1327 to 1377, and probably in the year 1363 when it terminates.

The fourth group consists of MSS. made up of parts transcribed from different MSS. and in different handwritings; they are three in number.

19. MS. Catholic Library, Edinburgh, is the MS. to which Father Innes attached so much value as having belonged to the Scotch College in Paris. It is a large folio MS., written in parchment in two different handwritings, and on the first leaf is

"Ex libris Collegii Scotorum Parisien. ex dono Ill^{mi} et Nob^{mi} D.D. Jacobi Comitis de Drummond, An. Dom. 1694."

The first part of the MS., written in an older hand, contains the first five books according to the text contained in the preceding group of MSS. At the end of Book V., in a later hand and in rubrical letters, is "Explicit liber quintus. Incipiunt tituli libri noni." Then follows in another hand Books numbered respectively IX., X., XI., XII., XIII. XIV., XV., XVII., XVIII., XIX., XXIII., XXIV., XXVI., XXVII., XXVIII., XXIX., XXX., XXXI., XXXII., XXXIII., XXXIV., XXXV., and XXXVI., after which follows "Explicit liber chronicon anno domini MV^{c} nono." These Books, from Book IX. inclusive, are taken from the corresponding Books in the Chronicle of Cupar (No. 7 of the preceding MSS.), which, as we have seen, was written by the same continuator who compiled the 'Scotichronicon' in sixteen Books.

20. MS. Harleian 4764, is a beautiful parchment MS. written in two different hands. The first part consists of the first five books which correspond so closely with the text of the five books in the Cottonian MS. as to show that the one was copied from the other. Preceding these books, in large uncial letters, is "Johannes de Fordun auctor." Then follows in rubrical letters this colophon:—

"Predictos quinque libros dominus Johannes Fordoun Presbyter, sicut prænotatur, compilavit, residuum vero istius libri venerabilis pater et devotus dompnus Patricius Russell monachus vallis virtutis

ordinis Carthusien. diligenter studio continuavit et usque in finem laudabile complevit."

Then follows the continuation in five books, to the death of James I., the text of which exactly corresponds with that of the Carthusian MS. (No. 8 of preceding MSS.) In this manuscript, however, the following passage is added to one of the chapters :—

"Posterea autem a nonnullis episcopis Dunkeldensibus eadem capella constructa et meliorata fuit, maxime tamen a reverendo patre Georgio Broun episcopo Dunkeldensi constructa et reparata in domibus et ædificiis fuit, manente eodem episcopo ibidem propter devotionem. Quamquidem episcopus quamplurima bona opera tempore suo scilicet a.d. MCCCC. nonagesimo VII° apud ecclesiam episcopatus sui cathedralem fecit, unum altare in eadem ecclesia fundavit, vestimentis et ornamentis multipliciter eandem ecclesiam ditavit, præbendis et canonicis exaltavit, unam turrim in loco Dunkeld construxit et totum locum interius reparavit, quamplures libros scribi fecit, inter quos istum librum ego Ricardus Striveling notarius publicus ex mandato ejus scripsi."

Thus showing that this part of the MS. was transcribed in 1497 for the Bishop of Dunkeld. The name of "W. Gordone cancellarius Dunkeld" likewise appears upon the MS.

21. MS. Trinity College, Dublin, E. 2. 28, is written on paper in a hand of the sixteenth or beginning of the seventeenth century. The first part of the MS., which is written across the page, contains a 'Prologus' and four books of Fordun. The 'Prologus' and the text of these books exactly correspond with those of the Book of Cupar (No. 7 of preceding MSS.), but the fourth book is imperfect, the last leaf being missing. The rest of the MS. is written in double columns, and is apparently in a different hand. It contains Book V., the text of which corresponds with that of the MSS. of the third group, but with this difference, that the following title is prefixed to it—

"Assit principio Sancta Maria meo. Incipit liber chronicarum regni Scocie incipiens ad Malcolmum Canmor maritum sancte Margarete reginæ Scocie."

and that it omits the three last chapters, including the reference to Walter de Wardlaw, Bishop of Glasgow and Cardinal legate, who was made Cardinal in 1384. Then follow the 'Gesta Annalia,' beginning with the coronation of Malcolm IV., the text of which corresponds with that of the Cottonian MS. It likewise terminates in 1363, and omits Richard II. from the genealogy of the English kings. At the end of the MS. occur the documents connected with the independence of Scotland and the controversy in 1301.

Such is a short account of the MSS. which have been examined for this edition, and the result of the examination appears to be this:—

The MSS. contained in the first and second group represent the 'Scotichronicon' of Fordun, as it has been interpolated, added to, and continued by other hands, while those contained in the third group and in the fourth in so far as they correspond with those in the third, represent the imperfect and incompleted work as Fordun left it behind him after his death. According to the testimony of his continuators, he left five books of his history complete, and the MSS. of the third and fourth group, with the exception of the last MS., contain a text of the first five books, which closely corresponds with each other, but which differs greatly from and is shorter than the text in the MSS. of the first and second group. The last, or Trinity College, Dublin, MS., agrees with the others only in the text of the fifth book, and that appears to be an earlier edition of it.

He also appears to have completed several chapters of Book VI., as is indicated by a colophon after the twenty-third chapter of the sixth book of the 'Scotichronicon.' These chapters are contained only in the first two MSS. of group third, and appear in the same form in the MSS. of the work attributed to Bishop Elphinstone, but in the Trinity College, Cambridge, MS., the titles of the chapters of Book VI. and the text of the first eight

chapters appear to belong to a later period. These are not to be found in the Wolfenbüttel MS. He also left, what the author of the 'Prologus' to the 'Scotichronicon,' beginning "Debitor sum," terms "multa in scriptis, nondum tamen usquequaque distincta, sed per quæ curiosus indagator opus continuare facilius poterit ad præmissa," and in the same class of MSS. we find materials for the continuation of the work corresponding with the above description. These consist of two parts: The first contains a number of chapters which have evidently formed the materials from which the latter part of Book V. and the chapters of Book VI. have been prepared, as they are all embodied in that part of the work with additions from other sources. These are to be found in the first two MSS. of the third group only. The second part consists of short annals from the coronation of Malcolm IV. to the year 1385, which the author himself terms 'Gesta Annalia.' They are contained in all the MSS. of the third group, and in the last MS. of the fourth. There is also a collection of documents connected with the controversy with England as to the independence of Scotland, which, in the Trinity College, Cambridge, MS., are inserted in the middle of the 'Gesta Annalia.' In the Wolfenbüttel MS. they appear between the chapters prepared for Book VI. and the materials, and separated from them by blank leaves, and in the Trinity College, Dublin, MS. they follow after the 'Gesta Annalia.'

Such appears to be the state of the work as it was left by Fordun, but to this work Fordun does not appear to have applied the title of 'Scotichronicon.' This name nowhere appears in the MSS. which represent the text of the work left by him. Where referred to in the text it is usually simply called 'Chronica,' this word being used as a genitive singular. Two of the MSS., viz., the Cottonian and the Harleian 4764, commence the work with "Incipiunt tituli capitulorum primi libri de vetustate originis et gestis Scotorum," and Hearne was inclined to think that this was intended to form part of the

title of the whole work; but three other MSS., viz., the Trinity College, Cambridge, the Wolfenbüttel, and the Catholic MSS., have "Incipiunt tituli capitulorum libri primi gentis Scotorum," and prefix the title "De vetustate originis et gestis Scotorum," to the text of the first book, and this title seems more appropriate to the first book. Fordun appears to have intended to call his work "Chronica gentis Scotorum," and this title has been adopted in this edition. The order in which the different portions of the work he left behind him were compiled can also be indicated with some certainty from the text. The first part of the materials, consisting of chapters which are all embodied, with additions from other sources, in Book V. and in the chapters prepared for Book VI., was obviously compiled before them. The additions made to them, when embodied in these Books, are frequently taken from William of Malmesbury, while in the materials there is no allusion to that writer. It may, therefore, be inferred that the first part of the materials was compiled before Fordun undertook the pedestrian journey so graphically described in the 'Prologus' to the Book of Cupar; and Book V. and the chapters for Book VI., after his return from his visit to England, where he had probably become acquainted with the work of William of Malmesbury. Of the second part of the materials, forming what he calls 'Gesta Annalia,' there are obviously two texts, the first contained in the Cottonian and Trinity College, Dublin, MSS., written during the reign of Edward III. and terminating with the year 1363; the second represented by the Trinity College, Cambridge, and the Wolfenbüttel MSS., written in the reign of Richard II., and brought down to the year 1385. The differences are not very material, and consist mainly of some small additions in the latter text; but one very material difference shows that the latter text was revised by Fordun after he had become better informed upon some points in Scottish history. In the earlier text he represents David Earl of Huntingdon as the immediate

younger brother of Malcolm IV., and older than William the Lyon, and states that owing to his absence in foreign parts he was passed over when William succeeded to the throne on the death of his brother Malcolm. This error he corrects in the later text.

It was probably between these two dates, viz., 1363 and 1385, that Fordun undertook the journey to England and elsewhere, described in the 'Prologus' to the Book of Cupar, and at this time his work, so far as he had compiled it, appears to have consisted of the 'Gesta Annalia' and the chapters prefixed to them which afterwards formed the materials of part of Book V. and the chapters of Book VI. The text of Book V., contained in the Trinity College, Dublin, MS., appears to have been compiled as a separate work, before the first four books were put together, and before it was added to them as a fifth book, as it has prefixed to it "Assit principio Sancta Maria meo," implying that it was intended as the beginning of a work, and has the title "Incipit liber chronicarum regni Scociæ incipiens ad Malcolmum Canmor," etc. It likewise omits the three last chapters, but this text must have been written after he had become acquainted with the works of William of Malmesbury, and after the chapters forming the first part of the materials had been compiled. He then appears in 1385 to have compiled the first four books, to have added three chapters to this book and termed it Book V., to have prepared the chapters for Book VI., and to have added a few notices to the 'Gesta Annalia,' bringing it down to 1385, soon after which he probably died, as there is no trace of anything of a later date, and no mention of his name after that year. The documents connected with the English claims were probably collected during the journey, and the colophon at the end shows that they were inserted after the fifth book had been completed.

In this journey, he is said to have collected materials "in prato Britanniæ et in oraculis Hiberniæ, per universitates et

collegia, per ecclesias et cœnobia, inter historicos conversans et inter chronographos perendinans," etc. In England he appears to have become acquainted with the works of William of Malmesbury, as quotations from that writer appear only in the text compiled after his return. In the beginning of the same century appeared in England the work termed the 'Polychronicon,' by Ranulph Higden, a monk of Chester. Fordun was acquainted with it, as he twice quotes it by name; and it is impossible to examine this work without seeing that Fordun compiled the text of his work on his return upon the same model. Both are made up, in the early part, of extracts from other writers, with the name of the author prefixed to each; and the structure of both is the same. Higden divided his work into seven books, to correspond with the seven days of creation, and the Wolfenbüttel MS. shows that Fordun intended his work to consist also of seven books. Higden advocates the English claims, and gives the fable of Brutus and his three sons, which occupies a prominent place in the English argument; Fordun meets it with an elaboration of the Scottish fable of the descent from Scota, daughter of Pharaoh king of Egypt. It is remarkable that Fordun shows no acquaintance with the old chronicles contained in the Colbertine MS., a manuscript compiled at York in the early part of the same century. He either did not know them or ignored them as unsuitable for his purpose, and the latter is not altogether improbable, as he does quote a few lines from the prophecy attributed to Gildas, a copy of which is contained in that MS. Among the fruits of his researches "per ecclesias et cœnobia," was probably the chronicle of St. Mary of Huntingdon, of which he makes an important use in one part of his history.

The documents which he quotes for the Irish fables of the wanderings of the Scots from Egypt to Spain, and from thence to Ireland, he probably obtained in that country, which, no doubt, he also visited. About the time of his visit, the great

collection of early traditions which form the Book of Ballimote was being formed, and with the "Leabhar gabhala" or Book of Conquests contained in it Fordun appears to have been acquainted. Among the "historici" and "chronographi" with whom he conversed we may suppose some of the great Irish sennachies, such as M'Firbis, O'Dugan, and O'Cianan, were included. It is remarkable that just at this time the history of the Scottish settlement of Dalriada seems to have attracted their attention. John O'Dugan, who died in 1372, is believed to be the author of a very curious tract on the "Men of Alban," to which is appended a genealogy of David I., tracing the line up through a long list of Irish ancestors,[1] and some Scotch pedigrees are included in the Book of Ballimote, so that while he gathered materials in Ireland for the Scottish fable which he constructed, his visit may have had a reflex influence upon the Irish sennachies of the period.

It is difficult now to ascertain what native sources of information he possessed. One main feature of the fictitious history he constructed was the creation of a mythic colony to Scotland in the fourth century before Christ, under an Irish Fergus son of Ferquhard, in room of the historic settlement in Argyllshire under Fergus son of Erc, in the sixth century after Christ. For this earlier settlement he refers to a "Legenda sancti Brandani." No existing life of St. Brandan contains anything of the kind, but there must have been some document known under this name, as Sir Thomas Gray, who compiled the *Scalachronica* between 1356 and 1362, refers to the same fable as contained in a "vie de Saint Brandane." The same fable is also alluded to in the 'Instructiones' and the 'Processus' of Baldred Bisset in 1301. There is only one other notice of it in any Scottish document, and that seems to throw some light upon the history of Fordun's work. There seems to have been a

[1] This tract is printed, with a translation, in the *Chronicles of the Picts and Scots*, p. 308.

short narrative of this fable in the Great Register of St. Andrews. The 'Registrum monasterii Sancti Andreæ,' or Great Register of the Priory of St. Andrews, is now lost. It has been missing, according to Sir James Dalrymple, since 1660, but a list of its contents had previously been made, and is preserved in the Harleian MS. 4628, from which it appears that it consisted of 121 folios, and to this list were appended some extracts from the Register. In the table of contents, No. 70, is "Successio in prioratu, fol. 118," and the "Successio Priorum" is among the extracts preserved. The dates of the death of all the Priors are given except the last, "Joannes de Forfar," who was Prior from 1313 to 1321, when he died. In the list of contents no later date is mentioned than 1331, except in one instance, viz., No. 20, "Carta facta per Jacobum Priorem S. Andreæ de Lochleven, A. 1396," but this charter may have been subsequently transcribed on a blank page, and we may hold that the register was compiled sometime between 1313 and 1332. In the list of contents the following documents appear:—

9. Nomina regum Scotie et Pictorum. A fol. 46 ad fol. 49.
16. Genealogia regum Angliæ ab Henrico 2do., ascendendo ad Noah per matrem, fol. 56.
17. Historia originis Scotorum ex Egypto ad Hispaniam, in Hiberniam, breviter inde in Britanniam, fol 57.
    Et genealogia sancte Margarete uxoris Malcolmi, fol. 57.
18. Historia, a fol. 58 ad fol. 99.

The first document here mentioned, viz. the "Nomina regum," is preserved among the extracts appended to the list of contents.[1] It appears to have been compiled in 1251, and is quite incompatible with the fable of the earlier settlement under Fergus son of Ferquhard. This tale then must have made its appearance between that date and the year 1301, when it is alluded to in the Scotch pleadings before the Pope in that year. The next document is evidently taken from Ailred's "Genea-

[1] See *Chronicles of the Picts and Scots.* Preface, p. lv. It is printed at p. 171.

logia regum Angliæ." The "Historia originis Scotorum" which follows seems to have contained the fabulous account of the settlement of the Scots in Britain, and the "Genealogia Sanctæ Margaretæ" is probably taken from Turgot's life of Saint Margaret, the second chapter of which has the title "Quam nobili prosapia genealogiam duxerit." The next document bears the title in the list of contents of "Historia" merely, and extends from folio 58 to folio 99, thus containing 41 folios. Pinkerton was of opinion that this "Historia" was the same piece as the legend of St. Andrew contained among the extracts appended to the list,[1] which he thinks if widely written might have extended to 41 folios; but this is obviously impossible. From the other documents preserved we can judge of the probable contents of a folio, and this legend could not possibly have occupied more than six or seven folios. At the same time it must have formed part of the "Historia," and been extracted from it, as there is no other title in the list of contents under which it could have been included.

Now if we turn to the work of Fordun, so far as we have been able to trace its history, we have reason to think that the first work he compiled is represented by those materials the first part of which he afterwards worked up into Book v. and the chapters of Book VI., and the last part of which are the 'Gesta Annalia.' In the shape in which we find them in the Wolfenbüttel MS., with which the Trinity College, Cambridge, MS. in the main corresponds, they form one continuous narrative from St. Margaret to the year 1363. Prefixed to it is the name "Turgotus episcopus Sanctæ Andreæ," and the title of the first chapter is "Quod de nobili prosapia regum genealogiam duxit beata Margareta nobilissima Scotorum regina," obviously taken from the title to Turgot's second chapter. The chapters which follow as far as chapter twelve are in a great measure taken from Ailred's "Genealogia regum Angliæ," but Fordun seems not to have

[1] This legend is printed in the *Chronicles of the Picts and Scots*, p. 183.

known at first whether that work was the composition of Turgot or of Ailred, and occasionally attributes passages taken from the latter to Turgot. So far he seems to have used one document in the Register, and probably his first idea was to compile a history of the kings of Scotland descended from Queen Margaret, in order to show that they truly represented the Saxon Royal line.

On his return from England he appears to have extended this idea by commencing the history from the accession of Malcolm the Third, and compiled the text of the book, afterwards called Book v., which appears in the Trinity College, Dublin, MS., in which he embodied all that part of his previous work which related to the Scotch kings down to the death of David I., and annexed to it the 'Gesta Annalia.' The commencement of this book, however, though he calls it the beginning of his chronicle, implies that it was written as a continuation of some history previously existing which terminated with the flight of Malcolm to England on the usurpation of Macbeth. Now if the legend of St. Andrew appended to the list of contents formed part of the "Historia," it is clear that the latter document extending to forty-one folios must have contained much of the early history of Scotland, and may have terminated at the accession of Malcolm Canmore,[1] and Fordun may

[1] That there does seem to have existed a work termed "Historia" and containing a so-called history from the origin of the Scots to the reign of Malcolm Canmor, and that this "Historia" was attributed to a certain Veremundus Archdeacon of St. Andrews, rests upon more than mere conjecture. Hector Boece, in his preface, states among his authorities "Veremundus Archidiaconus S. Andree natione Hispanus, qui ab exordio gentis *historiam* latine usque ad Malcolmum tertii cognomento Canmoir tempora (cui et ipsum opus dicavit) contexuit;" and again in his seventh book, "Allata et ad me est eodem nuncio Veremundi Archidiaconi olim sancti Andree, de nostris rebus et si rudi quadam vetustate, conscripta *historia*, a Scotorum gentis origine usque ad Malcolmum Canmor regem, abunde omnia complectens," and he refers to it occasionally in a way that is hardly consistent with the usual opinion that there was no such work, and that his supposed history was an invention of Boece. Thus in stating that Athelstan King of the Angles, who died in 941, was succeeded by his son Edmund, he says, "Non desunt qui scribant Edmundum Athelstani regis fuisse germanum. Sed proprius vero est quod Veremundus his rebus multorum haud contemnendæ erudi-

have intended his work to form a continuation of it. He then appears to have extended his plan still further, and resolved to use such materials as he had collected for the purpose of constructing a history by which the antiquity of the Scottish nation should be pushed so far back as to enable them to compete successfully with England, and with that view compiled the first four books containing the history from the mythic origin of the Scots to the accession of Malcolm Canmore, and in this part of his work he undoubtedly introduces the legend of St. Andrew, appended to the list of contents, while at the same time it is equally clear that the "Historia" in the Register, though embracing probably the same period, was a different work from his, which he enlarged and manipulated to suit the object he had in view; for he divides the legend, which in the Register forms one connected narrative, into two parts, and introduces the first part into his fabulous narrative of events prior to the historic settlement of the Scots in the beginning of the sixth century, and the latter part among the events of the ninth century. The document in the Register containing the narrative of the origin of the Scots and their fabulous settlement at an early period in

tionis testimonio memoriæ prodidit." It seems unlikely that Boece should have referred to Veremund as authority for an incidental fact unconnected with Scotch history, and which had no bearing on the fabulous part of his narrative, if there had really been no such work. David Chambre of Ormont, however, in his "Histoire abrégée de tous les roys de France, Angleterre et Escosse," etc., written in 1572, and published at Paris in 1579, refers to Veremund in terms which imply that he had seen the work. He quotes at folio 228 a passage from the epistle dedicatory of his book, which is not to be found in Boece, and at folio 95 he refers for the account of the alliance between Achaius King of the Scots and Charlemagne, "au 10 dudict Hector Boetius et au second de Veremond historiens Escossois," while in the tenth Book of Boece's history, though Veremund is mentioned generally, there is no reference to his second book. But further, David Chambre states at folio 94 that "Hungus roy des Pictes (selon Veremond historien Escossois) deffeit Athelsten roy de Vest Saxons, aupres le village dit encor de son nom Ethelstanford, ayant mis sa confiance en Dieu et en l'Apostre Sainct André," but this refers clearly to the legend of Saint Andrew, which we have seen must have formed part of the "Historia," contained in the Great Register of Saint Andrews. If this "Historia" was compiled, as we have conjectured, between 1237 and 1301, it is rather remarkable to find two charters in the Chartulary of St. Andrews (pp. 312, 313), granted at Falkland in the year 1267, witnessed by "Ricardus Veyrement or Veriment."

Scotland may have been the supposed extract from a "Legenda sancti Brandani," and thus been known to the compiler of the *Scalachronica* as well as to Fordun. Whether these conjectures are well founded or not, it is certain that these documents in the Great Register were to some extent used by Fordun as materials for his history.

It was not till sixty years had elapsed after the completion of his labours, which, from the imperfect state in which he left them, was probably followed at no long interval by his death, that the 'Scotichronicon' in sixteen books appeared. It was compiled between 1440 and 1447. The materials left by Fordun are embodied in it, and the narrative is continued to the death of James I. It is to this work that the name of 'Scotichronicon' properly belongs, and it is to quotations made from this work that the authority of Fordun's name has usually been given. Neither in the 'Prologus' nor in the body of the work is the name of the compiler given, but by colophons and other notices added to the MSS., the additions made to Fordun's share of the work are assigned to three different authors: by the Edinburgh, Panmure, and Harleian (712) MSS. to Magnus Mackulloch; by the Donybristle MS. to Patrick Russell, a monk of Charterhouse in Perth; by the Royal MS. to Walter Bowar or Bowmaker, abbot of Inchcolm. The claims of Magnus Mackulloch are easily disposed of, as in the Harleian MS. he states that he compiled it in the years 1483 and 1484, while in the body of the work the compiler states explicitly that he was born in 1385. Probably the only claim which Magnus Mackulloch can make to authorship consists in the additions at the end of the Harleian MS., bringing the narrative down to the year 1460,[1] and so far as regards the rest of the work he was merely a transcriber. The colophon on the Donybristle MS. which assigns the addition to Patrick Russell appears to be a later addition, and a similar colophon on the Harleian MS. (4674)

[1] They are printed in Goodall, vol. ii. p. 514.

assigns the continuation in that MS. likewise to Patrick Russell; but the text of that MS. differs from that of the Donybristle MS. and corresponds with that of the Carthusian MS. in the Advocates' Library, and as the 'Prologus' to that MS. shows that the compiler was also a monk of Charterhouse, there seems little doubt that this MS. contains the true work of Patrick Russell. It was compiled before 1451, and the same 'Prologus' distinctly states that it was an abbreviation of the 'Scotichronicon,' and that the latter was compiled by Walter Bowmakar, late abbot of Inchcolm, who died in 1449. This testimony leaves no doubt that the abbot of Inchcolm was the real compiler of the 'Scotichronicon,' but the statement usually made that Fordun had himself transferred his materials to Bower and committed to him the task of completing his work cannot be true, as the latter states that he was born in 1385, the year in which Fordun probably died. The text of the 'Scotichronicon' is contained in the six MSS. forming the first group.

This work had no sooner appeared than there seems to have arisen an outcry, as well there might, against its intolerable diffuseness and irrelevant sermonizing,—its "tediosa prolixitas,"—and Bower coming himself to admit the truth of the charge, and to be of opinion that "grata est brevitas, prolixitas odiosa," appears to have proceeded to compile an abridged edition of it. This work is represented by the Cupar MS. and the first four books of the Trinity College, Dublin, MS. In it much of the objectionable prolixity is removed, the narrative is curtailed when not directly applicable to Scotland, and the text is revised. It is differently divided into books and chapters, and must have been compiled between the year 1447, when the 'Scotichronicon' was finished, and the year 1449, when Bower died. It is a text of much value, coming so soon after the 'Scotichronicon,' and containing Bower's latest corrections.[1]

[1] This text, which has not hitherto been printed, will form the basis of the

The work was still apparently thought too long, and probably after Bower's death in 1449, but before 1451, Patrick Russell, a brother of the Carthusian monastery in Perth, made a still further abridgment of it, which is represented by the Advocates' Library MS. (35. 6. 7), and from which the continuation in the Harleian MS. (4764) was transcribed by Richard Sterling in 1497.

In 1461 an unknown writer who had been in France for some years, and certainly from 1428 to 1445, on his return compiled, at the request of the Abbot of Dunfermlyn, a history of Scotland, in eleven books. The first five books contain the text of Fordun, with some additions taken from Bower; the sixth book commences with the fifteen chapters prepared for it by Fordun, and the remainder contains a narrative of events to the death of James I., sometimes taken from Bower, and sometimes original, while the narrative frequently contains an account of events in entire variance with that contained in the 'Scotichronicon.'

Such is a short sketch of the history of Fordun's work and of that of his continuators so far as it can now be ascertained, and the object of this edition is to present the work actually compiled by Fordun free from the additions and alterations to which it has been subjected. On comparing the text of Fordun's work, as represented by the MSS. which appear to contain it, with the text of the 'Scotichronicon,' we find that they consist in the main of the following:—In the first place Bower has largely interpolated the first five books. With the exception of some ecclesiastical notices, these are of no value for the history of Scotland. In the sixth book, Bower appears to have prefixed eight chapters to the fifteen chapters left by Fordun, and to have added thirty-four chapters, containing notices of the Bishops of St. Andrews, and of the Priors of the Monastery

edition of the "Continuators of Fordun," preparing for this series by Mr. Andrew Gillman.

down to his own time. The seventh book he has entirely interpolated. In the books from the eighth to the fourteenth inclusive, he has embodied the 'Gesta Annalia,' and likewise the documents connected with the controversy with England in 1301, and largely interpolated them with additional matter, including numerous obituary notices. From the fifteenth chapter of Book XIV. to the end, he has added a narrative bringing down the history to the death of James I.; and as he is here narrating events which happened in his own lifetime, he is for that period of the history entitled to the character of an independent historian.

But while he has enlarged and largely interpolated the 'Gesta Annalia,' extending from the coronation of Malcolm IV. to the year 1385, and while these additions, in so far as they consist of obituary notices, are of some value for the history of the period, he has unfortunately altered Fordun's narrative in many instances, and that not merely in an arbitrary manner, but evidently with the object and intention of presenting the events in a different aspect from that in which they appear in Fordun's narrative. They can, in fact, only be viewed as intentional falsifications of history to suit a purpose. The nature of Bower's alterations of Fordun's text may be best exemplified by comparing their respective accounts of the coronation of the kings during that period.

Fordun takes the account of the coronation of Malcolm IV. *verbatim* from the contemporary statement of John of Hexham, in which it is simply said that the people took him and "in regem constituerunt" at Scone in room of his grandfather. Of William the Lyon he says, that the prelates and nobles of Scotland met at Scone and appointed him king, and that he was by the Bishop of St. Andrews "in regem benedicitur atque regali cathedra sublimatur." Of Alexander II. he says, that the seven Earls of Scotland, whom he names, along with the Bishop of St. Andrews, took him to Scone, and there "in regem subli-

matus est." Of Alexander III. he says, that the Bishops of St. Andrews and Dunkeld, and the Abbot of Scone, along with the nobles, and whole clergy and people, gave their consent to his being made king. That the Earls of Menteith, Fife, and Stratherne, with the other nobles, led him to the Coronation Stone, on which they placed him, and that the Bishop of St. Andrews, with others assisting, "in regem consecrarunt." Of Robert Bruce, that, taking as many with him as he could obtain, he went to Scone, and "in sede positus regali," according to the custom of the Scotch kings, "ibidem coronatus est." And of David II., that he was anointed and crowned at Scone by the Bishop of St. Andrews, specially authorized to do so by a Bull from the Pope, and he adds, "ante quem nullus regum Scociæ legitur fuisse inunctum vel cum tali solemnitate coronatum."

Now, Bower adds to the statement that Malcolm IV. was by the people constituted king at Scone, the expression that he was also crowned "Malcolmo sic coronato." Of the coronation of Alexander II., he names only five earls and the Bishop of St. Andrews, and states that by them he was taken to Scone, and there "sublimius et gloriosius," "coronatus est," thus suppressing the appearance of the seven earls, and adding a solemn crowning. Of Alexander III., that he was made a knight by the Bishop of St. Andrews, "qui officium inunctionis regis impleret," and then by the Bishop, "jura ac vota, quæ ad regem spectant, prius Latine, postea Gallice ipsi exponente, rex omni benigne concedens et acceptans, a dicto episcopo, benedictionem et ordinationem libens subiit et admisit." That then "post solemnitatem regiæ coronationis," he was taken to the stone and placed on it, and, having the crown on his head and the sceptre in his hand, was saluted king, thus interpolating a solemn anointing and crowning by the Bishop of St. Andrews before the ceremony at the Coronation Stone takes place.[1]

[1] The difference between the two narratives is more fully brought out in

In fact, what Bower does in his account of these coronations is to throw the more ancient and Celtic element into the background, and to assimilate the ceremony to that of the kings of England.

Unfortunately, the statements of Bower have mainly been adopted and founded upon by the historians of Scotland. The history of Scotland, at least prior to the fifteenth century, must always be to a great extent based upon Fordun's narrative, and it is therefore essential to a right comprehension of the history of the country, and an accurate narrative of its events that the original text of Fordun, as he compiled it, should be eliminated from the additions and interpolations of his continuators, and reproduced freed from the manipulation it has undergone at their hands.

This is the object of the present edition. The MSS. which contain his text are referred to in the following order:—

A. The Wolfenbüttel MS. contains the first five books, the chapters for Book VI., the documents in 1301, the chapters prefixed to the 'Gesta Annalia,' and the 'Gesta Annalia' to 1385.

B. The Cottonian MS. contains the first five books, and the 'Gesta Annalia' to 1363.

C. The Trinity College, Cambridge, MS. contains the first five books, titles of the chapters of Book VI., text of first twenty-three chapters, the chapters prefixed to the 'Gesta Annalia,' and the 'Gesta Annalia' to 1385, with the documents of 1301 inserted out of their place.

D. The Trinity College, Dublin, MS. contains Book V., omitting the three last chapters, and the 'Gesta Annalia' to 1363, with the documents of 1301 appended.

E. The Harleian MS. (4674) contains the first five books.

F. The Catholic MS. contains the first five books.

the Editor's paper on the Coronation Stone, printed in the Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland, vol. VIII. Part I. p. 99, and separately published by Messrs. Edmonston and Douglas.

The text is taken from the Wolfenbüttel MS. (A.), as containing the most complete copy of the work as left by Fordun, unmixed with any matter that can be assigned to a later period. The initial letters and words that are rubricated are printed in black letter. Where these are left blank they are supplied, when not otherwise noted, from the Trinity College, Cambridge, MS. (C.), and placed within brackets. The variations in the other MSS. are noted at the bottom of the page. Fordun was a careless transcriber of quotations from other works, and an inaccurate writer of Latin, but the Editor has not thought himself at liberty to alter his language, and presents the text exactly as he finds it. Such emendations of the text as appear to be required will be indicated in the Notes, and given effect to in the Translation, which, with the Historical Introduction and Index, are reserved for another volume.[1]

The collations are as follows:—The text of the first five books is taken from MS. A., and collated with MSS. B. C. E. and F., and the fifth book also with MS. D., which represents an earlier edition of it.

The text of the 'Gesta Annalia' is taken from MS. A., and this part of the work is collated with MSS. B. C. and D.,—B. and D. representing the first edition, compiled in 1363; A. and C. the later edition, revised and brought down to 1385.

The Appendix contains the following pieces:—

No. I. The chapters compiled by Fordun for Book VI. With the exception of the first and the two last chapters, these are taken entirely from Ailred's "Genealogia regum Angliæ." They have no relation to the history of Scotland, and are placed in the Appendix, so as not to interrupt the continuous narrative of the events of Scottish history contained in the first five books

[1] It has been thought desirable to modernize the orthography so far as to substitute *æ* for *e*, *v* for *u*, and *t* for *c*, when it is required. The proper names are in the main left untouched. The editor would have preferred retaining the orthography of the MS. throughout, but he has yielded in this respect to the opinion of others.

and the 'Gesta Annalia.' The text is from MS. A., and it is collated with MS. C.

No. II. The documents collected by Fordun, relating to the controversy with England in the fourteenth century. It has not been thought necessary to swell the bulk of this volume by printing them at length, as the originals of many are preserved, and the whole are printed elsewhere, but the titles are given with a reference to where the document itself can be found, and the commentary and any colophons by Fordun himself are printed from MS. A.

No. III. The chapters prefixed to the 'Gesta Annalia.' These are all embodied in Book V., in the chapters in the Appendix No. I., and are therefore not given in the text, but are placed in the Appendix in the form in which they appear. The text is from MS. A., and it is collated with MS. C.

No. IV. As Fordun includes in his work almost the whole of Ailred's tract, the "Genealogia regum Angliæ," it has been thought useful to add here his other tract, "De bello Standardi," as illustrating the reign of David I. This tract has been printed by Twysden in his *Decem Scriptores*, from the Cottonian MS., Nero, A. xix., but the text in this edition is taken from the very valuable MS. in Corpus Christi College, Cambridge, 130, collated with an imperfect MS. in the Chapter Library at York.

No. V. A tract from the same MS., giving a metrical account of the death of Sumerled, *regulus* of Argyll, in 1166, apparently by an eyewitness, which has never before been printed, is also here given. And

No. VI. Another tract from the same MS., containing the original of the "Visio cujusdam clerici," contained in the 'Gesta Annalia,' chapter vi., is also here given.

It only remains for the Editor to record his obligations to those who have aided him in preparing this edition. He has especially to acknowledge the great obligation he is under to

His Excellency Count von Bernstorff, Ambassador for the Empire of Germany in London, for having obtained for him the loan of the Wolfenbüttel MS. for three months, from the Ducal Library at Wolfenbüttel.

The collations with the two MSS. in the British Museum were made for him by Mr. Andrew Gillman, of London, and those in the Trinity College Library, Dublin, by Mr. Thomas French of that library, and he has to thank both of those gentlemen for the care, accuracy, and intelligence with which they have performed their task. He is indebted to the Rev. Canon Raine, York, for the collation of Ailred's tract, *De bello apud Standardum* (App. No. IV.), and to Henry Bradshaw, Esq., University Library, Cambridge, for the two following tracts from the Corpus Christi College MS. (App. Nos. V. and VI.) For the other collations the Editor is responsible.

He has throughout been much indebted to his friends Professor Cosmo Innes and David Laing, Esq., LL.D., of the Signet Library, for the readiness with which they aided him with advice and information when applied for, and he has also received assistance from Mr. Felix J. H. Skene, who has undertaken to make the translation of Fordun's text for this edition.

WILLIAM F. SKENE.

EDINBURGH, 20 INVERLEITH ROW,
1st *December* 1871.

APPENDIX TO PREFACE.

I.

CUPAR AND DUBLIN MSS.

OMNIPOTENS OPIFEX OPERIS HUJUS SIT ET AUCTOR.[1]

Secundum veteres sanctiones, laudabilis antiquitas patribus a priscis observata, non solum approbanda a modernis esse dignoscitur, sed et imitanda. Enimvero nonnulli ante nostra tempora, luculenter satis inclitorum regum et validorum Scotorum gesta, veridico satis stilo et memorabiles chronicas scriptis reliquerunt. Quæ quasi omnia sua saltem ante tempora membranis commendata.

Ille truculentus tortor Eadwardus iij. post ultimum conquestum, rex Angliæ dictus Langschankis et tyrannus, postquam suboriri cœpit dissentionis materia inter præcellentes principes Broysos videlicet et Balliolos super juris potioritate succedendi in regnum, violenter abstulit et delevit. Attendens ipse propterea ipsum regnum divisum et per præsens verisimiliter desolandum, finxit se velle tractare quæ pacis erant tanquam amicabilis compositor et amicus inter partes, sub ovili vellere allecta sibi callide ejusdem regni Scociæ procerum una parte. Et sic sibi reliqua resistere non valente, ejusdem sibi regni de facto usurpavit custodiam per oppressionem. At ipse statim occasione, ut pretendebat, cognoscendi quis eorum per vetustorum grammatum indagationem pleniorem in regno vindicare poterat facultatem, rimatis regni cunctis librariis et ad manus ejus receptis authenticis et antiquatis historiarum chronicis, aliquantas secum et ad Angliam abstulit, reliquas vero flammis incinerandas despicabiliter commisit.

Post quarum quidem chronicarum amissionem, inter paucos alios ad recolligendum deperditas, exurgens quidam venerabilis presbyter dominus Johannes Fordon, Scotus nomine, ad fortia manum misit et patrio zelo titillatus efferbuit, nec tamen ab inceptis destitit donec laboriosis studiis, tam Anglia, quam aliis circumvicinis provinciis peragratis, tanta illinc et in propria patria, de amissis recollegit,

[1] This title in Dublin MS. only.

quoadusque quinque librorum volumina, de delectabilibus gestis Scotorum, sicut apud Scotichronicon in magno interserui, chronicaliter satis compegit. In hoc laudanda hominis est industria, attendens ipse quod non hominis sed numinis proprium esse convincitur, cuncta memoriæ commendare. Idcirco et ipse pedester, tanquam apis argumentosa, in prato Britanniæ et in oraculis Hiberniæ, per civitates et oppida, per universitates et collegia, per ecclesias et cœnobia, inter historicos conversans et inter chronographos perendinans, libros eorum annales contrectans et cum eis sapienter conferens et disputans, ac tabulis sive dipticiis quæ sibi placuit intitulans, tali fatigabili investigatione, quod non novit invenit atque in sinuali suo codice, tanquam in alveario, inventa, quasi mellifluos favos accurate congessit, et ipsa, ut præmisi, in quinque libros, usque ad mortem sanctissimi regis David filii sanctæ Margaretæ, eleganter intitulavit, cujus quidem formam et tenorem, quam debiliter desiderantur, tam assequens, et reumberato considerationis oculo ne abhinc hujus deperirent gesta regni spectabilia, undecim libros ipsis quinque, ut patet in magno ubi supra distinctibiliter adjeci. Ac etiam ipsis suis quinque libris præmissis protractiones liniares cum titulo scriptoris hinc inde intromisi, per quod constare poterit legenti quid mihi ipse scriba confecit et quid de meo suos appositum dereliqui. Sed quia delicatis auribus grata est brevitas, prolixitas odiosa, ideo omissis in hoc Scotichronicon abbreviato diversis incidentiis et notabilibus allegationibus digressionibus et exceptis ad diversa proposita perspicue facientibus quæ illinc inseruntur, hic per extensum, hic succinctius tanquam ad summarium et ad alleviationem transumentium, et copiare infra scripta volentium, stilum paro, suppliciter et exoro ut

Item ego utinam vitium torporis,
Dum opus complevero maximi laboris,
Chronicarum Scociæ volens attemptare,
Ultra vires arduum opus compilare.
Per veras depremare propono scripturas,
Et per scire Scociæ leges et figuras,
Regum atque presulum planas non obscuras,
Plebis atque Patriæ plagas et pressuras.
Pagiæ sollicitum, lector, cor impende,
Regni quem fluida hujus hic attende,
Fortuna quam varia fuerit perpende,
Et ut vivas cautius moribus ostende.
Lege ergo paginam tibi exaratam,
Stipuloso schemate et infaleratam,
Vernantis eloquii nodis non ligatam,
Sed Scotorum chronicis veris variatam.

Ne tu scribam deseras per oblivionem,
Sed Christus continuam per protectionem,
Post caduci corporis depositionem,
Hunc tuam salvificet per orationem.
Pro scriptore insuper deprecare velis,
Semel archangelicum illum Gabrielis,
Ave plena Gratia Dominus est tecum,
Ut ad sua gaudia te conducat secum.
Et qui in hoc codice legere lætetur,
Ubi Sancta Trinitas Deus adoretur,
Illuc indeficiens vita sibi detur,
Amen quæso quilibet ut sit precetur.

Superflua scribere res est jactantiæ, necessaria reticere contemptus, ut igitur notam primum refugiam et questum secundi non postponam, in Dei adjutorio confisus ad fortia mitto manum lætantius ut hoc opere proficiam felicius. Exultatio etenim dat eloquentiam quam interdum negat ingenium et si artium mater est instantia. Noverca eruditionis negligentia esse comprobatur quos ad honorem Dei, ad solatium regis et regni, necnon ad meipsum interdum diversis solicitudinibus actediatum et obsessum per delucida intervalla recreandum ac etiam ad cautelam futurorum et legentium edificationem hoc opus aggrediens. Precor lectori Christum reget ore fideli, ut det actori post mortem gaudia vitæ vel cœli. In hoc enim ut reor volumen invehent bellatores dubiorum eventium evitare pericula; religiosi percipient regularia rudimenta, seculares salubria documenta et prædicatores exemplaria narramenta. Cujus exemplarietate principes in expeditionibus guerricis cautiores reddentur. Religiosi, religiosi, regularius instituentur et quot quot tædio affecti ipsius lectura lætitie condonentur.

II.

CARTHUSIAN MS.

INCIPIT PROLOGUS IN LIBRUM SCOTICHRONICON ABBREVIATUM.

Consideranti mihi illius incliti operis historici, liber Scotichronicon titulati, in ingenti volumine sedecim librorum diffuse chronographati, prolixitatem tediosam, fastidii generatricem, et humanæ memoriæ habilitatem. Juxta illud metricum

Longa solent spiritum
Gaudent brevitate moderni,
Visum est utile
Pro ingeniosi mei capacitate.

Ex singulis libris memoratis, sub unius mediocris codicis decenti compendio, cum cunctis capitulorum titulis. Aliqua florida magis edificatoria prout superna inspiraverit gratiam excerpere ad consolationem ac edificationem propriam cæterorumque confratrum meorum Cartusiensium hujus heremi, vallis virtutis incolarum, necnon universorum quos historias et chronicas legere ac dinoscere delectatis. In quibus addiscent principes evitare bellorum et dubiorum eventium pericula, religiosi percipient regularia rudimenta, seculares invenient salubria documenta, prædicatores reperient extrania narramenta quibus exemplis reges cautiores reddentur. Religiosi regularius instituentur, populares ad devotionem accendentur et quot quot tristitia aut tædio affecti lectura hujus codicis lætitie restituentur.

Prefatum equidem Scotichronicon volumen, quum ad primos quinque libros venerabilis vir Dominus Johannes Fordoun, presbyter, dudum inchoans diserto stilo compilavit, residuum vero in undecim libros late pretensum reverendus in Christo pater Dominus Walterus Bowmakar, olim abbas insulæ Sancti Columbæ qui obiit anno domini M°CCCC°XLIX diligenti studio continuavit et usque in finem laudabiliter complevit.

Explicit Prologus.

III.

MARCHMONT AND BRUSSELS MSS.

PREFATIO SCRIPTORIS.

Honorabilium antecessorum gesta laudabilia ad memoriam reducentes, non solum præsentibus ea quæ præterita sunt placabilia recitando proficimus. Ymmo etiam virtutem viatoribus per providorum exempla præteritorum, tanquam per lucernam veritatis ductam ostendimus. Et dum eorum merita recolimus futuris felicibus ad imitandum venerabilium vestigia antecessorum occasionem inclitam exhibemus. Tum enim in omnibus actibus et operationibus humanis fundamentum veritatis quod Deus est, sine quo nihil est validum, nihil sanctum, primitus et ante omnia sit investigandum, ac omnibus carnalibus præponendum affectibus. Debemus omni cura ac in extinguibili diligentia infatigabiliter ad eandem totis viribus anhelare. Quia ubi ipsa veritas non est, fundamentum nullius boni operis super edificari poterit edificium. Ad cujus veritatis notitiam dilucide adipiscendam, sine gratia

Dominica supernaturaliter infusa non poterit pertingere lumine naturali intellectus humanus.

Queramus igitur illam a patre luminum, a quo omne datum optimum, et donum perfectum desursum est descendens. Quoniam ipse solus dat sapientiam et ex ore ejus scientia et prudentia est. Cum sancto Salomone petendo et dicendo "Da mihi Domine se domini tuarum assistricem sapientiam qua mecum sit et mecum laboret, ut scientiam quid acceptum sit coram te omni tempore," qui optavit et datus est ei sensus, invocavit et venit in eum spiritus sapientiæ. Ad quam gratiam impetrandam nos perducere dignetur qui sine fine vivit et regnat. Amen.

SEQUITUR ADHUC DE EODEM.

Insuper ut demus gloriam Deo in excelsis laudem post mortem victoriosissimis et invincibilibus Scotorum gentibus defunctis, magnificentiam et honorem venerabilibus vivis digne et laudabiliter possedentibus et diffidentibus et occupantibus nobile regnum Scociæ in tantis mundi mutationibus, tantisque stragibus et persecutionibus, tantis cladibus, præliis, et actibus bellicis, tantis itaque tyranorum inestimabilibus insultibus, tantis proditorum deceptionibus et proditionibus nequissimis. Quibus omnibus non obstantibus domus regia Scociæ a trecentis xxx[ta] annis et amplius ante incarnationem Christi usque ad hodiernum diem sine nationis mutatione vel regiæ majestatis subjectione honorifice et libere occupavit. Quibus igitur nos laudibus referam nescio, videlicet, pro eis gratiarum actiones omnipotenti Domino indesinenter agere propono.

INCIPIT PROLOGUS.

Cum ad seriem chronicarum et gestorum laudabilium veritati enucliationis licet novitas favorabile sit et multorum aures audientium, principes tamen et prelati et alii viri famosi in multis et arduis mundanæ conversationis negotiis, ac etiam in evitabilibus vexationibus plurimum et multifariis occupati non poterunt sine gratiam pœna, quæ multotiens te, Domine, inducit, et de cordibus audientium appetitum audiendi extinguit, ad tantæ prolixitatis volumen prout in magnis chronicis ad experientiam videmus diuturnus aures accomodare. Intentio igitur actoris est cum correctione illorum quorum interest vel interesse poterit, quomodo licet in futurum, unamquamque materiam utilem et fructuosam in magnis memoratum, breviter et compendiose, gratia Spiritus Sancti cooperante, tangere. Et cum frustra sit per plura, quod fieri poterit per pauciora. Effectum uniuscujusque materiæ, tanquam musca mellis

in floribus camporum, eaque ad ostensionem effectualem veritatis rei gerendæ sufficere videntur, absque longo processu et multiloquio quæ non nunquam confusionem et tædium detulerit, flore inviolato permanente, enucliare, elicere, et explicare, ac inde compendium chronicarum ad appetitum ordinationem et mandatum venerabilis in Christo patris ac Domini D permissione divina abbatis monasterii de Dunfermlyn, nunc regentis et deinde monasterium gubernantis confitere. Ultimate vero et in fine acta in tempore nostro accidentia meliori modo quo potero, exclusis inutilibus nugationibus, ac etiam frustratoriis vanitatibus ad rem non pertinentibus, inquerere, colligere, et memorare et inferre cum quibusdam aliis actibus mirificis, quæ ego qui scribo extra limites hujus regni scivi, vidi, et audivi. Item postremo de quadam puella mirabili, quæ causa fuit recuperationis regni Franciæ de manibus Henrici tyranni regis Angliæ, quam vidi, novi, et cum ea fui in questis suis dictæ recuperationis, usque ad finem vitæ suæ presens interfui, etc.

JOHANNIS DE FORDUN

CHRONICA

GENTIS SCOTORUM.

Fol. 1.

Liber monasterii Sancti Andree in Scocia

De mundo sensibili terra Incipiunt tituli capitulorum libri
Diluceat a suis quatuor primi gentis Scotorum cronicorum primum
punctis principalibus Orientali Occidentali Australi et Boreali
c. secundum De quatuor ventis cardinalibus quorum collaterales
octo sunt Et de capite mundi sensibilis in oriente paradiso terrestri
De tribus mundi partibus inequaliter divisis Capitulum 3m
et mari mediterraneo Capitulum

Fol. 2.

De vetustate originis et gestis Scotorum et
Ex variis quippe veterum scriptis
cronographorum colligitur quod gentis
antiquissime Natio Scotorum a
Grecis et Egipciorum reliquiis ceteris
mari rubro cum rege submersis primum
cepit exordium Igitur edu
cacionis sue regnorum videlicet Grecie simul et
Egipti ceterorumque peragracionis sue locorum et stati

Fol. 86.

in sanguine omne lac prius et butirum De successore Amelchelech
Regnum distendens Eugenius et eius morte et de isto Gillia no Scoto
pace cum Pictis et Anglis formata et eius disciplina
suo successori reliquit Amelchelech filio Findan filii Eugenii
quarti Qui cum coronatus fuisset eodem anno domini vii ... bellum ad
usque Pictos innoxiis pacis soluta condicione paravit Nec ipse plene
nondum anno completo in terris eorum prima perfeccione tondens abdita
lustrando nemorum exercitus sui pluribus sagittatus ipse rex ictu sa

WOLFENBÜTTEL MS.

F. G. Netherclift facsim. lith. 18 Golden Square London.

Incipiunt tituli capitulorum libri primi gentis Scotorum.[1]

DE mundo sensibili, terra, scilicet, et suis quatuor punctis principalibus, orientali, occidentali, australi et boreali. Capitulum i.

De quatuor ventis cardinalibus, quorum collaterales octo sunt. Et de capite mundi sensibilis in oriente paradiso terrestri. Capitulum ii.

De tribus mundi partibus inequaliter divisis et mari mediterraneo. Capitulum iii.

De divisione trium mundi partium inter tres filios Noe, Sem, Cham et Japhet, et situ quarundam regionum Asiæ et Affricæ. Capitulum iiii.

De situ quarundam regionum Europæ, videlicet, Scythiæ, Greciæ et urbis Romæ. Capitulum v.

De eodem et insulis Europæ majoribus Albionia et Hibernia. Capitulum vi.

De numeris annorum ab origine mundi per ætates quinque divisis usque Christi nativitatem. Capitulum vii.

De motu primo Scotorum originis. Et eorum rege primo Geythelos.[2] Capitulum viii.

De succedentibus in Egypto regibus usque Pharaonem patrem Scotæ, qui submersus est Mari Rubro. Capitulum ix.

De tempore quo Scoti primam habuerunt originem et a quibus et eorum ex Egypto proscriptione. Capitulum x.

De electione Geythelos in regem et ejus profectione versus occidentem. Capitulum xi.

De tempore quo stationem fecit in Affrica Geythelos et causa qua primo petiit Hispaniam. Capitulum xii.

---

[1] B. E. primi libri De vetustate originis et gestis Scotorum.
[2] B. Gaythelos.

De causa sui recessus ex Egypto secundum quosdam et aliorum eadem causa recedentium. Capitulum xiii.

Qualiter primam optinuit sedem in Hispania Geythelos. Capitulum xiiii.

De continua cæde suorum ibidem, propter quod exploratores pro terris oceano scrutandis direxit, qui reperta quadam insula redierunt. Capitulum xv.

De eodem et exhortatione filiorum ut dictam adirent insulam. Capitulum xvi.

Qualiter Hyber filius Geythelos dictam aggrediens insulam optinuit quæ de nomine suo postmodum Hybernia dicta fuit. Capitulum xvii.

De hiis quæ doctor Ysidorus et Beda venerabilis scripserunt de Hybernia. Capitulum xviii.

De quibus legibus Geythelos populum suum prius instruxerit.[1] Capitulum xix.

De successione filii Geythelos Hyber in regnum Scotorum post mortem patris in Hyspania degentium. Capitulum xx.

De Mycelio[2] rege Scotorum Hispanensium et suis filiis ad Hyberniam proficientibus.[3] Capitulum xxi.

De hiis quæ Galfridus Monumetensis scripsit de Barthomo[4] filio Mycelii. Capitulum xxii.

De dissonantiis historiarum. Capitulum xxiii.

Quod circa tempus primæ captivitatis Romæ non Scoti sed Picti temptantes Hyberniam pro sedibus, missi sunt a Scotis ad Albioniam. Capitulum xxiiii.

Qualiter excusat chronica dissonantias historiarum. Capitulum xxv.

De profectione tertia Scotorum ad Hyberniam factam per Smōnbricht et ejus genealogia. Capitulum xxvi.

De eodem Smōnbrich et cathedra regali lapidea et ejusdem vaticinio. Capitulum xxvii.

De rege primo Scotorum inhabitantium insulas Albionis. Capitulum xxviii.

---

[1] C. instruxit.
[2] B. E. Micelio.
[3] B. C. E. profisiscentibus.
[4] B. C. E. Bartholomo.

De Pictis adventantibus Hyberniam pro sedibus ibidem habendis quos abactos Scoti miserunt ad Albioniam. **Capitulum xxix.**

De hiis quæ Beda de Pictorum adventu conscripsit. **Capitulum xxx.**

De causa prima Scotorum adventus[1] ad insulam Albionem. **Capitulum xxxi.**

De Diis gentium ymmo verius gentium dæmonibus. **Capitulum xxxii.**

De eisdem et earum in talibus stultitia. **Capitulum xxxiii.**

De primo rege Scotorum regnantium in Albione. **Capitulum xxxiiii.**

Quod a gentibus Scotorum[2] boreales Albionis partes prius possessæ fuerant. **Capitulum xxxv.**

Incipies Opus Hoc Adonay Nomine Nostri.
Exceptum Scriptis Deregat Emanuel.
Fauces Ornate Ructent Dum Verbula Nectant.

Compilatoris nomen superis elementis
Construe; quem, Lector, precor ora scandere cœlum,
Atque Pater Noster confer[3] amore Dei.

Amen.[4]

---

[1] B. E. aditus. [2] B. C. E. Pictorum et Scotorum. [3] B. C. E. offer.
[4] B. E. *omit* Amen. E. *prefixes the verses to the titles of the chapters.*

De vetustate originis et gestis Scotorum;[1] etc.—Capitulum i.

EX variis quippe veterum scriptis[2] chronographorum colligitur, quod gentis antiquissimæ natio Scotorum a Græcis et Egyptiorum reliquiis, ceteris mari rubro cum rege submersis, primum ceperat exordium. Igitur educationis suæ, regnorum, videlicet, Græciæ simul et Egypti, ceterorumque peregrinationis suæ locorum et stationis, sedis etiam habitationis modernæ situs, describere puto conveniens, ut sub quo vel cœli cardine vel orbis parte situata consistant lectori facilius patefiat. Omnipotens autem Deus, Creator omnium et Rector, mundum in sua creatione, secundum philosophos, rotundam voluit habere formam, et in ejus regione media terram posuit, omnium vegetabilium, sensibilium, et rationabilium matrem, nutricem, et habitaculum: ab omnibus cœli partibus, in centri modum, æquali separatam intervallo. Est autem mundus sensibilis, terra videlicet, infiniti maris oceani aquis undique cincta. Cujus brachiis multiformiter invasa, percussa, et furcata, ac humiditate sua per occultos meatus humectatione penetrata, ne nimiæ siccitatis dominio in pulverem penitus redigatur. Habet igitur mundus quatuor principales punctos sive parallelos ab invicem æque distantes;[3] orientalem, occidentalem, australem, et borealem. A quibus quatuor venti cardinales procedere dicuntur cum suis octo ventis collateralibus.

De quatuor ventis cardinalibus, quorum,[4] etc.—Capitulum ii.

PRIMUS punctus, sive cardinalis ventus, in oriente consistit ubi sol oritur, sub æquinoxio vernali: et dicitur subsolanus. Iste vero ventus duos habet collaterales, vulturnum versus septentrionem, etiam eurum versus austrum. Secundus vero punctus, vel ventus cardinalis, situm habet in occidente, ubi sol occidit sub æquinoctio autumnali; et dicitur favonius, quique duos habet collaterales ventos, scilicet, circium versus aquilonem, et zephirum versus austrum. Tertius punctus seu ventus cardinalis est auster, atque sub polo antharctico æsti-

---

[1] B. *has no title.* C. *adds* et primo de mundo sensibili.
[2] C. scripturis.
[3] B. C. E. *insert* scilicet.
[4] B. *omits* quorum. E. *adds* collaterales octo sunt.

valis solstitii, ubi sol altius ascendit, in meridie situatur, et hic duos habet collaterales ventos, nothum, scilicet, versus orientem et affricum versus occidentem. Quartus quoque punctus aut cardinalis ventus est boreas, qui vero sub polo arthico hyemalis solstitii sistitur, ubi sol media nocte profundius descendit; et hic utique duos habet collaterales ventos, aquilonem versus occidentem et chorum versus orientem. In oriente quidem sub cardinali subsolano terra sive mundus sensibilis initium habet, cujus caput terrestris est paradisus, locus florum et arborum, omni suavitate[1] redolentium, amœnissimus; inhabitabilis tamen propter Adæ peccatum hominibus, sed spiritibus bonis, animabusque glorificatis receptibilis. In tantum vero constat locus ille super altitudinem terræ levatus, quod universale diluvium, cacumina montium longe transgrediens, illic attingere non valebat.

De tribus mundi partibus inæqualiter divisis, etc.[2]—Capitulum iii.

MUNDUS autem, secundum Ysidorum, in tres non æquales partes divisus est; Asiam scilicet, Affricam et Europam. Qui quidem ideo divisus dicitur, quoniam a favonio vel occidente sinus oceani permaximus terram intrans, et ab ejus australi plaga circialem dividens, scilicet, Affricam ab Europa, pene mundi pertingit ad medium, ubi sinum efficiens angularem, versus boream inter orientales Europæ fines et Asiam contra polum arthicum directe dirigit oceano cursum suum. Asia vero, quæ media creditur esse pars orbis, ex nomine cujusdam mulieris est appellata, quæ apud antiquos regnum tenuit orientis, secundum Ysidorum. Hæc a puncto boreali per orientem usque ad austrum perveniens: ab oriente ortu solis, a meridie oceano, ab occiduo mari mediterraneo finitur, et a septentrione, quasi sub polo, Meotide lacu terminatur. Europa dicitur ab Europa filia Agenoris regis Libiæ sic vocata, quam Jupiter raptam ab Affrica Cretam adduxit, et tertiam partem orbis terrarum ex ejus nomine appellavit. Incipit autem ab eodem Meotide lacu, descendens per septentrionalem oceanum usque ad occidentem et mare Gaditanum. Pars autem ejus orientalis et meridiana a Ponto consurgens tota mari mediterraneo conjungitur, et ad idem Gaditanum fretum terminatur. Affrica, tertia pars mundi, dicitur esse contra Asiam et Europam, quæ tamen minor est, secundum Ysidorum, spatio quam Asia vel Europa, sed pro sua quantitate ditior, et mirabilior qualitate.

---

[1] B. E. suavitatis.

[2] B. *omits* inæqualiter divisis. E. *adds* et mari mediterraneo.

Hoc nomen habet ab Affer uno de posteris Habrahæ de Cethura, qui dicitur exercitum duxisse versus Libiam, et ibi victis hostibus consedisse, suosque posteros Affros nominasse. Incipit antem a finibus Asiæ juxta meridiem, pergens per meridianum oceanum, usque ad Athlantem montem. A septentrione vero mari mediterraneo clauditur et in Gaditano freto etiam finitur. Et sic medium mundi sola tenet Asia, medium vero Europa et Affrica, quæ ideo duæ factæ sunt, quia inter utramque ab oceano mare magnum ingreditur, quod eas intersecat.

De divisione trium mundi partium inter tres filios Noe, Sem, Cham, Japhet, etc.—Capitulum iiii.

SIC autem diviserunt mundum inter se[1] filii Noë, post diluvium. Inter quos Sem cum sua posteritate Asiam, Japhet Europam, et Cham Affricam possederunt. A quibus disseminatum est omne genus humanum, per nationes et regna super terram, videlicet, a Sem Judæi et Saraceni, ymmo verius Agareni.[2] A Japhet Gentiles, quorum pars maxima Christiani, et a Cham Chananæi, qui maledictione Noë prophetantur expellendi de loco habitationis suæ. Hæc vero tres partes mundi multas habent et diversas regiones, quas omnes nullatenus, sed eas solummodo quæ ad opus inceptum necessariæ videntur, intendo describere, vel eas saltem quæ dignæ sunt ob patronorum reverentiam, singulari laude præferri. Ut est Jerusalem sancta civitas, et urbs etiam Romana. Asiæ prima regio in oriente, secundum Vincentium, est paradisus terrestris, sed nobis ignota. Deinde India sub ortu solis: ultima vero versus boream est Scithia superior, et ultima sua regio versus austrum est Egyptus, ex qua scripserunt antiqui Scotos primordii partem habuisse. Inter has regiones, scilicet Egyptum et Scithiam, super mare mediterraneum Jerosolima regio consistit, ubi situs est sanctæ civitatis Jerusalem, in qua Filius Dei, Deus et homo Ihesus Christus Dominus Noster pro omnium salute passus est. Affrica vero primam habet ab oriente regionem Libiam Cirenensem, Egypti partibus conjunctam. Ab austro Ethiopiam superiorem, et ultima regio versus occidentem inferior est Ethiopia. Est enim triplex Ethiopia, cujus pars occidua est montuosa, incipiens ad montem Athlantem. Media vero arenosa. Oriens autem deserta. Ad mare mediterraneum in boreali plaga Zeugis est regio, ubi quondam Cartago magna. Ipsa est vera Affrica.

---

[1] C. *omits* Noe, Sem, Cham, Japhet *in the title and inserts wrongly here.*

[2] B. E. *insert here* Sem pater ingenuis est et Japhet generosis.
Et pater est serius Cham patre suo maledictus.

[De situ quarundam regionum Europæ, etc.—Capitulum v.]

DEINDE pro discribendis quibusdam Europæ regionibus stilus aptandus est, de qua Tholomæus in Tripertita Nova, sic: Habet autem Europa post Asiam plus de habitabili terra, ymmo secundum suam quantitatem supra omnes partes terræ, amplius est populosa. Europæ vero prima regio est Scithia inferior, et incipit sub polo arthico a montibus Riphæis, et Mæotidis paludibus, inter Danubium et oceanum septentrionalem, et usque Germaniam porrigitur. Et habet ab oriente mare mediterraneum, quod ibidem Balthicum dicitur a Balth, loco ubi terram intrat ab oceano. A qua regione, secundum quosdam, Albionenses Picti progressi sunt. Deinde super litus mediterranei maris et in mari versus austrum septem sunt Græcorum provinciæ, quæ quondam regna fuerunt, scilicet, Dalmatia, Epyrus, Ellades, quæ et Atticha, ubi fuit Athenas mater liberalium artium et nutrix philosophorum, Thessalia, Macedonia, Achaya, et Creta in mari, quæ et Centopolis quondam dicta est. Cum insulis Cicladibus numero LIII. quarum metropolis est Rodus. Etiam in sinu Achayæ Archadia, quæ et Scicionia. Ab istarum una regionum propter insolentias progressi sunt quidam Græci, et cum Egyptiis conmixti[1] unum fecerunt Scotorum populum, ut in sequentibus patebit. Super idem itaque mare versus austrum, in angulari sinu quo retorquet versus boream, principales situantur Romanæ[2] regiones a duabus partibus mari conjunctæ. Quæ sunt Italia, Tuscia, Etruria, Calabria, et Appulia, quarum pene medio famosissima urbs Roma situatur. Cui maxima pars mundi quondam fuit subjecta. In qua gloriosi, Petrus apostolus orthodoxorum sub Christo vicarius, et Paulus gentium doctor passi, cum aliis innumerabilibus sanctis martiribus, confessoribus et virginibus requiescunt.

[De eodem, et insulis Europæ majoribus, etc.—Capitulum vi.]

ULTIMA quidem Europæ regio sub plaga favonii est Hispania, vel Gades insula, quæ CXX. passibus in oceano mari separantur ab Hispanica terra, quibus quondam Hercules suas fixit columnas. Duæ sunt Hispaniæ, citerior et ulterior, diversas regiones continentes. Legionem scilicet, et Castellum, Navarriam, Arrogoniam, et Portugalliam, cum ceteris provinciis, ut est Gallicia, cujus indigenæ, secundum Ysidorum, Græcam sibi vindicant originem; et Celtiberia super Hyberum flumen:

---

[1] C. conjuncti. [2] C. ration

quibus Scoti primam habuerunt aliqualem temporis stationem. Insulas etiam habet Europa multas et magnas, quarum maximam Albionem in oceano plaga circiali sitam. Cujus austerna pars et major olim a Britonibus habitata, Britannia dicta, sed Anglia modo nuncupatur. Borealis itaque pars ab antiquo Scotis inculta dicebatur Scocia, quæ nunc etiam Deo protegente suum est regnum principale. Habent etiam Scoti multas insulas numero centum vel eo amplius, per eos ab antiquis temporibus possessas, ultra quarum ripas sub circino non invenitur terra, excepta quadam, ut aiunt, insula Tyle dicta. navigatione VII. dierum ab ipsis discreta. Ultra quam navigatione unius diei pigrum et concretum dicunt mare. Etiam ultra Britanniam in oceano inter eam et occidentem insula situm habet Hyberniæ: qua Scoti fixerunt primam sedem. Hæc vero quantum ad propositi præambulum, de regionum perscriptione[1] sufficiant ad præsens. Et ad mundi transactas ante dominicam incarnationem ætates hoc opere ponendas percurramus.

De numeris annorum, ab origine mundi per ætates, etc.—Capitulum vii.

AB origine mundi cursus annorum, ad Christi nativitatem, antiqui patres, in quinque ponentes ætatibus, quas cum[2] non omnes uno et eodem numero, sed varie, distinguunt: Igitur in infra scribendis istius chronicæ temporibus antiquæ translationis annorum summa, quam sancta tenet ecclesia, servetur, quousque finem operis[3] faciat, per quem inceptum est qui fons est et initium totius bonitatis, initio carens, et finis nullatenus habens finem. Ipsarum autem ætatum prima continet annos a mundi principio ad diluvium 2242.[4] A diluvio quoque secunda tenet annos, ad nativitatem Habrahæ, 942.[5] Tertia quidem, ab Abraham ad regnum David, annos habet 940.[6] A regno quoque David ad transmigrationem annos habet ætas quarta 485.[7] Quinta siquidem ætas ab ultima transmigratione filiorum Israël in Babilonem, usque dominicam incarnationem, annos continet 590.[8] Et sic habetur ab initio mundi summa totalis ad Incarnationem MMMMMCXCIX.[9] Unde quidam metrice sic:

Ætatem plebis a primo patre videbis,
Ad Christum C. bis, M. quinquies, I. removebis.

---

[1] B. C. E. discriptione. [2] C. tamen. [3] B. E. corporis.
[4] C. MMCCXLII. [5] C. DCCCCXLII. [6] C. DCCCCXXXX.
[7] C. CCCCLXXXV. [8] C. DLXXXXVIII. [9] B. E. 5199.

De motu primo Scotorum originis, etc.—Capitulum viii.

IN ætate vero tertia, temporibus Moysi, rex quidam unius regnorum Græciæ,[1] nomine Neolus,[2] vel Heolaus, filium habens vultu eligantem, animo tamen instabilem, nomine Gaythelos, quem nullam in regno potestatem habere permiserat; dum concitatus in iram, et manu multorum munitus juvenum, horrenda crudelitate paternum regnum multis affecit cladibus, et insolentiis patrem et incolas offendens vehementer. Quapropter a patria violenter expulsus navigio divertit in Egyptum, et ibidem, quia fortitudine simul et audacia præpollens, atque regali propagine natus extiterat, filia Pharaonis Scota conjugio sibi fuerat copulata. Alia Chronica. Infestabant omnem Egyptum Ethiopes illis diebus, more solito vastantes a montibus usque civitatem Memphym, et mare magnum: ideo Neoli regis filius Gaythelos Pharaonis confœderati, in adjutorium sibi cum exercitu magno missus est. Cui confœderationis gratia pacti, rex unicam filiam tradidit in uxorem. [Legenda Brandani.] Legitur inibi quemdam militem, cui principales generis sui dignitatem attribuunt, Athenis in Græcia regnasse; cujus filium, nomine Gaythelos, filiam Pharaonis regis Egypti Scotam, a qua Scoti nomen etiam traxere, conjugio perhibent habuisse. Qui, scilicet, Gaythelos viribus præstans et audacia, dum patrem vel ceteros insolentia perurgeret, causa repulsa potius quam voto discedens, animosa fretus manu juvenum in Egyptum secessit. [Alia Chronica.] Gaythelos autem quidam, nepos, ut fertur, Nembricht, per generis successionem regnare nolens, per indigenas ipsius tirannidi nolentes subesse, auxiliantibus finitimis, ex patria cessit, quem secutus est populus multus juvenum cum exercitu. Denique multis per loca varia bellis lacessitus, et inopia victualium compulsus venit in Egyptum, et cum rege Pharaone junctus, filios Israël una cum Egyptiis

---

[1] B. E. *insert* regno dicta Elladia a rege Ellana Deucalionis et Pirræ filio nunc dicta. Ipsa quoque est Attica terra ab Atis filia inter Macedoniam et Achaiam jacet. Media a septentrione jungitur Archadiæ. Ipsa est vera Græcia cujus duæ sunt partes Boecia et Peloponensis quarum metropolis est Athena ubi quondam vigebat studium literarum nationum quoque cunctarum ad discendum confluebat. De qua inviunt autores quod Græcia cum suis provinciis regnorum sit domina militiæ nutrix prophetiæ mater omnium bonarum artium inventrix et magistra. Cujus gens bellicosissima dono sapientiæ et scientiæ perdita sermone desertissima legibus subdita pia circa extraneos benigna circa incolas et domesticos quieta contra hostium injurias minium intollerabiles et infesta. Cujus Ydeonia omnium clarius et sonantius a quodam nomine Græco ibidem regnante Græcia dicta est. De quo quidem regno rex quidam.

[2] C. Neolus originis.

nisus est in servitutem perpetuam tenere: unde filiam Pharaonis unicam nomine Scotam uxorem duxit, animo tendens ut in regnum Egypti socero succederet.

[De succedentibus in Egypto regibus usque Pharaonem, etc.—Capitulum ix.]

REGNUM Egypti, cui primo nomen Etherea,[1] omnium regnorum antiquissimum est, præter Scitharum, secundum Vincentium, quod tempore Ragau, abavo Habrahæ, sicut et Scithia, legitur originem habuisse. Unde contentio diu inter Scithas et Egyptios de sui generis antiquitate habita est. Scithæ tamen antiquiores visi sunt. Hoc autem regnum Egypti duravit a tempore Ragau usque ad Octovianum Augustum, non tamen continue sed factis quibusdam interruptionibus. In quo regno primum regnavit, ut quidam volunt, Pharao, per quem Pharus civitas ædificata legitur, a quo etiam posteri reges dicti sunt Pharaones. Post quem regnavit Zoes. Tempore quidem nativitatis Habrahæ, regnum Egypti regebatur per potestates quæ dicebantur dynastiæ. Porro in. XVII. dynastia regnaverunt Pharaones, quorum unus sublimavit Joseph, quem commestor Nephrem vocat. Et iste Nephres Pharao mortuus est anno tertiodecimo ducatus Joseph. Cui succedens Amosis Pharao regnavit annis XXV. Cui Chebron Pharao annis XIII. Cui Amenophis Pharao annis XXI. Cui Mephres Pharao annis XXII.[2] cujus anno nono obiit Joseph. Deinde Mispharmotosis Pharao annis XXVI. Cui successit Authomosis Pharao annis IX. Cui Ammenophis annis XXXI. cujus filia Theremuch, anno regni sui XXVI. natum Moysen de aqua suscipiens in filium adoptavit; et post hoc Amenophis ille annis quinque regnavit. Post hunc Horus Pharao annis XXXVIII. regnavit. Cui Accentris Pharao annis XII. Cui Athorisis Pharao annis VII. Cui Chencres Pharao succedens regnavit annis XVIII. Quique persequendo filios Israël in Mari Rubro submersus est. Cujus etiam erat filia Scota, quæ memorato Gaythelos conjunx fuerat.

De tempore quo Scoti primam habuerunt originem, et a quibus, et eorum, etc.—Capitulum x.

A MUNDI quoque principio transactis 3689[3] annis, in tertiæ, videlicet, ætatis anno 505[4] qui fuit ante captivitatem

[1] B. E. *insert* ab ortu habens Mare Rubrum, ab austro Nilum flumen et Ethiopes, a septentrione mare Græcum et partem Fyrie superiorem, ab occasu Libeam.

[2] C. XII. [3] C. MMMDCLXXXIX. [4] C. DV.

Trojæ 330[1] ante conditionem urbis 760[2] et ante Domini Nostri Ihesu Christi nativitatem 1510.[3] Alii dicunt sic,[4]

Quingentis mille cum sexaginta monosque[5]
Annis ut reperi precessit tempora Christi
Rex Pharao populum[6] fugientem per Mare Rubrum
Cujus Rex Farao mergitur in medio,

Supradicto Pharaone cum suis exercitibus submerso, sexcentis, scilicet, curribus, quinquaginta milibus equitum, et ducentis milibus peditum armatorum; Hii vero repente qui superfuerant domi superstites a servitute frugum olim illata per Joseph tempore famis sperantes absolvi, generum regis Gaythelos Glas, insontes Hebræos nolentem persequi, ne super eos dominium invaderet, cum suis de regno penitus abigebant. Cunctos itaque Græcorum pariter et Egyptiorum nobiles, quos nequaquam vorax absorbuit pelagus allecti pagenses, servili tumultu crudeliter à se propulerunt. **Chronica.**[7] Gaythelos autem [ex] industria inter ipsum et regem Pharaonem condicta post exercitum civitate remansit Heliopoleos, suo quasi regno forsan successurus. At populus Egyptius, qui residuus adhuc fuerat, quid de suo rege contigit advertens, simulque præcavens, ne jugo tirannidis alienæ semel submissus, excutere denuo non valeret; Collectis igitur viribus Gaythelo mandat, quod, si otius e regno non maturaret exitum, inexterminabile sibi suisque proveniret exitium absque mora.

De electione Gaythelos in regem, et ejus profectione, etc.—Capitulum xi.

PRÆTEREA Gaythelos, quoniam gener regis omniumque nobilissimus, ab expulsis utriusque gentis nobilibus in regem erigitur. Sed nihilominus, exercitu quanquam numeroso stipatus, caute perpendit, se tantæ multitudinis hostium turmis sævientium non posse resistere: sed et iterum in Græciam sciens obstructam redditus orbitam, ob perpetrata prius ibidem scelera, suorum consilio majorum pro rato quippe decrevit, ut aut regnum et terras aliis abriperet gentibus armis perpetuo colendas; seu, Diis sibi faventibus, desertas saltem mansiones conquereret possidendas. Quodque pro viribus omnes executione debita prosequi communi proposito conjurantur. Sublimato quidem Gaythelo ergo duce, nobiles expulsi, ut in extremis

---

[1] C. CCCXXX. [2] C. DCCLX. [3] C. MDX.
[4] C. *omits* Alii dicunt sic, *and the four lines which follow.*
[5] B. E. novesque. [6] B. E. Josephem. [7] B. C. E. Alia Cronica.

mundi finibus, velut opinantur, adhuc vacuis novas terras sibi colendas acquirerent, juvenilibus ducti quodammodo lasciviis, classem non modicam immissis victualibus cum ceteris navigio necessariis oneratam citissime præpararunt. **Alia Chronica.** Collectis igitur Gaythelos suis hominibus,[1] cum uxore Scota ab Egypto recessit: et quia propter veteres inimicitias timuit in partibus, e quibus in Egyptum venerat, repedare, versus occidentem iter vertit, ubi noverat, et pauciores et minus bellicosos habitare populos, cum quibus congredi necesse fuerit, hominibus armis minus doctis. **Alia Chronica.** Denique paratis omnibus, Gaythelos cum conjuge totaque familia, ceterique duces, Deorum suorum regimine fidentes, scaphis advecti naves conscendunt paratas, et, anchoris funditus subductis, nautarumque funibus diligenti cura solutis, vela latius ventorum afflatibus expanduntur. Mediterraneum deinde fretum petentes, inter australes Europæ fines et Affricam proris pelagi secantibus undas, versus occidentales mundi plagas tetendêre.

De tempore quo Gaythelos stationem fecit in Affrica,[2] etc.—Capitulum xii.

GAYTHELOS itaque, provinciis pluribus pervagatis, et variis per loca stationibus quæ reperit opportuniora[3] factis, quia populum, quem duxit, mulieribus ac parvulis multisque sarcinis oneratum, ultra modum vexari noverat, per Ansaga flumen Affricam intrans, per aliquod temporis spatium Numidiæ provincia quievit; licet illius patriæ cultores nullam requiei certam habent sedem.[4] Igitur per annos XL. quibus habitaverunt filii Israël in deserto sub Moyse, et ipse Gaythelos cum suis nunc hac nunc illac per plures vagabatur terras: sed Affrica tandem relicta, navibus quas habere tunc poterat ascensis, juxta Gades insulas advehitur in Hispaniam. **Chronica.** Sic quidem diu per maris incognita[5] loca huc illucque vagi plura pertransiunt; et, prout contrario ventorum agebantur impetu, pericula multa discriminaque varia perpessi, cogente tandem alimentorum penuria, quasdam insperatas Hispaniarum ad horas incolumes adventant. Ubi naves ejectis anchoris affixæ tenacibus quieverunt.

De causa sui recessus ex Egypto secundum quosdam, etc.—Capitulum xiii.

PERHIBETUR tamen alibi, multos Egyptios et advenas simul Græcos, non solum humano metu, sicut superius expri-

---

[1] B. C. E. omnibus. [2] C. *adds* et causa qua primo venit in Hispaniam.
[3] C. optimiora. [5] F. fidem. [5] C. incogniti.

mitur, sed potius timore divino perterritos, ab Egypto procul et patria nativa fugisse. Videntes autem terribiles plagas et signa, quibus per Moysen afflicti fuerant, timuerunt valde, nec ausi sunt ibidem amplius præstolari. Nam sicut Gomorreorum regiones cum populis et Sodomorum olim in cineres propter peccata redactæ fuerant, sic totam sperabant Egyptum cum incolis subito subvertendam. Quod et in historia scholastica patet, ubi dicitur: Multi quidem Egyptiorum timentes Egyptum perituram egressi sunt; quorum Cicrops in Græciam transiens urbem condidit Athen, [quæ] postea dicebatur Athenæ. Creditur etiam ea tempestate quod Dyonisius Bachus, egressus ex Egypto, Arges in Græcia civitatem condidit, et usum vineæ Græcis dedit. Siquidem vel hujusmodi sponte metu divino ductam, sive violenter ab hostibus coactam, modo penitus e duobus altero verum docetur esse, Scotam cum viro, magna sectante familia, territam Egypto processisse. [Grossum Caput.] Antiquitus autem exiit de Egypto Scota, filia Pharaonis, cum marito suo nomine Gael,[1] et maxima comitiva. Audierant enim mala quæ superventura fuerant Egypto, et hoc per præcepta Deorum vel responsa, plagas fugientes quasdam venturas miserunt se in mari, Deorum suorum gubernaculo committentes. Qui taliter diebus plurimis per maria fluctuantibus animis[2] navigantes, tandem littori cuidam propter aëris intemperiem læti applicuerunt.

[Qualiter Gaythelos primam optinuit sedem in Hispania.—Capitulum xiiii.]

ILLIS interim diutina maris fatigatione vexatis, et acquirendi gratia victus ac quietis ad terram Hispaniæ properantibus, ex omni parte concurrunt cives, eorum indigne ferentes adventum, bello proponunt et armis obsistere; sed et pugna mox ingenti contentione commissa[3] victi sunt indigenæ pariter et fugati. Patrata deinde victoria Gaythelos cives insequitur, et aliquantis agrorum prædatis ad litora reversus, in quodam altioris loci monticulo tentoria vallo circumdata confixit, ubi tutius hostium insultantibus cuneis poterat obviare. Quo postmodum subactis aliquantisper incolis oppidum interpolate fortissimum, nomine Briganciam, ædificans, cujus in medio maximæ celsitudinis turrim constituit, profundis adhuc patentibus fossis circumseptam. Omnibus igitur diebus vitæ suæ continuis affectus bellorum incursibus ibidem deguit, variisque fortunæ casibus jugiter obvolutus. [Legenda Sancti Brandani.] Gaythelos autem ex

[1] B. C. E. Gayel. [2] F. ampnis. [3] B. E. *insert* et.

Egypto pulsus, et sic per mediterraneum mare vectus navibus ad Hispaniam applicat, atque super Hyberym flumen turrim condens nomine Briganciam, locum et sedem violenter ab incolis usurpavit.

[De continua cæde suorum ibidem, propter quod exploratores pro terris oceano scrutandis direxit, etc.—Capitulum xv.]

MULTIMODIS interim afflictus ibidem incommodis Gaythelos, cujus circa gentis suæ tuitionem, sicut utilem decuit et curiosum principem, tota versabatur intentio, cum aliud illac eventum sibi nullatenus advenire prospexerat, quam aut a populis Hispanorum fortissimis ipsum cum gente de superficie terrarum omnium deleri, vel jugo perpetuæ subici servitutis : et licet adversariis sæpius strages plurimas ipsum inferre contigerat, nuncquam tamen aut una potitus est victoria absque suæ gentis exiguæ detrimento, quam quotidiano jugique dispendio minui potius prospicit quam augeri. De tali vero continua cæde, necnon imminente dissidio, seu deinceps de dicto quid agendum negotio, dum cura pervigili præcavens mente divolveret, secum tandem disceptans animadvertit, quod quas patiebatur merito tulisset angustias; utcumque suum primitivæ deliberationis propositum, terras, scilicet, vacuas nulli molestiam inferens acquirere, dimiserat, sed et solum insultans aliis divinitus adhibitum populis, quod in hoc suos multipliciter Deos offendisse speravit. Ad præconceptum igitur in Egypto propositum intendens regredi, suorum consensu majorum nautas convocat, et eos armis instructos cum naviculis victualibus refectis terras quæsitum desertas ad infinitum confestim dirigit oceanum perscrutandum. Illi nimirum abeuntes naves petunt, et explicatis velis, litus linquentes Hispanicum, ad incognita maris loca relictis cognitis adveniunt. Quique cursu velocissimo favore conducti Deorum, procul eminentem viderunt insulam undique salo circumfusam. Ad quam in portu cum applicarent proximo locatis navibus eam explorantes circuiunt, atque visa quoad poterant insula celeri remige Briganciam repetunt, de quadam plaga terræ pulcherima oceano reperta suo regi Gaythelo enunciantes.

De eodem,[1] et exortatione filiorum, etc.—Capitulum xvi.

GAYTHELOS namque cum esset incolis ingratus, die quodam sereno cum de Brigancia spectans, eminusque terram contemplatus esset in mari, agiles et bellicosos juvenes armat, et cum

[1] F. *inserts* legenda Sancti Brandani. C. *on margin.*

tribus naviculis exploratum dirigens, alto se committunt freto. At illi spirantibus auris ad notum tandem ad insulam conveniunt, et eam contemplando circuiuntes, et remis incolas repertos invadentes peremerunt. Sicque tellure lustrata mirantes ejus decorem ad Briganciam rediunt. Sed Gaythelos morte repentina præventus, filios hortando commonuit, ut prædictam certamine terram invaderent, eorum pariter segnitiem arguens et ignaviam, si tantæ nobilitatis regnum desererent, quod sine bello vel quovis discrimine penetrare valerent. "Vobis," inquit, "hanc insulam, quicquid de mea salute contigerit, facere poteritis, ut habitabilem asseritur. Applicantibus in hac regione nobis, urgente victus inopia, Dii[1] nostri de obstantibus incolis justam dedere victoriam, si quamcitius ut refectis alimentorum copia navibus recedentes, hanc, quam Dii nobis jam offerunt, insulam, vel consimilem cultoribus vacuam adiremus. Hæc igitur nobis adversantia merito patimur, quia justis Deorum votis nullatenus obedire curavimus. In hiis æstimo partibus dominii possessio difficilis acquiritur, nisi caro nimis pretio, servili, videlicet, subjectione, seu nostrum omnium morte quod absit,[2] redimatur. Sed et nobis jocundius est laudabiliusque mortem compati bello strenue, quam ignobiliter quasi viventes moriendi quotidie, sub execrabilis onere subjectionis jugiter compediti. Hominis enim nullatenus dignus est nomine, cujus continuum, velut asini, collo, jugum imponitur servitutis. Nunc igitur, o filii, munera Deorum oblata gratanter accipite, et vobis paratam adite, nec tardetis, insulam, qua velut nobiles et liberi degere poteritis, cum sit hominum summa nobilitas, et cordis cujusque generosi desideratissima rerum jocunditas, ymmo gemma cunctis mundi merito præferenda jocalibus, nullius alienigenæ dominantis imperium pati, sed successione solummodo propriæ nationis uti spontaliter potestate."

[Qualiter Hyber, filius Gaythelos, dictam aggrediens insulam, etc.—Capitulum xvii.]

AUDITIS igitur Iber patris sermonibus cum Hymec fratre navigio prædictam aggressus[3] est insulam, et eam non vi sed vacuam, ut quidam volunt, omni cultore carentem obtinuit, et obtentam fratri suæque familiæ committens, ad Hispaniam reversus est. Quidam vero tradunt, illam insulam primo gigantes inhabitare quod et scripsit in sua chronica Galfridus Monumetensis Aurelii Ambrosii gesta commemorans, libro VII° sic. [Galfridus.] Mitte pro chorea gigantum, inquiens Aure-

[1] C. dum. [2] C. *inserts* mortibus. [3] B. egressus.

lio Merlinus, quæ est in Gillarao, monte Hyberniæ, et infra. Ad cujus verba solutus est Aurelius in risum, dicens, qualiter id fieri posset, ut illius choreæ tanti lapides regno tam longinquo adveherentur, ac si Britannia lapidibus careret? Ad hæc Merlinus, "ne moveas, ô rex, vanum risum, quia vana non profero. Mistici sunt lapides illi, et ad diversa medicamenta salubres. Gigantes olim eos asportaverunt ex ultimis Affricæ finibus, et posuerunt in Hibernia, dum eam inhabitarent. Causa autem erat, ut balnea infra ipsos conficerent, cum infirmitate gravarentur." Hæc ille. [Legenda Brandani.] Ex filiis Gaythelos unus quidem Yber nomine, juvenis sed de ætate valens, incitatas ad bellum animo cepit arma, paratoque pro posse navigio prædictam aggressus insulam, partem paucorum incolarum, quos reperit, necat, sibique partem subegit. Sed et totam sibi possidendam et fratribus terram vindicat eam, ex nomine matris, Scociam nuncupando. [Grossum Caput.] Et quia [ipsa] ducissa eorum inter omnes, qui aderant, nobilissima, Scota dicebatur, ipsam partem terræ, cui prius applicuerant, scilicet Oylister, Scociam vocaverunt. [Legenda.] Postmodum autem ab eodem Ybero rege, vel mari potius Hyberico, Hyberniam vocaverunt. [Ex Chronicis.] Hyber igitur sua postmodum tam crebra navigatione versus insulam proficiscens, indeque totiens iterum per mare rediens, eidem mari sicut et insulæ de suo nomine vocabulum reliquit æternum. Ita, videlicet, quod Hybericum mare de cetero, sicquidem insula, vel ab eodem rege vel pelago Hybernia vocentur interim et usque tempus præsens. Quidam quoque tradunt scriptores, Hyberum amnem toti Hispaniæ Hyberia nomen dedisse, quique nomen[1] ab ipso rege, sicut legitur, accepit. Citeriorem autem Hispaniam, Januensis scripsit, primo vocari Hyberiam, sed ulteriorem Hesperiam vel ab Espero stella, quæ in ipsa parte cœli lucet, vel ab Hespero rege, Athlantis fratre, qui pulsus a Germano Italiam tenuit, eamque de suo nomine, vel nomine pristinæ regionis quam reliquerat, Hesperiam nominavit.

[De hiis quæ Ysidorus et Beda scripserunt de Ybernia.— Capitulum xviii.]

JANUENSIS autem ponit Hyberniam ab hyeme[2] dirivatam eo quod ibi præcipue fit hyemps dura. Aliter tamen scripserunt omnes historici, qui mentionem faciunt hujus insulæ.[3] Est autem Hybernia insula omnium post Britanniam maxima, et [ad] occidentem ejus sita. Sed sicut contra aquilonem ea brevior,

[1] C. nota. [2] C. Hyemps. [3] B. C. E. *insert* Beda.

ita in meridiem[1] trans fines illius plurimum protendens,[2] usque contra Hyspaniæ septentrionalia, quamvis magno æquore interjacente, pervenit. Hæc autem et latitudine sui status et salubritate, ac serenitate aërum, multum Britanniæ præstat. Ita ut raro ibi nix plusquam triduana remaneat; nemo propter Hyemem aut fœna secet æstate, aut stabulam fabricet jumentis. Nullum ibi reptile videri solet, nullus vivere serpens valeat. Nam si aliunde illuc serpentes allatæ fuerint, mox ut odorem aëris illius presenserint, intereunt. Quin potius omnia pene, quæ de eadem insula sunt, contra venenum valent. Dives lactis ac mellis insula, nec vinearum expers, volucrumque, sed cervorum caprarumque venatu insignis. **Chronica.**[3] Hybernia oceani est insula in Europa, Britanniæ insulæ vicina, spatio terrarum angustior sed situ fœcundior. Hæc austro in boream porrigitur, cujus partes priores in Hyberum Cantabricum oceanum mare tendunt. Est autem insula frumentariis campis uberrima, fontibus et fluviis irrigua, pratis et silvis amœna, in metallis fœcunda et gemmigera. Nam ibi gignitur lapis sexagonus, scilicet, hyris, qui soli appositus format in aëre cœlestem arcum. Quantum autem ad salubritatem aëris, est Hybernia regio valde temperata. Modicus enim est ibi æstus vel hyemps. Excessus ibi nullus in frigore vel calore. Regio est, ubi nulla anguis, avis rara, apis nulla, adeo ut advectos inde lapillos vel pulveres, si quis sparserit inter alvearia, examina favos deserant. Nullus ibidem serpens, nulla rana, nulla aranea venenosa, ymmo tota terra adeo est contraria venenosis, ut terra inde delata et sparsa serpentes perimat et bufones. Lana etiam Hybernica et animalium coria fugant venenosa. Sunt ibidem fontes et lacus mirabiles, de quibus nihil ad præsens. Sed in illa terra multa sunt alia mirabilia, quorum proprietate omitto decribere, quoniam lectori, ut æstimo, fastidium generarent.

De quibus legibus Gaythelos populum suum prius instruxerit. —Capitulum xix.

DOCUIT autem populum suum leges servare Gaythelos, quas rex Phoroneus Græcis dedit. **Commestor.** Tempore quo Jacob consilio matris fugit ad Laban, scilicet, infra spatium XIIII. annorum, quibus ei servivit pro filiabus, Phoroneus, filius Ynachi et Nioles, primus Græciæ leges dedit, et sub judice causas agi, locumque judicis destinatum instituit. Locum commerciis forum a suo nomine appellavit. Soror ipsius Ysis in Egyptum navigans quosdam apices literarum Egyptiis dedit, et

[1] B. E. *insert* se. [2] C. procedens. [3] B. C. E. *have* Ysidorus.

post mortem ibidem numero Deorum accepta est. Filius autem Phoronei rex Argivorum, qui Apis dictus est, cum fratrem suum Egealtum[1] Achayæ præfecisset, ipse cum populo ad Egyptum navigavit, et ibidem mortuus ab Egyptiis deificatus est. Eisdem ferme eo tempore legibus et lingua fruebantur Egyptii, sicut et Græci, quamvis secundum diversarum regionum vel gentium mores et ritus in multis differant, ut in scriptis variis reperitur. Unde in libro Ethimolog. IX. de Græcorum lingua. [Ysidorus.] Lingua enim Græca, quæ in modo pronuntiandi clarior est ceteris, in quinque partes distinguitur. Una vero est mixta sive communis, qua omnes utuntur. Secunda Atticha, quæ Atheniensis dicitur, qua usi sunt omnes auctores Græciæ sive philosophi. Tertia Dorica, qua Egyptii et Syri utebantur. Quarta vero Ionica. Quinta Eolica, qua Eolistæ utebantur. Et ipsarum unaquæque lingua multas habet species, vel varietates. Sic et in lingua latina continentur Ecclesiastica, Italica, Gallica, et Hispanica. Sed et inter istas magna[2] fit subdivisio secundum loquendi modum, et propria ydiomata provinciarum. [Alia Cronica.] Legibus vero, quas Phoroneus rex Græcis mandaverat, et jam suo tempore apud Egyptios celebratas, memoriter Gaythelos eruditus, populum qui eum secutus est imbuit, et per earundem legum constitutiones, quo ad tempus quo vixerat, illum prudenter ac moderate tractavit; unde et usque hodie Scoti nostri eisdem legibus se usos gloriati sunt.

[De successione filii Gaythelos Hyber, etc.—Capitulum xx.]

AD regimen vero Scotorum in Hispanis permanentium post mortem patris successit Hiber. Cui filius ejus Nonael; deinde quidem quemcunque [regimen] jure successionis attigerat, hunc gens præfecerat suum regem. [Alia Cronica.] [Per cc. circiter xl] annos inter Hispanos, qui eos jugiter infestabant, ægro victu et vili habitu moram fecerunt. Deserta quippe loca montibus Pirreniis et saltuosa, sibi sunt ab Hispanis contradita, ut vix vivere poterant, solummodo lacte caprino et melle silvestri vitam sustentantes. Hiis igitur ærumpnis vel pejoribus multo tempore vixit populus iste, silvis degens et abditis, præter quod ex rapinis habere valuit et prædis, propter quod a circumsitis undique populis maxime detestatus, nihil habens, nudipes gradiens, male pastus, habitu vilissimus; nam pene nudus, exceptis saltem pelliciis vel pilosis vestibus, quibus fuerat informiter coopertus. Et in omnibus hiis malis et angustiis, nuncquam, ut regi subderetur alieno vel ad obediendum, flecti

[1] B. E. Egealium.

[2] C. linguas.

poterat, quin potius humilis semper et devotus sub rege proprio cum libertate, tantum hanc vitam eligeret ducere bestialem. Grossum Caput. Scoti[1] quasi a principio regnum ab aliis distinctum, et regem semper proprium habuerunt.

De Micelio rege Scotorum Hispanensium, etc.—Capitulum xxi.

PERVENIT tandem regiminis culmen ad virum æque strenuum et industrium, regem, videlicet, Micelium Espayn, cujus antecessoris quidam sibi suisque gentibus cum libertate sedem mansionis acquisivit liberam, sed tantæ numerositatis gentibus nimis modicám. Desideratæ vero pacis tranquillitate, pro qua diu certasset, optenta per circuitum ab omnibus, hoc tempore populus fruebatur. Erant enim Micelio tres filii, quorum nomina sunt,[2] Hermonius, Pertholomus, et Hibertus. Ipsos interim ad Hiberniam parata classe copioso transmisit exercitu, sciens ibidem eos ad colendam spatiosam reperire terram sed pene vacuam, licet paucis et ex eodem genere gentibus fuerat antiquitus incolata. Quo post breve spatium cum advenissent, et eam vel bello, vel ab incolis sponte recepti, faciliter occupassent, Hermonius ad patrem Hispanias rediit, fratres vero sui Pertholomus et Hibertus cum gentibus in insula commanserunt. Alia Chronica. Post mortem Gaythelos et Scotæ suorumque filiorum, in illo successerunt ducatu quique proximi singillatim, sicut casus se casibus optulit, usque quemdam qui proprio nomine Pertholomus dicebatur. Is animo sagax et æque sensu industrius dolere cœpit, se populumque suum in illis partibus crescere vel multiplicare non posse, propter acerrimas et crebras infestantium molestias Hispanorum. Igitur a tam arido solo, quod etiam ærumpnose tenuerant, inter quos itaque qui eos tanquam hominum vilissimos reputabant, sese proponuntur eripere, et ad mansiones pro posse latiores transducere. Consilio proni demum inito cum senioribus ad mare Gallicum cum sportellis et sarcinis accedunt, et comparatis, vel, undecunque poterant, quæsitis navibus, marino discrimini sese committunt, certas quæsituri, quo se fortuna perduceret, et perpetuas cum libertate mansiones. Igitur ad Hiberniam Pertholomus cum sua familia navigio profectus est, et eam subactis indigenis in perpetuam sibi possessionem optinuit.

---

[1] B. C. E. *insert* quoque.

[2] B. *inserts* hæc.

[De hiis quæ Galfridus Monumetensis scripsit, etc.—Capitulum xxii.]

INTER ceteras tamen historiæ Britonum incidentias, ista Pertholomi profectio, pro conquirendis Hiberniæ partibus libro 3°[1] fabulose reperitur sic inscripta. [Galfridus.] Gurgunt Bartruc, rex Britonum, Belini regis filius, cum post victoriam a Dacis, tributum solitum denegantibus, optentam, domum navigio per Orcadum rediret insulas, invenit triginta naves viris et mulieribus plenas; et cum causam adventus eorum inquisisset, accessit ad ipsum dux eorum Pertholomus nomine, et eo adorato veniam rogavit et pacem. Dicebat autem, se ex partibus Hispaniarum fuisse expulsum, et maria illa circuire. Petebat autem ab eo portiunculam Britanniæ ad inhabitandum, ne odiosum iter maris diutius perararet. Nam annus et dimidius jam erat emersus, ex quo a patria sua expulsus per oceanum cum sociis navigaverat. Ut igitur Gurgunt Bartruc et ipsos ex Hispania venisse, et Vasclenses esse vocatos, et eorum petitionem edoctus fuit, misit homines cum eis ad insulam Hiberniæ, quæ tum vastata omni incola carebat, eamque illis concessit. Denique creverunt illic et multiplicati sunt, insulamque usque ad diem hodiernum tenuerunt. Hæc ipse.

[De dissonantiis Historiarum.—Capitulum xxiii.]

SED hoc omnino videtur historiæ præcedenti tam facto quam tempore dissonum, in qua traditur, Hiberniam ante suum adventum cultam fuisse non vacuam, neque de dono regis alieni receptam, sed vel gladio vel indigenarum voto tantum in regem susceptum, sedes etiam ibidem libere quas denuo coluit possidere. Nostræ siquidem nullatenus historiæ contemporaneos esse tradunt hos reges. Nam in ætate tertia circa dies Abdon judicis Israël, vel ante paulo, cujus anno VI. Trojanum celebratur excidium, Pertholomi regnum a chronicis initium habere traditur. Regem vero Gurgunt in ætate quinta post primam urbis Romæ captivitatem regnare perhibetur. Quoniam, ut refert Galfridus, rex Belinus pater regis Gurgunti cum fratre Brennio, Gallorum regulis omnibus captis, et ad deditionem infra unum annum coactis, eorum provincias suæ submisit ditioni. Quibus confectis, exercitu copioso Romam petentes per dies aliquot obsessam manu valida ceperunt, anno, secundum Eutropium, ab urbe condita CCCLXIIII. Hujus autem Captivitatis annus, ut vult Eusebius, sic summatur. Anno XVII. regis

---

[1] C. *omits* libro 3°.

Persarum Artaxersis secundi, qui Hebraica lingua dicitur Assuerus, sub quo et historia Hester conscripta est, qui est annus ætatis quintæ C. nonagesimus octavus. Galli Senones, duce Brennio, Romam invadentes excepto capitolio ceperunt, illudque tenebris nocte cepissent, nisi anser eos impediret. [Ysidorus.] Gallorum ascensus in capitolio anseris clangore deprehensus est. Nullum enim animal ita odorem hominis sentit sicut anser. Unde in derisionem Deorum gentium Ambrosius Romam sic alloquitur. [Ambrosius.]

Merito debes anseribus, ô Roma, quod regnas.
Dii tui dormiebant et anseres vigilabant.
Illis potius debes sacrificare quam Jovi.

Cedant enim Dii tui anseribus, a quibus se sentiunt esse defensos, ne et ipsi ab hoste capiantur. Igitur capta Roma, dicit Galfridus, ibidem Brennio fratre relicto, Belinus rex ad Britanniam reversus aliquo tempore regnavit. Quo, cum reliquis diebus vitæ suæ collapsas reparasset urbes, et novas ædificasset, defuncto successit ei filius suus Gurgunt Bartruc. Patet igitur ipsum clare post urbem captam regnasse.

[Quod circa tempus primæ captivitatis Romæ, non Scoti sed Picti, etc.—Capitulum xxiv.]

SED[1] sciendum est, quod in hiis diebus, Romanæ, videlicet, captivitatis, quibus ipsum a Galfrido regnare proponitur, de Pictavia progressi cum sua familia Picti trans fretum Britannicum ratibus Hiberniam adibant, ut ibi sedes a Scotis acciperent, quos ipsi nequaquam admittere volentes ad Albionem, ut infra patebit, transmiserunt. De quibus, nisi fallor, intelligi possint quæ superius per Galfridum vitio relatoris de Scotis inscripta sunt. Nam ipsis, ut puto, per maria vagis casu rex obvians, ut navigarent ad insulam consuluit. Ex quo popularis inepta loquacitas, de tali forte consilio sublimia glorians, asserere voluit, Hiberniam eis de sui regis dono fuisse datam, de quo rege Gurgunt quendam historicum quod sequitur scripsisse reperi. Mirandum est, inquiens, hujus animositate modesti regis Britonum et prudentis, qui propriæ nationis gentibus in tanta numerositate dotatus, quod remotas valde transmarinas regiones, quas olim invadere Romanis etiam terror inerat, periculosis vel subicere vel inquietare saltem bellis præsumeret, et fecundam insulam Hiberniæ quam inclitam, quod hæc ab historicis multum Britanniæ præstare diceretur incultam dimitteret

[1] C. *omits* Sed.

et vacuam, eamque gentibus extraneis traderet possidendam. Rari[1] qui regna notis præbeant domesticis noscuntur reges, ignotis autem extraneis rariores.

Qualiter excusat chronica dissonantias historiarum.—Capitulum xxv.

ET licet in hiis aliqualiter et forsan in aliis dissonant[2] historiæ, non inde mireris: quoniam in pluribus historici dissonare videntur scripturis omni die, sicut habetur exemplum in chronicis regis Persarum. Argem vero, filium regis Ochi, Justinus inter reges Persarum non numerat, sed statim post Ochum ponit Darium; Tertulianus vocat autem hunc Argem, Argum, quem dicit regnare anno uno. Ysidorus appellat eum Persen, quem dicit regnasse annis quatuor: Jeronimus super Danielem vocat eum Arxen, alii appellant eum Arsanium, sicut Commestor. Nec etiam in ipsius Romæ totius pene mundi triumphatricis conditoribus consonos habemus historicos. Salustius enim sicut et Ysidorus urbem a Trojanis ab initio conditam et inhabitatam scripserunt. Alii dicunt ab Evandro rege, secundum quod Virgilius:

Tunc rex Evandrus Romanæ conditor urbis.

Alii a Romulo, ut Ennius et Eutropius. Si igitur, ut ait Ysidorus, tantæ civitatis certa ratio non appareat, mirum non est, si in aliorum opinione dubitetur.[3] Unde nec historicos, nec commentatores vel commentores varia dicentes, imperite vel imperitiæ condemnare debemus, quia antiquitas ipsa creavit errorem, longinquitate sæpe fit temporis, ut originis conditio non pateat.

[De profectione tertia Scotorum ad Hiberniam facta, etc.—Capitulum xxvi.]

AD insulam præterea supradictam processu temporis, ab Hispanensium finibus, ut docent chronicæ, etiam tertius adveniens accola, Scotici generis, cui nomen, Scotice, Smonbrich, latine vero Simon Varius vel Lentiginosus, ibique regni fastigium arripiens, indigenis abunde novis insulæ populos ampliavit. Eo tempore regnavit, ut asserunt, in Judæa, Manasses, filius Ezechiæ. Qui cœpit anno quartæ ætatis CCCLXIIII. Rexit autem annis quinquaginta quinque. Hic pessimus idolatra fuit, et plateas Jerusalem sanguine prophetarum purpuratas

---

[1] C. F. Raro. [2] B. C. E. dissenciant. [3] E. dubitare.

fecit. Inter alia quidem sua scelera, Isayam quoque avum maternum, secundum Hebræos, vel suum affinem, ejectum extra Jerusalem[1] circa piscinam Syloë serra lignea per medium secari fecit. Qui, dum in principio sectionis angustiaretur, sibi petiit aquam dari ut biberet: et cum nollent ei dare, Dominus a sublimi misit aquam in os ejus, et expiravit, nec tamen carnifices destiterunt a sectione. Ob hanc aquæ missionem, confirmatum est nomen Syloë, quod interpretatur, Missus. Temporibus itaque Manassæ, Romanorum secundus regnavit Numa Pompilius, qui Romulo successit, et primus leges Romanis dedit. Erat enim idem Simon filius regis Fonduf, qui tunc temporis super Scotorum reliquias Hispania degentes regnavit, qui fuit filius Etheon, filii Glachus, filii Noethath Fail, filii Elchata Olchaim, filii Sirue, filii Dein, filii Demail, filii Rothotha, filii Ogmam, filii Engus Olmucatha, filii Frachach Labrain, filii Emirnai, filii Smertha, filii Embatha, filii Thernay, filii Falegis, filii Etheor, filii Jair Olfatha, filii Hermonii, fratris Bartholomi et Hibert. Et hii tres fuerunt filii regis Micelii Espain, cujus supra mentionem fecimus, de quo quidem Smonbricht, et ejusdem adoptione regni, quoddam, ut sequitur, in legenda sancti Congalli reperitur inscriptum.

De eodem Smonnbrek et Cathedra Regali lapidea, etc.[2]—Capitulum xxvii.

ERAT autem quidam Scotorum Hispaniæ rex,[3] plures habens filios, unum tamen, cui nomen Smonbret, quamvis natu non major fuerat vel heres, præ ceteris tum diligebat. Misit igitur ipsum pater ad Hiberniam cum exercitu, donavitque sibi marmoream cathedram, arte vetustissima diligenti sculptam opifice, qua Scoticæ nationis Hispaniæ reges sedere solebant. Unde diligenter in sua regione quasi pro anchora tuebatur. Pergebat autem idem Smonbrek, magna comitatus hominum caterva, prædictam ad insulam, et in ea suo subjecta dominio regnavit annis multis. Lapidem vero præfatum, scilicet, cathedram, in eminentiori loco regni Themor nomine posuit, qui regia sedes locusque regni superior de cetero dictus est, quo suæ propaginis posteræ reges multis temporibus sedere solebant, regiis honoribus insigniti. Attulit secum hanc cathedram Gaythelos, cum aliis ornamentis regalibus, ad Hispaniam, ut aiunt quidam, ex Egypto. Alii quoque, quod Smonbrek in mari prope litus Hibernicum emissas e navi confixit anchoras, et eas iterum,

---

[1] C. Israëlem.

[2] C. *adds* et ejusdem vaticinio.

[3] B. *interlines* Milo nomine.

urgente ventorum adversitate, dum ex undosis omni conatu retrahere fluctibus valide sategerat, in formam cathedræ decisum ex marmore lapidem de pelagi profundo sublatum, in navi cum anchoris introduxit. Hunc igitur lapidem quasi pretiosum munus a Diis oblatum, certum etiam futuri regni præsagium accipiens, et nimio fluctuans in gaudio, suos in tantum veneratus est Deos, ac si regnum sibi tradiderant penitus cum corona. Accepit ibidem et inde vaticinium a Diis suis hujusmodi, sicut scriptis asseritur, quod ubicumque locorum regno seu dominio per adversariorum de cetero potentiam ab eis invitis delatum reperiant lapidem, pro firmo tenere jusserunt aruspices ibidem se suosque postea regnaturos. Unde quidam ex eorum divinatione vaticinando metrice sic prophatur:

Ni fallat fatum, Scoti quocumque locatum
Et hoc sicut
Inveniant lapidem, regnare tenentur ibidem.

[1] Vulgaris asserit hactenus opinio, verum in sua sæpius primitiva peregrinatione probari. Nam ereptum per hostes lapidem non solum Hispanienses regulos, verum etiam et Hybernienses patriotas, hunc una cum eorum regionibus, secundum assignatum superius vaticinium, et ipsi potenter ab hostibus receperunt. Postmodum[2] verum quia de Græcis et Egyptiis populus iste commixtus duxerat originem, ne priorum memoria principum suorum prolixi transcursu temporis ex hominibus forte periret, eorum nomina suis coaptabant nominibus. Græci, videlicet, ex sui principis nomine Geythelos se Geythelenses, similiter et Egyptii, de Scota se Scotos protinus vocabant, quo solo nomine postmodum hodieque communiter utraque gens perfrui gratulatur. Unde quidam:

Scoti de Scota, de Scotis Scocia tota
Nomen habent, vetito Geythelos ducis adaucto.

De primo rege Scotorum inhabitantium insulas Albionis.—Capitulum xxviii.

CREVIT autem in terra populus et valde multiplicatus est. Extendit enim a mari usque ad mare palmites suos, et Albionis insulas, ut traditur, nullo cultore præhabitatas, propagines ejus. Primus autem eorum dux eas inhabitantium, Ethachius Rothay, pronepos supradicti Simonis Brek, interpretatione sui nominis insulæ Rothisay nomen dedit, quo quidem non parvi temporis

---

[1] C. F. *insert here* et hoc sicut. [2] B. C. E. *omit* Postmodum.

spatio fruebatur nomine, quousque salvatoris nostri fide per universos orbis terræ fines et insulas quæ procul sunt diffusa, sanctus Brandanus in ea botham, ydiomate nostro Bothe, id est, cellam, construxit. Unde et deinceps et usque tempus nostrum habetur binomia, quod aliquando Rothisay, id est, insula Rothay, sic et aliquando insula de Bothe ab indigenis nuncupatur.

[De Pictis adventantibus Yberniam pro sedibus, etc.—Capitulum xxix.]

REVOLUTO quidam non pauco tempore, dummodo prospera quiete degebant et pace, populus quidam ignotus ab Aquitanniæ finibus emergens, qui Pictus postea dicebatur, suo litori ratibus applicuit, et quod vel per se loco deserto, vel secum in insula passim cohabitare posset, humiliter a majoribus postulavit. Ex propria namque patria se dicebat adversantium valida manu licet immerito nuper expulsum, ac eatenus in mari periculis vexatum fuisse maximis et horrendis procellarum. Nec tamen ut inter eos eadem maneret insulam fateri volebant, ymmo sub amicitia suæ pacis et protectione susceptum, ad finem Albionis aquilonalem desertum hactenus cum quibusdam traditis secum comitibus transmiserunt. Illis igitur incipientibus ibidem terras incolere, nec secum suæ nationis mulieres habentibus, dederunt uxores Scoti filias suas, sub pacto sempiterni fœderis et dotis condicto speciali. Pictorum autem accessus ad hanc insulam per varios varie describitur auctores, quorum quidam tradunt, quod a gentibus, quas secum ex Sithia rex Humber ad Britanniam conduxerat, cum a Locrino filio Bruti, propter occisionem sui fratris Albanacti, submersus est fluvio, Picti sumpserunt originem. Nam sublato gentes rege suo non recesserunt ab insula, sed in extremis ejusdem finibus multo tempore causas judicibus terminabant. Alia Chronica. Picti quidem exorti de Scithia fugam Agenoris comitati sunt et ipso duce insederunt Aquitanorum nationem. Huic assertioni nostræ urbis testatur Agenorensis ab Agenore constructa, et Pictavorum patria, in qua Picti de proprio nomine Pictavem condiderunt civitatem. Hii vero classe postmodum composita petentes Albionam cum Scotis hactenus commanere dicuntur.

De hiis quæ Beda de Pictorum,[1] etc.—Capitulum xxx.

IN ecclesiasticis autem gentis Anglorum historiis, quas Beda venerabilis apud se stilo fideli composuit, Pictos quoque, non, ut

[1] C. *adds* adventu conscripsit.

tradit Galfridus, ex donatione Britonum, sed Scotorum, vel eorum exhortatione saltem Albionem prius advenisse docetur, etiam sub eorum protectionis custodia terras ibidem insedisse. Cujus hæc sunt verba quæ sequuntur. Beda. Cum Britones plurimam insulæ partem incipientes ab austro possedissent, contigit, gentem Pictorum de Sithia, ut perhibent, longis navibus non multis oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum, extra fines omnes Britanniæ Hiberniam pervenisse, ejusque septentrionales oras intrasse, atque inventa ibi gente Scotorum, sibi quoque in partibus illis sedes petisse, nec impetrare potuisse. Ad hanc insulam ergo usque pervenientes navigio Picti, petierunt, in ea sibi quoque sedes et habitationem donari. Respondebant Scoti, quia non ambos eos caperet hæc insula; sed possumus, inquiunt, salubre vobis dare consilium, quid agere valeatis. Novimus, insulam esse aliam non procul a nostra, contra solis ortum, quam sæpe lucidioribus diebus [de] longe aspicere solemus. Hanc adire si vultis, habitabilem vobis facere valeatis, vel si quis vobis restiterit, nobis auxiliariis utimini. Itaque petentes insulam Picti, habitare per septentrionales ejus partes cœperunt: nam austrinas Britones occupaverant. Cumque uxores Picti non habentes peterent a Scotis, ea solum conditione dare consenserunt, ut, ubi res veniret in dubium, magis de feminea regum prosapia quam de masculina regem sibi eligerent. Quod usque hodie apud Pictos constat esse servatum.[1]

[De causa prima Scotorum aditus ad Albionem insulam.—Capitulum xxxi.]

SCOTORUM vero filias quas nuptum Picti sumpserunt et cognatas, dum secum ad propria paulatim mariti conducerent, earum innumeri parentes secuti sunt, patres, scilicet, et matres, fratres etiam et sorores, neptes similiter et nepotes. Sequuntur autem et ceteri plures, quos non solum affectio filialis urgebat vel sororia, sed potius quos telluris Albionici, quo tenderunt, herbosa fertilitas, atque suorum amplissima pecorum pascua penitus provocabant. Utriusque vero sexus tanta sequacis vulgi copia secum armenta deducens cum Pictis mansura per exigui temporis exiit intervallum, quanta non legitur propriam linquisse patriam absque duce. Sed et eorum itaque numerum augebat proscriptorum contraria[2] progressio malificorum, quia legis disciplinam quisquis subire timescens, cohabitare Pictis securus adiit, ubi deinceps accersitis parvulis et uxore pacifice remanens, nullatenus de cetero reversus est. Adventum vero

---

[1] C. *adds* Hæc Beda.

[2] F. continua.

tantæ multitudinis interim Picti moleste ferentes, nam timor eorum eos pervaserat, ne quis advena sedem de cetero mansionis usquequaque finibus suis optineat, ex præconio proclamari jubebant; sed et hiis, qui secum prius ad votum manere contenderant, occasionem dedere multiplicem recedendi. Nam primo cum intrabant ad insulam, per suorum responsa Deorum, sed potius dæmonum, quibus antequam operis cujusque quicquam facerent immolantes, intellexerunt futurum esse, quod si non Scotos expugnare satagerent, ab eis penitus delerentur. Ideoque videntes eorum inter eos augeri numerum, magis ac magis timere cœperunt, et eos acrius a sua regione propulerunt. Quod autem verum non statim postea, sed post mille annos expertum est, quoniam genus eorum eo tempore cum lingua per eos penitus deletum est.

[De Diis gentium, ymmo verius, gentium dæmonibus.—Capitulum xxxii.]

SACRA quoque scriptura testatur, quod per Deos gentium, ydola, videlicet, ex ære, ligno vel lapide manufacta, quæ surda fuerunt et muta, dæmones multotiens quasi per instrumenta loquebantur, et falsa, quandoque vera dicentes. Vera quidem vel omnino per bonos angelos coacti dixerunt, vel ut fortius suos postea multo tempore cultores deciperent, vel ficte vera nuntiando sub intentione duplici, sive vigilantibus, sive dormientibus, ut malificos, qui se vexando per incantationes a præda pinguiori præpediunt, citius extinguerent, aut dampnum eis in corpore, bonis temporalibus, fama, celerius inferre valerent. Sicut frater quondam Hasdrubalis Amilcari contigit, qui postea bello Siciliensi occisus est. Huic Amilcari, ut ait Valerius, cum obsideret Syracusas, dictum est per sompnium a dæmone, futurum est, ut proxima die in eadem urbe cœnaret. Quod et in crastinum fecit, non victor sed captivus. In Elucidario quoque dicitur, quod dæmones formulas ydolorum intrare solebant et populum per responsa seducentes ludificabant. Ex angelica enim natura dæmonibus inest plurima scientia, non tamen omnia sciunt, sed quanto eorum natura est subtilior quam hominum, tanto in omnibus artibus peritiores sunt quam ullus hominum: futura nesciunt nisi quantum ex transactis colligunt. Hæc ibi. Vel, ut puto, quantum eis per bonos angelos scire permittitur ex indignis. Multos etenim Deos olim habuere gentiles. Nam apud Græcos, ex quibus et Egyptiis, Scotorum propagatur sobolis, Cicrops, sub quo urbs Atheniensium ex appellatione Minervæ nomen sortita est, primus omnium Jovem

appellavit Deum, scilicet, temperantiæ simulacra reperit, aras statuit, victimas immolavit, unde Theodolus:

> Egregio Cicropi debetur causa litandi,
> Ille bovis primo rimatur viscera ferro, etc.

Egyptii quoque colebant Ysidem Deam terræ, sed Serapis omnium deorum Egypti maximus est. Ipse fuit rex Argivorum Apis, qui postea dictus fuit Serapis. Iste Serapis Egypti cum Yside Dea, necnon et Græciæ Jupiter cum Dea sapientiæ Minerva, quam de Jovis capite natam dicunt, Deos fuisse creduntur Scotorum antiquitus principales. Apud Romanos omnes pene Dii gentium sub suo militantium imperio colebantur: vel
Luna
de Sol Apollo[1] Deus divinationis et medicinæ; Diana, germana Apollinis, Dea et præses viarum; Saturnus Deus seminum terræ; Janus Deus principii; Mars Deus belli; Cereres Dea frugum; Vlcanus Deus ignis; Neptunus Deus aquæ; Juno soror Jovis, Dea januarum mulierum; Venus uxor Vulcani, Dea generationis; Cupido filius Veneris, Deus amoris; Genius Deus genitalium, habens vim rerum omnium gignendarum.

[De eisdem et earum in talibus stultitia.—Capitulum xxxiii.]

GENTILES autem, ut in epistola Bragmannorum ad Alexandrum, Deorum unicuique membra sui corporis regenda distribuunt, cuilibet membro Deum statuentes. Affirmant enim, Minervam, pro eo quod fuit inventrix multarum artium, natam de capite Jovis, et tenere sapientiam. Proinde dicunt, eam tenere capitis summitatem. Junonem, pro eo quod fuit iracunda, dicunt esse Deam cordis. Martem, pro eo quod fuit præses bellorum, dicunt esse Deum pectorum. Marcurium, pro eo quod multum loquebatur, dicunt esse deum leporis et linguæ. Bacum, quia fuit egregius potator et ebriosus, dicunt esse Deum gutturis. Herculem, pro eo quod XII. mirabiles fecit virtutes, dicunt esse Deum brachiorum. Cupidinem, eo quod fuit fornicator, dicunt in manu tenere favillam ardentem, cum qua accendit libidinem, proinde dicunt illum esse Deum jecoris, ubi habitat maxima pars ignis corporis. Cererem, pro eo quod fuit inventrix frumenti, dicunt esse Deam ventris. Venerem, pro eo quod fuit maxime luxuriæ, dicunt esse Deam membrorum genitalium. Sed et in Deorum laudibus accesserunt poëtæ secundum Ysidorum, et compositis carminibus in cœlum eos in stellis mutatos sustulerunt; proinde autem ex hiis septem

---

Sol
[1] B. C. E. colebantur ut Apollo.

planetis vel stellis nomina dierum dederunt, dicentes, se habere ab Appolline spiritum, a Diana corpus, a Marte sanguinem, a Marcurio ingenium et leporem, a Jove temperantiam, a Venere voluptatem, et humorem a Saturno. Talis quippe gentilium extitit stultitia, quod tales esse Deos credunt, quales propter suam turpitudinem digni non sunt homines appellari. Bel autem ydolum Babiloniæ fuit omnium ydolorum occasio, sicut dicitur, et primum. Fuit enim hic Bel pater Nini regis Assyriorum, quem quidam Saturnum appellant. Quod Bel primum apud Assyrios et Affros postea cultum est, et apud alios plures, sed a diversis diversimode nominatum, ut Bel, Baal, Belial, Belzebub, et Belphegor.

[De primo rege Scotorum regnante in Albione.—Capitulum xxxiv.]

PRÆTEREA dum Picti Scotos advenas hujusmodi dampnis affligerent et angustiis, nunciatum est clamculo gentis suæ majoribus, quali quantaque per eos degebant ærumpna. Sed et interim accedentes quidam, qui tam amplæ tantæque fœcunditatis amœnitatem regionis etiam sibi prodiderant, in qua volatilia tantum et feræ silvestres inerant et bestiæ, redigenda sicquidem faciliter in culturam. Hæc igitur ut audivit nobilis quidam et immodicæ probitatis juvenis Fergus filius Ferechad, sive Farchardi, ex antiquorum prosapia regum progenitus, quod, scilicet, acephala gens suæ nationis absque rectore per Albionis vastas vagando solitudines, a Pictis ejecta degebat, cordis ob iram candescere cœpit. Insuper et illius commendatione regionis, qua forsan regnare tetenderat, multum allectus est; quam qui vidissent uberrimam prædicabant, præter quod operiebatur eo tempore condensis valde nemoribus omnis humus, unde certum nobis et hactenus hujusmodi patet indicium, cum in locis contigerit et sæpe planissimis, quibus terra fortassis effossa fuerit, seu cavata, subterraneæ radicis arborum ingentes et trunci reperiuntur, ymmo [quo] nusquam antea silvas crevisse diceres ullo signo. Hiis igitur exhortationibus et ambitione regnandi stimulatus, magnam sibi juvenum copiam accumulans, ad Albionem continuo progressus est, ubi segregatos e medio Pictorum Scotos accolas, una cum hiis quos secum attulerit, in occidentis insulæ locando finibus, ibidem super eos regem primum se constituit.

[Quod a gentibus Scotorum et Pictorum partes Albionis, etc.—Capitulum xxxv.]

DUABUS autem hiis gentibus diversæ nationis vetustæ docent historiæ possessam primo fuisse Scotiam, et earum ingressus inibi, nullo vel pauco saltem interveniente temporis spatio, cum tamen ante Pictos quidam volunt regnare Scotos multis annis. Sed in hoc etiam, et si pariter insulam fuissent ingressi, nequaquam ideo dissonant historiæ, quia regnantibus continue regibus in Scotos a suo principio, ducentorum, videlicet, ad minus annorum decursu, Picti non regibus sed judicibus usi sunt, et quoadusque Clementis unius judicum filius, nomine Cruchne, regia violenter arripiens insignia, regnabat insuper in hac gente. Et videtur Bartholomæum decimoquinto libro de proprietatibus rerum, velle conjunctos ab initio cum Pictis fore Scotos, et pariter intrasse Galliam Narbonensem. **Bartholomæus.** Pictavia Galliæ Narbonensis est provincia, quam Picti et Scoti navigio impetentes antiquitus inhabitaverunt, et tandem regioni et genti de sua antiqua prosapia nomen in posterum reliquerunt. Hii de Britannicis finibus classem facientes oras oceani circuiunt, et sinus[1] Aquitanici tandem invaserunt. Deinde non sine bellorum discrimine contra incolas locum in patria optinentes, Pictavum oppidum a Pictis nominatum construunt, et longa patriæ confinia Pictaviam de cetero vocaverunt. Huic vero nulla favet quam legebam historia. [**Policraticon.**[2]] Avis Pica vel Picta Pictavorum urbi nomen contulit, levitatem gentis et colore et voce præfigurans. Pictorum populos volunt quidam, vel a venustatis forma, vel eleganti statura corporis vocari Pictos, vel a picturatis vestibus, quasi præ ceteris circumsitis gentibus quadam varietate splendidioris amictus et novitate depictos, vel eos forte quia vilissimos habitu ceteræ gentes derisorie Pictos per antifrasim vocaverunt.

---

[1] C. F. fines.

[1] B. *interlines*, E. *omits*, Policraticon.

[Incipiunt tituli Capitulorum secundi Libri.]

DE situ, longitudine, latitudine, mutationeque nominis hujus Albionis insulæ in Britanniam et Scociam. Capitulum [i.]

De scriptis Galfridi diversis affirmantibus, Britanniam esse divisam a Scocia. Capitulum [ii.]

De scriptis Willelmi Malmesberiensis et Bedæ venerabilis hoc idem affirmantibus. Capitulum [iii.]

De scriptis etiam eorundem e converso contrarium affirmantibus, et quod a scribis æmulis historiæ sæpius[1] eversæ falsificantur. Capitulum [iv.]

Sub quo Bruto prius Britones ad Albionem insulam accesserunt. Capitulum [v.]

[De] divisione trium regnorum Britonum inter filios Bruti. Capitulum [vi.]

De Scocia qualis et quanta sit vel dudum fuerit. Capitulum [vii.]

De Scociæ regionibus ymis et summis, et de contentis in eisdem. [Capitulum viii.]

De divisione gentium Scociæ et linguarum, ac diversis moribus earundem. Capitulum [ix.]

De insulis Scociæ divisis ab Orcadibus insulis. Capitulum [x.]

De insulis Orcadibus. Capitulum [xi.]

De tempore quo Fergusius filius Ferechardi, rex Scotorum primus, in Scocia regnare cœpit, et armis ejus bellicis. Capitulum [xii.]

De rege Recher ejus abnepote, quem Beda Reudam vocat. Capitulum [xiii.]

De legatis a Julio Cæsare missis ad reges Scotorum et Pictorum, ut Romanis obedirent hortando. Capitulum [xiv.]

[1] B. *interlines*, E. *omits*, sæpius.

De responsis eorundem regum Kantorie[1] Julio remissis.
Capitulum [xv.]

De repentino Julii redditu, propter Francorum sive Gallorum iteratam rebellionem sedandam, et de signo lapideo, meta, scilicet, ultima Romanæ possessionis sub circino.
Capitulum [xvi.]

De primo Julii Cæsaris imperio, qualiterque vi Romanam arripuit sibi potestatem. Capitulum [xvii.]

Quod, ex necessitate, Romanorum tempora principum scribenda sunt in hac chronica, et de quatuor mundi monarchiis.
Capitulum [xviii.]

De morte Julii Cæsaris, et mirabili vindicta suis proditoribus, ut spero, divinitus illata. Capitulum [xix.]

De tempore successionis imperatoris Octaviani nepotis Julii Cæsaris, et de visione sibi divinitus revelata.
Capitulum xx.

De conceptione nativitateque Domini Nostri Ihesu Christi.
[Capitulum xxi.]

De diversis accidentibus post incarnationem, et successione Thiberii. [Capitulum xxii.]

De passione et resurrectione Christi, et diversis accidentibus.
[Capitulum xxiii.]

De successione Claudii Cæsaris, et ejus bello Britannis illato, et successione Neronis. [Capitulum xxiv.]

Quod anno Claudii duodecimo, bellum primo Britannicum adversus Scotos initium sumpsit. [Capitulum xxv.]

De bellorum sævitia Scotorum et Pictorum contra Britones, et ab eis primo conquestu regionum Albaniæ trans fretum Scoticum. [Capitulum xxvi.]

De Moraviensibus a natali solo Moravia per Romanos expulsis, qui se Pictis postmodum conjunxerunt. [Capitulum xxvii.]

De signo quod Marius, Romanorum legionum dux, ob belli memoriam fieri fecit, et imperatorum successione.
[Capitulum xxviii.]

[1] B. C. E. literatorie.

De hiis quæ de Romanæ potestatis ascensu et descensu scripserunt Orosius et Augustinus, et imperatorum successione. [Capitulum xxix.]

De successione diversorum imperatorum. [Capitulum xxx.]

De confœderatione Fulgentii, ducis Britonum Albanensis, cum Scotis et Pictis. [Capitulum xxxi.]

Quod imperator Severus, ad excludendum Scotos et Pictos ab invasione Britonum, murum fieri fecit transversus insulam. [Capitulum xxxii.]

Quod Fulgentius, Scotorum fultus et Pictorum præsidio, civitatem obsidens Eboracum, Severum occidit imperatorem. [Capitulum xxxiii.]

De hoc quod Beda scripsit de dicto muro civitatis, etiam obsidione et morte Severi. [Capitulum xxxiv.]

De Sancto Victore papa primo, sub quo Scoti suscipere fidem cœperunt catholicam. [Capitulum xxxv.]

De ignobili successione multorum imperatorum. [Capitulum xxxvi.]

De primo motu dissentionis inter Scotos et Pictos, tempore Diocletiani, vel ante paulo exortæ. [Capitulum xxxvii.]

De conventione Carausii facta cum Scotis, et Pictis, et Romanorum ejectione prima de Britannia. [Capitulum xxxviii.]

De ratificatione conventionis ejusdem, et fœdere per Carausium inter insulanos Scotos, Britones, et Pictos inito, imperpetuum duraturo. [Capitulum xxxix.]

De proditiosa morte Carausii per Adlectum militem, et ejus ad insulanos exhortatione, seu doctrina, quomodo de Romanis, vel quibuscunque ceteris adversantibus transmarinis, semper se defenderent. Capitulum [xl.]

De successione Galerii et Constantii imperatorum, et bello Constantii contra Scotos et Britones Albanenses. Capitulum [xli.]

De successione magni Constantini imperatoris, et ejusdem avunculo Thraherii per Scotos et Britones occiso. Capitulum [xlii.]

Quod Octavius rex Britonum tripharias insulæ gentes, videlicet, Scotos, Britones, et Pictos, ad unitatem pacis reduxit, ut olim Carausius, et de successione filiorum Constantini. [Capitulum xliii.]

Quod Conanus nepos Octavii Scotos et Pictos bellando duxerat contra tirannum Maximum, Constantini magni consanguineum, qui Maximus postmodum simulata pace Pictos a Scotis callide separavit. Capitulum [xliv.]

Quod Britones cum Pictis, duce Maximo, Scotos a regno dejecerunt. Capitulum [xlv.]

De translatione reliquiarum beati Andreæ apostoli per Constantium imperatorem de civitate Patras ad Constantinopolim. Capitulum [xlvi.]

Quod angelus Domini beatum abbatem Regulum cum sociis mandaverat, ut accepta parte reliquiarum, boreales adire mundi partes non tardaret. Capitulum [xlvii.]

Quomodo beatus Regulus sociique sui cum reliquiis naufragi primo Scociam advenerunt, tempore regis Pictorum Hurgust. Capitulum [xlviii.]

Quod Maximus postquam Scotos separatos a Pictis bello contriverat, et ipsos etiam subegit, et de sucessione imperatorum. Capitulum [xlix.]

De præsumptione Maximi contra Romanum imperium, et ejus interitu. Ac de Conano, cui regnum tradidit Armoricum, quod de cetero Minor Britannia vocatum est, et imperatorum successione. Capitulum [l.]

[De Christianissimis actibus imperatoris Theodosii senioris, et ejusdem uxoris Placellæ. Capitulum li.

Quod, mortuo tiranno Maximo, Scoti regnum suum recipere cœperunt, et de successione imperatorum. Capitulum lii.]

[De situ, longitudine, et latitudine mutationeque nominis, etc.—Capitulum i.]

TOTIUS namque peregrinationis Scotorum ambitu, de gente, videlicet, in gentem, de regno siquidem ad regnum alterum utcunque transcurso, cum eorum tandem modernæ sedis in Dei nomine perveniatur ad [patriam] cui nomen, secundum scribas, Albion erat antiquitus ; de sui nominis varia mutatione, propter novæ nationis adventum ipsam crebro superantis, ac de situ regnorum ejus et marginibus, procedat ulterius sermo brevis. Albion enim oceani quædam est insula, situm habens in Europa, sub circio, quæ per longum a meridie primo tendens versus aquilonem, deinde curvam quasi formam assumens quodammodo vergit in vulturnum. Australes quidem ejus et mediæ regiones Hiberniam habent insulam ab occidente. Boreales vero contra polum articum, oceano patent infinito. Habet etiam Islandiam a borea, sic a vulturno Norguegiam. Ab oriente Daciam. Ab euro Germaniam vel Alemanniam. A notho quidem Hollandiam et Flandriam. Ab austro siquidem et Affrico Galliam, cum suis provinciis ; ac Hispaniam a zephiro, quibus oceani maris undique nunc majori jacet intervallo, nunc minori circumsepta. Longitudinis quoque passuum esse traditur octingentorum milium, seu paulo minus. Transverso vero latitudinis quibusdam locis amplissimis ducentorum, quibusdam aliis multo strictior. Nam in sui pene medio miliaria tantum sexaginta quatuor ab oceano tenet ad oceanum, ubi magnis est adeo perfusa fluminibus, quod, præter asperos terræ meabilis amfractus, spatio milium viginti duorum passuum, intersitis nemoribus, arbustis, ac paludibus, eorum ferme capita contrahuntur. Unde fit, quod ex hujusmodi magnorum hinc inde fluminum influentia, quamvis adinvicem non plene contingant, eam in duabus quasi divisam insulis nonnulli scripserunt historici, sicut per hæc, quæ sequuntur, scripta clarius apparebit. Hæc igitur Albion insula post gigantes, obmisso nomine primo, duobus consequenter nominibus, secundum has duas divisiones, Britannia, videlicet, et Scocia, fruebatur. Primi quidem ejus accolæ partis australis fuerunt Britones, a quibus, quoniam per eos suæ primo cultæ fuerant regiones, vocabulum habuerunt Britanniam.

Aquilonalis itaque partis regiones advenas primos habebant Pictos et Scotos, quibus similiter a Scotis postmodum Scocia nomen inditum est.

[De scriptis Galfridi diversis affirmantibus, etc.—Capitulum ii.]

HÆC autem istorum divisio primitiva regnorum et antiqua scriptis multorum roboratur. Quorum Galfridus Monumetensis, peculiaris Britonum historicus, in sua chronica sic inscripsit: Rex Britonum Leil, dum prosperitate regni usus est, urbem in aquilonali parte Britanniæ, de suo nomine Kareleil vocatam, ædificavit. Urbs autem illa Karleil, in parte revera boreali Britanniæ constat, sed in Albionis boreali nequaquam, quia sui pene medio situatur. Idem Galfridus. Belinus rex, ambiguum legi suæ auferre volens, jussit viam ex cæmento lapidibusque fabricari, quæ insulam in longitudinem secaret. Quæ quidem strata via sive fossa non amplius, in rei veritate, quam ad maris Scotici litus protenditur; nam ejus vestigium patet hactenus, nec ab intuentium delebitur visibus in futurum. Idem Galfridus. Severus partem illam Britanniæ, quam subjugare nequit, diris debellationibus in Scocia trans Albaniam fugavit. Idem Galfridus. Timentes autem Aurelium Saxones sese trans Humbrum in Albaniam receperunt; vicinitas enim Scociæ tutelam eis adhibuit, qui in omne dampnum civium Britanniæ consueverant imminere. Idem Galfridus. Hiis igitur a Cadwallone regibus interfectis successit Oswaldus in regnum Northumbriæ, quem Cadwallo post ceteros inquietatum in provinciam usque ad murum, quem Severus imperator olim inter Britanniam et Scociam construxerat, fugavit. Idem in libri sui prohemio Britanniam de fluminibus commendans ait: Porro Britannia piscosis fluviis est irrigua; nam absque meridiano plagæ freto, quo navigatur ad Gallias, tria nobilia flumina, Thamensem, Sabrinum, et Humbrum, velut tria brachia, extendit, quibus transmarina commercia ex diversis nationibus eidem deferuntur. Quid igitur? nonne plura sunt in Albione famosa flumina? Verum, si totam Albionem Britanniam diceret, flumina Scociæ, quæ multo supradictis ampliora sunt fluviis, piscosiora, meliora, necnon utilitatibus cunctis fœcundiora, silendo minime tacuisset; sicut flumen de Forth, quod et australe dicitur fretum vel mare Scoticum; fluvium Esk, quod dicitur Scotiswath, sive Sulwath; flumen itaque de Clid; flumen etiam de Tay. Et flumen borealis freti sive Crombathty, quod, propter suæ firmitatis excellentiam, a nautis Zikirsount nomen habet. Et præter hæc alia plura, quæ flumi-

nibus Britanniæ superius dictis conchelinis sunt et marinis piscibus, etiam aquæ dulcis, utiliora nautis; itaque procellis oceano periclitantibus incomparabili refugio tutiora.

[De scriptis Willelmi Malmesberiensis et Bedæ venerabilis hoc idem affirmantibus.—Capitulum iii.]

WILLELMUS itaque MALMESBERIENSIS, verus Anglorum, ut aiunt, et insuspectus historicus, non omnem Albionem dici velit Britanniam, ymmo territoria tantummodo Britonum, Britanniam, quasi Britonum terram, sive quas ipsi regiones regnando coluerunt etiam per se velut insulam a Scocia divisam, suas tradit aperte per scripturas. Willelmus. Saxones navigio gentes Orcadum cum Scotis et Pictis pari ærumpna involventes, in aquilonali parte insulæ, quæ nunc Northumbria dicitur, et tunc et deinceps insedere; igitur ultima pars insulæ Britanniæ versus boream est Northumbria. Idem Willelmus. Vir venerabilis Beda, quem mirari facilius quam digne prædicare possis, in remotissima Britanniæ plaga, territorio, scilicet, monasterii quod est apud Weremuth, locum nativitatis et educationis habet Scociæ propinquum; igitur remotissima et est. Sanctus Cutbertus, ut in ejus habetur historia, lecto vigilanti Alfredo regi apparuit dicens, "misericordiam de cetero diligas et judicium, quoniam me impetrante totius imperium Britanniæ tibi conceditur:" nec multo post imperium, quod sanctus prædixerat, optinuit. Sed quale postea rex imperium optinuit, idem Willelmus describens ait, Alfredus totam Angliam, præter id quod Dani habebant, animo suo subdiderat. Beda. Exinde cœperunt per plures dies de Scotorum regione venire Britanniam, et Anglis verbum Dei prædicare. Idem Beda. Interea Colmannus episcopus, qui de Scocia erat, relinquens Britanniam ad Scociam reversus est. Deinde secessit ad insulam non procul ab Hibernia secretam. Idem Beda. Occisus est autem sanctus Oswaldus juxta murum, quo Romani, ob arcendos barbarorum impetus, totam a mari ad mare præcinxerunt Britanniam. Tholomæus. Scocia regnum promontorium est, montibus et maris brachiis a Britannia separata, mores habet et linguam modumque vivendi ab Anglicis omnino distinctum: regio quidem Hiberniæ per omnia conformis. Bartholomæus. Anglorum progenies Britanniam insulam possidet. Idem. Britannia, quæ nunc dicitur Anglia, est insula contra prospectum Galliæ, etc. Idem. A Bruto dicitur Britannia, sed tandem ab Anglicis ipsam optinentibus vocata est Anglia.

[De scriptis eorundem contrarium affirmantibus, etc.—Capitulum iv.]

HÆC autem et alia siquidem innumera scriptis[1] eorundem reperta, Scociam astruunt a principio separatam a Britannia, licet e contrario quibusdam eorum scriptis omnis Albion vocari Britannia dinoscatur. Unde primo Beda. Britannia oceani est insula, cui quondam Albion nomen fuit, per millia passuum octingentorum longa.[2] Et hæc revera totius est Albionis longitudo. Idem Beda. Denique duabus gentibus transmarinis vehementer sævis, Scotorum a circio, Pictorum ab aquilone, Britannia multos gemit per annos. Transmarinas dicimus has gentes, non quod extra Britanniam essent positæ, sed quia a parte Britonum erant remotæ. [Galfridus.] Britannia quidem insularum optima, in occidentis[3] oceano sita, miliaria tenet in longitudine octingenta. [Idem Galfridus.] Albanactus filius Bruti possedit patriam, quæ nostris temporibus Scocia vocatur, cui nomen ex nomine suo dedit Albaniam. [Autor.] Nuncquid hæc omnino differe videntur a præcedentibus? ymmo differunt: sed neque super hiis vel illis fixum historiæ sermonem retinent; quoniam et eisdem varia variis contraria sæpius intermiscentur etiam, ut eodem quandoque capitulo quædam inseruntur finibus[4] clausulæ dissonantes. Et licet hujusmodi sane crebra discrepatio reperta sit chronicis, ipsarum peritis, ymmo sanctis, nullatenus est auctoribus imputanda, qui caute suis originalibus immobili stilo consonas quippe veritati scripserunt historias. Sed scribis potius æmulæ nationis, quorum invidia quædam omnino chronicæ, ne regnorum confinium vigeat autoritas, evertuntur, pejorantur, violantur, ac indiscrete sæpius adeo mutantur, ut unius videatur assertio capituli sensum alterius adnullare. Verum quicquid hujusmodi variæ definitionis finium Britanniæ scriptorum vitio reperiatur historiis, vulgaris opinio moderni temporis omnem Albionem a Bruto, qui præter australes ejus regiones cultura redigerat, dici velit Britanniam, velut ab Agenoris filia dudum Europa mundi pars tertia nomen accepit æternum, licet illius exiguæ partis dominium prima tunc temporis excoluerit.

[Sub quo Bruto Britones prius ad Albionem, etc.—Capitulum v.]

IGITUR primo Scotorum illic introitu superius utcumque digesto, restat jam, ut Britonum accessus ibidem, secundum diversas historicorum traditiones, sub compendio declaretur.

---

[1] B. scripta. [2] F. *inserts* autor. [3] B. occidente. [4] B. C. E. sibimet.

Incoluerunt ergo Britones Albionem insulam prius sub duce quodam Bruto; sed quis fuerit ille Brutus, cujusve sit generis non omnes consentiunt historici. Nam quidam a Bruto duce Trojani generis suisque sequacibus Britanniam esse vocatam volunt et populatam, sicut a Galfrido sibique faventibus traditum est. Etiam a Bruto quodam Isichyonis filio primogeniti ducis Alanii quidam Britones asserunt nuncupatos. Erat enim Alanius de genere Japhet, qui primus [mare] mediterraneum transiens cum tribus filiis, Isichyon, Armenon, et Neguo, pervenit ad Europam, a quibus exortæ sunt, ut dicitur, gentes quatuor, videlicet, Latini, Franci, Alemanni et Britanni. Quidam itaque Britones ab eorum conditione silvestri, Latine, Britones, quasi brutos homines, sicut a ferocitate Francos, denominari volunt, quibus et favet Ysidorus. Nonnulli siquidem ingenio veterum derogantes a Bruto consule Romano vocabulum dedere Britonibus. Nos verumptamen, obmissis ceteris minus notis assertionibus, notioris nobis paginæ scriptis fidem adhibentes, et in hoc sectantes Galfridi chronicam, ab ipso Bruto, qui fuit filius Silvii,[1] filii Ascanii, filii Æneæ, de Troja profugi, cujus pater Anchyses filius Troii, filii Dardani, congruum de Britonibus nostræ sumamus initium relationis.

[De divisione trium regnorum Britonum inter filios Bruti.—Capitulum vi.]

IDEM vero Silvius,[2] patre vivente, de nobili femina, neptæ, videlicet, Laviniæ reginæ, genuit Brutum, quia sicut per hunc patet versum, natus est ab origine mundi,

Mille quater deca tres fit Adam Bruto prior annis:

Hoc est, octingentesimo XLVIII°. tertiæ ætatis anno. Ex Italia quidem exivit juvenis annorum quindecim, et in Albionis regnare cœpit provinciis australibus, annorum ætatis triginta quinque. Genuit igitur idem Brutus ex uxore, filia Pandrasi regis Græcorum, tres filios, quibus imposita sunt hæc nomina, Locrinus, Albanactus et Camber. Qui, postquam viginti quatuor annis regnaverat, mortuus est, et sepultus a filiis in urbe Londoniensi. Post hujus obitum filii regnum patris, quod ab eo suisve Britonibus est dicta Britannia, divisum in tribus inter se regnis partiti sunt, limites cuilibet et vocabula de suis nominibus imponentes, Locria vero Locrini regnum, ad meridianam insulæ plagam, Totonensis, scilicet, litus, incipiens, ad Humbri flumen versus boream, et ad amnem de Tharent finem habet. Cambria deinde, fratris quoque junioris [Cambri] regio, connexa Locriæ

[1] F. Fulvii.

[2] C. filius. F. Fulvius.

regno, jacet non ad australem ejus finem, ut quidam autumant, neque borealem, sed[1] ad ipsius latus occiduum, ab eo montibus marique Sabrino divisa, quasi collateralis ei versus Hiberniam ex opposito. Albania siquidem regnum Albanacti, tertia regio regni Britonum, ad idem Humbri flumen et gurgitem amnis de Tharent habens initium, in fine boreali Britanniæ, sicut superius est expressum, terminatur. Hujus autem Albaniæ regionis provincias, quæcunque fuerint,[2] quæ sunt inter Humbrum et mare Scoticum, olim [Britones] dominio tantum, et nihil unquam possessionis amplius[3] versus boream, habuerunt. Hiis ex introitu Britonum ad hanc insulam, et ambiguitate divisionis finium regnorum ejus ita peractis, modo superest, ut Scotorum regio Scocia, quam modernis Albaniam dici placeat, qualis et quanta sit, seu dudum fuerit, propaletur.

[De Scocia qualis et quanta sit, vel dudum fuerit.—Capitulum vii.]

SCOCIA quidem a Scotorum gentibus, quibus incolitur, appellatur. Ad fretum quoque Scoticum Scocia prius initium sumpsit, ab austro deinde quidem ad Humbri flumen, a quo cepit exordium Albania. Postmodum vero juxta murum incepit Thirlwal, quem Severus extruxerat ad amnem Tynam. Modo quidem ad amnem Twedem incipit, a finibus Angliæ borealibus, et in longum per quadringenta[4] vel paulominus milliaria versus æstivum protensa circium, et in freto Pethtlandiæ, quo formidabilis et dira caribdis aquas bibit et vomit omnibus horis, terminatur. Terra quoque fortis, et progressus difficilis ac laboriosus. Est namque regio quodammodo promontoria, quodammodo depressa sive plana. Nam a fine per medium ejus usque finem, ut Alpes altissimi per Europam, sic montes protenduntur excelsi, qui Scotos dudum a Pictis, et eorum ab invicem regna separabant. Impertransibilis quidem equitibus, nisi perpaucis in locis, et tamen propter in eis continuas nives, excepto solum æstatis tempore, perdurantes, tum propter altissimarum præruptos rupium scopulos, tum propter eorum medio concavitates profundas, peditibus extant vix meabiles. Quorum vero montium circa radices nemora sunt ingentia, cervis, damulis, aliisque feris silvestribus diversi generis, et bestiis referta, quæ contra prædationes hostium pecudibus incolarum firmas multotiens et tutas adhibent munitionos. Hunc[5] autem, ut aiunt, illarum armenta partium ex usu consuetudinem, ut quandocun-

[1] B. quoque.
[2] B. E. F. quocunque finierit.
[3] B. C. E. *insert* in Albione.
[4] E. quadraginta.
[5] C. F. Habent.

que virorum clamores audiant vel mulierum, ac si confestim minentur canibus, currendo gregatim silvas petunt. Fontes autem ex declivis montium jugis et collibus innumerali[1] prorumpentes ebulliunt: et inter ripas ad yma florigeras quam dulci sonitu rivulis scaturiunt cristallinis: ex ipsis vero per vallium planicies condescendentibus amnes multi nascuntur, ac etiam ex illis magna flumina, quibus Scocia mirifice præ ceteris abundat, quorum in ostiis quo maria repetunt, portus habet nobiles et securos.

[De Scociæ regionibus ymis et summis, et contentis in eisdem. —Capitulum viii.]

REGIONES[2] quoque maritimas satis planas et uberes habet virides campos habentes ac agros fertiles et frugiferos, frumentarios et ordeaceos, fabis, pisis, ac ceteris quibusque frugibus aptos; vini tamen expertes et olei, sed mellis et ceræ nequaquam. Sed et[3] in summis et secus montana provinciis, agri frugibus, exceptis avenis tantum et ordeo, sunt minus habiles. Rura multum ex moris ibidem sunt tetra, palustribus arvis, luteis et squalosis conspersa; pascuosa tamen armentorum herbagiis, et juxta decursus aquarum virore convallibus sunt decora. Regio namquo lanigeris ovibus est ac equis abundans, cujus tellus herbosa, pecudum altrix et ferarum, lactis et lanæ dives, piscibus marinis, fluvialibus et lacualibus multiplex opulenta. Multimodis etiam volatilibus est insignis. Falcones ibi nobiles altissimi volatus et animositatis egregii sunt, et accipitres audacitate maxima præstantes. Ibi lapis marmoreus bini coloris seu trini, niger, videlicet, varius et candidus, ac alabastrum reperitur. Ferrifodiis et plumbicidiis, cujuslibet etiam pene metalli, satis habilis. Erodotus. Scotorum regio quoad humi fertilitatem, nemorum amœnitatem, fluviorum ac fontium irriguitatem, gregum omnium ac jumentorum multiplicitatem, ubi litus gaudet cultoribus, nec etiam ipsi solo Britannico[4] impar est. Ysidorus. Scocia, quantum ad aëris et cœli salubritatem, est regio valde temperata; modicus ibi caloris[5] æstate vel nullus excessus, aut hyeme frigoris;[6] et eadem omnia ferme de Scocia, quæ de Hibernia descripsit. Solstitio quidem æstivo Scocia longissimos dies octodecem horarum habet, vel amplius, hyemali vero brevissimos non plene sex;[7] cum in insula

---

[1] C. E. quamplurimum. B. *omits* jugis *and* innumerali. [2] B. Scotia regiones.
[3] B. *omits* nequaquam sed et *and inserts* abundantes.
[4] B. E. Britannicæ regioni. [5] B. est ibi calor.
[6] B. in yeme frigus. [7] B. *inserts* horarum.

Meroë, quæ caput est Ethiopum, dies sit longissimus horarum duodecim, in Alexandro Egypti tresdecim, in Italia quindecim. In insula vero Tyle sex mensibus æstivalibus dies continuus est, et iterum senis mensibus brumalibus etiam nox continua.

De divisione gentium Scociæ, etc.[1]—Capitulum ix.

MORES autem Scotorum secundum diversitatem linguarum variantur; duabus enim utuntur linguis, Scotica, videlicet, et Theuthonica, cujus linguæ gens[2] maritimas possidet et planas regiones, Scoticæ vero [linguæ] montanas inhabitat et insulas ulteriores. Maritima quoque domestica gens est et culta, fida, patiens et urbana, vestitu siquidem honesta, civilis atque pacifica, circa cultum divinum devota, sed et obviandis hostium injuriis semper prona. Insulana vero sive montana, ferina gens est et indomita, rudis, et immorigerata, raptu capax, otium diligens, ingenio docilis et callida, forma spectabilis, sed amictu deformis, populo quidem Anglorum et linguæ, sed et propriæ nationi, propter linguarum diversitatem, infesta, jugiter et crudelis. Regi tamen et regno fidelis et obediens, necnon faciliter legibus[3] subdita, si regatur. Solinus historicus, mores primævæ Scotorum gentis discribens, ait: In humano ritu gens Scotica semper aspera fuit et bellicosa. Namque dum eis nascerentur masculi, patres cibum eis mucronis cuspide primum offerre solebant, ut non aliter mortem quam in armis, pro libertate bello perire desiderent; et cum adulti deinde fuerint, et ad bellandum habiles, interemptorum sanguine prius hausto victores vultus suos obliviunt: liberalis enim gens est, victu parca, animo sæva, vultu ferox et torva, affatu aspera, erga suos tamen affabiles et benigna, dedita ludis et venationibus et otio potius quam labori. Isidorus. Scotica gens ea ab initio est, quæ quondam in Hibernia fuit, et ei similis per omnia, lingua, moribus et natura. Nam gens est levis, non[4] ferox, sæviens in hostes, tantum fere mortem diligens, quam servitutem, in lecto mori[5] reputans segnitiem, interfici campo per hostes ut interficiat, gloriam arbitrans et virtutem, gens parci victus, famemque diutius sustinens, et raro ante solis occasum se super cibum effundens. Carnibus et lacticiniis est contenta. Et cum sit a natura populus satis elegantis figuræ generaliter, et faciei pulchræ, multum eos tamen deformat proprius habitus.

---

[1] C. *adds* et linguarum.
[2] B. *inserts* vero Theutonicæ linguæ.
[3] B. *inserts* dedita sive.
[4] C. F. animo.
[5] B. *inserts* tempore.

De insulis Scociæ divisis ab insulis Orcadibus.—Capitulum x.

A TERGO quoque Scocia multas habet utriusque quantitatis inter ipsam et Hiberniam insulas, ab Orcadum insulis interjacente magno freto separatas, quarum hæc sunt quædam nomina quæ sequuntur. Est enim ab austro prius incipiens insula, quæ dicebatur antiquitus, Eubonia, modo quoque Mannia. Cujus regulus domino suo regi Scociæ decem galeas piraticas, quotiens opus fuerit, præter alia servitia regia providebit, in qua sedes est episcopalis Sodorensis. Insula Arane, ubi duo sunt castra regalia, Brethwyk et Lochransay. Insula Helantinlaysche. Insula Rothysay, sive Bothe, et ibi castrum regale pulchrum et inexpugnabile. Insula Combray major, dives et magna. Insula Combray minor, insignis venatui, paucos igitur habet incolas. Insula Bladay. Insula Inchemernok et ibi cella monachorum. Insula Aweryne, ubi capella sancti Sanniani,[1] ibique pro transgressoribus refugium. Insula Rachryne, sex miliaribus tantum distans ab Hibernia. Insula Gya.[2] Insula Helant Macarmyk, et ibi refugium. Insula magna quæ dicitur Ile, ubi dominus insularum duas habet mansiones, et castrum Dounowak. Insula Helanttexa, ibique cella monachorum. Insula Colounsy, et ibidem abbatia regularium[3] canonicorum. Insula Dura, XXIIII.[4] milliaribus longa, cujus pauci sunt incolæ, quia venationibus multum apta. Insula Scarbay, longitudinis quindecim milliarium, ubi capella beatæ Virginis, qua multa fiunt miracula. Juxta quam gurges oceani decurrit fortissima Corebrekane. Insula Lyngay. Insula Luyng. Insula Sunay. Insula Selee major. Insula Selee minor. Insula Helant Leneow, scilicet, insula Sanctorum, et ibi refugium. Insula Garveleane, juxta magnum castrum de Donquhonle, distans ab aliis insulis sex milliaribus in oceano. Insula Mule, ibi duo sunt castra, id est, Doundowarde et Dounarwyse. Et a Mule per quatuor milliaria distans in mari, fortissimum extat castrum Carneborg. Insula Hy Columbkille, ubi duo monasteria sunt, unum monachorum, aliud monialium, ibidem itaque refugium. Insula sancti Kenethy, cujus ibidem est ecclesia parochialis. Insula Kerneray. Insula Lismore, ibi sedes episcopalis est Ergadiæ Lismorensis. Insula Coel. Insula Tyree, qua turris est fortissima, etiam ordei magna copia. Insula Helantmok, id est, insula porcorum. Insula Barray, et ibi cella Sanctæ Trinitatis. Insula Vyst 30 milliaria longa, ubi maxima de cetis ceterisque beluis

---

[1] C. Anniani. F. Niniani.
[2] B. *inserts* duodecim milliaribus.
[3] C. *inserts* monachorum.
[4] C. viginti quatuor.

marinis habetur abundantia, et ibi castrum de Benwewyl. Insula Rumme silvestris et montana, venationibus apta, paucos etiam habens incolas. Insula Fuleay. Insula Assek. Insula Sky.[1] Insula Lewys. Insula Hirth, omnium insularum fortissima. Juxta quam est insula quædam virginti milliarum longa, qua dicitur oves inesse silvestres, quæ non præter a venatoribus capiuntur. Insula Tyreym. Insula Thorset, et ibi turris est fortissima. Insula Stromeay juxta scillam Orcadi.[2] Insula Durenys, et ibidem æstatis solstitio sol per noctem visus est non lucens sed quasi caliginem pertransiens. Has habet Scocia supradictas et plures alias insulas, ad occidentis sui limites inter ipsam et Hiberniam mari sparsim situatas, quarum sub æstivo circio quædam infinitum respiciunt oceanum. Unde sub hac Scociæ plaga mundus, ut creditur, habitabilis finem habet.

[De insulis Orcadibus.—Capitulum xi.]

SUNT etiam insulæ Pomoniæ, quæ dicuntur Orcades, ad finem Scociæ borealem, inter eam et Norguegiam oceano situm habentes, et a prædictis insulis, ut superius dicitur, æquore non modico disjunctæ, quamvis et has et ceteras insulas quidam velint Orcades appellari. Dicuntur autem Orcades ab Orce Græce, quod est recipere Latine;[3] quoniam ibidem oceani scilla sive caribdis aquas maris continue recipit, et refundit; de quibus scripsit Ysidorus dicens, Orcas est insula juxta mare Britannicum, a qua conterminatæ traxerunt insulæ nomen Orcades, et sunt in numero triginta tres, quarum viginti desertæ sunt et tresdecim incoluntur. Sed revera, si cum ipsis Orcadibus ceteras Scotiæ connumeremus insulas, cultas, videlicet, et incultas, plures reperientur quam ducentæ; modernis namque temporibus Orcadum insulæ quadraginta cultæ sunt et plures. Igitur ut earundem insularum differentia liquidius pateat, Orcadum itaque nomina consequenter inscripta sunt. Insula major earum Pomonia dicitur, vel Orcadia. Insula Renaldisay. Insula Papeay major. Insula Papay minor. Insula Stromysay. Insula Sanday. Insula Onskery. Insula Etheay. Insula Stromeholme. Insula Westeray. Insula Fareay. Insula Eglisay. Insula Rollisay. Insula Were. Insula Inchelaw. Insula Gorisay. Insula Swynay. Insula Scalpandisay. Insula Heleneholm. Insula Colbanysay. Insula Lamholm. Insula Glowmisholm. Insula Boroway. Insula Ronaldisay. Insula Flatay. Insula Swynay minor. Insula Swythay. Insula

---

[1] *Over* Rumme *is* m. 12 *for* milliaria 12; *over* Sky, 20 *for* 20 milliaria.
[2] C. *interlined.* B. sillam. E. fillam.
[3] B. C. E. *omit* Latine.

Wawys. Insula Hoy. Insula Fareay minor. Insula Grymisay. Insula Rysay minor. Insula Calfay. Insula Calf de Flatay. Insula Pentlandiskery. Insula Sowliskery. Insula Borch de Brysay. Insula Borch de Dernes. Insula Papay tertia.

De tempore quo Fergusius [filius] Ferchardi, etc.—Capitulum xii.

AD hanc insulam Albion memoratus adveniens Fergusius, Scotorum primus rex in ea creatus est, quibus et ipse datis legibus et statutis, ab occidentali quidem oceano regnum, et ab insulis usque dorsum Albaniæ dilatans, limites ibidem inter regna constituit: nam orientalis oceani regnum Picti coluerunt. De regni quoque principio dicti regis et armis bellicis sic habentur:

Albion in terris rex primus germine Scotis,
Ipsorum turmis rubri tulit arma leonis.
Fergusius fulvo Ferchad rugientis in arvo
Christum tricentis ter denis præfuit annis.

Hoc vero tempore, videlicet, anno ætatis quintæ 255°[1] magnus Alexander patri Philippo succedens, anno regni sui postea sexto Darium regem Persarum interfecit, atque Babiloniam optinuit: per idem itaque tempus apud Romanos Lucius Papirius dictator effectus, adeo tunc, ut ait Eutropius, inter bellicosissimos urbis milites habebatur, ut cum diceretur Alexandrum in Italiam transgredi, Romani inter ceteros duces hunc eligerent præcipue, qui bellis sustineret impetum Alexandri.[2] Deinde post multum tempus venit quidam rex ex Hibernia nomine Fergusius, filius Ferchad, regalem in Scotia secum deferens cathedram marmoreo lapide decisam, in qua primus ibidem Rex a Scotis coronatus est. Cujus exemplo succedentes postmodum in regno ceteri reges eadem cathedra rite coronam susceperunt. Hanc quoque cathedram Smonbrec, ut supradictum est, primus attulit ad Hiberniam. Post cujus vero regumque quorundam aliorum decessum, abnepos ejus Rether, quem Beda Reudam vocat, ad regimen regni Scotorum Albionensium succedens, sui regiminis temporibus indefesso labore regionis limites protendere studuit: nam et aliquas Pictorum regni partes adauxit sollicitus suo regno. Insuper nec arridentis ei tam felicis fortunæ dono contentus; ymmo prorogandi regni fines aviditate nimia deditus, apposuit etiam et ex terris Britonum quasdam extremi limitis provincias versus boream sibi dominio subjugare.

[1] C. CCLV.

[2] B. C. E. *insert* Historia Beati Congalli.

[De Rege Rether ejus abnepote, etc.—Capitulum xiii.]

REX igitur Rether, in manu forti copiosam hominum ex Hibernia conducens multitudinem, cum Scotis insulanis et Albaniæ terras habitantibus, partes Britonum aggressus est. Ubi procursu modici temporis cum suis residens, parti cuidam regionis, qua fixit tentoria, de nomine suo Retherdale, hoc est, vallis sive pars Rether, anglice Rethisdale, inditum est nomen hodiernum. Ipsum tamen quidam a Britonibus eorum partes deprædantem eadem valle referunt occisum, ex hoc exinde vocabulum habuisse. Sub hoc autem rege secundus ex Hibernia Scotorum adventus ad Albaniam perfici legitur. Nam omnes ferme, quos in auxilium inde vocaverat, ultro sibi facta fide, Scotis adjuncti sunt Albanensibus, nec unquam de cetero reversuri. [Beda.] Scoti vero duce Reuterha de Hibernia progressi, vel amicitia vel ferro inter Pictos sedes quas hactenus habent vindicarunt. Dum idem utique regnaret rex, inter suos tam insulanos quam terrigenas Scotos et Pictos reparata pace, firmissimum communionis fœdus caute composuit, ut cujusque gentis alienæ bellorum insultibus unanimi voto conjuncti de cetero simul resisterent similiter et impeterent, cum contigerit. Quodque fœdus diu postea, variis conjugiorum alternative confectis nexibus, et, ob amicitiam mutuæ dilectionis inter eos eorumque soboles perpetuandam,[1] multimodis hinc inde donariis firmatum est.

[De legatis a Julio Cæsare missis ad reges Scotorum, etc.—Capitulum xiv.]

PORRO modesta pace Scoti concordes effecti cum Pictis, suorumque regnorum limitibus ambo contenti multo sequenti tempore regnabant, nullam alterutris molestiam, seu quicquid injuriæ conferentes. Fuerunt siquidem eo tempore reges monarchæ Britonibus, qui gentes undique circumsitas bellis nequaquam injuriando vexabant; sed omni mansuetudinis clementia cunctis concordiam utrobique conservarunt. Tali namque pacis concordia dum cunctæ sub circio gentes potirentur insulanæ, Gaius Julius Cæsar, qui anno urbis conditæ 693 cum Luctillo Bibulo Romanorum factus est consul[2] postquam ponte facto Renum transiens totam perterruisset Germaniam, omnemque fere Galliam, quæ inter Alpes, flumen Rodanum, Renum et oceanum est, Gallorum gentem ferocissimam annis novem do-

[1] C. perpetrandam. [2] B. E. Lucallo Bibulo. C. *omits* qui—consul.

muisset: mox Britannis bellum intulit, quibus ante, sicut refert Eutropius, nec nomen quidem Romanorum cognitum est. [Beda.] Verum Britannia Romanis usque Gayum Julium Cæsarem inaccessa atque incognita fuit, qui cum Lucio Bibulo consul factus, Germanorum gentibus et Gallorum vel territis vel superatis, Britonum regem Cassibilanum ad deditionem coëgit. [Galfridus.] Cassibilanus vectigal singulis annis librarum argenti tria milia Julio Cæsari spospondit. Igitur urbis conditæ anno 703[1] et ante dominicam incarnationem 49,[2] Cæsar victis Britonibus, aquilonalium partium reges consimili volens subicere jugo, præmissis primo legatis, qui quas petebat ab eis servari leges exponerent, pertransiit Britanniam, et ad mare Scoticum, quo tunc temporis Britones a Scotis disjuncti fuerant, usque perveniens, in ripa fluminis ejusdem magno vallatus exercitu per tempus aliquod assidebat. Ipsis interea, Scotorum, videlicet, regibus et Pictorum, per nuncios bifarias et clementiæ simul et austeritatis direxit epistolas: quarum si priores, hoc est, spontaneæ subjectionis et pacis, quasi propriæ salutis forsan immemores, fronte rugata stolide respuant, ut alteras sibi bellorum literas mandavit ac diffidentiæ præsentarent.

De responsis regum eorundem literatorie Julio remissis.—Capitulum xv.

HUJUSMODI vero cum audissent reges nuntium, indignati valde, brevi rescribentes stilo, sub uno tenore conjuncti responsa dabant tali forma. "Reges Scotorum Pictorumque voce consona Romanorum civium Julio procuratori, Salutem dicimus et pacem; si quæ sunt pacis sapias aut salutis;"[3] consequenter ad hanc clausulam: "Ne putes, ô Cæsar, puerili nos more talibus adulationum seduci posse blanditiis, quod ab[4] nobis amœna nobilique libertatis permum quo[5] nostri directe parentes ope Deorum suffulti semper ibant, non a dextris ad sinistram flectentes, per callem inviam, generosi cordis cuique tortam, asperam et horribilem, servili valle teterrima devios errando deducere valeas, cum hæc præcipue, quæ blanditiarum insipientibus apta conveniunt, pignora, tuæ legationi defuerant, giracula, videlicet, vel poma, quo libationi fortius aspirat gratulando stultorum levitas, quam si quis regnum eis libere genibus offerat provolutus. Minas itidem, quas ex tuis literis te nuper eructasse perpendi[6] poterit, parum timendas vel nihil omnino decernimus,

[1] C. DCCIII. [2] C. XLIX. [3] C. *inserts* et tum.
[4] C. F. *insert* innatæ. [5] C. platea qua. [6] C. equitasse propendi.

cum eas non Deorum exisse speramus decreto, sed notabili tuæ præsumptionis audacia potius ambiguum non est: nam temet seu quos te fateris eorum consulem nusquam offendimus, sed neque novimus teste mundo. Nobis injuste sicquidem insontibus bella promittis in proximo, si non hujusmodi prætactas[1] adorationis tuæ sectantes semitas, eleganti dejecto nobilitatis antiquæ serto,[2] quod absit, reges tamquam blasphemi propriæ gentis, cunctisque monstra regibus, ordine rationis everso famulemur civibus, et regia dignitate vertices coronis hactenus aureis assuetos, sub servitutis torque lugubri præcipites misere submittamus. Igitur hæc nobis tua legatione nuper adscripta, quia Deorum simul et hominum dissona videntur legibus, Deos in adjutorium nobis et tuam perniciem, si tua dictis facta sequantur, insurgere præsto non diffidimus. Non enim ad bella quasi pompatice te provocantes hæc[3] rescribimus; sed omni voto pacem humiliter, et, priscorum omnino salvis patrum traditionibus, tuam intentius amicitiam obsecrantes. Nam aviæ[4] traditionis libertatem, quæ diligenda nobis super aurum est et topazion, quæque nostro judicio cunctas longe mundanas et incomparabiliter opes transcendit, et infinite jocalia, quam ab initio magnanimi patres incontaminatam nobis filiis, et usque ad mortem, servabant egregie: similiter et nos profecto, non tamquam nostris demeritis ab eorum degenerati natura, sed quasi suarum imitatores legum strenui, nostris post obitum filiis inviolatam servabimus, et absque servili quoquam scrupulo transferemus. Valeas," etc.

[De repentino Julii redditu, etc.—Capitulum xvi.]

[D]UM vero per idem tempus ad Scotici maris australe litus responsa præstolans Cæsar, cum exercitu moram faceret, advenerunt ex Gallia naves, a quibus audivit, quod Ambio rex cum Eburnacibus et Aduaticis, consilio Treverorum animatus, Romanorum legatos insidiis cum tota funditus adventante sibi legione circumventos apud Embronas interfecisset. Quod itaque conspirantes iterato Galli contra Romanos ad arma crudeliter conjurassent. Intelligens autem, majora quam ipsorum regum expugnationem hæc superesse negotia, festinus, priusquam ad Gallias mare transcenderit, incertus sui redditus, ex magnis policisque lapidibus absque cæmento rotundam casulam, columbaris ad instar, præter signum, ut patet intuentibus, ad nihil utilem, fieri jussit, ab ostio non procul amnis Caronii. Ipsam vero

---

[1] B. C. E. *insert* superius.
[2] C. septo.
[3] C. *inserts* brevius. B. E. tibi.
[4] C. *omits* aviæ.

domunculam Romanæ possessionis ultimam quasi fine mundi sub circio metam, suæque famosæ militiæ perdurans signum, exstruere voluit, ut dudum Hercules, ob æternæ famæ suique laboris longinqui memoriam, in insula Gades columpnas fixit, ad finem Europæ sub favonio. Docetur tamen alias, et præcipue fama vulgante, quod Julius Cæsar hanc domunculam per singulos lapides separatam ab exercitu circumferri secum jussit, ut in ea singulis diebus qualibet statione reædificata, securius quiesceret, quam tentorio. Sed [dum] regredi concitus ad Gallias voluit, eam, ut hactenus patet, lapide tantum imposito lapidi constructam in intentione citius rediundi dereliquit. Hujus ad orientem domus, tantæ quantitatis extat introitus, ut emissario miles armatus sedens ingredi valeat, galea capite cristata fastigium valvæ non attingens. Ricardus. Hic Julius Gallorum gentem ferocissimam multis prœliis expugnavit: denique navibus Britanniam advectus, Romanum imperium ultra limitem, videlicet, oceanum, dilatans, quod totum intra decennium consummavit.

De primo Julii Cæsaris imperio, etc.—Capitulum xvii.

RUMORE vero conjurationis Gallorum crebrescente, Cæsare, rem tanti negotii non negligendam ratus, ne rebellionis aliorum hæc impunis fieret occasio, reges prædictos bellis ad tunc impetere distulit, et vere proximo debellandos se reversuram improperans, instructis navibus ad Gallias rediit, victosque Britones acceptis obsidibus secum duxit. Ubi vero, secundum Orosium et Bedam, a Britannis reversus, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus et conflictatus est. Orosius. Igitur cum pacatam universam esse Galliam Cæsar, neque ausuram fore ut aliquos aspiraret motus, arbitraretur, legiones in Hiberniam misit, et Ambionis regis fines, qui tot excitaverat bella, stragibus hominum horrendis devastavit. Oppressa deinde rebellione Gallorum, bellum civile continuo surrexit Romanis execrandum, et lacrimabile, quod et totum orbem[1] Romanum quatuor annis, et usque mortem Cæsaris tenuit, quo populi Romani fortuna pene mutata diceretur. Interea Cæsar, altero consulatu, quem ita pernuncians[2] expetierat, [ut] ei sine aliqua dubietate deferretur, per Marcellum, Jubulum, Pompeium, atque Catonem contradicto, jussus est, ut dimissis legionibus ad urbem redire non tardaret. Ob quam injuriam, ab Arantinio, quo congregatos milites habebat, adversus patriam repente venit cum exercitu. Cujus adventu territi consules, et omnis senatus, atque universa

[1] C. F. totam urbem. [2] B. C. E. per nuncios.

nobilitas ex urbe fugerunt in Græciam; et apud Epirum, Macedoniam, et Achayam, duce Pompeio, senatus contra Cæsarem bellum parat. Cæsar vero vacuam urbem ingressus, dictatorem se fecit, cujus auctoritas ab antiquo fuit, ut consulum excederet potestatem. Deinde quatuor annis, ut dictum est, civilibus bellis intentus, omni pene vel victo vel interfecto senatu cum Pompeio, ceteraque nobilitate, solus Romanum annis quinque tenet imperium, per idem vero tempus in Affrica duces Romani nobiles, Cato, Scipio, Petreius et Juva, quia per Cæsarem victi, seipsos nequiter occiderunt.

Quod ex necessitate, Romanorum tempora principum, etc.—Capitulum xviii.

HEC te pigeat quicquam, ô lector, quod Romanorum gesta seu bella quidem imperatorum, hoc consequenter opusculo scripta reperias, quæ compendiose quidem huic ratione duplici sunt inserta; una, videlicet, est et necessaria, quod a tempore Julii Cæsaris, qui Scotos, ut priori notatur capitulo, si non ab aliis forte bello fuisset occupatus, subicere gladio tetendit, per annos et ultra quadringentos insultando Romani Scotos subigere, resistendo similiter et hii sua defendere bellis ad invicem conflixerunt. Altera quippe sed spontanea, quia præ ceteris omnium nationum historiis, excepta duntaxat historia sacra, quæ merito cunctarum regina dici debeat historiarum, et domina, Romanorum penitus effulget historia. Juxta cujus igitur imperatorum sucessiones, qui per annos notantur[1] incarnationis dominicæ, tactis quorundam famosis aliquibus gestis bellisve, negotio quodammodo junctis, hujusmodi vocari, chroniculæ, tempora prætenduntur. Quatuor namque mundi dudum fuisse monarchias historiis legimus, per Assirios, Persas, Græcos, et Romanos optentas, quarum excellentior, amplior, et diuturnior est Romana. Prima vero monarchia partibus surrexit orientis. Nam sicut humanum genus originem habuit in oriente, sic et ibidem multiplicatum ibidemque, dominium[2] primo præ ceteris pululavit, et in ætate mundi tertia tempore nativitatis Habrahæ, transactis ab ejus principio 3184[3] annis, per regem Assiriorum Ninum, et eo modo[4] per Semiramidem ejus uxorem, insuper et ad obitum Sardanapalli continuata. Hæc autem Semiramis Indiæ bellum intulit, quos præter illam et Alexandrum nullus intravit. Secunda deinde per Cirum regem Persarum, ætatis quintæ principio vel citra, surrexit, et in morte regis Darii filii Argis finem habuit. Tertia quidem in eadem ætate quinta per

[1] E. vocantur. [2] F. dudum. [3] C. MMMCLXXXIV. [4] F. mortuo.

magnum Alexandrum Macedoniorum regem initium habens; post cujus obitum, Romanis triumphantibus, paulisper evanuit. Quarta quoque monarchia sed et famosissima, sicut legitur, ab ipso Romanorum imperatore primo Julio Cæsare, vel ab Octoviano sibi succedente nepote principium traxit, ac deinceps cum annis incarnationis concurrens hactenus durat. Et licet hodiernum Romanæ potestatis imperium, cessante justitia, multimodisque peccatis exigentibus, temporali nequaquam gladio regatur, ut assolet, ejus tamen modernæ possessionis monarchia, Domini Dei nostri Ihesu Christi, cujus caractere signatur, favente gratia, præcedentes monarchias, ceteraque mundi dominia, sicut et honestate similiter et audacia, longe præcellit et infinite.

[De morte Julii Cæsaris, et mirabili vindicta proditorum.—Capitulum xix.]

PRIMUS apud Romanos Gaius Julius Cæsar imperium arripuit singulare, videlicet, anno Cleopatræ III° qui fuit annus ætatis quintæ quingentesimo quadragesimo quarto, et imperavit annis fere quinque. [Ricardus.] Per Julium Cæsarem repetitum est jus uni parendi in republica, anno ab urbe condita VII^{c}. V°[1] ac pro regibus imperatores sunt appellati. Denique Cæsar bellis civilibus orbe[2] toto compositis, Romam rediens dum reipublicæ statum juxta priorum exempla clementer instauraret, auctoribus Bruto et Cassio, plurimo siquidem senatu conscio, in curia viginti quatuor, alii viginti tribus, alii viginti uno tradunt, vulneribus confossus interiit. In hac conjuratione ducentos sexaginta vel amplius conscios fuisse ferunt. Duo enim Bruti, de genere Bruti, qui primus Romæ consul fuerat, et reges expulerat, Gayus Cassius, atque Servilius Casca, strictis in capitolio pugionibus, Cæsarem annos ætatis habentem quinquaginta sex occiderunt. Romanus itaque populus dolore stimulatus, capitolium cum auctoribus cædis incendere volens, ejus raptum corpus in foro fragmentis tribunalium ac subselliorum cremavit. Apud quos ita etiam postmodum memorabilis factus est, ut omnes post eum imperatores Cæsares appellarentur. [Suetonius.] Animadvertens Cæsar, undique se strictis pugionibus peti, toga caput obvolvit, simulque sinistra manu ad yma crura deduxit, quo caderet honestius, etiam inferiori parte velata corporis: atque uno tantummodo ad primum ictum edito gemitu sine voce, percussorum Cæsaris fere neque triennio quisquam amplius supervixit, neque sua morte defunctus est. Dampnati omnes alius alio casu periit, pars naufragio, pars

---

[1] C. DCCV.

[2] B. C. E. urbe.

prœlio, nonnulli eodem pugione, quo Cæsarem violaverant, sese miserabiliter interemerunt. Ecce, lector, remunerationem justam proditionis. Eutropius. Vir quo nullus umquam bellis magis innituit. Ejus vero ductu undecies centum nonaginta duo milia cæsa sunt hostium, nam quantum bellis fuderit civilibus noluit annotare. Signis collatis quinquagies dimicavit; ad hoc nullus celerius scripsit, nemo velocius legit, quaternas etiam epistolas simul dictavit. Tantæ fuerat bonitatis, ut quos armis subegerat, clementia magis vincebat.

[De tempore successionis imperatoris Octoviani, etc.—Capitulum xx.]

JULIO quoque Cæsari Romanorum secundus accessit imperator nepos ejus, annorum decem et septem juvenis, Octovianus Augustus, a quo ceteri Romanorum imperatores Augusti, sicut a Julio, Cæsares, sunt appellati. Ipsum Julius, heredem testamento relinquens, nomen suum ferre jusserat. Cœpit anno quidem ætatis quintæ 548[1] ac annis 56[2] regnavit. Postmodum autem, anno duodecimo quam consul fuerat, bellis orbe toto confectis, Romam rediit, et ex eo rempublicam quadraginta quatuor annis solus optinuit, ante vero per duodecem annos cum Antonio et Lepido tenuerat. Ejus autem anno circiter XXVII. nata est beata Virgo Maria, juxta librum Joachim, et revelationem factam Elizabeth, ex qua postmodum filius Dei, cooperante Spiritu Sancto, sine virili semine carnalem assumpsit nativitatem. Hujus autem Augusti diebus trans Tiberim de taberna meritoria fons olei exundavit e terra, ac per totum diem largissimo rivo fluxit, significans Christi gratiam gentibus. Etiam circulus aureus, ad speciem cœlestis arcus, circa solem apparuit. Igitur cum totum orbem Cæsar Augustus sub pace tranquilla composuisset, Romani, non intelligentes, quod pax illa non Augusto, sed nascituro Christo famularetur, dicunt ei: "Te volumus adorare, quia Deus est in te. Si hoc vero non esset, non ita tibi prospere succederent omnia." Quod renuens, inducias postulavit, et ad se Sibillam Tiburtinam sapientem convocans, sibi quod senatores dixerant recitavit. Quæ spatium petiit trium dierum, quibus artum operata est jejunium, et imperatori post diem tertium responsum dedit in hunc modum:

> Judicii signum tellus sudore madescit.
> E[3] cælo rex adveniet per secula futurus.
> Scilicet, in carnem præsens ut judicet orbem.

---

[1] C. DXLVIII. [2] C. LVI. [3] C. F. De.

Et cetera per ordinem versuum, quæ sunt in numero XXVII. Quibus imperatori recitatis, illico cœlum apertum est, in quo pulcherrimam virginem stantem vidit super altare puerum tenentem in brachiis, vocemque dicentis audivit, "Hæc est ara filii Dei." Quam servatoribus[1] visionem retulit, et ipsi supra modum mirati sunt. Cujus postmodum anno 41,[2] octavo Kal. Octobris, quando dies incipiunt minui, suum Elizabeth filium peperit Johannem Baptistam, præcursorem Domini.

De Nativitate Domini nostri Ihesu Christi.—Capitulum xxi.

GRATIÆ quidem anno primo, qui Cæsaris Augusti fuit XLII. post præcursoris vero conceptionem mense sexto, Kal. videlicet, Aprilis octavo, quando dies incipiunt crescere, beata Virgo Maria, servata virginitate, mundi periuntis[3] redemptorem, angelo nunciante, concepit. Qui cum in forma Dei esset, humiliter ex ea servi formam accipiens, in Bethleem Judæ, civitate David, ejusdem anni mense decimo, Deus et homo Dominus noster Ihesus Christus nasci voluit, ut tunc demum aptior fieret humilitatis institutio, cum jam pœna superbiæ per totum mundum omnibus esset exemplum. Igitur sopitis ubilibet bellorum tumultibus, dum medium silentium tenerent omnia, et nox in suo cursu medium iter faceret, Dei Patris Verbum caro factum est, et habitare cœpit in nobis, a mundi principio transactis 5199 annis.[4] A transitu maris rubri 2452.[5] A Troja capta sex annis mille ducentis. Et quinquaginta septingenti duo fluxi urbis erant, Christus cum mundum sanctificavit. A primo Rege Scotorum in Scocia regnante, qui Christum tricentis ter denis præfuit annis. A resuscitatione regni Judæorum per Judam Machabæum 158.[6] Orosius autem in apollogetico super illud orationis Abacuc prophetæ, "Domine opus tuum in medio annorum vivifica," illud discribens ait, Christus filius Dei in virtute et gloria Patris, ea quæ principio condidit in medio redemit, et in novissimo judicabit. Mundus itaque per tria variationis legum tempora divisus est. Nam in Adam incepit tempus legis naturæ, durans usque Moysen, in quo terminatum est. In Moyse vero tempus incepit legis scripturæ fluens ad Christum, quod et in ipso terminatur. In Christo siquidem incepit tempus legis gratiæ, quod usque consummationem seculi perdurabit.

---

[1] B. C. E. senatoribus. [2] C. quarto. [3] B. *omits* periuntis.
[4] C. MMMMMCXCIX. [5] C. MMCCCCLII. [6] C. CLVIII.

[De diversis accidentibus et successione Thiberii.—Capitulum xxii.]

ANNO Gratiæ secundo Gentiles Magi, Jasper, Melchior, et Balthazar, cum muneribus procul ab orientis finibus, eos nova ducente stella, venerunt Judæam, adorare Christum natum. Quem cum adorassent, jussui regio non obedientes, per aliam viam in suas regiones reversi sunt. Igitur Herodes iratus omnes pueros duorum annorum et infra Bethleem Judæ, et in omnibus finibus ejus occidit, sperans inter eos occidere Dominum Ihesum.[1] Eodem anno Johannes Ewangelista natus est. Anno gratiæ sexto miserabiliter Herodi mortuo successit filius ejus Archelaus. Et anno XII. Christus in templo doctores audit et interrogat, et in Chana Galilææ convertit aquam in vinum. Eodem etiam anno Judaicum regnum in quatuor tetraarchiis divisum est inter fratres Archelay, videlicet, Herodem, Anthipatrem, Lisaniam et Philippum. Qui quidem Archelaus anno Domini XV. obiit. Et illi successit Herodes tetraarcha. Anno quoque Domini decimo quinto, Cæsar Augustus obiit, quem Romani plangentes dixerunt, "utinam aut non nasceretur, aut non moreretur." Vir qui non immerito ex maxima parte Deo similis putatus est. Nullus eo vel in bellis felicior aut in pace moderatior. Qui certe nuncquam aut reipublicæ ad se potentiam traxisset, aut ea tamdiu potiretur, nisi magnis studiorum et naturæ bonis abundasset. Beatissimam rempublicam Thiberio successori reliquit, qui privignus ei, mox gener, postremo filius adoptione fuerat. Hic Thiberius anno quidem imperii XXVI.[2] obiit, omnium ingenti gaudio. Pilatus anno Domini XXVI. procurator efficitur in Judæa.

[De passione et resurrectione Christi, etc.—Capitulum xxiii.]

ANNO gratiæ tricesimo tertio Deus et Dominus noster Ihesus Christus, ut ipse prædixerat, secundumque prophetias, quæ de eo præscriptæ fuerant, ad passionem sponte venit, passusque sepultus est, ac tertia die resurrexit. Die vero deinde quadragesima propria virtute cœlos unde venerat ascendit. Eodem anno sanctus Stephanus lapidatur, et Paulus conversus est. Anno gratiæ XXXVII. sanctus Petrus in Anthiochia cathedratus est. Et anno XXXVIII. Pilatus seipsum interemit. Decedenti quoque Thiberio nepos ejus successit, Romanorum quartus, Gayus cognomento Caligula sive Galicula sceleratissimus; cœpit anno Domini XXXIX. et regnavit annis quatuor. Hic

---

[1] B. E. *add* Christum.

[2] B. C. E. XXIII.

Herodem Agrippam a vinculis liberatum regem Judeæ fecit. Annoque sequenti sanctus Mathæus Ewangelium in Judea scripsit. Gayus vero, dum adversus cunctos ingenti crudelitate sæviret, in palatio consilio senatorum interfectus est. Claudius inde Romanorum quintus, Gaii patruus, regnare cœpit anno Domini XLIII. et imperavit annis fere XIIII, cujus anno tertio Jacobus Zebedei, frater Johannis Ewangelistæ, decollatus est ab Herode, a quo Petrus etiam vinculatus, sed aperto carcere per angelum liber exivit, et ejus etiam anno tertio Romæ cathedram suscipiens, ibidem annis XXV. princeps ecclesiæ sedit. Porro post passionem dominicam, erat Petrus ecclesiæ rector annis quatuor, postea quidem Antiochiæ tenuit episcopatum annis septem ac Romæ deinceps pontificatum annis, ut supra, viginti quinque, sicque sacerdotii gradu post Christum fungens, annis XXXVI. papa sedit. Anno Domini L. Claudii quoque Cæsaris octavo, Paulus Romam vinctus[1] mittitur.

[De successione Claudii Cæsaris, etc.—Capitulum xxiv.]

CLAUDIUS autem, in quarto suæ regnationis anno, Britannis, ob negatam tributi solutionem, bellum intulit; quos nullus post Cæsarem Julium attigerat. Ipsorum autem interempto Rege Guyderio, fratrem suum Arviragum, ejus loco regem sublimatum, ad deditionem tributique solutionem coëgit: unde, secundum Galfridum, ibi per totam hyemem moram faciens, suam filiam, nomine Gewyssam, uxorem Arvirago tradidit, quo facto Romam reversus est. Beda. Claudius sine ullo prœlio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insulæ partem in deditione[2] recepit, ac sexto quam profectus est mense Romam rediit. Insulas quoque tunc Orcades, inter Scociam et Norguegiam positas, auxilio Britonum usus Romano subdidit imperio. Nec omnes eo tempore Britones Romanis subacti[3] sunt: nam postquam recesserat, eos ad rebellionem reparatos Vaspasianus, qui post Neronem regnavit, ab eodem Claudio Britanniam missus, perdomuit, et insulam Vectam[4] jam primo sub ditione Romana suscepit. Et Nero quoque post hunc ad imperium successit avunculo suo Gayo similimus, cœpit anno Domini LVI. et imperavit annis XIII. et mensibus octo.[5] Hic Romanum imperium et deformavit et minuit, inusitatæ fuit luxuriæ sumptuumque, ut retibus aureis piscaretur, que baltinis funibus extrahebat. Infinitam senatus partem interfecit; bonis omnibus hostis fuit; urbem[6] Romam incendit, ut ejus ymaginem specta-

[1] C. invitus.
[2] C. dedicatione
[3] C. E. subjecti.
[4] C. F. Weitam.
[5] B. C. E. *insert* Eutropius.
[6] E. *omits* urbem.

culi[1] cerneret, quali Troja capta dudum arserat. Cujus anno sexto, Jacobus frater Domini a Judæis lapidatur. Et anno VII. Marchus ewangelista, Mariaque Magdalena obierunt. Et ultimo quidem imperii anno Petrus ab eo crucifixus, et Paulus decollatus est. Eodem anno publicus hostis a senatu judicatus, cum quæreretur ad pœnam, e palatio fugiens seipsum interfecit.

[Quod anno Claudii duodecimo, Britannicum bellum adversus Scotos cœpit.—Capitulum xxv.]

CIRCA quidem hæc tempora, duodecimum, videlicet, annum Claudii, Britannicum primo bellum adversus Scotos et Pictos exortum fuisse dicitur, quod per centum quinquaginta quatuor annos, ad annum, scilicet, Severi decimum quintum, nullius interveniente pacifica temporis stabilitatione,[2] hoc utique modo sequenti cœptum est. Vaspasianus enim ab imperatore Claudio variis legionibus Britanniam transmissus,[3] omni rebellione sopita, Britones ad annuam tributi solutionem reduxerat, Romæ rediit; et pro tuenda patria sui partem exercitus ibi relinquens, ut Britonum fulta subsidio gentem servire cogeret Hiberniensium, et Scotos similiter et Pictos, vel deleret, præcepit. Progressi denique comites cum Romanis Britones ad Hiberniam, ubi datis mutuo receptisque variis cladibus parum aut nihil profecerunt. Indeque reversi, contiguas regni Scotorum et Pictorum plagas, quia se Romanis subicere nollent, incendiis ubique consumunt, et cædibus similiter et rapinis. Convalescentibus interim Romanorum et Britonum bellis, crudelissimæ gentes, Hibernici, videlicet, Picti, sed et Scoti, quos eadem urgebat convenire necessitas, quia triplex difficile funiculus rumpitur, adversus eos fœdere firmissimo colligatæ, Britanniam ex omni parte vastare cœperunt. Nam ab occidente prorumpentes Hibernici, Scoti siquidem a circio, necnon et ab aquilone Picti, divisas inter se regni partes misera cæde consumunt, non sexui parcentes vel parvulorum ætatulæ, sed vel in ore gladii vel incendio sorbentes omne quod attigerant. Illi quidem eos e contra nec immerito subicere compari clade satagentes, visa quæque, præter humum et lapides, aut in nihilum igne redigunt, aut gladio passim trucidarunt.

[De bellorum sævitia Scotorum et Pictorum contra Britones, etc.—Capitulum xxvi.]

SÆVISSIMUM inter eos deinde nec auditum antea consimile bellum, quippe nullum historiis tale vel eo crudelius

[1] C. spectaculo. F. speculo. [2] F. stabilitate. [3] B. C. E. *insert* postquam.

inter gentes prædicatur: vulgus quidem gentis utriusque, cujus proprium est agriculturæ solummodo non cædibus indulgere seu bellis ex omni parte prædis penitus et bellis expositum est ac rapinis. Miseri quoque, plebis, videlicet, abjectio, qui neque prodesse civibus, vel hostibus quicquam nocere noverant, absque pietate trucidantur. Pars namque populi residua, quæ gladiorum ullatenus[1] acumen evadere poterat, omni destituta præsidio, montibus, speluncis, atque latendo silvarum siluit in abditis. Herbarum itaque radicibus, fructibus etiam et foliis arborum, seu corticibus, aut lacte saltem cujusque pecudis, si quidem habuerit, summe contenta, misere vitam sustinebat:[2] unde et contigit, quod et cives fortissimis urbium inclusi mœnibus, oppidorumque custodes, hujusmodi gladio vel decisis agrorum vel fuga prolapsis cultoribus, ad tantam famis et inediæ pervenerunt inopiam, ut et domos, universasque facultates, totamque supellectilem, pro nihilo reputantes, seipsos, uxores, et liberos, ab hac clade salvare cupientes, remotis procul in partibus abduxerunt. Urbes interea sic sæpius evacuatas custodibus, præter paucos vecordes, omni defensionis expertes peritia derelictas, circumdant hostes, nec ab hiis diu quievit eorum feritas, sed lectis in unum agminibus facile scandentes mœnia, quibus absque mora prostratis funditus, ac sparsim lapidibus fossa dejectis, humo protinus coæquabant. Hujus vero sunt testes cladis urbes Britonum fortissimæ, videlicet, Agned, quæ, per Heth Scotorum regem reparata, postmodum Hethinburgh dicta fuit: Kaerleil etiam, et Alneclud, oppidaque plurima, quæ per eos usquequaque solo tenus dejecta sunt, nec a quoquam hactenus reformata. Romanorum historiis [Eutropius] hujus reminiscens cladis, ait: Nero quidem in re militari nihil ausus, pene Britanniam amisit: nam duo sub eo vel tria nobilissima capta sunt oppida et subversa.

[De Moraviensibus, a natali solo Moravia per Romanos expulsis, qui se Pictis, etc.—Capitulum xxvii.]

IMPERATORIS illius nequissimi Neronis vecordia segnitieque non incognitis, spes pristinæ libertatis recuperandæ nonnulla est exorta gentibus. Innumera mala Romani suis diebus perpessi sunt. Nam legionibus orientis Parthi jugo subductis, Armeniam ab eis receptam servire cogebant. Britannia quidem a circumsitis est diminuta peneque vastata populis. Germanos insuper et Pannonios novo motu rebellare volentes Romani domabant exercitus. Itaque Moravia, Pannoniæ regio quædam

[1] B. E. F. nullatenus. [2] B. E. F. sustentabat.

juxta Danubii flumen, ut sæpe solebat, per seditionem excitata, Rodericho duce rebellans, totam ipsius patriæ tutricem legionem dolo circumventam occidit. Hos quippe Moravios ante privignus Augusti Cæsaris Thiberius, nondum imperator, cæde cruenta ferme delevit. Quamobrem propinquæ provinciarum legiones, sceleris hujusmodi factione percepta, decernunt, quod vel eorum majores, videlicet, Moraviorum, punirent gladio, sive perpetuo deinceps dampnatos exilio relegarent. Rodericus igitur, advenientium impetus legionum pavore territus ferre non sustinens, cum suis exul classe referta[1] victualibus, per Danubii flumen mare petiit, ac arte piratica sinus varios borealis oceani prædando circuiens, ad mare Belgicum se transtulit. Igitur dum ibidem per tempus aliquod adversando Romanis mare transcurreret, ac multis infestationibus Galliæ portus[2] et Britanniæ, suasque naves afficeret, Pictis demum, inter quos antea sæpius moram fecerat, quiescere volens,[3] fœdere manus dabat. Quorum illico multitudine nervosiores[4] Picti multoque fortiores effecti, contra Britones ad bella procedere continuo Scotos hortantur, quod et factum est. Nam sua componentes in unum agmina, nullius adversarii timentes impetum, Britanniam advolant, et, post multos hominum hinc inde discursus gravesque provinciarum vastationes, ad propria redire contendunt, quibus interea cum prædis pluribus et spoliis margine regnorum revertentibus, Romanæ gentis legionum dux Marius, Britonumque patricius occurrens, eos utrinque sævissima cæde commissa fugere compulit, perempto prius in acie Moraviorum principe Roderico. Hos enim Moravios Galfridus fuisse Pictos de Sithia scriptis imposuit; et bene. Nam omnes a mari Baltico regiones usque Danubium olim inferior Sithia dicebantur, ex quarum una venientes se Pictis pro perpetuo conjunxerunt. Regressus vero domi Pictorum populus post fugam confusi secutus;[5] necnon et acephalæ genti Moraviæ, cujus princeps in bello cecidit, filias in uxores et amplam dedit patriam excolendam, cui pristinæ regionis Moraviæ, secundum Galfridum,[6] Kataniæ tradentes nomen, cum Pictis insuper commanserunt.

[De signo quod Marius, Romanarum legionum dux, ob belli memoriam fieri fecit.—Capitulum xxviii.]

PATRATO quoque triumpho, Romanus idem Marius, perpetuam volens ad posteros tanti dirigere belli memoriam, conclavis ad similitudinem pene quadranguli quoddam signum tum

---

[1] C. refecta. [2] C. partes. [3] B. C. E. *insert* perpetuo.
[4] C. numerosiores. [5] B. C. E. penitus. [6] C. *omits* secundum Galfridum.

utilitatis modicæ, dolatis ex lapidibus absque cæmenti compagine compositis artifice, juxta victoriæ locum erigere jussit, quod itaque secti tegebant et concavi lapides inusitati penitus operis antea fabricatum. Servius Galba, post Neronem, per aliquod tempus[1] successit ad imperium, quod breve fuit; nam Othonis occisus insidiis imperii mense VII°[2] Romæ foro jugulatus est. Inde Lucius Otho, perempto Galba, pervasit imperium. Hisdem namque temporibus, quibus Otho Galbam occiderat, Vitellius a Germanis exercitibus imperator factus, Othonem in Italia levi prœlio vicit, unde futuri belli desperatus eventu, XCV. die quo sumpsit imperium semet occidit, dicens se non esse tanti meriti quod propter eum civile bellum oriretur. Deinde Vitellius imperio positus multo dedecore gravique sævitia rexit. Hic cum Nerone simul[3] esse vellet, a Vaspasiani ducibus occisus est, imperii completo mense VII° perempto prius ab eo nequiter Vaspasiani fratre Sabino, quem cum capitolio Vitellius incendit. Vaspasianus Romanorum septimus huic interfecto successit, anno domini LXXI. et regnavit annis IX,[4] mensibus X. diebus XXII. Hic apud Palæstinam factus fuit imperii princeps, obscure quidem natus, sed optimis comparandus. Cum filio suo Tito de Jerosolimis triumphavit, interfectis in[5] ea centum et undecim milibus Judæorum. Qui cum anno vitæ suæ LXX° cunctis amabilis esset ac jocundus, profluvio ventris fessus assurrexisset, stantem, ait, imperatorem terris excedere decet, et sic exanimatus est. Cui successit Tythus filius ejus Romanorum octavus, anno LXXX° et regnavit annis II. et mensibus VIII.[6] Vir omni virtutum genere mirabilis, adeo quod amor diliciæ generis humani diceretur, facundissimus, bellicosissimus, moderatissimus: felicitatis et libertatis tantæ fuit, ut cum nulli quicquam negaret, et ab amicis reprehenderetur, respondit nullum debere tristem ab imperatore discedere. Præterea cum quadam die recordatus in cœna fuisset, nulli se quicquam illo die præstitisse, dixit, "amici, hodie perdidi." Interea LXII.[7] anno morte præventus est, hominum majore quam suo dampno. Tytho successit frater ejus Domitianus, Neroni vel Galiculæ, vel Thyberio, quam fratri seu patri similior, anno domini LXXXIII. Imperavit annis XV. Hic secundus post Neronem Christianos persequens, cum ob scelera cunctis exosus esse cœpisset, interfectus est in palatio per senatum. Nerva successit Domitiano; regnavit anno uno et mensibus quatuor.

---

[1] B. E. F. *omit* per aliquod tempus.
[2] C. septimo.
[3] F. Neroni similis.
[4] C. novem.
[5] B. *a folio here wanting.*
[6] C. octo.
[7] C. XLII ætatis.

[De hiis quæ de Romanæ potestatis ascensu et descensu scripserunt, etc.—Capitulum xxix.]

ANNO Domini C°. Romanorum undecimus Wlpius Crinitus Trajanus, natus Italicæ in Hispania, regnavit annis XIX. mensibus V. diebus XV. Denique prostrato debilitatoque statu Romano,[1] in remedio malorum divinitus credebatur Nerva datus. Innumera quidem evenerunt semper Romæ bella contraria, non solum hiis sed etiam a suæ conditionis diebus continue, quamvis ad tantam potestatem pervenerit, de quibus omnibus epilogatis in generali scripsit [Orosius] dicens: Partem sive latitudinem regni Roma suis cladibus in suam versa cædem singulas quasque gentes ibidem ubi domuit vindicavit; Asiæ, Europæ, atque Affricæ, non dico tribus mundi partibus, sed totis trium partium angulis, gladiatores suos feriatusque inimicis spectaculum ultionis misere ingessit. [Et Augustinus;] Roma[2] partibus orbis imperans ipsa, tanquam se ferre non valens, se sua quodammodo magnitudine fregit. Nerva quoque rempublicam ita ministravit, ut omnibus principibus merito præferatur. Inter plura dicta hoc ipsius fertur egregium; amicis eum culpantibus, quod nimium circa omnes communis esset, respondit, talem se imperatorem esse privatis, quales esse sibi imperatores privatus optasset. Obiit profluvio ventris ætatis anno XLIII°. Hujus tantum memoriæ delatum est, ut usque nostram ætatem non aliter in senatu principibus acclametur, nisi felicior Augusto, melior Trajano. Ejus tempore Johannes apostolus, cum esset nonaginta novem annorum, migravit ad Dominum. Helyus Adrianus, consobrinæ Trajani filius, ab Augusto duodecimus princeps creatus, cœpit anno Domini CXIX. Imperavit autem annis XXI. Omnibus pene diebus vitæ suæ pacem habuit. Orbem Romanum suo tempore circuiit, Judæos secundo rebelles subjugans, muros Jerusalem reparavit, et Helyam de suo nomine vocari præcepit, ne cui Judæorum in ea daretur intrandi licentia sed tantum Christianis, alias in ea gentes collocando.

[De successione diversorum imperatorum.—Capitulum xxx.]

ANTHONIUS Adrianus, cognominatus Pius, Helii gener, eo mortuo decimus tertius Romanorum successit, anno domini CXL. et imperavit cum filiis Aurelio et Lucio XXII. annis. Cui decedenti Marchus Antoninus, et Lucius Aurelius Commodus, anno domini LXII.[3] imperium assecuti sunt. Hii[4] jure adminis-

[1] E. *omits* mensibus—Romano.
[2] C. *omits* Roma.
[3] C. E. CLXII.
[4] C. E. F. *insert* æquo.

traverunt imperium, cum ad hoc tempus singuli fuerint Augusti. Conjuncti regnabant annis decem: undecimo quidem anno Aurelius Commodus obiit, et Marchus Anthoninus rempublicam solus tenuit annis VII. Quem mirari quisquam facilius quam laudare posset. A principio quoque vitæ tranquillissimus, adeo quod ab infantia multum nec ex gaudio, nec ex mœrore mutaverit. Ipsius tempore Lucius rex Britonum, ut fertur, ad papam Eleutherium epistolam misit, obsecrans, ut per ejus mandatum Christianus efficeretur; et mox effectum piæ postulationis consecutus est.[1] Aurelius Commodus patre defuncto regnavit annis XIII. cœpit anno domini CLXXXI. Tandem ipse Commodus, cunctis incommodus, in domo vestali[2] strangulatus interiit, Velius[3] deinde Pertinax senex[4] a senatu creatus est imperator. Imperare vero jussus est anno Domini CXCIII. sed Juliani jurisperiti scelere occisus est, quem postea Severus apud Milvum pontem interfecit. Julianus autem, qui vi sibi Romanum vindicavit[5] imperium, imperavit mensibus VII.[6] Sicque inter Pertinacem Cæsarem, et Julianum ejus successorem, unus annus assumptus est. Severus igitur Affer genere, Romanorum decimus septimus, regnavit annis XVIII. Solus omnium[7] memoria et ante et post ex Affrica imperator fuit. Cœpit anno Domini CXCIIII. Hic natura sævus, multis bellis lacescitus, rempublicam fortissime, sed laboriosissime rexit.

De confœderatione Fulgencii ducis Albanensium cum Scotis.—Capitulum xxxi.

TEMPORIBUS autem imperatoris Commodi præcedentis civile discidium in Britannia, propter tributi solutionem, oriri cœpit inter Britones. Nam defuncto, vel, ut alibi, non comparente suo rege Lucio, post quem eorum regia stirps in Britannia regnare desiit, tribuni pro regibus constituuntur ibidem a Romanis. Consul interim Britonum Albanensium Fulgencius, ex antiquorum exortus regum prosapia, se nequaquam Romanis tributa solvere, sed neque debere dicebat, cum nullam eis unquam, vel fidem vel subjectionem promisisset. Ob hoc autem ad invidiam excitati concives, ipsum contribuere suas namando terras cogere disponunt, quibus et ipse renamando nullatenus, sed in ipsos quasi desæviens prædando, vicem compensat cum usuris. Unde postmodum rapinæ sequuntur acerrimæ, seditiones etiam et incendia, nulli mutuo parcentes, sed omnia, quasi totaliter ab australibus boreales divisi sunt Britones,

---

[1] C. F. *insert* Anno CLXX. sancta crux inventa est.
[2] B. *recommences here.*
[3] B. E. Helius.
[4] B. E. sex.
[5] B. E. vendicaret.
[6] C. septem.
[7] F. omni.

atque seipsos ad invicem ubique consumentes. Scoti siquidem cum Pictis, more solito, crebris irruptionibus propinquas eis Fulgencii partes vastando dilacerant, prædas innumeras abducentes. Quod utique Fulgencius ut undique bellis competeretur non sustinens, fœdus cum Scotis ad tempus iniit; et ex pacto pace firmata, Britones socios toto conamine, Romanorumque patricios, qui patriam eo tempore regebant, invasit. Dum hæc autem apud Britanniam civilis discidii geruntur incommoda, tributi pensio, Romanis annuatim solita transmitti, remansit penitus insoluta. Multi quoque Britonum a Romana fidelitate post ipsum abierunt, a tributorum subjectione sperantes sic absolvi.

Quod imperator Severus, ad excludendum Scotos et Pictos, etc.[1] —Capitulum xxxii.

AD imperii regimen, ut dictum est, Severus accedens, ubique rempublicam omnino turbatam invenit, quam ad statum reducere magnis laboribus conatus est. Igitur postquam Pascenium Nigrum, Egypti partibus et Syriæ rebellare conantem, occidisset, ac Parthos, Arabes, et Azabenos, victos ad pacem reduxerat; Judæos etiam et Samaritas, iterato rebellionem meditantes repressos, multaque rebellia toto Romano pacisceret orbe, Clodium Albanum, qui se Galliis Cæsarem fecerat, apud Lugdunum civitatem victum, interfecit. Civilibus itaque bellis ex omni parte maxima diligentia repressis, sola Britannia factione Fulgencii remansit effrenis. Inito quidem imperator consilio, quis inter totius militiæ principes acceptis secum legionibus Britanniam adire se disponeret inquirens, nec ullum se paratum esse dicentem audierat, assumpto gladio, “præsto sum,” inquit, “omnes præparate sequimini, mecum ibitis,” sicque continuo versus Britanniam profectus est. Nec tamen adventus sui causa Fulgencio latuit, sed ab amicis per præmissos clam nuncios præmunitus, et [quod] tantæ multitudinis pugnatorum versus impetum se nequaquam cum suis speraret ullatenus[2] prævalere. Quamobrem festinus Scociam ingrediens, cum regibus Scotorum et Pictorum, perpetuæ pacis suarumque gentium æternæ communitatis per stabile fœdus iniit, filiis suis duobus obsidibus interim derelictis. Quorum deinde maximo suffultus exercitu Britanniam regressus est, bella confestim commissurus. Ibat autem hujusmodi sæpius expeditiones faciendo redibatque, donec latissimi valli munitione per Severum trans insulam deducti præpeditus, ac tunc primo paululum conquievit.

---

[1] C. *adds* ab invasione, etc.

[2] B. F. nullatenus.

Quod Fulgencius, Scotorum fultus et Pictorum præsidio, civitatem obsidens Eboracum, etc.[1]—Capitulum xxxiii.

FECERAT enim imperator eo tempore vallum trans insulam, cum effugatum in Scocia Fulgencium superasset, inter duos hinc inde fluvios, videlicet, Tyn et Esk, ne suis continuis hostibus Scotis et Pictis, aut ipsis etiam Albaniæ Britonibus, invadendi socios, ut soliti fuerant, appareat de cetero locus patens. Sciens igitur Fulgencius, iter suum terrestre versus Eboracum esse vallo præclusum, naviculas victualibus instrumentisque bellicis, ac equitibus oneratas repente præparat; pedites etenim cum seipso ceterique terrestris duces exercitus fluvium adeunt, et carabos ex complectis virgulis, scaphas, scilicet, portatiles, coriis circumcirca subtiliter consutas, quarum unaquaque duos aut unum saltem cum armis et remige transferre poterat, ex industria facientes, quibus remigando noctis caligine, natando similiter prospere, fluvium præ diluculo transierunt. Adunatis in unum deinde catervis, civitatem, quam invadente Severo prius amiserat, Eboracum forti circumdans obsidione, suorum quosdam ab eo recedentes antea procerum in fide pristina sibi conjunctos recipiebat. Animati vero tanta pugnatorum multitudine, quæ secum aderat, sibi potius adhærere quam Romanis elegerunt. Dum igitur post paucos dies obsidioni vacaret intentius, et, præparatis multis instrumentorum ad mœnia civitatis scandenda seu perforanda machinis, assultum diligenter afficeret, in impetu repente cum suis idem Romanus princeps, ut erat magnanimus, in eos irruit, et cum Fulgencio bellum letale committens occisus est. Beda vero Severum eadem civitate propria morte defunctum refert: sed Galfridus, sicut et hic, hunc a Fulgencio testatur sequentibus interfectum.

[De hoc quod Beda scripsit de dicto muro et morte Severi.—Capitulum xxxiv.]

[B]EDA.[2] Victor ergo Severus bellorum civilium, quæ sibi gravissima concurrerant, in Britannias omnium pene sociorum defectu trahitur, ubi magnis gravibusque prœliis sæpe gestis, receptam insulæ partem, a ceteris indomitis gentibus, non, ut quidam æstimant, muro, sed vallo distinguendam putavit. Hoc itaque vallum firmissimum, crebris insuper turribus communitum, a mari deduxit ad mare, ibique, videlicet, apud Eboracum, morbo obiit. [Galfridus.] Severus, mox ut appulsus Britan-

[1] C. *adds* Severum occidit imperatorem. [2] F. *omits* Beda.

niam fuerat, bellum Britonibus committens, partem patriæ sibi submisit, et partem, quam subjugare nequivit, diris debellationibus in Scociam fugavit. At illa, duce Fulgencio, toto nisu resistens, maximam sæpius stragem et concivibus et Romanis inferebat. Conduxerat enim in auxilium insulanos quoscumque populos, et sic cum victoria multotiens redibat. Igitur irruptiones Fulgencii crebras graviter ferens imperator, fieri jussit vallum inter Deiram et Albaniam, ut ejus impetum propius accedere prohiberet. Communicatoque sumptu a mari fecerunt illud usque ad mare, quod post hostium accessus futuro tempore facilius[1] poterat detinere. At Fulgencius, cum Severo diutius resistere nequisset, transmeavit in Scociam, ut Scotorum auxilio Pictorumque restitueretur dignitati. Cumque totam ibi juventutem collegisset, navigando reversus est Britanniam, et Eboracum obsedit civitatem. Quod cum per ceteras Britanniæ nationes divulgatum fuisset, maxima pars Britonum, Severum deserens, penitus abivit ad Fulgencium. Nec ob id ab inceptis Severus destitit, sed, convocatis Romanis, ceterisque Britonibus, obsidionem [petens] cum Fulgencio dimicavit. Sed cum pugnam acrius confecissent, Severus cum multis suorum interfectus est, et Fulgencius letaliter vulneratus.

[De Sancto Victore papa primo, sub quo Scoti suscipere fidem catholicam cœperunt.—Capitulum xxxv.]

[A]NNO quidem imperatoris Severi VII°,[2] Victor primus, post Petrum papa decimus quartus, Affricæ nationis oriundus, patrem habens nomine Felicem, sedit annis X.,[3] mensibus II., diebus XII. Sub eo Scoti fidem suscipere[4] catholicam ceperunt, anno, videlicet, Domini CC tertio, unde quidam:

Christi transactis tribus annis atque ducentis
Scocia catholicam cœpit inire fidem.
Roma Victore primo papa residente
Principe Severo martir et occubuit.

Hic autem Victor, sicut prædecessor ejus Eleutherius, sanctum pascha die dominica celebrari constituit, et, ad sacerdotum interrogationem, de termino paschali celebrando, ceteris etiam ecclesiæ pernecessariis, consilium in Alexandria Palæstinæ celebravit. Cui interfuit consilio sanctus ipse papa Victor, Narcissus itaque patriarcha Jerosolimorum, atque Theophilus Cæsariensis episcopus; ubi statutum est, ut, observata XIIII.

---

[1] B. E. *omit* facilius.
[2] C. septimo.
[3] C. decem.
[4] C. F. *omit* suscipere.

luna mensis Aprilis, semper die dominico, pascha celebraretur. Multi quidem et Orientis et Asiæ tunc episcopi, multoque tempore postea, cum Judæis pascha celebrabant. Constituit etiam, quod, urgente necessitate, quicumque hominum[1] fluminibus, sive fontibus, vel in mari, Christiana tantum professione credulitatis clarificata baptizaretur. Martirio quoque sub Severo coronatur, et apud sanctum Petrum sepultus in Vaticano, cujus festum agitur v^to^ kalendas Augusti.

[De ignobili successione multorum imperatorum.—Capitulum xxxvi.]

[E]UTROPIUS. Reliquit enim Severus duos filios successores, Basianum et Getham,[2] Basiano nomen Anthoninus per senatum impositum est, ac Getha publicus hostis judicatus confestim periit. Anthoninus igitur Basianus, qui et Caracalla, post patrem regnare cœpit anno Domini CCXIII. et sex annis regnavit, atque defunctus apud civitatem Edissam, adversus Parthos moliens expeditionem. [Sigibertus] apud Edissam civitatem Basianum a Parthis tradit interfectum. [Galfridus] vero Basianum in Britannia docet occisum a Carausio. Sed priorum potius historiis annuendum æstimo; quia Dioclesiani temporibus et Maximiani, certum est Carausium tunc primo Britanniam a Romanis usurpasse. Nam transactis, post hujus mortem, Basiani septuaginta duobus annis, Carausius, in Britannia contra Romanos rebellis effectus, ab imperatore Dioclesiano per socium Adlectum interfici jussus est, ut infra statim recitetur. Basiano successit Martinus Opilius anno Domini CCXIX. et imperavit anno uno. Post quem Marchus Aurelius imperio potitus imperavit annis quatuor. Hic Romanorum vicesimus [cœpit] anno Domini CCXX. Huic Alexander succedens anno Domini CCXXIII. regnavit annis XIII. Quo militum occiso tumultu, Romanorum vicesimus secundus regnavit Maximinus. Hic primus ex corpore militari, sine senatus autoritate, imperator electus est ab exercitu, anno [Domini] CCXXXVII. et regnavit annis III. Mox Pupienus et frater ejus Balbinus, interfecto Maximino, usurpaverunt imperium, et statim in palatio cæsi sunt. Gordianus ad imperium sublimatus, imperavit annis sex, cœpit anno Domini CCXL. qui Philippi fraude occisus est. Romanorum igitur XXIIII^us^ regnavit Philippus cum filio Philippo VII. annis; qui primus omnium ex Romanis imperatoribus Christianus effectus est. Hiis regnantibus Romanæ urbis millesimus expletus est annus, quique fraude Decii successoris occisi sunt: sicque

---

[1] B. C. E. F. *insert* sive.

[2] B. C. E. *insert* sed.

Romanorum xxv^us regnavit Decius anno uno et mensibus tribus. Porro non totis duobus annis cum regnasset[1] cum filio, in medio sinu barbarorum interfectus est. Post hunc Gallus Hostilianus, qui et Decimus, cum filio Volusiano regno potitus imperavit vix annis II. cœpit autem anno Domini CCLIIII. Romanorum quoque XXVII. imperavit Valerianus cum Galieno filio, qui et Decio, et imperaverunt autem[2] XV. cœperunt anno Domini CCLVI. Qui quidem Valerianus, post martirium beati Poncii et aliorum martirum plurimorum, a rege Persarum Sapore captus, omnibus diebus vitæ suæ merita pro factis percepit, ita ut, quotiens rex Sapor equum conscendere vellet, non manibus, sed incurvato dorso, cervice ejus posito pede, equo membra locaret. Galienus Mediolano gladiis a militibus confossus est. Romanorum XXVIII^us regnavit Claudius secundus annis fere duobus; cœpit anno Domini CCLXXI. Cui frater ejus Quintillus, ab exercitu electus, et VII. die percussus occubuit. Aurelianus post hunc regnavit annis pene sex. Post Aurelianum occisum Romanorum XXX^us regnavit Tacitus mensibus VI.[3] Quo apud Pontum occiso, imperium Florianus optinuit, et diebus LXXXIX. imperavit. Hoc apud Tharsum interfecto, Romanorum XXXI^us regnavit Probus annis VI.,[3] mensibus IIII; cœpit anno Domini CCLXXIX. qui militari tumultu apud Sirmium necatus est. Cui successit Carus anno Domini CCLXXXV. et imperavit annis II.

[De primo motu dissentionis inter Scotos et Pictos, tempore Dioclesiani, vel ante paulo, etc.—Capitulum xxxvii.]

[C]ARO quoque fulminis ictu percusso, Dioclesianus post Augustum XXXII^us anno Domini CCLXXXVII. succedens, annis XX. regnavit, et Maximianum Herculium primo Cæsarem, deinde fecit Augustum, et in Gallias misit. In quo itinere Thebea legio passa est. Tanta quidem furia persecutionis Christianorum invaluit eorum temporibus, ut infra triginta dies XXII. millia promiscui sexus per diversas provincias martirio coronentur. Qua persecutione tota fere Christianitas in Britannia deleta est. Sed eorum jussu dum ista geruntur per omnes imperii Romani fines, subitarum graves perturbationum concrepuere fulgores. Porro Carausio, qui ad observanda oceani littora positus[4] fuerat, in Britannia, ac in Egypto Achilleo rebellantibus, Narseus rex Persarum bellis Orientem, et Affricam quinquegentiani premebant. Hujus autem Dioclesiani vel ante paulo tempus, Scotorum conregnantibus pacifice gentibus et Pictorum, junctisque viribus suas ubique regiones protegentibus, casu contigit, ut, die

---

[1] F. *omits* cum regnasset. [2] B. C. E. annis. [3] C. sex. [4] C. E. penitus.

statuto, gentis[1] utriusque quidam nobiles more solito regnorum confinibus gratia venandi convenirent. Ubi vero dum per diei ferme spatium huc illucque discopulatis canibus feras agitando discurrerent, molosus quidam, qui sanguinolenta ferarum vestigia solebat insequi, furto per Pictos abductus, et apud eos continuo repertus est. Quem cum repetentes Scoti, nec reddere voluissent, in seditionem versi per violentiam eis eripere nitebantur. At illi quidem e contra nequaquam injurias satisfaciendo mitigare, sed vel crudelius augere curantes, ad pugnam properant, ex quo partis utriusque multi qui convenerant gladiis mutuo[2] trucidantur. Hæc etenim occasio primæ dissentionis inter eos, ut legitur, et initium est, qui per quingentos annos una pace degentes, unaque potentia ceteris quibuscunque resistentes gentibus concordarunt. Sed non diu postmodum, quanto prius eorum quasi unius amicitia gentis crebris alternatim obsequiorum beneficiis, confœderationibus liberorum firmis matrimonio legis,[3] necnon et mutuis sæpe conviviis, fovebatur intentius, tanto crudelius eorum inimicitia de cetero rapinis, incendiis, cædibus, et insidiis, tumultibus variis eruptionibus, de die crescebat in diem. Et licet inter eos frequenter pax firmata treugarumque tractatus convenerint, opus tamen in deterius quotidie versum est, ut una gens alteram delere satageret toto nisu. Reparata tamen pax est per Carausium Britonem, conducere vero secum eos prœliatum contra Romanos intendit, nec consequentibus[4] elucescet.

[De conventione Carausii facta cum Scotis et Pictis, et Romanorum ejectione prima de Britannia.—Capitulum xxxviii.]

[V]OLVENTE rotam hujusmodi non indubie fortuna mobili, Romanorum attenuatæ vires adeo mutantur, ut eorum orbis totus mari quam[5] terraque turbaretur. Porro Carausius idem vilissime natus, militaris tamen officii peritissimus, dum arte piratica Saxones et Franci tractus Belgici maris et littora navibus populabantur, illud pacandi accepit potestatem a senatu. Qui, continuo latrunculis undique convocatis, quos ad factionem quisquis pronos semper habere poterit, multas ab hostibus prædas sæpe receptas non sociis æque dividens, nec sua restituens indigenis, vel ad reipublicæ provectum, aut senatui quicquam impertiens, integras sibi curiositate callida collectas retinuit, se ditando. Ob hoc igitur etiam, ne nimia barbaros amicitia susceptos, et in Romani status [perniciem] aggregatos induceret,

---

[1] F. *omits* gentis.
[2] F. *omits* gladiis mutuo.
[3] C. matrimonii lege. F. matrimonio ligis.
[4] B. C. E. ut insequentibus.
[5] B. C. E. *omit* quam.

a senatu secreto per litteras ut occideretur jussum est. Ille vero, cum in omnibus prudens fuisset et cautus, Cæsaris mandati serie comperta, mox omni virtute contra Romanos insurgens, totam sibimet Britanniam, nihil eis inde largiens, retinet,[1] dominioque proprio supposuit universam. Insulanas insuper quascumque nationes, Scotos etiam et Pictos, quos acerrimis pridem deprædationibus affecerat, ad amicitiam pacis cum instantia repente provocans, ut Romanos ex insula conjuncti cum eo pariter deicere consurgerent, multa promittendo donaria, diligenter postulabat. Nec eos ad hujusmodi pacis usquequaque contractum allicere poterat, si non acquisitæ gladio tempore Neronis possessiones sub eadem pacis subsisterent forma, concesserit etiam eis integre pro perpetuo remanerent. Hiis igitur in adjutorium sibi conjunctis, in Romanos irruens, ereptis sibi cunctis munitionibus, et oppidis, omnes a Britannia crudeliter expulsit, seseque regni cum dyademate consignivit.

[De ratificatione conventionis et fœdere, etc.—Capitulum xxxix.]

[H]UNC ergo Carausium, ex sera licet militia Britones et obscure natum cuncti cognoscerent, propter tamen rei militaris, qua callebat, peritiam, libenter in regem suscipiunt, sperantes citius per ejus industriam a Romanorum eripi potestate. Conventiones quoque, cum Scotis nuper et Pictis per ipsum initas, sponte ratificant, ac dominia ducis quondam Fulgencii, qui nepos ejus ex filia Gotharius, ad fluminis Humbri ripam, a Romanis eatenus ope Scotorum multis labentibus annis ærumpnose tenuerit, in possessionem extunc sibi perpetuam, confœderationis gratia pacti, libere concesserunt. Et ut futuris firmatum est temporibus unus quasi confecti populus contra Romanos, vel alias quascunque nationes, ipsis inferre vel eorum alteri bella volentes, absque dolo fidelem alterutris opem darent. Mittitur interea duce Basiano Romana potestas ab imperatoribus ad Britanniam, ut a barbaris eam gentibus et indomitis, occiso Carausio vel effugato, reciperet, et ad solitum reipublicæ statum perduceret: sin autem, incolarum cadaveribus respirare volentium lugubre sterneret sua rura. Sollicitabat interim adventu primo blandiens[2] Pictos Basianus; non utique Basianus ille Caracalla, qui transactis non paucis annis Severo patri successit imperio, sed alius jam tunc propter militiæ famam legionibus præstare ducatum electus; quod si percusso secum fœdere contra Britones ipsum bello juvare contenderent, etiam et eis ipse contra Scotos continuum adhibere præsidium

---

[1] C. E. retinuit.

[2] F. *omits* blandiens.

non negaret. Sed quia conventione prius a Carausio præventi fuerant, de promissis finale nullatenus dedere responsum : ipsum tamen vel eorum protenus habendi subsidium, seu bello saltem se subtrahendi seductum, callide dimittentes. Volebant enim fallaci prius prævidere cautela belli finem, de victoria certi, quo securius cum victore pacto postmodum convenirent. Adveniens igitur Basianus, postquam profligatos[1] cædibus variis et proscriptionibus affecerat Britones, a Carausio,[2] et junctis sibi Scotis et Pictis, acerbissimo certamine cum multis militibus occisus est.

[De proditiosa morte Carausii per Adlectum, etc.—Capitulum xl.]

[P]OST hanc igitur victoriam Carausius, præ ceteris in omni militia splendescens, primus omnium Britones, postquam ab imperatore Julio subacti fuerant, expulsis ex eorum medio Romanis, ad libertatem redactos pristinam egregie rexisset, a suo milite non absque proditionis nota deceptus gladio periit. [Beda.] Carausius, Britanniis sibi per septem annos fortissime vindicatis ac retentis, fraude tandem Adlecti socii sui interfectus est. Erat enim Carausius ex pacto præclare fidelis, promissa quæque, sed [et] cum Scotis conventiones et Pictis compositas, ad unguem observans, eos ad mutuam et veram frequenter concordiam per intercedentes nuncios, sæpiusque per litteras adhortando. In hac, inquiens eis Carausius, insula metuendos esse Romanos nequaquam censeo, dummodo communione fideli nationum illius varietas sub fidis adunata principibus firmam alterutris pacem observet. Sic quidem, ut non intrantibus statim adversariis, priusquam sociorum habito vel amicorum concursu, repentinum præceps in bellum irruat improvide: sed, ab hostibus subtractis prudenter victualibus, bello quantum opporteat differatur, et sic communi deliberato caute proposito, bellandi suscipiat tempus aptum. Ob mortem interea Carausii principis pars maxima Britannicæ gentis reparato cum Scotis præhabitæ confœderationis pacto, vel ut Adlectum occidere vel ex Britannia posset expellere nitebatur. Adlectus vero Pictos, qui fœdus ante promissum Britonibus eruperant, secum ducens, variis Britanniam afflixit incommodis: post annos tandem paucos pugnam cum eis aggrediens, post plurimas utrorumque strages, et ipse non immerito cecidit interemptus. [Eutropius.] Post Carausium Adlectus triennio Britanniam tenuit, qui Asclepiodoti ductu[3] prætorio oppressus est. Vero[4] genti Britannicæ

[1] C. profugatos.
[2] F. *omits* a Carausio.
[3] C. *inserts* præfecti.
[4] B. C. E. Deinde vero.

bella quotiens per Romanos illata fuerant, auxiliantes ei totiens fidele ferebant et Scoti subsidium, adversus quoque Britones Romanis opem assidue Picti dabant. Separabat autem Pictos a Britonibus Adlecti calliditas, qui se invicem deinceps usque Galliarum imperatoris Maximi tempus alternis cædibus vastabant. Ad imperatorum recitando successiones redeamus.

[De successione Galerii et Constancii imperatorum, et bello, etc.—Capitulum xli.]

[V]ERUM periclitante republica sub Augustis Dioclesiano et Maximiano supradictis, coadjutores sibi duo creantur, Constancius, videlicet, magni Constantini pater, qui Claudii nepos ex filia fuit, et Galerius Maximinus. Quos ut eis etiam affinitate conjungerent, Dioclesianus Galerio filiam suam Valeriam atque Constancio Maximianus Theodoram, suam privignam, uxores dederunt. De Theodora vero Constancius septem filios Constantini fratres genuit, qui tandem ad oppressam ab Alemannis Galliam, Britanniamque bellis[1] laborantem civilibus, a Maximiano missus est. Gallias autem pacificatas pertransiens secessit in Britanniam, et tres secum transducens legiones, non bello, sed belli quidem formidine, Britones faciliter australes ad pacem coëgit. Albanicis vero Britonibus et Scotis bellum indicens, Pictorum in eos gentem, in vicinorum perniciem semper pronam, agitabat. Erat enim hiis diebus cum Dioclesiano militans filius Constancii Constantinus juvenis, ex Helena priore conjuge genitus, quem Dioclesianus dolo perimere, stimulante Galerio, satagebat. Cujus fraude per Faustam Maximiani filiam, quam uxorem duxerat, detecta, salvus ad patrem remeavit. Recedentes ab imperio Dioclesianus et Maximianus, eosdem Constancium et Galerium successores habebant, anno Domini CCCVII. qui postquam creati sunt augusti, Romanum imperium in duas procurationes, orientis scilicet et occidentis, primi diviserunt. Ita ut Gallias, Affricam et Italiam Constancius, Galerius Illiricum, Asiam, et Orientem optinerent. Constancius tamen augusti dignitate cum Galliis contentus, regendi quidem Italiæ sicut et Affricæ sollicitudinem recusavit. Sicque biennio Galerius imperium solus [tenuit]. [Beda.] Constancius, qui vivente Dioclesiano Galliam Hispaniasque regebat, vir summæ mansuetudinis et civilitatis, in Britannia morte obiit. Hic Constantinum filium ex Helena concubina procreatum Galliarum reliquit imperatorem.

---

[1] C. *omits* bellis.

[De successione magni Constantini imperatoris, et ejusdem abunculo Traherio per Scotos.—Capitulum xlii.]

[E]USEBIUS. Igitur Constantinus, ex Helena Constancii concubina genitus, anno domini CCCIX. pervasit imperium, et regnavit annis XXXI. cum mensibus X. qui statim post mortem patris, animo totum imperium invadendi, collectis Gallorum, et quotquot Britonum habere potuit, versus Italiam profectus est. Interim excitato Romæ tumultu prætoriani Maxencium Maximiani filium Augustum nuncupaverunt. [Eutropius.] Eo tempore respublica per quatuor tuebatur imperatores, Constantinum et Maxencium, Augustorum filios, Licinium et Maximinum novos homines. Constantinus quoque post assumptum imperium anno quinto Maxencium vicit, Italiaque potitus est; anno deinde IX. Maximino fortuita morte prævento, Licinium, cui soror ejus Constancia nupta fuerat, navali terristrique bello victum interficiens, totum optinuit imperii principatum. Anno sui regiminis X. Romæ Petri cathedra sanctus papa Silvester sedit, natione Romanus, qui dictum imperatorem a lepra baptizando mundavit, ex quo pacem deinceps accepit ecclesia, quæ, secundum omnes historicos, a tempore Neronis continua turbine persecutionis laborabat, quamvis crudeliores ceteris decem annotentur. Nam ad hunc Silvestrem exclusive quotquot Romæ præfuerunt ecclesiæ pontifices, excepto duntaxat Marcho, martires extiterunt. Victi sunt hiis diebus in Britannia per Britones Romani cum Gallis, quos ad ipsius tutelam Constantinus transmiserat, sed nullatenus expulsi, quoniam ad eorum mittebantur præsidium legiones aliæ, quæ, sub jugo redactis Britonibus, clade misera Scotos etiam lacerabant. Inter hæc vero Britannici generis Octavius nomine dux quidam, insperate primo cum paucis insurgens legionum duces atque patricios simul prætorio consedentes extinxit. Igitur ad eum mox omnes indigenæ, libertatis gradum volentes ascendere, subito confluunt, ac suum unanimes in regem, hostibus ex insula dejectis, erexerunt. Deinde mittuntur adversus eum et aliæ legiones duce Traherio, a quo victus Scociam adiit, et Scotos, Pictos etiam, quos Britones eatenus hostes habuerant, firma pace compositos, Britanniam rediens, secum adduxit, ac ipsum Traherium, cui Britonum penitus obstiterat omne robur, interfecit.

[Quod Octavius rex Britonum tripharias insulæ gentes, videlicet, Scotos, Britones et Pictos, ad unitatem pacis, etc.—Capitulum xliii.]

[E]GITUR solio regni sublimatus Octavius, ad veræ pacis unitatem, ut dudum Carausius, insulæ tripharias gentes, Scotos, videlicet, Britones et Pictos, verus intercessor existens, reduxit; promisit insuper ex pacto se suosque semper ad eorum defensionem pronos juvamen impendere, si secum adventantes contra Romanos dimicarent, cum opus fuerit, et hoc idem quisquis eorum confirmavit alteri sacramento. Quod utique conventionis fœdus ex omni parte fideliter aliquamdiu servatum est, et usque cujusdam tiranni tempus, cui nomen Maximus, cujus crudeli dolo tirannidis ab invicem dictæ gentes separantur, et in nihilum pene, sicut infra declarabit historiæ veritas, rediguntur. Constantino quoque Nichomedia discedenti tres filii successerunt, Constancius, videlicet, Constantinus et Constans, anno Domini CCCXL. Constancius Romanum adeptus est imperium, Constantinopoli vero Constantinus regnavit, et apud Anthiochiam Constans.[1] Constantinus interea dum fratri bellum inferre vellet occisus est. Constantem quoque Magnencius apud castrum, cujus Helenæ nomen est, interemit, imperii anno XVII. Constancius autem, vir egregiæ tranquillitatis, cum annis XXIIII.[2] regnasset, ad bellum civile contra Julianum apostatam conversus, inter Ciciliam et Capadociam obiit in itinere. Anno quidem hujus Constancii XVI. Maximus, de quo superius est tactum, ab eo regendi Gallias accepta potestate, cum legionibus proficiscens proditione quorundam Britonum allectus, relictis in quiete Galliis, [Britanniam] cum suis copiis venit, Gallis pariter et Romanis. Hic ex imperatorio genere descendens, Constantini, videlicet, magni consanguineus, partem imperii sibi competere calumpniabatur. In cathalogo principum Romani generis, qui dominabantur Britonibus, legitur, quod ab anno Graciani primo, et deinceps, apud Britones regnaverit Maximus annis XXXIII. hoc est, ab anno Domini tricentesimo octogesimo primo[3] et sic ad annum quintum imperatoris Honorii vixisse diceretur. Sed hoc nullatenus stare putatur, quia Theodosii senioris anno secundo, qui dominicus est annus tricentesimus octogesimus octavus[4] idem Maximus, propter iniquam mortem Graciani, quem proditione magis quam bello peremerat, apud Aquileiam a Theodosio captus

[1] B. *omits four lines, from* anno Domini *to* Constans.
[2] B. E. *add* aliter XXVII. F. 28. [3] C. CCCLXXXI. [4] C. CCCLXXXVIII.

est, et occisus ; patet igitur verius, quod anno Constancii XVIII. [Domini] videlicet, CCCLV. Maximus hostiliter Britanniam intraverat debellandam.

[Quod Conanus nepos Octavii, Scotos et Pictos bellando duxit contra tirannum Maximum, Constantini magni consanguineum, etc.—Capitulum xliiii.]

[I]PSI tyranno quoque Maximo venienti Britanniam, primo nutu pars maxima Britonum adhæsit, sed hii præcipue, quos, ut patriam invaderet, invitatores habuit, pars vero residua firmiter cum Octavio permanebat.[1] Deinde Britannia civile bellum inter eos commotum est, et hinc inde conflictus varii. Maximus tamen potiori bellorum fine potitus est. Conanus autem Brito regis Octavii nepos, cujus administrationem belli gerebat, secessit in Scociam, et socios Albaniæ, Britones, Scotos et Pictos, et aliis undique collectis auxiliis regressus, et bellum cum Maximo committens victus est. Unde desperatus Octavius rex triumphanti Maximo sese dedit. Ad Scociam nihilominus iterum Conanus refugiens, copiis iterumque resociatis ad bellum properans, adhærentium Maximo provincias trans Humbrum clade vastando gravissima contrivit. Bellorum vero strages inter eos continuæ trium annorum durabant spatio, quibus Scotorum vires tantis attenuantur incommodis, quod secum deinceps ad certamen[2] se conferre nequaquam posse dixerunt ; quia suæ nobiliores gentis quamplurimos bellis prioribus amisissent. De pace vero tractanda salvis omnino confœderationibus consilium dabant. Præcaventes autem et hii, qui Conanum extollere volebant, Britones, ne suo sine consensu Scoti cum Maximo pacem secreto conficerent, etiam socios, sine quibus minime bella subissent, a suo videntes subsidio deficere, pacem et illi continuo, quam ipse sæpius expetiit, inierunt. [Galfridus.] Redibat igitur Maximus commissis prœliis quandoque cum triumpho, quandoque superatus abibat. Denique, cum alter alteri dampnum maximum intulisset, concordiam annuentibus amicis fecerunt. Hinc Maximus per anni spatium firmam simulando pacem habere cum Scotis, ut primo tractatu sub fide Conano promiserat, regem Pictorum et populum occulte sibi callida societate connectens, adversus eos bella movendum fallaciter excitavit. Intendens vero populum utrumque sub sua servitute deducere, caute primo divisit ab invicem, ut postmodum facilius vincere posset ; quia quos insuperabiles com-

---

[1] B. remanebat.

[2] C. *inserts* secum.

muni potentia conjunctos noverat, dolo separatos[1] vincere proposuit, cujus propositi statim effectus, et in brevi postea sequebatur.

[Quod Britones cum Pictis, duce Maximo, Scotos a regno dejecerunt.—Capitulum xlv.]

[I]MMEMORES deinde confecti fœderis, quod olim agente Carausio nec frustra Scotis Picti pepigerant, eorum illico provincias non solum cum Maximo conjuncti comites, verum etiam duces præcipui ceteris per omnia crudeliores vastabant, et interceptos vel populando quoscunque, vel conflictu majores, omni spreta redemptione, trucidant, inermi nequaquam vulgo parcentes vel inbelli. Omnis vero Britannicæ gentis aggregata potestas, ut eos deleret, Pictis adhærere non distulit, solus Conanus et sui, quamvis obprobrium a Maximo cum indignatione tulissent, a prædis se continent et cædibus, nec eis assensum tantummodo dare volebant aut juvamen. Me dudum eis, Conanus inquiens, et ipsi fidem perpetui fœderis mihi fecisse commemoro, quam violare nullatenus honeste valeam, quemadmodum inviolatam hactenus ut illi fideliter observarunt. Nephanda deinceps inter eos bella multo prioribus sæviora resurgunt, quibus, post modicum adhuc tempus, non confectorum senio, sugentium vel ubera parvulorum, mulierculorumve partu proximo quicquam hinc inde miseretur, sed cujusque sexus universi, quos vel interciperent, hac clade misera consumpti sunt. Quid plura?

Finalis demum Pictis victoria cessit,
Amplius in bello nequiunt resistere Scoti.
Qui probitate solent armorum gentibus esse
Contiguis terror, hostesque fugare superbos,
Subdere vi terras, victores jura tueri,
Fœdere conjunctis et opem conferre potenter,
Jam latitant derelicti, fit nullus amicus;
Fugantur gladio, cœduntur et exiliantur.
Hostis et est plebi judex, generosa propago
Exulat, heu! regni cum principe vis perit omnis.

Cecidit autem hiis diebus in bello rex Scotorum Eugenius cum filio, multique cum eis principes et reguli, vulgus etiam innumerabile: sed et reliqui, [qui] bello supererant, relictis prædiis, subesse cum populo vel hostibus servire nolentes, elegerunt in terram potius alienam velut advenæ degentes liberi, quam propria subditi vivere continua servitute. Echach quoque regis frater cum suo filio, cui nomen Erth, aliisque pluribus Hiberniam

[1] C. superatos.

petiit. Alii vero Norguegiam. Insulas itaque quidam petentes per omne tempus latebant excidii, præter quas omne regnum, circa dominicæ tempus incarnationis, annum, videlicet, CCCLX. amiserunt.

[De translatione reliquiarum beati Andreæ apostoli per Constancium de Patras, etc.—Capitulum xlvi.][1]

[I]DEM quoque[2] tempus Constancius imperator, filius magni Constantini, de quo præmissum est, anno regni sui XX. zelo Christianæ religionis ductus et speciali devotione, quam erga beatum Andream apostolum antea diu corde conceperat, stimulatus, facto complere desiderans, regionis Achaiæ civitatem Patras, qua passus est apostolus et sepultus, adiit, et suas inde reliquias manu valida surripiens, in maxima lætitia cum hymnis et canticis, VII. Idus Maii Constantinopolim transtulit, ac thecis ibidem aureis et argenteis summo locavit cum honore. Achaia quidem est una de septem Græciæ provinciis, et insula pene; nam absque septentrionali sua parte, qua Macedoniæ jungitur, est undique mari circumsepta. Erat enim beatus Andreas apostolus[3] vocatione primus, in ordine secundus, aut certe tertius, colore niger, decorus aspectu, statura mediocris, barbam habens prolixam, cujus quorundam ossium de Patras ad Scociam translatio sequitur in hunc modum.[4] Accidit autem, [ut] divino mutu, tertia nocte priusquam imperator civitatem est ingressus, angelus Domini cuidam sancto viro timenti Deum abbati, nomine Regulo, reliquiarum custodi, dicens: Applica tibi fratres ydoneos, et pergens ad sarcophagum, quo beati Andreæ apostoli recondita sunt ossa, tolles inde dextræ manus tres digitos, et os brachii dependens ab humero, dentem unum, et genu patellam, ac ubi monstravero tibi caute custodias, donec rediam. Qui mox, electis fratribus accersitis, omnia, velut sibi præceptum est, ossa secum deferens, in secretiori loco per angelum condidit assignato. Veniens igitur expeditis legionibus imperator post biduum civitatem opibus evacuando captivat, et acceptum, in quo condebantur reliquiæ, scrinium, decenti veneratione Constantinopolim afferri jussit, seipso pariter cum exercitu comitante.

---

[1] B. E. *not a new chapter.*
[2] C. *inserts* circa.
[3] B. C. E. *insert* Christi.
[4] E. mundum.

[Quod angelus Domini beatum Regulum mandabit, ut, acceptis reliquiis, circiales mundi partes adiret.—Capitulum xlvii.]

[T]RANSCURSIS demum annis aliquot angelus iterato cœlestis ad abbatem reversus,[1] hoc illi mandatum vultu terribili quod sequitur in omnipotentis Dei nomine tradidit et hiis verbis. Resumptis, inquit, beati Andreæ[2] dilecti, quas me nuper docente reservasti, reliquiis, sanctorum tecum[3] laudabilem assumens comitivam, occiduas partes sub leonis circio, mundi finem, adire non differas; et quocunque [locorum] qua transveheris carina Deo volente naufragio periclitet, te tamen et sociis tuis[4] in incolumitate persistentibus, ibidem tui laboris excursum aut longioris saltem itineris scias feliciter consummatum. Caveas insuper, nec hujusmodi sis mandati negligens aut immemor, quin et eodem loco, divini nominis ad honorem, et apostoli sui sancti perpetuæ venerationis laudem, firmiter ecclesiæ fundamina jaceas; quia futurum est, ut, sicut ejus vivæ[5] prædicationis sonitu, quod non ignoscis, dudum oriens, ita reliquiarum ejus scias veraciter signis fiendis et totum occidens pro perpetuo decorari. Erit enim locus ille quoniam electus a Deo sempiterna sedes apostolica, firma siquidem fidei petra, nec immerito, quia beati Petri fratris, cui dixit Dominus, Tu es Petrus, etc., itaque regni, quo situm habeat, immobilis erit et tenax anchora, cunctisque fidelibus, præcipue regibus et ceteris terræ potentibus, ob devotionem Apostoli, percelebris, quorum prædiis abunde ditabitur et muneribus. Venientium igitur ibidem peregre diversis ex mundi finibus, ut corporis salutem et animæ recipiant, catervæ crebro fidelium, adeptis mirifice petitis, ad propria gaudentes redient, et Deum in apostolo, qui semper in suis gloriosus est sanctis, voce magnifica collaudantes. Et hiis dictis angelus ab eo disparuit, et ejus ad exequenda mandata beatus Regulus se convertit. Igitur divinis volens obtemperare præceptis, prudentibus viris ac religiosis ad se vocatis, scientia, moribus præclaris, quos et pridem angelica singillatim exhortatio præmonuit suæ peregrinationis fieri participes, secum ad navem sacras deferens reliquias mare petiit, partes adire paratus circiales. Hæc autem hujus comitivæ sanctorum sunt nomina quæ sequuntur: Primus vero sanctus abbas Regulus, et sanctus[6] Damianus presbiter. Gelasius et Thubaculus diaconi, Merinacus frater sancti Damiani. Nerius et Elusenius de Cretha, Mirenus, Machabenus, et Silvius frater ejus. Heremitæ quidem

[1] B. C. E. *insert* Regulum.
[2] B. C. E. *insert* Deo.
[3] C. cœtum.
[4] B. C. E. *omit* tuis.
[5] C. ejusdem vivet.
[6] F. secundus.

octo, videlicet, Felix, Sajanus, Mathæus, Mauricius, Madianus, Philippus, Lucius et Eugenius. Ac virgines sanctæ tres de Colosia, videlicet, Triduana, Potentia, et Emerea.

[Quod beatus Regulus cum reliquiis naufragus primo Scociam advenerat, etc.—Capitulum xlviii.]

[HI]II quoque viri sanctissimi cum virginibus refertam quibusque necessariis ingressi naviculam, æquoreo tramite mediterraneo fines Europæ circuiunt, quousque sitas oceano multis fatigati laboribus venirent ad insulas sub occasu. Cumque spatio duorum pene fuissent annorum, ut aura duce contigerat, freto non cognito vagantes, ignari quid agerent, ab oriente subito ventus vehemens et solito validior in velum irruit, cujus impetu regno Pictorum inter scopulos Albionis insulæ, velut [ab] angelo prædictum fuerat, ratis impulsa conquassatur. Confortatus tamen a Deo beatus Regulus, incolumis ad terram cum sociis IIII. Kal. Octobris, dominicæ crucis prælato signaculo, gaudens aggreditur, et ibidem in nemore porcorum, quod patria [lingua], Mucrossis dicitur, ad honorem apostoli basilicam postea dedicavit. In quo loco reliquiarum attactu multa fiebant, etiam hactenus stupenda fiunt miracula, qualia post fidei susceptionem in insulis visa nequaquam eatenus vel audita sunt, utpote cæcis ab utero daretur visus, mutis sermo, gressus claudis, et omnibus pie suffragium apostoli petentibus, a quacumque tenebantur infirmitate, medela protinus, Deo miserante, largiretur. Crebrescentibus hujusmodi quotidie miraculis occurrunt undique nationum populi cum muneribus, immensas Deo laudes, complosis manibus, de tanto patrono suppliciter extollentes. Illius autem eo tempore regionis rex Hurgust, filius Forgso, loci delectatus sanctitudine, suum inibi palatium juxta basilicam ædificans, beato Regulo suisque fratribus terras quasdam pro seminandis frugibus in elemosinam perpetuam excolendas concessit. Cujus exemplo posteri reges, ut suæ devotionis dictabat affectus, quamvis in modico, possessio tamen augebatur, usquequo rex Hungus, qui post annum octingentesimum incarnationis dominicæ Pictos rexit, decimam regni [partem] beato Andreæ tradidit, ob opem mirabilem in expeditione sibi collatam contra Saxones, ut libri quarti XIII°. capitulo patet et decimoquarto. In forma quoque monasteriali fundata cellula, deputatisque reliquiarum custodibus, beati viri prædicando per patrias exiere, non equites, sed, ut dudum apostoli, per binos et binos verbum Dei gentibus ubique seminandum, innumera signa miraculose facientes. Cum igitur has in fide gentes doctrinis cœlestibus imbuissent, et signis confirmassent variis, beatissimus abbas Regulus post

annos triginta duos, postquam naufragiis in Albion advenerat insula quibus ewangelicum opus exercens, mirifice Deo complacuit, apud Kilremont, a Mucrossis per regem mutato nomine, plenus dierum obiit et grandævus.

[Quod Maximus, postquam Scotos a Pictis separatos bello contriverat, etiam et Pictos subegit, etc.—Capitulum xlix.]

[R]UPTI namque fœderis gens ipsa Pictorum, cum Scotos a regno callide per eam deceptos expulisset, impunis postmodum diu non exstitit. Nam et ejusdem Maximi tirannidem statim postea persensit, et ex eodem liquore felleo, quem sociis nequiter propinari composuit, etiam et ipsa nec immerito potavit. Igitur tirannus idem Maximus, dum Scotos a regno penitus noverat exactos, totius potentiæ robur in Scociam repente conduxit, et Pictos, priori bello multum a Scotis debilitatos, et pluribus oppressos bellis, servire coëgit, eorum cunctis munitionibus, etiam Scotorum quas ipsi ceperant, captivatis. Interea Constancius imperator, adversus patrui filium Julianum apostatam, regnare molientem, ad bellum civile conversus, post annum imperii vicesimum quartum, inter Ciciliam[1] obiit et Capadociam in itinere. Quo mortuo Julianus ad imperatoriam accessit dignitatem, anno Domini CCCLXIIII. et imperavit anno uno cum octo mensibus, alibi tamen annis tribus. Eutropius quoque septem tradit; erat enim magni Constantini nepos, qui Bizanciam de suo nomine Constantinopolim vocari præcepit. Habuit enim Constantinus duos ex eodem patre, sed non ex eadem matre germanos, Dalmachium scilicet, et Constancium, qui vero Constancius istum genuit Julianum. Sub eo passi sunt sancti Damianus, Gordianus et Epymachus, Johannes et Paulus, et plures alii sancti. Post necem vero Juliani, quem sanctus martir et miles Marcurius, sicut sancto Basilio revelatum est, peremit, accessit ad imperium Jovinianus, et imperavit mensibus octo. Deinde magnus Valentinianus imperio successit, anno, secundum Paulum diaconum, ab urbe condita MCXVI. et, secundum Hugonem, anno Domini CCCLVIII.[2] Romanorum imperatorum in computatione tricesimus octavus, et imperavit annis XI. Hic non solum corporis fortitudine, sed et prudentia, temperantia, atque justitia, corporisque magnitudine præfulgebat. Cum idem antea sub Augusto Juliano fidem Christianitatis integram gerens, scutariorum tribunus esset, jussus ab imperatore sacrilego vel ydolis immolare vel cedere militia, sponte decessit. Nec mora, cæso Juliano, Jovinianoque mortuo,

---

[1] *For* Ciliciam.

[2] B. C. E. CCCLXVII.

idem Valentinianus, qui pro Christi nomine tribunatum amiserat, in locum sui persecutoris imperium accepit. Valentem vero fratrem in communione regni suscepit, et filium Gracianum anno regni tertio sustolli fecit imperatorem.[1] Hoc tempore Maximus, qui per tirannidem Britanniam invasit, Scotos et Pictos eam incursantes superavit, et regis Octavii filiam assumptam conjugio, se regni dyademate consignivit.

[De præsumptione Maximi contra Romanum imperium, et ejus interitu. Et de Conano, rege primo Minoris Britanniæ.—Capitulum I.]

[P]OSTQUAM Valentinianus apud Brigionem, Squadorum oppidum, subita sanguinis effusione, quæ dicitur apoplexis, expirasset, ejus frater Valens cum nepote Graciano III. annis et VI. mensibus imperavit. Quo Valente per Gothos in vili casula cremato, remansit Gracianus imperator cum Valentiniano juvene fratre suo; cœpit anno Domini CCCLXXXI. et imperavit annis VI.[2] Coadjutorem vero sibi Theodosium Augustum fecit, qui post ipsum Gracianum occisum a Maximo, solus imperavit annis XI. cum jam in orientis partibus sex annis Graciano vivente regnasset; cœpit anno Domini CCCLXXXVII. Porro Maximus, qui merito maximus, si tirannorum addatur, dici posset, in regni Britanniæ sublimatus fastigio, cum suæ dolo calliditatis et potentia Scotos a Pictis sociis nequiter circumventos, ac trusos in exterminium, eorumque victores Pictos suo cernebat subditos dominio, superbire cœpit, et contra Romanum imperium suam tirannidem exercere. Nam, divulgato morte Valentis, non obstante quod Valentiniano jam dudum et filio suo Graciano regnantibus firmatam sacramento fidem fecisset, arrepta tirannide purpuram induit, et, Dionoto tribuno pro judice Britannis relicto, omnes Galliarum regiones, quas sub eisdem Augustis regendas acceperat, imperio sublatas usurpavit. Heredem se dicebat magni Constantini, ideo quod Gallis ad minus imperare deberet ac Britonibus contendit. Gallica deinde regna postquam optinuit, Armoricum regnum Conano Meriodok pro Britannia reciprocum, anno Domini CCCLXXXVI. tradidit, et expulsis indigenis promiscuo sexu Britannici generis illud restaurans, Minorem deinceps Britanniam nominavit. Timuit enim, ne, Conano rediunte Britanniam, cum eo Britones contra suæ majestatis potentiam, ut soliti semper adversus extraneos, tumultu consurgerent; ipsum igitur cum aliis sibi suspectis proceribus secum

---

[1] B. C. E. F. *insert* Sigibertus.

[2] C. sex.

transduxit ad Gallias, quos cum multis plebanorum millibus ex insula minori deductis locavit in Britannia. [Beda.] Maximus, vir quidem Augusto dignus, nisi contra fidem emersisset, in Gallias transiit, ibique Gracianum dolo circumventum occidit. Theodosius insuper anno regni sui secundo, vel, secundum alios, primo, beneficiorum Graciani non immemor, hostem illum Maximum trucem ac formidabilem occidit apud Aquileiam, ac Valentinianum fratrem Graciani restituit occidentis ad imperium.[1] Tempore Theodosii senioris sanctus Patricius Scotus in Hibernia cum sororibus venditur, ubi cum reguli cujusdam porcarius[2] esset, angeli sæpius alloquio fruebatur.

[De Christianissimis actibus imperatoris Theodosii senioris, et ejusdem uxoris Placellæ.—Capitulum li.]

[HUGO FLORIACENSIS.][3] Denique Cristianissimus imperator Theodosius contra gentilium errorem insurgens, eum evertere funditus destinavit. Lege primo data præcepit ydolorum templa solotenus everti. Ante sui temporis imperium magnus Constantinus, qui primus pietate morum ornavit imperium, sacrificare dæmonibus interdixit, non tamen eorum evertit templa, sed inaccessibilia fore præcepit. Cujus filii paterna sunt secuti vestigia. Julianus autem eis succedens impietatem renovavit, et veteris flammam erroris reaccendit. Interemptoque Juliano, Jovinianus imperium assecutus, immolationes rursus prohibuit ydolorum. Valens denique cunctis imperii Romani gentibus concessit, ut religiones suas colerent sicut vellent, illos impugnans solummodo, [qui] dogmata non suscipiebant Arriana. Sicquidem et usque tempus hujus nobilis Theodosii, et ad ydolorum aras ignis accendebatur, et libamina atque sacrificia offerebantur; sed et publicas festivitates populi per plateas agebant, et orgia Dyonisii celebrabant, atque cum sacris currebant eviscerantes canes, et furentes agebant omnia, quæ nequitia proprii erroris insinuat. Sed hæc omnia catholicus imperator Theodosius extirpare radicitus imperavit, et evulsa corripuit et condempnavit. Imperatrix uxor sua Placella claudorum, cæcorum, atque debilium maximam habebat curam, non servis non aliis utens ministris ad hæc officia peragenda, sed per semetipsam hæc agens ad eorum habitacula veniebat, unicuique quod opus habuit præbens, et per ecclesiarum synodochia discurrens suis manibus infirmis ministrabat. Ollas eorum extergens, jus gustans, offerens coclearia, panem frangens, cibos

---

[1] B. C. E. *insert* Sigibertus. [2] B. E. *interline* id est Custos porcorum.
[3] F. *omits* Hugo Floriacensis.

ministrans, calices gustans, et alia cuncta faciens, quæ servis et ministris mos est solempniter operari [faciebat]. Illis autem, qui de rebus eam talibus prohibere nitebantur, dicebat: Aurum autem distribuere imperii opus est, ego autem pro ipso imperio hoc opus offero mihi bona tribuenti. Sed et viro suo sæpe dicebat, oportet te, marite, semper cogitare quid dudum fueris, et quid modo sis. Nam si semper hæc cogitaveris, ingratus Deo benefactori tuo non eris, sed imperium, quod eo largiente suscepisti, per omnia legaliter gubernabis. Hiis autem et hujusmodi sermonibus optima mulier sedulo virum suum proficere virtutibus hortabatur.

[Quod, mortuo tiranno Maximo, Scoti regnum recipere cœperunt. —Capitulum lii.]

[T]HEODOSIUS autem, bene tranquillata republica, apud Mediolanum naturalis mortis quietem invenit. Cui successerunt duo filii, quos ex eadem Placella genuit, Honorius et Archadius, anno Domini CCCXCVIII. simulque regnabant annis XIII. Eorum anno secundo, dicit Sigibertus, sanctum obiisse Martinum, sed Prosper eorum anno quinto. Istorum vero temporibus imperatorum diu prostrata lateque dispersa Scotorum natio, post mortem Maximi statim resurgere cœpit, et ex illatis sibi tanto tempore per hostes injuriis ultionem expetere condignam intendit. Cum igitur a Theodosio peremptus fuisset Maximus, ejusque filius Victor nomine, quem imperandum Gallis, dum ad Ytaliam tenderet, reliquit, etiam ab eo fuerat extinctus, necnon et comes suus Andragacius hiis auditis ex navi præcipitem sese dedisset in mari, nec ulterius ejus familiæ ulla spes iterum respirandi fuerat, Gracianus municeps a quibusdam Britonibus imperator ejus loco Britannia creatus est. Ab aliis tamen suam timentibus tirannidem, ne, velut Maximus, perperam aliquid in eos ageret, post creationem mox percussus occubuit. [Paulus et Beda.] Apud Britannias loco Graciani Constantinus ex infinita militia, propter solam spem nominis sine merito virtutis, eligitur. Qui Gallias transiens detrimento reipublicæ magis [fuit] quam augmento, Constantemque filium, ex monacho Cæsarem factum, Hispanias misit. Quod audiens Honorius, dum vires reipublicæ continuis vexari cerneret incommodis, generem suum Constancium comitem, virum strenuum, ad Gallias cum exercitu misit. Ubi mox ingressus Constantinum apud Arelatem extinxit. Constans vero filius ex monacho Cæsar a Geroncio comite Vienna peremptus est. Hos vero patrem et filium Galfridus in Britannia proditione Pictorum docet occisos, cujus etiam variæ tenent historiæ contrarium. *Deo dicamus gratias. Plume me fault pour meulx escripre et du vermail pour rubrichier.*

Incipiunt tituli capitulorum libri tertii, quorum primum intitulatur sic:

DE Fergusio filio Erth Pictis conjuncto, regnum dolo tiranni Maximi, per Romanos et Britones quadraginta tribus annis detentum, recipiente. [Capitulum i.]

De eodem et expulsione Romanorum et Britonum de suis regnis. [Capitulum ii.]

De crudelitate cladis per Pictos et Scotos illatæ Britonibus, et Romana legione, ac ædificatione fossæ per insulam, quæ dicitur Grimisdyke. [Capitulum iii.]

De victoria Romanæ legionis et Britonum contra Scotos et Pictos, bello quo cecidit rex Fergusius, cum magna parte suorum et Pictorum. [Capitulum iiii.]

De successione regis Eugenii filii Farchard, qui cum avo Grime evertit Grymisdyk, et de secunda legione Scotos iterum et Pictos fugante citra ampnem Tynam. [Capitulum v.]

De reparatione muri, quem Severus imperator olim construi jussit trans insulam, inter Gatyshed et Carlele, ac redditu legionis, et electione primi regis Francorum. [Capitulum vi.]

De Scotis murum destruentibus, et de clade quam Britonibus intulerunt. [Capitulum vii.]

De adventu sancti Palladii in Scocia, primi Scotorum episcopi et doctoris, quamvis ante fidem longe susceperant. [Capitulum viii.]

De sanctis eodem Palladio, Servano, Kentigerno, Ternano et Niniano. [Capitulum ix.]

De adjectione[1] muri per Scotos et Pictos, et unde nomen accepit et de subjectione Britonum Albanensium sub Scotorum ditione. [Capitulum x.]

---

[1] B. C. E. dejectione.

De Britonibus adhuc mittentibus epistolas ad Romanos, Litorium videlicet, et Aetium, pro succursu, nec optinuerunt. [Capitulum xi.]

De desperatis[1] Britonibus cum suo rege Vortigerno, qui paganam gentem Saxonum in adjutorium contra Scotos et Pictos invitarunt. [Capitulum xii.]

De adventu primo Saxonum et diversis stragibus hinc inde datis et receptis. [Capitulum xiii.]

De successione regis Dungardi fratris Eugenii et fœderatione[2] regis Vortimerii filii Vortigerni, tunc regis Britonum, cum Scotis contra Saxones inita, et eorum agitatione de Britannia. [Capitulum xiiii.]

De reditu Saxonum post mortem Vortimerii cum majori multitudine paganorum, et proditiosa morte magnatum Britonum. [Capitulum xv.]

De successione Constancii et divisione Britanniæ processu temporis inter Saxones et[3] octo regnis. [Capitulum xvi.]

De confœderatione regis Britonum Aurelii Ambrosii cum rege Constancio contra Saxones et vate Merlino. [Capitulum xvii.]

De successione regis Congalli et renovatione fœderis inter Scotos et Britones, et intestina dissentione Britonum, per quam regnum amiserunt, et Saxones penitus prævaluerunt. [Capitulum xviii.]

De primo rege Francorum baptizato, nomine Clodoveo, et eorum origine. [Capitulum xix.]

De eodem, et tempore quo primum habuerunt regem, ac de regia successione usque hunc Clodoveum, et sancto Giberiano Scoto. [Capitulum xx.]

De successione Gonrani et renovatione fœderis cum Uther et de sancta Brigida. [Capitulum xxi.]

De historico Gilda et suis quibusdam metricis prophetiis. [Capitulum xxii.]

De eisdem prophetiis et sanctis Brandano et Machuto. [Capitulum xxiii.]

---

[1] C. desperantibus. [2] B. C. E. confœderatione. [3] B. E. in.

De morte Gonrani regis et de Arthuro rege Britonum. [Capitulum xxiiii.]

De eodem Arthuro. [Capitulum xxv.]

De successione trium regum, Eugenii, Convalli atque Kynatel sive Connydis et adventu sancti Columbæ. [Capitulum xxvi.]

De angelo librum vitreum deferenti sancto Columbæ regiæ consecrationis, et successione regis Aydan. [Capitulum xxvii.]

De subsidio per Aydanum Malgoni Britonum regi misso, et victoria paganorum, de parentibus sanctorum Fursei, Foylani et Vultani. [Capitulum xxviii.]

De eodem rege Aydano pro Cadwallonis regis Britonum subsidio proficiscente contra Saxones et belli victoria, et prophetia sancti Columbæ de dicto bello, et de sanctis Kentigerno et Convallo. [Capitulum xxix.]

De eodem Aydano per Northumbrorum regem Ethilfridum e bello fugato, et de Augustino fidem Anglicis[1] prædicante. [Capitulum xxx.]

De prophetia sancti Columbæ de regis Aydani filiis, et ejus morte, et de sancto Drostano suisque parentibus. [Capitulum xxxi.]

De successione Eugenii filii Aydani, et de sanctis Gillenio et Columbano. [Capitulum xxxii.]

De fuga Cadwallonis regis Britonum venientis in Scocia pro subsidio, et adventu sancti Oswaldi, fratrumque suorum ibidem baptizatorum, et sepultura dextræ manus et gladii regis Eugenii in mora lapidum.[2] [Capitulum xxxiii.]

De successione[3] Ferchardi, suique fratris Donaldi, quem sanctus Columba benedixit adhuc puer, et redditu sancti Oswaldi in patriam. [Capitulum xxxiiii.]

De eodem sancto Oswaldo, et electione sancti Aydani ad Saxones convertendos. [Capitulum xxxv.]

De prædicatione ejusdem sancti Aydani, et morte sancti Oswaldi. [Capitulum xxxvi.]

[1] B. C. E. Anglis. [2] B. C. E. lapidea. [3] B. C. E. *insert* regum.

De successione regis Ferchardi, et sanctis Fynano, Furseo et Foilano. [Capitulum xxxvii.]

De sancto Colmanno et ejus prædicatione tribus annis et suo redditu. [Capitulum xxxviii.]

De numero regum Anglorum, quos Scoti baptizabant, et episcopis a quibus baptizabantur. [Capitulum xxxix.]

De successione Malduny,[1] et episcopo Tuda succedente post Colmannum. [Capitulum xl.]

De fuga Cadwaladri novissimi regis Britonum ex Britannia et causis quibus dejecit eos Deus a regno. [Capitulum xli.]

De eisdem causis et Britonum futuro redditu per angelum prophetato et quibusdam prophetiis Merlini de eodem. [Capitulum xlii.] [2]

De successione regum Eugenii quarti et Eugenii quinti, et de sanctis Cuthberto et Adamnano. [Capitulum xliii.]

De successione regis Amrynkyleth et ejus morte, et de sancto Chiliano. [Capitulum xliiii.]

De successione reguli Eugenii sexti et Murdaci, et statu tunc temporis in Britannia. [Capitulum xlv.]

De successione trium regum, Ethfyn, Eugenii sive Nectanii atque Fergusii, et de sua morte per reginam. [Capitulum xlvi.]

De successione Selwalthii, et de magno rege Karolo. [Capitulum xlvii.]

De successione [3] Achay, primam cum Francis confœderationem facientis et ejus causa, et de egregio milite Gilmerio Scoto. [Capitulum xlviii.]

De nunciis Scotorum Carolo missis pro eadem confœderatione firmanda. [Capitulum xlix.]

De execranda proditione Northumbrorum in suis regibus, adeo quod eis nullus auderet imperare. [Capitulum l.]

---

[1] B. C. E. Maldwyny. [2] *Chapters xli. and xlii. are transposed in B. E. and F.*
[3] C. *inserts* regis.

De principio studii Parisiensis et a quibus incepit primo. [Capitulum li.]

De imperio Caroli filiique sui Ludovici, et a Clodoveo successione regum Francorum ad ipsum Carolum ascendendo. [Capitulum lii.]

De successione regum Convalli et Dongalli rescuscitantis bellum diu sopitum in Pictos. [Capitulum liii.]

Quod my gray gusse penne.

[De Fergusio filio Erth Pictis conjuncto, regnum dolo tiranni Maximi quadraginta tribus annis, etc.—Capitulum i.]

[H]UJUSMODI quidem et aliis ubique Romanis contingentibus incommodis, et super hæc Britannia civili discordia laborante, Picti, quorum eis nuper Maximus munitiones eripiens suis servandas militibus tradiderat, a servitutis vinculo cupientes resolvi, pristinæ vicissitudinis et pacis fœdus cum Scotis occulte componunt, ut libertates avorum et regna, conjunctis viribus hortantur suppliciter, cum opportunum instaret jam tempus, reciperent. Illi vero suis annuere parati suggestionibus, sed dolosæ gentis proditionem primitus expertam omni cura cavendam decernunt, quod nec bella saltem publica seu deprædationes cum paucis suo nuncquam ineant consortio, nec primam in bellis aciem inter amicum, videlicet, suspectum et hostem publicum assumere de cetero non præsumant. Nam sæpius incauti, post fœdus noviter initum, dolosis ab hostibus prosternuntur. Igitur anno Domini CCCCIII°, imperatorum Archadii et Honorii VI°, regni quoque Scotorum in Albion insula DCCXXXIII°, ab eorum origine, primo videlicet, eorum ex Egypto progressu, XIX^{c}III,[1] a tempore Scotæ usque ad tempus Fergusii filii Erth,[2] ac ab origine mundi VM.DXXIIII.IX.[3] Fergusius filius Erth, filii Echadii, qui fuit frater Eugenii regis, bello prostrati per tyrannum Maximum, juvenis strenuus, ceteris virtute præcellens, fortis viribus et audax, in bello quoque pronus et efficax, cum duobus fratribus Loarn et Fenegus[4] suisque popularibus insulanis Hibernensibus ac Noricis, intrepide Scociam regnum, de jure sibi debitum, adveniens, hostes in ea diu degentes ab inde longius effugavit. Igitur:

Agmine condenso ventis velamina pandit:
  Et ratis æquoreos atque galea petunt
Fluctus: in hiis acies juvenum phalerata superbo
  Principe congreditur. Hinc[5] mora, turma potens
Ad natale solum properat; relevare jacentes
  Rex falces regni cespite sospes adit
Intrepidus patrio, pandens vexilla leonis,
  Terruit occursu quem fera nulla ferox.

---

1 C. MDCCCCIII.
2 B. C. E. F. *omit* a tempore—Erth.
3 C. F. MMMMMMDLXXXIX. B. E. V^{m}DIII^{xx}IX.
4 C. Cenego. B. E. Zenegus. F. Tenegus.
5 C. Nec. B. E. Hanc.

Ocius advenit, fuerat quæ turbine diro
Subdita plebs, annis x. quater et tribus; hæc
Congaudens patrio regi servire parata,
Ad libertatem quicquid ut orbe volat.

Regi præterea Fergusio cum exercitu per patrias, quas paulatim cum indigenis ad pacem recepit, procedenti, Pictorum gentes cum suis occurrunt cuneis; et ne quidem eis ullus vel odii vel perfidiæ scrupulus putaretur inesse, castra quæque, cunctasque munitiones quotquot Scotorum, permittente Maximo, tenuerunt eatenus, apertis sibi spontaliter januis reddiderunt.

[De eodem, et expulsione Romanorum et Britonum de suis regnis.—Capitulum ii.]

[C]ONDUXERUNT utique de Dacia Vespiliones ac etiam Hunos, qui mare turbarent Britannicum, plurima sibi promittentes spolia, suisque regnorum portubus firmum contra Romanos de cetero receptaculum. In unum namque præfatæ gentes conglobatæ, fœderibus tactu sacramentorum iteratis: quoniam et una fuerat et amborum necessitas, per regna gradientes alienos e prædiis ejiciunt, et quia prudentis[1] nullatenus est differre paratis, inducias nulli concedere volebant; ymmo cujusque conditionis quemquam, si non vel e regnis festinum arriperet exitum, vel eatenus si castra tenentes petita sponte non redderent, post obsidionis impetum statim ereptos jugulabant. Infra quoque spatium abinde trium annorum, idem Fergusius, universas regni regiones cis, citraque vadum Scoticum, a patribus ab antiquo possessas, de mora lapidea videlicet, et Inchegal ad insulas Orcades, sub sua composuit ditione. A primo quidem hujus regni rege Fergusio, filio Ferchard, ad hunc regem Fergusium, filium Erth, inclusive, quadraginta quinque reges ejusdem et gentis et generis in hac insula regnaverunt. Sed et horum singillatim distinguere tempora principatuum ad præsens omittimus, nam ad plenum scripta non reperimus. Ab hoc ergo rege jam ulterius omnium regum, etiam tempus usque modernum successive secundum chronicas, regnationis annos inserere convenit, ut quis, quo, quantove tempore regnaverat, clarius posteris propaletur. Idem namque rex XVI regnavit annis in Scocia, quorum tribus ultimis ultra Drumalban, hoc est, ultra dorsum Albaniæ, primus regum Scotici generis in terra Pictorum a montibus ad mare Scoticum regnavit: sed si vel gladio vel alio quo jure mihi non patuit, ubi nullus antea primatum tenuit prædecessorum. Conjuncti

[1] C. F. pendentis.

quidem, ut superius, Scoti cum Pictis, postquam a propriis sedibus Romanos expulissent et Britones, eorum regnum Britanniam, quæ tunc temporis omnium belligerorum ope viduata[1] fuerat, crebris agminibus, ut diversorum notatur in chronicis, sæpius invadunt, vulgi miserabilis partem gladio cædentes, partemque vitæ relictam sub servitute deducentes. *Quod ego.*

[De crudelitate cladis per Scotos et Pictos illatæ Britonibus, et Romana legione, ac ædificatione, etc.—Capitulum iii.]

[A]BDUXERAT enim secum Maximus omnes bellicosos insulæ juvenes quos reperit, et inhermes tantum colonos reliquit, qui, cum suæ feritati resistere vel bello confligere non noverant, ab eorum occursu velut ab igne relictis prædiis aufugerunt. Tanta nimirum tirannide tunc temporis eos vexabat, suaque crudeli dispersit versutia, quod hactenus et hodiernum usque diem statum nequaquam attingere pristinum, seu quomodolibet prosperari valebant. [Beda] vero de crudelitate cladis[2] hiis diebus, et ædificatione muri secundi transversus insulam, ita scripsit. Exinde Britannia, omni armato milite, totaque floridæ juventutis alacritate spoliata, quæ, tirannorum abducta temeritate, nusquam ultra domi rediit, prædæ tantum patuit, utpote omnis usus bellici prorsus ignara. Denique subito duabus gentibus transmarinis vehementer sævis, Scotorum a circio, Pictorum ab aquilone, multos stupet gemitque per annos. Transmarinas autem dicimus has gentes, non quod extra Britanniam essent positæ, sed quia a parte Britonum erant remotæ, duobus finibus maris interjacentibus, quorum unus ab orientali mari, alter ab occidentali, Britanniæ terras longe lateque irrumpit. Orientalis habet in medio sui urbem Guidy. Occidentalis supra se, hoc est, ad dextram sui, habet urbem Alcluit, quod eorum lingua sonat petram Cluit, est enim juxta fluvium nominis illius. Ob harum autem infestationem gentium, Britones, legatos Romam cum epistolis mittentes, lacrimosis precibus auxilia flagitant, subjectionem continuam, dummodo hostis imminens longius arceretur, promittebant. Quibus mox legio destinatur armata, quæ ubi insulam advecta cum hostibus aggressa est, et magnam eorum multitudinem sternens ceteros sociorum e finibus expulit, eosque interim, a dirissima depressione liberatos, hortata est instruere murum inter duo maria trans insulam, qui arcendis hostibus posset esse præsidio, sicque domum cum magno triumpho reversa est. At illi trans insulam murum, quem jussi fuerant, non tam

---

[1] B. E. induata.

[2] *Two folios in* B. *have been torn out.*

lapidibus quam cespitibus construentes, utpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil utilem statuunt. Fecerunt autem eum inter duo freta vel sinus, de quibus diximus, maris, ubi aquarum munitio deerat, ibi præsidio valli fines suos ab hostium irruptione defenderent. Cujus ibidem operis valli usque hodie certissima vestigia cernere licet. Incipit autem spatio duorum ferme millium a monasterio Abircornyng, id est Abercorn, ad orientem, et tendens contra occidentem, juxta urbem Alcluit terminatur. Post Archadii mortem imperavit Honorius cum octenni puero, fratruele suo Theodosio, XIIII annis, cum ante cum Archadio fratre tresdecim annis regnaverit, et cœpit anno Domini CCCCXI°.

[De victoria Romanæ legionis et Britonum contra Scotos, et morte Fergusii.—Capitulum iiii.]

[E]QUIDEM et inde Paulus refert[1] quæ sequuntur. Hac tempestate Britanni, Scotorum et Pictorum infestationem non ferentes, Romam mittunt, ac, sui subjectione promissa, contra hostes auxilia flagitant; quibus statim ab Honorio missa militum legio[2] magnam eorum multitudinem stravit, ceterosque Britanniæ finibus expulit. Illis igitur ex Britannia fugatis, Britones, Romanorum auxilio superiorem in bello manum habentes, ut eis jussum est, supradictum murum ab oceano construunt ad oceanum, et tantis per intervalla firmatum turribus, quod ab unaquaque tubæ clangor ad aliam pertingere posset, maximo sumptu perfecerunt. Incipit autem ab oriente super australe litus Scotici maris juxta villam Karedyn: deinde passuum spatio viginti duorum millium protendens per transversum insulæ porrigitur, et, civitatem habens ab austro Glasguensem, in ripa fluminis de Clid, juxta Kyrkpatrik terminatur. Hujus autem atrocissimi præmemorati conflictus post ruinam, quo, triumphantibus Romanis, a Britonibus[3] rex inclitus Scotorum Fergusius cum magna suorum Pictorumque multitudine corruit, qui de Scotis supererant, Romanis nequaquam, mariti volentes Britonibus subici,[4] paucis vulgi ruralibus exceptis[5] vacuam linquentes patriam aufugerunt. Non enim ultra fretum australe moram diutius audebant trahere, quamvis ejusdem temporis nonnulli vates, gentis utriusque tanta belli non obstante clade, futurum esse canebant Scotos procul dubio totam insulam possidentes.[6] Filios autem tres reliquit impuberes, Eugenium, Dongardum et Constancium, quos ex filia Britonis Gryme genuit,

---

[1] C. E. F. refert Paulus Diaconus.
[2] C. F. legione.
[3] F. Romanis et Britonibus.
[4] C. E. F. aut Britonibus volentes subici.
[5] C. vulgaribus exceptis.
[6] E. possidendos.

de stirpe ducis Fulgencii descendentis. Ipsum quoque Gryme imperator Maximus, quia Conani fautor indeficiens atque Scotorum extiterat, callide pulsit a dominio, Eugenius vero post mortem patris regni sustollitur arce, juvenis quidem et paucos habens annos, ideoque rectorem sibi suisque fratribus et regni custodem, avum suum Gryme primates deputant, cum et ipse militia præstans de suorum etiam priscorum regum genere duxerat originem. Quia vero sicut[1] et pacis ita bellorum temporibus aptum regimini non ignorantes in ducem eligunt, quousque nepotes ad annos attigerint puberes, ac habiles extiterint ad regendum.

[De successione regis Eugenii, qui cum avo Gryme evertit Grymisdyk, etc.—Capitulum v.]

[I]N regni denique sublimatus solio rex Eugenius, cum avo consule Gryme regnare cœpit anno domini CCCCXIX, et imperatoris Honorii nono regnavitque XXXIII annis. Interim Romana legione post ædificationem muri reversa, primo quæ pacis sunt regni caute disponens, ad bella deinde se convertit. Terras quidem ad boream Humbri, quarum sibi quædam successione parentum, dudum Fulgencio videlicet, aliisque Scotorum Pictorumque nobilibus, ante bellum jure competerent, moleste ferens injuste per Romanos et Britones fore detentas, collectis undique adjutoribus[2] in magna potentia dictum adiens murum, præordinatis machinis, custodibus vel fuga lapsis vel occisis, funditus evertit. Evidens enim illius fossæ vel muri signum veraque patent hactenus vestigia, quique de suo nomine nomen hodiernum accepit, et Grimisdik ab incolis est vocatus. Everso denique muro terras olim ab eis possessas una cum indigenis sub ditione pristina susceperunt. [Beda.] Verum priores inimici, ut Romanum militem abisse conspexerant, advecti mox navigio irrumpunt terminos, omnia cædunt, et quasi maturam segetem obvia quæque metunt, calcant, et pertranseunt. Unde rursum mittunt Romam legatos flebili voce auxilium implorantes, ne penitus misera patria deleretur, ne nomen Romanæ provinciæ, quod apud eos tam diu claruerat, exterarum gentium improbitate obrutum vilesceret. Rursum mittitur legio, quæ inopinata tempore autumni adveniens magnas hostium strages dedit, eosque qui evadere poterant omnes trans maria fugavit, qui prius anniversarias prædas trans maria milite nullo obsistente cogere solebant. Ab Honorio quidem et hæc etiam mittebatur legio, qua dictæ gentes, diversis incursionibus exteritæ,[3] publicum inire certamen non audebant, sed quo securius

[1] E. *omits* sicut. [2] E. F. coadjutoribus. [3] C. extercitæ.

latere poterant, donec ipsa rediret legio, tutamina petentes, sed neque procul a fluviorum ripis Esk et Tyne aquilonalibus retrocedunt.

[De reparatione muri, quem Severus olim construxerat, etc.—Capitulum vi.]

[Beda.] Tunc Romani denunciavere Britonibus, ne se ultra ad eorum defensionem tam laboriosis expeditionibus posse fatigari. Ipsos potius monent arma corripere, et certandi cum hostibus studium inire, qui non aliam ob causam, quam si ipsi inertia solverentur, eis possent esse fortiores; qui etiam, quia et hoc sociis, quos derelinquere cogebantur, aliquid commodi allaturum putabant, murum a mari ad mare recto tramite, inter urbes quæ ibidem ob metum hostium factæ fuerant, ubi et Severus quondam vallum fecerat, firmo de lapide locarunt.[1] Quem, videlicet, murum, hactenus famosum atque conspicuum, sumptu publico privatoque, adjuncta secum Britannorum manu, construebant, octo pedes latum et duodecim altum, recta ab oriente in occasum linea,[2] et turres per intervalla collocant, ut usque hodie intuentibus clarum est. Quo mox condito, dant fortia segni populo monita, præbent instituendorum exemplaria armorum,[3] et valedicunt sociis tamquam ultra non reversuri. Anno quidem Honorii nono, secundum Sigebertum, [Samnone] et Marcomiro, Francorum [ducibus] defunctis, Franci in commune deliberant, ut et ipsi, sicut et aliæ gentes, regem habeant, et filium Marcomiri ducis Pharamundum [sibi] regem ordinant, qui regnavit annis undecem. Honorius autem Augustus transactis annis tredecim quibus imperaverat cum Archadio fratre suo, et aliis iterum quatuordecim annis cum suo nepote Theodosio, rebus excessit humanis.

[De Scotis murum destruentibus, et de clade quam Britonibus intulerunt.—Capitulum vii.]

[PAULUS DIACONUS.] Sed[4] ut Romani discesserunt, advecti navibus iterum hostes, obvia sibi quæque conculcant ac devorant. [Beda.] Romanis interim ad sua remeantibus, cognita Scoti Pictique reditus denegatione, confestim et ipsi solito confidentiores facti, omnem aquilonalem et extremam insulæ partem pro indigenis ad murum usque capescunt. Sta-

[1] C. locaverunt. [2] C. liniasque. [3] C. Romanorum. [4] C. E. *insert* mox.

tuitur ad hoc in edito arcis acies segnis, ubi trementi corde stupida die noctuque marcebat. At contra non cessant uncinata hostium tela, quibus ignavi propugnatores misserime de muris tracti allidebantur. Quid plura? relictis civitatibus ac muro, fugiunt, disperguntur, insequitur hostis, accelerantur strages cunctis prioribus crudeliores. Sicut enim agni a feris, ita miseri cives dissipantur ab hostibus. Unde a suis mansionibus et possessionibus ejecti, imminens sibi famis periculum latrocinio ac rapacitate mutua temperabant, agentes exteras clades domesticis motibus, donec omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio, vacuaretur. Interea fames illa præfata magis ac magis Britones afficiens, ac famam suæ militiæ posteris diuturnam relinquens, multos eorum coëgit victos infestis prædonibus dare manus. Initium vero trahit ille memoratus murus ad orientem in australi ripa fluminis Tyne ad Capricaput, quod Anglorum lingua sonat Gatishede, ubi dudum Severus murum et vallum fieri jussit ex opposito Novi Castri, et super fluvium Esk, sed alias dicitur Scotiswath, per sexaginta passuum milia porrectus, finem habet juxta Carleile ad occidentem. Post decessum Honorii, Theodosius idem junior, ejus ex Archadio fratre nepos, ad imperium anno Domini CCCCXXV succedens, solus imperavit annis tribus, et anno tertio Valentanianum, Constantii et amitæ suæ Placidiæ filium, imperatorem secum regnare creavit, qui vero pariter annis XXIIII regnaverunt.

[De adventu sancti Palladii in Scocia, primi Scotorum episcopi et doctoris, etc.—Capitulum viii.]

[A]NNO quoque Theodosii secundo, primus Celestinus, ecclesiæ Romanæ papa quadragesimus primus, natione Romanus, a patre Prisco nomine genitus, sedit annis octo, mense uno, diebus autem octo. Hic constituit, ut psalmus, "Judica me, Deus," etc., ante introitum missæ diceretur. Et psalmi David centum quinquaginta, ante sacrificium antiphonatim canerentur ex omnibus. Quod ante non fiebat: nisi tantum epistola Pauli et sanctum Ewangelium recitabatur. Ex hoc instituto de psalmis excepti sunt, introitus missæ, gradalia, alleluja, et offertoria ante sacrificium, orationes inter communicandum cum modulatione ad missam in ecclesia Romana cantari cœperunt. [Sigibertus.] Anno Domini CCCCXXIX, vel, secundum alios, XXX, ad Scotos in Christum credentes sanctus Palladius ordinatus a papa Celestino primus episcopus mittitur, et hoc idem testatur [Beda]. [Socrates] autem eisdem præmissis verbis ait: Erat enim sanctus Palladius discipulus Evagrii, qui duo-

rum fuit Machariorum discipulus, de quibus et ceteris Egypti sanctis patribus liber ejus affluenter loquitur. Ait enim, oportet nos et addiscere quæ nescimus, et fideliter docere quæ novimus, etc. [Polichronicon.] Anno Domini CCCCXXX papa Celestinus primum episcopum in Scocia misit sanctum Palladium, de quo Scotis convenit, quia suam, id est, Scotorum, gentem, longe quamvis in Christum ante credentem, fidem orthodoxam verbo sollicite perdocuit, et exemplo festa simul et memorias[1] ecclesiasticas diligenter celebrare. Ante cujus adventum habebant Scoti fidei doctores, ac sacramentorum ministratores, presbiteros solummodo vel monachos, ritum sequentes ecclesiæ primitivæ. Advenit vero Scociam magna cleri[2] comitiva, regis Eugenii regnationis anno XI. cui rex mansionis locum ubi petierat gratis dedit.

[De sanctis, eodem Palladio, Servano Kentigerno, Ternano et Niniano.—Capitulum ix.]

[P]RÆDICATIONIS autem et sacramentorum ministrationis consortem sanctissimum virum Servanum habuit, quem ordinatum episcopum, quia tantæ genti ministeria solus impendere pastoralia non suffecerat, ad orthodoxam populo fidem docendam, ac opus solicite perficiendum Ewangelii, dignum per omnia suum effecit coadjutorem. [Ex Historia Beati Kentigerni.] Iste vero Servanus in primitiva pene Scotorum ecclesia discipulus venerandi pontificis Palladii fuit. Hunc Palladium anno post incarnationem dominicam, ut supra, sanctus papa Celestinus, longe credentibus ante Scotis, primum misit episcopum. Ille vero Scociam adveniens sanctum ibidem invenit Servanum, et eum, ut in vinea Domini Sabaoth operaretur invitans, doctrina postmodum ecclesiastica sufficienter imbutum, in omni Scotorum gente suum constituit suffraganeum. Hæc ibi. Erat itaque discipulus beato Palladio sanctus Terrananus pontifex, cui baptismate pater et universis litterarum et fidei rudimentis almificus doctor et alumnus. Discipulus etiam sancti Servani Kentigernus, a quo sacri baptismatis est fonte lotus, et in omni Christianæ religionis dogmate sive scientia perfecte doctus, qui tantæ perfectionis et gratiæ desuper datæ postmodum etiam et adolescens habitus est, ut magna per eum Deus atque stupenda dignatus est operari miracula. [Sigibertus.] Anno quoque quinto[3] postquam Palladius advenit Scociam, missus est ad Scotos Hibernienses ab eodem papa Celestino sanctus Patri-

[1] B. *recommences here.* [2] C. *omits* vel monachos—magna cleri.
[3] C. *omits* quinto.

cius, genere Brito, filius Chonches, sororis sancti Martini Turonensis episcopi, qui dictus est in baptismo Suchat, a sancto Germano Magonius, a sancto Celestino Patricius, a quo et episcopus ordinatus, per sexaginta annos, doctrina,[1] signis, et sanctitate excellens, totam Hiberniam insulam ad Christum convertit. Imperatoris istius Theodosii junioris temporibus, sanctum obisse [ferunt] Ninianum pontificem. Ipsum namque, secundum historiarum scripta, sub imperio sui patris Archadii et Honorii patrui scimus veraciter floruisse; nam eorum anno quinto beatus Martinus Turonensis episcopus obiit, cujus adhuc in carne viventis[2] alloquio sanctus meruit Ninianus saluberimo consolari. Australium quoque regni partium ultra fretum Scoticum prædicavit gentibus, quæ nondum cum aquilonalibus Scotis Christi legem suscipere meruerunt. Erat autem mirandæ virtutis vir et sanctitatis coram Deo et hominibus, ac innumerorum vivens miraculorum etiam post transitum hactenus, operatur mirificus; [unde Gregorius.] Quid mirum, si electi quique in carne positi multa facere mirabilia possunt, quorum ipsa ossa mortua plerumque in miraculis vivunt?

[De dejectione muri per Scotos et Pictos, et unde nomen accepit, et de subjectione Britonum Albanensium, etc.—Capitulum x.]

[D]URANTE vero famis memoratæ superius egestate Scotorum principes et Pictorum, assumptis Hibernicis, ad ejusdem muri fines utrosque, trans flumina Tyne et Esk, diverso navigii genere remigantes, undique per circuitum regiones invadunt, destruunt, et consumunt. Ubi modico post tempore quibusdam indigenarum ad pacem acceptis, aliis autem fugatis, aliis interemptis, totam a mari usque ad mare regionem sub protectione pacis suscipientes, hactenus abinde nequaquam abigi potuerunt, [Galfridus.] O divinam ob præterita scelera vindictam! ô tot per vesaniam Maximi tiranni bellicosorum militum absentiam, qui si in hujusmodi strage calamitatis adessent, non supervenisset populus quem non in fugam propellerent. Interea vero non cessant, ut superius per Bedam, uncinata hostium tela, quibus miserum vulgus de muris trahebatur, et solo crudeliter allidebatur. Quid plura? Relictis enim civitatibus, et muro celso, civibus iterum fugæ, iterum dispersiones multum solito desperabiliores, iterum insectationes ab hostibus, iterum crudeliores strages accelerant. Optinentes quæ cis citraque[3] murum sunt regiones, inhabitare cœperunt victores, ac citato repente rurali vulgo, cum suis sarpis quilibet,

---

[1] F. *omits* doctrina. [2] B. E. *omit* viventis.
[3] B. E. Optinentes autem quæ circiter.

et ligonibus, rastris, tridentibus, et fossoriis patulas in eo rimas foraminaque crebra perfodiunt, quibus ubique promptum habeant aditum etiam et recessum. Ab illis ergo foraminibus hæc deinde materia nomen hodiernum assumpsit, quod Anglica lingua sonat Thirlitvel,[1] Latina vero murus dicitur perforatus. Anno quoque regni regis Eugenii duodecimo, diabolus in insula Cretha specie Moyse Judæis apparens;[2] ad terram repromissionis per mare pede sicco perducere promittit, sicque plurimis necatis ac submersis, reliqui ad Christum convertuntur.

De Britonibus adhuc mittentibus epistolas ad Romanos pro succursu.—Capitulum xi.

DUM autem et hiis ac hujusmodi stragibus Britonum hinc inde populi grassabantur, regis Eugenii bellorum princeps et consul præcipuus[3] Grym, postquam custodis officio decem et novem annis fungeretur, quibus et regnum nobiliter rexit, et nobilius ad statum reduxit pristinum, morte propria senex obiit. Deinde post ejus mortem rex solus XIIII. annis regnavit. Etiam et ipse Pictis adjunctus crudele bellum contra Romanizatos Britones suscitare non distulit; sed et eos communi potentia totis viribus invasit: quibus vero confestim obsistere non valentibus, ad Romanos patricios mittitur, qui sub imperatoribus Theodosio et Valentiniano reipublicæ vices gerebant, Aetium videlicet, et Litorium, qui secunda potestate post Aetium ceteris præerat, ut eis ipsi sicut et aliis Romanorum subditis adversus Scotos et Pictos hostes ferocissimos opem inferre non recusent. **Beda.** Ad Aetium pauperculæ Britonum reliquæ mittunt epistolam, cujus hoc principium est: Aetio consuli gemitus Britannorum. Et in processu epistolæ suas ita explicant calamitates. Repellunt ad mare barbari, mare repellit ad barbaros; inter hæc duo genera funerum oriuntur, aut enim jugulamur aut mergimur. Neque tamen hæc agentes quicquam auxilii ab illo impetrare quiverunt, utpote qui gravissimis eo tempore bellis cum Bledla et Attila regibus Hunorum erat occupatus. Siquidem ab eis nihil habentes adjutorii tristes ad sua rediunt, atque concivibus suam denunciant repulsam. **Paulus.** Itaque Britanni cum rursus Scotorum Pictorumque concursionibus premerentur, mittunt Aetio epistolam lacrimis et ærumpnis refertam, ejusque quantotius auxilium efflagitant. Quibus dum Aetius nequaquam annuisset, eo quod contra viciniores occupatus hostes existeret, quidam Britannorum

[1] C. Thirlitwall. B. Thrylitweil. E. Thirlitweil.
[2] C. Moysis Judæis apparuit. [3] E. principatus.

strenue resistentes hostes abigunt, quidam vero coacti hostibus subiciuntur. Denique Scoti Pictique subactam extremam hujus insulæ partem, eam sibi habitationem facientes hactenus exinde nullatenus expelli valuerunt. Interea Theodosius imperator, dum absque viginti uno superioribus annis, quos cum Honorio patruo regnaverat, septem et novem annis regnavit, ex quibus cum Valentiniano genero suo viginti quinque gessisset, apud Mediolanum morbo [consumptus] obiit, et ibidem sepultus est. Hoc tempore sanctus Johannes baptista caput suum duobus monachis orientalibus venientibus Jerosolimam juxta quondam Herodis regis habitaculum revelavit.

De desperatis Britonibus cum rege suo Vortigerno, qui paganam gentem Saxonum, etc.—Capitulum xii.

EX Chronicis. At vero residui Britannorum, dum Scotorum continue formidarent impetum, ultra jam de Romanorum præsidio diffidentes, sui regis consilio gentem Saxonum anno Domini CCCCXLVII, vel potius XLIX, regis Eugenii tricesimo tertio, cum duobus ducibus Hors et Hengist, in suæ defensionis auxilium invitarunt. Sigibertus. Postquam Maximus insulam Britanniæ præsidio militum evacuaverat, irruerunt in eam Scoti et Picti, ceteræque nationes cum eis, et populum imbellem terramque totam cædibus et prædis vastare cœperunt. Accessit et aliud huic malo, quod rex Vortigernus, ad sui tutamen, et hostium impugnationem, gentem invitavit Saxonum paganorum. Ex Chronicis. Anno ut supra, cum Vortigerni Britonum regis iniquitas et animi levitas[1] omnibus per circuitum nationibus divulgata fuisset, insurrexerunt in eum a circio Scoti, Picti siquidem ab aquilone, qui regnum Britanniæ acerrimis infestationibus et laboribus impugnabant.[2] Nam ferro et flammis, prædis et rapinis, omnia consumentes, gentem peccatricem, quæ regio fastui et luxuriæ favebant, contriverunt; et sic plebs simul cum rege contaminata communi procellitur ultione. Et quos de servando[3] populo hostilis irruptio non attigit, fames prævalida penitus consumpsit. Et sic, quasi inter duas molas plebs contrita volveretur, ingruente peste, gladius grassabatur, adeo quod nec vivi sufficerent suos mortuos sepelire. Rex itaque cum populo desolato, et bellicis incursionibus fatigato, contra hostium irruptiones ignarus quid ageret, in desolationem inclinavit. Beda. Inito namque consilio quid agendum, ubi quærendum esset præsidium, ad evitandas vel repellendas tam feras tamque creberrimas aquilonalium gentium irruptiones; placuit tandem

[1] C. lenitas. [2] B. E. impugnabantur. [3] B. C. E. miserando.

omnibus cum suo rege Vortigerno, ut Saxonum gentem de transmarinis partibus in auxilium vocarent. Quod divino nutu constat esse dispositum, ut venirent contra improbos mala, sicut evidentius rerum exitus comprobavit.[1] Nam anno superius notato, gens Anglorum sive Saxonum, tribus advecta primo longis navibus, a Vortigerno rege Britonum invitata, locum manendi in Cancia, quasi pugnatura pro patria suscepit. Advenerunt igitur de tribus populis Germaniæ fortioribus, id est, de Saxonibus, Angulis et Jutis : porro de Anglis, hoc [est] de gentibus exortis ex illa patria, quæ Angulus dicitur, ceteræ gentes Anglorum omnes denominantur.

De adventu primo Saxonum, et diversis stragibus hinc inde datis, etc.—Capitulum xiii.

A BRITONUM deinde præsidio Romanis deficientibus, ex deliberato communi consilio Saxones invitantur. Qui, statim postquam advenerant, nova bella contra Scotos juncti Britonibus reparare captantes, procedunt ad Albaniam, ac eam hostiliter impetentes prædas plurimas abstulerunt. Econtra quidem et Scoti cum Pictis et Britonum parte sibi subjecta, nam Albaniam hiis diebus passim manentes colebant, suos collegerunt cuneos, regiones more solito trans Humbrium deprædantes. Galfridus. Saxones illico barbari confirmato fœdere cum Vortigerno sua remanserunt curia, sed et ex Albania Scoti, Pictique grandem valde fecerunt exercitum, et insulæ cœperunt aquilonares partes devastare. Quod ut audivit Vortigernus, milites suos cum Saxonibus collegit, atque trans Humbrium obviam pergens, hostes, qui vincere solebant, in fugam protinus repulit. Dedit autem Hengisto Vortigernus agros in regione plurimos Lyndisseya. Siquidem annorum ferme duorum spatio, crebras hinc inde strages conferunt, bella nequaquam publica commissa sunt. Suggerebant autem Vortigerno Saxones dolo, quod, si plures aliquos de sua patria stipendiarios habere disponeret, supradictos faciliter hostes sibi redderent superatos, quod et factum est. Nam, ut refert Beda, confluentibus certatim in insula memoratarum gentium catervis, grandescere populus cœpit advenarum. Ita ut ipsis quoque qui eas invitaverant indigenis essent terrori. Galfridus. Britones vero cum hoc vidissent, eorum timentes proditionem, dixerunt regi, quod eos ex regni finibus expelleret, sed Vortigernus suo diffugiebat acquiescere consilio, quoniam Saxones super omnes gentes propter filiam Hengisti Rowen, quam ante duxerat uxorem,

[1] B. E. probavit.

diligebat; unde Britones illico Vortigernum deserentes, Vortimerum filium regis, quem ante genuit, ut barbaros expelleret repente regem erexerunt. Willelmus. Vortimer vero, filius Vortigerni, cum se suosque Britones Saxonum dolo perverti cerneret, ad eorum expulsionem, post septem annos adventus eorum, mentem intendit.

De successione regis Dungardi et confœderatione tunc regis Britonum Vortimerii, filii Vortigerni, etc.—Capitulum xiv.

EUGENIUS namque, completis ærumnosæ regnationis suæ diebus, morbo prævalente mortuus est, vel, ut in quadam historia traditur, a Britonibus et Anglis ad austrum Humbri bello corruit, sibique frater ejus Dongardus in regni sublimatus solio, v regnavit annis, ac anno Domini CCCCLII regnare cœpit, et imperatoris Marciani, qui Theodosio successit, anno primo, qui Marcianus imperavit annis sex, et sex mensibus. Anno [1] quoque Dongardi secundo, Vortimerus, de quo supra, patre vivente continuo rex conclamatus, non tutum animo sentiens, nondum Scotis ad concordiam inductis, temere Saxones præceps offendere, ne forsan conjuncti viribus simul in Britones irruant, nuncios illico regi dirigit, qui fœdus solitum, quod contra Romanos olim pepigerant, in animi [2] securitate contra Saxones paganos reparatum fideliter in omnibus observaret. Paruit enim eis rex libenter in omnibus ac per omnia postulatis, qui suo regi cuncta per ordinem acta referunt, et concessa. Ille vero statim habilitate captata temporis, in eos subito cum suis irruens, ducem Hors fratrem Hengisti primo prœlio cum multis aliis interfecit. Occiso quidem Horso principe, Saxones Hengistum fratrem ejus in regem erigunt, quem ter eodem anno contra Britones pugnasse legitur, sed probitati tamen Vortimerii resistere non valens ad insulam Thanet confugit, ubi quotidie prœlio navali vexabatur. Tandem Saxones cimbas suas vix ingressi relictis mulieribus et parvulis in Germaniam redierunt. Deinde Vortimerio sorte fatali sublato, qui multum a facilitate patris abhorrens egregie regnum moderaretur, si Deus sivisset,[3] Vortigernus iterum in regni sustollitur regimen, et Saxones Britanniam redierunt. Marcianus imperator anno imperii sexto, set et eodem mensium numero transactis obiit, et Leo magnus illi successit, ac imperavit annis XVI. Obiit autem anno Marciani quinto rex Dongardus.

---

[1] E. *omits* Anno. B. *interlines it.* [2] B. C. E. F. omni.
[3] B. moderetur si diu vixisset. E. moderetur sivisset.

De reditu Saxonum post mortem [Vortimerii cum majori multitudine, etc.—Capitulum xv.]

IGITUR anno Domini quadringentesimo sexagesimo primo, Hengistus, audito obitu Vortimerii, qui per venenum, a sua noverca Rowen porrectum, extinctus fuerat, cum tribus millibus armatorum sibi sociatis in Britanniam advectus est. Sed cum tantæ multitudinis adventus iterum Vortigerno in rege creato principibusque regni nunciatum fuisset, indignati valde cum illis constituunt prœliari.[1] Quod cum Hengisto filia sua, Vortigerno injuste prius copulata, per internuncios patri clam indicasset; ipse Hengistus gentem Britanniæ sub specie pacis prodere cogitavit. Misitque legatos ad regem, dicens, se non tantum multitudinem conduxisse, ut sibi vel regno aliquam ingereret violentiam, sed ut sese et populum suum dispositioni committeret, ut quos rex optaret in regno retineret, et residui in Germaniam vela retorquerent.[2] Cumque talia regi necnon nunciarentur, ut dies et locus signarentur[3] ad hæc firmanda de communi consensu præfigerentur, jussit rex cives et Saxones kalendas Maii in pago Ambrii convenire, ubi prædicta firmarentur. Interim commilitonibus suis præcepit Hengistus, ut unusquisque longum cultrum infra caligas haberet, et, cum securius Britones colloquium tractarent, unusquisque paratus, facto signo, "nemet zoure Sexes," astantem sibi Britonem educto cultro jugularet. Quod ita factum est: Hengistus Vortigernum per pallium detinuit, ceteri autem astantes Britones, nihil talia præmeditantes, circiter quadringentos sexaginta viros, barones et consules jugularunt. Saxones quoque mox quasque provincias devastantes ingrassantesque, sublato[4] cives invaserunt, quasi lupi oves quas pastores deseruerunt, ecclesias, et ecclesiastica omnia ad solum usque destruebant, sacerdotes juxta altaria trucidabant, sacras scripturas igne concremabant. Viri religiosi et conjugati substantiam, conjuges,[5] et, quod majus est, libertatem relinquentes, extremas[6] ac transmarinas petebant regiones. Itaque nonnulli de miserandis reliquiis, qui ab hac clade evadere poterant, speluncas et nemora loca, quidam boreales partes, quidam australes, Scociam videlicet, Walliam et Cornubiam, petierunt. Alii vero, fame convicti, procedentes, pro accipiendis alimentorum subsidiis,[7] manus dabant hostibus, æternum subtrahi[8] servitium, si non continuo trucidarentur.

---

[1] C. prœlia. [2] C. retornarent. [3] B. C. E. F. *omit* signarentur.
[4] C. subito. [5] B. C. E. F. *insert* liberos. [6] B. C. E. F. exteras.
[7] E. præsidiis. [8] B. C. E. F. subituri.

[De successione Constancii regis, et divisione Britanniæ processu temporis inter Saxones in octo regnis.—Capitulum xvi.]

[C]ONSTANCIUS quoque frater Dongardo successit, anno Domini CCCCLVII, quique regnavit annis XXII. Vortigerno rege Britonum fulminis ictu percusso, vel, ut velit Galfridus, turre propria per Aurelium Ambrosium cremato, idem Aurelius in regem susceptus est a Britonibus. Nam, ut tradit [Willelmus] post mortem regis Vortimerii Britonum robur emarcuit, et jam tunc Britones perissent,[1] nisi solus Ambrosius Romanorum superstes, qui post Vortigernum regnavit, monarcha regni fuisset. [Beda.] Utebantur autem Britones eo tempore duce Aurelio Ambrosio, qui fuit vir modestus, et qui solus forte Romanæ gentis præfatæ tempestati superfuerat, occisis in eadem parentibus regium ferentibus nomen et insigne. Eo quoque duce vires capescunt Britones, et ex eo tempore nunc cives, nunc hostes vincebant, usque ad annum obsessionis Badamor montis, quando non minimas eisdem hostibus strages dabant, XLIIII. circiter anno post eorum adventum in Britanniam. Subjugata siquidem a Saxonibus Britannia, cœperunt processu temporis octo reges Saxonum regno inter se partito regnare, qui nihil potius quam Christum et Christianorum subvertere cultum scisciebant, dilatantes sua regna, et pro uniuscujusque possibilitate regnis suis limites[2] imponentes, quorum hic nomina consequuntur. Primum utique regnum fuit Kancia, cujus primi reges Hors et Hengist. Secundum vero Suthsax, cujus rex primus Ellen regnare cœpit anno Domini CCCCLXXVII, Aurelio regnante super Britones. Tertium Westsax temporibus Uthar initium sumpsit a rege Terdicio. Quartum deinde Estsax sumpsit initium temporibus Arthuri regis ab Erkenwyno. Quintum est Anglia, cujus rex primus Wlpha. Sextum regnum Marciorum incepit a rege Creodda. Septimum regnum, Deirorum cœpit ab Alle. Octavum est regnum Bernyciorum,[3] quod sumpsit initium ab Adda; et hæc ultima duo regna de regno Northumbriæ diviso facta sunt, quod postmodum in uno regno reintegratum est. Et hoc de Saxonum adventu primo lectori sufficiant ad præsens.

---

[1] B. C. E. F. pessum issent. [2] C. lites. [3] B. C. E. F. Berwiciorum.

[De confœderatione regis Britonum Aurelii Ambrosii cum Constancio rege Scotorum contra Saxones, et vate Merlino. —Capitulum xvii.]

[C]ONSTANCIO deinde regi rex Britonum Aurelius Ambrosius salutem misit, ac intermissis nunciis ab eo diligenter expetiit, ut ipse paganis Saxonibus, veri Dei[1] Christianæque religionis assiduis hostibus, bellum non tardaret inferre, Britonibusque, confœderationis præhabitæ gratia, subveniret consociis sua parte; et fœderi namque per Vortimerium nuper inito rex consentit, et iteratum pro perpetuo duraturum magnis intervenientibus sacramentis, si quidem Aurelius hoc idem faceret, confirmavit. Nuncii vero, cunctis prospere, pro quibus advenerant, expeditis ad votum negotiis, cum aliquibus regiis[2] secum ambasiatoribus iterum ad propria sunt regressi. Misit enim Aurelius eo tempore Pictorum regi Drostano nuncios etiam, eodem oneratos negotio, qui præventus ab Hengisti nunciis, cui fœdus amicitiæ[3] contra Britones, et tutum in necessitate receptaculum, promiserat, neque pacis solummodo securitatem ulterius Aurelio præstare curavit. Unde, postquam Hengistus in finibus Canciæ regnum firmaverat, promissione Pictorum confisus, fratrem suum Octam, ac filium Eubusam, probitate viros et audacia probatos, ad boreales occupandas Britanniæ partes, et ad resistendum Scotis, suosque compescendos impetus emisit. Venientes igitur dicti milites statim a Pictis cum hillari vultu recepti sunt, quibus etiam adaucti numero bellum paulisper et Scotis et Britonibus intulerunt. Conjuncti de cetero simul Britones, et Scoti, contra Pictos semper et Saxones pugnaverunt. Aurelii regis simul et sui prædecessoris Vortigerni diebus, vates quidam ex Cambria, Merlinus nomine, plura quasi prophetice cecinit ad intelligendum obscura, quæ, donec contingant nullatenus aut vix a quoquam discerni valeant, sed contingentia sæpius, vel postquam acciderint, a multis creduntur ignosci:[4] hæc autem quæ prædixerat, in chronicis Galfridi libro sexto prope finem reperies. Unde quidam,

Vortiger in veste regali sedit honeste,
Merlino stante ventura pericula fante.

Sic enim incipit, "Sedente Vortigerno super ripam exhausti stagni, etc." Quod autem Britones a Saxonibus de regno fuissent

---

[1] E. *omits* Dei. B. *interlines it.*
[2] C. F. *omit* regiis.
[3] B. C. F. amicissime.
[4] B. C. E. F. agnosci.

expellendi, suis aperte continetur dictis; etiam Saxones prius a Danis superandi, postmodum a Neustrensibus, id est, Normannis, dejiciendi, quæ quidem per omnia nostris diebus noscuntur veraciter perimpleta. Ab hiis itaque, qui modo regnant in Anglia, Normannis iterum Britones, concomitantibus[1] Armoricis gentibus et Albanicis, regnum erepturos pristinum prædixit, et inibi de cetero regnaturos. Ceterum divinationis hujusmodi futura, quæ nondum, ut putatur, fiunt, sive fienda contingent, an non ejus constant arbitrio, cui præterita simul et futura præsentia continue præsto sunt?

[De successione regis Congalli, et renovatione fœderis inter Scotos et Britones, etc.—Capitulum xviii.]

[P]OSTQUAM vero mortem Constancii, qui[2] diu morbo decoctus occubuit, ejus nepos Congallus ex fratre Dongardo, regnum anno Domini CCCCLXXIX, suscepit, et anno Zenonis imperatoris sexto, qui Leoni successit, cujus filiam duxerat in uxorem: regnavit autem rex annis similiter XXII, sicut et patruus prædecessor. Etiam et cum Congallo, statim ut in regem coronatus est, per regis Aurelii nuncios, amicitiæ fœdus innovatum confirmatur. Invalescebant namque bella Saxonica contra Britones, novis assidue supervenientibus turmis, et tantis[3] undique copiis, quod eos ex regno nequaquam valebant abigere; sed magis magisque numero malitiaque de die proficientes in diem prævaluerunt. Ex omnibus paganorum terris, maxime tamen Germanicis, ut ad cadavera corvi, naves armatæ conveniunt, quibus eorum vehementer adauctus est numerus, et Britonum quotidie minoratus. Intestina dissentionis etiam clade continua robur eorum nimium indulgens variis adeo divisum est partibus, quod si non Aurelii cum austeritate juvisset prudentia, tunc regnum procul dubio perdidissent. Suo quidem omni tempore Britones Scotorum gentibus amicitiam, et ipsi mutuo Britonibus observabant. Non enim eos ulla deinceps adversariorum sejunxit versutia, nulla de cetero suæ pacis aliena pactum effregit sævitia, nec suarum protinus gentium altrinseca dissentio, vel injuria, suam amicitiam dissecuit; ymmo festina reparatio fortiori potius dilectione colligatos solidabat. Pugnatum est ergo continue contra invicem a Saxonibus et Pictis, adversantibus eis Scotis et Britonibus, quousque

[1] B. E. communicantibus.
[2] C. Post mortem vero Constancii, quidem. B. E. Post mortem vero Constancio qui diu morbis decoctus.
[3] C. tandem.

superiorem manum optinentes Scoti Pictos omnino[1] pessumdarent, et a Britonibus, propria licet incuria, Britanniam Saxones eripuissent. Unde Willelmus; denique conjuncti simul Britones et Scoti contra Saxones et Pictos bello sæpius dimicabant. [Beda.] Interea Saxones et Picti, quos eadem et una necessitas in castra contraxerat, bellum junctis viribus adversum Britones et Scotos susceperunt.

[De primo rege Francorum baptizato, nomine Clodoveo, etc.—Capitulum xix.]

[C]LODOVEUS vero Francorum rex, anno Congalli regis primo[2] vel circiter, baptizatus est, in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, a sancto Remigio, et cum eo sui exercitus ad tria millia, cunctusque Francorum populus, exemplo sui consequenter baptizatur. [Sigibertus.] Originem vero gentis Francorum de relatu fideli majorum, hanc esse notificemus. Post illud famosum et cunctis notum seculis Trojanæ civitatis excidium, victoribus Græcis reliqui[3] Trojanorum cedentes, pars quædam cum Enea ad fundandum Romanum imperium ad Italiam perrexit, pars una, scilicet decem millium, duce Anthenore in finitimas Pannoniæ partes secus Meotidas paludes pervenit, ubi civitatem ædificantes, ob sui memoriam Sicambriam vocaverunt. In qua cohabitantes multis annis magnam coaluerunt in gentem, et crebris incursibus Romanum solum usque Gallias ferocitatis suæ vestigia dilataverunt. Hos adeo Romanis infestos Constans Cæsar, filius magni Constantini, bello pressit, et tandem Romano imperio subjectos aliquantulum a sua ferocitate mansuetos fieri coëgit. Post aliquot annos, Alanis rebellantibus contra Valentinianum imperatorem, qui cum eos debellare non posset, eo quod intransibiles Meotidæ tutarent eos paludes, promisit imperator, quod si qua gens has paludes intrando rebelles Alanos posset conterere, decem annis a tributo liberam redderet. Hac illecti sponsione, fortitudine sua simul et prudentia confisi, duce Priamo, Meotidas paludes Romanis invias ingressi, gentes Alanorum exsuperantes Valentiniano satisfecerunt. Imperator autem, eorum virtute delectatus, eos, qui prius Trojani, postea Sicambri vocati fuerant, Attica lingua Francos, quod interpretatur Latina feroces, appellavit. Ab illo tempore tantum virtus eorum crevit, ut totam Germaniam, et usque juga montis Pirenæi, Gallias, et ultra, subjugaverunt. Alii Francos ab Hectoris filio Francione volunt

[1] C. omnes. [2] B. C. E. x. F. decimo.
[3] C. reliquiæ. B. reliquis. F. reliquia.

appellari. Dicunt enim, quod post excidium Trojæ multitudo magna inde fugiens, et in duos postea populos dividens, alia Francionem super se regem levabat, alia Thurcum nomine secuta, sic et ex eis duos populos Francos et Thurcos appellari.

[De eodem, et tempore quo primum habuerunt originem ac regem, et de regia successione, etc.—Capitulum xx.]

[V]ERUM undecunque denominati sunt Franci, quantum altius historici colligere poterant, diebus ultimis Valentiniani principis, aut Graciani primis, quidam Priamus vel super eos regnare, vel eorum dux esse cœpit. Non Priamus ille magnus rex Trojæ, sed Priamus qui, post multa tempora, de filiis nobilissimi militis Hectoris in Francorum chronica legitur descendisse. Igitur anno primo Graciani, qui Valentiniano successit, in commune Franci deliberant, ut et ipsi sicut aliæ gentes regem habeant, et ipsum Priamum regem constituunt, qui super eos regnavit annis V, cui Marcomirus filius ejus succedens, annis XXXIII regnavit. Hos enim duos in quadam chronica, non reges, sed duces fuisse, legitur. Sic enim habetur; Imperatoris Honorii temporibus, Sampnone et Marcomiro Francorum ducibus defunctis, Franci, regem habere volentes, filium Marcomiri ducis Pharamundum in suum erigunt regem, qui regnavit annis XI, cui Clodius crinitus filius ejus succedens regnavit annis X[VIII, cui cognatus ejus Meroveus succedens, et regnavit annis X,] [cui] filius ejus Hildericus succedens, regnavit annis XXIIII, cui Clodoveus filius ejus, de quo fit mentio, succedit, et regnavit annis XXX. Ceterorum quoque nomina regum Francorum, succedentes[1] et tempora noscere captans, isto libro consequenter LII° capitulo reperiet. Anno Congalli XV, imperatore Zenone mortuo, qui decem regnavit et novem annis, Anastasius ab Augusta assumptus, imperator simul et Augustæ maritus cunctis innotuit, et imperavit annis XXV. Cœpit anno Domini CCCCXCIII, Congalli regis etiam anno XVI.[2] Sanctis Gyberianus Scotus cum fratribus suis et sororibus Galliis peregrinatus, urbem Remensem vita morteque sua perlustravit. Ejus autem anno XVII, letaniæ, quæ vocantur[3] rogationes, a beato Mamerto Viensi episcopo institutæ sunt, et in Scocia promulgatæ. Eodem autem anno duces duo Saxonum, Terdix videlicet, qui primus regnavit in Westsax, et filius ejus Kenrik, in Britanniam cum quinque navibus advehuntur, et ipso applicationis die bellum cum Britonibus committentes vicerunt.

---

[1] C. F. successiones. B. *interlines* successiones. E. *leaves a blank.*
[2] B. E. XV.
[3] B. C. E. F. dicuntur.

[De successione Gonrani, et renovatione fœderis cum Uther, etc.—Capitulum xxi.]

[B]ELLA quoque publica Congalli temporibus nulla, irruptiones variæ, Saxonibus et Pictis insultantibus, fuisse leguntur. Illi vero decedenti Gonranus frater ejus, filius etiam Dongardi, vir ætatis provectæ, successit, anno Domini D primo, necnon imperatoris Anastasii nono, regnavitque XXXIIII annis. Ejus regnationis principiis, inter ipsum et Britones emergere bella cœperunt; nam statim ut sublatus esset e medio nobilis ille princeps Britonum Aurelius, Saxonico proditorie potionatus veneno, nequaquam Britones, vel fœderatis pacem amicis, vel sibimet concordiam noverant ulterius observare. Ejus vero laudes eximius Britonum historicus Gyldas præ ceteris eorum regibus non tacuit, ymmo posteris eleganti stilo, sua gesta fideliter conscripta dereliquit. Erat enim fortis pede, fortior equo, largus et audax, in divinis obsequiis sedulus, cunctis modestus, et ad exercitum regendum doctissimus. Obeunti tandem sibi frater ejus Uther successit, inter suos civilium bellorum nimius excitator. Nitebatur etiam et ipse quorundam instigatione regionem Westmeriam, cum aliis annexis regionibus, Scotis eripere, quibus possessione pacifica tantis transacti temporis gaudebant annis. Sed hostium impetitus undique paganorum incursibus, cum rege pristinum renovare fœdus consentiit, atque partis utriusque nunciorum intercessione concordes ad invicem sunt effecti. Anno Gonrani regis octavo, pagani præscripti Terdix et Kenrik, una die quinque millia Britonum cum rege suo Nathanleod occiderunt. Etiam ejus anno XIIII, Stuff et Wythtgar pagani Saxones, cum paucis navibus Britanniam advehuntur, et apud Terdixore bellum cum Britonibus committunt, et omnes in fugam versi sunt. Ejus anno XVIII, obiit sancta Brigida, virgo sancta Deo dilecta, Dunoque sepulta est. Eodem anno Cherdix et Kenrik apud Cherdixforde pugnaverunt contra Britones, et victores exstiterunt, ac in Westsax deinde regnandi potestatem optinuerunt.

[De historico Gilda, et de quibusdam prophetiis suis metricis. —Capitulum xxii.]

[H]OC citra[1] tempus Gyldas obiit,[2] verus historicus et facetus, qui in insula Avallone vetusta sepultus est ecclesia. Cui, sicut

---

[1] B. C. circa. [2] E. *omits* citra tempus Gyldas obiit.

variis testatur historiis, Britanni debent, si quid inter ceteras gentes habent notitiæ. Quidam ipsum Arthuri fuisse capellanum volunt, et quidam non, sed ejus primis et ante floruisse diebus. Hic in eadem insula Avallone, affectu non modico locique sanctitudine delectatus, diutina perhendinatione mansit. In ea vero vitam Deo placabilem atque solitariam ducens ad tantam pervenit gratiam, ut et miraculis et spiritu sæpius prophetiæ meruit divinitus decorari. Multa quidem et vera, quorum prosaice quædam et quædam metrice, prædixit experta. Sed pauca quædam operis sui metrici, quæ, secundum nostri temporis expositores, nondum accidisse putantur, huic operi præsenti capitulo placuit inserere quæ sequuntur. Et primo sequitur de continuatione confecti fœderis inter Scotos et Britones, incepti prius a Carausio, deinde fideliter a Conano servati, sed et ab Aurelio Ambrosio reparati, necnon a multis hucusque principibus quamvis non omnibus continuati. [Gildas.]

Britti[1] posteritas cum Scotis associata,
  Anglica regna premet, marte, labore,[2] nece.
Flumina manabunt hostili tincta cruore,
  Perfida gens omni lite subacta ruet.
Quem Britonum fundet Albanis juncta juventus,
  Sanguine Saxonico tincta rubebit humus.
Regnabunt Britones Scotorum gentis amici.
  Antiquum nomen insula tota feret.
Ut refert aquila veteri de terra[3] locuta,
  Cum Scotis Britones regna paterna regent.
Regnabunt pariter in prosperitate quieta,
  Hostibus expulsis, judicis usque diem.

[De eisdem prophetiis, et sanctis Brandano et Machute.—Capitulum xxiii.]

[E]TIAM et hæc de quibusdam casibus Scotis contingendis inter cetera cecinit dicens:

Fata ducis celebris super omnia Scocia flebit,
  Qui loca septa salo junget ubique sibi:
Principe magnifico tellus viduata vacabit,
  Annis bis ternis, mensibus atque novem.
Antiquos reges, justos, fortes, locupletes,
  Largos, famosos, Scocia mœsta luget,
Ut Merlinus ait, post reges victoriosos,
  Regis more carens, regia sceptra reget.

---

[1] B. C. E. F. Bruti. [2] F. cruore. [3] F. turre.

Væ canet Albania tantis præsaga ruinis,
  Totaque gens propria fraude perempta jacet.
Serviet Angligenæ regi per tempora quædam,
  Proth dolor! Albania fraude subacta sua.
Quod respirabit post funus regis avari,
  Versibus antiquis prisca Sibilla canit.
Candidus Albanus patriotis causa ruinæ,
  Traditione sua Scotica regna teret.
Rex borealis enim numerosa classe potitus,
  Affliget Scotos, ense, furore, fame.
Extera gens tandem sociorum fraude peribit.
  In bello princeps Noricus ense cadet!
Gallica quem gignet, qui gazis regna replebit,
  O dolor, ô gemitus, fratris ab ense cadet!
Tristia cessabunt quæ prospera fine sequentur,
  Pacis et adveniet tempore grata quies.
Historiæ veteris Gildas luculentus orator,
  Hæc retulit parvo carmine plura notans.

Justinus senior, imperator Christianissimus, Anastasio perfido succedens anno Domini DXVIII, imperavit annis X, et anno regis Gonrani XXVIII mortuus est. Cui successit ex sorore nepos ejus Justinianus eodem anno, videlicet, incarnationis dominicæ DXXVIII, et imperavit annis XXXVIII. Ipse libros Romanarum legum in uno volumine, quod Justinianum vocatur, abbreviavit. Anno itaque regis XXX, Terdix et Kenrik filius ejus Wectam insulam ceperunt, et illam nepotibus suis Stuf et Wychtgare dederunt. Et hoc tempore [Dionisius] in urbe Roma Paschalem circulum decennovenalem composuit, et anno Domini DXXXII incepit. Eo tempore sanctus Brendanus in Scocia floruit, qui et magnæ abstinentiæ vir et in virtutibus clarus, trium fere millium monachorum pater fuit. Hic quoque Fortunatas insulas septennali navigatione perquirens, multa miraculo digna vidit. A quo sanctus Machutes, qui et Macloveus, baptizatus et regulariter educatus, ac ipsius navigatione socius, in Britannia miraculis et sanctitate claruit.

[De morte Gonrani regis, et successione Arthuri in regno Britonum.—Capitulum xxiv.]

[G]ONRANUS utique plenus dierum, postquam in regno triginta quatuor impleverat annos, apud Innerlochyn, a suo nepote filio fratris Eugenio vel Eochodio Hebdre insidiis cir-

[1] F. peracta.

cumventus, interiit: cujus ad sepeliendum corpus ad ecclesiam sancti Orani delatum est, ubi patris et avi funera quiescunt in Hy insula. Uxor vero post ejus mortem regina, cum filiis suis Rogenano et Aydano, ad Hiberniam clam aufugit, ubi, dum vel ipse vel frater ejus regnabat, et usque mortem permansit: filii tamen sui, cum perfectæ pubertatis annos, et militiæ robur habuissent, animo regis intercedentium amicorum mitigato precibus, ad patriam redeuntes in pace de cetero quieverunt; de quibus, ut infra suo loco patebit, amplius est dicendum. Cum enim Vther rex Britonum, sicut bonæ memoriæ frater ejus Aurelius, Saxonum perfidia veneno perisset, filius ejus Arthurus factione quorundam in regno successit, quod tamen illi debitum de jure non fuerat, sed Annæ sorori potius vel suis liberis. Illa namque de thoro procreata legitimo, consuli Loth Scoto et domino Laudoniæ, qui de familia ducis Fulgencii processit, nupta fuit: ex qua duos filios genuit Galwanum nobilem et Mordredum, quem aliter ex adverso genitum nonnulli tradunt, sed non tenet. Arthurum regnasse Gonrani diebus regnationis certum est, et post ejus decessum septem annis. Nam anno Domini quingentesimo quadragesimo secundo, sicut variis apparet in scriptis, obiit Arthurus, sed quoto regnum susceperat anno mihi non notuit.[1] Sed quare assumptus est Arthurus in regem, omissis legitimis heredibus, patere poterit per Galfridum, qui, ut dicit, defuncto Uther Pendragon, convenerunt ex diversis provinciis proceres[2] Britonum in civitate Cilcistriæ, Dubricio Urbis Legionum archiepiscopo suggerentes, ut Arthurum filium ejus in regem consecrarent;[3] arguebat enim eos necessitas, quia, audito prædicti regis obitu, Saxones concives suos ex Germania invitaverunt, et duce Colgerino ipsos exterminare nitebantur.

[De eodem Arthuro.—Capitulum xxv.]

[D]UBRICIUS ergo calamitatem patriæ dolens, associatis sibi episcopis,[4] Arthurum regni dyademate insignivit. Erat autem Arthurus quindecem annorum juvenis inauditæ virtutis et largitatis, in quo tantam gratiam innata bonitas præstiterat, ut a cunctis fere populis amaretur. Insignibus itaque regiis initiatus, solitum morem servans largitati indulsit,[5] confluebat ad eum tanta multitudo militum, ut etiam quod dispenderet

---

1 B. E. *omit the rest of this chapter.* 2 C. F. gentes Britonum et proceres.
3 C. F. sublimarent et consecrarent.
4 C. F. *insert* propter periculum eminens futurum.
5 C. F. *insert* propter ejus admirabilem libertatem [F. largitatem] cum aliis virtutibus.

deficeret. Sic cui inest naturalis largitio[1] cum probitate, licet ad tempus indigeat, nullatenus tamen continua paupertas ei nocebit.[2] Hæc ille. Ut ad propositum revertar notanter dixit.[3] Arguebat autem eos necessitas quæ utrobique non habet legem quia[4] necessitas facit licitum, quod alias non esset licitum. Sed quæ vel qualis fuit ista necessitatis multum determinat. Sed tamen luculenter colligi potest per ipsius processum quia tunc Gualwanus qui sic et Waulwanus dicitur et frater[5] Modredus pueri erant impuberes, quia jam presupposito,[6] ut prediximus, quod Arthurus quando assumptus est in regem, fuit annorum quindecem, diversis eruptionibus, bellicis per eundem Saxonibus interim illatis, post hujusmodi bella a tempore regnationis ejus edita, sic loqui exorsus est Galfridus.[7] Hiis itaque gestis cum et post pauca, erat tunc Walwanus filius predicti Loyth, duodecem annorum juvenis, obsequio Sulpicii papæ ab avunculo traditus, a quo arma recepit. Hæc ille. Et ideo merito ingruente tanta necessitate potius adolescens tendens ad virum eligitur, quam in cunabulis, puer[8] et hac forte de causa movebat bellum Modredus contra Arthurum in quo alteruter fatis cessit. **Scribit tamen Galfridus**, Modredum et Galwanum fuisse filios Annæ sororis Aurelii patrui Arthuri, dicens sic: Loth autem qui tempore Aurelii Ambrosii sororem ipsius duxerat, ex qua Galwanum et Modredum genuerat. Infra tamen vocat Arthurum avunculum ejus, sic dicens: Erat tunc Walwanus filius predicti Loth duodecem annorum juvenis, obsequio Sulpicii papæ ab avunculo traditus a quo arma recepit.[9] Hæc ille. Sed clare constat, quod eo tunc non erant superstetes neque Aurelius nec Uther. Ideo colligitur quod Arthurus fuit iste avunculus.[10] Hæc ille. Hæc sagatiori lectori

---

[1] C. F. largitas. [2] C. F. ei dominari poterit *and omit* hæc ille.
[3] C. F. revertamur, ubi dicitur. [4] C. legem nam multociens.
[5] C. F. necessitas non multum declarat. Nam satis luculenter apparere poterit et colligi ex dictis ejusdem processis quia tunc Gawanus et ejus frater.
[6] C. F. et posito. [7] C. F. sic loquitur Galfridus.
[8] C. F. in periculis puer in cunabulis.
[9] C. F. *omit* a quo arma recepit. Hæc ille.
[10] C. F. *omit what follows, and add,* qui obsequio papæ eum tradiderat: alibi tamen legitur Mordredum fuisse sororium Arthuri. Unde scriptor de prophetia venerabilis Bedæ, et ejus scriptis. Beda venerabilis de Anglia sic prophetizans dixit:

Villa super Twedam fert Anglis te [F. ter] fore prædam.
Gaude per Bedam, qui scripsit verbula quædam,
Libro de gestis Anglorum scripta potestis.
Ceteris quod pestis erit Anglis littera testis,
Prædixit Christi vir genti credulus isti.
Stragi dolo tristi mala gens semper studuisti;

ad retractandum remitto. Quia ea ad concordiam reducere de-facili non video. Verius tamen credo sicut alibi legi Modredum fuisse sororium Arthuri et sic habemus intentum hujus capituli.[1]

Sequitur Capitulum xxvi.

Ebria gens, fidei fictæ, gens Ingluviei,
Gens peravara [F. peramara] rei, gens nequam progeniei.
Est ter [F. tibi] ventura gens Francorum nocitura,
Te subversura semper sine spe labitura [F. valitura],
Non gens Francorum tantum sed spreta proborum,
Gens tibi Scotorum fiet major dominorum.

Hæc ille Beda. Nota quod anno Domini DXLII. Arthurus in bello letaliter vulneratus, abiit ad sananda vulnera in insulam Avallonis evectus. Non legimus quo fine pausavit, sed quia in ecclesia monasteriali de Glasinbery dicitur esse tumulatus, cum hujusmodi epithaphio, sic eum ad præsens ibidem credimus, unde versus:

Hic jacet Arthurus rex quondam rexque futurus.

Credunt enim quidam de genere Britonum eum futurum vivere, et de servitute ad libertatem eosque reducere, etc. Contemporaneus fuerat Arthurus sancti Columbæ, sanctus etiam Constantinus rex Cornubiæ eodem tempore reliquit regnum terrenum, adhærendo et invitando [F. invocando] regem cœlestem, et cum sancto Columba in Scociam venit, et fidem Scotis prædicavit, monasterium de Goven fundavit et abbas fuit, et Pictis prædicavit; terram totam de Kintyre convertit, et ibidem martirio occubuit, etc. Item sanctus Columba convertit Kenden regem Pictorum, et gentem ejusdem, et abbas fuit in Hybernia, in monasterio quod vocatur Campus, et in Scocia, in monasterio Gensy, non fuit episcopus sed monachus.

[1] B. E. *substitute the following as chapter xxv.*:—

DE EODEM ARTHURO.—Ca.m 25.

Henricus, libro iiii°, surrexit apud Britones anno gratiæ 535 Arthurus belliger quasi octo denis, qui contra Saxones duodecies victor fuit, primo super flumine Gleny, item quater super flumine Douglas [E. Ouglas], quod est in regione Ines. R. hodie fluvius ille vocatur Anglice Douglas et currit sub urbe de Wygan per x. miliariæ a fluvio de Mersee distante, in comitatu Lancastriæ. Henricus, item vi° super flumine Bassa, vii super Lincolum in silva Celidonis quæ Britannice vocatur Caetcoit Celedon. Nono apud urbem Caerlio, xii° in monte Vadonis. Willelmus de Religione libro primo. Hic est Arthurus de quo unge Britonum delirant dignus plane quam fallaces sed veraces historicæ predicarent quippe qui labantem patriam sustinuerit qui infractos civium animos ad bellum acuerit, postremo in obsidione Badonici montis nongentos hostium solus profligavit. R. In quibusdam chronicis legitur quod Cerdicus, sæpius cum Arthurio confligens, si semel vinceretur alia vice acrior surrexit ad pugnam tandem Arthurus extediatus post xxvi. annum adventus Cerdici fidelitate sibi jurata dedit ei Hampteschiram et Somersetam, quam partem vocavit Westsexiam. Item legitur in chronicis Anglorum quod Mordredus nepos Arthuri regulum cupiens sed solum Cerdicum metuens dedit Cerdico quosdam alios pagos ut sibi faveret. Cerdicus autem hiis consentiens suas provincias novis Saxonibus instauravit et coronatus est more gentili apud Wintoniam; Mordredus vero coronatus est super Britones apud Londoniam; Vecta tamen insula Withgaro nepoti Cerdici remansit. Verumptamen

De successione trium regum, Eugenii, Convalli, atque Kynatel sive Connyd, etc.[1]—Capitulum xxvi.

EUGENIUS, qui et Eochodius Hebdre, occiso patruo Gonrano, regnum suscepit anno Domini v^c^xxxv,[2] et regnavit annis xxiii.[3] Suæ regnationis anno octavo, et imperatoris Justiniani decimo quinto, commissum est Britannia bellum inter Britonum regem Arthurum et suum nepotem Mordredum, quo bello cecidit vulneratus ad mortem uterque cum multitudine copiosa Britonum, pariter et Scotorum. Totum namque tempus sui regiminis cum Saxonibus et Pictis assidue dimicando transduxit, illi quandoque vel illis fortuna victoriam concedente: pacem cum Britonibus, et pristinæ colligationis vinculum diligenter observans, sæpius eis etiam persona præsens subsidium contra paganos exhibuit. Illi vero post mortem successit frater ejus Convallus anno Domini v^c^lviii,[4] et imperatoris Justiniani tricesimo primo, regnavitque x[5] annis. Eo regnante Scotis anno octavo, et Pictis Brudeo filio Mealochon anno sui regni nono, qui erat annus Domini quingentesimus sexagesimus

secundum historias Britonum Arthurus postmodum cum Mordredo confligens occidit eum et occisus est ab eo in valle Avaloniæ juxta Glaston sepultus, cujus corpus postmodum etiam cum corpore Suenuc veræ vxoris suæ sub anno Domini millesimo Clxxx, tempore regis Henrici secundi repertum est et ad ecclesiam translatum, sicut refert Giraldus . D . primo capitulo igitur, qui tunc vixit, et ossa Arthuri contractavit. Ceterum de isto Arthuro quod inter omnes chronographos [E. solus Galfridus] sic extollit mirantur multi quomodo veritatem separare possunt, quæ de eo predicantur, pro eo quod Arthurus sicut scribit Galfridus ter dena regna adquisivit, si regem Francorum subjugavit si Lucium procuratorem reipublicæ apud Italiam interfecit, cur omnes historici Romani Franci Saxonici tot de tanto viro omiserunt qui de minoribus viris tot minora retulerunt. Ad hæc dicit Galfridus suum Arthurem regem Francorum Frollonem vicisse tamen de Frollonis nomine nusquam reperiatur apud Francos. Item dicit Arthurum tempore Leonis imperatoris Lucium Hiberium reipublicæ procuratorem extinxisse cum tamen juxta omnes historias Romanas constet nullum Lucium eo tempore rempublicam procurasse, neque illum Arthurum nullatenus tempore Leonis regnasse, neque etiam tunc natum fuisse set tempore Justiani, qui quintus fuit a Leone. Deinde Gaufridus dicit se mirari quod Gildas et Beda nullam de Arthuro in suis scriptis fecerint mentionem immo magis mirandum puto cur ille Gaufridus tamen extulerit, quem omnis antiqui veraces et famosi historici pene intactum reliquerunt, sed fortassis mos est cuique nationi aliquem de suis laudibus attollere accessimus, ut quemadmodum Græci suum Alexandrum, Romani suum Octovianum, Franci suum Karolum, Scoti suum Gregorium, Angli suum Ricardum, sic Britones suum Arthurum præconantur, quod sepe contigit, sicut contigit Josephus aut propter historiæ decorem aut propter legentium dilectationem aut ad proprii sanguinis exaltationem.

[1] C. *adds* et adventu sancti Columbæ. [2] C. dxxxv.
[3] B. E. xiii. [4] C. dlviii. [5] C. decem.

quintus[1] ex Hibernia venit in Scociam sanctus presbiter et abbas Columba, vir vitæ non minus mirabilis quam venerabilis, monasteriorum fundator, et multorum pater et instructor monachorum. Hic cum Jona propheta sortitus est nomen. Nam quod Hebraica lingua Jona, Latina vero Columba dicitur, Græca vero Peristera vocitatur. Nomina virorum duodecim, qui cum sancto Columba Scociam adnavigaverunt ex Hibernia, sunt hæc: duo filii Brendini, Baythenus, qui et Coninus, sancti Columbæ successor, et Cobthacus frater ejus; Aernanius avunculus sancti Columbæ; Dormicius ejus ministrator; duo filii Rodaini, Rus et Fechno; Scandalaus filius Bresaili, filii Endei; Eoghodius; Thocammeus; Mocifirus Cetea; Cayrnaanus, filius etiam Brandini, filii Melgy; Grillanus. Die quodam et eadem hora qua commissum est bellum in Hibernia, quod Ondemone Scotice dicitur, idem homo Dei coram eodem rege Convallo filio Congalli conversatus in Scocia, narravit per omnia, tam de bello commisso, quam etiam de regibus quibus Deus donavit victoriam de inimicis. Sancti vero Columbæ post adventum anno secundo mortuus est rex Convallus, et illi statim frater ejus Kynatel sive Connyd eodem anno succedens in regno, post annum et tres menses decessit.

[De angelo librum vitreum deferente sancto Columbæ consecrationis regiæ, et successionis Aidani.—Capitulum xxvii.]

[A]bamnanus. Hiis itaque temporibus cum [in] insula, cui nomen Hymba, sanctus Columba mansisset, nocte quadam, mentis in extasi, vidit angelum Dei vitreum in manu librum regum ordinationis gestantem, quem ut legeret sancto Columbæ porrigebat, qui cum tertia nocte, secundum quod ei in libro jussum fuerat, Aydanum filium Gonrani regem ordinare recusaret, cum fratrem ejus Jogenanum magis diligeret, extendens subito manum angelus flagello sanctum virum percussit. Cujus in latere linosum omnibus suæ vitæ diebus permansit vestigium. Hoc itaque verbum intulit, pro certo scias, inquiens, quia cum hoc libro sum ad te missus a Deo, ut, juxta quod in eo legisti, regem ordines Aydanum, quod si nolueris huic obsecundare jussioni iterato te percutiam. Itaque cum angelus Domini per tres continuas noctes eundem in manu vitreum habens codicem eidem sancto apparuisset, et divina jussa de regis ejusdem ordinatione commendasset, ad Ionam transnavigavit insulam, et ibidem Aydanum hiis diebus adventantem, sicut erat jussus, manum super caput ejus imposuit, et in regem benedicens

[1] C. DLXV.

ordinavit, ac inter ordinationis verba de filiis, nepotibus ac pronepotibus futura prophetavit. Aydanus igitur angelicis in regem hujusmodi monitis ad suæ lætitiam gentis ordinatus, regnum in magna prosperitate rexit. Cœpit autem anno Domini V^{c}LXX,[1] Justini junioris, qui Justiniano succedens,[2] anno quinto; nam imperare cœpit anno Domini quingentesimo VI°,[3] et imperavit annis XII.,[4] regnavitque rex annis XXXV. Hic bellicis motibus nimis etiam contra beati Columbæ monita se supra modum ingerens, adeo quod quasque gentes per circuitum, quotiens suum irruebant in regnum, Noricos, videlicet, Pictos et Saxones, devinceret, sed et eosdem Pictos etiam propriis in sedibus superabat, binis tamen vicibus suum exercitum scripturæ docent superatum. Una vero vice sub Brendino principe bellorum, altera quidem sub seipso; quarum unius et primæ modus disconfecturæ sequenti capitulo sequitur, et est talis, etc.

[De subsidio per Aydanum Malgoni regi Britonum misso, et victoria paganorum, de parentibus sanctorum, etc.—Capitulum xxviii.]

[M]ISIT autem ei nuncios Malgo rex Britonum, cum suæ probitatis præconium audisset, obsecrans, ut posteræ confœderationis et amicitiæ non immemor, auxiliari sibi contra nefandæ nationis ethnicam gentem non recuset. At ille faciliter tam justæ petitionis aurem inclinans effectui, filium suum Griffinum militem egregium, atque Brendinum Euboniæ regulum, ex parte sororis nepotem, anno regni sui XV cum manu potenti destinavit. Non enim illis hac vice tanti curam commisisset negotii, cum antea nihilominus exercituum prudenter soleant et sæpius ducatum gerere, quia dictam per se profectionem regere disposuit, si non saniori consilio primates diligentius ipsum a proposito revocassent. Illis mox cum exercitu proficiscentibus Britones associantur boreales, et sic conjuncti simul quasi nihil timentes secure Malgonem adire contendunt. Sed ecce subito die tertia, postquam moram transissent lapideam, in paganorum turmas non improvisi penitus incidunt, quibus præfuit Westsaxonum rex Cenlinus, loco qui Fethanlege appellatur, ubi cum non parvo diei spatio fortiter certassent, Cutha, Cenlini filius, cum tota quam ducebat acie prima peremptus est. Nec tamen[5] ob id paganorum acies reliquæ quicquam timentes ex campo recedere, quin et fortius instare curabant, donec et nostros et Britones, qui bellum primo videbantur evincere, crudeli cæde

[1] C. DLXX. [2] C. F. successit. [3] C. DVI. [4] C. duodecim. [5] B. E. cum.

terribiliter effugaret. [Vincencius.] Erat enim hiis diebus in Scocia Brendino regulo frater, cui nomen Adelfius, de cujus filia vocata Gelgehes, rex Hiberniæ Philtanus sanctum genuit Furseum, et fratres ejus Foylanum, et Ultanum, magnificos sanctos apud Deum. Anno regis Aydani nono Justinus obiit, et ad imperium successit Tiberius anno Domini DLXXVIII, et imperavit annis VI. Tiberio mortuo successit gener ejus ex filia Mauricius, anno Domini V^c^LXXXIV, et regnavit annis XXI.

[De rege Aydano pro Cadwallonis regis Britonum subsidio proficiscente contra Saxones, et belli victoria, etc.—Capitulum xxix.

[A] BRITONIBUS et suo rege Cadwallone, rex[1] Aydanus anno regni sui XXIII contra prædictum Cenlinum regem de subsidio requisitus, ad Cestriam usque cum suo perrexit exercitu, quò Britones cum eo turmatim globati per acies adversus ipsum dimicaturi convenerunt. Quibus et ipse cum hoc audisset, cum suis paratus ad bellum obvius incedit, et apud Wodenysborch duro commisso prœlio, duces de parte Cenlini, Cealinus et Quichelm et Cryda, copiæque bellatorum[2] sui pene perierunt exercitus, sed et ipse vulneratus fugiens regno statim privatus est. Ipso quoque tempore belli vir sanctus Columba Iona moram faciens insula, sicut refert in suis scriptis, subito ministrum advocat dicens, cloccam pulsa; cujus incitati sonitu fratres ad ecclesiam ocius, ipso sancto præsule præeunte, cucurrerunt. Ad quos in ecclesia flexis genibus infit, nunc Deum intentius pro rege deprecemur Aydano, et hoc populo, nam in hac hora bellum ineunt. Et post modicum intervallum ecclesiam egressus in cœlum respiciens inquit, in fugam nunc barbari vertuntur. Aydanoque, quamlibet alias infelix, a Deo tamen victoria conceditur. Sed et exercitus Aydani de numero tricentorum interfectorum et trium virorum, prophetice vir sanctus atque veraciter enarravit. Contemporaneus vero cum sancto Columba beatissimus floruit Kentigernus Glascuensis episcopus, vir mirandæ sanctitatis, et multorum operator miraculorum, cujus ibidem ossa veneranda, multis ad laudem Dei clarificata miraculis, tumulata requiescunt. Ejus versus austrum episcopatus tunc temporis ultimus finis fuerat, ut esse modo de jure debeat, ad crucem regiam infra Stanemor. Unus vero discipulorum ejus præcipuus erat sanctus Convallus, miraculis clarus et virtutibus, cujus itaque ossa sepulta quiescunt apud Inchenane juxta Glascu.

---

[1] B. *interlines*, E. *omits*, rex.

[2] B. E. bellicorum.

[De eodem Aydano per Northumbrorum regem Ethelfridum e bello fugato, et sancto Augustino, etc.—Capitulum xxx.]

[A]LIO quidem in tempore victus est Aydani regis exercitus ipso præsente, suæ, videlicet, regnationis anno tricesimo tertio. Denique, postquam Cenlinum regem Saxonum[1] devicerat anno undecimo, inter ipsum et Britones conventum est, populos Northumbrenses, quos tunc rex fortis viribus et prudens Ethelfridus rexit, qui Britones continuis et Scotos affecit injuriis, iste quidem ad boream, illi siquidem ad austrum, utrisque partibus impetere condicto sub firmata fide termino convenirent. Rex igitur, quamvis ætate grandævus, adveniente notato[2] tempore, sperans eos ex adverso facturos quod pacto pepigerant, Northumbriæ partes invasit, et dum per dies singulos incendio suus vacaret et spoliis exercitus, una dierum dispersos hujusmodi prædando per villas et arva Scotos, rex Ethelfridus condenso superveniens agmine, non absque suorum magna cæde superavit. [Beda.] Profectibus Ethelfridi motus Scotorum rex Aydanus, contra eum cum immenso fortique venit exercitu, sed cum paucis, loco qui dicitur Degsastan, omnis pene cæsus est ejus exercitus. In qua tamen pugna Theobaldus Ethelfridi [frater], cum omni quem ducebat exercitu, peremptus est, victus nihilominus Aydanus aufugit. Ante quidem hoc bellum anno quinto, sanctus Gregorius papa misit sanctum[3] Augustinum cum sociis, primum doctorem, in Angliam, ut eis fidem prædicaret, qui regem Canciæ Athelbertum ad fidem eodem anno convertit. Franci quidem et Hyspani temporibus Aydani de Pascha celebrando dissentiunt Francis XIIII kalendas Maii, Hyspanis XII kalendas Aprilis Pascha celebrantibus. Ejus etiam tempore sanctus Gregorius Turonensium[4] episcopus ordinatur et clarus habetur in omnibus. Hic regum Francorum historiam scripsit. Post autem dictum bellum rex Ethelfridus gentem Britonum misere vastavit, pluresque terras eorum, exterminatis indigenis, aut genti Anglorum tributarios, aut habitabiles fecit.

[De prophetia sancti Columbæ de filiis regis Aydani, et de sancto Drostano suisque parentibus, etc.—Capitulum xxxi.]

[Adamnanus.] Tempore vero quodam, cum sanctus Columba regem Aydanum de regni successore quæsierat, illo se respondente nescire quis esset regnaturus de filiis, Arturius, an Eochodius Find, an Dongartus? Sanctus hoc consequenter modo

---

[1] B. C. E. F. Westsaxonum.
[2] B. C. E. nocturno.
[3] B. C. E. F. *omit* sanctum.
[4] B. Turonensis.

prophetatur: Nullus ex hiis tribus erit regnator, nam in bellis cadent ab inimicis trucidandi: sed nunc si quos habes alios minores, ad me veniant, et quem ex eis Dominus regem elegerit super meum subito irruet gremium. Quibus accitis, sicut prophetabat sanctus, Eochodius Buyd adveniens in ejus sinu recubuit, quem sanctus statim osculatus est, et benedicens ad patrem ait, hic est superstes, et rex statim [post te regnaturus etiam, et] post eum regnabunt ejus filii. Sic omnia plene suis temporibus impleta sunt. Nam Arturius et Eochodius Find non multo post temporis intervallo bello Maythorum trucidantur, Arturius quoque [bello Saxonico, sicut et ante diu frater ejus major Griffinus,] peremptus est; sed Eochodius Buyd, quod nostra lingua sonat Eugenius, in regno patri[1] post annum successit. Hujus enim Griffini filii regis Aydani, filii Gonrani, filiam nomine Fynewennem Conanrodus filius regis Demeciæ duxit uxorem, ex qua genuit filium multum Deo dilectum sanctum Drostanum, qui monachico degens in habitu Deo seipsum hostiam optulit acceptabilem. Anno Domini sexcentesimo sanctus obiit Columba, postquam optima conversatione Scocia mansisset annis plene triginta quatuor, quod ex dictis beati viri patet. Usque in hunc, inquiens fratribus, præsentem diem meæ peregrinationis in Scocia terdeni completi sunt anni; quia[2] Dominus mihi totis viribus roganti donavit, ut ad ipsum hac die de mundo transirem, multarum magis ecclesiarum orationes pro me exaudiens, dictum citius immutavit, et ipsis exorantibus a Domino donatum est, ut quamlibet contra meam voluntatem, anni quatuor ab hac die mihi carne manenti superaddantur. Aydanus quoque rex post bellum Degsastan continue mœrens, tantis seipsum afflixit doloribus, quod anno secundo post fugam, adeo grandævus ut annorum octoginta pene metas attingens, apud Kentire obierat,[3] et apud Kylcheran, quo prædecessorum[4] nullus antea, tumulatur. Statimque Kenethus kere filius Conal regiam suscepit coronam, et post annum, vel, ut alibi, post tres menses, defunctus est.

[De successione filii Aydani, et sanctis Gillenio et Columbano. —Capitulum xxxii.]

[A]D regni deinde successit apicem filius Aydani regis, Eugenius Buyd[5] vel Eochodius a quibusdam, Aydo secundum alios, anno Domini v^c^vi,[6] et regnavit annis XVI. Anno quoque præcedente, Christi videlicet DCV, Mauricio cum uxore et filiis a

[1] B. patris. [2] C. F. sed quia. [3] C. *omits* obierat.
[4] B. E. prædecessor. [5] C. Buydnel. [6] C. DCVI.

milite suo Foca perempto, Focas idem invasit imperium, et tenuit annis octo. Bonifacius ecclesiæ Romanæ papa sexagesimus quintus,[1] qui Sabiniano successit, apud eundem Focam optinuit, ut ecclesia Romana caput esset omnium ecclesiarum, quia tunc ecclesia Constantinopolitana se primam scribebat omnium ecclesiarum. Hic Eugenius a Premeno, postquam in beati Columbæ gremio caput reclinaverat,[2] dilectus fuit ejus alumnus tenerrime nutritus, diuque postmodum discipulus diligenter litteris informatus. Ejus doctrinam rex effectus in multis oblivioni tradens, nam paci raro, sed bellis continue curam adhibuit, gravibus semper regiones Saxonum irruptionibus, aliquandoque Pictorum, infestavit. In cunctis vero regendis austerus erat, ac omnibus, suæ majestatis imperium irritantibus, per omnia crudelis atque ferox, gloriosius multo superbos putavit aut effrenes cruenter quam civiliter superare. Subactis tamen ullis[3] hostibus vel legiis civibus valde misericors et mitis fuit, sed et injuriarum veniam poscentibus promptus indultor et suavis, in hoc enim generosi leonis, cujus ipse signum tulit in armis, verus imitator dici possit, cum parcere prostratis sit nobilis ira leonis. Ejus anno octavo, cum Focas imperator in suos crudeliter domesticos desæviret, Heraclii Affricæ patricii jussu peremptus est, qui post ejus necem sibi rempublicam vindicavit; cœpit anno Domini v.^{c}xiii,[4] trigintaque regnavit annis: hic rempublicam dissolutam invenit et attritam. Eo tempore sanctus Gillenus Scotus provinciam Attrebatensem sana doctrina Christo acquisivit, et illi claris attraxit miraculis. Quadam die, cum idem sanctus cum sancto Pharaone corpus reficeret, vas vitreum, quo vinum propinabatur, pincerna tenente, casu ruens confractum est: cernens autem beatus Gillenus vultum ministri in pallorem versum, innuit illi latenter dari frustum calicis fracti, super quem oratione facta, repente vitreum reintegratum est. Eugenii diebus sanctus Columbanus Scotus multis claruit virtutibus, in Galliis cœnobia Luxinensis et Bobiensis construxit; postmodum a Theodorico rege, instinctu Brunechildis aviæ suæ, expellitur de Francia, qui post, relicto Gallo discipulo in Alemannia, cœnobium construxit in Italia.

[De fuga Cadwallonis venientis in Scocia, et de sancto Oswaldo, et suis fratribus, etc.—Capitulum xxxiii.]

[A]NNO quidem Eugenii decimo, Westsaxonum reges Crugillus et Quichelmus, prœlium apud Beautonum, adversus regem

[1] C. lxiv. B. E. F. sexagisimus quartus. [2] B. E. inclinaverat.
[3] B. C. E. vel. F. vel ab. [4] C. dcxiii.

Britonum Cadwallonem, committentes, exercitus sui duobus millibus quadraginta sex occisis, ipsum fugam arripere coëgerunt. Qui postmodum Scociam cum paucis clam adveniens, opem habiturus a rege, de qua placitum sibi promissum accepit: de Scocia vero petiit Hiberniam, indeque Britanniam secessit Armoricam, ubi statim a rege, cui nomen Salamon, cum optenta bellatorum manu non modica domi reversus, innumeris Saxones occisionum cladibus infestavit. Undecimo quidem anno suo Redwaldus, rex orientalium Anglorum, Ethelfridum Northumbriæ regem bello peremit; in quo regno succedens Edwinus, septem filios Ethelfridi, videlicet, Andefridum, Oswaldum, Oslafum, Oswium, Offam, Oswudum, et Oslacum, et unam filiam Ebbam, ex regno patris sui depulsit. Hii quidem omnes cum multis nobilibus amicorum diligentia fuga lapsi, supremaque coacti necessitate Scociam adveniunt, quos rex adhuc paganos, ac licet eorum pater suum debellasset in bello patrem, eo tamen honore quo decuit benigne suscipiens, in regno diu postmodum receptavit. Ejus etiam hortatu post paucos annos, doctrinaque sanctorum patrum et prædicationibus, quorum assidue gloriosa tunc conversatione Scocia refulsit, ad Christianam perducti fidem, Sanctæ Trinitatis nomine sacri baptismatis aqua sunt renati. Anno duodecimo regni regis, et imperatoris Heraclii quinto, Palæstina bello premitur a Persis, sanctaque civitas Jerusalem, peremptis in ea Christianorum xc^{a}[1] millibus, capitur, et ipsa sancta dominica crux asportatur. Unde quinto post hoc anno motus[2] imperator, mensis Aprilis die quarta, secundaque feria Paschæ, contra regem Cosdroem iter arripuit, quo statim interfecto, Jerusalem sanctam crucem reportavit, in cujus imperator erumpendo laudibus hanc cecinit antiphonam, "O crux splendidior," etc. Rex igitur Eugenius, qui cunctis pene regni diebus quietem abhorruit, ad vitæ bravium tandem perveniens, etiam et hostibus post mortem, ut dudum vivens, æternus voluit esse timor. Nam ut in futurum regni gentes, ipso defensore licet mortuo, nuncquam careant, legiis majoribus sub fide jurata præcipiendo testamento constituit, quod ad eorum firmam de cetero tutelam, in extremis ad austrum regni finibus, eo defuncto, dexteram statim ab humero decisam, ac signo leonis bellico decoratam habentem manu gladium sepelirent. Hujusmodi tamen regiæ manus sepulturam Eugenio regi Congalli filio, non isti, chronica quædam ascripsit. Arbitrio lectoris, an isti debeat ascribi, vel alteri potius relinquatur.

---

[1] C. nonaginta. [2] E. victus.

[De successione regum Ferchardi, suique fratris Donaldi, quem sanctus Columba benedixit adhuc puer, etc.—Capitulum xxxiv.]

[E]JUS enim filiorum major Ferchardus anno Domini VI°XXII,[1] principis Heraclii X, in regno sibi successit, et regnavit annis X, in cujus nihil actum est tempore memoria dignum. Ejus circa principium regnationis, magus et pseudopropheta Machometus, Arabes, qui et Sarraceni dicuntur, et populos multos seduxit. Qui vero Ferchardus, cum in insula Columbæ sepultus esset, accepit[2] regnum frater ejus Donenaldus Brek, anno Domini VI°XXXII,[3] et ejusdem Heraclii XX, et regnavit annis XIIII. Idem vero Donenaldus adhuc puer ad sanctum Columbam, sicut tradit Adamnanus, in insula Dorcete per mercatores adductus est, quem sanctus intuens Columba percuntatur, inquiens, cujus filius est hic quem adduxistis? Illis respondentibus, hic est Donenaldus filius Eugenii, qui ad te ideo perductus est, ut tua redeat benedictione ditatus. Quem cum continuo sanctus eum benedixisset, ait, hic post omnes fratres suos superstes erit, et rex valde famosus, nuncquam in manus inimicorum tradetur, sed in senectute, morte placida, suam intra domum, et coram amicorum familiarumque turba, super lectum morietur, et hæc omnia vera sunt, secundum beati viri vaticinium, adimpleta. Regis enim anno secundo Northumbrorum rex Edwinus, qui regis Ethelfridi filios supra memoratos e regno pulsit a Cadwallone Britonum, et Penda Merciorum [regibus] occisus est. De cujus nece fratres Andefridus, Oswaldus, ac ceteri nobiles qui decem tunc et septem annis exules mansissent in Scocia, veraci relatione certificati regis accesserunt præsentiam, rogantes, ut, libertate concessa, sibi subsidium quoddam, quo regnum reciperent patris, conferre dignetur gratiose. Rex autem liberam eis recedendi facultatem ac redeundi gratis tribuit: sed et contra Pendam seu quoscunque Saxones subsidium promittens, adversus Cadwallonem et Britones, quibus amicitia veri fœderis Scotos ad diu conjunxit, omnino renuit adhibere. Ut itaque regni[4] sui marchias salvi pertranseant, non affectione Saxonici generis, sed Christianæ zelo religionis, bellatorum cum eis manum copiosam misit. At illi tantis suffulti catervis, paternum intrantes regnum, libenter ab incolis recepti sunt, ac eorum major Andefridus mox in regem coronatur Berwyciorum. Regnum quoque Deirorum eo tempore Osricus ab episcopo Paulino baptizatus suscepit; nam Northumbriæ regnum in duabus tunc

[1] B. C. DCXXII. [2] B. C. E. *insert* pro eo. [3] C. DCXXXII. [4] C. *omits* regni.

regionibus Berwiciis et Deiris divisum est. Qui quidem reges Andefridus et Osricus utcunque regna receperant, fidem abnegantes catholicam, serviendum ydolis redierunt.

[De eodem Oswaldo, et electione sancti Aydani ad Saxones convertendos.—Capitulum xxxv.]

[Beda.] Toto quidem tempore quo regnavit Edwinus, filii præfati regis Ethelfridi, cum magna nobilium juventute, apud Scotos exulabant, ibique ad doctrinam Scotorum catechizati, et baptismatis sunt gratia recreati. Qui, ut mortuo rege inimico patriam sunt redire permissi, et eorum primus Andefridus regnum Berwiciorum accepit, Osricus, ut supra, regno præficitur Deirorum; qui uterque rex, ut terreni regni sortitus est insulas, sacramenta regni cœlestis anathematizando perdidit, et se priscis ydolatriæ sordibus polluendum restituit, ac perdendum. Nec mora regem utrumque Cadwallo rex Britonum impia manu, sed ultione Dei justa, peremit. Deinde cum anno integro Northumbrorum provincias possideret sanctus Oswaldus, post occisionem fratris cum parvo superveniens exercitu, sed Christi fide munitus,[1] ipsum regem Cadwallonem cum immensis copiis interemit. Est autem locus pugnæ juxta murum illum qui vocatur Thyrlwall, ad aquilonem, quo Romani quondam, ob arcendos Scotorum impetus, totam a mari ad mare præcinxerunt Britanniam. Idem rex Oswaldus ubi regnum suscepit, desiderans totam, cui præesse cœpit, gentem fidei Christianæ gratia imbui, misit ad majores natu Scotorum, inter quos exulans ipse baptismatis sacramenta cum hiis qui secum erant militibus consecutus erat, petens, ut sibi mitteretur antistes, cujus doctrina gens, quam regebat, Anglorum dominicæ fidei dona disceret, ac susciperet sacramenta. Nec aliquanto tardius quod petiit impetravit. Missus est igitur ad prædicandum primo vir quidam austerus animo, qui cum aliquamdiu genti prædicans Anglorum nihil proficeret, patriam rediit, et in conventu seniorum retulit,[2] quod nihil prodesse docendo genti, ad quam missus erat, potuisset, et quod essent homines indomabiles et duræ mentis. At illi tractatum magnum in consilio, quid esset agendum, habere cœperunt, desiderantes quidem genti, quam petebant, saluti esse, sed de non recepto, quem miserant, prædicatore dolentes. Tunc ait sanctus Aydanus, nam et ipse consilio intererat, ad sacerdotem eum, de quo agitur, videtur mihi, frater, quia durior justo indoctis auditoribus fuisti, et non eis, juxta apostolicam disciplinam, primo lac doctrinæ mollioris porrexisti, donec

---

[1] B. E. inimicus.

[2] B. E. retulerit.

paulatim enutriti verbo Dei, ad capienda perfectiora, et ad facienda sublimiora Dei præcepta sufficerent. Quo audito, universi, qui consedebant, ad ipsum oculos et ora convertentes, diligenter, quid diceret, discutiebant, et ipsum esse dignum episcopatu, ipsum ad erudiendos incredulos mitti decernunt et indoctos.

[De prædicatione sancti Aydani, et morte sancti regis Oswaldi. —Capitulum xxxvi.]

[IT]TAQUE [Beda].[1] Accepit ergo sanctus Oswaldus sanctum pontificem Aydanum, summæ mansuetudinis, et pietatis, ac moderaminis virum, habentem zelum Dei, cui locum sedis episcopalis in insula Lindisfarnensi, ubi ipse petebat, tribuit, atque ejus ammonitionibus humiliter ac libenter in omnibus auscultans, ecclesiam Christi in regno suo multum diligenter ædificare, ac dilatare curavit, ubi pulcherrimo sæpe spectaculo contigit, ut, ewangelizante antistite, qui Anglorum linguam perfecte non noverat, ipse rex suis ducibus ac ministris interpres verbi existeret cœlestis, quia nimirum tam longo exilii sui tempore linguam Scotorum jam plene didicerat. Exinde cœperunt plures per[2] dies de Scocia venire Britanniam, atque illis Anglorum provinciis, quibus regnavit Oswaldus, magna devotione verbum fidei prædicare, et credentibus gratiam baptismi, quicunque sacerdotali erant gradu præditi, ministrare. Construebantur ergo ecclesiæ per loca, confluebant ad audiendum verbum Dei populi gaudentes, donabantur munere regio possessiones et territoria ad instituenda monasteria, imbuebantur præceptoribus Scotis parvuli Anglorum una cum majoribus; studiis et observatione[3] regularis disciplinæ. Inter alia vivendi documenta, sanctus antistes saluberrimum abstinentiæ, vel continentiæ, clericis exemplum reliquit, cujus doctrinam id maxime commendabat omnibus, quod non aliter quam vivebat ipse cum suis docebat. In tantum vita illius a nostri temporis segnitie distabat, ut omnes, qui cum eo incedebant, vel attonsi vel laici meditari deberent, id est, aut legendis scripturis, aut psalmis dicendis operam darent.[4] Anno quidem regis Donaldi XI, idem sanctus[5] Oswaldus a Penda rege Merciorum occisus est, et illi frater ejus Oswius successit; hic etiam a Scotis in fide catholica doctus et baptizatus est. Eodem anno moritur Heraclius imperator, et Constantinus filius ejus substituitur,[6] ac imperii sui quarto mense a noverca sua Martina, et Pirro patriarcha,

---

[1] F. *omits* Itaque Beda.
[2] C. F. *insert* loca in.
[3] C. studii et observationis.
[4] F. *omits* id est—darent.
[5] B. C. E. *insert* rex.
[6] B. E. constituitur.

veneno extinctus est: Martina deinde cum filio suo Heraclona imperium arripuit. Verum Heraclonas post annum absciso naso, et Martina mater ejus abscisa lingua exulantur, et Constans, qui et Constantinus, filius Constantini prædicti, cepit imperium anno Domini VI^cXLIIII,[1] regnavit annis XXVI.

[De successione regis Ferchardi, et sanctis Finano, Furseo, Foilano et Ultano.—Capitulum xxxvii.]

ANNIS autem in regno completis quatuordecim Donaldus moritur, et nepos ejus Ferchardus Fode, filius Ferchardi, promotus ad regni regimen coronatur. Regnare cœpit anno Domini VI^cXLVI.[2] Constantis ejusdem, qui et Constantini, tertio; regnumque XVIII tenuit annis, et in pace toto tempore rexit. Anno regni sui sexto sanctus episcopus et doctor Anglorum Aidanus, postquam episcopatum Northumbriæ septemdecim annis gloriose rexisset, migravit ad Dominum. Et sanctus Finanus etiam Scotus illi succedens, decem annis regebat, a quo, statim post suum ibidem adventum, mediterraneorum Anglorum rex Peada, filius Pendæ, baptizatus est, cum omnibus qui secum venerant comitibus ac militibus, eorumque familiis[3] universis. Ejusdem regis circa regnationis principium sanctus Furseus, de cujus parentibus dictum superius est, virtutibus plenus emicans, de Scocia pro Christo peregrinationem aggressus, ad Gallias usque pervenit, et a rege Clodoveo filio Dagoberti susceptus, honorifice Latiniacum cœnobium fundavit: quem non multo post fratres sui sanctus Foilanus et sanctus Ultanus, pari peregrinandi voto secuti per Gallias claruerunt. E quibus Foilanus dono Gertrudis virginis Fossense postea monasterium fundavit, ubi etiam et ipse martirio coronatus quiescit. Ejus itaque temporibus Dido, Pictavensis episcopus, ad regem in Scocia missus est exul, quem honorifice susceptum aliquanti temporis spatio secum retinuit, postea vero prædicto regi Clodoveo, ipsum ad gratiam repetenti, remisit.

[De sancto Colmanno et ejus prædicatione, et de suo reditu in Scocia.—Capitulum xxxviii.]

[D]EFUNCTO quidem anno regis Ferchardi decimo sexto sancto Finano episcopo, successit sanctus Colmannus, etiam a Scotis missus et ordinatus, sed nisi tribus annis officium ibidem exercuit; nam Anglorum, qui litterati fuerant, ferre non valens invidiam, episcopatu relicto ad patriam remeavit. [Beda.]

---

[1] C. DCXLIV. [2] C. DCXLVI. [3] B. E. F. famulis.

Colmannus autem cum tribus annis genti Northumbriæ præfuisset antistes, assumens secum partem ossium sancti patris Aidani Scociam reversus est; quantæ autem parsimoniæ, cujus continentiæ fuerit ipse cum prædecessoribus suis, testabatur locus ille quem regebant. Erant ibidem eo tempore multi [de nobilibus Anglorum, simul et mediocrum, qui tempore] Colmanni et Finani episcoporum, relicta patria, vel divinæ lectionis, vel continentioris vitæ gratia illo secesserant. Et quidam se mox monasticæ conversationi fideliter manciparunt, alii magis circuiendo per cellas lectioni magistrorum operam dabant. Quos omnes Scoti libentissime suscipientes victum eis sine pretio quotidianum, atque libros ad legendum, gratuitumque magisterium præbere curabant. Interea Colmannus, qui de Scocia venerat, relinquens Britanniam, iterum rediens ad Scociam, tulit secum, quos congregaverat, Scotos, et Anglorum gentis viros triginta circiter, qui monachicæ conversationis studiis erant imbuti, cum quibus ad insulam, quæ dicitur Hybofynd, non procul ab Hibernia secreta, perveniens, inibi monasterium construxit, et monachos utriusque nationis, quos adduxerat, in eo collocavit: qui cum invicem concordare non possent, monasterium aliud in loco, qui Mageo nominatur, constituit, ac, relictis in priori Scotis monachis, Anglos ibidem consistere per semet ordinavit.

[De numero regum Anglorum, quos episcopi Scoti baptizabant, et episcopis, etc.—Capitulum xxxix.]

[P]ER hos ergo sanctissimos viros agentibus Scotorum regibus, ac cleri majoribus, episcopos Aidanum, Finanum et Colmannum, sive per se, sive per alios, quos ipsi consecratos Anglis dederant episcopos ac sacerdotes, cum aliis doctoribus, regna, duo[1] Northumbrorum, Merciorum, Midilanglorum, et media pars regni Saxonum orientalium, usque Thamensis pene fluvii ripam, ad Christum conversa sunt, ac eorum reges cum indigenis in nomine Sanctæ Trinitatis baptizati, necnon operibus fidei docti fideliter et informati. Primus namque rex Anglorum a Scotis baptizatus Eanfridus extitit, quamvis ad ydola, velut ad vomitum canis, redierat. Ejus itaque frater sanctus rex Oswaldus, quo, ut supra, postulante, fides catholica Northumbris a beato Aidano prædicatur. Rex etiam Oswyus, Oswaldi frater, ac ejus in regno successor. Rex namque Deirorum Oswynus, quem a propriis hominibus proditum idem Oswius interfecit. Midilanglorum rex Peada, filius Penda, cui datus est episcopus

[1] C. regna quatuor videlicet duo. B. E. F. quatuor duo videlicet.

Dwyma Scotus, ut ipsis Midilanglis præesset simul et Merciorum populis; nam sacerdotum paucitas unum cogebat antistitem duobus populis duarum præfici regionum; sed orientalium Saxonum, qui fidem expulso Mellito nuper abjecerant,[1] rex Sigberthus, cui pro docendis gentibus Cedda mittitur episcopus, a quo siquidem rex Swythelmus, ejusdem Sigberti successor, baptizatus est. Episcoporum namque Scotorum primus fidem Anglis prædicantium sanctus fuit Aidanus, cui decedenti sanctus successit Finanus, et huic sanctus Colmannus, cui Scociam reverteuti Tuda successit, episcopus rite per Scotos ordinatus: Midilanglis equidem atque Merciis episcopabat primo Dwyma Scotus, deinde post ejus obitum successit Ceolachus etiam Scotus, cui postmodum ad Scociam reverso successit Trumheri, et huic Jarmuan, ambo quidem Anglicæ nationis, sed a Scotis edocti pariter et ordinati.

[De successione Maldwyny regis, et episcopo Tuda succedente post Colmannum.—Capitulum xl.]

[P]OSTQUAM igitur Ferchardus obisset, Maldewinus, Donaldi regis filius, ad apicem accessit regni, post incarnationem anno v^c^LXIIII,[2] imperatoris Constantini vicesimo primo.[3] Quo videlicet [anno] sanctus rediit ad Scociam Colmannus, et illi Tuda successit: per omne vero tempus prædicationis Scotorum in Anglia, firma pax atque communio sine strepitu contentionis habita fuit; demum cum propriæ nationis Anglorum clerus, doctrina maxime Scotorum multiplicatus, crevisset, ingratus omnino sanctis doctoribus indignari cœpit, et occasiones multas et varias acquirere, quibus eos redire Scociam cogeret, aut intolerabile quod eis impositum onus fuerat, sustinere. Unde de cetero xx^ti^[4] quibus Maldewinus regnavit annis, nulla seu rara pax inter regna contigit, sed eruptiones eruptionibus hinc inde vastando quasi continue succedebant; nullum tamen bellum de quo memoria fieret hiis actum temporibus, neutrorum chronicis reperitur. Ejus autem anno quinto mortalitas hominum gravissima totam Europam horribili clade premebat. [Adamnanus] hujus mentionem cladis faciens ait, de mortalitate, quæ nostris temporibus orbem terrarum bis ex parte vastaverat, majori tacendum minime videtur. Nam, ut de ceteris taceam latioribus Europæ regionibus, hoc est, de Italia ipsaque Romana civitate, et Cisalpinis Galliarum provinciis, Hispanis quoque Pirenæi montis interjectu disterminatis, oceani insulæ per

---

[1] E. imperabili jecerant.
[2] C. DCLXIV.
[3] C. XXI.
[4] C. viginti.

totum, Hibernia videlicet, et Britannia, binis vicibus hac dira pestilentia vastatæ sunt, exceptis duobus populis, Scotorum videlicet, et Pictorum, inter quos dorsi Britannici montes utrosque disterminant. Et quamvis utrorumque populorum grandia non desint peccata, quibus ad iracundiam æternus plerumque provocatur judex, utrisque tamen patienter ferens ipse misericors huc usque pepercit. Anno regis septimo Constans imperator, qui et Constantinus, in balneo per suos occisus est, atque Mezentius Armenus creatus est imperator a militibus; sed non multo post ejusdem Constantis interfecti filius, nomine Constantinus, Heraclii pronepos, purpuram suscepit,[1] et Mezentium cum interfectoribus patris sui morte turpissima peremit. Cœpit anno Domini V^c^LXX,[2] et imperavit annis XVII, cujus anno decimo quarto[3] rex obiit Maldwinus, et insulis in ecclesia beati Columbæ sepultus est honorifice.

[De fuga Cadwaladri novissimi regis Britonum ex Britannia, et causis quibus dejecit eos Deus a regno.—Capitulum xli.]

[H]IIS etenim temporibus ultimus rex Britonum in Britannia Cadwaladrus, filius Cadwallonis memorati superius, obiit. Hunc Cadwallonem Galfridus in Britonum gestis, non, ut in Bedæ seu ceterorum Anglorum docetur chronicis, ab Oswaldo tradit occisum, sed ipsum econtra præcipuum Oswaldi fuisse persecutorem usque ad mortem, longeque post ejus vixisse decessum, ac morte propria, cum XLVIII regnasset annis, lecto vitam terminasse. Verum, sicut in hiis et multis aliis expertum est Britonum gestis et Anglorum, in tantum sua sæpius discordant poëtarum scripta quantum et populi, quorum voluntates adeo contrariæ noscuntur, ut nisi coactus, neuter id minime quod alter velit. Hic locus exigit discidium notare gentis Britonum, ut eorum, civilis assidua contentio, vilium flagitiorum delectatio, divini cultus omissio, novorum electionis regum præsumptio, sed et verorum despectio, quibus regnum amiserant, nobis continue cedant et ceteris gentibus in exemplum. Suscepto quoque regno pro patre Cadwaladrus, post duodecim annos, prævalentibus quotidie Saxonum irruptionibus, urgenteque[4] gravissima prædictæ mortalitatis clade, fugit e Britannia, flens et[5] hiis verbis aut similibus lamentando: Dedisti nos, Domine, tanquam oves escarum, etc., væ nobis peccatoribus, væ nobis, ob immania scelera quibus Deum offendere nequaquam diffugimus, dum pœnitentiæ spatium habuimus; idcirco nobis ejus

[1] B. E. F. sumpsit. [2] B. C. E. DCLXX. [3] C. XIV.
[4] B. E. urgentem. B. *has two folios missing here.* [5] C. E. F. *insert* ejulans.

potestatis incumbit ultio, quæ nos a natali solo pellere festinat, quos nec olim Romani, nec Scoti vel Picti, nec versutæ proditionis poterant Saxones, qui semper proditionem facere, nec firmam ulli fidem consueverant retinere: sed in vanum super eos patriam recuperare nitimur, cum divina non fuerit voluntas, ut in ea diutius regnaremus. Ipse vero justus judex, cum nos a nostris sceleribus velle nullatenus cessare vidisset, indignationem suam nobis inmisit, ut indignos corriperet, qui nostris, proth dolor! demeritis a patrio regno catervatim, velut[1] inutiles arborum rami ligati fasciculis, ex vineis dejicimur, cunctis monstrum gentibus et exemplar, ne tantis Deum irritent flagitiis in futurum. Quo misera gens, quonam civilium bellorum tuæ contentiones abierunt et rixæ? quibus ipsa tuam dulcissimam Britanniæ regionem adnihilare non omisisti: ex altera quidem mentitæ fidei Saxones ipsam nunc occupatam adeo retinent, ut nec in ea te bellis extraneis uti volunt aut civilibus. Quid igitur otiosa gens, ymmo vere gens otiosa, quid facies? non habes modo unde civilia valeas gerere bella, nec extranea potens exercere. Tu namque prœlia semper civilia sitiens, in tantum[2] intrinsecis te debilitasti motibus, quod patriam, aut conjuges, aut filios, aut, quod majus est, libertatem tueri nequeas ab inimicis: heu! tarde nimis ewangelicum illud intellexeras! "Omne regnum in seipso divisum," etc., sed hanc modo clausulam experientia docente verissimam esse didicisti. Nam desolatum ideo cernis regnum tuum, et ab impiissimis paganis occupatum, quia civilis discordiæ furor, et livoris fumus tuam hebetavit mentem, et quia tua superbia nullatenus uni, seu vero regi, debitam ferre permiserat obedientiam, cernis domos ejus super domos ruentes, ac leænæ barbaræ catulos, ejus oppida, civitates, et ceteras a te tuas eripere possessiones, a quibus adeo miserabiliter es expulsa, quod prioris tuæ statum dignitatis vix aut nuncquam recuperabis.

[De eisdem causis, et Britonum futuro reditu per angelum prophetato, et quibusdam prophetiis.—Capitulum xlii.]

[E]X Britannia vero Cadwaladrus fugiens, ad minoris Britanniæ regionem venit, ubi, dum per aliquod tempus manens redire Britanniam proponeret, intonans ei vox angelica præcepit, ne quod mente conceperat perficeret. Quia Deus, inquit, ad præsens gentem tuam in insula Britanniæ diutius regnare non velit, antequam fatale tempus advenerit: tunc enim propter fidei meritum Britones sunt regnum adepturi, nec id tamen tempus

---

[1] E. valde.

[2] E. *omits* in tantum.

futurum sperent, priusquam tuis potiti reliquiis, illas ex Roma Britanniam asportabant. Hæc autem audiens ab angelo, Romam adiens ibidem defunctus est. [Merlinus] Ambrosius de receptione regni Britonum sic prophetatur: Cadwaladrus vocabit Conanum, et Albaniam in societatem accipiet, tunc erit strages alienigenarum, tunc flumina sanguine manabunt, tunc erumpent montes Armorici, et Bruti diademate coronabuntur, etc. Porro filius ejus Inor et nepos Yny, nunc Wallia nunc Scocia recepti, collectis navibus, inquietatione sævissima regnum Britanniæ per multos annos affecerunt. Ab hoc autem tempore, circiter videlicet, annum Domini VI^c^LX.[1] Britannia vocabulum amittens pristinum, ab Anglorum gentibus nomen modernum Angliam assumpsit. Quod nomen exponens [Beda] scripsit; porro de Anglis, hoc est, de populis venientibus ex patria Germaniæ, quæ dicitur Angulus, Anglorum ceteræ gentes nomen habent. Dispersi siquidem Britones, quidam regnum petebant Armoricum, quidam Gallias, et quidam eorum Scociam, nuncquam ad propria reversuri, quidam autem Walliam; propriæ regionis in extremis finibus miseram cum libertate potius ibidem eligunt vitam transigere, quam hostium subici dominio servitute. Durissima quoque servitutis est cuique conditio, naturali patria famulari servus, qua dominari soleat libertate.

[De successione Eugenii quarti, et Eugenii quinti, et sanctis Cuthberto et Adamnano.—Capitulum xliii.]

[D]EFUNCTO rege Maldwyno nepos ejus successit Eugenius quartus, filius Dongardi, filii Donaldi Brek, et regnavit annis III.[2] Cœpit autem anno Domini VI^c^LXXIIII,[3] imperatoris Constantini XV. Regis autem anno secundo sanctus Cuthbertus ordinatus est episcopus, tertio loco post sanctum Colmannum Scotum, de quo dictum est supra.[4] Eodem anno Northumbrorum rex Egfridus a Scotis[5] occisus est. [Beda.] Rex Egfridus, cum temere ad vastandum Scotorum[6] provinciam exercitum duxisset, multum prohibentibus amicis, et maxime beatæ memoriæ sanctus Cuthbertus, qui nuper fuit ordinatus episcopus, introductus est, simulantibus fugam hostibus, in angustias inaccessorum montium, et cum maxima parte copiarum, quas secum adduxerat, est extinctus. Ex quo tempore spes cœpit et virtus Anglorum regni fluere, et retro sublapsa referri: nam et Picti terras possessionis[7] suæ, quas tenuerunt Angli, et Scoti

---

[1] C. DCLX. [2] C. tribus. [3] C. DCLXXIV. E. VI^c^LXXXIIII.
[4] E. de quo datum supra. [5] E. Pictis. [6] E. Pictorum.
[7] The Wolfenbüttel MS. is written more closely and in a different hand after this.

qui fuerunt in Britannia, Britonum itaque pars nonnulla receperunt. Huic Eugenio post mortem etiam Eugenius quintus successit, anno Domini VI^c^LXXXVII,[1] imperatoris etiam Justiniani secundi, qui patri Constantino successit, primo,[2] et imperavit annis X, regnavit autem rex itaque X annis. Iste Eugenius filius erat Ferchardi Fode, et omni tempore suo pacem cum Anglis habuit, cum Pictis vero bellum, treugis paulatim interceptis. Nam ejus tempore regnavit in Northumbria rex Alfridus, frater nothus Egfridi prædicti, non tamen eisdem terminis quibus frater regnum tenuit, qui non paucis annis in Scocia et Hibernia discendo litteris curam dedit, ubi crebra conversatione regi fuit Eugenio notissimus, et ideo firmam alterutris pacem regnorum servabant in marginibus. Ejus itaque temporibus virtutibus pollens et miraculis sanctus Adamnanus Scotus floruit, per omnem enim insulam, eo regnante, tam Scociam quam Britanniam, sanguinea pluvia per septem dies desuper effluxit, ac versa sunt in sanguinem omne lac pariter et butirum.

De successione Amritheleth[3] et ejus morte, et de sancto Chilliano Scoto et ejus discipulis.[4]—Capitulum xliv.

REGNUM decedens Eugenius, pace cum Pictis et Anglis firmata,[5] suo successori reliquit Amrikelleth, filio Findan, filii Eugenii quarti; qui cum coronatus fuisset eodem anno Domini VI^c^XCVII.[6] bellum adversus Pictos inconsulte, pacis soluta conditione, paravit. Nec ipso plene nondum anno completo, in terris eorum prima profectione condensorum abdita lustrando nemorum, exercitus sui pluribus sagittatis, ipse rex ictu sagittæ vulneratus subito rediit, ac decimo die post vulnus acceptum moriens, Eugenio fratri regni sedem evacuavit. Eodem anno apud Wirziburgh castrum ostio Franciæ, sanctus ejusdem episcopus Chillianus Scotus, cum suis discipulis Clolamano et Colmanno, clam martirizantur a Geylana, uxore Gothberti principis, quæ timebat separari a viro suo, arguente cum [7] Chilliano, quod eam uxorem quondam fratris ejus etiam ipse uxorem haberet: quorum mors cum apud omnes diu lateret, Geylana et percussoribus a dæmonio arreptis, eorum confessione divulgata est. Ipso siquidem anno cum imperator Justinianus, ut dictum est, decem annis regnasset, insurgens in eum Leo patricius, et eum regno privans et naso relegavit. Sed anno deinde post sumptum imperium peracto, Tiberius ab imperio Leone pulso,

[1] C. DCLXXXVII. [2] F. secundo. [3] E. Amrykelleth.
[4] C. *omits* Scoto et ejus discipulis. [5] F. formata. [6] C. DCXCVII. [7] C. eum.

carcereque truso, sibi nasum decidit, ac annis septem imperavit. Deinde Justinianus auxilio Crebellis Bulgarorum regis imperium iterato recepit, atque Thiberium et Leonem jugulavit. Tantam in adversarios ultionem exercebat, ut quotiens ab exciso naso defluentem reumatis guttam detergeret, pene totiens aliquem conspiratorum jugulari præcepit. Ipsum vero, filiumque suum Thiberium, postquam septem annis secundo regnasset, Philippus pariter interficiens, anno uno cum dimidio regnavit. In eum insurrexit Anastasius, et illum oculis privans ab imperio pulsit, quem utique post duos annos Theodosius ab imperio depositum presbiterum ordinans, regnavit anno uno. Hunc etiam Leo tertius ab imperio deposuit; qui post factus clericus vitæ residuum in pace peregit. Sicque per viginti unum annos imperium Romanum cunctis fuit ridiculum etiam infidelibus.

De successione regum Eugenii sexti et Murdaci, et de statu illius temporis, etc.—Capitulum xlv.

SEXTUS Eugenius, filius Findan supradictus, Amrikeleth fratri succedens, regnavit annis XVII. Cœpit enim anno Domini VI^{c}XCVIII,[1] Leonis patricii secundo. Erat autem rex humilis et modestus, pacificum potius transigere tempus quam bellicum exigens,[2] feras etiam et aves inquietare malens, quam homines: omnis vero vicinæ nationis[3] legendo[4] legibus adornans, tranquillam feliciter vitam terminavit: cujus post mortem apud Loarno funus ejus allatum, ad insulas patrum in tumulo sepelitur. Cui Murdacus nepos ejus ex Amrynkyleth fratre succedens, eadem pace qua patruus prædecessor regnum rexit, sed eodem seu tanto favore nullatenus vicinorum. Regnare vero cœpit anno Domini VII^{c}XV.[5] et regnavit annis XV. Ejus tempore regnationis **Beda Venerabilis**, nationum totius Albionis insulæ statum in suis novissimis scribens chronicis, sicut sequitur annotavit. Hoc, inquit, tempore Pictorum natio fœdus habet pacis cum Anglis, catholicæque veritatis ac unitatis, cum universali ecclesia particeps gaudet existere. Scoti, qui Britanniam incolunt, suis contenti finibus, nihil jam insidiarum contra gentem Anglorum moliuntur. Britones quoque, quamvis ex maxima parte gentem Anglorum odio sibi domestico moribus impugnent improbis, tamen et divina sibi et humana prorsus resistente virtute, in neutro possunt optinere propositum. Quippe qui, quamvis ex parte sui sint juris, nonnulla tamen ex

---

[1] C. DCXCVIII. [2] C. E. F. eligens.
[3] C. E. F. *insert* sagaci quodam ingenio favorem pariter et amorem alliciens, propriumque regnum continuis [E. quatenus] [4] C. E. F. regendo. [5] C. DCCXV.

parte Anglorum sunt servitio mancipati, quæ res quem finem sit habitura posterior ætas videbit. Anno Murdaci ultimo circa solem apparuerunt duæ cometæ, multum intuentibus terrorem incutientes, una quippe solem præcedebat mane orientem, altera vespere sequebatur occidentem, diræ cladis præsagæ, una diei, altera noctis præcurrebat exortum, ut mala mortalibus imminere signarent. Portabant faciem ignis contra aquilonem, quasi ad accendendum adclivem, apparebant autem mense Januario, et duabus ferme septimanis permanebant.

De successione regum Ethfyn, Eugenii et Fergusii, et de sua morte per reginam.—Capitulum xlvi.[1]

ANNO quoque Domini VII^cXXX,[2] Leonis tertii, qui Theodosium ab imperio deposuit, decimo tertio, Murdaco successit Ethfyn, filius Eugenii sexti, et regnavit annis XXXI. Vir regiæ sublimitatis honore dignus, pace votiva[3] pro parte regnationis suæ majori fruens, ultimis tamen diebus a Pictis bellum habuit. Ejus anno secundo, vel, ut volunt quidam, anno quinto, Beda venerabilis obiit. Ejus anno duodecimo sanctus Eucherius Aurelianensis episcopus in oratione positus, ad alterum seculum raptus est, qui, inter cetera quæ vidit, conspexit Carolum patrem Pipini regis in inferno torqueri, quia res ecclesiarum ab eis separavit atque divisit, et propter hoc solum dampnatus est. Anno decimo tertio Leoni successit filius ejus Constantinus, et imperavit annis triginta quinque.[4] Anno XXI, Franci Pipinum regiæ domus majorem autoritate Zachariæ papæ regem constituunt, Hilderico rege in monasterio tonsorato: deinde benedictus est rex Pipinus a sancto Stephano papa, et filii ejus Carolus et Carolomannus, et filia Sigilla, Parisius, inter sacra missarum solempnia, præcipiente sancto Petro et sancto Paulo, et beato Dyonisio. Post Ethfyn septimus Eugenius, filius Murdaci, quadam tamen chronica dictus est Nectanius, regni coronam sortitus est, anno Domini VII^cLXI,[5] imperatoris Constantini XX,[6] regnavitque II.[7] annis. Et illi successit Fergusius filius Ethfyn anno Domini VII^cLXIII,[8] et imperatoris prædicti vicesimo secundo, atque regnavit annis III.[9] Ipsum ab uxore regina, nimium in ipso zelata mulierum concubinatu, veneno fuisse perhibetur extinctum. Quod ipsa postmodum confitendo palam, quamvis a nemine de tali facto suspicaretur, cum regis defuncti corpus inspiceret, clamore lugubri laniando

---

[1] B. *recommences here.*
[2] C. DCCXXX.
[3] B. E. F. notina.
[4] C. XXXV.
[5] C. DCCLXI.
[6] C. vicesimo.
[7] C. duobus.
[8] C. DCCLXIII.
[9] C. tribus.

crines in hæc seu similia verba prorupit: O miserrima[1] mulierum, et omni fera crudelior, vilissima proditrix, quid fecisti? Nonne, dominum tuum regem conjugem, amantissimum virorum omnium, et supra mulierum amorem formosissimum, quem solum præ cunctis viventibus intimo cordis amore dilexeras, proditionis sævissimo genere, nec in hoc aspidi multum dissimilis, libidinoso furore stimulata nequiter occidisti? Non enim hoc flagitiosum nefas impunitum erit, vindicabor certe de meipsa. Igitur et tu maledicta manus, quod domino tuo nuper amatori dulcissimo propinasti poculum, hoc idem vel amarius audacter, et ori meo festina præpares, nec omittas. Deinde postquam letalem hausisset liquorem, statim infert; nec ista mihi maleficæ potio pœna, quasi talionis, tantum committenti scelus sufficere debeat; ymmo caballorum alligata trahi caudis ad suspendium, atque spinarum incendiis hoc corpus nefandum in ceneres vento dispersos concremari. Et hiis dictis pugione, quem præmeditata paraverat, accepto, manu coram astantibus in locum cordis subito seipsam transfigebat.

De successione Salwalchi, et de magno rege Carolo.—Capitulum xlvii.

SUCCESSOR autem Fergusii Selwalchius, filius Eugenii, filii Ferchardi regnare cœpit anno Domini VII^C^LXVI,[2] et ejusdem imperatoris vicesimo quinto, sed et regnavit annis XXI. Regni sui diebus cum Pictis pacem et Anglis habuit, quamvis et hii simultatibus inter se domesticis utebantur. Illi quidem Angli, videlicet Northumbrenses, quorum regio Scociæ propinquius adjacet, suorum miserabiliter cædibus regum et proscriptionibus operam dabant assiduam, ut infra clarius patebit; etiam ipse rex inhers et remissus, otium longe bello præposuit, non ad reipublicæ augmentum prospiciens, sed omnia delabi misera segnitie permisit. Verum si populus uterque Scotus et Pictus, ut creditur, ipso fatali tempore mutuo fidem, ut solito, servasset et pacem, etiam si sola gens Scota sub belligero conducta principe, justa dico belli concurrente causa, Northumbros armis impetisset, cunctas Albaniæ regiones olim proprias, ab eis eripere procul dubio potuisset. Nihil tamen actum est in adversarios eo tempore, de quo digne memoria fieret, præter eruptiones quasdam, quæ sub militiæ ducibus raro fiebant et plebeis. Anno quoque regni sui quarto Carolus, qui pro felicitatis et gestorum magnitudine dictus est magnus, et frater ejus Carolomannus, patri Pipino successerunt, quos ex Berta, Cæsaris

[1] B. E. misera. [2] C. DCCLXVI.

Heraclii filia, genuit. Carolomanno quoque post biennium mortuo Pipino, totum possessione regnum patris Carolus accepit, quod et in duplo quam pater habuerat ampliavit. Anno quoque duodecimo, Christi videlicet VIIcLXXVII,[1] Leo, Constantini filius, imperium patris accepit, et imperavit annis quinque. Cujus [2] post mortem successit Hyrene, mulier magni cordis, cum filio suo Constantino, et rexit imperium annis pene decem. Cœpit anno Domini DCCLXXXII. Morte vero tranquilla rex apud Innerlocho, discedens, cum patribus in insula requiescit.

De successione regis Achay, primam cum Francis confœderationem facientis, etc.—Capitulum xlviii.

ET illi successit Achaius filius Ethfyn, anno Domini DCCLXXXVII, tunc imperantis Hyrene, filii quoque sui Constantini sexto, et regnavit annis XXXII. Ejus, ut traditur,[3] frater erat egregius ille miles Gilmerius Scotus, qui diu Caroli regis obsequio contra crucis Christi strenue militabat hostes, unde nomen sibi perpetuum, et præclaris armorum actibus honore militari gloriosum conquisivit. Amicitia confœderationis inter reges Scotorum et Gallorum, et eorum regna, quæ nostris adhuc durat diebus illæsa, laudetur Deus, per magnum regem Carolum, et hunc Achaium initium habuit, cujus hæc sequens occasio prima fuit. Antequam paulo regnasset Achaius, sui, videlicet, tempore prædecessoris, Anglorum reges superatis Britonibus erecti superbia, non solum vicinas in eadem insula gentes, Scotos, Pictos, et Britones, inquietare sibi suffecerat, sed et transmarinas Gallorum gentes etiam maritimas, navali præda sæpius affligere, totumque mare Belgicum atque Britannicum satagebant perturbare. Erat hiis diebus idem rex invictissimus Carolus assidue paganorum intentus bellis, et ut Christianis omnibus infatigabili labore suique sanguinis effusione pacem acquireret occupatus. Cum igitur a rapinis hujusmodi piraticis, et Christianorum effusione sanguinis, etiam [4] sæpius rogati minime desierant, illorum ad refrenandam sævitiam amicos undique venari satagebat, et eos præcipue, quos in suam perniciem noverat ardentius insudare. Denique nuncios ubilibet emittens, quorum Achaio regi quosdam direxit,[5] cum quibus iterum et ipse suos, ejusdem negotii per ipsum in omnibus approbati remisit bajulos, ut initi fœderis et amicitiæ conventiones et pacta, sub [æquis] firmarentur conditionibus, et indentatis redacta scriptis, utriusque regis munimine alternatim signaren-

[1] C. DCCLXXVII. [2] B. E. F. cui. [3] C. creditur.
[4] B. C. E. F. *insert* ab eo. [5] C. *omits* direxit.

tur. Porro sæpius suis scribens amicis asseruit, quod non injuste regi cuilibet quamvis Christiano bellum indicitur, qui principem paganos infideles debellantem a tergo persequitur violenter. Neque tantas undique perstrepentes minas secutum fuit bellum, quia promittentibus illis de cetero suppliciter pacem clementer annuit et benigne. De cujus inter eos, videlicet Carolum et Anglos, tractatu pacis, Aldwynus[1] socio scripsit dicens; sunt qui dicunt nos ab Anglorum regibus ad Carolum regem pro pace mittendum. Et Willelmus de quibusdam actibus Egberti episcopi scribens, ait, cujus rei testem ydoneum advoco Aldwynum, qui pro pace missus est ab Anglorum regibus ad magnum regem Carolum, etc. Nuper enim inter eos aliquid dissentionis, dyabolico fomento flammante, exortum est, ut utrimque interdicta navigatio[2] cesset.

De nunciis Scotorum Carolo missis pro eadem confœderatione firmanda.—Capitulum xlix.

EJUSDEM dissentionis idem alibi mentionem faciens ait Willelmus: Rex Merciorum Offa Carolum magnum regem Francorum frequentibus legationibus amicum paravit, quamvis in animo non facile quod suis conduceret artibus inveniret. Discordarent ante adeo, ut, magnis motibus utrobique concurrentibus, etiam negotiatorum commeatus prohiberentur.[3] Ex hujusmodi vero dissentione fienda concordia, Parisius cum aliis Alcwynus existens, ad regem Offam, de antedictis Scotorum nunciis, a Carolo nuper ad Scociam revertentibus, ut sequitur, rescripsit: Sciat reverenda dilectio vestra, quod dominus rex Carolus amabiliter mecum[4] de vobis locutus est, ut in eo fidelissimum habetis amicum, vestræque dilectioni digna dirigit munera, et per episcopales sedes regni vestri.[5] Similiter et Ethilredo regi Northumbriæ, qui et Ethilbertus dicebatur, et ad suas episcoporum sedes, dona direxit: sed, heu, proth dolor! donis datis, et ipsis in manus missorum, supervenit tristis legatio per nuncios, qui de Scocia venerant, et per vos reversi, de infidelitate gentis, et ipsius nece regis. Ita Carolus, retracta donorum largitate, in tantum iratus est contra gentem illam, ut ait, perfidam et perversam, ac homicidam dominorum suorum, pejorem eam paganis æstimans, ut, nisi ego fuissem intercessor pro ea, quicquid eis boni abstrahere potuisset, et mali machinari, jam fecisset. Et quia regis istius Ethelredi hoc loco suæ necis proditiosæ fit mentio, non meæ nationis hujus blasphemum

[1] B. C. E. Alcwinus. [2] E. *omits* flammante—navigatio.
[3] F. prohibentur. [4] F. *omits* mecum. [5] C. nostri.

reputes, ô lector, si ceterorum regum suorum, hunc præcedentium regem, flagitiosas cædes, proditiones inauditas et proscriptiones, sicut sui veraces historici scriptis testantur, hic inseram, quia non ad cujuscunque gentis scandalum, sed cautelam, et ad tam horrendi sceleris vitandum nefas futuris gentibus in exemplar.

[De execranda proditione Northumbrorum in suis regibus.—Capitulum I.]

ACHAY quidem anno tertio, Northumbriæ rex idem Ethelredus, vel Ethelbertus, sive, quia trinomius, Ethelwaldus, a subditis vili proditioni succubuit. Aliorum vero nomina prædictæ regionis regum, proditione similiter pereuntium, infra patebunt consequenter. Willelmus. Oswynus autem filius Osrici rex Deiræ, quæ media Northumbriæ pars est, pro penuria dudum exercitus, abstinendum bello ratus, suburbanum rus clamculo concessit, et statim a suis proditus ab Oswyo peremptus est. Osredus itaque filius Alfridi totius Northumbriæ [rex], cognatorum[1] insidiis subditorum, Cenredi videlicet, et Osrici, cæsus interiit, quorum primus duobus annis, alter XII,[2] post eum regnantes, hoc tantum habent memorabile,[3] quod, domini sui regis occisi sanguinem luentes, auras exitu fœdo polluerunt. Post eos vero conscendit tremuli regni culmen Celwlfus, et sibi successit Egberthus; ambo reges in religione tondentes comas, priorum regum fata renuunt præstolari. Osulfus Egbertho patri succedens, post annum a civibus innocenter cæsus Molloni locum fecit: qui Mollo satis impigre regno functus XI[4] annis Alcredi quidem insidiis occubuit. Alcredus itaque, X° regni quod invaserat anno, a provincialibus cedere compulsus est. Ethelbertus, Mollonis filius, eorum consensu rex levatus, anno quinto ab eisdem expulsus est.[5] Tunc rex Olwoldus acclamatus, post undecim annos provincialium perfidiam ingemuit, sine culpa trucidatus. Et nepos suus filius Alcredi Osredus succedens, vix anno emenso expulsus, regnum Ethelredo, qui et Ethelbertus dictus est, de quo prius fit mentio, vacuavit. Hic filius Mollonis, qui etiam tertio nomine vocabatur Ethelwaldus, regnum post duodecim annos exilii recipiens, quatuor annis[6] tenuit: quibus exactis, fatum superiorum effugere non valens, anno quo supra misere peremptus est; quare plures episcopi, necnon optimates offensi, patria effugerunt. Post hunc Ethel-

[1] C. F. regnatorum. [2] C. duodecim. [3] C. memoriale. [4] C. undecim.
[5] F. *omits* Ethelbertus—expulsus est.
[6] B. E. *omit* tertio nomine—quatuor annis.

redum nullus ad regnum [ausus] est ascendere, dum quisque regum superiorum timeret contingere sibi casum. Ita cessante rectore, per triginta tres annos illa provincia risui finitimis et prædæ regnis fuit. Hæc Willelmus.[1]

De principio studii Parisiensis, et a quibus incepit.—Capitulum li.

CIRCA vero tempus idem, Achaio regnante, Parisiense studium a duobus clericis de Scocia, Johanne videlicet, et Clemente, viris doctissimis, agente Carolo magno, primum habuit fundamentum. Unde Vincencius in Speculo: Omnipotens rerum dispositor Deus, et ordinator regnorum et temporum, cum illius admirandæ statuæ pedes ferreos vel testeos comminuisset Romanis, non minus admirabilis statuæ caput aureum per illustrem Carolum erexit in Francis: qui cum in occiduis partibus solus regnare cœpisset, et studia litterarúm ubique essent in oblivione, ideoque veræ deitatis cultura teperet, contigit, duos Scotos monachos cum mercatoribus ad litus Galliæ devenire, viros et in secularibus et in sacris scripturis incomparabiliter eruditos; qui quotidie, dum nihil ostenderent venale, ad convenientes emendi gratia turbas clamare solebant: Si quis sapientiæ cupidus est, veniat ad nos, et accipiat eam, nam venalis est apud nos. Tam diu vero conclamata sunt ista, donec ab admirantibus, vel illos insanos putantibus, ad aures regis Caroli, semper amatoris sapientiæ, sunt perlata: qui celeriter illos, ad suam præsentiam evocatos, interrogavit, si vere sapientiam haberent, ut ipse compararet? Sapientiam, inquiunt, et habemus, et eam in nomine Domini quærentibus dare parati sumus. Qui cum quæsisset ab illis, quid pro ipsa peterent? Responderunt: Loca tantum opportuna, et animas ingeniosas, et sine quibus ista peregrinatio transiri non potest, alimenta, et quibus tegamur. Quo ille percepto ingenti gaudio repletus, primum quidem apud se utrumque parvo tempore tenuit, postea vero, cum ad expeditiones bellicas urgeretur, unum eorum nomine Clementem in Gallia Parisius residere fecit, cui et pueros nobilissimos, mediocres, et infimos satis multos commendavit, et eis, prout necessitatem habuerunt, victualia ministrari præcepit, habitaculis ad meditandum deputatis. Alterum vero, Johannem videlicet, in Italiam direxit, cui et monasterium sancti Augustini juxta Ticinensem urbem delegavit, ut illuc, si voluissent, ad discendum congregari possent: qui cum ibidem per tempus aliquod moram faceret, regis mandato Parisius

[1] F. *omits* Hæc Willelmus.

rediit, ubi magno progressus in ævo vitam famosam terminavit. Audito quidem Alcwynus de natione Anglorum, quod Carolus gratanter sapientes susciperet, ascensa navi venit ad eum cum sociis in omnibus scripturis exercitatis, quem rex secum usque ad finem vitæ retinuit. De chronicis autem metropolis Arelatensis hæc Vincentius excipiens, suis addidit in speculo scriptis historiali. Anno Hyrene decimo filius ejus Constantinus eam imperio privans, septem annis imperavit: quibus ipsa finitis eum oculis et imperio privat, anno Domini septingentesimo nonogesimo octavo [1] et sola quatuor annis imperavit.

De imperio Caroli filiique sui Ludovici, et a Clodoveo, etc.—Capitulum lii.

CAROLUS autem anno Domini VIII^c^II,[2] regis Achay XVI, cum jam super Francos triginta tribus annis regnasset, Francorum primus imperavit XIII. annis, a Constantinopoli imperio Romano diviso circiter evolutis annis quadringentis septuaginta octo, ex quo Bizancium Traciæ civitas a primo Constantino renovata, Constantinopolis dicebatur. Erat autem Carolus ex Clodovei primi Francorum regis baptizati prosapia genitus, quorum origo, et gentis et regum cathalogus ad hunc Clodoveum, hujus libri tertii XIX atque XX capitulis habentur superius prænotatis. Idem Clodoveus genuit Lotharium, qui regnavit L annis. Cui filius ejus Chilpericus, et regnavit annis XXXIII. Cui filius ejus Lotharius secundus, et regnavit annis XLIIII. Cui Dagobertus filius ejus, et regnavit annis XIIII. Cui Clodoveus secundus filius ejus, et regnavit annis XVII. Genuit autem idem Clodoveus ex Bathilde regina tres filios, Lotharium, Childericum, atque Theodoricum. Successit patri Lotharius tertius, et regnavit annis IIII. Cui Theodoricus frater ejus in regnum sublimatus, sed a Francis repudiatus, in cœnobio sancti Dionisii Parisius tonsoratur, et regnavit frater ejus Childericus annis XII. Cui Theodoricus in regnum restitutus, regnavit annis XIII. Cui Clodoveus tertius, filius Theodorici, regnavit annis IIII. Cui Childebertus frater ejus succedens, regnavit annis XVIII. Cui Clodoveus quartus, et regnavit annis quatuor. Cui Lotharius quartus, et regnavit annis II. Cui Chilpericus secundus, annis V. Cui Theodoricus secundus, annis XV. Cui Childricus succedens, regnavit annis novem. Hic in monachum tonsoratur, Pipino, filio Caroli Marcelli, rege effecto, cujus generationis series sequitur hoc modo: ex filia quoque regis Lotharii quarti, Ausbertus genuit Arnoldum, et hic sanctum

[1] C. DCCXCVIII.

[2] C. DCCCII.

Arnulphum, et hic Anchisem, et hic Pipinum majorem, et hic Carolum Marcellum, et hic Pipinum regem, qui regnavit annis XVIII. Qui vero Pipinus genuit Carolum regem magnum, et imperatorem. Succedentium quoque regum Francorum cathalogus alias infra subsequetur. Gloriosus autem imperator et rex Carolus, post acta sua plurima, imperio regnoque suo pacato et dilatato, statu quidem ecclesiæ sanctæ religiose ordinato, moritur anno ætatis suæ LXXII et Aquisgrani sepelitur. Filius quoque suus Ludovicus pius post ejus obitum, Romanum optinens imperium, anno Domini VIIIcXIIII[1] imperavit annis ferme XXVII.

De successione regum Convalli et Dungalli resuscitantis bellum in Pictos,[2] etc.—Capitulum liii.

POSTQUAM rex Achayus vitam finierat, cognatus ejus Convallus ad regni sustollitur regimen, anno Domini VIIIcXIX,[3] et imperatoris Ludovici VI, et regnavit annis quinque. Eodem anno rex Merciorum Kynwlfus obiit, et illi filius ejus Kynelmus succedens, puer admodum a sorore sua Quendrida cæsus innocue, nomen et decus martirii divina sibi favente gratia promeruit. Anno quoque sequenti, quæstio magna de jure regni Pictorum, illud asserens deberi Scotis, oriri cœpit, et in omnium ore, sive principum sive plebium, ventilari. Ad actum tamen nullatenus est processum. Statim post annos quinque completos Convallo mortuo, Dungallus filius Selwalchii regnare cœpit anno Domini VIIIcXXIIII,[3] imperatoris Ludovici XI, regnavitque septem annis. Ab ipso quidem in Pictos bellum annis pene quinquaginta sopitum reparatur. Dicebat autem regnum eorum [4] suum ex jure conventionis antiquæ. Jus enim primitivum in successione regum suorum et principum, secundum Bedam et chronicas, hoc est: Cum autem intrantes hanc insulam primo Picti, nec suæ nationis uxores habebant, petierunt a Scotis suas filias, quas solum eis ea conditione dare consenserunt, ut ubi res, id est, regni successio sive dominii, veniret in dubium, ex feminea magis prosapia quam masculina sibi reges eligerent, quod utique constat apud Pictos constanter esse servatum. Et hæc causa forsan hujus clamii seu contentionis esse potuit. Quia verum est, ut ex eorum chronicis et historiis colligitur, in tanto diebus pacis ab initio vera fovebatur inter eos amicitia, quod sui reges et principes, quasi continue, regum Scotorum et principum filios et filias, et

---

[1] B. C. E. DCCCXIV. [2] C. *adds* diu sopitum. [3] C. DCCCXIX.
[4] B. C. E. DCCCXXIV. [5] C. suorum.

e converso, duxerunt in conjuges altrinsecus et uxores. Novit enim ille, cui nihil ignotum est, hanc ultimæ contentionis causam, et quorum culpa cœptum est crudelissimum hoc bellum finem non habens, donec, ut illi placuit, qui regnorum rector est omnium, et ad libitum dissipator, Pictis omnino superatis, palmam victoriæ Scoti finaliter, et eorum regnum, optinuissent. Anno deinde septimo mortuus est Dungallus,[1] sed, ut alibi, bello peremptus, et in ecclesia beati Columbæ sepultus, quiescit in insulis juxta patrem.

Explicit liber tertius.

---

[1] B. C. E. *insert* rex.

Incipiunt tituli capitulorum libri quarti.[1]

DE ritu successionis regum Scotorum præcedentium et subsequentium, usque ad tempus Malcolmi filii Kenethi. **Capitulum i.**

De successione regis Alpini, suaque victoria de Pictis, et morte, et exemplo impatientiæ. **Capitulum ii.**

De successione Kenethi regis filii Alpini, et ejus mira calliditate contra Pictos. **Capitulum iii.**

De [suis] victoriis contra Pictos, et optentu regni sui. **Capitulum iv.**

De subversione diversorum regnorum propter peccata. **Capitulum v.**

De eadem. **Capitulum vi.**

Etiam de eadem, et Romana prima potestate, et moderna propter peccata egestatione.[2] **Capitulum vii.**

De finali victoria Kenethi regis in Pictos, et ejus morte. **Capitulum viii.**

De quibusdam præambulis in cathalogo regum Pictorum. **Capitulum ix.**

Etiam de cathalogo regum Pictorum, et adventu beati Columbæ abbatis. **Capitulum x.**

De eodem cathalogo, et conversione Brudei Pictorum regis per beatum Columbam, et Orcadum regulo tunc captivo. **Capitulum xi.**

De eodem adhuc cathalogo. **Capitulum xii.**

Quod Hungus rex Pictorum, et Æthelwlfus rex Anglorum, contemporanii fuerant, et ejus filio Athelstano. **Capitulum xiii.**

---

[1] E. *omits* this title.

[2] C. egestate.

De victoria Hungi regis Pictorum contra Athelstanum, cujus caput sude figi præcepit. Capitulum xiv.

De successione regum Donaldi filii Alpini, et Constantini filii Kenethi, et morte Donaldi. Capitulum xv.

De morte Constantini per Danos ac Norguigenses, et successione regis Heth Alipedis. Capitulum xvi.

De successione regis Gregorii, qui sibi subjugavit totam Hyberniam, et pene totam Angliam. Capitulum xvii.

De eodem Gregorio et ejus morte, deque martirio beati regis Edmundi, et quod Anglia pene tota tunc temporis Scotis et Danis erat subjecta. Capitulum xviii.

De Johanne Scoto philosopho, et imperatore Arnulpho qui a pediculis consumptus est. Capitulum xix.

De successione Donaldi regis, filii Constantini, et ejus morte. Capitulum xx.

De successione Constantini regis, filii Heth Alipedis, et quod Cumbriæ dominium dedit Eugenio filio Donaldi, proximo sibi sperato successori. Capitulum xxi.

De eodem Constantino, et miserabili crudelique bello de Brounyngfeld. Capitulum xxii.

De damnis per hoc bellum gentibus Scotorum illatis, et de obitu Constantini in religioso habitu. Capitulum xxiii.

De successione regis Malcolmi, filii Donaldi, cui rex Anglorum Edmundus Cumbriam reddidit. Capitulum xxiv.

De morte ejusdem Malcolmi, et successione regis Indulfi et sua morte per Danos. Capitulum xxv.

De successione regis Duff, cujus post mortem corpus abditum fuit sub ponte, nec solis radius illuxit in regno donec [repertum fuit.][1] Capitulum xxvi.

De successione Culenii regis et morte, et de quadam trufa Anglorum chronicis inscripta, Capitulum xxvii.

De successione Kenethi, filii Malcomi, et diversis contentionibus; de varietate successionis tam imperatorum quam regum. Capitulum xxviii.

---

[1] B. *omits* repertum fuit. E. *adds it in a later hand.*

De eodem Kenetho, et nova mutatione successionis imperatorum et regum Scotorum. Capitulum xxix.

De Baldredo Rivallensi abbate, sermonem regis Anglorum Edgaris recitante, contra male viventes in ecclesia Dei. Capitulum xxx.

De eodem sermone. Capitulum xxxi.

De mirabili proditionis instrumento, pro eodem rege Kenetho decipiendo, et blanditiis versutæ mulieris. Capitulum xxxii.

De proditiosa morte ejusdem Kenethi, et promotione filii sui Malcolmi ad dominium Cumbriæ. Capitulum xxxiii.

De successione regum Constantini calvi, et Gryme filii Kenethi. Capitulum xxxiv.

De Cumbriæ regulo præfato Malcolmo, filio Kenethi, nolente tributum solvere Danis pro Cumbris, sicut ceteri provinciales ex Anglia fecerunt. Capitulum xxxv.

De conditionibus Anglorum, ut in Polichronicon, et de quadam prophetia. Capitulum xxxvi.

De causa cladis per Danos Anglis illatæ, ut refert Willelmus, Angliam crebro et undique vastantes. Capitulum xxxvii.

De occisione regis Gryme per Malcolmum prædictum filium Kenethi et pluribus damnis per eos,[1] etc. Capitulum xxxviii.

De successione regis ejusdem Malcolmi, et filia sua Beatrice nupta Crynyn abthano de Dul. Capitulum xxxix.

De eodem Malcolmo, et fundatione episcopatus apud Marthillach, nunc vero translati apud Abirdon. Capitulum xl.

De contentione regis Malcolmi contra Cnutonem Danum tunc regem Angliæ pro Cumbria, et ejus morte. Capitulum xli.

De vitio proditionis, omnium vitiorum vilissimo, et ab omnibus execrando, et de variis exemplis maledictæ proditionis. Capitulum xlii.

De liberalitate regis Malcolmi, seu potius prodigalitate, qui[2] sibi nihil de regno retinuit, præter monticulum in Scona. Capitulum xliii.

---

[1] C. *omits* et pluribus damnis per eos.

[2] B. C. E. quia.

De successione regis Duncani, nepotis supradicti Malcolmi, et ejus morte, et quod fuit nimis patiens sive remissus. Capitulum xliv.

De successione regis Machabei, et ejectione filiorum Duncani regis de regno in Angliam. Capitulum xlv.

De proscriptione thani de Fyfe, nomine Macduf, propter amicitiam, quam habuit erga filios Duncani, Malcolmum dictum Canmor, et Donaldum. Capitulum xlvi.[1]

Expliciunt tituli capitulorum libri quarti.

---

[1] B. *adds on the margin the following title:*—

De primo adventu Malcolmi Canmoir ad Angliæ regem Edwardum. Capitulum xlvii.

It is omitted in all the other MSS.

De successione[1] regum Scotorum tam praecedentium quam subsequentium, usque tempus Malcolmi filii Kenethi.—Capitulum i.

[R]EGUM vero Scotorum in Albionis parte boreali post Fergusium, filium Erth, conregnantium Pictis, veræ[2] successionis tempora patent superius; ad monarchas modo procedere convenit, qui, Pictorum subversis gentibus, omnis ipsius partis optinuerunt singulare dominium: et eorum gesta quædam simul et tempora regnationis, prout antiquorum docent volumina, propalare; de ritu tamen successionis eorundem primo dicendum est. Nam sæpius quæstio fieri solet, quare non filii communiter patribus, sicut moderni temporis mos exigit, ad regni successerant regimen, potius quam fratres, ut in præcedentium successionibus est expressum. Hoc autem illis ideo fiebat diebus, quoniam et eis et Pictis plerisque regnorum regibus, etiam et imperii quibusdam principibus, eadem succedendi lex erat,[3] ut regis cujusque decedentis frater aut filius fratris, si filio regis ætate non fuerat ac habilitate regendi potior, quamvis gradu remotior, ipsum præcederet ad regendum. Non enim sanguinis proximitas, sed perfectæ pubertatis habilitas hunc vel illum regni throno sustulit ad regnandum. Hujusmodi vero regnationis constitutio prius invaluit, quia primitivæ gentis exigua paucitas, cum esset numero brevi, certam in acquirendo sibi sive servando cum libertate sedem, undique bellis exposita, non solum sui regni, sed etiam corporum abhorrens regimen tradi juvenibus, hanc legem statuit prætaxatam: talis quoque successionis regiæ mos priscus, usque tempus Malcolmi filii Kenethi continue durabat, et donec ipse, propter[4] regni dispendium, quod inde forsan evenire poterat, ordinatione communi pro lege perpetua sanxivit, quod deinceps cuicunque regi, qui pro tempore fuerit post ejus obitum proxima sobolis, filius videlicet, aut filia, nepos aut neptis, proximior tunc superstes ad regni regimen succederet. Sed illis forte deficientibus, hereditatis jura possideat, vel regia progenitus[5] ex stirpe, vel collaterali proximus heres.

---

[1] B. C. E. De ritu successionis. [2] F. vero. [3] C. *inserts* scilicet.
[4] B. C. E. F. *insert* imminens. [5] F. primogenitus.

[De successione regis Alpini, suaque victoria de Pictis, etc.—Capitulum ii.]

POSTQUAM Dungallus obisset, Alpinus filius Achay statim coronatus, regni regimen suscepit, anno Domini DCCCXXXI, regnavitque tribus annis. Bellum contra Pictos a prædecessoribus cœptum, infatigabili labore continuavit, eos semper exercitibus aut crebris irruptionibus devastando. Igitur anno tertio sui regni, in solemnitate paschali, Scoti cum Pictis congressi sunt, et plures de suis nobilibus ceciderunt; unde fit, ut rex Alpinus victor existens, in superbiam elatus, eodem anno XIII kalendas Augusti, temere cum eis altero conserto prœlio, vincitur, capitur, et, omni neglecta redemptione, capite detruncatur. Ad bellum quidem ultra modum præceps erat, et in cunctis actibus impatiens nimis et impetuosus. Nihil pene minus quam impatientia bellorum executori convenit, ut patet in historiis Romanorum. Scripsit enim Eutropius, duos consules, Varronem et Æmilium, adversus Hannibalem ad bellandum missos, quibus a senatu monitum est, ut ipsius Hannibalis impetuosi ducis impatientiam, non aliter quam bellum differendo vincerent, nam ipsum antea Favius consul differendo pugnam superavit: verumtamen per Varronem, Æmilio socio contradicente, apud Cannæ, vicum in Apulia, cum eo pugnatum est, et ambo consules ex impatientia Varronis vincuntur, atque Romanorum in ipsa pugna tricenta millia perierunt pugnatorum. Post vero dictum bellum Romanis Hannibal optulit, ut captivos redimerent, a senatu responsum est, illos cives non necessarios, qui cum essent armati capi potuissent; ille vero variis suppliciis eos interficiens tres modulos[5] annulorum, quos ex manibus equitum, senatorum et militum detraxerat, Cartaginem misit. Nec dubium illum diem ultimum fuisse Romani status, si mox post victoriam Hannibal ad pervadendam urbem contendisset.

[De successione Kenethi regis filii Alpini, et ejus mira calliditate contra Pictos.—Capitulum iii.]

FILIUS autem Alpini Kenethus successit in regno patris, anno Domini DCCCXXXIIII, et in regno Pictorum, ipsis superatis, anno Domini DCCCXXXIX, imperatoris Ludovici XXV, Regnationis Scotorum in Albion insula MCLXIX, sed et exitus eorum ex Egypto sub primo rege Gaythelos, filio regis Neoli Atheniensium et uxore sua Scota, MMCCCXLIX, quibus regnis annis ferme XVI

---

[1] B. C. E. F. modios.

monarcha regnavit: erat enim vir fortis, et prudens, perspicacis ingenii, præclarus, atque bellorum executor audacissimus. Hic mira calliditate duxit Scotos in regno Pictorum, [cujus] hæc, ut sequitur, causa fuit. Primo quidem suæ coronationis anno primatibus consilio congregatis, innotuit se vindicare velle de patris sui nece crudeli, suorumque parentum in bello nuper occisorum, quorum multos, postquam se reddiderant, occiderunt. Igitur ad hoc festinandum opus eos diligenter exhortatur, et ut die statuto se, ceteris omnibus prætermissis, ad expeditionem præpararent. Illi vero noviter transacti certaminis, quo rex Alpinus cum multis millibus[1] occubuit, immenso territi pavore, sed et illius belli fragore trepidantes, animoque penitus deficientes, ut vecordes vel effeminati voce consona respondentes, regi dixerunt: Quicquid, ô domine rex, vel tuum defendere regnum, vel aliud opus quodcunque nobis faciendum præceperis, præter unum, omittere nolumus nec debemus. Regni vero Pictorum nequaquam volumus transcendere metas, nam breviter eos invadere non audemus. Tantus enim nos hactenus a tempore belli timor invasit, quod quamvis a Deo de cœlis missus fuerit angelus hoc nobis annuncians, annuere forsitan trepidaremus. Avorum namque dudum temporibus, etiam et nostris nuper, Scotorum fortitudo leonis exsuperabat, aut unicornis audaciam, quorum primi natura nullius est incursu terreri, secundi vero vivus sub hominum potestate non venit, interfici potest, subdi vivus nequaquam; et si quandoque venatorum[2] industria vivus capi contigerit, illico moritur: sed vice versa nobiscum volvitur alea fati, quia[3] feminis, vel, si fas est dicere, sumus lepusculis timidiores. Videns igitur rex, quod neque blandis aut asperis exhortationibus quicquam proficeret, uti quadam voluit calliditate: nam eos non omnino profectionem negasse,[4] sed dubitanter dixisse meminit, quod quamvis eis angelus in Pictorum proficisci regno mandasset, nec illi forsitan obedirent. At ille subito cautelam mente concipiens, carissimo sibi cuidam artifici responsa principum secreto revelat, et qualiter totum perageret negotium informavit. Artifex enim ille, cum esset ingeniosus, voluntati regiæ libens favit, promittens insuper omnia pro posse fideliter perimplenda. Assumptis igitur caute squameis piscium pelliculis, quæ noctium tenebris quodam fulgore resplendent, quibus amiculum angelicis velut fulgentibus pennis choruscans subtiliter ornatum fecit, cum quo se vestiens totius effigiem corporis circumtexit. Hujusmodi quidem indutus amictu, magnatum thalamos angelica forma clam subintrans, eorum mirabiliter sensus, intellectum ymmo vigilantium delusit, et ex

---

[1] C. militibus. [2] F. venatoris. [3] B. C. E. F. *insert* nunc. [4] F. denegasse.

parte Dei viventis eis præcipiendo mandavit, quod in omnibus sui regis obedirent præceptis, et quod præcipue Pictorum regna distruere nullatenus formidarent. Subdola quoque tali prudentia duces seducti, domino regi confestim adeuntes, obedientiam ad omnia compromittunt. Nam angelum Dei vidimus, aiunt, facie ad faciem, ô rex certissime, qui te sequi quocunque perrexeris nobis monuit. Quibus eorum conclavigeri magno sponte sacramento jurantes etiam attestantur : et hoc idem eis jurando rex innotuit, ipsum audisse per eundem angelum, et vidisse.

De[1] victoriis contra Pictos, et optentu regni sui.—Capitulum iv.

HIIS autem ad votum ita peractis, et ad finem optatum per omnia deductis, communi voluntariaque deliberatione[2] Pictis bellum indicitur, et congregatis exercitibus ipsorum regna penetravit. Tanta quoque non solum in homines ira, verum etiam in feminas et parvulos desævit, ut nulli sexui vel sacris parceret ordinibus, sed omne vivens, quod secum non abduxerat, gladio vel igne consumpsit. Anno deinde regni sui sexto, cum piratæ Danorum, occupatis litoribus, Pictos sua defendentes non modica strage prædando maritima protrivissent, similiter et ipse Kynnedus in reliquos Pictorum terminos, montana finium suorum, videlicet, Dorsum Albaniæ, quod Scotice Drumalban dicitur, transiens, arma vertit, et, multis Pictorum occisis, reliquos in fugam compulit, et amborum regnorum monarchiam conquisivit. Picti vero, reparatis aliquantulum Anglorum auxilio viribus, quatuor annis Kynnedum infestabant. Sed consequenter postmodum inopinatis incursibus, et variis eos stragibus debilitans, duodecimo tandem anno regni sui septies uno die congreditur, et, innumeris Pictorum populis prostratis, regnum deinceps de fluvio Tyne juxta Northumbriam, ad Orcadum insulas, ut dudum sanctus Adamnanus Hyensis abbas prophetando retulit, totum sibi ratificat confirmatum. Sic quidem non solum reges et duces gentis illius deleti sunt, sed etiam stirps et genus, adeo[3] ydiomatis sui lingua, defecisse legitur, ut quicquid ex eis veterum reperitur in scriptis fictum credatur à pluribus, aut apocryphum ; legentibus tamen frequenter historias, nullatenus mirandum videtur, si Deus omnipotens, regum omnium et regnorum rector, atque secundum merita conservator mirificus, secundum vero demerita terrificus dissipator, robustas gentes, et regna peccatis exigentibus perire sæpius permiserat, atque permittet in futurum. Unde propheta David testatur, dicens : Ecce peccatores abundantes in seculo optinuerunt divitias ; quomodo facti sunt in

[1] C. *inserts* suis. [2] B. E. *insert* prius. [3] B. C. E. F. *insert* cum.

desolationem? subito defecerunt, perierunt, propter iniquitatem suam. Velut somnum surgentium, ymagines eorum ad nihilum sunt redactæ.

De subversione diversorum regnorum propter peccata,[1] etc.—Capitulum v.

CONSEQUENTER igitur hîc,[2] ad futurorum cautelam, interseruntur quædam regnorum et regum subversiones, et dissidia. Quorum exemplo regni cujuslibet rex aut princeps, in cunctis actibus Deum ante mentis oculos semper habeat, et evitare vitia discat, superbiam præcipue, vitiorum omnium radicem. A gula tandem et libidine, quæ corda principum infallibiliter effeminant, animum avertere studeat; potentiores et inferiores legum,[3] peccatores[4] ab indebitis plebium exactionibus, rapinis, et cædibus; malificos justis assidue legibus satagat cohibere. Quisquis igitur regum hæc faciens, quamvis adversum eum superborum castra consistant, non timebit, sed hereditabit diu terram a Deo sibi collatam, et inhabitabit in seculum seculi super eam; et quia Dominus Deus amat judicium, non derelinquet eum in adversariorum manibus, sed in æternum conservabit. Non sic impii principes, et in servandis legibus desidiosi; non sic quorum videlicet, voluntas in lege Domini non est, ut pauperem liberent a potente; sed sicut pulvis, quem projicit ventus a facie terræ, deficientes ab adversariorum impetu fugient, semen[5] ut nuncquam fuisset, interibit. Salomon. Rex qui judicat in veritate pauperes thronum ejus in eternum firmabitur.[6] Nonne populus dudum Dei peculiaris, duodecim tribus Israel, quamdiu lege servata Deo placuissent, multis infidelium deletis gentibus, earum cum prosperitate possidebant regna, quousque prævaricantes legem, et, Domino Deo derelicto, varias abominationes facientes, iram divinæ majestatis provocando, post Deos tandem abierunt alienos? Exinde de cetero quidem in ignominiam et derisum cunctis habiti sunt populis, ut ex hominibus eorum deleantur nomina, præter solam tribum Judæ, de qua Judæi nomen habent, qui modico tempore legem sequebantur, sed cum, ut reliquæ tribus, lege postposita Deum offendentes, manum ad peccata porrexerant, in dispersionem misere traditi sunt inter gentes et dispersi. Nec eorum sub [cœli] cardine reperitur pos-

---

[1] C. *adds* et de exemplis. [2] B. *omits* hic.
[3] B. C. E. *insert* rex qui judicat in veritate pauperes, thronum ejus in æternum firmabitur. [4] F. rectores.
[5] C. semen eorum. B. E. F. et semen eorum.
[6] B. C. E. *omit* Rex—firmabitur.

sessio, cum tamen ad infidelitatis suæ memoriam, atque fidelibus exemplum, pauci servantur, degentes hactenus sub tributo.

De eisdem exemplis.—Capitulum vi.

MULTÆ quidem et aliæ nationes, ut testantur historiæ, vias ambulando non bonas, sed post peccata Domino judicante corruerunt. Ejusdem namque subversionis Pictorum pene diebus, natio Gothorum fortissima, multis primo devictis gentibus, juxta Danubium insedit. Quique Gothi postmodum in duo divisi, duo de se regna creantes, unum in Italia Estirgothorum, alterum Westirgothorum in Hyspania, duos imperatores, Decium prius cum filio, postea Valentem occiderunt. Et sic multo tempore reges varios et regna bellis undique lacessentes, toti quidem orbi[1] Romano terrori fuerant, et, quasi duobus capitis sui cornibus, orientem simul et occidentem acerrime ventilantes, tandem subito reges eorum et regna cum gentibus, ac insperate, propter peccata, quibus[2] offendere non verebantur, deleti sunt penitus, nec nominis sui sonus præter in scriptis auditur, sive noscitur inter homines in terris. Wandalorum populi sic quidem exorti de Sithia, primo Pannonias, deinde Gallias, postmodum Hispanias insedentes, cum ad Affricam ultimo pervolassent, ibi regnum suum multo tempore confirmaverunt. Et dum divina simul et humana, sine respectu deitatis[3] aliquo vel humanitatis, perturbassent, dispositione divina Belizarius patricius, sub Justiniano militans, noctu cum rusticorum plaustris Cartaginem cepit, eorumque regnum funditus distruxit, et sic ipsa Wandalica rabies in perpetuum est finita. Etiam potentes dudum consanguineos et colligatos nostros Britones, nuncquid a suo regno miserabiliter ejecerunt peccata, sicut tertio libro capitulo XLI notatum est? Equidem Hyberniensis vicina nobis, ac ejusdem nostri generis natio, nonne dudum locuplex erat et fortis, legibus adhærens, justiciam sectans, multorum mater et nutrix sanctorum? Cujus audire sapientiam, ut veris docetur historiis, ex longinquis plurimi venerunt regionibus; processu quoque non magni temporis, cum ipsa, spretis hujusmodi virtutibus, desidia corporis[4] vitiis vacasset et otio, nec uno vero rege, sed, legum ac fidelitatis contemptu, pluribus contenta regibus, statim ex suis est ejecta fœcundis civitatibus et oppidis, ad proprii regni steriles et squalidas ultimas regiones, ubi silvis, rupibus, et locis abditis misere latet ad diem hodiernum, victum vix habens vel vestitum.

---

[1] F. urbi.
[2] F. *inserts* Deum.
[3] F. divinitatis.
[4] B. E. F. torpens.

De Romana prima potestate, et sequenti propter peccata,[1] etc.—Capitulum vii.

ET quid de Romana quidem urbe dicta,[2] quæ caput mundi dicebatur, et[3] tantis mundi dudum regionibus imperabat, quantis licuit. Nam, ut refert Eutropius, Illius[4] Adrianus, consobrini[5] Trajani filius, qui sibi successit in imperium, tres nobilissimas provincias, videlicet, Syriam, Mesopotamiam et Armeniam, spontaliter abscidit ab imperio, volens imperii finem habere non ultra fluvium Eufraten. Aurelianus imperator etiam sponte Daciam ab eo divisit. Itaque Severus Scociam fossatis muris et turribus exclusit, non tamen voluntarie dimittens, sed ut Scotos a Britannicis irruptionibus impediret. Quomodo nunc sola sedet civitas, tunc domina gentium, modo propter peccata paucis, ymmo perpaucis, dominando regionibus, nec, ut asseritur, civitatibus suo non procul a muro situatis? Quod et omnibus dolendum est Christianis, cum ipsa sit non immerito domina totius Christianitatis et caput, ob reverentiam beatorum Petri principis apostolorum, et coapostoli sui Pauli doctoris gentium, atque suprema vicariorum Christi sedes in terris; sed et martirum et confessorum innumerabilium terrena corporum requies, quorum sancto sanguine carnisque pulveribus, totius terræ suæ cineres stratæ, lapides, domorumque limina simul et postes beatificati præparantur. Sed ubi nunc quæso tantæ majestatis, et honoris imperium, tantæ dominationis ampla terrarum possessio, tantorum obedientium regum et principum, tributaque tot regnorum? Sed et ubi curruum aureorum ac triumphantium gloria, cui nuncquam aliqua mundialis pompæ vanitas poterat, nec[6] legitur, comparari? Quid igitur Romanos ab hac sublimi potentia dejecit nisi peccata tantum? quibus servire potius quam Deo volebant, sine quo nulla[7] est potestas, cujus servos, fidem eis et regulam juste vivendi prædicantes, occiderunt. Inter quos Petrus et Paulus apostoli sub Nerone martirizantur, quapropter subito Romana potestas in eo ruere cœpit: nam ipse urbis magnam partem incendit, Parthi tulerunt Armeniam ab eo, suis legionibus sub jugo missis: atque Britannia tunc per affines pene perdita, sic quidem diu postmodum Christi servos aliquando trucidantes, et aliquando faventes, tunc victi, nunc victores extiterunt. Tandem ad se reversi fidem gaudentes ceperunt catholicam, quam operibus caritatis et misericordiæ magna cordis devotione diu servabant, et extunc subditis gentibus humiles, et hostibus terribiles imperabant. Processu quidem temporis, ad

---

[1] C. *adds* egestate. [2] B. E. F. dicam. [3] C. F. quia.
[4] B. Melius. C. E. Elius. [5] F. consobrinæ. [6] C. F. ut. [7] F. non.

immania, quibus uti solebant, flagitia se committentes, præter quod fidem cum paucis fidei tenebant operibus, ad hanc inopiam, quam modo cernitis, miserabiliter pervenerunt. Hæc autem exempla felici poterunt sufficere principi, ne se peccatis enormibus immisceat: quia,

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Post obitum Ludovici pii, suscepit imperium filius [ejus] Lotharius, anno Domini DCCCXLII, et imperavit annis XV, regis Kenethi nono.[1]

De finali victoria Kenethi,[2] etc.—Capitulum viii.

REX igitur Kenethus, postquam, ut præmissum est, septem [uno] die potiretur bellorum victoriis, quasque provincias regni Pictorum peragrando, populum imbellem sub fide pacis suscepit. Multi nihilominus colla servituti submittere dedignantes, sub spe resistendi, novum ab eis regem creatum sequebantur: quorum ipse brevi postmodum quosdam cum suo rege, turmis peditum emissis, occidit, et quosdam ad deditionem compulsos optinuit. Residui vero per vastas solitudines diu latrocinio vagantes, neque deditionem penitus, neque pacem volebant; coacti tandem, [non] quo caput obedirent locum habere valerent, fugæ remedium ad Anglos ac Norguigenses assumpserunt. Sic quidem Deo concedente factum est, ut, totum[3] sub circio finem Albionis in monarchiam omnium regum primus suscipiens, unum feliciter regnum compegerit e duobus: jura vero, quæ leges Macalpinæ dicuntur, componens, observari statuit, quarum hactenus quædam restant, ac inter populos cursum habent. Itaque legibus imbuto pacatoque regno, post multos ac innumerabiles tanti temporis labores improbos, peractis plene regnationis[4] in monarchia XVI annis et octo mensibus, apud Fortheviotli migravit ad Dominum, et in insula Iona cum honore decenti, maximoque Scotorum ejulatu, sepultus est; ubi quondam rex Fergusius filius Erth, cum duobus fratribus Loarn et Tenegus, humo condebatur, quorum animæ pace perpetua perfruantur.[5] Erat enim iste Kenethus filius Alpini regis, filii Achay, filii Ethfin, filii Eugenii, filii Findan, filii Eugenii, filii Dongardi, filii Donaldi Brek,[6] filii Eugenii Buyd, filii Aidani, filii Gowrani, filii Dongardi, filii Fergusii, filii Erth.[7] Qui quidem Fergusius[8] regnum, dolo tiranni Maximi, Pictorumque potentia, quadraginta tribus annis detentum, recepit, ac pristinæ restituit libertati, ut patet supra.

---

[1] C. IX.
[2] C. *adds* regis in Pictos.
[3] B. E. *omit* ut totum.
[4] C. regenerationis.
[5] F. fruantur.
[6] C. *omits* Brek.
[7] C. Fergusii Arth.
[8] F. *omits* Fergusius.

De quibusdam præambulis, etc.—Capitulum ix.

SUBVERSIONE Pictorum notata[1] superius, non importunum videtur eorum cathalogum, et alia quædam veterum reperta voluminibus, hîc consequenter annotare. De sua quidem origine, quam ob causam has partes vel unde venerint, in libri primi capitulis XXIX, XXX, necnon XXXI, liquide reperietur. Ante vero dominicam incarnationem, ut ibi patet, hujus regni partem ante Scotos vel uno saltem tempore coluerunt, quamvis quædam sint chronicæ, quæ Scotos asserunt, longe præ Pictis tricentorum annorum spatio hanc possidere regionem. Galfridus in sua chronica libro quinto capitulo VI, Pictos originem habere ponit post dominicam resurrexionem, Vespasiani diebus, et ex eis tunc primum Scotos excrevisse: sed hæc quidem an sic, an aliter, pluribus non ignoratur chronographis. Scriberet enim tertius, eo tempore Moravios, Pictis et Scotis conjunctos, hanc advenisse[2] patriam contra Romanos sub duce Rodorico, qui certe Moravius fuit et non Pictus, ex quorum filiabus creata sobole multitudinem suam adauxerunt. Ex facili namque probari poterit, quod hoc ante diu cœperunt per suæ regnationis tempora: nam verum est, regnabant per annos in Albione mille centum, et eo plures, nec dubium est quin memorati regis Kenethi gladio perierunt. Non tenet igitur quod post incarnationem, sed ante sumpserunt originem. Vel si quis forsan obicere velit,[3] minime credendum regem Ghede, vel ejus successorem Tharan, tantum habuisse regnandi tempus, ut uni centum, alteri vero centum quinquaginta computentur anni, respondeat lector, quod licet alterutrisque[4] regibus anni solummodo quinquaginta scribantur, ante tamen incarnationis tempus annis centum et amplius, eos cœpisse reperiet. Et quia de tanto suæ regnationis annorum numero nonnulli musitant, placuit ut amborum regum annua computatio correctioni lectoris, inde veritatem perscrutantis, relinquatur. Ceterorum vero regum sucessionis tempora singillatim stilus, ut noverit, prosequetur.

[De cathalogo etiam regum Pictorum, et adventu beati Columbæ.—Capitulum x.]

PRIMUS autem rex apud eos erat Cruythne, filius Kynne judicis, et regnavit annis L. Secundus vero post eum Ghede. Tertius Tharan, quibus, ut supradictum est, ascripti sunt anni

[1] C. nota.
[2] F. adventasse.
[3] B. C. E. F. *insert* asserens.
[4] B. E. F. illis utrisque.

ducenti quinquaginta. Regi quoque Tharan successit Dinorthetisy, et regnavit annis XX. Cui Duchil succedens, regnavit annis XL. Cui Duordeghel annis XX. [Cui Decokheth annis LX.[1] Cui Combust annis XX.] Cui Caranathereth annis XL. Cui Garnarchbolger annis IX. Cui Wypopneth annis XXX. Cui Blarehassereth annis XVII. Cui Frachna albus annis XXX. Cui Thalarger Amfrud annis XVI. Cui Canatalmel annis VI. Cui Dongard Nethles anno I. Cui Feredach filius Fynyel annis II. Cui Garnard dives annis LX.[2] Cui Hurgust filius Forgso annis XXVII. Hujus tempore regnationis, ut libro secundo capitulo XLVIII, quædam reliquiæ sancti Andreæ per beatum Regulum in Scocia sunt allatæ. Post Hurgust successit Thalarger, filius Keother, et regnavit annis XXV. Cui Durst, alias vocabatur, Nectane, filius Irbii, annis XLV, hic, ut asseritur, centum annis vixit, et centum bella peregit. Quo regnante, sanctus Palladius primus Scotorum episcopus a beato papa Cœlestino missus est ad Scotos docendos, longe tamen anto in Christo credentes. Cui succedens Thalarger filius Anile, et regnavit annis duobus. Cui Nectane Chaltamoth annis X. Cui Durst Gornoth annis XXX. Cui Galaam annis XV. Cui Durst filius Gigurum annis V. Cui Durst filius Othtred annis VIII. Cui iterum Durst[3] filius Gigurum annis IIII. Cui Garnard filius Gigurum annis VI. Cui frater ejus Kelturan annis etiam sex. Cui Tholorger filius Mordeleth annis XI. Cui Durst filius Moneth anno uno. Cui Thalagath annis IIII. Cui Brud filius Merlothon annis XIX, et eo regnante sanctus Columba Scociam adveniens, ipsum ad fidem convertit. Beda. Venit sanctus Columba Britanniam, regnante Pictis Brudeo, rege potentissimo, filio Meilothon, anno [nono] regni sui, qui fuit ab incarnatione Domini quingentesimus sexagesimus quintus.[4]

[De eodem cathalogo, et conversione Brudei per beatum Columbam, etc.—Capitulum xi.]

E[X ejus historia];[5] in itineris vero beati Columbæ prima fatigatione versus regem Brudeum casu contigit, ut idem rex, fastu regio zelatus, suæ munitionis superbe agens, in primo beati adventu viri, non aperiret portas. Quod ut cognovit homo Dei, ad valvas portarum cum comitiva accedens, et primum dominicæ crucis imprimens signum, et[6] manum pulsans contra ostium ponit, quæ continuo, sponte retro retrusis fortiter seris, cum omni celeritate sunt[7] aperta. Quibus statim apertis, sanctus

[1] B. XL. [2] B. E. XL. [3] B. *omits* filius Gigurum—iterum Durst.
[4] C. DLXV. [5] F. *omits* Ex ejus historia. [6] F. *omits* et. [7] F. fuerint.

consequenter cum sociis intrat, quo cognito rex cum senatu valde pertimescens, domum egressus, obviam cum veneratione beato pergit viro, pacificisque verbis admodum blande compellit, et ex ea in posterum die sanctum et venerabilem virum idem regnator, omnibus suæ vitæ diebus reliquis, valde veneratus est, magna sicut decuit honorificentia. Hiis vero diebus, cum idem sanctus ultra Dorsum moraretur Albaniæ, quendam monachum volentem heremum acquirere, qui postquam a terris per infinitum oceanum plenis enavigasset velis, eidem Brudeo regi Pictorum, Orcadum præsenti regulo, commendavit dicens. Ex nostris aliqui nuper intransmeabili pelago desertum invenire cupientes navigabant, qui si forte post longos circuitus Orcadas devenerint insulas, huic regulo, cujus obsides in manu tua sunt, diligenter commenda, ne aliquid adversi intra terminos ejus contra eos fiat. Hoc vero sanctus ita dicebat, quia spiritu cognovit, quod post aliquot menses, idem monachus, cui Cormachus nomen erat, ad Orcadus esset venturus, quod ita postmodum evenit, et, propter prædictam sancti viri commendationem, de morte vicina liberatus est in Orchadibus.

[De eodem adhuc cathalogo, et de rege in quo regnum Pictorum defecit.—Capitulum xii.]

ISTI quoque regi Brudeo successit Garnard, filius Dompnach, et regnavit annis XX. Hic fundavit Abirnethy.[1] Cui Nectane filius Irb annis XI. Cui Kenel filius Luchtren annis XIIII. Cui Nectane filius Fode[2] annis VIII. Cui Brude filius Fachna annis V. Cui Thalarger filius Farchar annis XI. Cui Talargan filius Amfrud annis IIII. Cui Garnard filius Dompnal annis V. Cui frater ejus Durst annis VI. Cui Brud filius Bile annis XI. Cui Gharan filius Amfedech annis quatuor. Cui Brud filius Decili annis XXI. Cui frater ejus Nactane annis XVIII. Iste, secundum Bedam, accepit litteras de Anglia de circuli Paschalis observatione. Cui Nectane successit Garnard, filius Feredach, et regnavit annis XIIII. Cui Oengussa filius Fergusa annis XVI. Cui Nectane filius Dereli mensibus IX. Cui Oengussa[3] filius Brude mensibus VI. Cui Alpyn filius Feredeth similiter mensibus VI. Post quem idem Alpinus iterum regnavit annis XXVI. Cui Brude filius Tenegus annis II. Cui Alpin filius Tenegus etiam annis II. Cui Durst filius Thalargan anno I. Cui Thalarger filius Drusken[4] annis IIII. Cui Thalarger filius Tenegus annis V. Cui Constantinus filius Fergusa annis XL. Iste ædificavit

[1] B. E. *omit* Hic fundavit Abirnethy. [2] F. Cui filius Fode nomine Nectan.
[3] B. E. *omit* filius Fergusa—cui Oengussa. [4] C. Thalarger Drusken.

Dunkelden.[1] Cui Hungus filius Fergusii annis X. Eodem vero tempore quo rex Hungus, regnavit et in Westsex rex Æthelwlfus, cujus filii majoris Ethelstani caput infixum sudi rex optenta belli victoria secum in regno detulit, ut in proximo sequenti capitulo plenius apparebit. Cui Hungo successit Durstolorger, et regnavit annis IIII. Cui Eoghane filius Hungus annis III. Cui Feredeth filius Badoc similiter annis III. Cui Brude filius Feredeth mense uno. Cui Keneth filius Feredeth anno I. Cui Brude filius Fothel annis II. Cui Drusken filius Feredeth annis III. In hoc quoque rege Drusken, Pictorum regnandi defecit potestas, et ab eis penitus translatum, est regnum ad regem Scotorum Kenethum, suisque successoribus, et unum deinceps Scotorum regnum [est] effectum. *Deo gratias.*

[Quod Hungus rex Pictorum, et Æthelwlfus contemporanei fuerant.—Capitulum xiii.]

QUIS enim ille fuerit Athelstanus, quem rex Hungus bello prostravit, notandum est. Nam tres dudum in Anglia reges[2] fuerunt Athelstani, quorum primus Canciæ rex erat ultimus, a quo translatum est regnum, et additum regno Westsaxonum. Secundus autem iste de quo nunc agitur filius Æthelwlfi, cui pater omnes Angligenæ gentis[3] regiones ipso vivente contulit, præter regnum Westsex, quod penes se solum retinuit. Tertius quidem Athelstanus erat filius Edwardi, filii Alfredi, fratris istius Athelstani. Unde Willelmus. Rex Egbirthus, subjugatis primo Cornugalliæ Britannis, aquilonales etiam Britannos tributarios fecit. Itaque regnum Canciæ, cum Suthireya, regnumque Merciorum et Estanglorum, orientales et australes Saxones, in deditionem accepit. Sic quidem ceteris Anglorum provinciis in fide vel tributo susceptis, Westsaxonum regnum ampliavit. Northumbri vero, qui se solos remansisse, tum propter intestinas dissentiones, tum propter fallaces jurationes, et omni digito se vocari cernerent, datis obsidibus suæ favebant ditioni. Huic Egbirtho post mortem successit filius ejus Æthelwlfus, qui patre vivente quinque filios genuerat.[4] Hic natura levis sub quiete degere quam multis imperare provinciis mallet. Avito regno Westsaxonum solo contentus, cetera quæ pater subjugaverat appendicia, statim ut regnare cœperat, filio suo majori contradidit Athelstano. Qui quando vel quo fine defecerit incertum est. Hæc ille. Verum illius Athelstani finis apud Willelmum quamvis lateat, apud nos attamen, et variis scriptis,

---

[1] B. E. *omit* Iste ædificavit Dunkelden.
[2] F. *omits* reges.
[3] F. *omits* gentis.
[4] B. E. F. generavit.

et ore simul hactenus populorum, celebri recolitur in memoria. Nam in hiis, quas pater ei tribuerat, eo regnante regionibus, rex Hungus magno cum exercitu nationes Anglorum finitimas Northumbros immani clade vastando, patriam pertransiens, post varias dietas, quandam advenit lassus, quiescendi, non procul ab amne Tyna, gratam planitiem, ubi castra figi mandat, quatenus exercitum, itineris longitudine fatigatum, pastu congruo recrearet. Et quoniam ipsa planities frugibus et herbis, atque nemorum arbustis, erat uberrima, fontibus et aquis irrigua, statuit inibi quasi nihil metuens per dies aliquos commorari. *Tu autem.*

[De Victoria regis Hungi contra Athelstanum, etc.—Capitulum xiv.]

HÆC cum audisset rex Athelstanus, totius Anglorum gentis borealium simul et australium robur in unum conducens, et aciebus sigillatim per turmas compositis insperate superveniens, locum quo sedit adeo suis undique circumdat cuneis, quod nullus ei pateret transitus evadendi. Territus autem rex, et animo principes consternati timuerunt valde; nam humana protinus ope se nequaquam salvari posse sperabant, ad divinum ergo recurritur auxilium, quod [1] poscentibus in veritate non deest, et a singulis tam majoribus quam minoribus Deo suppliciter, et suis sanctis, et præcipue sancto Andreæ apostolo, nota [2] fiunt. Rex igitur ad honorem Dei, benedictæque virginis Mariæ, decimam regni sui partem beato se daturum Andreæ, voto solemni promisit, ut ipsum cum exercitu salvum ad propria reduceret, et a tam innumerabilis, tamque superbæ gentis, incolumem eriperet potestate. Regi vero nocte sequenti beatus Andreas apparuit, dicens: Deus, cui semper humilium placet deprecatio, votaque superborum implacabilia, tuam interveniente me deprecationem exaudiens, die crastino, lætam tibi dando victoriam, tuos ante te prosternet inimicos, nec adversum te bellando prævalebunt, quia dominicæ crucis angelus vexillifer, multis videntibus, te præcedet. Cum igitur in regnum tuum prospere redieris, voti nequaquam sis immemor, sed quod de liberæ mentis arbitrio sponte promiseras, cave ne differas ad implendum. Evigilans autem rex a somno, quæ per visionem audierat, cuncta suis patefecit comitibus et populo, quomodo Deus, apostoli sui precibus, certam sibi concesserat victoriam ex inimicis. Omnes igitur, ex hujusmodi visionis confidentia, supra quam credi potest exhillarati, nec ut heri vel nudiustertius jam timidi, sed fortes, et solito multum audaciores effecti,

---

[1] B. E. *omit* quod. [2] F. vota.

quamvis numero pauciores longe fuerant, in hostes clamoribus tubisque[1] clangentibus proruerunt. Continuo namque tantus eorum cordi pavor invaserat, ut omnes solutis aciebus aversi sunt in fugam, exceptis cum rege paucis obsistentibus, qui primo congressu superati sunt pariter et occisi. Regis vero caput, ob tam miraculosæ cædis memoriam, abscisum a corpore rex secum afferens, in medio maris Scotici, cujusdam summitate rupis palo præcepit infigi, cunctis transeuntibus[2] per annos aliquot ad spectaculum. Kenethi vero regis anno XIII°, classes diversæ paganorum portus Angliæ piraticis irruptionibus sæpius invadentes, tandem Londoniæ civitatem ceperunt, fregerunt, ac depopulati sunt.

[De successione regum Donaldi filii Alpini, et Constantini, etc.—Capitulum xv.]

CELEBRATIS solemniter Kenethi magni regis exequiis, eodem obitus anno, successit ei frater ejus Donaldus, etiam Alpini filius, anno, videlicet, Domini DCCCLIIII, Lotharii quidem imperatoris XIIII, regnavitque quatuor annis. Erat enim miles inclitus, et ad omnes actus bellicos fortis et pronus, quique crebras victorias et triumphos in debellatione Pictorum gloriose peregit. Vicinis vero regnis et regibus pacem fovere studuit et concordiam, nec quisquam suos fines[3] in aliquo molestare præsumpsit, præter quosdam abjectiones Pictorum, qui diebus excidii, gentis suæ videntes cladem, fugerunt ad Angliam: qui, statim ut de morte Kenethi regis audierunt, ab Anglis instigati, necnon eorum adaucti cuneis, non obstante treuga pacis nuper inita, regni limites invadere cœperunt: sed eodem anno, regis prudentia, quorundamque fidelium Pictorum, nullo remanente, sunt deleti. Ejus anno tertio Lotharius imperator, inter filios regno partito, seculo renunciavit, et ad imperium filius ejus Ludovicus secundus promotus est, et imperavit annis XXI. Apud Sconam vero sedem regiam, rex universæ carnis viam ingressus, in Iona sepultus est insula, juxta fratrem. Anno Domini DCCCLVIII successit ei nepos ejus Constantinus, fratris sui Kenethi magni filius, et imperatoris Ludovici tertio, regnavitque rex annis XVI. Suo quidem et omni tempore suorum prædecessorum, patris scilicet, et patrui, magna classis ab oriente paganorum, Danorum, Norguigencium, et Frisonum, emergens, totum mare Britannicum atque Belgicum turbavit. Nam anno monarchiæ patris sui XIII°,[4] per Thamensem fluvium Angliam impetentes, Londoniæ civitatem vi ceperunt, asportatis secum

[1] B. E. *omit* audaciores—tubisque.
[2] F. pertranseuntibus.
[3] C. fratres.
[4] C. decimo tertio.

spoliis et gazis quibusque preciosis; et sic continue multis diebus utrumque regnum, Scociam et Angliam, nunc hic nunc illic, ut ventis agebantur, erumpentes, subito pluribus incommodis affecerunt. Ejus anno secundo gelare cœpit per Europam pene totam II kalendas Decembris, et nonas Aprilis finivit. Anno octavo, rex Bulgarorum, ad Christianismum cum sua gente conversus, adeo fide solidatur, ut non multo post filio majore regno promoto, penitus ipse seculo renuncians monachus factus est. Sed cum filius ejus juveniliter agens ad gentilitatis cultum redire vellet, resumpto militiæ cingulo cultuque regio, filium persecutus cepit, et, oculis ejus effossis, eum in carcerem trusit; et, filio juniore in regno locato, sacrum[1] habitum recepit, et in eo usque finem vitæ permansit.

[De morte Constantini per Danos et Norguigenses, et successione regis Heth.—Capitulum xvi.]

EJUS etiam tempore regnationis, altera paganorum classis major atque severior ex Danubio veniens se conjunxit priori, quæ statim nullius boni proposito, sed omnis militiæ et nequitiæ consortes effectæ, maria velut plantata nemoribus operuerunt. Sicque brevi postea factum est, ut, in ambobus regnis solidam petentes terram, securi per dies et menses, propriis quasi sedibus commanserunt. Hos enim, nunc putabatur,[2] Scociam clam attraxit Pictorum barbaries nondum plene perdomita, sicut ex rei poterit exitu non dissimiliter suspicari. Oblatum est eis a rege sæpius securum infra regni portus receptum, atque mercanda pro libito victualia, si tamen ab irruptionibus cessantes pacis fideliter pactum observarent. Igitur cum hujusmodi nec ullo pacis alio tractatu sedari poterant, loco, cui nomen est Nigra Specus, vel die præfixo, vel inopinate casu vestitur[3] rex, bellum cum eis iniens cum multis suorum occubuit. Nec mirum, quia subactos nuper quosdam de Pictis, quasi sinu serpentem secum bellandos temerario[4] conduxit. Namque statim conserta pugna fugientes, occasionem ceteris hoc idem faciendi dederunt. Sicque regem, ab exercitus sui magna parte campo derelictum, circumdant hostes et occidunt. Ipsis illico post victoriam ad naves recedentibus, cives fugati redeunt, et campum scrutantes, regis inventum funus ad Ionam insulam ejulatu magno tulerunt, ubi conditum est cum honore sinu patris. In Anglia vero, duobus annis ante suam mortem elapsis, regem Estangliæ, sanctum Edmundum, dictarum classium pagani martirizabant. Illi quo-

---

[1] F. patrum.
[2] C. ut nunc putabatur. F. ut putebatur.
[3] B. E. nescitur.
[4] F. temere.

que successit frater ejus Hethus alipes, filius etiam magni Kenethi, anno Domini DCCCLXXIIII, Ludovici XIX, et regnavit anno uno. Hic vero tantæ vivacitatis membrorum agilitate floruit, ut ab omnibus diceretur Hethus alipes, id est, Hethus alas in pedibus habens; nam suo tempore velocitatis titulo præ ceteris meruit annotari. Sed nuncquid Alexandri magni cursoribus, Anisio Laconi ac Philonidi, debeat agilitate præferri, qui, secundum Solinum, usque Sicionem Lapno[1] mille ducenta stadia transierunt uno die? Ejus tamen et eorum pernicitatem videtur Ladas quidam, ut idem refert Solinus, qui super canum pulverem ita cucurrit velociter, ut in arenis nulla relinqueret indicia vestigiorum. Sufficiat regi palma sui temporis adepta velocitatis. Illum vero secundum regni jura successione præcederet filius Dungalli Gregorius, unde, divisis inter eos regni principibus, apud Strathalon bellum committitur, in quo rex primo congressu mortali plaga vulneratus, post duos menses obiit, paucis alterutræ partis in pugna ducibus interemptis; sepultus est autem in insula Iona juxta patrem.

[De successione regis Gregorii, qui sibi subjugabit totam Hiberniam, et pene totam Angliam—Capitulum xvii.]

IDEM vero Gregorius, cum regni regimen, pluribus majorum annuentibus, optinuisset, Scona solemniter coronatus est anno Domini DCCCLXXV, Ludovici XX, et regnavit annis pene XVIII. Solemnitate peracta coronationis, per omnes statim regni fines firmam stabiliens pacem, omnes, quos sibi bello resistere noverat, plena remissione concessa suam adduxit et veram amicitiam. Neque principio suæ regnationis divini cultus extitit immemor aut negligens, quin et ecclesiæ Dei perpetuam, ac personis ecclesiasticis consensu principum libertatem concessit, confirmatam a papa Johanne octavo, qui quintam synodum Constantinopoli celebravit. Nam eatenus ecclesia more Pictorum subacta fuerat servitute. Ille vero totam sibi subjugavit Hiberniam, ac pene totam Angliam. Et quamvis [Hibernia] sibi jure successionis attigerat, quorundam tamen resistentium absque bello nullatenus eam acquisivit. Possessionis suæ dominium in Anglia partim armis, et partim clementia subegit. Suis diebus, sicut ante, necnon et diu postmodum, diversarum gentium, ut patet superius, piratæ, Danorum videlicet, et Norguigencium, Gothorum, Wandalorum, atque Frisonum, unius et ejusdem malignitatis complices, per portus Anglorum et terras dispersi, clade miserrima partes præcipue maritimas jugiter quasi furentes vastabant,

[1] C. ab Elide. B. E. a Lapno.

donec eas ex magna parte sub suo redactas dominio possedissent. Rex autem Gregorius, ut ipsi maritimas, sic et ipse superiores et occidentales non impari clade perdomuit. Sed et quarundam indigenæ provinciarum, priusquam suos attigerat fines, sese cum terris et possessionibus suæ ditioni sponte dederunt, facto prius fidelitatis et homagii sacramento. Beatius vero putabant ac utilius catholicæ fidei cultoribus Scotis ultro subici, licet hostibus, quam invite paganis infidelibus. [Willelmus.] Ardebant omnes provinciæ sævis populationibus, unusquisque regum magis inimicos in suis sedibus sustinere curabat, quam laborantibus opem porrigere compatriotis. Anno Gregorii primo,[1] cognati Noricorum sive Danorum, Rollo et Gello, cum suis, Neustriam penetrantes, Rothomagum, et ceteras urbes confines optinuerunt. Anno tertio Ludovicus imperator obiit, et Carolus calvus patruus ejus successit, et imperavit annis duobus. Cujus post obitum succedens Carolus junior imperavit annis XII. Carolus igitur, cum Rollonem et socios a patria pellere non poterat, accepto consilio, filiam suam Gillam sibi dedit uxorem, et totam Neustriam, quam ipse de Normannis Normanniam vocabat, accepta tamen sponsione Christianismum recipiendi.

[De eodem Gregorio et ejus morte, deque martirio beati regis Edmundi, etc.—Capitulum xviii.]

NULLUM tunc temporis, scilicet Gregorii, defensorem Angli, vel certe debilem habebant, omnibus orbati regibus, qui dudum octo fuerant, præter Alfredum regem Westsaxonum, qui solus superstes, virtute qua potuit, parum proficiens hostes invasit. Et[2] multo sæpius ab eis invasus, in tanta desolatione sævientium undique declinans hostium insidias cito[3] decidit, ut in Anglia, quo se loco tutum occulere poterat, corde trepido fluctuaret. Northumbri vero propria culpa suos a se reges ante sæpius expulerant. Sed modo necessitate compulsi regem abjectum prius, scilicet, Osberthum, rursum recipientes, in brevi postmodum ipsi cum eo crudeliter ab hostibus occisi, vel infra mœnia civitatis Eboraci cremati sunt; eorum possessio deinceps ab eis jure bellico regionibus. Rex itaque Merciorum Burthredus, per hostes regno pulsus, Romam petiit non reversurus. Orientalium Anglorum rex sanctus Edmundus, a paganis, ut supra, gloriosum passus martirium, terrestre[4] solium pro cœlesti mutavit, et ejus etiam regnum inimici denuo possederunt. Ceteri quoque principes, qui superfuerant, sive Scotis sive Danis obstricti, pro vita rebusque servierunt. Superiores quidem provinciæ regno

[1] B. C. E. F. *insert* duo. [2] B. E. F. sed. [3] B. C. E. F. subito. [4] F. terræ.

Scociæ confines, regi Gregorio nolentes manus dabant. Sic quidem his diebus, ac diu postmodum, Anglia tota, variis fortunæ rotata casibus, variis dominis misere succubuit.

Quædam pars Danis; et pars sed maxima Scotis;
Et pars Alfredo regi, sed parva remansit.

[Willelmus.] Alfredus autem ad hoc tandem inopiæ coactus est, ut vix tribus pagis fide sibi parentibus, scilicet Huntentonscire, Wilteschire, et Somirsete, ad quandam insulam uligine palustri vix accessibilem, vocabulo Adlingiam, refugerit. Tempore Gregorii, Flandriæ comitatus exordium habuit; prius vero regum Francorum regebatur forestariis, quorum primus Lidericus, secundus Ingerlamus, et tertius Audacer: sub Pipino, et Carolo magno, et Ludovico, isti rectores Flandriæ fuerunt, non tamen comites: deinde Carolus calvus, de quo supra, Flandriam dedit in hereditatem Baldwino filio Audacri, et Judith filiæ suæ. Gregorius autem rex iste magnificus, postquam annis decem et octo, mensibus aliquot exceptis, strenue regnasset, apud Donedoure diem clausit extremum, et Iona sepultus insula requiescit. Anno Gregorii XIII[1] Carolus imperator obiit; et Arnulfus successit, videlicet anno Domini DCCCLXXXVII, et imperavit annis XV.

[De Johanne Scoto philosopho, et imperatore Arnulpho, qui a pediculis consumptus est.—Capitulum xix.]

HUJUS Gregorii tempore floruit Johannes Scotus, vir, secundum [Helynandum,] perspicacis ingenii, ac mellitæ facundiæ. Qui concrepantibus undique bellorum fragoribus, in Franciam ad Carolum calvum transierat, ubi diversos libros perscrutans, rogatu Caroli, Hierarchiam Dionisii Ariopagitæ de Græco verbum e verbo transtulit in Latinum; composuit etiam librum, quem Peryfysyon merumoy,[2] id est, de divisione naturæ, intitulavit, propter prolixitatem necessariarum quæstionum solvendam bene utilem. Succedentibus annis, Alfredi regis allectus munificentia venit in Angliam, et in brevi postmodum, apud Malmesberiense monasterium, a pueris, quos docebat, graphiis, ut fertur, perforatus, martyr effectus est. Cujus celebrem memoriam, sepulcrum in altaris [latere] sinistro, sed et epitaphii versus prodant.

Clauditur hoc tumulo sanctus sophista Johannes,
Qui ditatus erat jam vivens dogmate miro.
Martirio tandem Christi conscendere regnum,
Quo meruit sancti regnant per secula cuncti.

[1] C. decimo tertio.

[2] C. Peri physicon merismatos.

Arnulphus imperator, cujus tempus præcedenti capitulo notatur, Normannos, qui Galliam, Lotharingiam, et Dardaniam, circa Leodium, et circa Maguneiam, vastabant, incredibili plaga prostravit: et tunc cœpit jugum Normannorum et Danorum cessare, qui quadraginta annis vastaverunt Galliam. Deinde idem Arnulphus longa infirmitate tabescens,[1] nulla arte medicinali juvari poterat, quin a pediculis consumeretur. Anno Gregorii XVI obiit Guthrum Danus, Northumbriæ[2] rex et Estangliæ, quem Alfredus de sacro fonte suscipiens, Athelstanum nominavit. Cui filius ejus Ranaldus, et cognatus Sithricus successerunt.

[De successione Donaldi regis, filii Constantini, etc.—Capitulum xx.]

OBITUS ac sepulturæ Gregorii planctu sopito, regni fastigium Donaldus optinens, qui fuit filius superioris Constantini, filii Kenethi magni, coronatus est apud Sconam, eodem quo decessit Gregorius anno, Domini videlicet, DCCCXCII, ac imperatoris Arnulphi VI. Regnavit annis XI. strenue quidem, sed ingenti labore nunc in aquilonis Scociæ partibus, nunc in Angliæ, de novo conquæstis, non quievit, nequando deliciis assuetus, et otio negligens perdat et inglorius, quod suus prædecessor vigilanti prudentia magnisque laboribus acquisivit. Quia

Non minus est virtus, quam quærere, parta tueri.

Offerebant autem Danicæ gentis pagani Donaldo, sicut dudum suo prædecessori Gregorio, pacis secum inire fœdus adversus Anglos, ut communibus undique viribus insultati facilius poterant expugnari. Quod omnino rex uterque renuens, hoc nuncquam licere respondit Christiano principi, contra catholicos, quamvis hostes, infidelibus opem conferre paganis, aut in aliquo conjurationis fœdere colligari. Ceterum post annos aliquot, quidam Danorum rex, Northumbriæ, et Estangliæ, Gurmundus cum suis [ab] Alfredo rege baptizatus [est et] eidem sacramento constrictus: statim postea nihilominus fidelitatis et amicitiæ præoptatum fieri fœdus a Gregorio tunc superstite, magna cum instantia procuravit. Itaque post mortem Gurmundi, filio suo Ranaldo, cognatoque Sithrico successoribus, consimile pactum fœderis assidue flagitantibus, rex iste Donaldus sponte per omnia concessit, licet eos indubie noverat, sicut et Gurmundum, Alfredo fecisse prius fidem. Per idem quoque tempus rege moram in austro faciente, maligni quidam latrunculi transmontanas partes crebris cædi-

[1] F. tabefactus.

[2] C. Northumbrorum.

bus clam, palamque rapinis inquietare cœperunt. Quorum ut sedaret malitiam dimissis in austro militum præsidiis, mox illorum aggressus terminos, in villa de Fores brevi decumbens infirmitate quasi subito decessit, an labore consumptus an malignorum dolo potionatus dubitatur. In Iona quoque sepultus est insula, diem expectans ultimum in pace requiescat sempiterna. Ejus anno x°[1] rex Westsaxonum Alfredus moritur, et Edwardus filius ejus successit. Anno undecimo, videlicet, ultimo regnationis, imperator Arnulphus obiit, ac Ludovicus ejus filius imperare cœpit; sed ad coronam imperii non pervenit; assignantur ei tamen anni decem. Iste vero finis fuit imperii, quantum ad posteritatem Caroli, propriis culpis exigentibus.

[De successione Constantini regis, filii Heth alipedis, et quod Cumbriæ dominium dedit Eugenio filio, etc.—Capitulum xxi.]

CONSTANTINUS filius regis Heth alipedis, Donaldo succedens, anno Domini DCCCCIII, Ludovici primo, regnavit annis XL. Ipso regnante duo reges Anglorum, supradictus, videlicet, Edwardus, et suus filius nothus Athelstanus, successive regnantes, adversus eum frequenter bellabant, tum propter opem, Danis adhibitam, tum quia terrarum Cumbrorum videlicet, ac ceterarum in Anglia possessionum indigenas, sibi fideliter et usque bellum de Brounygfelde adhærentes, omni virtute protegebat. Danicæ vero gentis mobiliores vento regis, sibi, sicut et prædecessoribus suis, sub eadem conjuratione fœderis et amicitiæ forma juncti sunt; sed duobus annis vix fide manentes, pacem cum Edwardo, subdolis seducti promissis, ad propriam fecerunt perniciem contra Scotos. Neque diu contractus hujusmodi tenuit conditio, quin post quadriennium exorta quædam inter eos discordia, dubium quo casu, sed opinatur Edwardi scelere, qui terras eorum hostiliter invadens, per mensem integrum miserabili strage devastavit. Illi quidem necessitate coacti, nullam alicubi sperantes opem quam reconciliandos ad priorem fœderis amicitiam Scotos discernunt, a quorum contubernio nuper Edwardi dolo recesserunt. Igitur ad mitigandum quod in eis rex Constantinus fixerat odium, nuncios mittunt, veniam humiliter imprecantes et pacem, nec uncquam de cetero fœdus quodcunque, si tandem hoc reficere placuerit, suis rumpendum demeritis sacramento pollicentur. Sic quidem exacta quæque negotia nuncii secum pro voto læti reportant,[2] ira regis in pietate reformata. Constantinus autem, anno regni sui XVI, dedit Eu-

[1] C. decimo. [2] C. receperant.

genio filio Donaldi, proximo sibi successori sperato, regendum Cumbriæ regionis dominium, usquequo regni diadema post ejus mortem fuerit optentus, ac eo rege coronato, suus heres proximus ad idem succedat dominium, et sic ab herede semper in regem coronato statim suo successori proximo dominium, hujusmodi successionis ritu, deinceps transferatur. Anno regni sui XXII, mortuus est Edwardus, et illi successit filius ejus nothus Athelstanus, ex Opilionis filia genitus, postposito fratre, qui de jure regnasset, Edwino, miserabili postea morti tradito; nam in navi sine remige vetustate consumpta, solus, unius hominis excepto comitatu, mari missus fuerat et dimersus. Hujusmodi factis invidens quidem princeps Alfredus, adversus Athelstanum, regi Constantino, præfatoque Sithrico, se mox in omni fidelitatis societate colligavit. Constantini quidem anno undecimo,[1] Ludovicus imperator obiit, et illi Conradus Alemannus quidam successit, et imperavit annis VII, tamen inter imperatores non numeratur, nam imperiali caruit benedictione. Conrado successit Henricus anno Domini IX^{c}XX,[2] et Constantini XVIII. Imperavit enim annis XVIII, nec ipse computatur inter imperatores, neque per papam coronatus.

[De eodem Constantino, et de crudeli bello de Brounyngfelde.—Capitulum xxii.]

CUM autem Athelstanus prætactæ confœderationis rumores audisset, motus immodice, nam adversæ partis vires augeri, suasque minui noverat, excogitare cœpit rem potius in occulto clam agere, quam in aperto dubios bellorum eventus experiri. Emissis ergo suis latenter susurronibus, in aure Sithrici dolose fraudem instillantibus, ipsum sacramenti prioris immemorem, sed et filiis suis hoc omnino prohibentibus, sororis suæ fallaci connubio circumvenit; unde contigit, quod novem minime postea vixerit[3] mensibus sed extinctus nequiter æstimatur. Refert autem [Willelmus], quod Sithricus, post annum vita deturbatus, occasionem Athelstano dedit ut Northumbriam parti suæ jungeret. Et mox Eboracum obsidens, oppidanosque nunc precibus, nunc ad deditionem sollicitans, et pro voto neutrum expediens, abcessit. Northumbriæ quidem gentes et Cumbriæ, Scotis et Danis jam diu fideliter tamquam una gens conglutinatæ, libentius sibi quam Anglis subici curabant. Sithrico quidem, ut supra, de medio sublato, filios ejus, Analafum et Godofridum, in principes sibi Northumbri libenter suscipiunt, qui statim Constantino juncti, totis viribus im-

[1] C. XI. [2] C. DCCCCXX. [3] C. minime vixit.

pugnabant Athelstanum. Igitur anno regni sui XXXVI rex Constantinus, Analaphus, et Godofridus, grandi nimis excercitu collecto, partes Anglorum australes, cuncta vastando per quæ transierant, quoadusque locum, quo tentoria fixerat Athelstanus, qui Brounyngfelde dicitur, advenissent. [Willelmus] Postremum Athelstano bellum fuit cum Analapho, Sithrici filio, Scotorumque rege Constantino, qui spe invadendi regni terminos transierant, Athelstano [ex] consulto[1] cedente, ut gloriosius vinceret, jam insultantes multum in Anglia transierant. Nec mora phalangis utriusque partis et aciebus intromixtis, crudelissimum commissum est bellum, et longe præ ceteris sævissimum, vel antiquorum scriptis traditum, sive præsentium memoriæ commendatum. Cæsi sunt autem, ex parte victoris Athelstani, præcipui duces Eldwynus, et Ethelwynus, aliique duces duo, duo siquidem episcopi cum multis nobilibus. Ex altera vero parte regulus Deiororum Eligenius cum aliis tribus, duces novem, ac vulgi partis utriusque populus innumerus.

[De damnis per hoc bellum Scotorum gentibus illatis, et de obitu Constantini, etc.—Capitulum xxiii.]

INFAUSTUS enim erat Scotis ille dies; nam quæque dominia, temporibus Gregorii, vel hactenus conquæsta, necnon quinquaginta quatuor annis possessa vel amplius, hoc in die jure bellico sunt amissa. [Willelmus.] Cecidit ibidem rex Scotorum, Constantinus, magnæ quidem animositatis, et vivacis senectæ vir, reges quinque. Hujus Willelmi positionis contrarium veraces et variæ produnt chronicæ, quia, post hujus belli funestum excidium, regni sceptrum quatuor regebat annis, ac deinde regno sponte dimisso, religionis in habitu Deo serviens apud Sanctum Andream, Killedeorum abbas effectus, annis quinque vixit, ibique moriens sepultus est. Hyenses deinde monachi, sua statim effodientes ossa tulerunt, et in basilica beati Orani patrum tumulo condiderunt, anno Domini nonagentesimo quadragesimo septimo.[2] Nec tenet igitur quod in bello Brounyngfelde occisus fuerat, cum post bellum annis novem supervixerit. De prædicto quidem Athelstano rege, legenda miraculorum sancti Johannis Beverlaci, quod sequitur inter cetera scriptum reperi. Rex Athelstanus, proficiscendo bellandum contra Scotos, beatum Johannem Beverlaci visitavit, super cujus altare cultellum pro vadio posuit, promittens, quod si victor rediret,[3] cultellum digno pretio redimeret. Quod et im-

---

[1] C. consilio. [2] C. DCCCCXLVII. [3] B. E. F. redierit.

plevit; nam in dimicando contra Scotos, rogavit Deum ut, prece sancti Johannis, aliquod signum evidens ostenderet, quo præsentes et futuri cognoscere possent, Scotos de jure Anglis subjugari. Unde rex cum gladio suo percussit scopulum quendam lapideum, juxta castrum de Dunbar, cujus ictu scopulus ad mensuram ulnæ cavatur, ut usque diem patet hodiernum. Hæc ibi; verum ex relatione magarum[1] veterum, consimilem trufam audivimus, Arthuri regis militi Kayo cum quodam enormi cato dudum pugnaturo contigisse; videns namque catus militem pugnaciter secum bellare paratum, magnæ rupis scandebat ad summum, atque deorsum descendens, ad pugnam mirabiliter ungues acuendo, variis et incredibilibus fissuris rupem cavit et amfractibus, catum tamen, ut aiunt, interfecit Cayus. Athelstani vero rupis fissuræ non habetur in populo memoria vel notitia, ergo etc. Ipso quoque anno belli obiit Henricus, et Otho filius ejus imperavit annis XXXVI. Hujus autem anno tertio videlicet IX.^c^XL,[2] mortuus est Athelstanus et frater ejus Edmundus successit, tenuitque regnum annis pene septem.

[De successione regis Malcolmi, filii Donaldi, cui rex Anglorum Edmundus Cumbriam reddidit.—Capitulum xxiv.]

ANNO quoque Domini IX.^c^XLIII,[3] qui fuit Othonis sextus, rex Constantinus, divinæ miserationis inspirante gratia, quæque mundana vanitati fore subjecta luculenter intelligens, ut supra patet, evacuata sede regia, Malcolmo, filio Donaldi, locum regnandi dedit; quique regnavit annis IX. Porro post mortem Athelstani, terrarum omnium indigenæ, quos ipse bello de Brounyngfelde suo dominio redigerat, ad priores dominos Scotos, et Danos respirabant. Northumbri quidem Analaphum ex Hibernia revocandum, ac regem denuo constituendum disponunt. Quod cum ad Edmundi pervenit auditum, metuit ne forte populus Cumbriæ Scotis adhæreat, ut Analapho Northumbri, pro ea maluit amicum venari, quam ipso invito crudelis eam hostis, et forte pro perpetuo, possideret; unde Malcolmi regis auxilium, ac animum placabilem, firmiter sibi junctum, contra Danos habere desiderans, totam ei Cumbriam, in perpetuum sub fide jurata tradidit possidendam. [Willelmus.] Hoc tempore Northumbri, rediviva meditantes prœlia, pactum, quod cum Athelstano pepigerant, corrumpere, et Analaphum, ab Hibernia revocatum, statuere regem. At vero Edmundus existimans injurium, si non fraternæ[4] victoriæ reliquias persequeretur, copias

[1] F. nugarum. [2] C. DCCCCXL. [3] DCCCXLIII. [4] F. supernæ.

contra desertores Northumbros ductitavit. Analaphus animum regis temptans deditionem sui optulit, sed non diu barbaricus animus in sententia mansit, quin et sacramentum læderet,[1] et Dominum irritaret.[2] Quapropter anno sequenti pulsus perpetuo exilio pœnas luit. Provinciam, quæ vocatur Cumbrelandum, regi Scotorum Malcolmo, rex sub fidelitate jurisjurandi commendavit. Hæc ille. Postmodum vero [statim] inter eos concordatum est, et amborum consilio decretum, ut in futurum, pro bono continuandæ pacis utriusque regni, Malcolmi regis proximus heres Indulfus, ceterorumque regum Scotorum heredes, qui pro tempore fuerint, Edmundo regi, suisque successoribus Angliæ regibus, hominium[3] pro Cumbria facerent, ac fidelitatis sacramentum. Insuper itaque quod neuter eorum hanc barbaram aquilonis et perfidam gentem suo receptet in regno, quovismodo protegat, auxilium præbeat vel favorem, seu, cujusque rei gratia, sub homagio suscipiat fidelitatis. Et hæc omnia firmiter[4] in posterum observanda, rex uterque vinculo conjurationis alterutri est astrictus. Anno quoque Malcolmi quarto, rex Edmundus a quodam latrunculo, quem una dierum in aula de malefactis exprobrasset, in medio militum pugione perfossus interiit, et sibi successit Edredus frater ejus.

[De morte ejusdem Malcolmi, et de successione regis Indulfi, etc.—Capitulum xxv.]

MALCOLMUS autem rex cum Edredo pacem habuit, facto sibi prius homagio[5] pro Cumbria per Indulfum. Conspirantes namque Northumbros, ac novum sibi statuentes regem, anno regni sui quinto,[6] Malcolmi regis fultus subsidio, crudeli cæde vastavit. Quod autem in magnum regni sui damnum postea cessit. Nam Norguigenses, et Dani, quos prius amicos diu et fœderatos habebat, in ejus et regni maximam offensam excitati, maritimas undique regiones, et portus, multo tempore postmodum insultabant. Solebat autem quolibet anno, si non majori præpeditus cura, regni peragrare provincias, judicium faciens raptorum, ac latrocinantium malitiam reprimens, et quantum in hoc bonis placuit et modestis, tantum malignantibus, ac regiæ pacis ruptoribus, displicuit. Tandem conspiratione quorundam, et, ut annales tradunt chronicæ, Moraviensium dolo, completis in regno novem annis, cum tribus mensibus, apud Ulrim occisus est, et in Iona cum patribus sepultus insula. Malcolmo successit Indulfus, filius Constantini, filii Heth ali-

[1] E. ad sacramentum ladet.
[2] B. *omits* barbaricus—irritaret.
[3] B. F. homagium.
[4] C. fuerunt.
[5] C. hominio. E. hominis.
[6] B. v°. E. vero.

pedis, qui totidem, ut ipse, regnavit annis, et anno Domini IXᶜLII,[1] necnon Othonis primi XV, regnare cœpit. Ad Cumbriæ vero dominium, eo coronato, promotus est Duffus, regis Malcolmi filius, Edredo regi solita fidelitatis fide facta. Anno deinde tertio, videlicet, Indulfi quarto, rex Edredus obiit, et illi successit Edwyus Edmundi filius, vir deses et inutilis, quamobrem a suis et pluribus habitus est quasi derelictus. Reditus eo tempore Danorum ac Noricorum rumor sparsus omnes insulanos immodice terruit; nam Scotos non minus quam Anglos exosos habebant. Nec mora, quod verebatur anno sequenti verno tempore facto contigit. Classe quidem quinquaginta navium revecti, prout eos ventorum impetus agebat, nunc australes, nunc boreales regni plagas sæpius crudelitate piratica vastabant: dum enim eis rex in borea nitebatur occurrere, popularis strepitus ipsos austrum vastantes succlamabat. Illis tandem una dierum, ut contigit, fusis per cuneos, prope locum qui Collyn dicitur, vastando patriam, rex in abdito, non procul a littore, statuit insidias, nam casu fortuito cum paucis ibidem tunc aderat; sed utinam non adesset. At cum prædones per agros, et villas turmatim sparsi discurrerent, in eos vociferando concitus irruit, et pluribus occisis, fugæ remedium reliquos arripere compulit. Ipse demum,[2] ut esset magnanimus, abjectis, proth dolor! armis, ut ocius insequi fugatos poterat, ex una navium spiculo [capite] percussus, eadem interiit nocte. Cujus, ut decuit honore, corpus ad insulam Columbæ delatum est, et consueto regali tumulo progenitoribus consepultum.

[De successione regis Duff, cujus post mortem corpus absditum fuit, etc.—Capitulum xxvi.]

POSTQUAM debite prosecutæ fuissent regis exequiæ, successit illi Duffus, regis Malcolmi filius, anno Domini IXᶜLXI,[3] superioris Othonis XXIIII, quatuor annis et sex mensibus regnavit. Erat enim vir columbinæ simplicitatis quietem diligentibus et pacem; rebellium quoque, prædonum, et latronum severus ultor, terribilis, et cruentus. Tempus suæ regnationis ab exteris gentibus in pace transegit, aquilonales regni cives a propriis prædonibus oppressi sunt, quanquam rigore juris eorum crebro nequitiam antea mitigasset. Igitur anno quinto partes pacisci cupiens, cum multis adiit, et in Moravia, villa de Fores, varios plectendo malificos aliquamdiu moram traxit. Cum autem, ut solito, cuneos, et turmas, deserta montium, et silvarum scrutanda, paucis secum retentis, emiserat, ex suis secretioribus

---

[1] C. DCCCCLII. [2] C. domum. [3] C. DCCCCI.

quosdam vigiles, suique corporis die noctuque custodes statuit: at illi, quasi nihil timentes, jocis, ludicris, et commessationibus, regi nullatenus intendebant. Quod nefandis utique grassatoribus minime latuit; unde mox, intempesta noctis hora captata, regium intrantes cubiculum, minus caute repagulis firmatum, ipsum, cum solo cubiculario lecto quiescentem, clam eripiunt; atque per abdita secum loca trahentes peremerunt. Corpus autem occisi regis, nullo protinus vestigio cruoris relicto, sub cujusdam pontis umbraculo juxta Kynlos imponunt, fossa viridi terra subtiliter coopertum. Mirum dictu, ab hora deinceps, quousque repertum fuerat, in omni regno Scociæ, solis nequaquam illuxit radius; ymmo quamdiu sub ponte latuit, continua tenebrositas mirabiliter operuit cunctis stupentibus totam humum. Invento postmodum quantocius[1] corpore, sol ipso die solito clarius, ut videbatur, resplenduit, flagitia revelans proditorum. Funus autem ejus scrinio locatum, et aromaticis conditum speciebus, ad Ionam delatum est insulam, ibidem honorifice sepeliendum.

[De successione Culenii regis et morte, et quadam trufa Anglorum, etc.—Capitulum xxvii.]

CULENIUS filius Indulfi regis in regem suceptus est, anno Domini IX^c.LXV,[2] et Othonis XXVIII, quique, sicut prædecessor, quatuor annis et sex mensibus regnavit. Ad regni vero regimen inutilis fuit, et remissus, nihil regale, vel memoria dignum, suis diebus actum est. Nam spreto sensatorum consilio, juvenum in omnibus inhærebat vestigiis; quippe virginum violator præcipuus; in procerum ac privatorum uxores libidinosus adulter; imitator in multis Edwii[3] regis Anglorum, nuper defuncti, qui, secundum Willelmum, ipso die quo in regem sacratus fuerat, frequentissimo consessu procerum, dum de rebus seriis et regno necessariis inter eos ageretur, e medio quasi ludibundus prorupit in triclinium, in complexum meretricis devolutus. Iste quidem, dum continue vitiis hujusmodi flagitiosis totaliter animum daret, nec ab hiis aliquorum hortatu principum, aut clericorum, reduci poterat,[4] omnium indigenarum in se provocavit indignationem. Inter ceteros interea nefandissimos actus suos, cujusdam principis, cui nomen Radhardus, pulcherimam filiam, quam quia sponte sibi pater tradere noluit, invite raptam violavit. Quapropter ab eo postmodum in brevi multorum gaudio peremptus est, dolore protinus perpaucorum. Tulerunt autem corpus ejus, et in insula Iona [cum] ceteris

---

[1] F. quam citius. [2] C. DCCCCLXV. [3] F. Edwini. [4] F. *omits* reduci poterat.

regibus sepelierunt. Quoddam scriptum est[1] mirabile Scotis olim contingens tempore Gregorii scripsissem, sed negligentia, fateor, hactenus omissum, hic inscribam verbotenus, ut in quadam legenda scriptum est. Ab anno dominicæ incarnationis octingentesimo octogesimo tertio[2] aliquanto tempore interjecto, gentes Scotorum innumerabili coadunato exercitu contra Northumbriæ regem in pugnam, et Lindefarnensem ecclesiam inter cetera crudelitatis suæ facinora rapinis invadentes, et pacem sancti Cuthberti infringentes, in momento subito hiatu terræ absorptæ disparuerunt. Facto namque mane, rex et sui in hostes irruunt, sed, mirabile dictu, quos modo contra se jacula mittere conspiciunt, in eodem statim momento nusquam nec unum ex hiis inveniunt. Sicut enim vir Dei Cuthbertus regi spiritu prædixerat, coram eis terra vivos omnes deglutivit. Ut quid in talibus apocryphis aptaret pennam historicus, quibus fidem quisque[3] sensatus adhibere recusat? *Tu autem Domine.*

[De successione Kenethi, filii Malcolmi, et de contentionibus diversis, etc.—Capitulum xxviii.]

SUCCESSIT ei Kenethus secundus post monarchiam, Malcolmi filius, frater regis Duff, vir fortis et prudens, anno Domini IX^c^LXX,[4] necnon Othonis sæpedicti tricesimo tertio.[5] Regnavit autem in pace feliciter XXIIII annis, et mensibus novem.[6] Omni tempore regnationis ipse, suique contemporanei reges Anglorum, Edgarus, ac sui duo filii, beatus, videlicet, martyr Edwardus et Ethelredus, fideliter ad invicem diligentes, firmissimæ pacis et amicitiæ servabant alterutris communionem. Eo quoque statim coronato, Malcolmum, filium Duff, successioni proximum, si vixisset, in regulum Cumbriæ libenter Edgarus recepit, sub sacramento fidelitatis consueto. Hujusmodi mutuæ pacis et amicitiæ pactum inter reges et regna, feliciter a regibus Malcolmo Scotorum, et Anglorum Edmundo, primitus initum, absque contentionis aliquo strepitu jugiter et inconcusse centum viginti perseveravit annis, et amplius, etiam usque Willelmus bastardus invasit Angliam, et optinuit. Erat enim Edgarus rex felicissimus, pacificacissimus, liberalissimus, ac regibus vicinis et principibus munificentia communicativus; nec mirum, quoniam a sanctissimi doctoris sui pariter et rectoris Dunstani monitis non recessit. Anno quinto[7] Kenethi regis obiit Otho primus, et illi successit in imperio filius ejus Otho secundus, et imperavit annis decem.[8] Hiis diebus et antea, sed et diu post-

[1] B. C. E. F. *omit* scriptum est. [2] C. DCCCLXXXIII. [3] C. quilibet.
[4] C. DCCCCLXX. [5] C. XXXIII. [6] C. IX. [7] B. v^o^. E. vero. [8] C. X.

modum, incommoda plurima, de varietate successionis regum et principum, diversis mundi partibus emergere [cœperunt]. Nam hujus Othonis primi regnationis anno quinto, sicut in Historiali Speculo legitur, talis inter imperii principes quæstio successionis exorta est. Utrum videlicet, deberent, avis superstitibus, filii filiorum post patres defunctos hereditare, an exheredatis fruentibus, deberet hereditas ad patruos redire? Ex Othonis quidem omniumque principum sententia, cognatio veritatis judicio gladiatorio commissa est. Cessitque victoria hiis qui dicebant, fratrum filios deberë cum patribus hereditare. Anno XV Kenethi regis obiit Otho secundus, post cujus mortem inter imperii primates oritur itaque dissensio, de imperatore substituendo: aliis filio ejus Othoni imperium deberi certantibus; aliis a filio ejus imperium transferre volentibus ad Henricum ducem, Othonis primi fratrem. Hic enim Henricus ipsum puerum Othonem factiose raptim in custodia tenuit, quem principes ex ejus extorquentes manibus, in regno sublimant, et regnavit annis XIX. In Galliis siquidem, mortuo rege Ludovico, Francis[1] regnum transferre volentibus ad ducem Carolum, fratrem Lotharii regis, ipsius Ludovici patruum: sed dum ille rem ad consilium differt, regnum usurpat Hugo, filius Hugonis comitis Parisiensis, ex Hawyde Othonis primi sorore.

[De Kenetho, et nova mutatione successionis imperatorum et regum Scotorum.—Capitulum xxix.]

ETIAM ut pericula de cetero successionis imperatorum evitentur, imperii principes unanimi consensu statuerunt, quod, post istius Othonis tertii jam imperantis, ac eodem consilio pro tribunali sedentis, obitum, nullus, quocunque sibi gradu, vel consanguinitatis vel affinitatis attingens, ad imperium deinceps accedere præsumat, si non per officiales imperii præordinatos eligatur. Qui quidem officiales septem sunt, videlicet, Maguntinensis cancellarius Germaniæ; Triverensis cancellarius Galliæ; Coloniensis cancellarius Italiæ; Marchio Brandeburgensis præpositus cameræ; Palatinus dapifer; Dux Saxoniæ portans ensem; Pincerna rex Bohemiæ. Unde versus;

Maguntinensis, Triverensis, Coloniensis,
Quilibet imperii fit cancellarius horum.
Et Palatinus dapifer; Dux portitor ensis;
Marchio præpositus cameræ; pincerna Boëmus.
Hii statuunt dominum cunctis per secula summum.

[1] F. Francorum.

Hiis de mutatione successionum rumoribus auditis, rex Kenethus priscorum regni sui regum, hactenus intricate regnantium, successionis ritum[1] aboleri voluit, et sobolem propriæ generationis, post quemlibet regem, præ ceteris regni diademate decorari. Habebat autem ipse filium illustrem, Malcolmum nomine, cui regnum ascribi proposuit toto nisu. Statuit igitur omni[2] consensu principum, paucis primitivæ successionis fautoribus exceptis, ut regi cuique decedenti de cetero filius aut filia, nepos aut neptis, seu liniæ collateralis frater aut soror, aut saltem quisquis alius, [regi] decedenti superstes sanguine proximus, succedere debeat, unius diei licet ætatis infans, cum dicatur,

Ætas regis in fide subditorum consistit:

nulla lege deinceps in hujus contrarium prævalente. Anno Kenethi sexto rex Anglorum Edgarus obiit. Cui filius ejus sanctus Edwardus successit, et tribus annis cum dimidio regnans, Elfridæ novercæ dolo sica perfossus martirio coronatus est. Post quem frater suus Etheldredus, adeptum regnum triginta septem annis, ut vult Willelmus, potius obsedit quam rexit. Ejus, inquit, vitæ cursus sævus in principio, miser in medio, turpis [in exitu] asseritur. Suam ignaviam prædixit sanctus Dunstanus. Nam cum ipse pusiolum in fontem baptismi mergeret, alvi profluvio sacramentum interpolavit, qua de re turbatus, per Deum, inquit, et matrem ejus, ignavus homo erit iste.

[De Baldredo Rivallensi abbate, sermonem regis Edgari recitante, etc.—Capitulum xxx.]

B[ALDREDUS] seu Aldredus Rivallensis abbas, de sermone regis Edgari. Cumque rex Edgarus diligenter episcoporum, clericorum, et monachorum, vitam et mores investigatione prudentissima didicisset, convocatis ecclesiarum et monasteriorum ad se presbiteris, cum eis hujusmodi sermonem habuit. Quoniam magnificavit Dominus misericordiam suam facere nobiscum, dignum est, ô patres reverendissimi, ut innumeris beneficiis ejus dignis respondeamus operibus. Neque enim in gladio nostro possedimus terram, et brachium nostrum non salvavit nos, sed dextra ejus et brachium ejus, quoniam complacuit illi in nobis. Justum proinde est, ut, qui omnia subjecit sub pedibus nostris, subiciamus et nos illi animas nostras, et ut hii, quos nobis subdidit, ejus subdantur legibus, non segniter elaboremus. Et meum quidem est inter laicos cum æquitatis jure tractare inter

[1] F. *omits* ritum.

[2] B. E. F. omnium.

virum et proximum suum, justum judicium facere, punire sacrilegos, rebelles[1] comprimere, de manu fortiorum ejus inopem eripere, egenum et pauperem a diripientibus eum. Sed et meæ sollicitudinis est etiam ecclesiarum ministris, gregibus monachorum, choris virginum, et necessaria procurare, et paci eorum ac quieti consulere. De quorum omnium moribus ad vos spectat examen, si vixerint continenter, si honeste se habeant ad ea quæ foris sunt, si in divinis officiis solliciti, si ad docendos populos assidui, si victu sobrii, si habitu moderati, si in judiciis discreti. Pace vestra loquor, reverendi patres, si ista solerti scrutinio scrutare curassetis, non tam horrenda et abominanda nostras ad aures de vestris clericis pervenissent. Taceo quod nec illis est corona patens, nec tonsura conveniens; quod in veste lascivia, insolentia in gestu, in verbis turpitudo, interioris hominis loquuntur insaniam. Præterea in divinis officiis quanta sit negligentia? Cum sacris vigiliis vix interesse dignentur; cum ad missarum solemnia, ad ludendum vel ridendum magis, quam ad psallendum, congregari videantur. Dicam, dicam, quod boni lugent, mali rident, dicam dolens, si tamen dici potest, quomodo defluant in commessationibus et ebrietatibus, in cubilibus et impudicitiis,[2] ut jam domus clericorum putentur prostibula meretricum, et concionabulum histrionum. Ibi aleæ, ibi saltus et cantus, usque medium noctis spatium, cum clamore protractæ sunt vigiliæ et horrore.

[De eodem sermone regis.—Capitulum xxxi.]

SIC, sic patrimonia regum, eleemosynæ principum, ymmo, quod majus est, illius preciosi sanguinis pretium, profligantur: Ad hoc nonne thesauros suos exhauserunt reges patres nostri? Ad hoc fiscus regius detractis redditibus multis detinuit? Ad hoc ecclesiis Christi agros et possessiones, regalis munificentia contulit, ut deliciis clericorum meretrices ornentur, luxuriosa convivia præparentur, canes et aves et talia ludicra comparentur? Hæc milites clamant, plebs submurmurat, mimi cantant et saltant, et vos negligitis, vos partitis, et vos dissimulatis. Ubi gladius Levi et zelus Simionis, qui ut scorto abutentes filia Jacob Sichimitas, eorum habentes figuram, qui Christi ecclesiam pollutis actibus fœdant, etiam circumcisos succiderunt? Ubi spiritus Moysi, qui caput vituli adorantibus, etiam domesticis sui sanguinis, non pepercit? Ubi pugio Phinees sacerdotis, qui fornicantem cum Madianita confodiens, sancta hac æmulatione Domini placuit iram? Ubi spiritus Petri, cujus [virtute]

---

[1] F. *omits* rebelles.

[2] B. E. F. in pudicitiis.

punitur avaritia, hæresis Simoniaca condemnatur? Æmulamini, ô sacerdotes, æmulamini vias Domini, et justicias Dei vestri. Tempus faciendi contra eos, qui dissipaverunt legem Domini Dei. Ego Constantini, vos Petri gladium habetis in manibus. Jungamus dexteras; gladium gladio copulemus, ut ejiciantur extra castra leprosi, ut purgetur sanctuarium Domini, et ministrent in templo filii Levi, qui dixit patri et matri nescio vos, et fratribus suis ignoro illos. Agite, quæso, sollicite; ne pœniteat nos fecisse quod fecimus, dedisse quod dedimus; si viderimus illud non in Dei obsequio, sed in pessimorum luxuria, impunita consumi libertate. Moveant vos sanctorum reliquiæ quibus insultant; veneranda altaria, ante quæ insaniunt: moveat vos antecessorum vestrorum mira devotio, quorum elemosinis vesania clericorum abutitur. Prædecessores et proavi nostri quanta contulerunt ecclesiis, vestram paternitatem non latet; quibus donariis altaria Christi cumulaverunt, meminisse vos decet. Habes, o pater Dunstane, habes hic tecum venerabilem patrem Ethelwaldum Wintoniensem episcopum, habes reverendissimum præsulem Wigorniensem Oswaldum, vobis istud committo negotium, ut, et episcopali censura, et auctoritate regia, turpiter viventes de ecclesiis ejiciantur, et ordinate viventes inducantur. Sentientes igitur beati patres manum regis bonam secum, ab ecclesia Wyntoniensi, et Wygorniensi, et aliis pluribus, inhoneste viventes expulerunt inducentes viros religiosos, qui novo quodam splendore totum regnum illustrarunt. O vere beata tunc ecclesia [quam] tanta monachorum, et virginum, adornabat integritas; quam devotio plebium, moderatio militum, judicum æquitas, terræ fecunditas, lætificabant. Tunc enim homines Deo, terra hominibus, cœlum terræ, justiciæ fructu, aërum temperie, debitum præstabant officium. Istum hic regium inscripsi sermonem, ut volentibus cedat in exemplum.

[De mirabili proditionis instrumento, pro eodem rege Kenetho decipiendo, et blanditiis versutæ mulieris.—Capitulum xxxii.]

ODERUNT autem Kenethum regem, et filium suum, alterius successionis principes, se jam privatos asserentes antiquitatis solito succedendi titulo, quorum præcipui Constantinus calvus, filius Culeni regis, et Grime, filius Kenethi, filii regis Duf, eorum continue mortem machinati, tandem ad scelus hujusmodi complices inveniunt perpetrandum. Consentiit actibus eorum, et consilio, filia Cruchne, comitis de Angus, cui nomen Finele, cujus unicum filium, sive legis severitate, vel facto, vel alio

quovis eventu, nescio, dudum apud Dunsynane occidi jussit. Hæc igitur versuta mulier, in mortem regis ardenter aspirans [invisum antea quoddam[1] decipulæ genus, in secreciori domunculo], fieri fecit. Habebat enim affixas ex omni parte decipula balistas, singulis semper extensas funibus, et acutissimus paratas jaculis, earumque medio statuam in modum pueri stantem, artifice balistis annexam, quam si quis quomodocunque motam tetigerit, ipsum, mox solutis undique balistarum, laqueis, emissa statim jacula terebrarent. Hujusmodi quoque patrandi sceleris opere perfecto, memorata superius mulier nequam, semper regi vultum prætendens hilarem, verbis tandem dolosis blandiens decepit. Rex autem una dierum, cum paucis, nec procul a mansione propria, venatum pergens, silvis[2] hinc inde bestias agitando canibus, et juxta villam Fethirkerne, qua mansit proditrix, venando, divertere casu contigit, quem illa videns, flexis genibus, suam adire domum importune rogitat; alioquin, ait, apud tuæ majestatis gratiam infallibiliter reputo me suspectam. Sed novit Deus, tuque rex statim scies, quod licet[3] de me malignorum dictet multifarie mentiendo loquacitas, tibi semper et fui fidelis, et ero vita comite. Nam quicquid nequissimo filio meo nuper fecisti, non immerito sed juste factum optime novi. Et accurrens regis in aure susurra, proditores tuos, inquit, filii mei maledicti complices, tibi domino meo, proditionisque modum, dummodo mecum adveneris, explicabo. Me vero secum in tua deceptione conjuratam associare sperabant, sed eorum nefandis assentire proditionibus statim abnui: verumtamen me sua nuncquam [secreta] prodere, tactis ewangeliis, sacramento coëgerunt: et quamvis hoc eis jurata promiseram, tibi nihilominus, domine mi rex, cui præ ceteris firma debetur et legia fidelitas, falsissima fuissem et proditrix, discrimen tui corporis occultando. Nam contra regiæ majestatis salutem[4] conjuratio nulla tenet, quis ignorat?

[De proditiosa morte ejusdem regis Kenethi, et promotione filii sui.—Capitulum xxxiii.]

SIC quoque dolosa mulier regis animum callide seducens, ipsum, proth dolor! nimis sibi credulum domicilio cunctis annitentibus secum traxit. Quid plura, quid in dolendis moror? Post descensum ab equo regem, ocius manu domo, qua latuit decipula, solum induxit, et quasi proditorum archana revelandi gratia, sicut promiserat, ostio retrorsum clauso, statuam sibi,

---

[1] F. *omits* antea quoddam.
[2] C. filius.
[3] B. *has two folios missing here.*
[4] E. saltem.

quæ totius pedicæ vectis fuerat, ostendit. Illi quidem, quidnam sibi velit hæc statua sciscitanti, respondit arridens: Hanc, domine mi rex, quam cernis statuam, si quis sui capitis tangendo moveret verticem, mirabilis ex ea ludus exiet et jocundus. Ille vero doli latentis omnino nescius, ad se manu caput machinæ faciliter attrahens, balistarum[1] vectes exsolvit et ansas, unde subito jaculis ex omni parte laxatis trajectus est, nec verbum amplius emittens occubuit. Illa deinde festina proditrix, per posticum exiens, ad tempus se silvarum abdidit umbraculis. Sed paulo postmodum secura suos pervenit ad fautores. Comites quoque regii suum diu præstolantes e domo reditum, quid inibi tardaret mirantur: denique pulsantes præ foribus diligenter januam, cum nihil audissent, furentes ipsam confregerunt. Cognito mox ejus interitu clamor ingens extollitur, etiam huc illucque quærendo malificam frustra curritur, [nec] invenientes, nescii quid agerent, oppidum igne consumptum in cineres redigunt, ac cruentatem[2] corpus regium secum ferentes, in Iona brevi postmodum, cum patribus more regio sepelierunt. Ipsius Kenethi circa vicesimum annum, postquam successionis statuta firmasset, defuncto Malcolmo filio Duff, Cumbriæ regulo, filium suum Malcolmum, ejusdem dominii regulum efficere volens, Anglorum Ethreldredo [3] misit, a quo, sub prætactis, ut supra, fidelitatis et hominii conditionibus, sponte susceptus est. *Tu autem.*

[De successione regum Constantini Calvi, et Gryme filii Kenethi.—Capitulum xxxiv.]

CRASTINO quoque die post regis mortem, Constantinus calvus, filius Culenii, de [quo] superius fit mentio, ducens secum quos habuit fautores, publica constitutione despecta, sedem invasit regiam, et paucis procerum annitentibus, capiti proprio regni coronam imposuit, anno Domini IX^{c}XCIIII,[4] et tertii Othonis undecimo. Quamobrem diutina sequebatur,[5] et magni temporis, incolarum divisio, plebium strages, turbatio cleri; magnatum etiam et regum miseranda contigit cædes, ac multorum effusio sanguinis innocentum; et, ut breviter concludam, regni finalem, ac totius Scotici generis, eversionem advenisse multi sperabant, si non divinæ miserationis pietas misereri citius suæ dignaretur genti, licet multifarie peccatrici. Duravit interim ista maledicta clades IX[6] annis; et adeo perniciose, quod cui certantium, sive Constantino, quia coronato, sive,

---

[1] E. basiliscarum. [2] F. crematum. [3] B. C. E. F. *insert* regi.
[4] C. DCCCCXCIV. E. IX^{c}IIII. [5] E sequebant. [6] C. novem.

cui jura favebant, Malcolmo, potius obediret, quisquis penitus ignoravit. Tenuit ipse regnum, postquam invaserat, nec tamen pacifice, per annum et dimidium; nam[1] jugiter illi molesti fuerunt Malcolmus, suusque patruus nothus nomine Kenethus, non ignotæ probitatis miles, qui totis viribus præ ceteris ipsum occidere temptabat, indefessus persecutor. Non enim a proposito destitit, donec uno die, sive casu sive proposito certum non est, in Laudonia, juxta ripam amnis Amonde, invicem obviantes, ad pugnam congressi, post multorum partis utriusque cædem, ambo duces perempti sunt; manum tamen superiorem Kenethum referunt habuisse. Fugerunt interim, qui Constantini præsidio fuerant, ad Gryme, filium Kenethi, filii Duff, suum collegam, quoniam et ipse præcipuus pristinæ successionis executor secum fuit. Hic absque mora, junctis sibi benevolis, eo jure quo prædecessor, insignia regia[2] suscepit, anno Domini IX^c^XCVI,[3] sed et imperatoris [Othonis] tertii, decimotertio; regnavit autem annis VIII cum tribus mensibus. Malcolmus vero parum ante conflictum, dictante fortuna, Cumbriam adierat, et per quindenam vix ibi residens, audivit ab hiis, qui dicta finaliter intererant pugna, de nece patrui, ceterorumque suorum fidelium, etiam et regni pervasione. Igitur confestim rediens, congregatis quibuscunque mox auxiliariis, Gryme, tunc erectum in regem, et suos quoscunque fautores multimodis vexabat incommodis: at ille toto nisu resistens, eadem mensura sibi suisque, nec minore crudelitate, gravissimum [intulit damnum], et sic ab utrisque miserum et exile vulgus oppressum diu jacuit pessumdatum.

[De Cumbriæ regulo præfato Malcolmo, nolente tributum solvere Danis pro Cumbris, sicut ceteri provinciales, etc.—Capitulum xxxv.]

ANTE parum, et hiis itaque diebus, Anglici Danis tributa pro pace dederunt, primo decem millia, deinde sexdecim, mox XXIIII,[4] et ultimo triginta millia librarum. Unde[5] rex Etheldredus, regulo Cumbriæ supradicto Malcolmo scribens, per nuncium mandavit, quod suos Cumbrenses tributa solvere cogeret, sicut ceteri faciunt provinciales. Quod ille protinus contradicens rescripsit, suos aliud nullatenus debere vectigal, præterquam ad edictum regium, quandocunque sibi placuerit, cum ceteris semper fore paratos ad bellandum. Nam pulchrius esse, dicebat, ac multo præstantius, viriliter cum[6] gladio, quam auro

[1] E. non. [2] F. regni. [3] C. DCCCCXCVI.
[4] C. vigintiquatuor. [5] C. Deinde. [6] C. E. F. *omit* cum.

defendere libertatem. Hac causa quidem, et, sicut rex in ira motus asseruit, eo quod regulus contra sacramentum sibi debitum Danis favebat, maximam ex Cumbria prædam arripuit, postea tamen concordes per omnia statim effecti, pace firma de cetero convenerunt. Hæc autem Cumbriæ prædatio per regem Etheldredum facta fuit anno Domini M, regis vero Gryme anno quinto. Ejus autem anno septimo, idem Etheldredus omnes Danos uno die, videlicet, sancti Bricii, per totam Angliam, consilio ducis Edrici proditoris, occidi jussit, inter quos nobilem feminam Gunyldem, regis Swani Dacoris sororem.[1] Quamobrem furibundus postmodum Angliam adveniens, apud Sandwyk applicuit, et, in ultionem tanti sceleris, eam rapinis, et cædibus, ac provincialium erasis opibus et ad naves cum obsidibus deportatis, non ut dominus, secundum [Willelmum], sed ut tirannus atrocissimus totam enormiter destruebat. Octavo quidem anno dicti regis Othoni tertio successit Henricus, imperator primus electus, de cujus electione superius habes capitulo septimo;[2] et imperavit annis XXII. Hic sororem suam Gillam Hungarorum regi Salamoni dedit uxorem; erat enim hactenus ydolatriæ deditus, sed uxoris hortatu, cum tota gente sua Christianismum [suscepit] et in baptismo mutato nomine, dictus est Stephanus. Cujus merita per Hungariam usque diem hodiernum magna miraculorum gloria commendantur.

[De conditionibus Anglorum notatis in Polichronicon, et de quadam prophetia.—Capitulum xxxvi.]

TEMPORE vero supradictæ coronationis Etheldredi, sanctus Dunstanus hæc mala, quæ modo superveniunt Anglis, spiritu prophetico prænunciavit, sibi dicens: [Willelmus.] Quia, inquit, per mortem fratris tui ad regnum aspirasti, audi verbum Domini; hæc dicit Dominus Deus, Non delebitur peccatum ignominiosæ matris tuæ, et virorum qui interfuerunt illius consilio nequam, nisi multo sanguine miserorum provincialium. Et venient super gentem Anglorum mala, qualia non passa [est] ex quo venit in Anglia usque tempus illud. De conditionibus Anglorum[3] Polichronicon libro primo, capitulo ultimo. [Eugenius Papa] dixit, gentem Anglicam ad quæcunque fore vellet ydoneam, nisi levitas animi impediret: et sicut Hannibal negabat, se posse vincere Romanos nisi in propria patria, ita gens Anglica, dum peregrinatur, invincibilis est, in sedibus vero propriis facilius[4] expugnatur. [Rursus[5] ibidem.] Gens ista quæ sua sunt fastidiens, vituperat propria, commendat aliena,

---

[1] F. Dacorum sororem perempta fuit.
[2] F. XXVII.
[3] F. *omits* Anglorum.
[4] F. faciliter.
[5] F. Respice.

de status sui gradu vix unquam contenta, quod alterius congruit, libenter in se repræsentat. Ymmo nonnulli genus omne circumeuntes nullius generis sunt; omnem ordinem attemptantes, nullius ordinis sunt: nam in gestu sunt histriones, in affatu citharones, in convictu nebulones, in quæstu caupones, in apparatu sunt tirones, in lucris agri Dædali, in cubilibus Sardanapalli, in templis simulacra, in curiis tonitrua; sed et in cunctis passim Angligenis tanta vestium varietas, [et] apparatus multiformitas inolevit, ut neutri jam generis quilibet pene censeatur. De qua re prophetavit quidam sanctus anachorita, temporibus primis Ethelredi regis in hunc modum: [Henricus] libro sexto. Angli, quia proditioni, ebrietati, et negligentiæ domus Dei dediti sunt, primo per Danos, deinde per Normannos, et tertio per Scotos, quos vilissimos reputant, erunt conterendi. Horum quoque trium contagiorum duo, videlicet, proditionis et gulæ, per Danos primo, per Normannos secundo, verificata sunt, tertium vero negligentiæ domus Dei per Scotos restat hactenus verificandum.

[De causa cladis per Danos Anglis illatæ, etc.—Capitulum xxxvii.]

LIBET igitur prætactæ cladis Danorum Anglis illatæ causam, ad audentium sive legentium futurorum cautelam, breviter hiis scriptis intimare. [In Tabula Londoniæ.] In Anglorum quidem ecclesia primitiva clarissime resplenduit religio, ita ut reges et reginæ, principes et duces, consules et barones, ac ecclesiarum rectores, cœlestis regni desiderio succensi, monachatum, spontaneum exilium, vitam solitariam certatim appetentes, relictis omnibus, Dominum consequerentur. Processu vero temporis adeo in eis omnis virtus emarcuit, ita ut nulla gens proditione vel fraude eis consimilis videretur. Nec erat eis invisum aliquid nisi pietas et justitia; nec quicquid provisum, nisi bella plusquam civilia, et sanguinis effusio innocentum. Misit igitur eis Deus omnipotens gentes paganas et crudelissimas, velut apum examina, quæ nec quidem sexui muliebri aut parvulorum parcerent ætati, Danos scilicet, et Norguigenses, Gothos et Suethedos, Wandalos et Frisos, qui ab exordio regis Ethelwlfi, usque ad Normannorum adventum, per annos ferme ducentos triginta, terram hanc peccatricem a mari usque ad mare, et ab homine usque ad pecus deleverunt. Sic quidem Angliam crebro et undique invadentes, non solum eam subjugare ac possidere, sed prædari[1] et perdere satagebant. Qui si aliquando vin-

[1] B. *recommences here in a different handwriting.*

cerent Angli, non proficiebant, cum alibi classis major et exercitus ex improviso et subito adveniret. Nimirum dummodo reges Anglorum in plagam regni orientalem contra illos tenderent pugnaturi, antequam turmæ appropinquarent hostibus, dicens nuncius advolabat, quonam rex iter sumis? ecce nunc classis paganorum innumerabilis ex australi parte regni littora occupans, urbes et villas prædans ferro, quæque sibi obvia et incendio conflagravit. Nec minus ideo rumor hujus ab oriente, vel occidente, aut aquilone superveniens, omnem indigenis spem salutis ademit; sicque tot malis ac rumoribus sinistris reges cum objectis cordibus dissecantes contra hostiles incursiones dubium certamen inibant: unde contigit, quod[1] quandoque cives quandoque vincerentur et hostes, unde quidam metrice:

Cernitur in gestis Anglorum[2] plurima pestis,
Captivis, mœstis, miseris est Anglia testis;
Sunt nam bis bina, fraus, fastus, guerra, rapina
Plena,[3] quibus pœna manus est Anglis aliena.

[De occisione regis Gryme per Malcolmum filium Kenethi.—Capitulum xxxviii.]

INTER Malcolmum vero, filium Kenethi de quo tactum est, et regem Gryme durante litigio, damna regnicolarum per annos octo continuata quis poterit in omnibus explicare? libentius tamen multo favet populus hiis, quæ per ipsum quam per regem fiebant: nam in omni re militari, tam serio quam joco, nulli pene secundus in regno floruit. In vibrandis sive jaciendis ensibus aut lanceis peritum, famem, sitim, frigus, atque vigilias ad diu, quod mirum est, tolerantem, annales tradunt historiæ. Igitur per regni sæpius peragrando partes, ab insidiis Gryme se caute muniens, optimatum sibi multorum conglutinavit animos, et ad suæ fidelitatis sacramentum clam illexit: vulgus quoque reliquum, quia variis eum virtutibus sciebat præditum, ac habilitate corporis et forma floridum, omni voto suum laudibus nomen et famam extollere cœpit, atque dignum se regno præ ceteris, quia viris potiorem etiam in aperto prædicabat. Hujusmodi vero favore populi quorundamque principum instigatione roboratus, continuo mittens ad regem, per nuncios unum e duobos eligere mandat, ut vel evacuata sede regia, coronam, quam hactenus, sicut suus prædecessor, injuste tenuit, abiciat, aut campestri bello turmis bellantium ambo juncti, vel solus cum solo si placuerit, justo se Dei com-

[1] F. ut. [2] F. Anglicorum. [3] B. C. E. plana.

mittentes judicio confligere, quis eorum alteri subici debeat quoquo jure. Unde multum Gryme indignatus, ipsum arbitrans non posse resistere, confestim cum suis, in quibus confidebat, cum eo bellandum profectus est; at econtra, Malcolmus eodem proposito cum paucis obviam sed electis audacter pergens, opportunum usque bellandi devenit campum, cui nomen Auchnebard, in quo signis utrinque collatis congressi, bellum crudele de tantis agminibus commiserunt. Rex tandem pugnando fortiter mortali vulnere sauciatus, et a suis e bello repente ductus, eadem interiit nocte. Ceteri quidem omnes suæ partis hoc videntes fugerunt, sicque felici successu Malcolmus triumphum optinuit atque regnum. Postera vero die, cum de morte regis verum audisset, præcepit suis familiaribus, ut nihil timentes funus ejus tollerent, et in sepulchro regum insula Iona sepelirent.

[De successione regis ejusdem Malcolmi, et filia sua Beatrice nupta Crynyn, etc.—Capitulum xxxix.]

POSTQUAM vero Malcolmus victoriam, ut præmittitur, optinuisset, non sibi statim nomen assumpsit regium, sed, convocatis regni principibus, coronam ab eis sibi dari, si jura permitterent, nec alias, humiliter exegit. At illi regiæ successionis legem, patris sui diebus statutam, per omnia ratam habentes, ipsum repente regem constituunt, regni diademate coronatum. Regnare cœpit anno Domini MIIII, ac imperatoris Henrici sæpedicti[1] secundo, regnavitque feliciter annis XXX, fortis bellator et victor cujusque gentis conterminæ suam molientis[2] audaciam experiri. Non enim ipsum aliquam habuisse sobolem legimus, præter unicam filiam nomine Beatricem, magnæ strenuitatis et potentiæ viro nuptam, Crynyne abthano de Dul, ac insularum seneschallo; de quo quibusdam annalibus, vitio scriptoris, reperitur Crynyne abbas de Dul; sed verius scripsisset abthanus de Dul; dirivatur autem abthanus ab abba, quod est pater, vel dominus, et thana, quod est respondens vel numerans, unde abthanus quasi thanorum supremus, vel eorum sub rege dominus, cui tenentur annuatim de suis firmis et redditibus domino regi debitis respondere. Abthanus autem regales habet numerare redditus, et fiscalia, velut officio fungens economi sive camerarii. Idem autem abthanus ex uxore sua filium genuit, nomine Duncanum, qui postmodum, avo suo decedenti, regno suo[3] successit, ut infra patebit. Iste Malcolmus, ubilibet Deo favente, tanta victoriarum hostes vincendo triumphavit gloria, quod in omnibus

[1] F. supradicti. [2] F. nolentis. [3] F. *omits* suo.

ipse quibuscunque sui fit mentio scriptis, semper pro titulo rex victoriosissimus appelletur. Danorum vero piratas sæpe de navibus ad terram egressos, et partes regni mari contiguas deprædantes, ternis vicibus casu feliciter circumventos devicit: semel etiam ab indigenis, eo tamen absente,[1] fugati sunt. Othredum itaque comitem Anglicum, sed Danis subditum, cujus inter eos simultatis exortæ causam nescio, Cumbriam prædari conantem, receptis prædis, juxta Burgum bello difficili superavit. Primis pene diebus post suam coronationem in aquilonis partibus, grandi navigio Norguigencium exercitus adveniens, et moram inibi destruendo diu protelans, per eum bello noctu deletus est, adeo quod pauci, navitis exceptis, evadentes belli cladem, domi ceteris nunciarunt. Triginta de suis tantum perdidit: unde diu post hoc bellum ab eorum incursu terra siluit. Consimilis olim belli victoria Gneo Pompeio contigit, cui delatum est bellum a senatu contra Mitridatem, minoris Armeniæ regem, quem, ut refert Eutropius, nocturno prœlio vicit, castra dirupit, quadraginta millia suorum occidit, viginti de suo tantum[2] exercitu perdidit, et duos centuriones.[3]

[De eodem Malcolmo, et fundatione episcopatus apud Marthillach, nunc vero translati apud Aberdon.—Capitulum xl.]

DANIS atque Northumbris, qui tunc velut una gens coierant, Cumbriam vastantibus, adventus eorum aliquando per nepotem Duncanum, rex prævisus occurrens, magnam exercitus partem misera cæde prostravit: dederat enim ei Cumbriam antea, regis Ethelredi consensu nondum optento, quia transitus ad regem per regnum securus non erat, tamen ob metum Danorum, qui tunc per regnum adeo libere vagabantur, ut per quinquaginta milliaria prædam ad naves conveherent, nullas provincialium formidantes insidias, tum ob indigenarum proditionem, qui nec suo regi, secundum [Willelmum], servabant fidelitatem. [Idem Willelmus.] Si quid, urgente necessitate, rex et duces archanum et utile decrevissent, statim ad Danos deferebatur per proditores, quorum præcipuus diffamatur Educus,[4] quem rex comitatui Merciorum præfecerat, fex hominum, et dedecus Anglorum, versutus nebulo, dissimulare cautus, fingere paratus, consilia regis ut fidelis venabatur, ut proditor disseminabat, ad hostes sæpe missus pacis mediator pugnam accendit. Anno regni sui septimo[5] de multimodis sibi collatis a Deo beneficiis continue

[1] F. tum absolute.
[2] F. *omits* tantum.
[3] B. E. *omit* et duos centuriones.
[4] B. E. Edricus.
[5] C. VII.

recolens, quid illi retribueret mente solicita revolvit. Spiritus Sancti tandem operante gratia, divinum augere cultum corde concipiens, novam episcopalem [constituit][1] sedem apud Murthillach, non procul a loco, quo, superatis Norguigensibus, victoriam optinuit, ecclesiis, ac prædiorum redditibus plurimis[2] prædotatam. Hujus autem dyocesis sive territorium, ab amne sive fluvio, qui [dicitur] Dee, transversum protendens usque fluvium de Spee, dirigi voluit. Ad hanc sedem primus episcopus vir sanctus et episcopatu dignus, cui nomen Beyn, ad regis instantiam, a domino papa Benedicto promotus est. Anno XIII rex obiit Etheldredus, vir, secundum [Willelmum] miseriis et laboribus natus, cui successit filius ejus Edmundus Irynside, ex filia Thoreti comitis genitus, et anno secundo proditione prænominati proditoris Educi[3] nequiter occisus est, de quo prolixior libro sequenti sermo fiet. Post quem Cnuto Danus Suani filius ab omni statim Anglia susceptus est in regem, expulsis interim veris heredibus dicti scelere proditoris, ut idem liber subsequens declarabit. Anno XXII, Domini videlicet MXXV, primus electus imperator Henricus obiit, cui succedens Corradus secundus, annis XV imperavit. Anno Corradi septimo[4] Cnuto rex Romam peregre proficiscens, ac ibidem elemosinis peccata redimens, post aliquanti temporis spatium [in] Angliam est reversus.

[De contentione regis Malcolmi contra Cnutonem Danum pro Cumbria, et ejus morte.—Capitulum xli.]

NON enim [hactenus] Angliæ[5] regi Cnutoni, quia regnum invaserat, pro Cumbria Duncanus, quanquam iterum et iterum ab eo summonitus, hominium fecerat, quia non inde sibi de jure, sed regibus Angligenis fidem deberi rex rescripsit. Quapropter a Romana peregrinatione rediens, confestim magna cum armorum potentia, Cumbriam suo subdendam dominio pedetentim advenit. Cui rex forti præsidio suffultus obviam perrexit, æque per omnia paratus ad pugnam: sed, Deo volente, præsulum ac ceterorum interventu proborum, ad hanc, quæ sequitur, adducti sententiam conveniunt, ut videlicet regis nepos Duncanus, Cumbriæ dominio libere, sicut prædecessorum aliquis liberius tenuit, de cetero gaudeat in futurum; dum tamen ipse, futurorumque regum heredes, qui pro tempore fuerint, regi Cnutoni ceterisque suis successoribus Anglorum regibus, fidem consuetam faciant; et sic ab invicem in pace discedunt per omnia concordati.

---

[1] F. instituit. [2] F. pluribus. [3] B. E. F. Edrici.
[4] C. VII. [5] B. C. E. Anglorum.

Præcedentium quippe duorum regum, Constantini scilicet, et Gryme, qui juste per eum et suos, ut putabatur, occisi fuerant, quidam ex stirpe progeniti, nequando se rex suspectos habeat, ejus dolose flagitant amicitiam, nec astricti, fidem sibi firmam jurantes, quæ semper et hosti publico servari convenit, suum nihilominus spirabant ad interitum. Illorum autem animos etiam et ipse sibi benevolos inducere volens, sæpius eos donis et redditibus ditare laborat, sed in vanum; nam ea raro, quæ duris radicata sunt ossibus, evelli poterint molli carne. Factum est autem postea, dum quadam die solita cum equitum curia, nescio quo vel quid agendum negotii, per viam, qua tenderat, profectus est; quod perfidis grassatoribus, investigatione diligenti præhabita, verum patuit, et orbitam juxta Glammys, per [quam] iturus esset, satellitum suorum latrunculis intempestæ noctis obstruentes, ipsum, nihil hujusmodi tyrannidis præmeditantem, ex insidiis effusi subito circumveniunt. At ille quidem imperterritus cum suis in eos audacter irruens, mox copias eorum, quæ suis tricies plures fuerant, occisis proditorum majoribus, victoria lugubri superavit; Rex, proth dolor! in pugna vulneratus, per tres dies superveniens,[1] cruoris tandem profluvio, qui sisti nequeat, in mortem, cunctis dolendum Scotigenis, octogenarius et supra resolutus est. Sic quidem felicitatis victoriæ quod Deus viventi munus, frequenter contulit, etiam et morienti gratis eidem id donavit.

[De vitio proditionis, omnium vitiorum vilissimo, ab omnibus execrando et cavendo.—Capitulum xlii.]

NEQUE vero tantæ probitatis et excellentiæ rex, tantæque fortitudinis invictæ princeps, necnon tantæ virtutis et audaciæ miles evadere posset, quin sceleratorum occumberet sævitia proditorum. O nefanda proditorum rabies! O maledicta proditionis occultæ conditio, quæ nuncquam præter in se confidentes, et quos fide tenetur, præcipue decipit! O malum malorum omnium incomparabiliter fœdissimum, et cunctis hominibus execrandum! Vere proditor, quia fidem perdit, homo non est, nec alio nomine dignus, [quam] quod renunciando fidem sponte suscepit, hoc est, proditor. Fides, dicit philosophus, firmissimum humani pectoris bonum est, nulla necessitate fallendum cogitur, nullo præmio corrumpitur, qui sine fide est, omni vero bono vacuus est. Error iste est quem odire debet quicquid odire potest; in hoc errore detenti, quantum ad hoc, dæmonibus deteriores sunt. [Augustinus.] Qui palam adver-

[1] B. E. F. supervivens.

sarius est, facile cavendo vitari possit; hoc occultum [malum] et domesticum opprimit antequam prævideri possit. [Eleutherius] papa. Nec calumnia, neque vos proditoris audiatur. [Jeronimus.] Regibus et principibus servare fidem oportet, quam qui non exhibuerit, apud Deum invenire præmia non potest. [Ambrosius.] Caveamus proditorem, ne per unum multi fluctuemus. [Petrus Blesensis.] Nihil detestabilius est nota proditionis in milite: licet Joab omnia fecisset fortiter, non tamen computatur in cathalogo fortium David, quia fortitudinem ejus proditio in Abner et Amasam denigravit. Sola fidelitas est, quæ dilatat principis et populi gloriam, quæ pacem firmat, et terrorem incutit inimicis. Abhorrent itaque[1] subditi divinis legiis, vel quibuscunque fidem debeant, seu quomodolibet aliis in se confidentibus proditionem inferre, scientes firmiter, justum judicem, vel hic, vel in futuris latebris, horribiliter hoc ulturum, exemplo maledicti Judæ, qui postquam Filium Dei Dominum nostrum Ihesum Christum, cui non latuit ejus proditio, tradidisset, de seipso nutu Dei vindictam sumpsit. Nam statim abiens et laqueo se suspendens, crepuit medius, et diffusa sunt ejus omnia viscera, cujus disciputi ceteri quique proditores merito reputantur. Deus itaque justus judex de proditiosa pagani morte Julii Cæsaris vindictam sumpsit. [Suetonius.] Percussorum Cæsaris fere neque triennio quisquam amplius supervixit, necque sua morte defunctus est; damnati omnes, alius alio casu periit, pars naufragio, pars prœlio, nonnulli eisdem pugionibus, quibus Cæsarem violaverant, sese crudeliter interemerunt. Caveant ergo sibi proditores, ne quemquam Christianum prodant principem, seu quemvis alium in se confidentem, ob metum justi judicis, qui tantam exercuit in proditores vindictam pro pagano. Sequitur exemplum quam pulchra sit in homine fidelitas, et quam vilis proditio. Olim vero pro captivis Romanorum redimendis Fabricius Epirorum regi Pirro missus est, quem cum pauperem cognovisset, quarta parte regni promissa sollicitare voluit, ut ad se dimissa patria transiret, quod contemptus[2] est a Fabricio. Interjecto quidem anno, idem Fabricius cum exercitu pugnandum directus est contra Pirrum, et cum ejus et Fabricii castra vicina fuerant, Pirri medicus ad eum nocte venit, promittens veneno se Pirrum occisurum, si sibi aliquid polliceretur; quem Fabricius[3] vinctum reduci jussit ad dominum. Pirro dici, quid contra caput ejus spospondisset. Tunc rex admiratus dixisse fertur: Iste est Fabricius, qui difficilius ab honestate quam a cursu suo sol averti potest. Ecce duo valde dissimiles, quorum alter nullo beneficio, non quarta

---

[1] B. C. E. utique. [2] F. conceptus. [2] E. *omits* eum nocte—Fabricius.

parte regni, licet pauper, redimi potuit hosti favere contra patriam, nec proditori voluit ut hostem vinceret; alter vero dominum regem ultro mercatum optulit levi pretio.

[De liberalitate regis Malcolmi, seu potius prodigalitate, quia nihil sibi retinuit, etc.—Capitulum xliii.]

PRÆFATUM quoque Malcolmum in donis adeo largum fuisse, vel[1] potius prodigum, historiæ tradunt, ut, cum omnes totius regni terras, regiones et provincias ritu priscorum, in propria possessione tenuerat, nihil inde possidendum sibi retinuit, præter regiæ sedis Sconæ monticulum, quo reges, amictu regali sedentes in throno, judicia, leges, et statuta subditis soleant propalare. Antiquitus vero consueverant reges suis dare militibus plus aut minus de terris suis in feodofirmam, alicujus provinciæ portionem vel thanagium: nam eo tempore totum pene regnum dividebatur in thanagiis; de quibus autem cuique dedit, prout[2] placuit, vel singulis annis ad firmam, ut agricolis, vel ad decem annorum, seu viginti, seu[3] vitæ terminum, cum uno saltem aut duobus heredibus, ut liberis et generosis, quibusdam itaque, sed paucis, inperpetuum, ut militibus, thanis, et principibus, nec tamen adeo libere, quin eorum quilibet domino regi persolveret annuatim certum censum. De quibus terris omnibus et annuis redditibus, cum sibi nihil, ut dictum est, reservasset, generali tandem curia necessitate coactus, quoddam ab eis emolumentum regiæ dignitati congruum provideri petiit, aut terras, videlicet, aut redditus, vel competens saltem annuale subsidium, quo suæ majestatis per omnia sustentetur honestas; ita tamen, quod[4] imbecillis plebicola contributionis annuæ nullatenus gravi deprimatur onere: quod autem ab omnibus gratanter, tam plebe quam nobilibus, approbatum est et concessum. Insuper et cuncti nobiles cujusque status annuunt, quod omnium terrarum ac heredum suorum custodia domino regi per annos viginti remaneat, una cum releviis et maritagiis cujuscunque principis, aut liberetenentis post decessum. Rex enim iste Malcolmus, licet pace quam bello magnanimus, quod inconsulte sua distribuit videtur; non quia bene meritis secum bellis militantibus, et dignis, dona gratis decentia dederat: sed quia prodigus, omisso largitatis tramite, non suæ partem possessionis, ymmo totam, nihil sibi retinens dissipavit. Inconsulte satis fit illa donatio, quam necessaria sequitur donorum repetitio. [Unde Bernardus:] Si stultus est qui partem suam deteriorem facit, quid ille qui peni-

---

[1] B. E. nihil. [2] F. sicut. [3] F. vel. [4] F. *omits* quod.

tus se reddit vacuum, ut de bonis suis nullam sibi partem reservet? [Gregorius.] Quibusdam inopiam ferre non valentibus, tollerabilius est minus dare, quam post largitatem suam ex inopiæ angustia murmurare. [Seneca.] Cave ne beneficium tuum majus sit facultate tua; inest enim tali liberalitati cupiditas capiendi, ut ad largiendum suppetant copiæ. Sequuntur enim sæpius talem largitionem rapinæ. Cum enim dando egere cœperint, alienis bonis manus inferre coguntur, et odia majora eorum assequuntur quibus ademerunt, quam eorum favores quibus dederunt.

[De successione regis Duncani, nepotis Malcolmi, et ejus morte, etc.—Capitulum xliv.]

SEPULTO quoque Malcolmo cum patribus in insula Iona, successit Duncanus nepos ejus, quem abthanus Crynyn genuit ex filia Beatrice. Cœpit anno Domini MXXXIIII, necnon imperatoris Corradi secundi decimo. Regnavit autem annis VI.[1] Ejus anno secundo Cnuto Danus Anglorum rex obiit, et sibi filius ejus Haroldus Harefote succedens, V[2] regnavit annis. Obiit etiam eodem anno Normanniæ dux Robertus, cui successit filius ejus nothus Willelmus, dictus Bastard, puer septennis, qui postmodum invasit Angliam; cui contradicentes Normannos Henricus Francorum rex, ejus tutor, bello vicit, et ipsum in ducem brevi constituit. Genuit autem Duncanus, avi sui diebus, ex consanguinia Sywardi comitis, duos filios, Malcolmum Canmor, latine vero Grossum Caput, et Donaldum Bane, cui Malcolmo Cumbriæ regionem pater statim ut coronatus est donavit. Per[3] hoc breve regnationis suæ tempus, nihil actum est unde mentio fieret, quia firmam ab omnibus, tam exteris quam regnicolis, pacem habuit, præterquam ex antiqua conspiratorum familia quosdam rumor sparsus defamat, in suum sicut et avi prædecessoris interitum conspiratos. Et licet hoc sibi revelatum sæpe fuisset a fidelibus, fidem eis adhibere renuit, dicens non esse credendum eos tantum facinus ausuros præsumere perpetrandum. Unde contigit, ut, qui prius fidelium dictis incredulus cedere nollet, in perfidorum postea laqueis subito cecidit improvisus: inerat enim ei laudabilis consuetudo, regni pertransire regiones semel in anno, pacificum et peculiarem populum sua benigne consolari præsentia, minorum etiam a majoribus contra leges oppressorum offensas corrigere, injustas officialium et insolitas exactiones cohibere, itaque sævientium in populo prædonum, et aliorum delinquentium malitiam, dis-

[1] C. sex. [2] C. quinque. [3] F. Post.

creta quadam severitate compescere, regnicolarum intestinas sedare dissentiones : et hoc illi præcipue bonum innatum erat, quod nullum unquam in regno, vel avi vel suis diebus inter principes insurgere passus fuit dissidium, sed statim audiens prudenter concordiam reparavit. Hic autem occisus scelere generis est, occisorum tam avi quam proavi, quorum præcipuus erat Machabeus filius Finele, a quo latenter apud Bothgofnane vulneratus ad mortem, et apud Elgyn delatus, occubuit: post paucos vero dies in insula Iona sepultus est. Erat enim rex, ut videtur, nimium patiens sive remissus in hoc, quod non rumore culpatos, seu quovismodo suspectos, ad amicitiam blande liniret, vel sedaret legibus, vel saltem dissimulando se cautius muniri fecisset. Imperatori quoque Vaspasiano patientia multum similis; qui cum multas conjurationes contra se, etiam patefactas, ingenti dissimulatione contempsit, quosdam tamen contra se reos læsæ majestatis, pœna[1] exilii, sed non ultra, punivit. Sed in hoc quod alicui pœnam intulit, filio suo Tito vel severior rege fuit. Porro Titus imperator vir omnium virtutum fuit[2] genere mirabilis, adeo quod amor et deliciæ humani generis diceretur: tantæ civilitatis et clementiæ fuit, quod nullum omnino punierat; convictos adversum se conjurationis vota dimisit, et in eadem familiaritate quam prius habuerant, verumtamen puto diligentiori cura de cetero se munivit.

[De successione regi Machabei, et ejectione filiorum Duncani, etc.—Capitulum xlv.]

EIDEM deinde Machabeus malignorum vallatus turmis, et opibus præpotens, regali dignitate potitus anno Domini MXL, regnavit annis XVII. Eodem anno Corradius imperator obiit, et illi tertius Henricus, qui dicitur pius, succedens, imperavit etiam annis XVII. Verum rex Machabeus, post regis Duncani mortem, filios suos Malcolmum Canmore, qui sibi succederet, et Donaldum fratrem, totis persequendo viribus occidere nitebatur. At illi pro posse resistentes, per annos pene duos sperando victoriam in regno manserunt, paucis ex populo vel illi vel illis opem publice conferentibus. Cum igitur contendere diutius non auderent, Donaldus insulas, Malcolmus vero Cumbriam adibant, quoniam evidentius eis mori patuit quam vivere, si mansissent. Deinde vero Malcolmus, consilio Siwardi comitis in omnibus ibidem agendis [uti] volens, ad eum perrexit, et eo statim consulto simul et ductore, præsentiam regis Edwardi, qui tunc regnavit, petentes,[3] ad ejus amicitiam promissumque

[1] B. C. E. F. ad pœnam. [2] C. F. *omit* fuit. [2] B. E. F. petens.

juvamen, quia multum erat misericors et mitis, libenter assumptus est, nam ut ipse modo, nuper et exul ille fuit. Residenti quidem[1] in Anglia per annos ferme quatuordecim[2] sæpius ei reditum tam æmuli quam amici suadentes; æmuli quidem ut eum perderent; et ut in regnum sustollerent amici laborabant. Quidam vero regni majorum hiis diebus susurrantes de Malcolmo revocando, cum regni fuisset verus heres, sæpe collocuti sunt, sed palam nimis, ideoque nihil omnino profecerunt: nam quod in aure quorundam aliquando locutum est, alium alio prodente, regi dictum est in aperto. Quamobrem eorum plures, et quos ei præcipue noverat amicitia propinquos, vota conspirationis addictos, variis damnavit incommodis, quorum alios morti tradidit, alios squalori carceris intrusit, alios confiscatis quibusque bonis, ad ultimam induxit egestatem: nonnulli quoque regis feritatem metuentes et judicium, de regno, sub spe tamen aliquando revertendi, fugerunt, relictis prædiis, liberis pariter et uxoribus. Anno quoque Machabei primo, post obitum Anglorum regis et Danici generis Haroldi Harefote, successit frater ejus Hardcanutus, rex in Anglia Danici generis ultimus, et regnavit annis II.[3] Hic quidem statim post coronationem, fratrem suum præfatum Haroldum effodiens de tumulo, capite truncato, Thamensi projecit in flumine. Post obitum cujus sanctus Edwardus confessor,[4] filius Etheldredi, frater Edmundi Irneside, qui diu Normannia deguit[5] exul, Angliæ regnum adeptus successit, et annis XXIIII regnavit.

[De proscriptione thani de Fyf, nomine Makduff, propter amicitiam quam habuit erga filios Duncani, etc.—Capitulum xlvi.]

UT Malcolmum promoveret in regem, omnium laborantium major atque præcipuus vir erat egregius, nobilis, et fidelis, nomine Macduf, thanus de Fyf, qui cautius ceteris atque diutius incognitum animi celavit propositum, assidue tamen culpatus apud regem, suspectus tandem habitus est. Prætereuntis interea temporis die quodam, rex, occasione sumpta, quid causæ nescio, sibi crudelius solito, fortassis ex infidelitate, sibi crimina prius improperans, deinde palam adjiciens, ut[6] ejus sub jugo collum, ut bovis in biga deprimeret, nec hoc ad diu tardandum, adjuravit. At ille prudenter, ut incumbens et subita poposcit necessitas, licet ingens eum pavor invaserat, velut innocentis vultum hillarem et jocosum illi prætendens, feritatem ejus ad tunc sub-

---

[1] F. vero. [2] C. XIV. [3] C. duobus.
[4] F. *omits* confessor. [5] E. degiat. [6] B. C. E. F. quod.

tili quodammodo verborum mollitie temperavit. Sic quidem ab ejus præsentia caute discedens, et curia furtive declinata, præproperus abiens mare confestim petiit; nec venti diutius congruitate prospecta, naviculum parcis refertam cibariis ascendit; et post multa maris pericula, quæ per inclementiam aëris passus est, vix vita comite salvus applicuit in Anglia, quo gratis Malcolmi receptus est ob favorem. Cum igitur illius regi cognita fuerat clancula discessio, furibundus ipse, vocatis equis[1] et equitibus universis, fugitantem festinus insequitur, donec certus progressam a terra qua velificavit naviculam in mari vidisset navigando. Sed quod[2] eam intercipere posset nulla spes affuit, confestim rediens, et castra quæque cum municipiis obsidione circumdans, cepit terras quidem et prædia, sed et quicquid preciosum aut concupiscibile videbatur, confiscari[3] mandavit, totamque substantiam ejus auferens, in suo protinus jussit ærario collocari. Insuper et ipsum voce præconia publice proclamari fecit perpetuum exulem, cunctis spoliatum prædiis, ac ceteris quibusque possessionibus. Ideoque per totum regnum murmur ingens, ac inter nobiles præcipue, surrexit; quoniam ab eis placido favore dilectus est, eo quod ira potius quam ratione ductus, nimis præceps, absque consilii generalis et nobilium decreto, tantæ strenuitatis et potentiæ virum exulem redderet vel exheredatum. Injustum omnino dicebant quemquam nobilem sive privatum, vel exilii, vel exheredationis subita dampnari sententia, quousque statuti temporis die legittimo vocetur ad curiam; et forsan tunc veniens sese legibus explacitet, sic liber exeat; sin autem curia succumbens, corporis dispendio, vel alias regi satisfaciat; vel si conventus venire neglexerit, tunc primo proscribi debeat exul; vel si culpa postulet, exheredari.

[De primo adventu Malcolmi Canmoire ad Angliæ regem Edwardum, et de Mariniano Scoto.—Capitulum xlvii.]

POSTQUAM vero Danici generis reges regnum Angliæ XXVI[4] annis tenuissent, ac regnare[5] desierant, sanctus Edwardus Etheldredi filius, frater Edmundi regis, ob ingentem corporis vigorem dicti Irnside, ab omni populo susceptus[6] est in regem, veris heredibus ejusdem Edmundi filiis adhuc, et diu postmodum, degentibus in Ungaria. Anno quoque regis ejusdem Edwardi primo, Malcolmus Canmore expulsus a patria venit in Angliam, quem rex, quoniam injuste regia dignitate privari novit, libenter

[1] C. ejus.
[2] E. *omits* quod.
[3] B. E. confisci.
[4] C. viginti sex.
[5] B. *omits* ac regnare.
[6] E. *omits* susceptus.

suum suscepit ad obsequium, et famulatum specialem. Imperatoris præcedentis Henrici tertii diebus ultimis, vel, ut quidam volunt, Henrici quarti diebus primis, secundum Helinandum et Sigebertum, claruit Marinianus Scotus, qui a Scocia in Gallias veniens, Coloniæ factus est monachus, primo apud Fuldense cœnobium in Saxonia, corpore sancti Galli insigne, et prædiis ditatum permagnificis. Illius loci abbas sexaginta millia bellatorum imperatorum[1] præbet in hostem; post apud Maguntiam cum inclusis[2] contemptu præsentis vitæ gratiam futuræ promerebatur. Is longo vitæ otio chronographos scrutatus, dissonantiam[3] cyclorum recensens, viginti duos annos, qui cyclis prædictis deerant, superaddidit, sed paucos sententiæ suæ sectatores habuit. Unde Willelmus. Quare sæpe mirari soleo, cur nostri temporis doctos hoc respergat infortunium, ut in tanto numero dissentium, vitam tristi pallore lugubrantium,[4] vix aliquis plenam scientiæ laudem referat. Adeo inveteratus usus placet, quod fere nullus novis licet probabiliter inventis serenitatem assensus pro merito indulget. Totis conatibus in sententiam veterum reptatur, omne recens sordet. Ita quia solus favor alit ingenia, cessante favore, obtorpuerunt omnia. *Tu autem Domine.*

Explicit liber quartus.

---

[1] B. E. imperatori.
[2] B. E. apud Maguntiatum inclusis.
[3] C. dissonantias.
[4] F. *inserts* scilicet vigilantium.

Incipiunt tituli capitulorum libri quinti.[1]

DE Macduf suadente Malcolmo Canmor reditum ad regnum, et prima temptatione, si fideliter hoc fecerit an ad decipendum, ficte asserens se luxuriosum. [Capitulum i.]

De variis exemplis per Malcolmum positis, quod multi reges amiserunt regna[2] propter luxuriam. [Capitulum ii.]

De responsis Macduf ponentis exemplum imperatoris Octoviani luxuriosi, et[3] tamen felicissimi. [Capitulum iii.]

De secunda temptatione Malcolmi se furem asserentis, et responsis Macduf, huic vitio remedium ponentis. [Capitulum iv.]

De tertia temptatione Malcolmi se falsissimum esse fatentis et dolosum, cui vitio Macduf nullum remedium inveniens, gemens abcessit. [Capitulum v.]

Quod Malcolmus de sua fidelitate securus jam effectus, secum ad regnum redire promisit. [Capitulum vi.]

De regressu Malcolmi in Scociam, et bello quo cecidit Machabeus. [Capitulum vii.]

Quod auctor excusat populum cujuslibet regni, ab injusto rege fugientem e bello,[4] et promotione Lulach in regem, et ejus morte. [Capitulum viii.]

De successione Malcolmi regis in regnum, et ejus pugna cum quodam proditore. [Capitulum ix.]

De eadem pugna et exsuperatione proditoris. [Capitulum x.]

---

[1] D. *has the following title:—*

Assit principio Sancta Maria meo.

Incipit liber chronicarum regni Scociæ incipiens ad Malcolmum Canmor maritum sanctæ Margaretæ reginæ Scociæ.

Incipiunt capitula.

[2] E. regnum. [3] B. E. *omit* et. D. luxuriosissimi et. [4] D. et de bello.

De morte regis Anglorum Edwardi, et quod proceres fratrem beatæ Margaretæ Edgarum regem fecissent, si clerus consensisset, et de quadam visione sancti Edwardi. [Capitulum xi.]

De causis, quibus Willelmus Bastard venit in Angliam, et de sancto Paterno Scoto. [Capitulum xii.]

De misera et proditoria vita, qua vivebant Anglorum gentes ante adventum Willelmi[1]. [Capitulum xiii.]

De felici Scotis applicatione Edgari Ethlinge in Scociam, et suæ sororis Margaretæ, postea Scotorum reginæ. [Capitulum xiv.]

De conjugio Malcolmi regis et sanctæ Margaretæ, et quod omnes Anglorum profugos Malcolmus libenter suscepit. [Capitulum xv.]

De filiis et filiabus quos de Margareta genuit, et destructione per ipsum in Anglia facta. [Capitulum xvi.]

Quod Northumbrenses regi Malcolmo datis obsidibus adhæserunt, et quod Odonem fratrem Willelmi fugavit. [Capitulum xvii.]

De Malcolmi regis et reginæ virtutum et eleemosynarum operibus. [Capitulum xviii.]

De obitu Willelmi[2] Bastard, et quod sine calumnia sepulturam non habuit, et de concordia inter Willelmum Rufum [filium] Willelmi et Malcolmum facta, ac de suis et reginæ[3] virtutibus. [Capitulum xix.]

De fundatione Dunelmensis ecclesiæ per Malcolmum, et de obsidione castri de Murealden per eundem, et ejus et[4] filii sui interfectione ibidem. [Capitulum xx.]

De morte sanctæ Margaretæ, et obsidione Castri Puellarum per regis fratrem Donaldum invadentem regnum, et de fuga filiorum regis de regno. [Capitulum xxi.]

De quodam Anglico, Orgaro nomine, Edgarum Ethlinge calumniante, de proditione fienda contra regem Willelmum secundum, in duello. [Capitulum xxii.]

[1] D. *adds* Bastard.
[2] D. Macolmi.
[3] D. ac de ejus reginæ.
[4] D. *omits* ejus et.

De eodem duello, et occisione calumniatoris per Godwinum de Wintone. [Capitulum xxiii.]

De Duncano, filio Malcolmi notho, regnum a Donaldo patruo optinente, et ejus morte, et quod Donaldus regnum iterato recepit, et quod eodem tempore rex Norguagiæ nostras insulas optinuit. [Capitulum xxiv.]

De reditu filiorum Malcolmi ex Anglia, et fuga Donaldi de bello. [Capitulum xxv.]

De successione regis Edgari, filii Malcolmi, in regno, et donis datis sancto Cuthberto. [Capitulum xxvi.]

De conjugio sororum Edgari, videlicet, Matildis cum Anglorum Henrico rege, et Mariæ cum Eusthasio[1] comite Bononiæ, et earum filiis et filiabus, et ejus morte. [Capitulum xxvii.]

De successione sui fratris Alexandri, cognomine Fers, et de suis conditionibus. [Capitulum xxviii.]

De morte sororum suarum, videlicet, reginæ Matildis et Mariæ comitissæ, et earum sanctis actibus et sepulturis. [Capitulum xxix.]

De commendatione virtutum etiam illius reginæ, sed unius præcipue, quam rex David frater ejus abbati Baldredo retulit. [Capitulum xxx.]

De successione benedicti regis David, et illius et fratrum commendatione, ac de suo conjugio cum Mathilde, filia et herede Woldeofi, comitis Huntidoniæ.[2] [Capitulum xxxi.]

De guerra regis David mota contra regem Angliæ Stephanum, et de conquæstu Northumbriæ et Cumbriæ per bellum initum apud Allirton. [Capitulum xxxii.]

De conjugio Henrici filii David cum Ada filia Willelmi comitis de Warenna, ac de suis filiis et filiabus, et earum conjugiis, ac ejusdem Henrici morte. [Capitulum xxxiii.]

Quod rex David nepotem suum Malcolmum filium Henrici circumduci jussit per regnum, et regem futurum proclamari. De ejusdem David morte, non sibi sed Scotis dolenda.[3] [Capitulum xxxiv.]

[1] B. C. E. Eustachio. D. Ewstachio. [2] D. Hutyntown. [3] C. delenda.

De præfatione lamentationis abbatis Baldredi pro morte regis David, et [de] commendatione regis Anglorum Henrici, eo quod ejus genere sumpsit originem, et ipsum militem fecit. [Capitulum xxxv.]

De inceptione lamentationis, quod omnes sui causam habebant lamentandi. [Capitulum xxxvi.]

De eadem, et quod dilectus Deo et hominibus, et quod ob aliorum necessitate magis, quam dominandi libidine regnum suscepit. [Capitulum xxxvii.]

De eadem, et episcopatibus et monasteriis ab eo fundatis et ditatis. [Capitulum xxxviii.]

De eadem, et quod erat mœrentium consolator, ac pater orphanorum. [Capitulum xxxix.]

De eadem, et quod sollicitus semper fuit discordantes ad pacem et concordiam, et maxime contendentes clericos revocare. [Capitulum xl.]

De eadem, et quod abrenunciasset regno locum petens Dominicæ passionis, si non eum ecclesiasticorum consilium, lacrimæ pauperum, viduarum gemitus, plebis desolatio, et totius regni clamor et ejulatus revocasset. [Capitulum xli.]

De eadem, et quod Deus flagellavit eum in morte filii sui, et quod Deus et Dominus ejus invenit eum vigilantem. [Capitulum xlii.]

De eadem, et quod semper vel orationibus, vel eleemosynis, vel aliquo opere honesto vacabat. [Capitulum xliii.]

De eadem, et quod Anglorum pericula docerent Scotos de cetero fidem legibus[1] et mutuam inter eos servare concordiam, ne etc. [Capitulum xliv.]

De eadem, et quod feria IIII octavum[2] kalendas Junii intellexit, imminere sui corporis dissolutionem, et[3] post acceptum Dominici corporis sacramentum, crucem Dominicam jussit produci.[4] [Capitulum xlv.]

De eadem, et ejus unctione,[5] quod de lecto in terram sese dejiciens, illud sacramentum cum magna devotione suscepit. [Capitulum xlvi.]

[1] B. C. D. E. regibus. [2] B. C. D. E. quarta XIII. [3] B. C. D. E. et quod.
[4] C. producere. [5] D. communione.

De eadem, et quod de pauperibus in ipsa infirmitatis et vitæ[1] periculo reminiscens, quæsivit a clerico suo secretario, si ipso die consuetam eleemosynam erogasset. [Capitulum xlvii.]

De eadem, et ejus in psallendo psalmos continuis orationibus. [Capitulum xlviii.]

De eadem, et quod die Dominica IX kalendas Junii, cum sol tenebras abegisset, ipse corporales relinquens tenebras ad veræ lucis gaudia commigravit. [Capitulum xlix.]

De sua genealogia ex parte patris ab eo deducta usque Japhet filium Noë. [Capitulum l.]

De prologo genealogiæ suæ ex parte matris. [Capitulum li.]

De eadem genealogia sua, secundum Baldredum, ex parte matris deducta usque ad Sem, filium Noë, et ab eo usque Seth, filium Adæ, patris omnium. [Capitulum lii.]

---

[1] D. *omits* et vitæ.

[De Macduf suadente Malcolmo Canmor[1] reditum ad regnum,[2] etc.—Capitulum i.]

IGITUR postquam Macduf applicuisset apud Ranymsors[3] in Anglia, Malcolmum festinus adiens, captato[4] collationis apto tempore, reditum illi suasit, et quod ad regni[5] se transferat regimen[6] diu nimis sua tantum nec alterius desidia tardatum, ardenter adhortatur. Nec quicquam, inquit, de mea fidelitate diffidas; nam me pater tuus semper fidelem habuit, et etiam tibi multa sustinens incommoda fui fidelis, sum, et ero vita comite. Regni quoque principes pro parte majori tuo nomine mihi sub sacramento fidem dantes firmam, et illis similiter hoc idem ego faciens, non in dolo; firmiter credas, quia corde sumus et animo tuum fideliter ad obsequium conjurati. Omnis itaque vulgi scio veraciter corda possides; tuo sub explicato vexillo pro te sanguinem gaudenter effundere concurret, tibi Domino legio placidum reddendo famulatum. Auditis enim hujusmodi sermonibus corde multum gavisus est, sed an fideliter vera suaserat, an proditiose ficta, vaccillanti[7] sæpius animo revolvens, quodammodo timuit. Nam hoc idem antea sui reditus per quosdam partis adversæ callide suasum est, ut deciperent: et igitur hoc illum prudenter modo cautus, ut sequitur, attemptavit. Amice carissime, tibi tuisque consodalibus, quantum valeo, regratior, et vobis vicem,[8] sed tibi præcipue, rependam pro meritis possetenus, Deo duce.[9] De tua præsertim amodo fidelitate securus, archana quædam, cordi meo naturaliter infixa, quod ea celaveris non ambigens, tibi, carissime, revelabo. Sunt quidem immania, quæ mecum ab initio creverunt, flagitia, quamvis id me facturum, quod exigis, adducere prævales, ymmo si mihi coronam, omni remota difficultate, tribuas, hæc in vos me diu regnare non permittent. Quorum utique primum est detestandæ libidinis miranda carne radicata voluptas, incredibilem me virginum corruptorem ac mulierum efficiens; unde veraciter scio, quod, dominandi potestate suscepta, nobilium violando thora, virginum raptus non vitarem. Igitur scelus hujusmodi nequam in populo frequentantem, a regni principibus, verum etiam a

[1] D. *omits* Canmor. [2] D. *omits* ad regnum. [3] F. Ravynsore.
[4] F. *omits* captato. [5] D. regnum. [6] D. proprium.
[7] F. vacillatim. [8] F. invicem. [9] B. C. E. dante.

ruralibus, quorum uxoribus abutar et filiabus, de regno [me penitus expellendum non ignoro. Idcirco mihi melius videtur alieno regno] privatus degere, quam a regia dignitate suscepta, culpis exigentibus, per insurgentes subditos ignobiliter degradari.

[De variis exemplis per Malcolmum positis, quod multi reges amiserunt regna propter luxuriam.[1]—Capitulum ii.]

NUNC autem inducam exempla tibi, quid[2] et quanta mala potentibus et variis regibus, propter immoderatæ libidinis usum, transactis temporibus contingebant. Tarquinius vero superbus, olim Romanorum rex potens, cum xxx[3] quatuor annis regnasset, eo quod filius ejus, etiam Tarquinius, uxorem Colatini Lucretiam stupro violasset, regnum, quod non ignoras, perdidit. Nam cum ea patri maritoque etiam ceteris amicis ex hac injuria questa fuerat, in omni[4] conspectu sese pugione percutiens occidit. Exinde vero tanta sunt in ira cives excitati, quod postquam exclusum regem abjicerent, nunquam passi sunt aliquem, qui nomen haberet Tarquinium, nec unquam insuper supra[5] se regem habere consenserunt.[6] Novissimus itaque sui generis rex Assiriorum Sardanapallus, vir muliere corruptior, ut suæ voluptatis expleret libidinem, inter scortorum greges habitu feminæ colo purpuram tractavit.[7] Unde fuit tantæ execrationi cunctis habitus, ut regnum simul et vitam amitteret. Ita quod in eo suæ generationis linea regnare desierat. Rex vero Francorum filius Morovei Chilpericus, pater magni Clodovei, cum esset nimium luxuriæ deditus, suorum filias subditorum et uxores stupro violasset, ipsum a regno dejecerunt, nec usque post annos octo transactos, et tunc casu nisi fortuito, promittentem ad minus sub cautione continentiam, iterum in regem susceperunt. Edwius etiam rex nuper Anglorum nimis petulans, in tantum luxuriosis usus est lasciviis, quod eo die quo sacratus est in regem, cum proceres de regni seriis rebus agerent, ex eorum surgens medio prorupit in cameram, in complexum meretricis devolutus, quem sanctus Dunstanus abstrahens a cubiculo, perpetuum sibi fecit inimicum. Propter enim talia vitia, seu illis[8] majora, regni proceres ipsum semper in odium et quasi non regem habuerunt. Et quidem regni nostri Scociæ rex dudum Culenius,[9] nonne[10] propter luxuriam a suo subdito, videlicet, raptum filiæ suæ virginis, occisus est? Hyberniæ

---

[1] D. *omits this title.* [2] D. quæ. [3] C. triginta.
[4] B. C. D. E. F. omnium. [5] F. *omits* supra. [6] B. E. consentisse.
[7] D. inter portorum greges vitam tractaverit. [8] F. *omits* illis.
[9] D. *inserts* nomine. [10] B. E. nomine.

vero regnum finem habuit in Rodorico rege libidinoso, de nostri quippe generis stirpe progenito, qui sex simul uxores, non ut rex Christianus, habere, nec eas propter amissionem regni dimittere voluit, licet ab ecclesia tota, tam archiepiscopis, quam episcopis, sæpe monitus, et ab omnibus indigenis, tam principibus, quam privatis, terribiliter minando correptus fuerat: ab eis igitur[1] omnibus contemptus[2] est, nec sibi de cetero, vel regi cuiquam, dignantur [hactenus] obedire. Propterea regnum illud, avorum nostrorum temporibus dudum insigne, nunc, ut vides, in triginta vel amplius regnis miserabiliter est divisum. Quid moror in talibus? centum enim tibi regum et principum exempla proferre valeo, quos hoc solum incontinentiæ vitio protinus obruere non ignoro.

[De responsis Macduf ponentis exemplum Octaviani,[3] etc.—Capitulum iii.]

QUI Macduf quasi dedignando[4] ait, nunquid hæc tibi placens videtur, aut competens responsum mihi reddere? nec mihi solo sed tuis benevolis, quorum nuncii fungor officio? nobis, videlicet, omnibus, qui pro te regnum et prædia deseruimus, filios et uxores, ac nostri generis nationem? insuper et vitam nostram mortis periculo nuper posuimus, ut decuit; etiam, si quod tuum est audacter feceris, ponemus peramplius in futurum? Sed quid hæc tua significare velit inanis excusatio multum admiror! vereris, ut æstimo, regni culmen ascendere, propter immoderatam tuæ voluptatis cupidinem, sperans te feminei generis in regno copiam habere non posse, filiabus nobilium exceptis et uxoribus. Nonne talis ratione caret excusatio? Nunquid et tu rex existens ad tuam explendæ[5] libidinis luxuriam, pulcherrimas regni virgines ad libitum, ac placidissimas habere poteris mulieres? Audacter dicam, vere poteris, licet regum, quorum incontinentiæ ponis exempla, tam Sardanapalli quam Chilperici, seu Rodorici luxum dupliciter exuperes, vel insuper imperatoris Octaviani, qui libidini serviebat usque ad probrum[6] vulgaris famæ. Nam, ut historiæ referunt, inter duodecim virgines, et totidem corruptas, solitus est accubare. Nec tamen ob id imperatoris felicissimi nomen amisit, seu populi favorem, qui morientem planxit, dicens, utinam non nasceretur, aut non moreretur; vir qui certe nunquam aut tantam reipublicæ potentiam ad se traxisset, aut tam

---

[1] F. ergo.
[2] D. *omits* contemptus.
[3] D. *omits* ponentis exemplum Octaviani.
[4] B. C. D. E. F. *insert* subridens.
[5] D. ad perimplendæ.
[6] D. obprobrum.

diu potiretur, nisi magnis studiorum et naturæ[1] bonis abundasset. Imperium namque Romanum[2] mirifice firmavit, rexit, et auxit; urbem variis et invisis antea decoravit ædificiis, hoc dicto glorians,[3] urbem lateritiam[4] reperi, relinquo marmoream. Similiter et tu, si regni tui fines[5] decenter ampliaveris, pace rexeris, et legibus, ædificiis illud novis ornaveris, nomen boni regis aut favorem gentis, tanto scelere non amittes. Et quod olim ipse de sua Roma gloriando cecinit, hoc de tuo regno canere possis, Scociam inveni dudum legibus egentem, frugibus, et armentorum gregibus sterilem, modo bonis omnibus et pace relinquo fœcundatam.

[De secunda temptatione Malcolmi, se furem asserentis, et responsis Macduf, etc.—Capitulum iv.]

VERA sunt hæc, inquit Malcolmus, omnia quæ loqueris, sed adeo pronus semper meus est animus, et præceps ad hoc vitium, quod vix aliquando ratione poterit refrenari. Sed adhuc hoc vitio multo vilius obstat flagitium, præ pudore vero tacendum, nec tibi[6] tamen amico celandum, ymmo recitandum in secreto. Fur quoque[7] sum et latro nequam; nam omne pulchrum et delectabile seu visu placens, ut ferrum magnes ex natura, meum cor miserum illud attrahens vehementer appetit, ac cetera corporis membra necessitate quadam alliciens, incessanter dirigit ad furandum. Hoc firmum teneas, me[8] furari videtur mihi penitus impossibile. Ergo multum tolerabilius est atque jocundius, ostiatim egere mendicus, aut mori finaliter, quam per me regni locatum in apice majestatis[9] regia tam infami scelere violetur. Excellentioris personæ semper casus in vitium, minoris lapsum, comparatione scandali multo longius antecedit. Cui Macduf, hoc utique verum est, quia quanto gradus altior, tanto casus gravior. Quanto nempe quisquis honoris gradibus sit exaltatus altior, tanto debet esse virtutibus eximior, et quanto virtutum in arce scandit sublimior, tanto sibi[10] vitiorum est si cadit voragine magis pudor.[11] Dupliciter quoque princeps virtutum declinans a tramite delinquit,[12] quia seipsum et primo vitiis involvit, et iterum humili populo præbet exemplum delinquendi. Nam

Mobile mutatur[13] semper cum principe vulgus.

[1] D. *omits* et naturæ. [2] D. quoque Romanorum. [3] D. decorans.
[4] D. lateratinam. [5] B. *omits* fines. [6] C. *omits* tibi.
[7] D. *omits* quoque. [8] B. *omits* me. [9] B. C. D. E. majestas.
[10] B. E. *omit* sibi. [11] D. tanto sibi pudor si cadat in vitiorum voragine.
[12] F. derelinquit. [13] B. E. materia.

Sed, ut ad priora revertar, hoc quod dicis, non furari, vel ut superius dixeras, non mœchari tibi videtur impossibile, cum lege divina, quam propria manu scripsit, stare non potest.[1] Scripsit vero, non mœchaberis, non furtum facies, ergo credendum non[2] est, Deum nobis impossibilia, sub præcepto pro lege servanda, sed possibilia scripsisse. Etiam amplius nemo temptatur super id quod potest, quia procul dubio vitia quæque, sive virtutes, in nostro libero constant arbitrio, sive spernenda sive fienda. Omnia quippe divina præcepta, sive bona faciendo, sive mala cavendo, servare possumus, si competentem diligentiam, ac voluntariam, adhibeamus. Ergo nec ista valens est neque præcedens excusatio. Quia furti facinus ex rerum provenit inopia quis ignorat? At econtra[3] regia majestas semper habet esse locuplex, et omnimodis continue divitiis plena nihil egens. Quis ergo sanæ mentis furari non desinet, qui cunctis abundanter opibus gloriatur? Nihil unquam tibi, rex existens, non aurum, non argentum, non lapides preciosi seu gemmæ deerunt: nec quicquam breviter cordi tuo placidum fuerit vel jocundum. Fortis igitur [eris] animo, regis officium opulens arripere cures, et execranda flagitia, fœtentis luxuriæ, videlicet, et illud inops avaritiæ crimen furtum inducens, procul abjicere non recuses.

[De tertia temptatione Malcolmi, se falsissimum esse, etc.—Capitulum v.]

MALCOLMUS autem hac sequenti propositione problematis intima cordis amici sui Macduf, nondum plene[4] probati, rimari volens, respondit. Grata mihi quidem sunt et utilia, quæ memoratis utrisque tegendis vitiis præbes antidota, sed restat adhuc tertii facinoris intactum vulnus, quod infidelitatis est, et doli latens in me nefas. Fateor equidem occulte sum falsus, et dolosæ machinationis conjector artifex, fidem paucis promissam servans, et omnibus simulando promittens fideliter observandam. Mei quidem interioris animi continuum hoc inest scelus, quod[5] si quandoque facultas suppetat, occulto potius blandæ simulationis artificio, quempiam decipere mallem, quam in aperto dubiis fortunæ casibus causam committere criminandam.[6] Et ideo, sicut in præcedentibus vitiis, et in hoc etiam crimine mihi subveniens, illud, quæso, subtiliter aliquo tui sagacis ingenii velamine pallias. Et quicquid tuæ propositionis tenor exigerit, me totis offero viribus adimplendum. Hoc vero

[1] D. *omits* non potest.
[2] C. *omits* non.
[3] D. *omits* At econtra.
[4] D. bene.
[5] B. C. D. E. F. ut.
[6] F. terminandam.

cum audisset Macduf, supra modum attonitus est: et cum aliquanti temporis spatio tacuisset, suspirans ait: Væ! nobis miseris miserorum miserrimis! Væ nobis, nobis dico qui saltem te sectari contendimus, virum ineptum, et inglorium, imbutum vitiis, et omni virtute destitutum! Væ nobis! ut quid nati, quam infelices dici possumus, quid infortunii nobis accidit, nonne tricipiti sumus adverso casu perplexi? Nam trium execrabilium malorum nos opportet admittere saltem unum. Aut, videlicet, amissis liberis et uxoribus, cunctisque temporalibus, perpetuum subire vagos exilium; aut regi servire tyranno, qui neque nobis, neque reipublicæ jure principare debeat; cui proprium et omni tyranno consuetum est, crudelem in populo dominationem, et insatiabilem avaritiam exercere; aut tibi de jure regi legio subdi, quod absit, cum propriæ confessionis asserat tenor, indignum te regem esse vel principem vel privatum. Nam libidinosum et furem, et, quod pejus est, ymmo facinorum omnium vilissimum, fateris te falsum, subdolum, et perfidum, atque versutum deceptorem. Ecce quid aliud superesse videtur malitiæ genus, quam nullatenus te proditorem appellas[1]? Sed profecto sequitur, quia cujuscunque cordis hæc vitia condantur in intimis,[2] non excidit quin latens[3] inibi[4] proditio socia reperiatur. Ergo quia totius iniquitatis succensæ faces in te conveniunt, et tuo[5] siquidem adversario fervens inest et improba cupiditas, superbaque regnat et intolerabilis crudelitas, vestrum uter mihi[6] nunquam[7] dominabitur, exilium magis eligo sempiternum. Et hiis dictis, ulterius se continere non valens, erumpentibus lachrimis genas rigabat, sed et pugnis immoderato gemitu collisis, flens et ejulans, ac versus boream lamentando respiciens,[8] ait, valeas, O Scocia, pro perpetuo.

[Quod Malcolmus de sua fidelitate securus jam effectus,[9] etc.—Capitulum vi.]

ABEUNTEM illico[10] Macduf, quoniam ipsum super omnia detestari perfidiam ad plenum expertus, et effectus de fidelitate jam securus, propere sequitur, et quod gressum[11] sisteret, secum habiturus colloquium, rogat dicens: Amicorum omnium gratissime, præ cunctis viventibus diligende, non nihil[12] hactenus an fidus esses vel infidus expavi, ne tu, sicut aliquando quidam[13] perversi, quod non[14] nescis, fictis ambagibus, sicut et illi, quod

[1] D. appellare.
[2] C. vicinis.
[3] B. *omits* latens.
[4] F. ibi.
[5] B. E. tu.
[6] D. *omits* vestrum uter mihi.
[7] D. *inserts* tamen mihi.
[8] D. *omits* respiciens.
[9] D. *omits this title.*
[10] F. ergo.
[11] D. regressum.
[12] D. nam mihi.
[13] B. *omits* quidam.
[14] D. quos jam.

æmulis traderer, mihi reditum hortatus fueras. Idcirco te talibus volui variis quæstionibus experiri. Et quia probatus odire nosceris doli notam, et proditionis, superabundantius habeo quam æstimas, et semper habebo te fidelem. Non enim luxuriosus sum, aut latro, vel perfidus, sicut te probando talibus me finxi vitiis deditum. Absit hoc a me procul, ut mihi validius quam ceteris hominum, hæc immunda vel hiis similia prædominentur piacula, quæ viro[1] sunt cuilibet abominanda. Eya! proinde mi dilecte, ne formides; non eris a patria vel liberis exul, ymmo post regem primus in regno: confortare deinceps sisque robustus; tu me reduces in terram meam, terram quam dedit Dominus[2] patribus nostris excolendam. Hoc autem[3] audiens, pronus in terram corruit, et velut ante mœrendo lugubris singultibus præ angustia, præ nimio jam exultans gaudio, totus in lachrimis suffusus, suos amplexando pedes osculatus est, dicens: Si quidem hæc vera sunt, quæ loqueris, ad vitam de morte me reducis: festina, Domine, festina, deprecor, ne tardaveris, et libera populum tuum, te super omnia desiderantem.

Si servare velis insontes quosque fideles,
  Hactenus expertes omnibus auxiliis;
Illis, quos pressit hostis jam per tria lustra,
  Subvenias miserens[4] mitis amore Dei.
Non super hiis studeas segnis, sed impiger hostem[5]
  Prosternas, populum alleviando pium.[6]
Ense tuum femur cingatur et arma capesce.
  Corporis omnis habes fortia membra liquet.
Scotus et es genitus priscorum cespite regum.
  Prospere procedens regna patris subies.
Regni, promitto, potieris jure corona.
  Omnia jura tibi, nulla debentur ei.
Audax jure tuo sis semper bella parare,
  Non tamen[7] incaute bella sumenda putes.
Nec præceps certes, nisi sors dictaverit, unquam:
  Ex improviso fallitur omnis homo.
Es pugnaturus, campum non præparat hostis.
  Ad loca bellandi semper adesto prius.

[De regressu Malcolmi in Scociam, et bello quo cecidit Machabeus.—Capitulum vii.]

FINITIS enim talibus problematum[8] examinationibus, ac omni dubitationis ambiguitate remota, nunciare clamculo suis

---

1 F. jure.
2 B. C. D. E. F. *insert* nobis et.
3 F. *omits* autem.
4 D. miseris.
5 D. esto.
6 B. tuum.
7 F. tibi.
8 D. problematibus et.

amicis ipsum Makduf Malcolmus Scociam remisit, ut caute se præparent, suum absque dubio sperantes reditum infra breve.[1] Ipse vero, postquam recesserat, regis Edwardi quantocius adiit præsentiam, ab [eo] postulans[2] humiliter quosdam ex Angliæ proceribus, qui gratis secum in Scociam, regnum recipere[3] proficisci volebant, ex gratia permittere dignaretur: cujus petitioni continuo rex mitis annuens, liberam cuilibet volenti facultatem tribuit. Insuper et seipsum cum exercitus potentia, si necesse fuerit, ferre præsidium graciose compromisit. Unde sancto mitissimoque regi, qui cunctis misericors consultus, aut injuste tribulatis pronus adjutor extitit, inmensas referens gratias, ab eo recessit, et quam primum paratus, procerum Angliæ solo Siwardo, Northumbrensium comite, secum assumpto, Scociam proficiscitur possessurus. Neque vero regni[4] fines adhuc attigerat, dum sparso rumore per præcedentem Macduf, minus caute negotii consilia servantem, totum audierat regni populum dissentione commotum, ac in partes inter Machabeum et Macduf divisum: quamobrem Malcolmus, cum sua militia celerius properans, non quievit, donec hinc inde junctis agminibus fortem exercitum confecisset. Ex hiis autem multi, qui Machabeum sequebantur prius, ab eo statim deficientes, Malcolmo totis viribus adhæserunt. Deinceps quotidie suum minui robur, ejus quidem[5] augeri cernens, partibus subito relictis australibus, boreales petiit; ubi terrarum angustis amfractibus, et silvarum abditis tutius sperabat se tueri. Insperate tamen festino gressu, Malcolmus ipsum ultra montes et usque Lunfanan insequitur, ac ibidem repente levi bello transceptum, cum paucis resistentibus[6] interfecit, anno Domini MLVI, mense Decembri, die quinto. Omnis enim populus ab eo bellandum productus, Malcolmum non ignorabat verum sibi[7] dominum; ideo resistere sibi bello renuens, primo lituorum[8] strepitu campum reliquit fugiendo. Willelmus[9] de prædicto bello scribens, ait: Siwardus Northumbriæ[10] comes, jussu regis Edwardi, cum Scotorum rege[11] Machabeo congressus, vita regnoque spoliavit, ibidemque Malcolmum, filium regis[12] Cumbrorum, regem instituit. Ecce quomodo Willelmus, hujus belli nullam Malcolmo victoriæ laudem ascribens, Siwardo totam attribuit: cum in veritate solus ille cum suis, et vexilligero totius victoriæ causa fuit. Hoc itaque[13] spero firmiter, quod populus, absente Malcolmo, de bello non fugisset, etiam si cum Siwardo rex Edwardus cum suis præsens affuisset.[14]

---

[1] D. redditum brevi. [2] B. *omits* ab eo *and inserts* ut. [3] B. *omits* recipere.
[4] D. regis. [5] D. *inserts* fama. [6] F. obsistentibus.
[7] D. *omits* sibi. [8] D. litium. F. *omits* lituorum.
[9] D. *inserts* historiographus. [10] D. Northumbrensium.
[11] D. Cum Scotorum rex Malcolmus. [12] D. *omits* filium regis.
[13] B. E. utique. [14] D. *omits the last two sentences:* Ecce quomodo—affuisset.

[Quod autor excusat populum cujuslibet regni, ab injusto rege fugientem e bello, et promotione,[1] etc.—Capitulum viii.]

POPULUS enim[2] iste fidelis excusari de fuga poterit, qui diu sub tyrannide[3] pressus surgere non valens, aut non audens, assidue tamen sui regis in corde crudelem animadvertit mortem, heredis etiam injustum tanti temporis exterminium; anxiam itaque sub viro contribule[4] propriam subjectionem amplius subesse dedignans, occasione sumpta, locum illi fugiendo dedit regnum indubie recipiendi. Videtur enim et verum est, ut æstimo, quod regni cujuslibet populus indigena fidelis,[5] amoto vi[6] capite suo, videlicet, rege, vel quodlibet obprobrium patiente, cum eo nimirum compatitur, et quasi proprium gemendo suum lamentatur improperium, cum proverbio dicatur: Cujus caput dolet cetera membra languent.[7] Et hoc verum est, membra sana, quæ capitis compatiuntur dolori, non putrida sive cancerosa, quæ capitis sui dolentis langorem non sentiunt; talium enim membrorum ex tactu sæpe contigit, ut quædam membra morbum incurabilem incidant, et adeo quandoque tali morbo caput ex eis etiam inficitur, unde totum corpus effici poterit monstruosum. Nonne corpus quodcunque merito monstrum dici poterit,[8] cujus pes, infimum dico membrum, igneo morbo corruptum, nec tempestive per manus cauterio[9] sedatum, digniora transgrediens membra veneno sui caput inficiens evellat, ac supra collum et humeros, se loco capitis contra naturam collocaverit? Eodem vero tempore belli de Lumfanan et anno, rex Walliæ Griffinus,[10] comitem Herfordiæ Radulphum e bello fugavit, et, occisis ejusdem urbis episcopo Levegaro, necnon Egelnotho vicecomite, cum multis aliis, urbem totumque comitatum ignibus cum episcopo concremavit. Hoc statim Siwardus, postquam a suo rege per certum[11] audierat nuncium,[12] confestim jussus[13] domi rediit, nequaquam ulterius Malcolmo ferre præsidium rediturus. Subito namque post mortem Machabei, convenerunt quidam ex ejus parentela sceleris hujusmodi fautores, suum consobrinum nomine Lulath, cognomine fatuum, ad Sconam ducentes, et impositum[14] sede regali regem constituunt: sperabant enim sibi quasi regi populum obedire libenter, nullus tamen illi parere volebat, aut aliquibus factis vel fiendis communicare. Audiens autem hoc Malcolmus, suos comites ipsum huc illucque persequendum emisit; sed in irritum quatuor

---

[1] D. *omits this title.*
[2] D. *omits* enim.
[3] D. tyranno.
[4] D. terribile.
[5] D. fide vel.
[6] B. *omits* vi. E. F. *read* in.
[7] F. languentur.
[8] F. debet.
[9] D. *omits* cauterio.
[10] D. *inserts* nomine.
[11] D. pro certo.
[12] D. *omits* nuncium.
[13] D. *omits* jussus.
[14] D. imposita.

mensibus suos deducunt conatus, donec in superioribus partibus scrutantes, inventum loco qui dicitur Essy, provinciæ Strathbolgy, cum suis sequacibus occidunt; vel, ut quidam tradunt, ibidem casu Malcolmus obvium habens interfecit, anno Domini MLVII, tertia die mensis Aprilis, hebdomada Paschæ, feria quinta. Hos autem utrosque,[1] Machabeum et Lulath[2] sepultos fuisse tradunt in insula Iona.

[De successione Malcolmi regis in regnum, et ejus pugna cum quodam proditore.—Capitulum ix.]

PROSTRATIS ubique cunctis hostibus, vel ad suam deductis pacem, idem sæpedictus Malcolmus, apud Sconam, præsentibus regni majoribus, in throno regali positus est, et in omnium Scotorum gloriam, et honorem, eodem Aprili mense, die sancti Marci coronatus, ac eodem, videlicet, anno[3] Domini millesimo LVII, et imperatoris Henrici quarti primo, qui quidem imperavit annis L. Rex vero XXXVI regnavit, et sex mensibus. Erat enim rex satis humilis corde, fortis et animo, corporis viribus præpotens, et audax, non temerarius, ac multis aliis dotatus virtutibus, ut in sequentibus apparebit. Primis regni sui novem annis, Edwardo rege vivente, firmam pacem Anglis et communionem, et usque adventum Willelmi Bastard, observabat. Anno dicti regis Edwardi XIII, fratris sui filius regis quondam Edmundi Irnside, cui[4] nomen Edwardus, ex Hungaria venit in Angliam, uxorem secum ducens[5] Agatham, Edgarum filium, et duas filias, Margaretam, postea Scotorum reginam, et Cristinam sanctimonialem, quem rex patruus ac totius Angliæ populus exultantes receperunt, de quibus prolixior sermo fiet postmodum suo loco. Turgotus.[6] De rege Scotorum Malcolmo Canmor magnanimo, dignum aliquid dicendum duximus, ut cujus fuerit cordis, quanti vel animi, unum ejus opus hic exaratum legentibus declarabit. Relatum est aliquando sibi, quendam de suis summis proceribus illum occidendum cum suis hostibus convenisse. Imperat rex hæc nuncianti silentium, siluit, et ipse, proditoris, qui forte tunc aberat, expectans adventum. Qui cum ad curiam cum apparatu magno regi venisset insidiaturus, rex ei suisque vultum solitum[7] atque jocundum prætendens, finxit se nihil audisse vel scivisse, quæ mente corde tenus recolebat. Quid plura? Jubet ipse rex omnes venatores suos summo mane convenire cum canibus. Et jam aurora noctem

---

[1] D. *inserts* scilicet. [2] D. *inserts* fatuum. [3] D. *inserts* scilicet anno.
[4] F. *omits* cui. [5] D. *inserts* nomine. [6] D. *adds* historiographus.
[7] C. Rex ei fuisset multum solitum.

abegerat, cum rex, ad se vocatis proceribus cunctis, et militibus, in venando spaciatum ire festinat; venit interim[1] ad quandam planitiem latam, quam in modum coronæ densissima silva cingebat, in cujus medio colliculus unus quasi turgescere videbatur, qui diversorum colorum floribus pulchra quadam varietate depictus, fatigatis quandoque militibus ex venatu gratum præbebat accubitum. In quo cum rex ceteris superior constitisset, secundum legem venandi, quam tristram vulgus vocat, singulis cum canibus, et sociis singula loca delegat, ut obsessa undique bestia, ubicunque eligeret exitum, mortis exitium[2] inveniret. Ipse vero rex seorsum ab aliis solus abcessit cum solo, suum secum retinens proditorem. *and yai war hande for hande.*

[De eadem pugna et exsuperatione proditoris.—Capitulum x.]

AB omni[3] autem aspectu et auditu remoti, rex subsistit, et vultu torvo volvente pugnam in hæc verba prorupit. Ecce, inquit, ego et tu,[4] solus cum solo, similibus armis protecti; non est qui mihi, licet regi, assistat, nec tibi subveniat, nec est qui videat aut audiat. Nunc ergo, si valeas, si audeas, si cor habeas, imple quidem opere, quod corde concepisti, et redde hostibus meis quod promisisti. Si me occidendum putas, quando melius, quando securius, quando liberius,[5] quando tandem virilius? An venenum parasti? sed hoc muliercularum esse quis nesciat? An insidiaris lectulo? hoc possunt et adulteræ. An ferrum, ut occulte ferias, occultasti? hoc sicarii, non militis esse, nemo qui dubitet. Age potius quod militis est, et non proditoris; age quod est viri, et non mulieris; atque solus cum solo congredere, ut saltem proditio tua turpitudine[6] videatur carere, quæ nunquam infidelitate carere potest. Hactenus vir ille nequissimus hæc vix sustinuit, sed[7] mox verbis ejus, quasi gravi fulmine, percussus, de equo, cui insedebat, citissime descendit, projectisque armis, ad pedes regis corruit cum lachrimis, atque tremore cordis ita dixit: Domine mi rex, ignoscat mihi ad præsens hoc meum velle iniquum tua regia potestas, et si usque modo aliquid super hujuscemodi traditione tui corporis cor meum malignum conciperet,[8] amodo delebitur, et in futurum contra omnes me tibi fidelissimum, Deo cum sua genitrice teste, promitto. Cui rex ait, noli amice, noli pavere, nihil per me, nec a me mali pro re ista sustinebis. Obsides tamen in pignore jubeo quod mihi nomines, atque adducas. Quibus nominatis

---

[1] B. E. utrum. [2] B. E. exercitium. [3] B. E. omnium.
[4] B. C. D. E. F. *insert* mecum. [5] D. *omits* quando liberius.
[6] D. *inserts* valeat *and omits* videatur carere.
[7] B. D. E. F. et. [8] F. concepit.

et statim postmodum adductis, rex inquit, in regis verbo tibi dico, res ante promissa stabit. Ille vero proditor regis voluntati, in hiis quæ præmisimus, opportuno tempore satisfaciens, sic revertuntur ad socios, de hiis quæ fecerant, vel dixerant, nemini loquentes.

[De morte regis Anglorum Edwardi, et quod proceres fratrem Margaretæ Edgarum regem fecissent,[1] etc.—Capitulum xi.

WILLELMUS. Rex Edwardus, pronus in senium,[2] eo quod ipse non susceperat liberos,[3] et Godwini videret invalescere filios, misit ad regem Hunorum,[4] sed Turgotus dicit ad imperatorem, ut filium sui fratris Edmundi Irynsid Edwardum cum omni familia sua mitteret, futurum ut aut ille aut filii [sui] succedant hereditario jure regno Angliæ; orbitatem suam cognatorum suffragio debere sustentari. Igitur continuo postquam advenerat,[5] apud Sanctum Paulum Londoniæ fato defunctus est, Edgaro filio superstite cum sororibus prænominatis, quem pro genere regno proximum rex proceribus commendavit. Rex demum, postquam exactis in regno non plene XXIIII annis, obiit vigilia Epiphaniæ; in crastino quidem, adhuc[6] recenti luctu regalis funeris, Haroldus Godwini filius, a majoribus extorta fide, secundum alios consentientibus, arripuit diadema regni, quod vix per novem menses tenuit, nam a Willelmo Bastard bello peremptus est. Post quem proceres Edgarum in regem eligerent, et a quibusdam electus est, ut a rege mandatum fuerat, sed episcopos non habebant assertores. Hæc ille. Verum in hoc eos errasse mihi videtur, et apud Deum et populum: [apud Deum] quia quem ipse genitura tantorum regum progenitorum, justa generationis procreatum linea, regnandum prætulit, eis respuere non licuit, nec insontem, linguis omni gladio præacutis, injuste justo[7] privare patrimonio;[8] scientes, quod ætas regia vel puerilis, vel senilis, vel etiam simplicitas in fidelitate constat, et regimine subditorum. Apud populum vero, cum, in suam propriam confusionem, atque regni cunctorum indigenarum sempiternum obprobrium, et scandalum, non secundum justitiam legis, sed cordis affectum sequentes, supra se virum erigunt, omnis regnandi juris expertem, Haroldum, filium Godwini, filii Edrici, quorum non fama[9] sed infamia variis notatur[10] in scriptis; ineptum illud membrum in regem

---

[1] D. *omits this title.* [2] D. in furia. [3] D. *omits* liberos.
[4] D. *has a blank in place of* Hunorum. [5] D. venerat. [6] D. *omits* adhuc.
[7] F. *omits* justo. [8] C. patrocinio. D. matrimonio.
[9] B. *omits* omnis regnandi—fama. [10] D. natura. B. E. notura.

sibi loco recti capitis statuentes. Ex quo brevi postmodum contigit, quod misere per aliena regna vagi dolentes, a propriis expulsi sunt sedibus, nec habentes ubi reclinarent capita, dicente propheta: Qui malignantur exterminabuntur; sustinentes autem Dominum hereditabunt terram. Igitur ipse Dominus illam sanctam regalem lineam, se sustinentem ab eis, sed non ab eo derelictam, hereditare terram simul et regnare volens, felici Scotis omine cum sua regali linea gratis conjunxit, ex quibus, eo providente, deinceps et hactenus, regio sedentes in solio pullulant reges, et usquequo sibi placuerint,[1] pullulabunt. Per visionem ostensam sequentem sancto Edwardo, in extremis laboranti, patet, quod in præmissis clerus errabat. Willelmus. Postquam rex elinguis sopore biduo jacuisset, expedita loquela, duos, inquit, mihi monachos assistere vidi, quos Normannia religiose vivere, et more feliciter noveram. Se Dei nuncios esse præfati dixerunt: Quoniam primores Angliæ, duces, episcopi, et abbates, non sunt ministri Dei, sed diaboli,[2] tradidit Deus hoc regnum post obitum tuum, anno uno et uno die in manus inimici; pervagabunturque dæmones totam hanc terram.[3] Quumque[4] rex se hoc ostensurum populo diceret, ut, olim Ninivitæ, pœniterent; neutrum, aiunt, erit, quia nec pœnitebunt, nec Deus eis miserebitur, etc. Item Willelmus. Ita Angli, qui in unam convenientes[5] sententiam regni potuissent reformare ruinam, dum nullum ex suis volunt, alienum induxerunt.

[De causis, quibus Willelmus Bastardus venit in Angliam; et de sancto Paterno Scoto.[6]—Capitulum xii.]

AUDIENS autem Willelmus Bastard, comes Normanniæ, quod Haroldus Edwardi consobrini sui regnum usurpasset, variis causis stimulatus, in Angliam venit. Prima prorupto fœdere, quod simul pepigerant juramento, quod ei tunc castrum Doroberniæ, et post mortem[7] Edwardi regnum Angliæ sibi daturum firmavit, quod itaque filiam suam adhuc impubem duceret uxorem promisit. Etiam quia pater suus Godwinus cognatum suum Alfredum cum pluribus Anglis et Normannis apud Hely proditorie perimerat, omnibus comitibus, præter decimos,[8] decapitatis. Etiam quia Godwinus ipse Robertum archiepiscopum, et Odonem consulem, cum omnibus Francis exterminasset ex Anglia. Hiis igitur et aliis causis irritatus, undecunque col-

---

[1] F. placuit.
[2] B. *has a folio missing here.*
[3] C. *inserts* quandoque.
[4] D. Quando.
[5] D. *omits* convenientes.
[6] D. *omits* et de sancto Paterno Scoto, *and places on margin.*
[7] F. *inserts* regis.
[8] D. decem.

lectis viribus transfretavit in Angliam, et eundem Haroldum levi bello et facili II idus Octobris apud Hastingis regno simul et vita privavit, anno Domini MLXVI, imperatoris Henrici, regisque Malcolmi decimo. Istius imperatoris anno secundo Padbrunna, Germaniæ civitas, cum ecclesia majori combusta est. In monasterio autem monachorum ejusdem civitatis Scotus erat quidam, Paternus nomine, multo tempore reclusus, qui sæpius hoc incendium prædixit. Petrus Damianus. In quadam urbe Teutonica erat quidam servus Dei, nomine Paternus, juxta monasterium in cellula reclusus, cui revelatum est, quod, nisi populus per pœnitentiam citius Deum placaret, infra triginta dies tota civitas incendio periret. Promulgata est visio, sed noluerunt converti. Ille quidem pretiosa quæque monasterii auferri jussit, ut essent salva. Tandem a septem urbis regionibus subito ignis exoritur, et totam urbem cum monasterio in cineres combussit. Cumque vero ad cellulam viri Dei [ignis pervenisset, et rogaretur exire, noluit, sed omnia judicio Dei] committens, cum sua cellula[1] combustus est. Adventus anno Willelmi Bastard in Anglia visa est cometa: unde versificator sic ait:

Anno milleno sexageno quoque seno
Anglorum metæ crines sensere cometæ.

[De misera et proditoria vita, qua vivebant Anglorum gentes,[2] etc.—Capitulum xiii.]

HUJUS miserandæ cladis belli de Hastinges, quo regnum suum ob quam causam Angli perdiderant, Willelmus gemens suis inscripsit chronicis, quam hac etiam inscribi chronica placuit, ut illius exemplo nostri cavere discant principes, ne quando talibus aut tantis onerati, quod absit, flagitiis, quod hostibus, ut ipse, resistere bello nequeant. Willelmus. Illa fuit dies fatalis Angliæ, funestum excidium dulcis patriæ pro novorum dominorum commutatione. Jam pridem[3] enim moribus Anglorum insueverat, qui varii admodum pro temporibus fuerunt. Nam primis adventus sui[4] annis vultu et gestu barbarico, usu bellico, ritu fanatico vivebant. Sed postmodum Christi fide suscepta paulatim et per incrementa temporis pro otio, quod actitabant, exercitium armorum in secundis ponentes, omnem in religionem operam[5] insumpsere. Taceo de pauperibus, de regibus dico, qui pro amplitudine potestatis licenter indulgere voluptatibus possent, quorum quidam in patria, quidam Romæ mutato habitu cœleste lucrati sunt regnum, beatum nacti commercium. Quid

[1] D. cella. [2] D. vivebant Angli. [3] D. prædictis.
[4] D. *omits* sui. [5] D. omnia in religionem opera.

dicam de tot episcopis, heremitis, abbatibus, nonne tota insula tantis reliquiis indigenarum fulgurat,[1] ut vix aliquem vicum[2] insignem prætereas, ubi novi sancti nomen non audias? Postea tamen, aliquibus transactis temporibus, non paucis ante Normannorum adventum annis, optimates, gulæ et veneri dediti, ecclesiam more Christiano mane non adibant, sed in cubiculis et inter uxorios amplexus matutinarum solemnia et missarum a festinante presbytero auribus tantum libabant, vulgus in medio expositum præda potentioribus erat, ut vel eorum exhaustis substantiis, vel corporibus in longinquas terras distractis, acervos thesaurorum congererent. Illud erat abhorrens a natura, quod multi ancillas suas ex se gravidas, ubi libidini satisfecissent, aut ad publicum prostibulum, aut ad externum obsequium venditabant.[3] Clerici, literatura tumultuaria contenti, vix sacramentorum verba balbutiebant. Stupori erat et miraculo ceteris qui grammaticam nosset.[4] Monachi subtilibus indumentis et indifferenti genere ciborum regulam ludificabant. Potabatur in convivio[5] ab omnibus, in hoc studio noctes[6] perinde ut dies perpetuantibus. In cibis enim urgentes crapulam, in potibus irritantes vomitum, unde sequebantur[7] vitia ebrietatis socia, quæ virorum animos effeminant.[8] Hinc factum est, ut magis temeritate[9] et furore præcipiti, quam scientia militari, Willelmo congressi, uno prœlio et ipso perfacili, servituti se patriamque pessumdederint. Nihil enim temeritate levius, sed quicquid cum impetu inchoatur, cito desinit vel compescitur. Verum sicut in tranquillitate malos cum bonis fovet plerumque Dei serenitas, ita in captivitate bonos cum malis nonnunquam ejusdem constringit severitas.

[De felici Scotis applicatione Edgari Ethlinge in Scocia, et suæ sororis Margaretæ, postea Scotorum reginæ.[10]—Capitulum xiv.]

TURGOTUS. Cernens autem Edgarus Ethlinge, rex Anglorum undique perturbari, ascensa navi cum matre et sororibus in patriam reverti, qua natus fuerat, conabatur. Sed summus imperator, qui ventis imperat et mari, mare commovit, et in spiritu procellarum exaltati sunt fluctus ejus. Sæviente vero tempestate, omnes in desperatione vitæ positi, sese Deo commendant, et puppim pelago committunt. Igitur post plurima

[1] D. fulgurabat. [2] F. modum. [3] C. mendicabant.
[4] D. quibus grammatica infuit. [5] C. E. commune. D. communi in commune.
[6] B. *recommences here.* [7] D. sequantur.
[8] D. *omits* socia—effeminant. [9] B. E. convertite.
[10] D. *omits* Ethlinge—reginæ, *and inserts* et sanctæ Margaretæ in Scociam.

pericula, et immanes labores, misertus est Dominus desolatæ familiæ suæ, quia ubi humanum, deesse videtur auxilium, ad divinum necesse est recurrendum, innumeris tandem quassati pelago periculis, coacti sunt in Scociam applicare. Applicuit igitur illa sancta familia quodam loco, qui sinus sanctæ Margaretæ deinceps ab incolis appellatur. Nec[1] hoc casu contigisse, sed etiam[2] summi Dei providentia credimus ibidem advenisse. Igitur in dicto sinu præfata commorante familia, cunctisque rei finem cum timore expectantibus, nunciatum est regi Malcolmo suum adventum, qui tunc ab eodem loco haud procul cum suis manebat, et ad navem nuncios dirigens, rem inde veram sciscitabatur. Nuncii autem illic venientes, et magnitudinem navis præter solitum admirantes, regi quæ viderant festinant quantocius indicare. Quibus auditis, rex plures et prudentiores prioribus de summis suis proceribus illac direxit. At illi sicut nuncii regiæ majestatis suscepti, virorum proceritatem, mulierum venustatem, ac familiæ totius industriam non sine admiratione diligentius considerantes, gratum apud semetipsos inde colloquium conferunt. Quid plura? eventum rei, et rerum seriem, et causam nuncii ad hoc destinati dulci alloquio et eloquenti dulcedine investigant. Illi autem, ut novi hospites et advenæ, causam et modum suorum applicatus verbis plica carentibus eis humiliter exponunt et eloquenter. Reversi autem nuncii, cum seniorum reverentiam, juvenum vero[3] prudentiam, matronarum maturitatem, et juvencularum venustatem suo regi nunciassent, quidam subintulit dicens, Vidimus ibi quandam dominam, quam, ob formæ incomparatam speciem, et eloquentiæ jocundæ facunditatem, tamen ob ceterarum fecunditatem[4] virtutum, illius familiæ, judicio meo, dominam, suspicans tibi, rex, annuncio, de cujus mirabili venustate et moralitate mirandum magis censeo quam narrandum. Nec mirum, si illam dominam[5] crediderint, quam dominam non solum illius familiæ, sed etiam post fratrem Angliæ totius heredem, ymmo regni sui participem futuramque reginam divina prædestinaverit providentia. Rex autem audiens illos Anglos et ibidem adesse, propria persona illos visitat et alloquitur, et unde venerunt, aut quo vadant plenius explorat. Anglicam enim linguam simul et Romanam æque ut propriam plene didicerat, cum post patris sui mortem quindecim annis in Anglia mansisset, ubi forte de cognitione[6] hujus sanctæ familiæ aliquid audierat, unde[7] cum eis nuncius ageret et benignius se haberet.

---

[1] F. vel. [2] B. E. eam. [3] C. juvenum quoque. F. juvenumque.
[4] F. *omits* tamen—fecunditatem. [5] D. *omits* dominam.
[6] D. cognatione. [7] C. D. unde quare. F. quare.

[De conjugio Malcolmi regis et sanctæ Margaretæ, et quod omnes Anglorum profugos,[1] etc.—Capitulum xv.]

ITEM Turgotus. Rex igitur utcunque Margaretam viderat, et eam de regio[2] semine, simul et imperiali genitam esse didicerat, ut eam in uxorem duceret petiit, et optinuit, tradente eam[3] Edgaro Ethlinge[4] fratri suo, magis suorum quam sua[5] voluntate, ymmo Dei ordinatione. Nam sicut olim Hester Assuero regi pro suorum salute concivium divina providentia, ita et[6] hæc illustrissimo regi Malcolmo copulata fuit in conjugium. Nec tamen[7] captiva, ymmo multis abundans divitiis, quas patri suo Edwardo, tanquam heredi, rex Angliæ suus patruus prius dederat, quas etiam ipse Romanus imperator Henricus, sicut ante paulo prædiximus non minimis honoratum muneribus, in Angliam misit, quarum partem permaximam hæc sancta regina secum in Scociam transtulit. Attulit etiam plures sanctorum[8] reliquias omni lapide vel auro preciosiores. Inter quas fuit illa sancta crux, quam nigram vocant, omni genti Scotorum non minus terribilem quam amabilem pro suæ reverentia sanctitatis. Nuptiæ quidem factæ sunt non procul a sinu maris quo applicuit, et magnifice celebratæ anno Domini millesimo LXX, loco qui dicitur Dunfermlyn, quem tunc temporis rex habebat pro oppido. Erat enim locus ille naturaliter in se munitissimus, densissima silva circumdatus, præruptis rupibus præmunitus. [In cujus medio erat venusta] planicies, etiam rupibus et rivulis munita, quod de ea dictum esse putaretur, non homini facilis, vix adeunda feris. Willelmus. Omnes Anglorum profugos Malcolmus libenter recipiebat, tutamentum singulis quantum poterat impendens: Edgarum cum Stigando Cantuariensi et Baldredo[9] Eboracensi archiepiscopis, sed Edgarum præcipue, cujus sororem pro antiqua memoria nobilitatis jugalem sibi fecerat. Ejus causa conterminas[10] Angliæ provincias[11] rapinis et incendiis infestabat. Eboracum unicum rebellionum suffugium.[12] Ipse Malcolmus rex cum suis, et Edgarus Marcherius, et Weldeofus cum Anglis et Danis nidum[13] tyrannidis sæpe fovebant, sæpe duces illius trucidabant, quorum singillatim exitus si commemoravero fortasse superfluus non ero. Hii duo Stigandus et Aldredus cleri principes Londoniæ fuerant cum Edgarus iste, filius Edwardi, filii Edmundi Irnside, post regis Edwardi mortem, post itaque Willelmi victoriam, ab om-

---

[1] D. *omits* et quod—profugos. [2] F. regis. [3] B. E. *omit* eam.
[4] B. *omits* Ethlinge. [5] B. E. *omit* sua. [6] B. E. ut.
[7] B. C. D. E. *insert* quasi. F. qua. [8] D. plurimas Scottorum.
[9] B. C. D. E. Aldredo. [10] D. borealibus. [11] D. provinciis.
[12] D. refugium. [13] D. *omits* nidum.

nibus aliis promotus fuisset in regem, si non ipsi nequiter restitissent.[1] Illis autem et omnibus dictum esse puto per prophetam: Juste judicate filii hominum. Et quoniam injuste judicabant, reddidit Deus juste judicium idem in caput suum, adeo quod a possessionibus cunctis statim expulsi sub alas ejus, quem injuste respuerant, refugii locum quærentes, latenter Scociam advenerunt.

[De filiis et filiabus, quos de Margareta genuit,[2] etc.—Capitulum xvi.]

TURGOTUS. Huic illustrissimo viro regi Scotorum Malcolmo ab incarnationis dominicæ anno MLXX, suæque regnationis XIIII, quidam tamen scripserunt anno Domini MLXVII, Margareta, sicut præmissum est, matrimonio copulatur. Cristina vero soror ejus in Christi sponsam benedicitur.[3] Genuit autem ex ea sex filios, scilicet, Edwardum, Edmundum, et Ethelredum, Edgarum, Alexandrum, et omnium regum strenuissimum et urbanissimum David: et duas filias, Matildem postea reginam Angliæ cognomento bonam, et Mariam comitissam Bononiæ, de quibus singulis postea loco suo dicetur. Qualis enim,[4] vel quanti meriti fuerat illa beata regina Margareta apud Deum et homines, vitam ejus laudabilem, et mortem, ac miracula liber inde confectus legentibus declarabit. Hæc ille.[5] Sæpissime autem[6] rex boreales Angliæ provincias, a primo regnationis tempore Willelmi Bastard usque post etiam ejus obitum, valida manu ingressus, omnia vastando circumquaque destruxit, animantia quæque prædis et rapina hostiliter abstulit, cunctaque visui[7] humano quæ non abstulit flammis et ferro de superficie terræ crudeliter consumpsit. Innumerabilium itaque catervas hominum abduxit, ita quod in regno suo domus ferme vel casa[8] nequaquam extiterat, quæ virilis sexus aut feminei captivum seu captivam non tenebat. Quorum autem enumerando quis explicare poterit quot et quantos benedicta regina regis conjux dato pretio libertati restituerit,[9] quos de gentibus Anglorum abducens captivos hostilis violentia redigerat in servos? Continuis autem excidiis et deprædationibus rex Angliam intrans, Northumbriam ultra flumen These vastavit. Tàndem cum nobilibus totius Northumbriæ concordatus, omnem patriam,[10] episcopo Walcherio Dunelmensi cum aliis pluribus apud Gatished occisis, præter castra quædam in deditione[11]

---

[1] B. C. D. E. F. resistissent.
[2] D. filiabus regis Malcolmi cum sancta Margareta.
[3] B. E. *omit* Cristina—benedicitur.
[4] B. C. D. E. F. vero.
[5] D. *inserts* Turgotus.
[6] C. enim.
[7] D. usui.
[8] E. causa.
[9] F. restituit.
[10] F. terram.
[11] D. castrum quod in deditionem.

accepit, omnesque provinciales[1] ad pacem suam et fidem redegit. Et licet Malcolmus pro duodecim villis in Anglia existentibus homo Willelmi Bastard devenerit, provocatus tamen per quosdam Northmannos hominium illud abjecit, et tales irruptiones pessimas et strages eis importabiles non immerito cumulavit. Willelmus.[2] Circa annum Henrici quarti duodecimum, hinc Scotis hinc Francis Angliam incursantibus, Angli tanta fame consumuntur, ut[3] quidam humanam carnem, et multi[4] carnibus equinis vescuntur.[5]

[Quod Northumbrenses regi Malcolmo datis obsidibus adhæserunt,[6] et quod Odonem fratrem Willelmi fugavit.—Capitulum xvii.]

EODEM tempore rex Willelmus, postquam regnum omnibus ad velle dispositis optinuisset, in transmarinis partibus castrum Dol obsedit, a cujus obsidione Francorum rex Philippus ipsum manu valida fugavit. Sed et Robertus Curthose, filius ejus primogenitus, auxilio regis Philippi patri suo bellum intulit, eo quod Normanniam, quam coram eodem rege sibi promiserat,[7] dare noluit. Paucis tamen postea diebus pace firmata cum filio concordatus est. Cumque eidem, in Normannia adhuc existenti, nunciatum fuerat, quod quidam finium suorum incolæ, habitatores, scilicet, Northumbriæ, ad regem Malcolmum ab eo divertissent, adversus eos Odonem fratrem suum, Bajocensem episcopum, quem comitem Canciæ fecerat, cum magna militia recipiendos misit; atque Northumbri, datis regi Malcolmo prius obsidibus, Scotis firmiter adhæserunt, et Odo patria vastata rediit partes ad australes. Recedentem igitur Odonem Malcolmus persecutus est, copiis suis aliqualem stragem dedit, et circa Humber[8] fluminis littora exercitu fuso,[9] Normannorum et Anglorum terras incredibili cæde circumquaque destruens, cum prædis ac spoliis infinitis in patriam reversus est. Cujus assiduas seditionis irruptiones rex Willelmus ferre non valens, Robertum filium suum, ut regi Malcolmo bellum inferret, Scociam misit, at ille, nullo parto[10] negotio, revertens, Novum Castrum condidit super Tynam. Diu namque postquam Willelmus Angliam invaserat, Northumbrorum proceres et Australium multi civitatem Eboracensem cum tota patria, Scotorum fulti præsidio,[11] multis annis tenuerunt, crebras irruptiones atque crudelissimas seditiones trans Humbri flumen facientes in Normannos. Wel-

---

[1] B. D. E. F. comprovinciales.
[2] B. C. D. E. F. Vincentius.
[3] F. quod.
[4] D. *omits* multi.
[5] D. vescebantur.
[6] D. *omits remainder of title.*
[7] D. *inserts* sed.
[8] D. F. Humbri.
[9] F. suo.
[10] D. comparto.
[11] B. E. præsidiis.

deofum comitem, Siwardi filium, quem rex Malcolmus fidelissimum semper habebat amicum, quem etiam rex Willelmus supra ceteros Anglorum sibi resistentium magis metuerat, conjugio suæ neptis Judith deceptum callide cepit, ac diu detentum in vinculis postmodum jussit decapitari. Funus autem ejus apud Croland delatum est et sepultum. Cujus mortem injustam, et opinionem esse veram, manifeste Deus ibidem ostendens, innumera pro eo[1] miracula misericorditer operatur. Willelmus. Weldeofus in Eboracensi pugna plures Normannorum solus obtruncaverat, ut ejus utar verbis: unos et unos per portum ingredientes[2] decapitans, nervosus lacertis, thorosus pectore, robustus et procerus toto corpore, quem Digera, Danico vocabulo, id est, fortem cognominabant.[3] Willelmus rex anno regni[4] xv, de transmarinis expeditionibus rediens totam Northumbriam vastavit.

[De Malcolmi regis et reginæ virtutum et eleemosynarum operibus.[5]—Capitulum xviii.]

DE illius magnifici regis Malcolmi virtutum operibus et eleemosynarum largitione, sicut in legenda vitæ beatæ reginæ Turgotus testatur, hic aliqua breviter recitabo. Sicut enim David propheta in psalmo cecinit, "cum sancto sanctus eris," sic et ipse rex a sancta regina sanctis operibus frui, et animum ab iniquis ejus hortatu didicit refrenare. Nimirum ipsam tam venerabilis[6] vitæ reginam, quoniam in ejus corde Christum habitare prospexerat, ille quodammodo[7] formidabat offendere, sed potius votis ejus et prudentibus consiliis per omnia celerius properabat obedire. Quæ etiam ipsa respuerat eadem et ipse respuere, et quæ amabat amoris illius amore[8] consuevit. Didicit et ejus exemplo vigilias noctis frequenter orando producere, et cum gemitu cordis et lachrimis devotissime Deum orare. Fateor, inquit Turgotus, fateor, magnum misericordiæ Dei miraculum mirabar, cum viderem interdum tantam orandi regis intentionem, tantam inter orandum in pectore viri secularis compunctionem. In quadragesimali tempore et diebus adventus ante dominicum natale magna,[9] secularis occupatio impediret, peracto matutinali officio, et auroræ missarum solempniis celebratis, rediens in cameram rex pedes sex pauperum cum regina lavare, et aliquid quo paupertas consolaretur solebat erogare. Inter hæc crescentes pauperes in regiam aulam consuetudo erat introduci, quibus per ordinem circumsedentibus,[10] cum rex et regina

[1] F. *omits* pro eo.
[2] C. D. F. egredientes. B. E. portam egrediens.
[3] B. E. ignominabant.
[4] F. *inserts* sui.
[5] D. *omits* operibus.
[6] D. venerabilem.
[7] B. C. D. E. F. quoquomodo.
[8] B. C. E. amare.
[9] B. C. D. E. nisi major.
[10] D. sedentibus.

ingrederentur, a ministris ostia claudebantur, et, exceptis capellanis quibusdam religiosis et aliquibus ministris, illorum eleemosynarum operibus interesse nulli licuerat; Rex ex una, regina quidem[1] ex altera parte Christo in pauperibus servierunt, [magnaque cum devotione cibos et potum, specialiter ad hoc præparatos, optulerunt.] Fuerunt autem rex et regina caritatis operibus ambo pares, ambo cultu pietatis insignes. Quo facto, rex pro temporalibus et regni sui negotiis sese sollicitus occupare,[2] regina solebat ecclesiam intrare, ibique prolixis precibus et lachrimarum singultibus seipsam Deo sacrificium corditer immolare. Hæc Turgotus.

[De obitu Willelmi Bastarde, et quod sine calumpnia sepulturam non habuit;[3] et de concordia inter Willelmum Rufum, etc.—Capitulum xix.]

ANNO Malcolmi regis tricesimo primo rex Angliæ Willelmus Bastard obiit Rothomago, cujus corpus per Secanam Cadanum[4] delatum est. Willelmus. Varietatis[5] humanæ tunc fuit videre miseriam, quod homo ille, totius olim Europæ honor, antecessorum suorum omnium potentior, sedem æternæ requietionis[6] sine calumpnia impetrare non potuit. Namque miles quidam, ad cujus patrimonium locus ille pertinuit, clara contestans voce rapinam, sepulturam inhibuit, dicens, [avito] jure solum suum esse, nec ullum[7] in locum, quem violenter invaserat, pausare debere. Quocirca, volente Henrico filio, qui solus ex liberis[8] aderat, centum libræ argenti litigatori persolutæ audacem calumpniam compescuerunt. Eodem anno Domini, videlicet, MLXXXVII, [in] regno Anglorum[9] successit filius ejus Willelmus Rufus, et regnavit annis XIII. Anno deinde regni sui v°[10] ipse, cum fratre suo Roberto, montem Sancti Michaëlis transmarinum in contrarium sui fratris junioris Henrici per totam Quadragesimam obsidens, nihil profecit. Tandem inter eos inita pace, rediens cum duobus fratribus, occurrit regi Malcolmo, Northumbriam vastanti, quos comes Robertus ea conditione pacificavit, ut rex Scociæ regi Willelmo obediret, et duodecim villas, quas sub patre suo habuerat, Malcolmo redderet, et singulis annis XII[11] marcas auri etiam daret. Willelmus. Idem rex Willelmus, cum in[12] Normannia contra fratrem pugnaturus fuisset, resolvit prœlium, infectaque re, quam incenderat,[13] eo quod eum

---

[1] C. vero. [2] D. occupavit. [3] D. *omits rest of title.*
[4] B. E. Cadonum. D. Cadomum. F. Cadumum.
[5] D. veritatis. [6] D. quietionis. [7] C. D. F. illum.
[8] B. E. *omit* violenter—liberis. [9] D. Angliæ. [10] C. quinto.
[11] C. duodecim. [12] B. E. *omit* in. [13] F. intenderat.

Scotorum et Valensium tumultus invocabant,[1] in regnum cum ambobus fratribus se recepit. Statimque primo contra Valenses, post in Scotos expeditionem movens, nihil magnificentia sua dignum exhibuit, militibus multis desideratis, peremptis et interceptis.[2] At vero tunc satagente Roberto comite, qui familiarem jam dudum apud Scotos locaverat gratiam, inita est concordia inter Malcolmum et Willelmum, verumtamen multis controversiis utrobique fluctuante justitia propter utrorumque animositatem. Idemque Malcolmus anno secundo postmodum ab hominibus Roberti Mowbray, comitis Northumbrensium, magis fraude quam viribus occubuit. Cujus interitus accepto nuncio, uxor Margareta, eleemosynis et pudicitia insignis, fastidiens hujus lucis moram, precaria[3] mortem[4] exegit a Deo. Ambo cultu pietatis insignes, illa præcipue. Namque toto vitæ tempore XXIIII pauperes habebat ubicunque locorum erat, quos cibis et vestibus[5] reficiebat. Ceterum in Quadragesimali sacerdotum tantum præveniens, noctibus in templo excubabat, triplicibus matutinis ipsa insistens de Trinitate, de cruce, de Sancta Maria. Inde psalterium cum lachrimis vestem infundentibus, pectus succutientibus.[6] Templo digrediens, pascebat pauperes, primo tres, mox novem,[7] inde XXIIII,[8] postremo tricentos, ipsa cum rege assistens, et aquam infundens eorum manibus.[9] Hæc Willelmus.

[De fundatione Dunelmensis ecclesiæ per Malcolmum,[10] et obsidione castri de Murealden per eundem, et ejus et filii sui interfectione ibidem.—Capitulum xx.]

TURGOTUS. Hæc et opera pietatis hiis similia idem rex Malcolmus exercens, novam Dunelmensem ecclesiam fundare cœpit et ædificare, ponentibus eodem rege Malcolmo, Willelmo ejusdem ecclesiæ episcopo, et Turgoto priore, primos lapides in fundamento. Fundavit itaque ecclesiam Sanctæ Trinitatis de Dunfermlyn ante diu, quam multis ditavit donariis et redditibus. Cumque maximam prædam ex Anglia more solito ultra flumen These, de Clefeland, Richemond, et alibi sæpius abduceret, et castrum de Alnwike, sive Murealdene, quod idem est,[11] obsideret, obsessosque sibi rebellantes oppido affligeret, quod hii, qui inclusi fuerant, ab omni humano excludebantur auxilio, et cum tam forti et impetuoso exercitui vires deesse cognoscerent, inito consilio, novo proditionis ingenio usi sunt in hunc

[1] B. D. E. F. vocabant. [2] C. interemptis. [3] D. præterea.
[4] F. *omits* mortem. [5] F. potibus. [6] D. percutientibus.
[7] D. mixtionem. [8] C. D. viginti quatuor. [9] D. exfundens ex manibus.
[10] D. *inserts* regem Scociæ, *and omits rest of title.* [11] B. *omits* est.

modum. Unus autem præ ceteris peritior, fortis robore, et audax in opere, se discrimini mortis optulit, ut vel se morti traderet, aut socios a morte liberaret. Nam regis prudenter adiit exercitum, ubi nam esset rex et quis, benigne interrogans. Quærentibus causam inquisitionis dixit, se castrum regi traditurum, et, in argumentum fidei, claves ejusdem in hasta suo coram omnibus portavit oblaturus.[1] Quo audito, rex, doli nescius, incaute a tentorio inermis exiliens et minus provide occurrit proditori. At ille, quæsita opportunitate, inermem regem armatus transfixit, et latibula silvæ vicinæ festinanter est ingressus. Sicque rex idem strenuus obiit anno Domini millesimo nonagesimo tertio, videlicet, Idus Novembris die Sancti Bricii. Turbato igitur exercitu dolor dolorem accumulat. Nam primogenitus regis Edwardus mortaliter vulneratur. Qui XVII Kalendas Decembris anno prænotato, tertia die post patrem apud Edwardisle, foresta de Jedwart,[2] fatis cessit,[3] et sepultus est in ecclesia Sanctæ Trinitatis de Dunfermlyn, juxta patrem, ante altare Sanctæ Crucis. Willelmus. Rex Malcolmus postquam cæsus fuerat,[4] apud Tynmuthe multis annis humatus est, et postmodum ab Alexandro filio suo Scociam ad Dunfermlyn deportatus.[5]

[De morte sanctæ Margaretæ,[6] et obsidione castri puellarum per regis fratrem Donaldum, invadentem regnum, et de fuga filiorum regis de regno.—Capitulum xxi.]

[7]QUOD ut audivit regina, multis ante infirmitatibus ad mortem pene cruciata, ymmo, quod verius est, Spiritu Sancto præscivit, confessione facta, et in ecclesia communione devote percepta, Deo se precibus commendans, animam sanctam cœlo reddidit XVI Kalendas Decembris, die quarto post regem, anno quo supra, in castro [puellarum. Itaque cum adhuc corpus sanctæ[8] reginæ esset in castro,] ubi illius felix anima ad Christum, quem semper dilexerat, migravit, Donaldus Rufus vel Bane,[9] frater regis, ejus[10] audita morte, regnum multorum manu vallatus invasit, et prædictum castrum, ubi regis justos et legales sciebat heredes, hostiliter obsedit. Sed quia locus ille natura sui[11] in se valde munitus est,[12] portas solummodo credidit custodiendas, eo quod introitus aut exitus aliunde non de facili pateat. Quod intelligentes qui intus erant, docti a Deo, meri-

---

[1] D. F. oblaturum.
[2] B. E. Jedwet.
[3] D. diem extremum clausit. F. satisfecisset.
[4] D. fuit.
[5] F. *adds* est.
[6] D. *omits rest of title, and adds* Turgotus.
[7] A Turgotus *on margin.* B. E. *prefix* Turgotus.
[8] D. *inserts* Margaretæ.
[9] D. *omits* vel Bane.
[10] B. E. *omit* ejus.
[11] D. *omits* natura sui.
[12] D. *omits* est.

tis, ut credimus, sanctæ reginæ, per posticum ex occidentali plaga sanctum corpus deferebant. Ferunt autem quidam, in toto itinere illo nebulam subnubilam omnem familiam illam circumdedisse,[1] et ab omnibus[2] aspectibus hostium miraculose protexisse, ut nec itinerantibus[3] terra vel mari nihil obfuit, sed ad optatum[4] prospere locum, ecclesiam, scilicet, de Dunfermlyn, ubi nunc in Christo requiescit, sicut ipsa prius jusserat, pervenientes deportarunt. Sic quidem Donaldus regnum optinuit veris heredibus effugatis. Interea Edgarus Ethlinge, frater jam dictæ reginæ, timens illud, quod generaliter dictum est, suis evenire posse nepotibus, nulla fides in regno sociis, ideo tutius eos ad tempus [esse] credidit subtrahere, quam avunculo secum regnaturos committere. Omnis enim in errore consortem sibi quærit, in regno nullus. Quamobrem filios et filias regis et reginæ sororis suæ congregatos in Angliam secum secretius[5] transduxit, et eos per cognatos et cognitos non manifeste sed quasi in occulto nutriendos destinavit. Timuit enim, ne Normanni, qui tunc temporis Angliam invaserant, sibi vel suis malum molirentur, eo quod Angliæ regnum eis hereditario jure debebatur. Et licet ibidem quasi secreto tempore parvo mansisset, tamen divulgatum est apud regem, quod ejus assisteret traditioni. Sicque, quod verebatur, accidit in hunc modum.

[De quodam Anglico,[6] Orgaro nomine, Edgarum Ethlinge calumpniante, de proditione fienda contra regem Willelmum secundum, in duello.—Capitulum xxii.]

[7]EODEM tempore, regnante Willelmo secundo, miles quidem degener[8] Anglicus, Orgarus nomine, gratum exhibere se[9] regi volens, convenit, calumpnians eundem clitonem Edgarum, videlicet, genere gloriosum, nam sic ipsum vocabant[10] de regis Willelmi prædicti traditione. Causa autem coram rege super hoc prolata, quia Edgarus de stirpe regia fuerat progenitus, et regno jure Anglico proximus: rex, causam esse veram ut sibi præcaveret autumans, actorem vi et protectione regia tuebatur. Nec incerta jam de Edgaro poterat esse [sententia], si crimen impositum probari potuisset. Hinc anxius effectus Edgarus cœpit diligentius inquirere, si quis vel verbo vel consilio causam partis suæ auderet favere. Verum timor regis eum præmia pollicentem prævenerat, quia se non impune optimates illi

---

[1] B. E. F. circumdasse.
[2] C. D. F. *omit* omnibus.
[3] F. perseverantibus.
[4] C. *inserts* sibi.
[5] B. securius.
[6] D. *omits rest of title, and adds* Turgotus.
[7] A. Turgotus *on margin.*
[8] D. de genere.
[9] B. *omits* se.
[10] D. nominabant.

favere posse credebant, qui pro ejus defensione regis odium incurrissent. Fluctuanti igitur[1] nimia anxietate dejecto, miles de Wintonia, Anglicus natione, genere non ignobilis, nomine Godwinus, veteris parentelæ ipsius non immemor, opem se præstaturum in hac re tam difficili compromisit. Instabat jam dies hujus causæ diffinitioni præfixus. Affuit continuo actoris[2] superciliosa persona, qui, quoniam corporis viribus præstare videbatur, et, propter peritiam bellandi, quam satis noverat, nullum sibi certamine parem æstimabat; sed et huic æstimationi favor regis accessit, quibus elatus, facile probaturum se credebat quicquid alteri imposuisset. Eo igitur sic calumpniante, compellitur Edgarus se duello defendere, vel alterum pro se bello prorogare.[3] Sic enim lata sententia rei veritatem expectabat Godwinus igitur, Edgari causam in se capiens, interposito, ut moris est, utrimque juramento, Edgarum se defensurum exponit. Fit mox hinc inde magnus armorum[4] apparatus, pugnaturi conveniunt. Orgarus, favore regis elatus,[5] regiis satellitibus hinc inde[6] vallatus, insignibus etiam armorum ornamentis splendidus procedit. Godwinus econtra, licet non æquali ducum favore regi faventium, non minori tamen confidentia animi locum certaminis est ingressus. Qui et si regis iram pro partis adversæ tuitione formidaret, jure tamen hanc naturæ vicem rependendam arbitrabatur, ut illius causam ageret, quem justius sibi ceterisque auctorem [natura] dominari debuisse cognoverat. Hinc etiam calumpniatorem cum justa animadversione increpat, qui Anglicus genere existens, naturæ videretur impugnator. Quem enim ut Dominum venerari debuerat, utpote de jure generis existens, cui se et omnia sua debuisset. Silentio namque per præconem[7] omnibus imposito, et vadiis utrorumque a judice in certaminis locum projectis, ut Deus, secretorum cognitor, hujus causæ veritatem ostenderet, proclamante, postremo res armis, et causa superno judici committitur.

De eodem duello,[8] et occisione calumpniatoris per Godwinum de Wintonia.—Capitulum xxiii.

[9] HEC mora insurgit alter in alterum, actor in defensorem. Mox ictus hinc geminantur et inde. Orgarus impetu facto, dum alter scuto ictum excipit, partem scuti non modicam amputavit. Nec segnius Godwinus ictu gravissimo accensis animis in ictum consurgit, et dum alter flectit scutum incautius inter caput et humerum, ictu vibrato os illud cum loricæ nodis

---

[1] B. E. *insert* in. [2] F. auctoris. [3] C. surrogare. F. subrogare. [4] F. *omits* armorum. [5] D. vallatus. [6] D. *omits* inde. [7] F. præcones. [8] D. *omits rest of title.* [9] A. D. Turgotus *on margin.*

prorumpit, quod cervici humerum conjungit sinistrum. Sed hoc ictu capulus solvitur, et manum ferientis[1] fefellit, et gladius[2] de manu tenentis labitur. Hoc hostis comperto, licet vulnere graviter affectus,[3] manuque læva debilitatus, gravius tamen in adversarium consurgit, eumque tanto facilius debilitaturum esse se existimans, quod eo caruisset adjumento quo præcipue pugnare debuisset; spes tamen ipsa dominum si non[4] fefellit. Nam Godwinus, licet adversario pro posse toto obsistente, scuto protenso inter immanes ferientis ictus gladium nam[5] diu elapsum sustulit de terra. Quem cum firmiter ob capuli diminutionem tenere nequivisset, duobus digitis anterioribus aciem gladii complexus, et si absque læsione adversarium suum lædere feriendo non posset, impugnando tamen et ictus funestos jaciendo, non adversario suo videbatur esse inferior. Non enim aut[6] incursioni hostis cessit, aut ab ictibus ille cessavit. Uno quidem ictu cum capitis diminutione adversarii sui oculum eruens, ictu iterato partem reliquam hostis fraudulenti corporis adeo[7] nullam vulnerando fecit, quod pedes non ultra subsistere Orgarus nisus[8] est, sed pene mortuus terræ prosternitur. Jamque cum magno fragore armorum hosti prostrato ille non piger pedem imposuit, et subito fraus et calliditas hostis jam evacuata detegitur, ac reus perjurii palam arguitur. Abstracto namque cultro, qui caliga[9] latebat, ipsum perfodere conatur, cum ante initum congressum juraverit, se nihil nisi arma decentia[10] militem in hoc duello gestaturum. Mox tamen perjurii pœnas persolvit. Cultro siquidem erepto, cum spes reum defereret, crimen protinus confitetur. Attamen[11] hæc confessio nihil ad vitam illi profuit elongandam. Undique vero vulnere succedente vulneri,[12] perfodebatur, donec animam impiam vis doloris et magnitudo vulnerum expelleret. Hiis itaque peractis hujus belli[13] casibus, omnes mirantur, et justum Dei judicium sunt[14] laudantes, eo quod, calumpniatore expugnato, is, qui veritatis[15] fuerat et innocentiæ defensor, nec unum quidem vulnus ab impetente fuerit[16] perpessus. Nam exinde tam regi quam ducibus ob insigne virtutis indicium acceptissimus extitit, adeo quod superati hostis terras et possessiones hereditario jure rex ei concederet possidendas. Sed et Edgarus Ethlinge, dum regi probatur fidelissimus, factus est etiam ei amicissimus, insuper et eum donis dotavit[17] multis et honoribus.

---

[1] F. tenentis. [2] B. D. E. gladium. [3] D. effectus.
[4] B. C. D. E. suum. [5] B. C. D. E. jam. [6] D. autem.
[7] C. F. *insert* inutilem. [8] B. D. visus. [9] D. galea.
[10] D. ducentia. [11] B. E. actum. [12] D. vulnus.
[13] B. C. D. E. F. duelli. [14] B. *omits* sunt. [15] D. *inserts* amore.
[16] D. *omits* et innocentiæ—fuerit. [17] B. D. E. F. ditavit.

[De Duncano, filio Malcolmi[1] notho, regnum a Donaldo patruo optinente, et ejus morte, et quod Donaldus regnum iterato recepit, et quod eodem tempore rex Norguagiæ nostras insulas optinuit.—Capitulum xxiv.]

INVASO siquidem regno Scociæ[2] per Donaldum, legittimis itaque regis Malcolmi heredibus, Edgaro scilicet, Alexandro et David, qui licet minor[3] fuerit ætate, majori tamen præditus virtute, propter metum illius in Anglia commorantibus. Nam alii tres filii regis majores non fuerunt, ut hic dicitur, superstites. Edwardus, ut dictum est, occiditur cum patre. De Ethelredo nihil certum scriptis invenio ubi sit mortuus vel sepultus, præter, ut quidam asserunt, in antiqua ecclesia Sancti Andreæ de Kilrimont humatus requiescit. Edmundus, vir strenuus et in Dei servitio devotus, apud Montem Acutum in Anglia post mortem sepultus est. Sed aliter Edmundum obisse[4] Willelmus scripsit, ut postmodum[5] in sequentibus apparebit. Interea Duncanus, Malcolmi regis filius nothus, cum obses erat in Anglia cum rege Willelmo Rufo, armis militaribus ab eo insignitus, et ejus auxilio suffultus, in Scociam superveniens,[6] patruum suum Donaldum fugavit, et in regem susceptus est, Qui cum per unum annum et sex menses regnasset, avunculi sui Donaldi dolo, quem sæpius bello vicerat, per comitem de Mernys, nomine Malpei,[7] Scotice Malpedir, apud Monthechin cæsus interiit, et insula Iona sepultus. Quo mortuo, Donaldus iterum regnum invasit, et tribus annis tenuit, cum ante Duncanum per sex menses regnasset. Itaque post mortem regis Malcolmi Scotis funestam, illi duo, Donaldus scilicet et Duncanus, annis quinque qualitercunque regnaverunt. Willelmus, de prædicto Edmundo scribens, ait, solus fuit Edmundus filiorum regis et Margaretæ filius a bono degener, qui Donaldi patrui nequitiæ particeps, fraternæ non inscius necis, Duncani fuerit pactus, scilicet, regni dimidium. Sed captus, et perpetuis compedibus detentus, ingenue[8] pœnituit, et ad mortem veniens cum ipsis vinculis se tumulari mandavit, professus, se plexum merito pro fratricidii delicto. Hiis igitur in hunc modum, Donaldo scilicet, et Duncano, ac etiam Edgaro, pro regno certantibus, Magnus Noricorum rex, filius regis Olavi, filii regis Haroldi cognomento Harfager, exercitu navali marinos vortices peragrans, Orchades insulas, et Mevanias Scociæ et etiam Angliæ regno suo subegit, quæ antiquo jure pro parte majori

---

[1] D. *omits rest of title.* [2] C. Scotorum. [3] F. junior.
[4] B. obiit ut. [5] F. *omits* postmodum. [6] B. E. perveniens.
[7] C. Malpeit. D. Mapeter. B. E. Malpetri. [8] D. gemens.

regno Scociæ pertinere solebant. Nam a tempore Ethdaci Rothai pronepote Symonis Brek, qui primus omnium Scotorum insulas incoluit, hucusque per spatium ferme duorum millium annorum, et antequam rex Scotorum Fergus filius Feradach solum Albionis intravit per annos circiter quingentos, easdem insulas continue Scoti sine aliqua[1] interruptione possidebant.

[De reditu filiorum[2] Malcolmi ex Anglia, et fuga Donaldi de bello.—Capitulum xxv.]

EDGARUS interim Clito[3] videns, Donaldum regnum Scociæ, quod suis ex jure debebatur nepotibus, nequiter invasisse, nec illud, licet per internuncios sæpius, amicabili mediante concordia, requisitum, volentem[4] reddere, commotus in ira, collectis undique ingentibus amicorum copiis, auxilioque Willelmi regis supradicti vallatus, adversus Donaldum profectus est: ut, eo expulso, nepotem suum Edgarum, juvenem, Malcolmi regis ex sorore Margareta filium, regem Scociæ constitueret. Cui, erga natale solum properanti, et hostium seditionem timenti, astitit[5] in visu noctis silentio beatus Cuthbertus, dicens: Fili, noli timere, quia placuit Deo dare tibi regnum; et hoc tibi signum, cum vexillum meum tecum de monasterio Dunelmi[6] tuleris, et contra adversarios illud erexeris, tibi exurgam in auxilium, et dissipabuntur inimici tui, et qui oderunt te fugient a facie tua. Expergefactus itaque adolescens, avunculo suo Edgaro rem retulit, et ille, Deo[7] se et omnes suos de[8] patrocinio sancti Cuthberti committens, quod sanctus hortando jusserat, animosius adimplevit. Postea facto congressu,[9] et sancti Cuthberti vexillo levato, quidam miles Anglicus genere, Robertus nomine,[10] filius antedicti Godwini, paternæ probitatis imitator et heres, duobus tantum militibus comitatus, in hostes irruit, et fortissimis, qui ante aciem quasi defensores stabant, peremptis, antequam insimul appropinquarent excercitus, Donaldus cum suis in fugam conversus[11] est, et sic incruentam victoriam, Deo propitio, meritis sancti Cuthberti feliciter optinuit. Ecce quomodo populus indigena fidelis resistere veretur contra verum et legium dominum etc., ut in XVIII capitulo præcedenti. Caveant[12] igitur et abhorreant regnorum invasores injusti, ne fidelem populum adversus legitimum et legium[13] dominum vel heredem bellandum magis ducant, quam bonum filium[14] contra patrem. Edgarus,[15]

---

[1] D. *omits* aliqua. [2] D. *inserts* regis. [3] D. *omits* Clito.
[4] F. nolentem. [5] D. assit. [6] D. Dunelmensis.
[7] B. *omits* Deo. E. duo. [8] B. *omits* de. C. D. F. et. [9] C. ingressu.
[10] D. *omits* nomine. [11] C. D. F. versus. [12] D. cave.
[13] B. *omits* et legium. [14] D. *omits* filium. [15] B. C. D. E. *insert* itaque.

nunc animosior effectus, suis omnibus, et si non opus esset, animos viriles reparat, paternum regnum, de jure sibi debitum, ingreditur, et ingredienti ab indigenis absque contradictionis [1] obstaculo gaudenter offertur, sed et ab illo susceptum deinceps honorifice gubernatur.

[De successione regis Edgari, filii Malcolmi,[2] in regno, et donis datis sancto Cuthberto.—Capitulum xxvi.]

EGITUR ab incarnationis dominicæ anno [3] MXC octavo, [4] imperatoris Henrici XLII, Edgarus, regis Malcolmi et [5] Margaretæ filius, Donaldo patruo successit, et IX annis cum[6] aliquot mensibus regnavit. Ab ipso quidem ipse Donaldus captus est, et cæcatus, ac carceri perpetuo dampnatus. In regnum vero pacifice cum sublimatus fuerat, et cuncta pro sua voluntate disponenda susceperat, illud Salamonicum reminiscens, "In diebus bonorum non immemor sis malorum," sancti Cuthberti ducis sui non immemor, monachis Dunelmensibus terram suam de Coldinghame, cum omnibus illius appendiciis, imperpetuum dedit, concessit, et confirmavit. Addidit etiam vir magnificus, sed et rex munificus, munus muneri, hoc est, villam nobilem de Berwyk, cum appendiciis, episcopo et suis successoribus Dunelmensibus dedit et confirmavit possidendam. Quantum et quale donum regis episcopatus totus gratanter accipiens in pace bona possedit, donec Ranulfus episcopus illud non immerito hoc modo demeruit. Edgaro rege ad regem Angliæ Willelmum secundum tendente, Robertus ille, filius Godwini, de quo superius fit mentio, de licentia[7] regis ad terram, a rege sibi datam, in Laudonia moratus est, et dum castellum ibidem ædificare niteretur,[8] a provincialibus subito et baronibus tandem Dunelmensibus circumventus, eodem Ranulfo episcopo agente, captus est: in qua tamen captione magnam suæ virtutis memoriam apud totius regionis incolas dereliquit. Quod rex Edgarus rediens ut audivit, illum, ex præcepto regis Angliæ liberatum, secum in Scociam reduxit cum[9] honore, et quicquid ante episcopo donaverat, omnino sano consilio sibimet reservabat. Willelmus. Anno XI°[10] secundi Willelmi regis supramemoratus Noricorum rex Magnus, Orcadas insulas, et Mevanias, et si quæ aliæ jacent in oceano, armis subegit, et, dum obstinatus Angliam per Anglesiam petebat, et[11] occurrerunt ei comites Hugo Cestrensis et Hugo Scrobsberiensis,[12] et ipsum armis expulerunt. Cecidit ibi Hugo Scrobsberiensis.[12]

---

[1] D. traditionis.
[2] D. *omits rest of title.*
[3] D. *inserts* Domini.
[4] C. MXCVIII. F. *inserts* et.
[5] D. *inserts* sanctæ.
[6] F. et.
[7] B. diligentia.
[8] D. nititur.
[9] B. E. in.
[10] C. D. undecimo.
[11] B. E. *omit* et.
[12] D. Scroboriensis.

[De conjugio sororum suarum, Matildis cum Anglorum Henrico rege,[1] et Mariæ cum Eustachio comite Bononiæ, etc.—Capitulum xxvii.]

ERAT autem iste rex Edgarus homo dulcis et amabilis cognato suo regi sancto Edwardo per omnia similis, nihil durum, nihil tyrannicum aut amarum in suos exercens subditos, sed eos cum maxima caritate, bonitate et benevolentia rexit et correxit. Ejus autem anno quarto, Nonas Augusti, rex Angliæ Willelmus Rufus, cum iret venatum in nova foresta, a Valtero Tirel, quodam milite transmarino, inscio et immeditato,[2] ferarum aliqua ferente sagittam, occiditur, multa flagitia luens una horula, nec postea verbum edidit. Ab omnibus suis statim[3] relictus, et in carro a rusticis devectus, sub turri Wintoniæ sepelitur. Successit autem in regno sibi frater suus junior Henricus, cognomine Bewclerk, cui rex idem Edgarus sororem suam Matildem eodem anno dedit uxorem, quam Anselmus archiepiscopus die sancti Martini proximo reginam inunxit et consecravit. Mariam vero, sororem suam juniorem, Eustachio juniori, comiti Bononiæ, nuptam[4] tradidit. De quarum moribus sororum, et earum bonis actibus, aliquid scire cupienti, in hoc postea libello erit utcunque[5] declaratum. Genuit autem Angliæ rex idem [Henricus] ex regina Matilde filium, nomine Willelmum, qui, cum ætatis esset XVII annorum, ex Normannia cum patre rediens in Angliam, et Ricardus frater ejus nothus, soror ejus cum nepte, atque Ricardus comes de Cestria, et multi nobiles, tam viri quam feminæ, cum CXL militibus, et quinquaginta nautis, omnes in mari submersi sunt apud Barbefloth; rex cum paucis vix evasit. Itaque rex genuit ex Matilde filiam, nomine Matildem, quæ prudentia, forma, divitiis, imperio digna nupsit Henrico, imperatori Romano. Huic Matildi fecit Henricus rex Angliæ pater ejus, omnes proceres Angliæ fidelitatem jurare, priusquam mare secundo transiret, quia, præter ipsam, heredem regni non habebat. Genuit autem prædictus Bononiæ comes Eustachius ex prædicta Maria, sorore Matildis reginæ, filiam itaque nomine Matildem: quæ virum strenuum, Stephanum comitem Mauritaniæ, regis Henrici nepotem, postea regem Angliæ, sponsum accepit, de regali simul et consulari stirpe progenitum. Omitto filias, propono matres, exemplum viventibus, quæ cum seculi pompa, quod raro reperitur, divites sanctis exercere[6] virtutibus, pauperes utriusque sexus, cujuscunque

---

[1] D. *omits rest of title.*
[2] D. *omits* inscio et, *and has* in medio.
[3] D. *omits* statim.
[4] B. E. F. nuptui.
[5] B. E. utrumque. F. quoquomodo.
[6] C. extitere.

conditionis essent, ac si Christi membra fuissent, coluerunt, religiosos clericos, sacerdotes, et monachos amore sincero velut patronos, et suos futuros cum Christo judices, tenerrime dilexerunt. Postquam Edgarus in pace bona novem, ut supradictum est, annis et tribus mensibus regnum rexisset, apud Dunde VI° Idus Januarii vitam finiens, in ecclesia de Dunfermlyn ante magnum altare[1] tumulatur.

[De successione fratris sui Alexandri,[2] cognomine Fers, et de suis conditionibus.—Capitulum xxviii.]

ILLI successit frater ejus Alexander, cognomine[3] Fers, anno Domini MCVII, et imperatoris Henrici quinti primo, cui nupsit Matildis, hujus Alexandri neptis, Henrici regis Angliæ, et bonæ[4] reginæ[5] Matildis filia. Tenuit autem imperium annis XX, regnavitque rex annis XVII. Erat enim vir literatus et pius, clericis et religiosis satis humilis et amabilis, ceteris subditorum ultra modum terribilis, homo magni cordis, ultra vires suas in omnibus se extendens. Erat itaque in construendis ecclesiis et reliquiis sanctorum[6] perquirendis, in vestibus sacerdotalibus librisque sacris conficiendis et ordinandis, studiosissimus, omnibus advenientibus supra etiam vires liberalissimus, circa pauperes ita[7] devotus, ut in nulla re magis delectari quam in eis suscipiendis, lavandis, alendis et vestiendis videretur. Matris enim vestigia sequens, eam[8] in piis actibus adeo æmulatus est, ut tot et tantis donariis ditaverit tres ecclesias, ecclesiam, videlicet, Sancti Andreæ de Kilremont, et ecclesias Dunfermilinensem[9] et Sconensem,[10] unam a patre et matre fundatam,[11] alteram a seipso, in honore Sanctæ Trinitatis et Sancti Michaelis Archangeli, in superiore sede regni Scona fundatam et erectam, ut posteri sui plus ab ipsis villicarint quam adjecerint. Fundavit etiam monasterium canonicorum de insula Emonia[12] juxta Inverkeithin,[13] excepto quod illustris David successor et frater ejus eas in bono statu tenuerit, et præcipue Dunfermlyn, ubi et ipse pausat, donis sustulerit et ædificiis ampliaverit. Ipse est, qui cursum apri beato Andreæ contulit. Ipse est itaque, qui tot et tanta privilegia præstitit ecclesiæ prædictæ Sanctæ Trinitatis de Scona, quam fundatam ædificavit loco, quo reges antiquitus tam Scoti quam Picti sedem regni primam constituerunt, et, illius temporis more, scemate lapideo constructam, dedicari fecit, ad cujus

---

[1] B. C. D. E. F. *insert* juxta patrem.
[2] D. *omits rest of title.*
[3] D. nomine.
[4] D. *inserts* memoriæ.
[5] F. *omits* reginæ.
[6] D. Scottorum.
[7] B. E. itaque.
[8] B. *omits* eam.
[9] D. de Dunfermlyne.
[10] D. Scona.
[11] D. *omits* fundatam, *and inserts* scilicet Dunfermlyne.
[12] D. *omits* Emonia, *and inserts* sancti Columbæ.
[13] B. E. *omit* Fundavit—Inverkeithin.

dedicationem, præcepto regis urgente, totum pene regnum concurreret.[1] Ipsam quidem ecclesiam, Deo disponente, cum pertinentiis omnibus, canonicis regularibus, ab ecclesia sancti Oswaldi de Nostle vocatis, et ceteris post[2] eos usque finem seculi Deo servituris, libere tradidit gubernandam.

[De morte sororum ejus, Matildis reginæ et Mariæ comitissæ, etc.—Capitulum xxix.]

IPSIUS Alexandri regnationis anno XI, soror ejus obiit Matildis, Angliæ regina, cognomine bona, kalendas Maii, sepultaque est honorifice in ecclesia beati Petri apostoli apud Westmonasterium Londoniis, post magnum altare in oratorio. Cujus, eleganter et curiose constructi, in medio tumuli summitate sancti regis Edwardi reliquiæ conduntur opere sumptuoso, et circa tumulum undique reges honorifice sepeliuntur. De cujus reginæ virtutibus quidam sic metrice scripsit:

Prospera non lætam fecere,[3] nec[4] aspera tristem,
  Aspera risus ei, prospera terror erant.
Non decor effecit fragilem, non sceptra superbam,
  Sola potens humilis, sola pudica decens.
Maii prima dies, nostrarum nocte dierum
  Raptam, perpetuam fecit inire diem.

Item aliud ejus epithaphium, eodem tumulo dependens, dum legebam aureis litteris scriptum sic: "Hic jacet Matildis, regina bona Angliæ, uxor quondam regis Henrici primi, filia Malcolmi regis Scociæ et uxoris suæ sanctæ Margaretæ, quæ obiit anno Domini MCXVII, de cujus bonitate et morum probitate dicere omnia non sufficeret dies." Willelmus. Uxor Henrici regis ex antiqua regum et illustri stirpe discendit Matildis, filia Malcolmi regis Scotorum, a teneris annis sanctitudine[5] egregia, maternæ pietatis æmula, nihil sinistrum quantum ad se moribus admittens, præter regium cubile, pudoris integra, nulla etiam suspicione læsa. Cilicio sub regio cultu convoluta, nudipes diebus Quadragesimæ terebat ecclesiarum limina, nec horrebat pedes lavare morbidorum,[6] ulcera sanie distillantia contrectare manibus, longa postremo protelare oscula et mensam apponere, et in servitio Dei audiendo voluptas[7] unica. Inter hæc erepta est patriæ magno provincialium dampno, suo nullo. Nam et[8] funus nobiliter curatum apud Westmonasterium quietem accepit, et spiritus se cœlum[9] non frivolis signis ostendit. Obiit[10] regno post

---

[1] D. concurrit. [2] F. preter. [3] D. fecerunt.
[4] D. *omits* nec. [5] D. F. sanctitudinis. [6] D. morborum.
[7] D. voluntas. [8] B. E. *omit* et. [9] D. spiritum se ascendisse.
[10] D. *inserts* relicto libenter.

XVII annos et sex menses libenter relicto.[1] Hæc ille.[2] Maria namque soror ejus, comitissa Bononiæ, tertio ante suum obitum anno de hac vita migravit, et apud Bermondesay ex altera parte[3] Londoniarum in monasterio Sancti Salvatoris in pace quiescit. Quæ regina sorore non minor[4] extitit probitate, licet regia caruerat dignitate. Tumulus autem ejus marmoreus, regum et reginarum ymagines habens impressas, genus quiescentis demonstrat. Et in superficie ejusdem tumuli titulus, litteris aureis scriptus, vitam et originem breviter ita comprehendit:

Nobilis hic tumulata jacet comitissa Maria,
  Actibus hæc nituit, larga, benigna fuit.
Regum sanguis erat, morum[5] probitate vigebat,
  Compatiens inopi, vivat in arce poli.

Hæ vero duæ sorores, Matildis et Maria, filiæ regis Malcolmi et[6] Margaretæ, sui generis celsitudinem conjugio avorum,[7] ingenuitate sanctimoniæ,[8] magnitudine rerum temporalium, larga in pauperes et ecclesias dispensatione, decenter ornaverunt.

[De commendatione illius Matildis reginæ[9] virtutum, sed unius præcipue, quam rex David frater ejus abbati Waldredo retulit. —Capitulum xxx.]

[10]DE dictorum[11] regum Edgari, et Alexandri, simul et David, de quo dicetur, sororis reginæ bonæ Matildis admirabili gloria animique virtute, quamque fuerit in officiis divinis sacrisque vigiliis assidua ac devota, in tanta insuper potestate quam humilis, qui scribere voluerit, alteram nobis Hester nostris temporibus declarabit. Quod facere nos omisimus, tum propter materiæ magnitudinem, tum propter harum rerum minorem adhuc cognitionem. Unum tamen illius referam opus, quod ex ore nominandi et nunquam obliviscendi David regis audivi, per quod qualis fuerit circa pauperes Christi, satis, ut arbitror, elucescet. Cum, inquit, adolescens adhuc in curia regis servirem, nocte quadam in hospitio meo cum sociis meis nescio quid agens, ad thalamum reginæ ab ipsa vocatus accessi. Et[12] ecce! domus plena leprosis, et regina in medio stans,[13] depositoque pallio, cum se lintheo præcinxisset, posita in pelvi aqua cœpit lavare pedes eorum et extergere, extersosque utrisque constringere manibus[14] et devotissime osculari. Cui ego, quid agis, in-

[1] B. *omits* libenter. D. libenter relicto.
[2] D. *inserts* scilicet Willelmus.
[3] D. *omits* parte.
[4] D. *omits* minor.
[5] D. mox.
[6] D. *inserts* sanctæ.
[7] D. morum.
[8] B. D. E. F. scienciæ.
[9] D. *omits rest of title.*
[10] B. D. E. F. *prefix* Turgotus *on margin.*
[11] F. predictorum.
[12] C. sed.
[13] D. *omits* stans.
[14] B. manus.

quam, o domina? Certe si rex sciret ista, nunquam os tuum, tabe tali pollutum, suis dignabitur tangere labiis. Tunc illa subridens, pedes, ait, regis æterni quis nesciat labiis regis morituri esse præferendos? Ego certe idcirco vocavi te, frater carissime, ut exemplo meo talia discas operari. Sumpta deinde pelvi, fac, ait, quod me facere intueris. Ad hanc vocem vehementer expavi, et nullo modo id me pati posse[1] respondi. Necdum enim sciebam Dominum, nec revelatus mihi fuerat spiritus ejus. Illa igitur[2] cœptis insistente, ego mea culpa ridens ad socios meos remeavi. Alexander quoque rex, ætate et sensibus integer, quo nemo devotior in clericos, in extraneos munificentior, in[3] suos severior, ab incarnatione Domini anno MCXXIIII VIII°[4] kalendas Maii apud Strivelin debitum humanæ carnis persolvens, ab hac luce subtractus spiritum cœlo reddidit, corpus humo. Sepultus est autem apud Dunfermlin honorifice, die sancti Marci ewangelistæ, prope patrem, ante magnum altare, postquam in regno XVII annos, XXI dies,[5] perfecisset.

[De successione benedicti regis David,[6] et illius et fratrum commendatione, ac de suo conjugio cum Matilde, filia et herede Woldeofi, comitis Huntidoniæ.—Capitulum xxxi.]

GENERIS sui splendor David, filiorum Malcolmi et[7] Margaretæ junior, Alexandro fratri suo successit eodem anno Domini, quo supra, et imperatoris Henrici quinti XVIII, regnavitque XXIX annis, duobus mensibus et tribus diebus. Erat enim in Deum religione pius, in eleemosynis largus, apud suos strenuus, in ampliando regno[8] juste sagax et solicitus, et, ut breviter dicam, omnium virtutum emicuit floridus, unde bonorum operum maturis semper fructibus abundabat. Quique quam potentissimus erat rex, quanta super alios jure conquæsierit, quantasve abbatias et domos Dei fundabat,[9] Baldredus, ut infra patebit, pro morte sua lamentans, legentibus veraciter declarabit. Nihil vero superbum in moribus, nihil in verbis crudele, nihil inhonestum dictis aut factis proferebat. Non erat rex ei similis in regibus terræ diebus suis, quia pius, prudens, humilis, pudicus, sobrius et castus etc. Willelmus. Neque vero unquam in acta[10] historiarum relatum est, tantæ sanctitatis tres fuisse pariter reges et fratres maternæ pietatis nectare redolentes. Namque præter victus parcitatem, eleemosynarum copiam, orationum assiduitatem, ita domesticum regibus vitium evicerunt, ut nun-

[1] D. *omits* posse. [2] D. *omits* igitur. [3] C. *inserts* malificos.
[4] C. octavo. [5] B. *inserts* regnasset atque. [6] D. *omits rest of title.*
[7] D. *inserts* sanctæ. [8] F. regnum. [9] D. fundaverat. [10] D. actibus.

quam feratur in eorum thalamos nisi legitimas uxores esse, nec eorum quemquam pellicatu aliquo pudicitiam contristasse. Antequam idem rex David sublimatus esset in regnum, tradente rege Anglorum, sororis suæ Matildis bonæ[1] reginæ marito, uxorem duxit Matildem, filiam et heredem Weldeofi, comitis de Huntingtone, et Judith, quæ fuit neptis primi regis Willelmi, de qua suscepit filium Henricum nomine, virum mansuetum, et pium, ac suavis spiritus, dignum per[2] omnia, qui de tali patre nasceretur. Interea Matildis imperatrix, imperatore[3] marito sine liberis defuncto,[4] rediit ad patrem Angliæ regem Henricum quam postea Andegaviæ comiti Galfrido dedit uxorem, ex qua genuit filium[5] Henricum, futurum[6] Angliæ regem. Mortuo deinde Anglorum rege prædicto Henrico, invasit regnum Stephanus, comes Bononiæ, nepos ejus ex sorore, contra jusjurandum; quoniam adjuratus est regnum dicto rege vivente filiæ[7] suæ Matildi imperatrici. Indignatus super hoc Gaufridus comes, sed parum aut nihil sibi nocuit.

[De guerra regis David mota contra regem Angliæ Stephanum,[8] et de conquæstu Northumbriæ et Cumbriæ per bellum initum apud Allirtone.—Capitulum xxxii.]

QUOD ut audivit David, rex Scotorum, avunculus ejusdem imperatricis, contra Stephanum continuo surrexit, et aquilonares Angliæ regiones Northumbriam et Cumbriam vastare cœpit. Et cum eas prædando nunc hanc nunc illam sæpius invasisset, circumvenerunt eum utriusque provinciæ nobiles, ingentibus vallati copiis, apud Allirtone XII kalendas Septembris, ubi commisso prœlio partis utriusque multi ceciderunt. Tandem illorum maxima multitudine perempta, fugerunt ceteri, multique nobilium captivi sunt abducti. Redierunt autem omnes circa festum omnium sanctorum, redemptione liberi, redditis regi Cumbria simul et Northumbria cum pertinentiis. Sed statim pacificati sunt reges David et Stephanus in hunc modum, ut videlicet, regi Stephano redderet Northumbria, Cumbria vero[9] remaneret libere regi David. Hæc tamen pax inter eos inita, modico duravit tempore, David rege bellum parante Northumbris. Quapropter Turstanus, Eboracensis archiepiscopus, ad castrum Marchemond, videlicet, Roxburgh veniens[10] impetravit interim a rege, ne[11] patriam ad tempus vastaret. Sed non multo

---

[1] D. *inserts* memoriæ.
[2] D. super.
[3] D. *inserts* mortuo.
[4] D. *omits* defuncto.
[5] D. F. *insert* nomine.
[6] B. *omits* futurum.
[7] B. D. E. *insert* unicæ.
[8] D. *omits rest of title.*
[9] B. E. quoque.
[10] C. Roxburgh nomine, sibi.
[11] C. ut.

post, solutis indiciis,[1] tota misere vastata est, eo quod rex Stephanus eam dare noluit Henrico filio suo, quem genuit ex Matilde prædicta comitissa. Rex igitur Stephanus anno sequenti, videlicet Domini MCXXXVIII, capite jejunii, cum exercitu magno Roxburgh adveniens, ubi subito pavore territus cum ignominia statim rediit. Deinde anno sequenti venit idem rex Stephanus ad Dunelmum, ubi quindecem diebus pro pace tractanda commoratus est, David rege in Novo Castro existente. Habito inter eos solempni de pace colloquio, ad instantiam reginæ, uxoris Stephani, Matildis, neptis regis David ex sorore Maria, concordati sunt in hunc modum, ut videlicet, Henricus filius regis David homagium pro comitatu Huntingdoniæ faceret regi Stephano, et Northumbriæ comitatum libere possideret. Erat enim mater istius Henrici Matildis, filia et heres Weldeofi comitis Huntingdoniæ,[2] filii et heredis Siwardi comitis Northumbriæ. Reversoque rege David de Novo castro venit Caale,[3] in cujus oppido arcem fortissimam construi fecit, et urbis muros plurimum exaltavit. Ad quem accessit Henricus, neptis suæ Matildis imperatricis filius, et rex Angliæ futurus, a matre missus, et ibidem ab eo militare cingulum accepit, præstita prius cautione, quod nullam partem terrarum, quæ tunc in Scotorum dominium ex Anglia dissentione transissent, ejus ullo[4] tempore mutilarent heredes.

[De conjugio Henrici filii David cum Ada filia Willelmi comitis[5] de Warenna, ac de suis filiis et filiabus, et earum conjugiis, ac ejusdem Henrici morte.—Capitulum xxxiii.]

HENRICUS regis David filius, comes Northumbriæ et Huntingdoniæ, uxorem duxit Aadam, filiam Willelmi senioris, sororem Willelmi junioris comitis de Warenna, et sororem Roberti comitis Legecestrensis, et Waleranni comitis de Melent. Cujus mater fuit soror Radulfi comitis de Perona, regis Francorum Ludovici consanguinea. Ex qua suscepit tres filios, scilicet Malcolmum regem Scociæ futurum, et David, qui postea fuit comes Huntingdoniæ[6] et Garviach, atque Willelmum regem etiam futurum. Et totidem filias,[7] Aadam videlicet, quæ lege conjugii tradita fuit Florencio comiti Holandiæ, et Margaretam, duci Britanniæ et comiti de Richemont Conano nuptam, ex qua genuit filiam, nomine Constantiam, conjugio datam Gaufrido, fratri regis Angliæ Ricardi, de qua ipse Gaufridus genuit filium,

[1] C. D. induciis.
[2] D. de Huntyngton.
[3] B. C. E. Carlelio. D. Carleolo. F. Carlile.
[4] D. nullo.
[5] D. *omits rest of title.*
[6] D. de Huntyngton.
[7] B. *omits* filias.

Arthurum nomine, in mari postea submersum, et unam filiam, Aliciam nomine, quæ a Petro Mauclerk concepit et peperit filium, nomine Johannem, postea ducem Britanniæ, ac aliam filiam, nomine, Alienor, quæ cum Arthuro fratre mari periit. Necnon et tertia comitis Henrici filia Matildis eodem anno quo pater e mundo decessit. Annis igitur florentissimæ juventutis nondum completis, elegantis speciei juvenis, paternis virtutibus viridescens, idem Henricus, filius regis unicus, comes Northumbriæ et Huntingdoniæ, anno Domini MCLII, II idus Junii ab hac luce subtractus est; adolescens speciosissimus, omnibus amabilis, successor regni speratus, modestissimi spiritus princeps, homo disciplinatus, et timoratus, Deo devotus, et pauperum præda misericordissimus, ut breviter omnes ejus virtutes commemorem, excepto quod paulo suavior fuit, per omnia patri similis. Tres filios suos memoratos et duas filias superstites relinquens, cum ingenti Scotorum simul et Anglorum luctu et ejulatu, in monasterio de Calkhow secus Roxburgh sepultus est, [quod] pater ejus a fundamentis construendo, copiosis possessionibus et magnis honoribus ditaverat. Anno IIII[1] regis David, imperatori Henrico V°,[2] successit Lotharius electus, et imperavit annis XI.[3] Ejusdem David anno septimo regina[4] Matildis, uxor ejus, obiit, et apud Sconam sepelitur. Eodem anno comes Moraviensis Angusius apud Strucathrow cum gente sua peremptus est. Anno XV successit imperatori Lothario Corradus tertius, et imperavit annis XV. Eodem anno Johannes de Temporibus obiit ætatis anno CCCLXI. Fuit enim armiger magni Caroli.[5] Hoc itaque tempore floruit magnus doctor Ricardus de Sancto Victore Scotus. Anno XVIII natus est Henrico prædicto filio regis, filius nomine Malcolmus rex futurus. Et anno XIX David postea comes, ac anno XX Willelmus etiam rex futurus nati sunt.

[Quod rex David nepotem suum Malcolmum, filium Henrici, circumduci jussit per regnum,[6] et regem futurum proclamari. De ejusdem David morte, non sibi sed Scotis dolenda.—Capitulum xxxiv.]

REX autem David, dissimulato mœrore super morte unici filii sui, tulit continuo Malcolmum, primogenitum filii prædicti, dato ei rectore Duncano comite de Fyf, cum exercitu copioso, jussit eum per provincias Scociæ circumduci, ac heredem regni

[1] C. quarto. [2] C. quinto. [3] D. *omits* Anno IIII—annis XI.
[4] F. *omits* regina. [5] D. *omits* Anno XV—Caroli. [6] D. *omits rest of title.*

proclamari. Juniorem quoque fratrem Willelmum rex assumens, venit ad Novum Castrum, et acceptis ibidem a principibus Northumbriæ obsidibus, omnes ejusdem pueri dominio subditos fecit. De tertio nepote David quid actum tunc vel quo fuerit,[1] scriptis non reperi. Rediens autem rex nihil inordinatum, nihil incompositum, cunctis regni finibus reliquit. Anno deinde sequenti, post Pascha, Carlele[2] adiit, ut et occidentis regni negotia sicut et orientis disponeret, subito pius ipse rex et religiosus infirmitate gravi pressus, cum regnum XXIX annis et uno mense gloriose rexisset, anno Domini MCLIII, XI[3] kalendas Junii, dominica ante ascensionem, feliciter moriens, hominem exuit, corpusque terræ, cœlo spiritum reddidit angelis sociandum. Sepultus est autem in ecclesia Sanctæ Trinitatis de Dunfermlyn honorifice, pavimento coram majus altare, quam a patre et matre primo fundatam, ab Alexandro fratre possessionibus et ædificiis auctam, etiam ipse, donis amplioribus et honoribus constructam, ditavit, et ibidem in senectute bona parentibus[4] et fratribus est appositus. Cujus memoria per omnes generationes in benedictionibus est, quia similis illius princeps a tempore, quo non extat memoria, minime surrexit, et divinis devotus officiis, singulis diebus omnes horas[5] canonicas etiam vigilias mortuorum dicere non prætermisit vel audire. Prædicabile quidem in eo fuit, quod in spiritu consilii et fortitudinis, gentis suæ feritatem sapienter moderatus est, et quod in abluendis pauperum pedibus frequentissimus, alendisque eis et vestiendis misericors[6] fuit. Qui etiam apud exteras nationes, peregrinas, et religiosos ac seculares humilem se præbuit ac domesticum, ac eis munera de suis munificentiis largissime donavit. Gloriosus enim rex, quotidiana frugalitate victus[7] et vestitus, sanctitate et honestate conversationis, disciplina morum, etiam viris religiosis imitabilem se præbebat. Cujus nimirum vitam laudabilem, ymmo cunctis admirabilem, mors[8] preciosa secuta est. Quisquis igitur felici morte se moriturum affectat, ejusdem Deo dilecti regis vitam, et sequentem pro morte sua legendo lamentationem, suæ felicissimæ mortis exemplo mori discat.

---

[1] D. *inserts* in.
[2] D. Carleolum.
[3] B. C. E. F. IX. D. MLIII, IX°.
[4] F. pauperibus.
[5] D. *omits* horas.
[6] D. misericordissimus.
[7] D. fragilitate devictus.
[8] C. F. morum.

[De præfatione lamentationis abbatis Baldredi[1] pro morte regis David,[2] et de commendatione regis Anglorum Henrici, eo quod ejus genere sumpsit originem, et ipsum militem fecit.—Capitulum xxxv.]

SEQUITUR præfatio lamentationis abbatis Baldredi Rivallis,[3] pro morte regis David, quam ipse mœrens et ejulans scriptam Henrico, filio imperatricis ejusdem David neptis, Anglorum regi futuro, transmisit, ut ejus exemplo juste vivendi discat normam, simul et beate moriendi. Illustrissimo duci Normannorum, et Aquitanorum ac Andegavensium[4] comiti Henrico, frater Baldredus, per quosdam Etheldredus, servus servorum Christi, qui Rivalle, sunt Salutem et orationes. Adeo vitium virtus est,[5] contra naturam, et[6] virtutem laudet et approbet etiam vitiosus. Vitium vero si humanæ rationis sequatur judicium, nec vitiosus excuset. Nam et vitium, quasi semetipsum, ob innatam sibi turpitudinem, erubescens, semper latebras quærit, et optat secretum; cum econtra virtus, suæ pulchritudinis et honestatis sibi conscia, ad omnia tripudiet, et exultet, aspectum ob solam humilitatem publicum[7] fugiens, et humanum horrens testimonium. Quoniam igitur animæ rationali naturaliter inest amor virtutum, odium vitiorum, quicunque bonis moribus virtutique studuerit, facile sibi omnium affectum allicit et inclinat. Hinc est, vir illustrissime, quod multorum, qui oculis te non viderunt, mentibus impressit fama virtutis, cum admirationi sit universis nec minus dilectationi, in tali ætate tanta sapientia, in tantis deliciis tanta continentia, in tantis negotiis tanta providentia, in tali sublimitate talis[8] severitas, in tali severitate talis[9] benignitas. Quis enim non obstupeat, juvenem, pro regno certantem, abstinere rapinis, cædibus parcere, incendiis cavere, nullum gravamen pauperibus inferre, pacem et reverentiam sacerdotibus et ecclesiis conservare? Unde non immerito Andegavensium gloria, Normannorum tutela, spes Anglorum, Aquitanorum decus, ab omnibus prædicaris. Hoc tantum superest, ut Christum Ihesum, horum munerum largitorem agnoscas, et exoptes conservatorem. Ego vero considerans, de quorum progenie duxeris originem, gratias ago Domino Deo meo, quod pro talibus patribus talis nobis filius, quasi novus quidem splendor, illuxit. In quo cum omnium antecessorum tuorum virtutes conveniunt, maxime tamen[10] in te spiritum Christianissimi regis Scotorum David gaudeo quievisse. Unde

---

1 D. *inserts* Rivallis.
2 D. *omits rest of the title.*
3 F. Rivallensis.
4 D. *omits* ac Andegavensium.
5 C. Adeo secundum naturam virtus est vitium.
6 B. E. F. ut.
7 D. pudicum.
8 D. tanta.
9 D. tanta.
10 B. E. cum.

divina providentia actum æstimo, ut illius[1] mundissimæ manus balteo militari te cinxerint, per quas Christi gratia virtutem tibi castitatis illius infunderet, humilitatis etiam et pietatis. Quoniam autem, recenti morte illius contristatus, vitam ejus et mores, sicut nunc amor, nunc timor, nunc spes, nunc dolor, meum variavit[2] affectum, non historiando sed lamentando brevi stilo collegi, te quasi pietatis illius heredem intimi cordis dilectionis[3] suscipiens, ipsam tibi lamentationem destinare curavi. In qua cum laudabilem ejus vitam et preciosam legeris mortem, illam imiteris, ut istam consequi merearis.[4]

[De inceptione lamentationis,[5] quod omnes sui causam habebant lamentandi.—Capitulum xxxvi.]

[6]RELIGIOSUS et pius rex David migravit e mundo, qui[7] licet dignum animæ suæ locum invenerit, mors tamen ejus indicit nobis planctum. Quis enim non lugeat, virum tam necessarium mundo, rebus humanis exemptum, nisi is, qui rebus humanis[8] pacem invidet et profectum? Juvenes et virgines, senes cum junioribus, induite vos[9] cilitiis, et aspergite cinere, audiatur in excelso clamor vester, et planctus vester in cœlestibus. Inter vestibulum et altare plorate sacerdotes Domini, ministri Dei vestri,[10] quoniam recessit a vobis qui consolabatur vos, qui vestiebat vos duplicibus, qui ditabat muneribus, et honoribus sublimabat. Verumtamen nolite flere super eum, sed super vos ipsos flete et super filios vestros. Amodo quippe[11] jam dicit Spiritus, ut ipse requiescat a laboribus suis, opera enim ejus sequuntur eum. Nihil igitur mali viro illi optimo accidit, nobis[12] accidit si quid accidit. Sed ut quid dico, si quid accidit? Heu! incredibile dictu quantum accidit, qui eum amisimus virum, qui non sibi vivebat sed omnibus, omnium curam agens,[13] omnium saluti prospiciens, rector morum, censor scelerum, virtutum incentor, cujus vita humilitatis fuit forma, justiciæ speculum, castitatis exemplar. Rex igitur mansuetus, rex justus, rex castus, et rex humilis. Quis facile dixerit, quid utilitatis humanæ vitæ contulerit, quem mansuetudo amabilem, justicia terribilem, compositum castitas, humilitas communem fecerat? Quæ omnia si in privato quolibet laude dignissima judicantur,[14] quanto magis in rege, cui potestas dat licere quod non libet,[15] cujus vitiis facile favent inferiores, proni ad imitandum,[16] cum

---

[1] D. *omits* illius. [2] D. memoram narravit. [3] F. dilectione.
[4] D. mortem, Deo duce, immiteris ut ista sequi merearis.
[5] D. *omits rest of title.* [6] B. D. E. F. *prefix* Baldredus. [7] D. quia.
[8] B. E. *omit* exemptum—humanis. [9] F. *omits* vos. [10] F. nostri.
[11] D. *omits* quippe. F. *reads* quispiam. [12] F. vobis.
[13] D. omnium gerens. [14] F. indicantur. [15] D. libere quod non licet.
[16] B. C. D. E. F. *add* prompti ad adulandum.

et impunitas præstet audaciam, libido acuat et accendit luxuriam? Laudatur enim peccator a peccatoribus in desideriis animæ suæ, et qui inique agit, ab iniquis benedicitur. Quis est igitur hic, et laudabimus eum? Fecit enim mirabilia in vita sua, quæ potuit, inquit,[1] transgredi, et non est transgressus. Quis similis tui in regibus terræ, o rex optime, qui te in auro pauperem, in throno humilem, castum in deliciis, in armis mitem exhibebas,[2] qui te modestum plebi, æqualem militibus, inferiorem sacerdotibus ostendebas, omnibus omnia factus, ut omnibus consuleres ad virtutem?

[De eadem, et quod dilectus[3] Deo et hominibus, et quod ob aliorum necessitate magis, quam dominandi libidine regnum suscepit.—Capitulum xxxvii.]

MERITO[4] igitur memoria nominis tui dulcis in cordibus nostris, suavis in affectibus nostris, memorabilis in sermonibus nostris, cui satis congruit, quod lectum est, dilectus a Deo et hominibus, cujus memoria in benedictione est. Vere dilectus a Deo, qui dirigit mansuetos in judicio, qui docet mites vias suas; dilexit quippe regem mansuetum, et pium ille mitis Deus et humilis corde, cujus optimos mores etiam in hac vita magna mercede donavit, cujus in vita non pepercit offensis, nunc puniens, nunc remunerans, finem desiderii ejus semper attendens, et ideo ad salutem semper exaudiens. Ita tamen[5] Domine[6] exaudiebas eum, Deus tu propitius fuisti ei, et ulciscens in omnes adinventiones illius. Nam in eo etiam ad litteram constat esse impletum, quod in psalmo scriptum est, "Mansueti autem hereditabunt terram, et delectabuntur in multitudine pacis." Scimus, eum regnum non appetivisse, sed horruisse, magisque illam ob alienam necessitatem suscepisse, quam dominandi libidine initum avide invasisse. Unde et obsequia illa, quæ a gente Scotorum in novella regum promotione more patrio exhibentur, ita exhorruit, ut vix ab episcopis ea suscipere cogeretur. Sublimatus autem in regnum, nihil superbum in moribus, nihil in verbis crudele, nihil inhonestum factis præferebat. Unde tota illa gentis illius barbaries mansuefacta, tanta se mox benevolentia et humilitate substravit, ut naturalis oblita sævitiæ, legibus, quas regia mansuetudo dictabat, colla submitteret, et pacem, quam eatenus nesciebat,[7] gratanter acciperet.[8] Nec illa mansuetudo remissa videbatur aut segnis, cum in puniendis justitiæ

[1] D. enim. [2] F. exhibeas. [3] D. *omits rest of title.*
[4] D. *omits* Merito, *and reads* Memoria igitur. [5] B. E. tu.
[6] B. C. D. E. F. *insert* Deus meus. [7] C. vestiebat. [8] F. accipet.

per[1] omnia cederet, ne videretur gladium sine causa portare, et mansuetudinem in corde teneret, ne videretur non exercere judicium, sed suæ potius impatientiæ satisfacere. Credo, eum nunquam sine magna cordis contritione etiam in eos, qui proditionis ipsius rei fuerant, exercuisse vindictam. Vidimus eum sæpe in pœnis latronum vel proditorum pectus tundere, lachrimas fundere, ut manifestum fecerat, se, in reis puniendis, ut ministrum legum obedire justitiæ, non sævitiam exercere, unde non immerito velut mansuetus hereditavit terram, quantam nullus antecessorum suorum diebus nostris possidebat, et delectabatur in multitudine pacis, quam inter barbaras gentes, et diversitates linguarum et morum sibi contrarias, et propter mutuas mortes et vulnera sibi invicem inimicissimas,[2] tanta cautione composuit, tanta auctoritate servavit, ut inter cognatas gentes, ejusdemque generis et linguæ homines, tale fœdus tanto tempore vix aliquando viderimus custodiri.

[De eadem, et episcopatibus et monasteriis[3] ab eo fundatis et ditatis.—Capitulum xxxviii.]

PRÆCELLIT hiis, ut mihi videtur, quod talem servabat modum in utroque, ut in severitate justitiæ ab omnibus amaretur, et in lenitate justitiæ et misericordiæ ab omnibus timeretur, quamvis optaverit semper magis amari quam timeri. Unde non immerito dilectus Deo et hominibus videbatur. Dilectus plane a Deo, qui statim in regni sui initiis, ea quæ Dei sunt diligenter exercuit, in ecclesiis construendis, in monasteriis fundandis, quæ et ampliavit possessionibus et divitiis, prout unicuique opus erat. Nam cum ipse in toto regno Scotorum tres vel quatuor[4] invenerit[5] episcopos, ecclesiis ceteris sine pastore tam morum quam rerum dispendio fluctuantibus, ipse tam de antiquis quas reparavit, quam de novis quas erexit, decedens duodecim reliquit. Monasteria quoque diversorum ordinum, Cluniacensis, Cisterciensis, Tironicensis, Aronensis, Præmostrensis,[6] Beluacensis, videlicet, Calkhow, Melrosse, Jedwart, Newbotill, Holmcultrane,[7] Dundranane, monasterium Sanctæ Crucis de Edinburgh, Cambuskenath, Kynlosse, et juxta Berwik monasterium sanctimonialium, ac plura alia plena fratribus ordinata reliquit. Inter quos sic fuerat quasi unus ex ipsis, bona laudans, et beneplacens, et perfectus, et si qua forte minus laudanda emergebant, verecunde dissimulans, substratus omnibus, sollicitus pro omnibus, multa

[1] F. *omits* per. [2] D. inimicitias.
[3] D. *omits rest of title.* [4] C. *inserts* tantum.
[5] D. *omits* invenerit. [6] D. Præmonstratensis. [7] D. Holm.

largiens, et nihil exigens. O! dulcis anima, quo abisti, quo recessisti? Quærunt te oculi nostri, nec invenire poterunt, erigunt se aures nostræ ut audiant vocem jocunditatis tuæ, vocem humilitatis, vocem confessionis, vocem consolationis, et ecce silentium. Ubi vultus ille suavissimus, qui se tam mitem pauperibus, sanctis tam humilem, sociis se præbuit tam jocundum? Ubi oculi illi pleni pietatis et gratiæ, quibus et congaudere gaudentibus, flere cum flentibus, consuevisti? Quid agitis, ô mei oculi, quid agitis, quid dissimulatis emittere quod parturitis, producere quod intus reconditis? Deducite lachrimas per diem et noctem, nolite parcere, quoniam hæ[1] deliciæ meæ erunt in recordatione dulcissimi domini mei et amici. Nec solus lugeo. Scio quod lugent mecum sacerdotes et clerici, quos venerabatur ut patres. Lugent sanctimoniales et monachi, quos amplectebatur ut fratres. Lugent milites, quorum se dominum nesciebat, sed socium; lugent viduæ, quas tuebatur; orphani, quos consolabatur; pauperes, quos sustentabat; miseri, quos fovebat.

[De eadem,[2] et quod erat mœrentium consolator, ac pater orphanorum.—Capitulum xxxix.]

ERAT enim mœrentium consolator, pater orphanorum, et judex promptissimus viduarum. Nam cum alia[3] regni negotia aliis committeret judicibus,[4] pauperum semper et viduarum sibi negotium reservabat. Ipse auditor, ipse defensor, ipse judex. Nec quisquam pauper, vel vidua, vel orphanus, aliquid querimoniæ delaturus ad eum ingredi prohibebatur, sed statim ab ostiario introductus, etiam si in summis necessariis[5] negotiis et consiliis cum magnis etiam paucisque personis occuparetur, intermissis omnibus audiebatur. Vidi etiam ego oculis meis, cum aliquando paratus ire venatum cum in scansili pede posito equum vellet ascendere, ad[6] vocem pauperis, audientiam sibi dari postulantis, quod pedem retraxerit, relictoque equo et regressus in aulam, ea die non reversurus ad propositum, judicia civilissimi sed magnificentissimi Trajani principis exsuperans vel saltem imitans, causam, pro qua fuerat appellatus, benigne et patienter audierit. Consueverat præterea ad ostium aulæ regiæ sedens pauperum et vetularum, quæ certis diebus de singulis quocunque veniebant regionibus vocabantur, causas diligenter audire, et singulis cum multo sæpe labore satisfacere. Nam sæpe litigabant cum illo, et ipse cum illis, cum contra justitiam personam pauperis nollet accipere, et ipsi

---

[1] F. hæc. [2] D. *omits rest of title.* [3] C. illa.
[4] B. *omits* judicibus. [5] F. necessariisque. [6] F. et.

rationi, quam ostendebat, nollent acquiescere. Taceo quam mira affabilitate et morum suavitate omnium in se provocabat affectum, quomodo se omnium moribus coaptabat, ut nec gravibus lenis, nec lenibus durus crederetur. Deinde[1] si contingeret, ut sacerdos, vel miles, vel monachus, vel dives, vel pauper, vel cives, vel peregrinus, vel negotiator, vel rusticus cum eo sermonem haberet, ita cum singulis de suis negotiis et officiis convenienter et humiliter disserebat, ut singulis quisque sua eum tantum curare putaret, et sic omnes jocundos et ædificatos dimitteret. Ita enim populum illum rudem et agrestem ad mores compositos et edomitos illicere satagebat, ut non solum de magnis regni sui causis, verum de minimis quibusque, utpote de ortis, de ædificiis, de pomeriis, curam gereret, ut eos ad similia suo exemplo provocaret.

[De eadem,[2] et quod sollicitus semper fuit discordantes ad pacem et concordiam, et maxime contendentes clericos revocare.—Capitulum xl.]

SUPER omnia autem sollicitus erat, ut, quemadmodum a forinsecis, ita etiam et[3] ab intestinis et domesticis dissentionibus feriarentur maxime sacerdotes Domini et viri religiosi. Inter quos quotiescunque, sicut est humana miseria, discordia oriebatur, non requiescebat spiritus ejus, non caro quiescebat, donec precibus, et blanditiis, ac aliquando lachrimis, raro autem minis, eos in pacem pristinam revocaret. Nec dedignabatur pro tali causa regium illud[4] caput ad ejus genua, qui forsan in hac parte durior appareret, cum verbis humilibus humiliter inclinare, ut vinceretur verecundia, qui vinci non poterat benevolentia. Sane castitatem in eo laudare non est necesse, cum, post initum semel matrimonium, fidem thori servaverit, adeo ut non solum non cognosceret[5] aliam, sed nec unquam indecenter aspiceret, et sicut carne ita et mente, manu, motu, gestu, oculis ac sermone pudicus. Nam ita communis erat vita ejus, ita in luce et in manifesto opera ejus, ut nunquam in hac parte vel levi suspicione ureretur. Nullum ei secretum præter consilia, thalamus ejus omnibus patuit ad sessum, ad cubitum, ad secessum. Unde, quod mirum est dictu, tantam ei gratiam virtus divina contulerat, ut nunquam post mortem[6] uxoris, cui supervixit XX[7] tribus annis, nec in somnis carnalis contagionis pateretur injuriam. Quid trepidas, o anima mea, quid formidas etiam ea, quæ displicent, in medium proferre, cum

---

[1] C. D. Denique. [2] D. *omits rest of title.* [3] F. *omits* et.
[4] F. ibidem. [5] D. agnosceret. [6] D. *inserts* suæ. [7] C. D. viginti.

non solum bonorum virorum[1] sit laudanda justitia, verum etiam, si deliquerint,[2] pœnitentia prædicanda? Legimus Aaron, primum sub lege pontificem, populo, ydolum sibi fieri postulanti, præbuisse consensum. Moyses ipse ad aquas contradictionis pronunciatur cœlesti sententia deliquisse. Mariam prophetissam, ob murmur in Moysen, lepra fuisse percussam scriptura testatur. David sanctus, post spiritualium gratiarum innumera[3] munera, quasi divinæ bonitatis[4] oblitus, primum servi sui fidelis adulteravit uxorem, quem deinde mira proditione peremit. Fateor, peccavit et noster David, peccavit,[5] non seipsum fœdando aliquo scelere, sed alienæ crudelitati vires, plusquam opportuit, ministrando. Nam post mortem regis Henrici regis[6] Angliæ, sui sororii,[7] cum exercitum egisset in Angliam, gens illa effera et Anglis inimicissima, supra humanum morem sævientes, in ecclesiam, in sacerdotes, in utrumque sexum, in omnem ætatem, crudelia exercuere judicia. Quæ omnia licet eo nolente, ymmo etiam prohibente, facta sunt, quia cum poterat eos non duxisse, poterat eos semel expertus non reduxisse, poterat eos fortasse plus cohibuisse, et ipsum cum lachrimis peccasse confitemur. Excusent eum alii zelum justitiæ prætendentes, sacramentum, quod fecerat, attendentes, regiæ hoc esse virtutis proclamantes, quod fidem servavit, quod non violavit sacramentum, quod contra perjuros arma tulit, quod ad heredes regnum, quod eis pater delegaverat, quod eis clerus et populus data victoria[8] cautione firmaverant, revocare temptavit. Habet forte aliquam[9] apud tuam pietatem locum, bone Ihesu, hujus excusationis elogium; ego autem sciens quod bonum est confiteri tibi, elegi rogare non excusare, misericordiam petens non præsumens de judicio.

[De eadem,[10] et quod abrenunciasset regno locum petens Dominicæ passionis, si non eum ecclesiasticorum consilium, lachrimæ pauperum, viduarum gemitus, plebis desolatio, et totius regni clamor et ejulatus revocasset.—Capitulum xli.]

DICO ergo, non intres in judicium cum servo tuo, Domine, quia nullus apud te justificabitur homo, nisi per te omnium peccatorum tribuatur remissio. Maluit enim ipse se accusare quam excusare, maluit pectus tundere quam exerere.[11] Scimus

[1] F. morum.
[2] F. delinquerint.
[3] D. *omits* innumera.
[4] D. pietatis.
[5] F. *omits* peccavit.
[6] D. *omits* regis.
[7] D. *omits* sui sororii.
[8] F. juratoria.
[9] C. æquam.
[10] D. *omits rest of title.*
[11] *Blank after* quam *in* D.

etiam, eum ita hoc horruisse peccatum, et ad summa virtutum aspirasse studia, ut abrenunciasset regno, sceptrum deposuisset,[1] et in locis dominicæ passionis et resurrexionis ejus ad spiritualem se militiam contulisset, si non eum sacerdotum et abbatum consilia, lachrimæ pauperum, viduarum gemitus, plebis desolatio, et totius regni sui clamor et ejulatus revocasset, corpore, non mente aut voluntate detentus. Omnino religiosorum[2] virorum consilio se commisit, et de præclara militia templi Jerosolimitani optimos fratres secum retinens, eos diebus et noctibus morum suorum fecit esse custodes. De[3] eleemosynarum largitione, de orationum, missarum, psalmorum frequentatione supersedeo, cum ab ipsa adolescentia in hac observatione admirationi fuerit universis. Hæc sunt quæ me consolantur in[4] dolore meo, Ihesu bone, non ut dicam non peccavit, sed quod pœnituit, quod flevit, quod confessus est, quod consilium Danielis secutus est, dicentis ad Nabugodonozor, peccata tua[5] eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum. Præterea, o fons bonitatis, et pietatis origo, nonne propitius fuisti ei, cum ulcisceceris[6] in omnes adinventiones illius[7]? Corripuisti eum, Domine, corripuisti eum ut pater filium, verumtamen[8] in misericordia, quoniam non continuisti in ira tua misericordiam tuam. Dedisti enim ei filialem in flagellis et[9] effectum, ut non murmuret,[10] et non recalcitraret, ymmo et in flagellis gratias ageret, dicens cum Propheta, "omnia quæ fecisti nobis, Domine, in vero judicio fecisti." Hæc vox ejus, hic affectus ejus cum ejus effunderetur exercitus, cum cedere necessitati a propriis militibus cogeretur. Hæc vox ejus, cum immisisset[11] ei Deus inimicum quendam pseudoëpiscopum, qui se filium comitis Moraviensis mentiebatur, in quo satis apparuit divina potestas, in cujus manu sunt omnia jura regnorum, cujus nutu omnia disponuntur, ipse Dominus faciens pacem, et creans malum. Non igitur[12] glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in sua fortitudine, quoniam gressus hominis a Domino diriguntur, qui regem invictissimum, qui tot sibi barbaras subdiderat nationes, qui de Moraviensibus et Insulanis parvo labore triumphaverat, ex monachi cujusdam mendaciis flagellavit.[13] Qui licet statim dignam operibus suis mercedem invenerit, in hiis tamen omnibus rex Christianissimus manum[14] Domini recognovit.

---

[1] F. dispossuisset.
[2] D. religiorum.
[3] B. E. *omit* De.
[4] C. *inserts* dolorum.
[5] B. E. *omit* tua.
[6] D. et ulciscens. F. ulcisceris.
[7] D. *omits* illius.
[8] B. E. *omit* verumtamen.
[9] B. E. *omit* et.
[10] F. murmuraret.
[11] D. emisisset.
[12] F. ergo.
[13] D. *omits* ex monachi—flagellavit.
[14] D. misericordiam.

[De eadem,[1] et quod Deus flagellabit eum in morte filii sui, et quod Deus et Dominus ejus invenit eum vigilantem.—Capitulum xlii.]

POSTREMO, o Deus ultionum, ut patientia illius omnibus innotesceret, effudisti super eum iram tuam, et omnem iram furoris tui,[2] castigans eum castigatione crudeli, cum ei unicum filium abstulisti. At qualem filium? erat enim adolescens speciosissimus, amabilis omnibus et suavis, a quocunque videbatur dilectus, et ad omne bonum inclinatus. O Domine Deus meus, quibus flagris doloris afflixisti cor ejus, cum unigenitum suum, quem amantissimum et sibi similem fuerat expertus, ipse portaret ad tumulum, a quo simile speraret obsequium? Attamen, ceteris flentibus et ejulantibus, vir ille, cui nihil defuit ad virtutem, tanta patientia virgam altissimi patris excepit,[3] et ut[4] lachrimis parceret, et cibum ipsa die, oblitus sui cum familia sua regali more perciperet. Absit igitur, ut hoc illi imputetur peccatum, quod in præsenti Divina punivit justitia, quod ipse proprii oris confessione dampnavit, quod lachrimis lavit, quod redemit eleemosynis, quod quotidiana cordis contritione purgavit. Ipse sui accusator, ipse contra se judex, ipse in se carnifex. Nam si nosmetipsos judicaremus, ait Paulus, non utique judicaremur. Depone proinde[5] anima mea, sepone[6] paulisper tristitiam, et hunc ultimum vitæ suæ animum quam religiose transegerit cum mentis alacritate revolve, in quo toto[7] corde conversus[8] ad Deum, lumbis præcinctis cum lucernis ardentibus vigilans, Domini præstolabat adventum. Vigilabat, qui nihil judicare, nihil discernere, nihil constituere, sine religiosorum ac probatissimorum virorum consilio prœsumebat. Vigilabat, qui singulis diebus septies laudem dixit Domino, et media nocte surgebat ad confitendum ei. Vigilabat, qui eleemosynam consuetam hoc anno per omnia duplicatam quotidie, post missarum et orationum sacra solemnia, propriis manibus erogabat pauperibus, et sic reliquum diei tempus[9] inter clericos[10] et religiosos fratres residens, ea, quæ ad ædificationem erant, aure humili audiebat. Vigilibat, qui testamentum suum ante annum, quo ab hac vita decessit, sapientissime fecit, et quod habebat thesauri in manus religiosorum virorum tradens, eorum fidei, ad partiendum sicut ipse dictaverat, commisit. Vigilabat, qui

---

[1] D. *omits rest of title.*
[2] D. *inserts* et quod Deus et Dominus ejus invenit eum vigilantem tamen.
[3] D. accepit. [4] F. ut et. [5] D. igitur. [6] D. depone.
[7] D. tuo. [8] B. reversus. [9] D. cepit. [10] C. electos.

omni die dominica peccata sua confitens, Christi corpus percipiebat[1] et sanguinem, et sic ad vocem sponsi vocantes aures semper attonitas habens, cum sollicitudine ejus expectabat adventum.

[De eadem,[2] et quod semper, vel orationibus, vel eleemosynis vel aliquo operi honesto vacabat.—Capitulum xliii.]

DENIQUE hiis sacris diebus quadragesimæ, cum, pro quadam necessitate domus nostræ, ejus adissem præsentiam, inveni, fateor, in rege monachum, claustrum in curia, in palatio monasterii disciplinam. Certis namque horis divinis vacabat officiis, et psalmis et orationibus intendebat, certum itidem tempus pauperum obsequiis deputabat, et, ut nihil illi ad vitam honestam deesset, etiam[3] hora convenienti honesto alicui operi, id est, herbis plantandis, vel surculis, a sua radice excisis, alieno trunco inserendis, operam dabat.[4] Hora demum legitima sumpto cibo,[5] cum fratribus religiosis et paucis viris honestioribus religioso quodam otio mentem paululum relaxabat, sicque sole adhuc stante, cum pro defunctis consuetum persolvisset officium, lucernali hora completa, cum summo silentio castum petebat cubile, usque ad ortum solis nulli deinceps locuturus. O! felix anima, quam veniens Dominus invenit sic vigilantem, ideoque sic parata cum eo feliciter ad nuptias introivit. Sed ecce! hanc exultationem Spiritus mei consideratio nostræ infelicitatis interpellat,[6] et faciem, quam fides et pietas Christiana siccaverat, fructus lachrimarum, quas affectus educit, iteratis rigat doloribus. Quid igitur facies, o Scocia desolata, quis consolabitur te, quis miseribitur tui? Versa est in luctum cithara tua,[7] et organa tua[8] in vocem flentium; extincta est lucerna tua, cor tuum evanuit, elanguit virtus tua,[9] nitor[10] gloriæ tuæ emarcuit, defecit ille qui illustrabat te, qui de terra inculta et sterili gratam fecit et uberem. Tu quondam ceterarum mendica terrarum, cespite duro famem incolis ingerebas, nunc autem mollior atque fœcundior, ex tua abundantia vicinarum regionum inopiam allevias. Ipse te castellis et urbibus decoravit, ipse excelsis te turribus,[11] ipse partus tuos peregrinis mercibus[12] fœcundavit, et aliorum regnorum divitias tuis deliciis aggregavit. Ipse preciosis vestibus pallia tua pilosa mutavit, et antiquam nuditatem tuam bysso et purpura texit. Ipse barbaros mores tuos Christiana religione composuit. Ipse tibi pudicitiam conjugalem, quam

[1] F. perciebat.
[2] D. *omits rest of title.*
[3] B. E. ecclesiam.
[4] C. dedit.
[5] C. alio.
[6] F. interpellit.
[7] D. *omits* tua.
[8] D. *omits* tua.
[9] D. *omits* tua.
[10] D. vigor. B. E. F. viror.
[11] F. *inserts* extulavit.
[12] F. et mercatoribus.

ferme nesciebas, ymmo ut[1] initam illibatam servare nolebas,[2] indixit, et sacerdotes tuos honestiori vitæ donavit.[3] Ipse te frequentare ecclesiam,[4] et sacrificiis interesse[5] divinis, verbo simul et exemplo persuasit, et presbyteris debitas oblationes et decimas solvendas indicavit. Quid ergo retribues ei pro omnibus quæ tribuit tibi? Habes certe in quibus ei vicem rependas. Habes quibus pro beneficiis gratiam inferes, quibus[6] beneficium, quod ipse meruit, solvas. Habes enim in nepotibus suis, quibus forte non ob aliud tam cito divina providentia avitum subtraxit auxilium, nisi ut tua fides probaretur, et experiretur[7] gratia. Infra annos sunt, quidem, sed ætas regis fidei militum æstimatur. Solvite filiis quod patri debuistis, inveniant vos gratos beneficiis quæ accepistis.

[De eadem, et quod Anglorum pericula docerent Scotos de cetero fidem regibus et mutuam inter eos servare concordiam, etc.[8]—Capitulum xliv.]

DOCEANT nos[9] præterea[10] Anglorum pericula fidem habere regibus, mutuam inter vos servare concordiam, ne regionem vestram coram[11] vobis[12] alieni devorent, et desoletur terra sicut in vastitate hostili. Sicut enim in sacra scriptura legimus, Joas septem annorum erat cum regnare cœpisset in Jerusalem, a pontifice Joiada, consensu cleri et populi, sublimatus in regem, melius consilio pontificis et procerum in imbeciliore ætate, quam in fortiori suo consilio et virtute regnavit. Sicut[13] omne regnum in se divisum desolabitur,[14] ita concordia procerum regni est stabilimentum. Mortuus quidem est rex, sed sit nobis[15] pro rege amor, quem a nobis[16] meruit, ipse amor nobis dictet leges, ipse concordiam impleat, ipse nos[17] ad fidem pueris et sociis amicitiam[18] servare compellat. Alioquin testes erunt contra nos[19] cœlum et terra, testes angeli qui castitatis illius fuerunt custodes, testes sancti quos fidei vestræ[20] obsides super eorum reliquias jurando dedistis, testis ipse rex, qui ab illa lucida cœli plaga ob gratiam puerorum hæc terrena prospiciens,[21] singulorum convenit fidem et constantiam. Tu autem Domine rex Sabaoth, qui juste judicas et probas renes et corda, memento David et omnis mansuetudinis ejus, memento illius in pueris

---

[1] B. E. vel.
[2] D. *omits* nolebas. F. *reads* nesciebas.
[3] D. unavit.
[4] F. ecclesias.
[5] F. messœ.
[6] D. *omits* quibus.
[7] D. expiretur.
[8] D. *omits the title.*
[9] B. D. vos.
[10] D. præterita.
[11] B. *omits* coram.
[12] F. nostram coram nobis.
[13] F. *inserts* enim.
[14] D. F. desolatur.
[15] B. vobis.
[16] B. vobis.
[17] B. vos.
[18] C. F. amicissimam.
[19] D. vos.
[20] F. nostræ.
[21] D. despiciens.

quos dimisit, quoniam tibi derelicti sunt orphani, pupillis tu eris adjutor. Et tu, rex dulcissime, convertere in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Quoniam eripuit animam tuam a morte, oculos tuos a lachrimis, et pedes tuos a lapsu, hoc de tua pietate[1] præsumimus, Ihesu bone, a quo illi et recte credere, et pie vivere, et sancte mori donatum est. Nam vitam ejus laudabilem, quam fides Christiana formavit, tua gratia operante, mors preciosa conclusit, ut in sequentibus apparebit. *Tu autem Domine.*

[De eadem,[2] et quod feria quarta xiii kalendas Junii intellexit, imminere sui corporis dissolutionem, et quod, post acceptum dominici corporis sacramentum, crucem dominicam jussit producere.—Capitulum xlv.]

FACTUS autem infirmitate,[3] qua fuerat carne[4] solvendus, feria 4ª,[5] XIII kalendas Junii, cum intellexisset dissolutionem sui corporis imminere, vocatis familiaribus suis, quod de se ipse[6] sentiebat incunctanter exposuit. At illi more humano consolabantur ægrotum, vitam illi et sanitatem penitus promittentes. Sed rex sapientissimus, nullam omnino consolationem de longioris vitæ promissione suscipiens, ea potius sibi et dici et consuli[7] precabatur, quæ horæ hujus[8] extremæ necessitas postulabat. Et quoniam non imparatus venit in horam hanc, testamentum, quod ante annum fecerat, renovavit. Quædam etiam, quæ fuerant corrigenda, correxit, et, religiosorum consilio, quæ de regni negotiis ordinanda videbantur, paucis sermonibus ordinavit. Deinde toto corde conversus ad se, exitum suum Domino sedule commendabat. Et licet omnia membra ægritudinis pondere gravarentur, nihilominus tamen more suo tam ad missas quam ad horas canonicas oratorium ingrediebatur. Sed cum feria sexta morbus ingravesceret, et ei standi simul et incedendi facultatem vis languoris, adimeret, accersitis clericis virisque religiosis, dominici corporis sacramentum sibi dari postulavit. Parantibus illis afferre quod jusserat, prohibuit ille, dicens, se ante sacrosanctum altare sacrosancta mysteria percepturum. Igitur clericorum ac militum manibus in oratorium deportatus, post missarum solemnia, venerandam sibi crucem, quam nigram vocant,[9] produci sibi petiit adorandam. Est autem crux illa longitudinem habens palmæ, de auro purissimo opere mirabili fabricata, quæ in modum techæ clauditur et apperitur. Cernitur

1 F. bonitate.
2 D. *omits rest of title.*
3 D. Factus infirmitate.
4 D. carnis.
5 F. *inserts* id est.
6 D. de ipso.
7 D. consulere.
8 D. ejus.
9 B. C. E. vocavit.

in ea quædam dominicæ crucis portio, sicut sæpe multorum miraculorum argumento probatum est, salvatoris nostri ymaginem de ebore decentissime sculptam, et aureis distinctionibus mirabiliter decoratam. Hanc religiosa regina Margareta, hujus regis mater, quæ de semine imperatorum et regum Hungarorum et Anglorum extitit oriunda, allatam in Scocia quasi munus hereditarium transmisit ad filios. Hanc igitur crucem, omni Scotorum genti non minus terribilem quam amabilem, cum rex devotissime adorasset, cum multis lachrimis, peccatorum confessione præmissa, exitum suum cœlestium mysteriorum perceptione munivit.

[De eadem,[1] et ejus unctione, quod de lecto in terram sese deiciens, illud sacramentum cum magna devotione suscepit,—Capitulum xlvi.]

DENIQUE[2] relatus in thalamum, venientibus sacerdotibus, ut sacræ unctionis sacramentum[3] complerent, assurrexit, ut potuit, ac de lectulo in terram sese dejiciens, salutare illud officium cum tanta devotione suscepit, ut clericos, paulo festinantius psallentes, manu simul ac sermone compesceret, et singulis verbis ipse intenderet, et singulis orationibus responderet. Omnibus igitur rite peractis, cum maxima carnis ac mentis quiete diem expectavit extremum, suos diligenter obtestans, quatenus mox ut ipse discederet mortem suam omnibus propalarent. Quanto citius, inquit, mors mea innotuerit, tanto citius amicorum meorum beneficiis aliquid mihi consolationis pietas divina præstabit. Ita deinceps divinis laudibus intentus, fatiscentes artus spiritui subjugabat, quem tota die illa et psalmis et orationibus exitui præparabat. Die vero Sabbati, id est, pridie quam ab hac vita discederet, cum psalmum centesimum decimum octavum[4] magna cordis contritione revolveret, et ad decimum sextum hujus psalmi capitulum psallendi ordine perveniret, altius ingemiscens, et vim verborum illorum spiritu profundiore concipiens, et idem capitulum septies repetivit,[5] intimo affectu proclamans, "Feci judicium et justitiam, non tradas me calumniantibus me." Sensit enim, ni fallor, spiritu docente, quid calumniatori calcaneo nostro, id est, fini artius insistenti, securius responderet, quas judici preces pro sui defensione porrigeret, et ait, "Feci judicium," etc. Lenit quippe districti judicis sententiam, qui contra se judicis fungitur officio. Securusque post mortem divinum expectat judicium, qui ante mortem

---

[1] D. *omits rest of title.* [2] B. C. D. E. F. Deinde.
[3] B. D. E. F. sacramenta. [4] C. *inserts* cum. [5] D. repetens.

in veritate facit judicium. Unde cum devotione proclamat, "Feci judicium," etc. Venit ad salvatorem nostrum calumniator antiquus, sed in eo, qui peccatum non fecit, nihil suum inveniens, confusus discessit. Quid igitur aget ille ad quem veniens, aliquid suum, id est, peccatum, calumniator agnoscit? Quid igitur? Clamet certe ad eum, in quo nihil inveniet,[1] et dicat, "Feci judicium," etc. Est quippe judicium cordis, est et judicium oris, et est judicium operis. Fecit judicium corde rex Christianissimus, cum pro delictis suis interius compungeretur. Fecit ore, cum adversum se[2] peccata confiteretur. Fecit et opere, cum voluntaria afflictione puniretur. Fecit igitur judicium se accusando.[3] Fecit justiciam aliorum miseriis miserendo. *Tu autem Domine.*

[De eadem,[4] et quod de pauperibus in ipsa infirmitatis vitæ periculo reminiscens, quæsivit a clerico suo secretario, si ipso die consuetam eleemosynam erogasset.—Capitulum xlvii.]

QUID enim justius, quam ut is,[5] qui sibi postulat misereri, misericordiam præstet egenti? Quam vero miserendo præstandoque pauperibus vir iste profusus, hac ipsa die satis innotuit, in qua cum omnem mundi sollicitudinem, regni curam, filiorum insuper a suo pectore exclusisset effectum, eam tamen, quam circa pauperes habere consueverat, curam in tanta necessitate non deposuit. Inter psallendum quippe respiciens Nicolaum clericum suum, quem in custodiendis thesauris suis largiendisque eleemosynis fidelissimum fuerat expertus, extenso brachio cum eum ita in lectulo[6] accubabat complexus fuisset, quæsivit, utrum eleemosyna, quam ipse singulis diebus propriis consueverat manibus erogare in Christi pauperes, ea die fuisset expensa? Cumque ille more solito omnia completa dixisset, gratias agens Deo, psalmum, quem intermiserat, repetivit. Quoniam igitur et judicium fecit, pro delictis suis semet[7] puniendo, justitiam aliis miserendo, cum fiducia in spe divinæ misericordiæ proclamavit,[8] "feci judicium et justitiam, non tradas me calumniantibus me;"[9] et cum huic principio reliqui ipsius capituli versus conveniunt, in hiis nimirum libentius suaviusque morabatur. Cum igitur ad centesimum decimum nonum psalmum perveniret, in isto quoque nescio quid suave

---

[1] B. E. inveniant. D. invenit. F. inveniat.
[2] D. *omits* se.
[3] B. E. *omit* Fecit—accusando.
[4] D. *omits rest of title.*
[5] F. hiis.
[6] D. ut lectulo.
[7] D. semetipsum.
[8] D. F. proclamat.
[9] D. *omits* non tradas—me, *and adds* etc.

[vel] salubre persentiens, et ipsum ut priorem septies iteravit. Recolens forte quid tribulationis in peccatorum suorum recordatione fuerat paulo ante perpensus,[1] quid consolationis, cum judicium justitiamque quam[2] fecerat mente revolveret, in spe misericordiæ Christi fuerat expertus, cum magna mentis devotione proclamat: "Ad Dominum cum tribularer clamavi, et exaudivit me." Sed ne iterum hastutus ille calumniator adversus eum fraudis commenta construeret, addidit quod in eodem psalmo subjungitur: "Domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa." Sed quid dabitur tibi, o anima Christiana, aut quid apponetur tibi adversus linguam dolosam; quid nisi sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis? Clama ergo:[3] "Apprehende, Domine, arma et scutum, et exurge in adjutorium mihi."

[De eadem, et ejus in psallendo psalmos continuis orationibus. —Capitulum xlviii.][4]

RETORQUEAT ipse Deus in hostem sagittas acutas, lanceam simul, et clavos [quibus] in cruce confixus, et quasi sagittis acutis vulneribus quinque confossus, vulnera nostra, quæ quinque sensuum delectatione nobis hostis inflixerat, gratuita bonitate curavit. Quid igitur mihi objiciet versuti serpentis lingua dolosa, cum is, qui peccatum non fecit, peccati pœnam pro me sustinuit, vulneratus propter iniquitates nostras, attritus[5] propter scelera nostra? Si itaque sagittis acutis, id est, fidei, tuæ passionis, Ihesu bone, addantur carbones, id est, ignis tuæ dilectionis, et hostis calumnians cito repellitur, et peccati rubigo plene consumitur. Sæpe deinde alacriori virtute ad superna suspirans, et ob contemplationem cœlestium hæc terrena fastidiens, sequitur et dicit: "Heu! mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar: multum incola fuit anima mea." Sed et hoc quod sequitur ei satis arbitror convenire: "Cum hiis qui oderunt pacem eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis:" qui proditoribus suis totiens pepercit, qui sæpe hiis, qui alios traditionis suæ convincere duelli certamine spondebant, audientiam denegavit. Nam cum ei familiares dicerent, si dimiseris istos sic, alii contra te simile scelus securius attemptabunt, respondebat, vitam suam non in hominis voluntate, sed in Dei potius consistere potestate. Unde sæpe retribuebant ei mala pro

[1] D. *omits* paulo ante perpensus.
[2] D. *omits* quam.
[3] D. *omits* Sed ne—clama ergo, *and inserts* et clamabat humiliter dicens.
[4] D. *omits this title and the chapter which follows.*
[5] F. *omits* attritus *and inserts* et.

bonis, et, cum ipse eis ea quæ pacis erant provideret, ipsi eum et gratis debellabant. Quod autem hos versus septies repetivit, quem numerum legimus Spiritu Sancto consecratum, manifeste datur intelligi, ipsum Christi spiritum fuisse præsentem, qui ei ipsorum versuum infusit affectum, et animam fatiscentem sua virtute confovit. Cum igitur ab hiis qui aderant rogaretur, ut a labore psallendi spiritum paululum relaxaret, Sinite me, inquit, ea quæ Dei sunt potius meditari, ut spiritus ab hoc exilio profecturus ad patriam verbi Dei viatico recreetur. Cum enim tremendo Dei judicio præsentatus astitero, nullus vestrum respondebit pro me, nullus vestrum me tuebitur, nec est aliquis qui me de manu sua possit eruere. In hac ei devotione dies clauditur, cui sequentem in magna tranquillitate continuavit et noctem, etc.

[De eadem,[1] et quod die Dominica ix kalendas Junii, cum sol tenebras abegessit, ipse, corporales relinquens tenebras, ad veræ lucis gaudia commigravit.—Capitulum xlix.]

DIE autem Dominica quæ Christi Ascensionem præcedebat, id est, IX kalendas Junii, illucescente, cum sol noctis tenebras radiis suæ lucis abigeret, ipse, a corporalibus tenebris emergens, ad veræ lucis gaudia commigravit, cum tanta tranquillitate, ut videretur non obisse, tanta etiam devotione, ut inventus sit utrasque manus junctas simul supra pectus suum versus cœlum erexisse. Subvenite sancti Dei, occurrite angeli Domini, suscipientes animam,[2] vestro dignam consortio, et collocate eam in sinu Abrahæ, cum Lazaro quem non despexit sed fovit, cum sanctis apostolis et martyribus, quorum memorias extruxit et coluit, cum Christi sacerdotibus et confessoribus, quos in suis successoribus et basilicis veneratus est, cum sanctis virginibus, quarum pudicitiam imitatus est, cum mundi contemptoribus,[3] quos sibi mammona iniquitatis amicos constituit, quibus se pro Christi nomine cum omni humilitate substravit. Assit ei illa misericordiæ mater, quæ quanto est ceteris potentior, tanto sit[4] ei ipsius pietas efficacior. Ego autem, licet peccator et indignus, memor tamen beneficiorum tuorum, dulcissime domine et amice, quæ[5] mihi ab ineunte ætate mea impendisti, memor gratiæ in qua me nunc ultimo suscepisti, memor benevolentiæ qua me in omnibus petitionibus meis exaudisti,[6] memor munificentiæ quam mihi exhibuisti, memor amplexuum et osculorum in quibus me non sine lachrimis, omnibus qui aderant admirantibus,[7]

---

[1] D. *omits rest of title, and has* Capitulum XLVIII. [2] D. *inserts* ejus.
[3] D. temptatoribus. [4] B. fit. [5] C. te. [6] D. audisti. [7] B. administrantibus.

dimisisti, libo pro te lachrimas meas resolvo affectum meum et totum refundo spiritum meum. Hoc pro te Deo sacrificium offero, hanc beneficiis tuis vicissitudinem impendo, et, quia hoc minimum est, ubi mens mea ex intimis medullis tui semper recordabitur, ubi pro omni salute patri quotidie filius immolatur, qui cum eodem Deo patre suo[1] et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus per infinita seculorum secula. Amen.[2]

[De sua genealogia ex parte patris ab eo deducta usque ad Japhet filium Noie.—Capitulum I.]

HUJUS gloriosi regis David genealogiam ex parte patris, quam a domino cardinali Scociæ, nobili doctore Waltero de Wardlaw et episcopo Glasguensi, dudum acceperam, hiis videre scriptis puto conveniens, ut vobis o reges moderni, cunctisque pateat legentibus, de quam veteri, quam nobili, quamque forti processerit et invicta stirpe regum, de qua vos itaque processistis, qui præ ceteris regibus altissimo rege benedicto paucis duntaxat, si qui sint, exceptis, regiam dignitatem tempore diutius, servitute liberius, et, quod gloriosius est, fide catholica tenatius incontaminatam hactenus observabant. Erat enim benedictus ipse rex David filius Malcolmi nobilissimi Scotorum regis, viri beatæ reginæ Margaretæ, filii Duncani, filii Beatricis, filiæ Malcolmi victoriosissimi filii Kenethi filii Malcolmi, filii Dovenaldi, filii Constantini, filii Kenethi primi monarchæ, a quo quidem linea regalis, ut patet VIII°[3] capitulo libri quarti, deducitur usque ad regem strenuissimum Fergusium filium Erth, qui regnum, per Romanos et Pictos invasum, et annis XLIII detentum ab eis nobiliter eripuit. Et ille quidem Erth fuit filius Euchadii, fratris Eugenii regis a Romanis et Pictis occisi, filii Angusafith, filii Fechelmech, filii Angusa, filii Fechelmech Romach, filii Sencormach, filii Crucluith, filii Findach, filii Akirkirre, filii Echadii, filii Fechrach, filii Euchodii Reid, filii Conere, filii Mogal, filii Lugtach, filii Corbre, filii Dordremore, filiæ Corbrefynmore, filii Coneremore, filii Etherskeol, filii Ewin, filii [Ellela, filii Iaire, filii Detach, filii Syn, filii Rosyn, filii Ther, filii Rether, filii Rwen, filii] Arindil, filii Manre, filii Fergusii, qui Scotos ex Hibernia ducens primus super eos regnavit in Scocia Britannica. Cujus lineæ regalis series extenditur, ut in libri primi, XXVI capitulo superius patet, usque Simonem Brek, qui thronum regale lapideum secum ex Hy-

[1] D. *omits* suo.
[2] D. *terminates Book V. here and omits the three chapters which follow.*
[3] C. octavo.

spania transtulit Yberniam. Iste Symon Brek filius fuit Fonduf, filii Etheon, filii Glathus, filii Nothachus, filii Elchatha, filii Syrne, filii Deyne, filii Demal, filii Rothacha. Hic primus inhabitavit insulas Scociæ. Ipse fuit filius Ogmayn, filii Anegus, filii Fiathath, filii Smyrnay, filii Synretha, filii Embatha, filii Thyerna, filii Faleng, filii Etheor, filii Jair, filii Ermon, filii Micelii Espayn, filii Bile, filii Neande, filii Bregayn, filii Bratha, filii Deatha, filii Erchatha, filii Aldoch, filii Node, filii Nonael, filii Iber Scot, filii regis Gaythelos et Scotæ, primi regis et reginæ gentis Scotorum. Unde quidam,

Illis Iber genitus primus cognomine Scotus.

Iste Gaythelos fuit filius Neolos regis Athenarum, filii Fenyas, filii Ewan, filii Glonyn, filii Lamy, filii Etheor, filii Achnemane, filii Choe, filii Boib, filii Jeyn, filii Mayr, filii Hethech, filii Abyur, filii Arthech, filii Aroth, filii Jara, filii Esralb, filii Richaith, filii Scot, filii Gomer, filii Japhet, filii Noë.

[De prologo in genealogia sua ex parte matris.—Capitulum li.]

[1]QUONIAM de optimis moribus religiosi regis Scotorum David pauca quædam lamentando descripsimus, dignum duxi, genealogiam ejus ex parte matris breviter veraciterque subtexere, ut, cum videritis in quo vobis et[2] sui successores quanta fuit antecessorum vestrorum ejusdem lineæ probitas, qualis in eis virtus enituerit, qualis splenduerit pietas, agnoscatis etiam, quam naturale vobis sit abundare divitiis, florere virtutibus, victoriis illustrari, et, quod hiis omnibus præstat, religione Christiana et justitiæ prærogativa fulgere. Est enim ad optimos mores optinendos maximum incentivum, scire se ab optimis quibusque nobilitatem meruisse sanguinis, cum ingenuum animum [semper] pudeat, in gloriosa progenie inveniri degenerem, et contra sit naturam de bona radice fructus malos pululare. Sicut in verissimis[3] et antiquissimis historiis vel chronicis reperire potui, ab ipso rege David virorum[4] clarissimo exordium sumens, et per gloriosissimam matrem suam, cum de patris genealogia scribatur superius, ascendens breviter ad[5] Adam, cunctorum patrem mortalium, lineam nostræ cognationis Anglicæ vobis ostendam, ut postmodum omissis antiquissimis, quorum historias vetustas ipsa delevit, per excellentiores Angliæ reges eorum sublimiora gesta summatim tangendo redeamus. Ut cum videritis, tantum eorum gloriam morte ac vetustate perisse, eosque

[1] A. Baldredus *on margin;* B. C. E. *prefix it.* [2] B. E. o.
[3] B. E. veracissimis. [4] C. viro. [5] B. C. E. *insert* ipsum.

pro vitæ meritis cœleste præmium, quod perire non poterit, meruisse, discatis semper divitiis gloriæque mundiali præferre justitiam, ut post vitam temporalem perveniatis ad æternam.

[De eadem genealogia ex parte matris, secundum Baldredum, deducta usque ad Sem, filium Noe, et ab eo usque Seth, filium Adæ, patris omnium.—Capitulum lii.]

IEDEM igitur excellentissimus rex David filius fuit gloriosæ reginæ Scotorum Margaretæ, quæ nominis sui splendorem morum sanctitate præferebat. Hujus pater Edwardus, qui fuit filius Edmundi Irnsyde regis invictissimi. Cujus pater Etheldredus, cujus pater Edgarus pacificus, cujus pater Edmundus, cujus pater Edwardus senior, cujus pater nobilis Alfredus, qui fuit filius Ethelwlfi regis, qui filius fuit regis Egbrithi, cujus pater Alchmundus, cujus pater Eaffa, cujus pater Aeppa, cujus pater Ingels, cujus pater[1] famosissimus rex Ine nomine, quorum pater Ceonred, qui fuit filius Ceowald, qui fuit Cutha, qui fuit Cuthwine, qui fuit Ceaulin, qui fuit Chinrik, qui fuit Creodda, qui Ceordak. Iste, transactis XLVI annis post primum adventum Saxonum in Britannia, regnum in Westsex optinuit, cujus successores processu temporis Anglorum cetera regna conquæsierunt. Ceordik fuit filius Elesa, qui fuit Eda, qui fuit Gewise, cujus pater Wige, cujus pater Freawine, cujus pater Freodegare, cujus pater Brand, cujus pater Baldege, cujus pater Woden, apud quosdam Mercurius dictus est. Hic tantæ fuit auctoritatis apud suos, ut quartam [feriam] suo nomini dedicantes, diem Woden vocabant, quæ consuetudo per Anglos etiam hodie servatur, vocant enim eundem diem Wodenisday. Gentiles vero Romani ipsum diem Mercurii appellabant. Ista vero Baldredi genealogia ab ea, quam Willelmus suis inscripsit chronicis, quodammodo, sed parum discrepat. Ideo cum hæc scripta superius ad propositum sufficere poterint, ulterius eam prosequi prætermitto. Nam istius generationis nullos præter istorum legebam libros, si vero tertium vidissem, concordantes binos omisso discrepante sequi finaliter voluissem.

Explicit liber quintus.

[1] B. C. E. frater.

GESTA ANNALIA.

(I.)

[Coronatio regis Malcolmi minoris filii Henrici Principis, qui dicebatur virgo.]

TOLLENS quoque omnis populus Malcolmum puerum tredecim annorum filium Henrici comitis Northumbriæ et Huntingdoniæ,[1] filii ipsius regis David, et apud Sconam constituerunt regem pro David avo suo, de quo veraciter potest dici "Cum semine eorum permanent bona hereditas sancta nepotes eorum."[2] Northumbriæ vero comitatum possidebat frater ejus Willelmus, et David fratri juniori comitatus Huntidoniæ[3] subjectus fuit, ut infra patebit. Non immerito regi Scotorum David successit Malcolmus, major natu nepotum ejus. Qui eundem regem in multis bonis exequens, in quibusdam etiam gloriose superans, in medio gentis suæ[4] tanquam sidus cœleste refulsit. Primo quoque anno sui regni, regulus Argadiæ Sumerledus,[5] et sui nepotes, filii, scilicet,[6] Malcolmi Macheth,[7] associatis sibi plurimis, insurrexerunt in regem suum Malcolmum, et Scociam magna parte perturbantes inquietaverunt. Erat enim ille Malcolmus filius Macheth, sed mentiendo dicebat, se esse filium Angusii, comitis Moraviæ, qui, tempore felicis memoriæ regis David, patriam deprædando[8] apud Strucathroch[9] a Scotis cum tota gente sua interfectus est. Quo mortuo, idem Malcolmus Macheth contra regem David, quasi filius mortem patris vindicaturus, assurgit, et regiones Scociæ[10] circumjacentes[11] rapinis et prædis afficiens, tandem capitur, et ab eodem rege David in turre castri de Marchemond arta custodia trucidatur. Continuante itaque civilia bella Sumerledo, nepos ejus, unus filiorum

---

[1] B. Huntyndon.
[2] B. *omits* sancta nepotes eorum, D. nepotes eorem, *and both add* etc.
[3] D. et fratri ejus seniori David comitatus de Huntyngton.
[4] D. in gente sua. [5] D. *inserts* nomine. [6] D. filii filiæ.
[7] *The name in* D. *is* Macbeth *throughout.* [8] D. prædando.
[9] B. Strucathrawych. [10] B. D. *omit* Scociæ. [11] B. C. D. circumadjacentes.

Malcolmi Macheth, Dovenaldus nomine, per quosdam regis Malcolmi fideles apud Withterne[1] comprehenditur, et in eadem turre de Marchmond cum patre suo incarceratur. Post cujus captionem, anno sequenti Malcolmus, pater ejus, cum rege pacificatus est, Sumerledo nequiter adhuc suam nequitiam in populo exercente.

(II.)

MORTUO autem Anglorum rege Stephano, Henricus, dux Normanniæ, filius imperatricis, in regem consecratus est, anno, videlicet, regis Scociæ Malcolmi secundo. Qui ut cum sublimatus esset in regnum, suæ sponsionis immemor et juramenti, quod prius regi David, avunculo suæ matris, sacramento[2] firmaverat, Northumbriam calumpnians et Cumbriam, cum annis vernosis[3] jam regi Scociæ obedirent, satagebat invadere; necnon comitatum Huntingdoniæ[4] in possessione propria recognovit. Inita tamen inter eos reges ad tempus pace, sed ficta, intra quam, quorum instinctu nescio, rex Malcolmus regem adiens Henricum apud Cestriam, ei hominium[5] fecit, eo videlicet modo, quo avus suus rex David fuerat homo veteris Henrici regis: sperans ob hoc suas possessiones, ut quidam autumant, possidere pacifice, dignitatibus suis tamen omnibus sibi salvis. Quo tamen in loco suos quosdam consiliarios, Anglorum, ut fertur, pecuniis illectos, execranda conflexit cupiditas: quorum mox ingenio rex seductus fallaci, sic quoque quod in eodem anno Northumbriam regi Angliæ,[6] suis præter paucis inconsultis proceribus, et Cumbriam reddidit. Cui et idem rex Angliæ comitatum Huntingdoniæ restituit. Ob quam causam totius Scociæ communitas, contra dominum suum regem, et suos consiliarios[7] in odium unanimis murmure tacito concitatur. Idem interea reges, anno sequenti apud Carleolum pro suis convenientes negotiis, sed non bene concordes, ut pluribus patuit, ab invicem discesserunt. Paucistamen postea[8] elapsis annis, videlicet, anno regni regis Scociæ VII°,[9] rex Henricus, versus Tolosam[10] copiosum movens exercitum, frustratis principalis intentionis nisibus, Lodovico Francorum rege urbem tuente, regressus[11] est, et de summa pace summa suborta est discordia; cui expeditioni interfuit cum eo, magnatum suorum invitis pluribus, rex Malcolmus, et in eorum inde reditu gladio militiæ ab eo cinctus est in civitate Turonensi.

---

[1] D. Qwhythyrne. [2] D. *inserts* fidei. [3] D. multis.
[4] D. de Huntyngton. [5] D. homagium. [6] C. Anglorum.
[7] B. D. *omit* Anglorum ut fertur—consiliarios. [8] B. D. *omit* postea.
[9] C. D. septimo. [10] B. D. *insert* venit. [11] C. ingressus.

(III.)

VIDENTES denique Scotorum proceres[1] nimiam sui regis familiaritatem cum Anglorum rege Henrico, et amicitiam, turbati sunt valde, et omnis Scocia cum illis. Timuerunt enim, ne sua familiaritas obprobrium illis pararet et contemptum, quod omni studio præcavere conantur. Miserunt utique[2] legationem post illum dicentes, ymmo intra se cogitantes dixerunt, nolumus hunc regnare super nos. Præterea reversus de[3] exercitu de Tolosa, Scociam adveniens, propter diversas causarum exigentias, autoritate regia prælatos jubet[4] et proceres apud burgum suum[5] de Perth convenire. Concitatis interim regni majoribus, sex comites, scilicet, Ferchad comes de Stratherne, et alii quinque comites, adversus regem, nec pro singulari commodo seu proditione, ymmo rei publicæ tuitione, commoti,[6] ipsum capere nisi sunt, et infra turrem ejusdem urbis obsederunt. Cassato tamen pro tunc eorum, Deo disponente, conatu, non multis postea[7] diebus evolutis, clero consulente, cum suis optimatibus ad concordiam revocatus est. Deinde ter eodem anno conflicto[8] exercitu in Galwalliam[9] contra rebelles perrexit. Tandem [ipsis] devictis, fœderatis ac subjectis, cum pace sine dampno suorum remeavit: quos postmodum ita subjectos compulit, ut eorum regulus, qui Fergusius dicebatur, armis declinans, Vithredum[10] filium suum heredem obsidem regi dimiserit, et apud Sanctam Crucem[11] de Edinburgh habitum canonicalem susceperit.[12] Interim rex,[13] subsidio suorum et consilio, suas sorores, Margaretam scilicet, Conano duci Britanniæ, atque Florencio comiti Hollandiæ Adam tradidit matrimonio copulatas. Reformata est pax inter reges Francorum et Anglorum, et Henricus, filius Henrici regis Anglorum, nondum sexennis,[14] filiam regis Franciæ Lodovici nondum biennem[15] duxit in uxorem.

(IV.)

EO tempore rebellem Moraviensium gentem, cujus dudum dominus, scilicet, comes Angusius,[16] a Scotis peremptus est, a sua perfidia seu comprovinciali depopulatione nulla prece, nec precio, fœdere nec juramento, desistere volentem, a nativo solo,

---

[1] C. principes.
[2] B. quod.
[3] D. ab.
[4] C. ubique.
[5] D. *omits* suum.
[6] C. convocati.
[7] B. C. D. postmodum.
[8] C. conflato. D. congregato.
[9] D. Galwidiam.
[10] B. Wthredum. D. Huthredum.
[11] D. in monasterio Sanctæ Crucis.
[12] D. suscepit.
[13] B. *omits* rex.
[14] D. sex annos habens.
[15] D. duos annos habens.
[16] C. Angusiæ.

rex, grandi collecto exercitu, velut quondam Nabugodonosor, rex Babilonis, Judæos, ita per ceteras, tam extramontanas Scociæ, quam cismontanas, regiones, eam totam segregando, transtulit, ut nec unus quidem illius terræ nativus permaneret ibidem, populum in ea peculiarem et pacificum collocando. Sumerledus itaque, rex Ergadiæ, de quo superius dictum est, jam per annos duodecim contra regem Malcolmum, dominum suum, impie repugnans, cum copioso exercitu, et maxima classe,[1] de Hibernia et aliis diversis locis[2] contracto, apud Reinfrieu prædaturus applicuit, sed tandem ultione divina ille cum filio suo Gellicolano et innumerabile proditorum[3] multitudine[4] a paucis provincialibus[5] ibidem est occisus. Idem itaque rex Malcolmus, cum ad juveniles pubescens annos attigisset, quamvis a suis regni consulibus omnique populo imprecationibus multimodis exoratus, et, quantum ex regiæ dignitatis reverentia permittitur, admonitus, nubere renuit, suam advovens Deo castitatem, in pura virginitatis toto tempore pudicitia permanebat. Qui licet sæpe, regiæ dignitatis auctoritate, transgredi potuit, nunquam tamen transgressus est. Nulli molestus sed benevolus, omnibus placens, nulli displicens, et Deo valde devotus fuit. Nam tota mentis intentione, totoque cordis intimi desiderio, cum Christo regnare perenniter affectabat. Verumtamen multas ex suis pertulit regnicolis exprobationes et obprobria, juxta verbum illud Salomonicum[6]: Fili, accedens ad servitutem Dei sta [in] justitia et timore, et præpara animam tuam ad temptationem." Equidem in cœlestibus suum animum, amoris divini fervore concepto,[7] locaverat, quod, terrena quæque despiciens, curam pene regni sui simul et regimen prætermisit. Quamobrem ab omni plebe tanto habitus est in odio, quod Willelmus, frater ejus major,[8] qui semper Anglis molestus, et, ex quo suum abstulerant patrimonium, comitatum scilicet, Northumbrorum, inimicus fuerat continuus, totius regni custos ab eis, invito rege, constitutus est, fratre suo minori,[9] comite David, comite[10] de Huntingdoune, in Angliæ partibus existente.[11] *Tu autem Domine.*

---

[1] B. D. *omit* classe. [2] B. D. *omit* locis. [3] D. populorum.
[4] C. *omits* ille cum filio——multitudine. [5] B. C. D. comprovincialibus.
[6] D. verbum Salomonis. [7] D. amore divino accepto.
[8] D. et omnium fratrum junior. [9] D. seniori digniorique.
[10] D. *omits* comite.
[11] D. in partibus transmarinis cum grandi exercitu contra inimicos Christi versus Sarassenos pugnante, ut historia de ipso compilata ad longum oppulenter approbat.

(V.)

ANNO quoque Domini MCLXV et regni regis Malcolmi XIII, in fine mensis Augusti, duæ visæ sunt cometæ, una ad austrum, altera ad aquilonem, quæ, secundum quosdam, regis mortem præfigurabant. Cometa est stella, non omni tempore, sed maxime contra obitum regis, [aut] contra[1] excidium apparens regionis. Cum ea cum[2] crinito diademate fulgens apparuerit, regale nunciat letum. Si autem ferens comas, et rutilans sparserit illas,[3] patriæ præfigurat excidium. Et quandoque significat tempestates vel bella, ut ibi:

Est quædam stella, dum sit ventura procella,
Signat vel bella, dum nascitur illa, novella,
Quem si forte petes, est nomine dicta Boëtes.

Præventus enim a Deo rex Macolmus in benedictionibus dulcedinis, ut a tenore superni amoris fervorem concuperet, in tota vita sua candore pudicitiæ, titulo humilitatis et innocentiæ, puritate conscientiæ, morum sanctitate pariter et gravitate, ita excellebat, ut, inter seculares, quibus solo habitu congruebat, monachus, et inter homines, quibus imperabat, terrenus quidem angelus videbatur. Monasterium de Cupro ad laudem Dei fundavit. Cum autem in regno duodecim annos, septem menses fecisset et tres dies, v° idus Decembris, feria v^a^, Christo vocante, hominem exuens angelis sociandus, regnum non perdidit sed mutavit. Hominem angelicæ sanctitatis inter homines, et tanquam terrenum quendam angelum, quo dignus non erat mundus, in suo juventutis lilio florentem ætatis anno XXVI, cœlestes angeli rapuerunt e mundo.

(VI.)

VISIO cujusdam Deo devoti clerici,[4] dudum regi familiaris, de gloria sanctæ memoriæ regis ejusdem Malcolmi; cui videlicet clerico, ad ejus sepulchrum devote excubanti, dum inter psallendum obreperet somno, visus est rex vestibus candidissimis amictus eidem assistere, læto vultu sed tacito, non mœstus, et tamen metrice, usque medium cujuslibet versus, sciscitanti illi nonnulla de statu suo, ad singula interrogata consequenter in hunc sensum, etiam a medio versus usque ad finem metrice respondit.

---

[1] D. *omits* contra.
[2] D. *omits* cum.
[3] D. rutilas sparserit illius.
[4] B. D. *omit* clerici.

[*Interrogatio clerici metrice.*]		[*Spiritus regis respondet.*]
Clericus.	Rex olim quid agis? Cur tenet yma caro? Torqueris nec ve?[1] Quæ tibi pœna fuit? Quis tibi, care, locus? Cur candet vestis?	*Spiritus regis.*	Servus quondam modo regno. Spiritus alta petit. Non torqueor, ymmo quiesco. Sors gravis ante necem. Paradisus nescia pœna.[2] Virgo necem subii.
Clericus.	Cur sic, care, taces? Æger eras quondam! Cur te perdidimus? Quid tibi displicuit? Quando reverteris? Scocia te planget? Quid fuga, quidve times? Quidque tuis mandas?	*Spiritus regis.*	Pro me loquitur mea vita. Jam bene convalui. Ut sancti me reperirent. Tantus in orbe dolus. Demum cum judice summo. Non modo, sed noviter. Ne pristina secula revisam. Perpetuo valeant.

OBDORMIVIT in Domino piissimus iste rex Malcolmus apud Jedworth, et ejus summo cum honore corpus ab omnibus honestis fere regni personis advectus est apud Dunfermlyn, regum Scociæ locum sepulturis insignem, ubi magnus Malcolmus, et sua conjunx beata Margareta, suus proavus et[3] proavia, cum eorum sancta sobole, tumulantur; et in medio pavimenti a dextris[4] avi sui regis David ante majus altare humatum[5] requiescit.

Explicit liber quintus. Incipit VI^{tus}.[6]

(VII.)

[De coronatione regis Willelmi.]

PORRO, post Malcolmi regis obitum, convenerunt apud Sconam prælati Scociæ, cunctique proceres, ejusdem germani Willelmi mandante præcepto, tunc regni custodes, quem ibidem unanimes in regem erigunt.[7] Igitur in vigilia natalis Domini, die videlicet XV post regis mortem, idem Willelmus, amicus Dei, leo justiciæ, princeps pacis, a Ricardo episcopo Sancti Andreæ, et aliis episcopis[8] coadjuvantibus, in regem benedicitur, atque regali cathedra sublimatur. In autumpno quoque, regis mortem præcedenti, rex Henricus magnum in Gwalliam sibi rebellem exercitum duxit, nihil proficiens, ubi filios regis Ricardi,[9] obsides sibi prius oblatos, exoculavit, filias-

[1] D. vel ne. [2] D. pœnæ. [3] D. *omits* proavus et.
[4] C. *omits* a dextris. [5] B. D. *omit* humatum. [6] *Not in* D.
[7] D. ejusdem qui Willelmum juniorem fratrem dicti regis Malcolmi unanimiter in regem erigunt, fratre suo David seniori comite de Huntyngton adhuc in partibus transmarinis agente. [8] C. officio. [9] B. D. *omit* Ricardi.

que naribus mutilavit et auribus. Cujus patriæ dudum, ut putabatur, octo jam annis elapsis dominium optinuit, quia, cum multa suorum cæde hominum, et regis et baronum obsides tunc suscepit. Inde vero reversus, ibidem ac undequaque sibi bella prominere severa conspiciens, securam sibi Scotorum et firmam afficere gentem excogitans;[1] ideoque suis marchiarum mandat custodibus, pacem potius a Scotis quam bellum prudenter allicere, atque de pacis eos concordia pertemptare. Ea denique tempestate Matheus, conjunx Boloniæ filiæ regis Stephani, comes,[2] navigium undique colligens, sexcentas, ut fama fuit, naves præparabat, ut eas Flandrensibus armatas anno futuro Angliam invasurus induceret: unde magnus per Angliam motus factus est, et amicorum ubique procuratio diligens perquisita.[3] *Tu autem Domine.*

(VIII.)

HIIS etenim temporibus etiam a tempore quo redita fuerat Henrico regi Northumbria, pax inter regna nec firma vigebat, ymmo quædam fragilis treuga, sæpius rupta, sæpiusque reconciliata, per quam attigentes [ad invicem], regnorum fines misere premebantur. Quapropter hiis et aliis ex causis, [per] utriusque regni deputatos contractum fuit, et uniuscujusque regis ac omnium munimine procerum firmatum, quod, pro receptione[4] Northumbriæ, sempiternæque pacis indissolubili nexu firmando, rex Scociæ Willelmus [regem adiret] Henricum, suum consanguineum, tunc apud Windisor ejus ibidem aditum expectantem. Quod et factum est. Adveniens igitur illuc, magno susceptus est applausu. Sed dum[5] statim de suis reges colloquium agerent negotiis, de transmarinis partibus adversi subito rumores Henrici regis auribus intonant. Quorum comperta serie, prætermissis negotiis omnibus, ingenti stipatus exercitu transfretavit. Rex vero Scociæ Willelmus non suorum, qui secum aderant ibidem, nobilium, nec ullius[6] præpediri potuit quovis[7] ingenio, quin invitis omnibus, ut bellatorum cerneret congressus fortium, cum eo profectus est: sed et in illis partibus præclaris militiæ titulis illustratus, universus spem probitatis egregiæ dedit.[8] Sicque, corroborata prius treuga, regnum cum honore rediit ad proprium, componendo tamen pacis fœdere præfixum ad opportunæ vacationis tempus prolongato. Deinde bellum[9]

---

[1] D. afficere excogitavit.
[2] C. conjunx filiæ regis Stephani Boloniæ comes. D. Boloniæ comes conjunx filiæ regis Stephani.
[3] D. conquesita.
[4] C. recuperatione.
[5] C. *omits* dum.
[6] D. nullius.
[7] B. D. *omit* quovis.
[8] D. *omits* dedit.
[9] B. D. *omit* bellum.

inter reges Francorum Anglorumque, propter Tolosam civitatem, et varias hinc inde causas, iteratum est. Adeo quod, præter alia multa mala, comitatus Angensis et pagus Vilcasinus rapinis et incendiis maxime vastati sunt, rege Francorum in Vilcasino quatriduo cum exercitu demorante. Inter quos tamen anno secundo post hæc reformata est pax, utroque rege multa passo discrimina. In cujus pacis obsidatum,[1] data est Ricardo, filio regis Angliæ, altera filia regis Francorum ex filia regis Hispanorum. Suscepit, autem idem Ricardus a rege Francorum ducatum Aquitanorum[2] faciens ei hominium[3] et fidelitatem [liianciæ,[4]] jurans super honore ducatus. Henricus item, primogenitus regis Angliæ, suscepit a rege Francorum dominium Britanniæ, cum pago Andegavensi et Cenomannico, de hiis faciens hominium,[5] cum pro ducatu Normanniæ jam fecisset. *Tu autem.*

(IX.)

ANNO sequente, peractis in transmarinis partibus peragendis,[6] idem rex de Normannia rediit, in quo reditu multi naufragio perierunt, ipse[7] vix evasit. Rex vero Willelmus eodem, quo prius, negotio, pro componendæ videlicet concordia pacis, in vigilia Paschæ, per eorum assignatos die constituto, venit ad eum apud Windisor, a quo satis honorifice susceptus est. Inito quoque post festum consilio, cum ventum fuisset ad colloquium,[8] Northumbriam eisdem conditionibus, quibus rex Angliæ tractatu præhabito sibi quodammodo [promiserat], restitui petiit. Sed quod, ut præmittitur,[9] ingruentibus bellis territus concesserat, hiis sopitis et pacificatis, tutius[10] effectus reddere denegavit. Quapropter infectis rex Willelmus cunctis negotiis, impacatus abcessit, et ad propria dietis festinanter continuatis Scociam incolumis advenit. Eodem anno rex idem, scilicet, ab incarnatione dominica MCLXX, filium suum Henricum, [ætatis] annorum XX coronari, et in regem apud Westmonasterium consecrari, fecit, omisso Salomonis consilio, dicentis: "Ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli, ne forte impleantur extranei viribus tuis, et gemmas in novissimis."[11] Cujus occasione coronationis multi postea vitam præsentem amiserunt. Interjectis deinde tribus annis, execrabilis est inter eos orta dissensio. Nam cum idem Henricus rex novus regio fuisset dyademate insignitus sui patris, a regali sublimitate jam sponte

---

[1] D. recordationem.
[2] D. Aquitaniæ.
[3] D. homagium.
[4] A. *left blank in MS.* C. liianciæ. B. D. *omit.*
[5] D. homagium.
[6] C. peragendum.
[7] B. D. *insert* vero rex.
[8] C. *inserts* ipse.
[9] B. D. prædicitur.
[10] B. C. D. tutior.
[11] B. D. *omit* et annos tuos——novissimis, *and add* etc.

depositi, regni regimen et dominium super se indigne ferens, cum ille solus, ut a quibusdam dicebatur, regnare deberet, ex jure quasi filio [1] coronato regnum expirasset paternum, hiis et aliis de causis indignans contra patrem intumuit. Sed et comitantibus eum duobus fratribus suis, Gaufrido et Ricardo, pariter Lodovico Galliarum [2] regi socero suo, patri tædium moliturus, adiit. Et ejus mox consilio malum patri, quasi alter Absolon, undique [3] moliens, regem Scotorum Willelmum, et Philippum comitem Flandrensem, ac alios multos potentes, tam de hiis quam de partibus transmarinis, vanissimis solicitat pollicitationibus, quod, a patre ad filium paulatim deficientes, ad motus bellicos se modis omnibus præpararent. Secuti sunt eos viri tam Angli [4] quam Normanni [5] nobiles, dexterasque jungunt, dimicandum.[6]

(x.)

HENRICUS, ut supra, rex junior, Francorum[7] consilio fretus, et fultus auxilio, Philippo comite Flandrensi [8] sibi fœderato et associato, in Normanniam contra patrem exercitum duxit, et castrum, quod dicitur Albemare, ac ipsum comitem Albemarensem, comitemque Symonem, quem in auxilium sibi rex senior Henricus miserat, cepit, et incarceratos tenuit, at oppida alia quamplurima [9] expugnavit. In quo exercitu Matheus, comes Boloniæ, accepto letali vulnere, interiit. Rex etiam [10] Willelmus, illius novi regis promissis, Northumbriam sibi cum Cumbria pollicentis, fidem adhibens, exercitu pugnandi collecto, castrum Werk aliquamdiu obsidens, nihil profecit. Inde profectus Northumbriam per montanos Scotos, quos brutos vocant, et Galwalenses, qui nec locis nec personis parcere norunt, sed bestiali more sæviendo devastans, et terra cis Humbri flumen [11] in parte depopulata, sed et [in] pleris locis hominum strage facta, versus Carleolum iter[12] recurvans, totis civitatem nisibus oppugnavit.[13] Contigit autem, ut eo tempore Robertus comes Leicestriæ, cum sua conjuge [etiam loricata],[14] adhibitis sibi quamplurimis militibus, et non minima multitudine peditum Flandrensium, ab Henrico rege juniore in Angliam mitteretur. Qui cum exercitu Anglorum, in occursum ejus properante, congressum faciens, non paucis ejus peditum occisis, ceterisque

---

[1] B. D. *omit* filio. [2] D. Francorum. [3] C. videlicet.
[4] D. Angliæ. [5] D. Normanniæ.
[6] B. dimicandas. C. dimicaturis fideliter adhæserunt. D. dexteria jungunt dimicandas. [7] D. *inserts* rege. [8] C. Flandriæ usus. [9] B. D. plurima.
[10] C. *inserts* Scotorum. [11] D. et omnis terra intra flumine Humbriæ.
[12] B. D. *omit* iter. [13] D. expugnavit. [14] A. *left blank in MS.*

fugatis, XVII kalendas Novembris capitur, et apud Porcestriam vinculis mancipatur. Quod dum[1] rex Scotiæ, ad obsidionem fixus, audiret, obsidione soluta regnum ad proprium reduxit suas turmas. [Visum est] in principio hujus anni permaximi ruboris signum, mirabili splendore coruscans in cœlo puro, et ab omni nubium obumbratione vacante, ita ut videntes obstupescerent, quod a quibusdam effusionem sanguinis æstimabatur præfigurasse.[2]

(XI.)

[De captione reges Willelmi.]

ANNO[3] deinde secundo,[4] hoc est, Domini MCLXIIII,[5] rex Willelmus exercitum in Angliam ducens, et Appilbiam obsidens cepit, et Waynilandiam. Northumbri quousque[6] ad octavum[7] Penticostes pacem[8] nummis impetrant, et sic, expeditione prospere facta, rediit sine damno. Reversus interim in Scotiam ab Appilbi, non quievit, sed, exercitu recollecto[9] et in Angliam ducto, cepit Burgum sub[10] Mora: Sicque vastata Cumbria, cum per Northumbriam, eam depopulando et deprædando,[11] rediens, coram Alnewik veniret, et ibidem, paucis militibus secum retentis, excubaret, omni exercitu suo in deprædationem[12] patriæ disperso, ecce ab hostibus, Scotos fore simulantibus, subito et inopinate supervenientibus, capitur, et, fere suis omnibus ignorantibus, abducitur. Nec fit absque divini nutu consilii, suæ feritati clementer consulentis, et provide dispensantis, ut et ipse a tantorum eriperetur perpetratione malorum: et dato, secundum quod præcinebat Merlinus, maxillis ejus freno, paci regna restituerentur[13] Britannica; Et non ut[14] tantum illius sedaretur inquietudo, sed et Galliarum omniumque transmarinarum partium pax reformaretur. Igitur III°[15] idus Julii captus, ymmo, divina disponente clementia, ab effusione Christiani sanguinis raptus, ad regem Anglorum,[16] seniorem Henricum, Matildis filium, ducebatur,[17] qui mandavit eum[18] statim transponi in Normanniam, et in turri de Falesio custodiri. Cognitis hiis, David, frater regis Willelmi, Leicestriam, de qua[19] pugnavit, velociter relinquens, sese quamcitius[20] potuit in Scociam trans-

---

[1] C. cum.
[2] B. D. *omit* visum est——præfigurasse.
[3] D. *inserts* sequenti.
[4] B. sequenti.
[5] D. MCLXXIIII.
[6] B. C. D. quoque usque.
[7] D. *inserts* diem.
[8] D. *omits* pacem.
[9] B. D. collecto.
[10] D. sine.
[11] B. *inserts* et. D. *omits* deprædando.
[12] D. prædationem.
[13] B. D. constituerentur.
[14] D. omnino.
[15] C. D. tertio.
[16] D. *omits* Anglorum.
[17] D. ducitur.
[18] D. *omits* eum.
[19] D. quam.
[20] C. quamtocius.

tulit. Sed et eo tempore Scoti cum Galwalensibus, rege suo capto, Francos[1] affines et Anglos[2] impie et immisericorditer, mutua cæde facta, crebris invasionibus occiderunt; persecutio quoque tunc Anglorum miserrima maximaque, tam in Scocia quam Galwallia, facta est,[3] ita quod nullius generis parceretur sexui, quin pleris in locis, ac ubicunque percipi[4] poterant, omni spreta redemptione, crudeliter interirent. *Tu autem.*

(XII.)

ROTOMAGUS[5] interea a rege juniore Henrico Henrici filio, et rege Galliarum Lodovico, comiteque Flandriæ Philippo, obsidetur. Quod cum comperisset rex Henricus senior, jam universo Anglorum regno ad votum pacato, atque sub ejus ditione denuo firmissimæ pacis fœdere roborato, ad mare properat et[6] manu forti, suis subventurus non distulit transfretare: et quo suorum tutiori[7] fulciretur obsequio, inimicisque suis major formidinis incuteretur confusio, regem Scociæ de turri de Falesio extrahens secum duxit, Cadoniaque custodiæ deputatum inclusit. Rege vero Scotorum, ut supradictum est, in manus hostium tradito, senioris regis omnes hostes,[8] hii etiam qui fuerant intentores[9] præcipui discordiæ, territi et humiliati de pace tractare cœperunt, atque, bonorum virorum instantia, pater cum filio concordatus est, tam in transmarinis quam cismarinis partibus pace reintegrata et integre reformata: omnesque captivos, præter regem Scotorum, interventu regis Franciæ, idem rex Henricus pater absolute relaxavit, et relaxatis honores et bona restituit. Ecce quomodo amabant eum. Nunquid cum propheta canere possit, "omnes amici mei dereliquerunt me," amicitiam utique veram sui simulantes confœderati, futurorum participes eventuum bellorum, videlicet, indissolubiles et pacis se fieri consortes? Ita quod bellum unius et pax alterius consisteret, et omnium incongrua quamvis intentione promiserant, et licet[10] firmissimo fuerant astricti fœdere, consonus tamen suæ rumor captivitatis, illorum corda dejecit omnium amicorum. Omnes quoque Philistæi, occiso Golia, confugerunt. Sed et hæc merito passus est, impio filio,[11] contra patrem bellum injustum colore non zelo justiciæ prosequenti, subsidium præbens. Justissimam belli dereliquit causam, cum sibi de jure notorio

---

1 D. Francorum. 2 D. Anglorum.
3 B. D. *omit* crebris——facta est. 4 B. *omits* percepi. 5 D. Rothomago.
6 B. D. *omit* ejus ditione——properat et. 7 C. fortiori.
8 D. *omits* Rege vero——hostes. 9 C. D. incentores.
10 B. D. *omit* licet. 11 D. consilio.

totius[1] Angliæ principatus cum corona debeatur. Equidem si causa propria, suos caute debilitans hostes, id egerat, adnexum callide suum illusit[2] consortem, injuste justum gerendo bellum. Quia non solum facto vel causa, sed ex intentione sæpius[3] injusta, belliger injuste justum[4] prosequendo bellum vinci contigit vel occidi.

(XIII.)

AUGUSTO Cæsari dissimiles Octaviano sunt principes, qui faciliter excitantur ad prœlia: de quo felici belligero refert Eutropius, quod adeo turbas, bella, simultates execratus est, ut, nisi justis de causis, nunquam genti cuiquam bellum indixerit, jactantisque esse ingenii et levissimi dicebat, ardore triumphandi, et ob lauream coronam, id est, folia infructuosa, in discrimen, per incertos eventus certaminum, securitatem civium præcipitare. Neque principi bono quicquam minus, quam temeritatem congruere. Satis celeriter fieri quicquid commode generetur armaque, nisi majoris emolumenti spe, nequaquam esse movenda. Recompendio tenui jactura gravi potita victoria similis sit hamo aureo piscantibus, cujus abrupti amissique detrimentum nullo capturæ lucro pensari potest. Hæc Eutropius.[5] Præterea vero relaxatis, ut prius, ceteris magnatibus, Ricardus Sancti Andreæ et Ricardus Dunkeldensis episcopi, plerique prælatorum, comitum et baronum regni Scociæ,[6] ad regem Henricum in Normannia pro sui regis deliberatione mare transierunt. Qui circa beatæ virginis purificationem post suam captionem liberatus, et ad propria redire permissus, regni sui[7] reformatur regimini, traditis castellis suis Roxburgo, Berwico et Castro Puellarum[8] custodibus sub ditione regis Anglorum[9] eis deputatis, et datis ipsi Willelmo regi Scotorum regis Angliæ[10] obsidibus de pace conservanda, et conventione inter eos[11] facta inconcusse[12] duratura. Deinde, XVIII°[13] kalendas Septembris, omnes episcopi et prælati Scociæ, ad edictum domini sui regis, apud Eboracum convenientes, sub obligatione sacramenti fideique sponsione Henrico regi Angliæ districti[14] sunt. Cui et omnes ejusdem regni comites et barones, rege domino suo, prout tunc[15] opportuit, jubente, hominii jure subduntur et fidelitatis tenore obligantur.

---

1 B. citius.
2 D. illusum.
3 B. *omits* sæpius.
4 C. injustum. B. D. justitiæ.
5 D. *omits* Augusto——Hæc Eutropius.
6 B. Scotorum.
7 B. D. *omit* sui.
8 B. *inserts* Styrlyn.
9 D. Angliæ.
10 D. *omits* eis deputatis——Angliæ.
11 B. D. ipsos.
12 B. *omits* inconcusse.
13 C. decimo octavo.
14 B. C. D. astricti.
15 B. D. *omit* tunc.

(XIV.)

DUM hæc utique agerentur, Galwalenses proditorie, duce Gilberto, filio Fergusii, statim[1] post sui captivitatem regis conjuratione facta, se a regno Scociæ eodem anno dividentes, contiguas sibi terras inquietaverunt. Ochtredus itaque, filius Fergusii, quia verus extiterat Scotus, nec flecti potuit, x kalendas Octobris a fratre suo Gilberto captus est, et vinculis traditur,[2] et tandem, lingua præcisa oculisque evulsis, crudeliter interemptus est. Quo rex solutus [comperto adversus eos[3]] exercitum duxit in Galwalliam, cui occurrentes, mediantibus episcopis et comitibus Scociæ et intervenientibus, pacta pecunia et datis obsidibus, consiliati[4] sunt. Ex hinc post hyemem rex Angliæ generale tenuit consilium apud Northamtoune IIII kalendas Februarii: cui interfuit rex Scociæ, et omnes episcopi et prælati regni Scotorum,[5] ad utriusque regis edictum, ibidem convenerant. Quibus hinc sub interminatione exilii præcipitur, illinc suasione perversa sub prætextu consilii innuitur, metropolitano subici episcopo. Quod vero periculum imminens totis nisibus declinantes, ab eis unanimiter, sub[6] tamen induciarum remedio, præstantiori consilio refutatum est. Quorum subinde industria ecclesiæ suæ[7] pristina dignitas[8] auctoritate apostolica confirmatur, et libertas ab Alexandro papa privilegiorum munimine roboratur. Vinianus quoque, sancti Stephani in Celio Monte presbyter cardinalis, legatus, et magnæ auctoritatis munimine fultus, ante prædictum consilium[9] venit in Scocia, conculcans et comminuens obvia[10] quæque, expeditus capere nec impeditus rapere, et inde in Hyberniam legationem functurus transmeavit, atque,[11] celebrato ibidem consilio, in regnum revenit Scotorum,[12] et apud monasterium Sanctæ Crucis de Castello[13] Puellarum sub auctoritate apostolica plurima renovans antiquorum decreta, et nova quædam statuens præcepta, consilium ibidem[14] kalendas Augusti solemne celebravit.

(XV.)

SIQUIDEM[15] in eodem consilio apud Northamtoniam præfato,[16] præsentibus Ricardo Cantuariensi et Rogero Eboracensi archiepiscopis, cum utriusque regni clero, quidam clericus Scotus,

---

[1] B. C. *insert here* eodem anno. B. *omits* statim. D. *inserts* statim eodem anno *after* regis.
[2] B. D. traditus.
[3] A. *left blank in MS.*
[4] B. C. D. reconsiliati.
[5] D. Scociæ.
[6] D. *omits* sub.
[7] C. Scoticanæ.
[8] D. dignitatis.
[9] D. *omits* consilium.
[10] D. omnia.
[11] B. *omits* atque.
[12] B. in Scocia. D. Scociæ.
[13] D. juxta Castellum.
[14] D. *omits* ibidem.
[15] C. D. Equidem.
[16] D. celebrato.

Gilbertus nomine, cum illorum Scoticanæ subjectionis ecclesiæ conatum perceperat, furia pene prolapsus, ignitum velut ferrum excandens, suis invitis omnibus prælatis et clericis, sed ab archiepiscopis, quicquid proferre voluit,[1] monitus, hæc verba,[2] seu talia cum impetu exaltavit: "Verum, inquit, o gens Anglica, nobilis fuisses, ymmo ceterarum ferme regionum nobilior gentibus; sed[3] nec tuæ nobilitatis potentiam, tuumque fortitudinis metuendæ robur, tyrannidis in audaciam, nec tuam liberalis scientiæ prudentiam versutas[4] sophisticatam[5] in glosulas[6] callide transumtares.[7] Non enim juste, veluti ratione ducta, tuas præsumis actus disponere, sed et multitudinis tuæ militum elata copiis, et divitiarum rerumque omnium confisa deliciis, adjacentes quasque provincias, et gentes, non multitudine, dico, seu potentia, sed et genere te nobiliores, et temporis antiquitate digniores, perversa quadam libidine, aviditate dominandi, tuæ contendis[8] ditioni subdere, quibus, potius, pristina si scripta[9] consideres, humilis[10] obedire debueras, seu, totius saltem rancoris extincta fomite, fraterna de cetero caritate servata perenniter conregnare. Et nunc quoque, super omnem, quam exercueras, superbiendo nequitiam, nullius juris ratione, sed potentiæ præambula vi, matrem tuam, ecclesiam, videlicet, Scoticam[11] catholicam, ab initio liberam, opprimere niteris, quæ te, deserta gentilitatis errantem per invia, munimento fidei[12] imponens, veritatis et vitæ viam, Christum æternæ quietis hospitem, adduxit, reges tuos et principes cum populis sacri baptismatis unda lavit, Dei præcepta docuit, et instruxit, multos etiam[13] nobilium tuorum et mediocrum, operam lectioni dare gaudentes, libentissime suscipiens, victum eis quotidianum sine pretio, libros quoque ad legendum, et magisterium gratuitum præbere curabat. Antistites tuos similiter et sacerdotes sacravit, constituit et ordinavit; per spatium insuper annorum triginta vel amplius ex boreali parte Temesis fluvii primatum tenuit, et pontificalis apicem dignitatis, teste Beda. Qualem obsecro retributionem tanta beneficia largienti retribuis? Servitutem nunquid, seu talem, veluti Judæa[14] Christo, pro bono malum? Equidem non aliud spero, quin, tuum velle si facta sequantur, quam omni venerationis cultu tractare te decet, in ultimam deduceres et miseram servitutem."[15] Et hiis dictis, Anglorum quidam ipsum, ex eo quod intrepide pro sua patria, nulli blandiens, animi motum

---

[1] B. voluerit. D. voluerat.
[2] B. D. *omit* verba.
[3] B. D. si.
[4] D. prudentia versutam.
[5] C. sophisticandam.
[6] D. clausulis.
[7] C. transumptores.
[8] D. extendis.
[9] D. *omits* scripta.
[10] D. humiliter.
[11] D. Scoticanam.
[12] D. invento fidei sacramento.
[13] B. D. *omit* etiam.
[14] D. Judæi.
[15] D. miseriam et servitutem.

eructaret, quem etiam audientium non terruit austeritas, multum laudabant: alii quidem, quia suæ voluntatis contrarium protulit, fumosum Scotum, et impetuosum, naturaliter reputabant. Archiepiscopus autem Eboracensis Rogerus consilio finem imposuit, et surgens risibili vultu caput Gilberti manu concussit, astantibus dicens: "ex propria pharetra non exiit ista sagitta."

(XVI.)

ANNO deinde[1] Domini[2] MCLXXIX, Willelmus rex Scociæ, cum fratre suo comite David, et exercitu magno, perrexit in Ross contra Macwillelmum, sed vero nomine Donaldum Bane, [ibique duo castella firmavit, scilicet, Dunschath et Ederdone, quibus firmatis, ad australes regni sui[3] plagas remeavit. Sed transactis deinde septem annis eo solitam continuante nequitiam, rex cum exercitu copioso et manu pervalida, profectus est in Moraviam adversus eundem inimicum suum Donaldum Bane: qui] se regio ortum semine, ac filium se fore Willelmi, filii[4] Duncani bastardi, qui fuit filius magni Malcolmi regis Scociæ, dicti[5] Canmor. Is proditione nonnullorum fretus perfidorum, primum quidem totam Ross importunitate tirannidis suæ a rege suo extorserat, ac deinde totam Moraviam, non parvo tempore detinens, maximam partem regni cædibus et incendiis occupaverat, ad illud totum aspirando. Cumque rex cum ejus[6] exercitu ad oppidum de Invernis moram faceret, et Donaldum Bane et suos adhærentes quotidianis prædis inquietasset, et rapinis; contigit autem, ut[7] una dierum, cum homines suos more solito numero duo millia[8] per saltus et pagas[9] ad prædandum et explorandum emiserat, ecce subito et inopinate super Macwillelmum cum suis copiis in mora, quæ dicitur Macgarvy, prope Moraviam delitescentem offenderunt. Quos de exercitu regis respectu suorum ut vidit paucos, repente congressum faciens, in eos irruit, cui toto conamine viriliter resistentes,[10] intrepidi ipsum cum quingentis suorum, opitulante Deo, ceteris fugatis, dignum sibi pro meritis præmium dantes occiderunt II[11] kalendas Augusti, feria VI[a].[12] Cujus caput regi ad totius spectaculum exercitus detulerunt.

(XVII.)

OMNI autem tempore, ex quo Scotorum rex captus fuerat usquequo pristinæ libertatis optentæ tempus,[13] in australi plaga

---

[1] C. *omits* deinde. [2] D. *omits* Domini. [3] B. D. *omit* sui.
[4] B. *omits* filii. [5] D. Duncani. [6] B. D. *omit* ejus.
[7] B. D. *omit* ut. [8] D. duorum millium. [9] D. peragus.
[10] B. *omits* resistentes. [11] D. pridie. [12] D. quinta.
[13] D. optento tempore.

regni simul et boreali regnicoli divisim cæde maligna bellis civilibus mutuo fruebantur. Sed et eo tempore, bellorum civilium amator simul et executor, dominus Galwalliæ, Gilbertus filius Fergusii, qui fratrem suum Ochtredum, mutilatum lingua et exoculatum, nequiter occidit, anno Domini MCLXXXV mortuus est. Quod nutu[1] divino constat fore factum, qui pauperum clamores et egenorum continuos clementer exaudit, et eos de manibus libenter eripit fortiorum. Quo defuncto, Rotholandus, filius Ochtredi, regio fultus auxilio, congregato exercitu suo, IIII nonas Julii, feria v[a], bellum commisit[2] cum Gilpatricio, et Henrico Kenede, et Samuele, et aliis quamplurimis Galwalensibus, qui totius hostilitatis et guerræ tempore Gilberti incentores et causa totalis extiterant. In quo conflictu prædicti[3] nequitiæ fautores, cum suis complicibus, et aliis numero non paucis, Domino sibi[4] digna pro meritis retribuente, gladio vindictæ perierunt. Idemque Rotholandus eodem anno quemdam Gillicolin, tyrannum et latrocinii principem, ex mandato regis insecutus, adversus aciem II kalendas Octobris eum instruxit; qui Gillicolin toti Laudoniæ infestus, prædas crebras agendo, et latrocinia exercendo, nonnullos nobiles vita et facultatibus privaverat, ac tandem Galwalliam hostiliter ingressus, terras Gilberti, hoc tamen non immerito, et illarum partem Galwalliæ dominium[5] sibi tyrannice usurpabat. Sed inito conflictu, ignominiosum simul et tyrannidis suæ finem sortitus, cum pluribus suorum deperiit. In quo conflictu frater Rotholandi cum paucis parti suæ faventibus cecidit interfectus.

(XVIII.)

HENRICUS, rex Angliæ, graviter exasperatus erga Rotholandum, pro morte proditorum Galwalensium, quos anno præcedenti se suaque jura tuendo belli lege prostraverat, atque, ad suggestionem malivolorum quorundam, eum habens exosum, coadunato contra eum undequaque per Angliam exercitu, Karlele[6] usque progressus est, ubi Rotholandus, jussu et consilio, domini sui regis Scociæ, ad eum veniens, honorifice cum ipso[7] concordatus est. Deinde rex Willelmus eidem, propter suam fidelitatem, et maxima beneficia sibi regnoque sæpius illata, totam terram Galwalliæ dedit, terram scilicet Gilberti, cum terra, quam pridem hereditario jure possidebat. Pacem etiam[8] et concordiam inter Rotholandum filiumque Gilberti composuit.

---

[1] B. metu. [2] B. commiserat. [3] D. In conflictu prædicto totius.
[4] D. Christo. [5] D. *omits* hostiliter ingressus——dominium.
[6] D. Karleolum. [7] D. eo. [8] D. *omits* etiam.

Eidem itaque filio Gilberti, terris[1] sui patris renuncianti, quieteque Rotholando pro perpetuo gaudendam annuenti, rex totam[2] Karryk concessit, cunctis temporibus possessuram. Anno præfato, scilicet, Domini MCLXXXVI sol ignei coloris apparuit XI kalendas Maii circa horam diei primam, et in tantum rubeus, ut tota terræ superficies ab eo irradiata aspicientibus cruore perfusa videretur. Quod particularem ipsius eclipsim esse nonnulli affirmabant. Præcesserat quidem eodem mense, VIII° idus Aprilis, ut plures perspexerant, eclipsis lunæ totalis circa crepusculum noctis. Quæ utraque signa eisdem modis eisdemque temporibus et horarum momentis futura astrologi prædixerant. Effusiones sanguinis, et calamitates ac tempestates, perturbationes regnorum, in plerisque mundi locis ea portendere,[3] publice prænunciaverunt. Quod in rei veritate anno sequenti verum accidit. Nam Saladinus, princeps Babiloniæ et Damasci, cum innumerosa suorum multitudine, fines terræ Jerosolimitanæ ingressus magistrum hospitalis Jerusalem primo cum templariis et aliis fere ducentis militibus interfecit. Deinde totum exercitum Christianorum adeo cecidit,[4] ut vix pauci numero evaserunt. Cæsa sunt in hoc exerciciali[5] bello Christianorum militum duo millia, peditum vero triginta millia, Turcis ac aliis paganis de illis, proth ! dolor, pro velle suo triumphantibus. Contigit autem hæc Christianorum apud[6] Jerusalem degentium miseranda clades quarto die mensis Julii, Domino hoc permittente, qui nunc populum Christianum, quemadmodum in veteri lege, propter suam[7] divinæ majestatis offensam, alienigenis[8] nutu[9] suo excitatis subjecit, ut legimus, populum Judæorum. Omnes civitates, oppida et casalia[10] acriter invadebant, et tunc domum,[11] officinam nostræ salutis, scilicet, sanctam Jerusalem et dominicum sepulchrum, obsederunt, ceperunt, polluerunt et munierunt.

(XIX.)

PERSECUTIONEM filii sui Ricardi fugiens, rex Angliæ Henricus, filius imperatricis, anno Domini MCLXXXIX et regni tricesimo quinto, apud oppidum Chymin finem vivendi regnandique sortitus, ad[12] Fontem Eubraldi[13] sepultus est. Contigit autem, ut, cum idem rex ad sepeliendum regio vestitus apparatu portaretur, coronam habens auream in capite, cirothecas in manibus deauratas et anulum, calciamenta quoque auro con-

---

[1] B. D. terras. [2] D. *inserts* comitatum de. [3] C. prætendere.
[4] D. Christianorum dejecit. [5] B. D. execrabili. C. exciciali.
[6] D. *omits* apud. [7] B. D. *omit* suam. [8] B. aliis ingeniis.
[9] D. inito. [10] D. castella. [11] B. demum.
[12] B. apud. [13] D. Cubraldi.

texta, cinctus gladio, jacens super feretrum vultu discooperto, virgam auream[1] manu tenens, supervenit subito Ricardus Rufus, comes Pictavensis, filius ejus ei obviam, ut funeri suo exhiberet obsequium. Quo sic adveniente, statim ex regis defuncti[2] naribus manavit sanguis, ac si de adventu filii graviter indignaretur. Attamen flens et ejulans cum corpore patris locum adiit sepulturæ, ubi solemnibus exequiis, funeri regio condignis, terræ traditum est. Hic autem sibi successit in regnum concordi voto, parique consensu cleri et populi in regem sublimatus est, regioque dyademate insignitus apud Westmonasterium, coronam suo capiti imponente[3] Baldewino Cantwariensi archiepiscopo, cum ceteris episcopis et prælatis Angliæ III nonas Septembris. Nam frater ejus Henricus, rex juvenis, de quo superius dictum est, ante patris obitum Henrici prædicti,[4] anno videlicet VI, decessit, ac suæ coronationis XIII.[5] Et sic universorum, qui pro eo pugnaverant, spes, quæ sua morte pene fuerat extincta, per sui fratris Ricardi coronationem subito reminiscit, qui totius discordiæ particeps cum fratre quamdiu vixit contra patrem extiterat. Cujus etiam post mortem pari forma bellorum infatigabilis fuerat executor. *Tu autem.*

(XX.)

[De absolutione regis Willelmi ab Anglia.]

EGITUR statim post suam[6] coronationem, in pleno parliamento, suorum consilio prælatorum et procerum constituto, suos omnes amicos ac confœderatos, tam Anglos quam Francos, sibi fratrique suo[7] Henrico quondam regi juniori tempore bellorum in patris, ut prælibatur, contrarium adhærentes, a quibus exactiones, obligationes seu quascunque pactiones ea de causa patri[8] extorserat, communi decreto liberos absolvit. Terras etiam, possessiones, et redemptiones, ac alia quæcunque bona eis ablata, sponte reddidit cum usuris. Regi vero Scotorum Willelmo castella sua Roxburgh et Berwik restituit. Castrum quoque Puellarum antea sibi per regem Henricum patrem redditum fuerat. Regem etiam regnumque Scotorum ab omni subjectione fidelitatis et obligatione, sacramentis, ac fidei sponsione, conventionis etiam antiquo tenore, quibus se regnum pro deliberatione corporis sui regi regnoque Anglorum præfatus rex obligaverat, absolvit. Obsides itaque,[9] quos Henrico regi pro conventione

[1] C. *inserts* in.
[2] D. *omits* defuncti.
[3] D. imponens.
[4] D. ante Henricum seniorem prædictum.
[5] C. D. decimo tertio.
[6] B. *omits* post suam.
[7] C. *inserts* præfato.
[8] D. pater.
[9] B. D. etiam.

inter eos facta inconcusse tenenda[1] dederat, in regnum Scociæ liberos remisit. Reges etiam regnumque Scotorum a jurisdictione dominioque regni Anglorum, liberum, quietum ac exemptum, acceptis ab eo decem milibus marcarum, esse perpetuo concessit. Scriptis etiam et cartis, in quibus antiquæ illæ conventiones violentæque obligationes redactæ fuerant, cassatis et adnihilatis, regique Willelmo redditis; scripta cartasque, quibus emunitas illa et recuperata libertas exemptioque continebantur, confecit subscriptionibus testium sigillorum,[2] munimine corroboratas, in testimonium auctoritatemque exemptionis factæ, libertatisque recuperatæ, regi regnoque Scotorum perpetuo possidendas tradidit, quarum unius tenor sequitur in hæc verba:

"Ricardus, Dei gratia rex Angliæ, dux Normanniæ et Aquitaniæ, comes Andegavensis et Pictavensis, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, prioribus, comitibus, baronibus, justiciariis, vicecomitibus et omnibus ministris suis ac fidelibus totius Angliæ, Salutem. Sciatis, nos consanguineo nostro Willelmo, Dei gratia regi Scotorum, reddidisse castella sua de Berwic et Roxburgh,[3] cum omnibus pertinentiis suis,[4] tanquam ejus jure hereditario, ab eo et heredibus dicti regni in perpetuum possidenda. Præterea acquietavimus ei omnes consuetudines et pactiones, quas bonæ memoriæ pater noster Henricus, rex Angliæ, per novas escaetas per suam captionem extorsit. Ita scilicet,[5] quod ipse rex faciat nobis[6] integre et plenarie, quod rex Scotorum Malcolmus, frater ejus, antecessoribus nostris fecit pro terris suis in Anglia, quod de jure facere debuerunt. Et nos faciemus ei et successoribus suis, quicquid antecessores nostri de jure facere debuerunt.[7] Scilicet in conductu veniendo ad curiam, et redeundo a curia, et morando in curia, in procurationibus, et dignitatibus, et honoribus, et in omnibus libertatibus[8] ejusdem de jure debito ex antiquitate, secundum quod recognoscetur a quatuor proceribus ex nostris, ab ipso Willelmo rege electis, et a quatuor proceribus regni Scociæ[9] a nobis electis, postquam Willelmus Bastard conquæstor dicti regni Angliæ, et heredes sui dictum regnum Angliæ optinuerunt. Si autem fines regni Scociæ vel marchias aliquis hominum nostrorum, postquam Willelmus rex Scociæ a patre nostro captus fuit,[10] usurpaverit, ac injuste retinuerit absque judicio,[11] volumus, quod integre restituantur, et in statum pristinum reducantur, quo erant ante

---

[1] D. inconcusso tenendos.
[2] B. *inserts* quos. D. quas.
[3] D. Roxbruch et Berwyk.
[4] B. D. *omit* suis.
[5] B. videlicet.
[6] B. D. *omit* nobis.
[7] B. D. *omit* Et nos—debuerunt.
[8] D. *omits* libertatibus.
[9] D. Scottorum.
[10] B. D. fuerat.
[11] D. dilatione.

ejus captionem. Præterea de terris suis, quas habet in Anglia, seu dominicis vel feodis, scilicet, in comitatu de Huntidonia,[1] et in omnibus aliis locis, in ea libertate et plenitudine possideat, et[2] heredes ejus imperpetuum, sicut Malcolmus rex Scociæ[3] frater ejus possidebat, et de jure hereditario possidere debuerat, nisi prædictus rex Malcolmus aliquid de dictis terris alicui[4] infeodavit. Ita tamen, quod, si qua postea infeodata fuit, ipsorum feodorum servitia ad eum et heredes suos pertineant. Et si quid pater noster prædicto Malcolmo vel Willelmo prædicto donaverat, ratum habemus, et pro nobis et[5] heredibus nostris confirmamus imperpetuum, atque firmum habere volumus. Reddimus etiam eidem Willelmo regi Scociæ, legantias hominum suorum, et omnes cartas quas dictus pater noster de eo habuit per captionem suam. Et si aliquæ aliæ forte per oblivionem retentæ aut de cetero inventæ fuerint, eas penitus viribus carere præcipimus. Ipse vero Willelmus[6] homo legius noster devenit pro omnibus terris suis in Anglia,[7] de quibus antecessores sui legishomines antecessorum nostrorum fuerunt, et nobis fidelitatem juravit. Teste meipso anno Domini MCXC et regni nostri anno primo."

(XXI.)

TOTIUS regni Scotorum prælati ecclesiarumque rectores, comites etiam et proceres, jussu domini sui regis, apud ecclesiam Sanctæ Crucis de Edinburgh congregati, summam pecuniæ, quam[8] rex pro honoribus suis[9] libertateque regni sui regi Anglorum pactus fuerat, ad quietandum susceperunt.[10] Solutionemque, inter eos partitam, licet non sine[11] dispendio jacturaque rerum suarum fieret, terminis connectis temporibusque præfixis, Ricardo, regi Angliæ, pro succursu terræ sanctæ profecturo, gratanter persolverunt. Ricardus autem rex ante suam profectionem dedit cancellariam suam[12] Willelmo de Longocampo, Heliensi episcopo, quem etiam judicem justiciamque toti[13] Angliæ præfecit, et ei totius regni custodiam commisit. Deinde voto, quo se devoverat[14] rex Ricardus, prosecuto, cum per Alemanniam clam redire putaret, ab insidiantibus ei capitur, et Henrico imperatori missus, in sua custodia arcius mancipatur. Johannes interim, dictus "sine terra," frater regis Ricardi, ad regnum Angliæ suspirans, castella, quæ potuit quoquo modo[15]

[1] D. Huntyngton.
[2] D. *inserts* de jure.
[3] B. D. *omit* Scociæ.
[4] D. aliquem.
[5] D. *inserts* pro.
[6] D. *inserts* rex.
[7] B. D. Angliam.
[8] B. D. *insert* jam.
[9] B. D. *omit* suis.
[10] D. susciperet.
[11] B. *omits* sine.
[12] B. D. *omit* suam.
[13] B. totius. D. justiciarumque totius.
[14] B. quo devoverat. D. quo voverat.
[15] B. *omits* modo. D. quoquo modo.

nancisci, per Angliam[1] munivit, et suis custodienda tradidit, totum regnum perturbando. Rex tandem Ricardus, numerata pro redemptione pecunia, relictisque cum imperatore obsidibus, anno profectionis suæ[2] quarto apud Sandwik in Anglia[3] III idus Martii applicuit. Willelmus vero, rex Scociæ, cum de adventu consanguinii sui Ricardi regis per internuncios audisset, statim sibi cum non modica potentia venit, et in brevi tempore suo consilio simul et auxilio divisum pene regnum pacificavit, fueruntque insimul usque ad XV kalendas Maii, scilicet Dominica in Albis. Impositum est enim in Anglia tale auxilium pro redemptione regis, ut tertiusdecimus denarius colligeretur. Calices quoque argentei de ecclesiis ad illud idem[4] sumebantur. Willelmus, rex Scociæ, ex sua mera voluntate duo millia marcarum de regiis[5] thesaurus ad hoc ipsum de Scocia libere misit. Tanta quoque de cetero cunctis Ricardi regis temporibus concors inter regna inerat unio, tantaque veræ dilectionis, velut David et Jonathan, amicitia reges[6] connexerat, ut unus omnino,[7] quod alter voluit, fideliter perimpleret, et etiam ut uterque populus unus et idem putabatur. Anglici per Scociam pedites, cum sibi placuerat, vel equites tam cismontanas quam citra partes, Scotique per Angliam, auro seu[8] quibuscunque mercaturis onusti, impune poterant pertransire.

(XXII.)

FAMES adeo invaluit anno Domini MCXCVI, ut homines passim deficerent. Eodem anno rex Willelmus exercitum duxit in Catenesiam, et, transito fluvio Ochiello, utramque provinciam Catenensium, interfectis nonnullis pacis[9] turbatoribus,[10] voluntati suæ subegit. Et effugato Haraldo, ejusdem comite, usque ad id tempus bono viro et fideli, sed tunc, per instinctum uxoris suæ, quæ filia fuerat[11] Mached, turpe decipiens, contra regem dominum suum insurrexerat. Deinde, relictis ibidem patriæ custodibus, rex in Scociam remeavit. Anno præterea sequente actum est prœlium in Moravia, juxta castrum Invernis, inter homines regis et Rodoricum atque Torphinum, filium comitis Haraldi, sed hostes regis[12] in fugam versi sunt. Rodoricus quoque cum multis aliis cæsus interiit. Audiens autem[13] rex, erga Haraldum indignatus valde, in Moraviam exercitum duxit,[14] et omnes illas montanas partes, scilicet, Suthirlandiam, et Cate-

[1] D. Anglos. [2] D. *omits* suæ. [3] B. D. *omit* in Anglia.
[4] B. *omits* idem. [5] D. regni. [6] D. *omits* reges.
[7] D. unius animo. [8] D. eodem modo se.
[9] B. D. nonnullis interemptis pacis. [10] D. perturbatoribus. [11] B. D. fuit.
[12] D. *omits* regis. [13] B. D. *omit* autem. [14] B. C. reduxit.

nesiam, et Rossam, peragrando, demum feliciter Haraldum cepit, et ipsum trans mare Scoticanum usque castrum de Roxburgh adducens, donec pax fieret ibidem carceri mancipavit. Sed tandem[1] cum rege domino suo pacificatus, relicto ibidem filio suo in hostagium, suam in terram rediit. Qui non post multum temporis, propter infidelitatem patris, et pacem inter ipsum et regem firmatam, postea nequiter infractam, mutilatis oculis et genitalibus interiit custodia supradicta.

(XXIII.)

DUXERAT autem felicissimus rex Scociæ Willelmus uxorem duodecim annis ferme jam elapsis, Ermyngardam, scilicet, filiam vicecomitis de Bellomonte, qui erat filius filiæ primi filii Willelmi Bastard, videlicet, Roberti Curthose, cum magno applausu et gloria. Ex qua suscepit filium, nomine[2] Alexandrum, ad magnam lætitiam gentis suæ, et totius regni Scotorum innovationem, velut subsequentium series temporum[3] declarabit. Natus est vero die sancti Bartholomæi apud Hadingtonne anno Domini MCXCVIII. Sed[4] et omnibus in locis totius regni hunc diem, quo primum de sua nativitate nuncium vulgus audierat. opere servili relicto, magno ducebat in gaudio: sacerdotes etiam et ecclesiastici[5] processionibus, hymnis et canticis albis induti, vocibus altissonis glorificantes Deum suppliciter collaudabant.[6] Anno sequente Ricardus, rex nobilis Angliæ, Scotis amicissimus, dum assultum cuidam castro, Calluce nomine, in Pictavia sito, faceret, ictu balistæ sub scuto Marchederii principis Brabancionum letaliter percussus II idus Aprilis, et apud Longum truncum XVI kalendas Maii obiit, scilicet, feria VI^{a} floridum ante Pascha.[7] Cui successit Johannes, frater ejus, coronatus apud Westmonasterium in die Ascensionis Domini. Qui post modicum mare transiens, cum Philippo rege Franciæ,[8] Lodovici filio, quamdam ignobilem pacem fecit per incongruas et inhonestas sibi regnoque suo pactiones. Revertenti autem regi Johanni per conductum ejus et optimatum Angliæ occurrens rex Willelmus in Anglia, circa festum beati Martini,[9] et apud Lindecolniam coacto grandi consilio, homagium sibi fecit pro omnibus terris suis et honoribus quæ ei debebantur in Anglia, et quæ prædecessores sui prius habuerant, salvis suis omnibus dignitatibus.

---

[1] B. D. *omit* tandem. [2] D. *omits* nomine. [3] D. *omits* temporum.
[4] B. D. *omit* sed. [5] B. D. *insert* viri. [6] B. D. collaudant.
[7] D. *omits* floridum ante Pascha. [8] D. Francorum.
[9] C. Marci.

(XXIV.)

INTER Willelmum regem Scociæ, et regem Angliæ Johannem, Northumbriam usque Tuedam, et inde usque ad Carleolum penitrantem more lincis, et a baronibus XV, marcarum occasione forestæ infiscantem, diversi nuncii ibant et redibant in XL[a] nihil de negotiis regis Scociæ[1] faciens, sed fallacibus promissionibus protrahens, pro exorta maxima[2] guerra inter ipsum et regem Franciæ Philippum in transmarinis partibus, Normanniam transnavigavit, et ibidem toto anno sequenti guerrando nihil proficiens permansit, nec inde rediens, donec terras suas transmarinas cum castellis omnibus amisisset.[3] Rex autem Scociæ Willelmus, circa festum sanctorum Symonis et Judæ,[4] communi consilio apud Mussilburgh ab omnibus optimatibus totius regionis fieri fecit fidelitatem Alexandro, filio suo, jam trienni. Nec hiis temporibus bella cessabant civilia, quia ultimis in finibus Scociæ solentius acta sunt. Nam comes Orcadum[5] sæpedictus Haraldus, itinere clandestino Catanesiam antea navigans,[6] Johannem, ejusdem provinciæ episcopum, tanquam incentorem discordiæ, inter illum et dominum regem et accusaforem, exoculari fecit et lingua mutilari ut putabat, sed secus factum est,[7] quia usus linguæ et alterius oculorum in aliquo sibi remansit. Quod cum regi nunciatum est, non distulit, sed infra ipsum natale Domini missus est ab eo exercitus in Catenesiam contra ipsum, et parum proficiens reversus est, Haraldo ad horas ultimas recedente, sed statim exercitu reverso, revertente. In verno igitur tempore sequente, hoc est, anno Domini MCCII, præparanti se domino regi versus Orcadas navigio contra dictum[8] Haraldum in conductu Rogeri episcopi Sancti Andreæ occurrit apud Perth, ubi, per ipsius episcopi et aliorum proborum intercessionem, cum rege concordatus est, jurans quod in omnibus ecclesiæ judicio staret, sicque comitatui suo restitutus est, domino regi duo millia librarum[9] argenti persolvendo.

(XXV.)

DE quadam infirmitate gravi, qua detentus fuit rex Willelmus apud Tresquere, convalescens, profectus est obviam regi Anglorum[10] Johanni, venienti ad Norhame, ubi colloquium habuerunt. Rex autem Angliæ impacatus, et consilium regis Scociæ graviter

[1] B. D. *omit* Scociæ. [2] B. D. permaxima. [3] D. amiserat.
[4] D. omnium sanctorum. [5] D. Orcadiæ. [6] C. *left blank.*
[7] B. factus est. D. factus non est. [8] D. dominum.
[9] B. D. *omit* librarum. [10] B. D. *omit* Anglorum.

ferens, ad australes regni sui[1] partes discessit. Hujus fuit hæc causa contentionis. Rex Angliæ pro villa Berwici destruenda castrum firmare cœperat apud Tweidmothe, quod rex Scociæ non passus, bis illud funditus evertit,[2] ejus fundatoribus, operariis et custodibus universis captis, fugatis et interemptis. Johannes rex[3] ex inde contra Scotorum regem animo concitatus cum multitudine et manu valida circa flumen Tuede,[4] consedit juxta Norhame regem memoratum bello lacessire disponens. Qui, suo exercitu collecto et munitis castellis, non minori munitus potentia, Roxburgh usque progressus est. Nunciis igitur multis et diversis inter reges intercurrentibus, multa atque diversa a rege Angliæ regi Scociæ[5] mandata sunt et exacta, quæ regno suo nec libertati congruebant. Quibus omnibus plane negatis, tandem in hanc coierunt[6] sententiam, videlicet, quod filiæ regis Scociæ, Margareta et Isabella, regi Anglorum traderentur maritandæ filiis suis, adhuc infantibus, Henrico et Ricardo, post novem annos inita transcursos. Ita sane, quod una earum uni eorum, cui hereditas regni accideret, disponsaretur. Et hoc a rege Johanne[7] juratum est. Castrum quoque, quod erigeretur apud Tuedmouth,[8] ad destructionem Berwici, diruptum est, et nullo deinceps tempore erigetur. Omnes honores antiqui salvi remanebunt regi Scociæ. Et propter hæc omnia integre et plene servanda, XV. M^a[9] marcarum solvi debent Johanni regi Angliæ infra biennium ad quatuor terminos.

(XXVI.)

FACTUM[10] est itaque inter eos hiis diebus et concordatum, quod rex Scociæ omnes suas terras et possessiones, quas ex Anglorum rege tenuerat, pure sibi resignaret et simpliciter, et easdem idem rex Angliæ Alexandro, filio et heredi regis Scociæ, de se tenendas redderet. Quod eodem anno apud Alnewic factum est, ubi fidelitatem et hominium[11] pro dictis terris, possessionibus et honoribus universis sibi fecit, eo, videlicet, liberiori modo, quo vel pater vel prædecessores sui, liberius sibi[12] vel honorificentius illi, seu regibus Anglorum antea fecissent. Adeo[13] etiam, quod nunquam de cetero rex, sed heres regni Scociæ, qui pro tempore fuerit, pro[14] prædictis terris honoribus et possessis fidelitatem Anglorum regi facta[15] et homagium. Hiis

---

[1] B. D. *omit* sui. [2] D. vertit. [3] D. *inserts* Angliæ.
[4] B. D. fluvium de Twed. [5] C. Scotorum *for* Scociæ *throughout.*
[6] B. D. convenerunt. [7] B. Et hoc rege Johanne. D. Et hoc regi Johanni.
[8] C. Twedam. [9] D. xv^c. [10] C. Actum.
[11] D. homagium. [12] B. *omits* sibi. [13] D. *inserts* tamen.
[14] B. *omits* pro. [15] C. faciat. D. faciens.

etenim litteris ac indenturis hinc inde firmatis, utrique regnorum cœperunt regnicolæ de pace contractare perpetua. Et ideo[1] anno sequenti tertio,[2] videlicet, anno Domini MCCXII, reges prædicti, sicut per internuncios suos sibi invicem mandaverant, postquam[3] die Purificacionis beatæ[4] Mariæ collocuti sunt apud Dunelmum, venerunt usque[5] Norhame, ubi præsentibus multis optimatum utriusque regis, et etiam venerabili domina regina Scociæ, innovata est pacis et dilectionis forma inter regna et reges imperpetuum habenda, et cartis hinc inde factis confirmata. Et, pro majori vinculo dilectionis connectendo, Alexander, filius regis Scociæ missus a patre suo cum maxima pompa et honore, gladio militari a rege Angliæ[6] accinctus est apud Londonias media Dominica XL[e][7] ad[8] Lætare Jerusalem, VIII idus Martii anno ætatis suæ[9] XIIII, cum pueris regni nobilibus et ingenuis, et a rege Angliæ munifice dimissus ad patrem suum rediit circa Pascha.

(XXVII.)

APUD Norham eo tempore Alanus, dominus[10] de Galwallia, constabularius vero regis Scociæ, de voluntate et licentia domini sui regis,[11] regi Angliæ Johanni, pro terris spaciosis in Hibernia quam[12] ei contulerat, fecit homagium. Erat enim constabularius hac de causa. Defuncto quondam Willelmo de Morvile, successit ei Rotholandus dominus Galwalliæ, pater Alani, per maritagium prius inter ipsum et sororem dicti Willelmi contractum, in hereditatem, eo quod filios non habuerat, datis septingentis marcis argenti pro hereditate regi Willelmo et honore constabularii supradicti. Gothredus, filius Macwilliam, proditione suorum captus et vinculatus, domino Alexandro filio regis apud manerium regis et castrum de Kyncardin præsentatus, ibidem capite truncato per pedes est suspensus. Idem autem Gothredus, filius Macwilliam, anno præcedente circa Epiphaniam Domini, de consilio, prout dicebatur, thanorum de Ross, venit in partes illas ex Hibernia, conculcans obvia quæque,[13] et in pluribus regnum Scociæ infestans. Contra quem repente missus est[14] regis exercitus, ut aut ipsum occideret aut agitaret ex patria. Quem ipse rex Willelmus secutus, eadem æstate sequenti illis in partibus duo extruxit oppida, quorum alterum, post decessum regis, Godhrede cum suis succendit, ultro tra-

---

[1] D. *omits* ideo. [2] D. *omits* tertio. [3] B. D. *omit* postquam.
[4] B. C. D. *insert* Virginis. [5] D. *inserts* ad.
[6] C. Anglorum. [7] C. quadragesimæ. [8] D. id est.
[9] B. D. *omit* suæ. [10] D. *omits* dominus. [11] B. D. *insert* Scociæ.
[12] D. quas. [13] D. omnia quoque. [14] B. D. *omit* est.

dentibus se custodibus. Pro colloquio cum rege Scociæ habendo venit rex[1] Angliæ usque Norham, sed, quoniam rex tunc temporis apud Hadingtonne ægrotabat, non sunt ad invincem collocuti. Nec etiam dominus Alexander, filius regis, ad regem Angliæ proficisci permissus est, quamvis ipse rex hoc plurimum expeteret, quia ejus versutiæ timebantur.

(XXVIII.)

IN autumno quoque, circa festum sancti[2] Petri quod dicitur Ad vinculam, anno Domini MCCXIIII,[3] profectus est rex Willelmus in Moraviam, et modicam ibi moram faciens, inita pace cum comite de Catnessia, et filia ejusdem in obsidem recepta, de Moravia rediit in Scocia, de Scocia vero profectus[4] in Laudoniam, et inde rediens per minutas dietas cum magna corporis debilitate venit ad Striveline,[5] ubi de die in diem viribus deficiens, et aliquamdiu languens, filio suo ab episcopis,[6] comitibus et baronibus, in regem futurum recepto, rebus excessit humanis, plenus bonorum dierum et senectute bona, demandans suis familiaribus et ballivis, de universis debitis et servitiis plene reddendis, sicut decuit bonum principem.[7] Et cum perfecta devotione, pura confessione, sincera caritate, viatico corporis Christi, et ceteris sacramentis plene munitus, regno summa pace permanente, felici exitu spiritum exalavit ultimum, migrans ad Christi, ut speramus, visionem, II nonas Decembris, feria V^a, circa tertiam noctis horam, anno Domini supradicto, regni quoque XLIX, ætatis vero LXXIIII. Quanti meriti fuerat ille rex egregius apud Deum, per quoddam miraculum dinosci[8] poterit, quod sequitur in hunc modum. Quodam tempore, videlicet, anno Domini MCCVI, per conductum optimatum Angliam[9] profectus est idem rex Eboracum, inter Purificationem sanctæ[10] Mariæ et kalendas Martii, ad Johannem Angliæ regem, et quatuor diebus ibidem[11] moram faciens, negotiis pertractatis prospere rediit. Tunc apud Eboracum, in præsentia multorum nobilium ex Anglia et Scocia, per ejus tactum et benedictionem, puer unus a gravi infirmitate, qua tenebatur, curatus est miraculose, admirantibus cunctis et stupentibus. Ut autem a Deo dilectus est, ita ab hominibus condignis uno, videlicet, exemplo hic notatur. Jocelinus Glasguensis episcopus, et Arnaldus et Osbertus, Melrocensis et Kalcoensis abbates, cum

---

[1] D. *omits* rex. [2] C. beati. [3] D. MCCXIII.
[4] D. *inserts* est. [5] D. pervenit usque Strivelingem.
[6] B. D. *insert* abbatibus. [7] D. bono principi. [8] B. D. cognosci.
[9] D. Angliæ. [10] B. beatæ. [11] B. D. ibi.

aliis viris[1] honestis quondam, pro negotiis regis et regni Romam profecti sunt. Quibus prudenter peractis, sani et hilares ad sua redierunt. Lucius vero papa, famam regis Willelmi audiens, zelum Dei habentis, regni sui leges magno cum labore observantis, per eos rosam auream, in virga etiam aurea erectam, orthodoxo sibi filio suo[2] prædilecto cum paterna benedictione transmisit. Cum et ante hoc Innocentius papa et Celestinus scripserunt[3] sibi de libertate ecclesiæ Scoticanæ.

(XXIX.)

[De coronatione regis Alexandri secundi apud Sconam.]

IN crastino quoque post regis obitum summo mane, episcopo Glasguensi Waltero, electo de Rossa Roberto, regina, Willelmo de Boscho cancellario, plerisque[4] familiaribus cum corpore regis defuncti remanentibus, de Fyfe, de Stratherne, de Adolia,[5] de Anegusia, de Menteth, de Buchane, de Laudonia comites, una cum episcopo Sancti Andreæ Willelmo, filium regis Alexandrum, XVI et semis[6] annorum adolescentem, assumpserunt, et secum usque ad Sconam adducentes, sublimius et gloriosius, tam honorifice quam pacifice, quam eo usque quisquam, et secundum Deum et homines in regem sublimatus est, omnibus congratulantibus et nemine contradicente. Rex Alexander apud Sconam eo die,[7] feria scilicet[8] VI^a, et Sabbato sequente, festo scilicet[9] sancti Nicholai, necnon et imminenti Dominica, festivitatem suam tenuit honorifice sicut decuit. Et die Lunæ corpori patris sui ad pontem de Perth obviavit, quod ad[10] Abirbroth cum magno deferebatur honore sepeliendum, sicut ipse rex ante mortem præceperat. Et prosequente universa nobilitate totius regni, præter paucos nobiles qui extremas regni partes tuebantur, sepultus est pius rex Scotorum[11] Willelmus, et sempiterno tempore pie memorandus, IIII idus Decembris, feria IIII, in ecclesia[12] monasterii de Abirbrothoc ante majus altare, quam ipse, ad honorem Dei et sancti[13] Thomæ martyris Cantuariensis archiepiscopi, a fundamentis construi fecerat, multis prædiis et possessionibus ditaverat, et monachis de Kalkhow commendaverat, cujus animæ propitietur Deus. Amen.[14]

---

1 B. D. *omit* viris. 2 B. D. simul. 3 D. scripse sunt. 4 D. plurisque.
5 B. Atholia. D. de Fiyff et Strathern, de Atholia. 6 D. *omits* et semis.
7 D. *inserts* videlicet. 8 B. D. *omit* scilicet. 9 B. *omits* scilicet.
10 D. *inserts* monasterium de. 11 D. sepultus pius rex Scociæ.
12 D. *inserts* sancti Thomæ martyris. 13 D. honorem ejusdem.
14 B. D. *omit* Amen. D. *adds* Iste rex Willelmus fundavit monasterium de Abbirbroth, anno Domini MCLXXVIII, et eodem anno non resoluto David frater ejus senior comes de Huntyngtoun fundavit monasterium de Lundoris ad honorem beatæ virginis Mariæ et sancti Andreæ apostoli.

(XXX.)

COMES quoque[1] David, quamvis nec alacris animo nec corpore vegetatus, ad regem Alexandrum nepotem suum quamcitius potuit venit, atque festivitatem præfatam apud Sconam per biduum cum rege tenuit. Inde vero cum rege profectus obviam corpori fratris sui regis in capite pontis de Perth, ab equo descendens, unum feretri brachium humero suscepit, et cum ceteris comitibus, qui aderant, devote corpus usque ad terminum, quo crux erigi jussa est, portavit,[2] et postea sepulturæ regiæ præcipuus astitit, ut fratrem decuit,[3] gemebundus.[4] Eidem vero David rex quondam Willelmus, frater ejus, postquam absolutus rediit ex Anglia, dedit comitatum Huntidonne de se tenendum : comitatum itaque de Garviach, cum villa de Dunde, villa de Inverbervy, et dominio de[5] Lanforgonde, cum aliis terris multis.[6] Duxerat itaque[7] in uxorem nobilissimam puellam Matildam, filiam Hugonis gloriosi comitis quondam de Cestria, filii famosissimi Ranulphi famosissimi[8] comitis ejusdem, ex qua suscepit filium, qui et Henricus vocitatur. De qua etiam idem nobilis comes David ante susceperat filium, Robertum nomine, qui immatura, proth ! dolor, morte præventus,[9] satisfaciens naturæ, apud abbatiam de Lundoris, quam pater suus a novo fundavit, locum sortiens sepulturæ, non nullos Scociæ, necnon et Angliæ[10] ceterarumque regionum replevit lachrimis et dolore.

(XXXI.)

GENUIT itaque idem comes David ex eadem uxore sua Matilde[11] unum[12] filium, nomine Johannem, qui sibi postea successit, et tres filias, Margaretam, Isabellam et Adam. Margaretam quoque nubendam tradidit Alano[13] Galwalliæ filio Rotholandi, qui genuit ex ea filiam nomine Darworgillam, et Isabellam secundam filiam Roberto de[14] Brusse dedit in uxorem, ex qua genuit filium Robertum nomine. Et[15] tertiam vero filiam Adam Henrico de Hastingis matrimonio copulavit, de qua idem Henricus suscepit filium nomine Henricum. Qui quidem comes David anno Domini MCCXIX cum diutina infirmitate decubuisset, apud Jerdelay in Anglia tandem, viam universæ carnis ingressus, diem clausit extremum die Lunæ,

1 D. *omits* quoque.
2 B. D. *omit* portavit.
3 D. *omits* decuit.
4 D. *adds* plangeret.
5 B. *omits* dominio de.
6 D. *omits* Eidem——multis.
7 D. *inserts* idem David.
8 B. *omits* Ranulphi famosissimi. D. famosissimi.
9 B. D. *insert* est.
10 D. Anglis.
11 B. D. Matildis.
12 B. D. *omit* unum.
13 B. *inserts* de.
14 B. *omit* de.
15 D. *omits* Et.

die,[1] scilicet, sancti Botulfi. Et quamvis voluntatis [suæ] fuisset dum viveret, ut corpus suum ad monasterium suum de Lundoris debuisset deferri, consilio tamen quorundam ad abbatiam de sautreia delatum est, et ibidem honorifice humatum in crastino sancti Botulfi, scilicet, feria III, vir piæ recordationis et omni memoria dignus,[2] cujus animæ propicietur Deus. Amen. Successit autem ei filius ejus, qui ab Anglis Johannes Scotus dicebatur, quem postea [rex] Alexander apud Roxburgh, et plures alios nobiles tam Angliæ quam Scociæ in die Penticostes festo suo regali militaribus armis induit. Anno deinde post obitum comitis David pene XIII, obiit Ranulphus comes Cestriæ, orbatus liberis. Cui successit Johannes Scotus filius comitis David, nepos ejus. Sed et ipse decessit sine liberis. *Tu autem.*

(XXXII.)

CESSAVIT interdictum quinquennale per totam Angliam circa[3] kalendas Julii anno[4] quo obiit rex Willelmus. Subjecit autem[5] rex Angliæ Johannes regnum Angliæ et etiam seipsum perpetua subjectione domini papæ pro illius relaxatione interdicti. Ad cujus subjectionis testimonium, et homagii recognitionem, redditum annualem, scilicet, M marcas[6] argenti ex proprio thalamo, Deo, et summo pontifici, et omnibus ejus successoribus, imperpetuum se et omnes heredes suos exhibituros tam ipse, quam magnates terræ suæ, tactis sanctuariis,[7] data super hoc carta sua aurea pepigerunt.[8] Anno autem[9] præterito rusticus quidam Anglicus, nomine Petrus, qui nescio quo spiritu futura prædixit, et ipsi regi Anglorum[10] Johanni suam crudelitatem adversus ecclesiam de die in diem improperabat, et quia in proximo honorem regni et nomen regium esset amissurus, et quod nisi per[11] annum regnaret, constanter et intrepide coram facie sua[12] clamitabat. Rex quidem anno sequente, videns se evasisse diem, sibi a Petro præfixum, ut præfatum est, ipsum Petrum fecit appendi patibulo, qui injuste se mori contendebat, quia vera prædixerat, asserens, ipsum regem[13] jam non regnare, cum regni sui dominium alterius subdiderit ditioni. Anno sequente in Moraviam intraverunt hostes regis Scociæ, scilicet, Dovenaldus Bane filius Macwilliam, et Kennach mac Ath,[14] et[15] filius cujusdam regis Hiberniæ, cum

[1] D. *omits* die.
[2] B. D. *omit* sancti Botulfi——dignus.
[3] D. tertio.
[4] B. D. *omit* anno.
[5] B. D. *omit* autem.
[6] B. libras.
[7] D. *inserts* et sanctis Dei evangelis.
[8] B. D. *omit* pepigerunt.
[9] B. *omits* autem.
[10] B. D. Angliæ.
[11] D. *omits* per.
[12] B. *omits* sua.
[13] B. D. *omit* regem.
[14] D. Macheth.
[15] B. *omits* et.

turba malignantium copiosa. In quos irruens Makentagart, hostes regis valide prostravit,[1] quorum detruncata capita Alexandro novo regi nova munera presentavit, propter quod ipsum honore militari rex insignavit.[2]

(XXXIII.)

ALEXANDER rex Scotorum, post natale Domini quod[3] apud Forfar, anno Domini MCCXV[4], festive tenuerat,[5] cum domina regina matre sua et multis nobilibus regni[6] ad Epiphaniam[7] fuit apud Strivelyn, et inde processit in Laudoniam tenuitque parliamentum apud Edinburgh, ubi, sicut prius fuerat in vita[8] patris sui, reddidit Willelmo de Boscho cancellariam, Alano de Galwallia constabulariam, et Philippo de Walloniis[9] camerariam, et ceteris sicut feoda eorum exigebant commisit singulis sua jura, sed cito[10] post apud Hadtyngton habito quodam a paucis consilio, quidam, qui prius pacati fuerant, jam impacati a curia recesserunt. Inde veniens rex in[11] Scociam reginæ matri suæ obviavit apud Forfar et[12] profecti sunt pariter apud Abbirbrothoc ad videndum[13] sepulchrum piæ memoriæ regis Willelmi. Hiis itaque temporibus barones et nobiles Angliæ, non ferentes gravamina regis Johannis et abusivas consuetudines quas inducebat quotidie, communi se juramento constrinxerunt, quod unanimiter apud regem instarent, ut antiquas libertates et liberas consuetudines[14] ecclesiæ et regno Angliæ olim concessas ab Henrico filio Willelmi Bastardi, secundum tenorem cartæ ipsius, ipsis concederat, alioquin ab ipsius se dominio subtraherent. Quos cum idem rex falsa promissione et receptis judiciis[15] pertraxisset,[16] tandem animo concitati inducias negantes ipsum[17] colloquium nitabant,[18] et[19] armis rem agere disponebant. Pulsati quoque precibus[20] et promissis, Alexander rex Scociæ et Leulinus rex Walliæ baronibus Angliæ federati sunt, quamvis rex Walliæ filiam regis Johannis duxerat in uxorem.

(XXXIV.)

COLLECTIS statim rex Scociæ suis copiis,[21] in Angliam profectus, castrum de Norhame obsedit, sed in brevi suorum

---

[1] C. *omits the rest of this chapter, the three following chapters, and part of chapter XXXVI., recommencing in the middle of the fourth sentence,* Angliam per papam, etc.
[2] B. D. insignivit.
[3] D. *inserts* tenuit.
[4] D. *omits* anno Domini MCCXV.
[5] D. *omits* tenuerat.
[6] D. *inserts here* anno Domini MCCXV.
[7] D. *inserts* autem Domini.
[8] D. fuerat voluntas.
[9] D. Wallenesis.
[10] B. D. *omit* cito.
[11] D. *omits* in.
[12] B. D. *insert* inde.
[13] B. vissendum. D. visitandum.
[14] D. *omits* consuetudines.
[15] B. repetitis judiciis. D. repetitis injuriis.
[16] B. D. *insert* et.
[17] B. D. ipsius.
[18] B. D. vitabant.
[19] B. D. *omit* et.
[20] D. *omits* precibus.
[21] B. D. *insert* vi.

consilio dans inducias obsessis, suum duxit exercitum in Northumbriam eam sibi subjugans, et hominum suscipiens subjectionem, quod, ut audivit, rex Angliæ Johannes, assumptis secum ructariis et aliis satellitibus suis, iter versus Scociam suum arripiens, castrum cepit de Berwic et, inde transiens per maritima,[1] expugnavit Dunbar. Et inde in Laudonia[2] progressus est, devastans et comburens omnia quæcunque intra regnum Scociæ potuit attingere. Sed, Deo placente resistente, et pie sanguinis effusioni parcente, ultra Hadingtone non processit; regressusque, succendit Berwic castrum, scilicet, cum villa et[3] ponte post exercitum fracto, rediit usque[4] Dover, partes illi[5] vicinas omnes per quas transierat suo subdens dominio. Rex autem Alexander, collecta circumquaque totius regni potentia, congressum cum Anglis peroptans, super amnem de Esk juxta Penland tentoria fixit, sed cum regis Angliæ recursum[6] creverat, ipsum festinanter, Northumbriam comburens, insequitur et per episcopatum Dunelmensem Richmont usque pervenit. Deinde, versus occidentales Westmeriæ[7] partes iter recurvans omnes easdem pene terras depopulando, juxta Karleolum trans aquam de Sulwath ad propria cum prædis rediit infinitis.

(XXXV.)

DOMINUS interea Ludovicus, regis Franciæ primogenitus, baronum Angliæ partibus ut regni libertates et ecclesiæ restitueret annuens, ab eis obsides fidelitatis et homagii recepit; qui, armis instructis, inestimabili militia comitatus, navigio victualibus et machinis bellicis onusto vectus. Anno Domini MCCXVI applicuit[8] in Angliam, Johanne rege, cum suo[9] exercitu, apud Sandwich portum, ut sperabat, proximum morante sed, cum non[10] auderet congredi, ad loca se contulit tutiora. Ludovicus autem Londonias veniens, inenarrabili gaudio baronum, et, suorum sequatium honorifice susceptus est die Penticostis, nam, eo temporis curriculo barones Londoniis morabantur. Alexander etenim,[11] rex Scotorum, suo recollecto exercitu circa nonas Augusti penetrans Angliam, ecclesiis[12] ecclesiarumque possessionibus et terris ubique baronum parcendo, sed et terras regis atque satellitum suorum vastando, ad Lodovicum venit apud Dôver. Quia[13] ab eo susceptus est honorifice, et per quindenam vel amplius ibidem moram faciens, post tractatus diversos, et

---

[1] B. maritinam.
[2] D. Lawdoniam.
[3] B. D. sed.
[4] B. *omits* usque. D. *reads* ad.
[5] D. illas.
[6] B. *inserts* non.
[7] D. Westmerlandiæ.
[8] B. D. *omit* applicuit.
[9] B. D. *omit* suo.
[10] D. *omits* non.
[11] B. *omits* etenim.
[12] D. *omits* ecclesiis.
[13] B. Cui.

negotia cum eo secrete confecta, tandem ad propria se preparat transmeare. Cui, post eorum colloquium et negotiorum tractatum, in Scociam revertenti, rex Angliæ Johannes suum precludebat iter, pontibus et batellis fluvii Tharent fractis et subversis, vadis etiam fossatis, vias ubique per quas terra marique transire poterat obsidens. Sed et, Deo disponente, malitias[1] et insidias cum vita finiens, die sancti Luce ewangelistæ obiit apud Newerch, villam juxta fluvium Tharent sitam, cujus exercitus dispersi castra rex Scociæ diripuit,[2] ac[3] ingenti gloria Scociam prospere[4] rediit sine damno.

(XXXVI.)

REVERSUS igitur ex Anglia, rex Scociæ cunctos qui secum aderant hortatur ut, quamcito refectis[5] aliquantulum ex itineris longitudine suis equis, reversuros in Angliam se modis omnibus prepararent; quod et factum est. Congregatis autem copiis, ingenti cum exercitu Angliam regressus cuncta pro voluntate diripiens, tandem ad urbis Karlioli obsidionem habenas convertit et ipsam totali potentia fortiter circumsedit. Obsessi siquidem insultibus affecti continuis, dum de suo disperarent omnino discursu,[6] civitatem regi cum castro, vita sibi concessa cum membris tradiderunt. Eodem autem[7] anno, estate, videlicet, precedente cardinalis quidam, nomine Gualo, missus est[8] legatus in[9] Angliam per papam Innocencium pro succursu regis Angliæ Johannis, cui pro solutione annui tributi et subjectione Angliæ erat amicissimus. Quo rege, ut prius, defuncto, idem legatus, coadunato exercitu, qui ipsum regem sequebatur, constituit Henricum filium ejus primogenitum, jam nonum agentem annum, ut pro suo patre regnaret, atque apud Wincester coronatus est. Audiens itaque[10] Gualo molestias, gravamina, et intolerabilia mala,[11] quæ per regem Scociæ in Anglia sunt facta, ipsum regem cum exercitu[12] et totum regnum Scotorum interdixit. Maxima tunc tribulatio in ecclesia Scoticana suborta est. Nam, ad[13] instantiam Gualonis, Angliæ legati, misso rescripto ab Honorio papa ad priores Dunelmi, Gysburnie et Tynmuth, per ipsos denunciati sunt excommunicati omnes prælati Scociæ, pro eo, quod communicaverant regi Scociæ et exercitui suo, qui inciderant in sententiam, latam in consilio Lateranensi, in quo excommunicati fuerunt omnes hostes regis

[1] B. D. malitiam.
[2] D. diruperunt.
[3] D. *inserts* cum.
[4] D. *omits* prospere.
[5] D. *inserts* poterant.
[6] B. D. succursu.
[7] B. *omits* autem.
[8] B. D. *omit* est.
[9] C. *recommences here.*
[10] B. D. *omit* itaque.
[11] B. D. *omit* mala.
[12] D. *inserts* suo.
[13] B. *omits* ad.

Johannis, et fautores eorum,[1] ob favorem, quem præbuit rex Scociæ Lodovico, regis Francorum primogenito, et quia expugnaverat regem Angliæ Johannem, subvertendo castrum de Twedemuth, ex opposito Berwici contra suum jusjurandum reædificatum, et propter hoc[2] præcipue, quod, ad rogatum Gualonis legati, Karleolum Henrico regi reddere non concessit.

(XXXVII.)

EO denique[3] tempore castrum Lincolniæ civitatis a baronibus Angliæ, et robore[4] exercitus Lodovici primogeniti regis Franciæ obsidetur. Sed superveniente Gualone legato, cum exercitu regis Angliæ Henrici, amota est obsidio, et sub unius horæ momento capti sunt ejus[5] barones et nobiles Angliæ qui sequebantur Lodovicum, interfecto quodam comite Franciæ, qui cum exercitu Anglico ad prædictam obsidionem venerat. Ducuntur potentes Angliæ captivi, castra ipsorum et prædia regis Henrici subduntur dominio: Dominus autem Lodovicus, qui toto hoc tempore morabatur Londoniis, cernens esse versam aleam fati, et duros sibi imminere[6] eventus belli, saniori usus consilio, pacem iniit cum rege Angliæ accepta ab ipso[7] securitate, quod omnes, qui insurrexerant contra ipsum, restituerentur in statum, quo fuerant tempore motam[8] ante guerram. Quo facto, Lodovicus sub salvo conductu, anno Domini MCCXVII, circa festum beati[9] Michaëlis, ad propria transfretavit. Deinde regi Scociæ Alexandro Gualo legatus per internuncios absolutionem promittens, de pace perpetua, et redditione Karleoli, atque dampnorum reparatione, tractare cœpit et optinuit. Et quamvis magister Walterus de Wisebeth, ex auctoritate domini papæ, interdictum relaxaturus in Scocia veniret, nihilominus Gualo suis caute versutiis ipsam procelare[10] fecit absolutionem, donec pax fieret[11] inter reges, vel secundum quosdam, donec suæ sitim crumenæ pecuniæ poculis interim mitigaret.[12]

(XXXVIII.)

ABSOLUTUS est dominus Alexander rex Scociæ, et omnes laici qui ipsum sequebantur, apud Berwic ab archiepiscopo Eboracensi, et episcopo Dunelmi.[13] Et inde, sub salvo conductu regis et baronum Angliæ, perrexit Northamtoun, factoque ibidem

[1] B. D. *insert* etiam.
[2] D. *omits* hoc.
[3] B. D. Eodemque.
[4] D. eo.
[5] B. C. D. omnes.
[6] D. eminere.
[7] B. D. eo.
[8] B. moto.
[9] D. sancti.
[10] C. prorogare.
[11] B. *omits* fieret.
[12] D. donec sitim pecuniæ poculis mitigaret.
[13] D. Dunelmensi.

homagio pro terris suis et honoribus in Anglia, ex antiquis regi Angliæ debito, redditoque Karleolo, quod ceperat, et pace confirmata, regnum rediit ad proprium, cum[1] a dicto Gualone impetrare non potuit, ut prælati et clerici terræ suæ sub pacis ipsius conditione possent includi. Sed ad consilium quorundam nescio quo spiritu ductorum, provulgatum est generale interdictum in tota Scocia circa festum sancti Nicholai, et habebant se omnes clerici, tam religiosi quam seculares, tanquam essent excommunicati, præter dominum episcopum Willelmum Sancti Andreæ, qui paulo ante rediens de Galliis, ubi moram fecerat hostili tempore, beneficium absolutionis a prædicto Gualone legato vix optinuerat, præstito tamen prius corporali sacramento, quod non præstiterat adversariis regis Angliæ Johannis consilium, auxilium vel favorem.

(XXXIX.)

CIRCA purificationem beatæ Mariæ venerunt in Scociam prior Dunelmi[2] et archidiaconus[3] Eboracensis, missi a legato Angliæ, et absolverunt clericos Scociæ,[4] sub hac forma. Fecerunt convenire ad aliquem burgum vel civitatem[5] coram eis omnes clericos, tam religiosos quam seculares, et, recepta[6] ab eis cautione juratoria, quod starent[7] mandatis legati, et quod facerent veram et puram confessionem de hiis quæ quærerent, absolverunt eos quoque nudos et discalciatos ante fores ecclesiarum ad quas convenerant, vel abbatias ad quas diverterant. Et sub hac forma perambulaverunt Scociam a Berwic usque ad Abirbrothoc, de loco ad locum, velut eis placuit, divertentes, et procurationes sumptuosas, cum infinita pecunia et donariis plurimis,[8] per consilium quorundam eis placere[9] cupientium, ubique percipientes. Episcopos autem regni, et clericos domesticos regis, et omnes beneficiatos totius regni, qui vel bello interfuerant, vel bellantibus aliquo[10] modo ministraverant, Gualoni legato Angliæ retinuerunt absolvendos. Abbates autem, et quosdam alios prælatos quos absolverant, tenuerunt ab officio suspensos, donec ipsius legati gratiam plenius mererentur. Præterea[11] circa festum Paschæ fere omnes prælati Scociæ occurrerunt legato Angliæ[12] apud Alnertone, quorum quosdam misit Romam absolvendos, quosdam copiosa,[13] pacatus pecunia ibidem absolvit. Quosdam autem beneficiis suis vel omnino privavit,

---

[1] B. D. tamen.
[2] D. Dunelmensis.
[3] B. archiepiscopus.
[4] B. D. *omit* Scociæ.
[5] D. *inserts* secundum quod res se habebat.
[6] D. accepta.
[7] B. D. *insert* in.
[8] D. quamplurimis.
[9] B. *omits* placere.
[10] D. quoquo.
[11] D. Propterea.
[12] B. D. *omit* Angliæ.
[13] C. *omits* copiosa.

vel tamdiu suspendit, donec suæ cupiditatis exactione sufficienter fuerat satisfactum. Contigit autem, justo Dei judicio, ut, quia in perturbatione sanum consilium sequi noluerat, sed timentes suæ tunicæ magis quam conscientiæ de non suo judice suum judicem fecerunt, tyrannidem ipsius experti, pro suis privilegiis et regni libertatibus tuendis[1] de cetero velle[2] contendere didicerunt. Dominus igitur rex Alexander, missis suis nunciis ad curiam Romanam, privilegia prædecessoribus suis olim indulta renovavit.

(XL.)

ANNO deinde Domini MCCXX, Alexander rex Scociæ, cum optimatibus regni sui, sub salvo conductu occurrit[3] regi Angliæ Henrico apud Eboracum, circa festum Sanctæ Trinitatis, habitoque inter se diligenti tractatu, rex Scociæ de ducenda primogenita sorore regis Angliæ, et[4] rex Angliæ de maritandis condigne sororibus regis Scotorum,[5] quas olim, ut prædictum est, maritandis susceperat pater ejus, præstito utriusque corporali sacramento coram Pandulpho quodam legato Angliæ, et aliis pluribus utriusque regni proceribus, se obligaverant, et[6] sic pace[7] perpetuis duratura[8] temporibus, firmata,[9] reversi sunt in pace[10] ad propria.[11] Sed et rex Scociæ Alexander, anno sequenti, cum magno apparatu et multitudine copiosa nobilium etiam sub[12] salvo conductu perrexit Eboracum post Penticosten, sicut in anno præcedente inter ipsos reges condictum[13] fuerat, et desponsavit sororem ipsius regis Angliæ primogenitam, puellam adhuc tenerrimæ ætatis, nomine Johannam, feria VI[a] ante nativitatem sancti Johannis Baptistæ, cum magno[14] utriusque partis gaudio, et rediit dominus rex ad propria prospere cum sua sponsa.[15] Hæc cum adulta fuisset, ad decentem et speciosissimam pervenit formositatem. Eodem anno rex, coacto exercitu de Laudonia, et Galwallia, et aliis provinciis circumadjacentibus, navigavit in Erthgael,[16] sed orta tempestate, redire compulsus,[17] quamvis cum periculo salvus applicuit apud Glasgw. Sed et anno sequenti post Pentecosten exercitum in Erthgael[18] reduxit, quia multis de causis offensus erat indigenis. Timentes autem Erthgalenses, quidam datis obsidibus et multa pecunia in pace sunt recepti. Alii quidem, qui amplius regis animum offenderant, relictis prædiis et pos-

---

1 B. D. tenendis. 2 D. *omits* velle. 3 B. D. *omit* occurrit.
4 B. D. *omit* et. 5 B. Scociæ. 6 B. D. *omit* et.
7 B. D. *omit* pace. 8 B. D. duraturis. 9 D. *inserts* est pax et.
10 D. *omits* in pace. 11 D. *adds here* cum pace. 12 B. D. *omit* sub.
13 B. D. conductum. 14 B. D. *omit* magno. 15 D. *omits* sponsa.
16 D. Erthgyill. 17 B. D. *insert* est. 18 D. Ergyill.

sessionibus fugerunt. Dominus autem rex tam terras ipsorum[1] quam bona contulit hiis, qui ipsum fuerant secuti,[2] pro sua voluntate, sicque pacifice cum suis est reversus.

(XLI.)

ADAM, Catanensis episcopus, quondam abbas de Melrose, eodem anno, scilicet Domini MCCXXII,[3] pro eo quod decimas et alia jura ecclesiastica a suis subditis exigebat, ab eisdem, furia succensis et in unum congregatis, plusquam trecentis[4] viris, die dominica, infra octavas nativitatis beatæ Mariæ, captus, verberatus, ligatus, vulneratus, nudatus, et in coquinam propriam projectus, igne succensam,[5] combustus est, occiso prius ab ipsis monacho suo et uno suorum[6] servientium. Comes autem Cataniæ Johannes, quamvis in proximo maneret, et confluentem undique populum armatum vidisset, etiam de auxilio ferendo a quibusdam ejusdem episcopi servientibus requisitus, dissimulavit dicens: " Si timet episcopus, ad me veniat."[7] Unde et ejusdem sceleris conscius a multis credebatur. Dominus autem rex Alexander, cum esset in procinctu itineris versus Angliam, pro regni sui negotiis, apud Jedworth constitutus, et hujus sceleris fama certis nunciis ad eum prolata[8] fuisset, omissis eisdem negotiis, ut vir catholicus, coacto exercitu, Cataniam usque profectus est. Prædictus autem comes, quamvis suam probaret innocentiam, bonorum virorum testimonio, quod eisdem flagitiosis nullum præstitisset favorem, vel consilium, tamen quia protinus ab eis dignam non expetiit vindictam, magnam partem terræ suæ cum magna pecuniæ summa[9] regi pro impetranda ipsius gratia concessit. Multos etiam ex ipsis, qui hoc perpetrabant facinus, puniendos tradidit, quos membris truncatos rex diversis fecit affligi tormentis.

(XLII.)

ELECTUS est[10] ibidem in episcopum Cataniæ Gilbertus, archidiaconus Moraviæ, domino rege præsente cum exercitus sui optimatibus. Quo facto, rex cum suis, quamvis maxima tunc temporis esset tempestas et pluviarum inundatio, sospes ad propria, Deo dante, reversus est. Dum hæc agerentur, timentes prælati Scociæ, ne si tanti fama flagitii ad dominum papam perveniret, et ad inquirendum[11] de facto forte legatum

[1] B. D. eorum. [2] C. consecuti. [3] C. MCCXX. [4] C. CCC.
[5] D. succensa. [6] C. servorum. [7] B. D. adveniat.
[8] D. perlata. [9] D. cum magna pecunia redemit et magnam summam.
[10] B. D. *omit* est. [11] B. quirendum.

mitteret, aut nuncium, per nuncios proprios eidem summo pontifici et rei veritatem et zelum regis in ultionem delicti significaverunt. Qui et ipsorum industriam et regis propositum plurimum commendavit. Anno quoque proximo tunc futuro regi Alexandro, tenenti natale suum apud Forfar, occurrit comes Cataniæ, et ibidem data pecunia recuperavit terram illam a rege, quam anno præterito quietam clamaverat pro morte Adam episcopi supradicti. Fuerunt tunc temporis plurimi, qui, apud semetipsos hoc factum non approbantes, dominum regem a malis consiliariis super hoc circumventum suspicati sunt. Nec tamen impune postea sibi comiti contigit[1] illud scelus. Nam, transactis deinde[2] VII annis, idem comes a suis[3] inimicis circumceptus in domo sua occisus est et combustus. Et merito talem promeruit mortem,[4] qualem venerabili episcopo Adæ intulit sine causa. Per idem tempus emerserunt quidam iniqui de genere Macwilliam, scilicet, Gillascoph,[5] et filii ejus et Rodoricus, in extremis Scociæ finibus. Qui cum regnum opprimere vi[6] niterentur, tradidit eos Deus cum suis fautoribus in manus regis Alexandri, et sic terra de cetero ab eorum malitia requievit.

(XLIII.)

ALEXANDER autem[7] rex Scociæ, collecto exercitu, anno Domini MCCXXXV, Gallwalliam intravit, terram sedaturus, et de rebellibus se ulturus. Quod indigenæ comperientes, dum rex cum exercitu suo in papillionibus quiesceret, de montibus exeuntes et silvis inopinate regem assilierunt. Ipse enim locus, paludibus plenus, et herba[8] visutenus formosus, non parvam fiduciam eis dabat. In[9] quos comes tunc effectus Rossensis[10] Makintagart a tergo valide debacatus, multos prostravit, et multos fugere compulit. Thomas autem, filius nothus Alani domini de Galwallia, qui antea, patre vivente, filiam regis de Man[11] desponsaverat, dux hujus sceleris cum fautore suo Gilroth Yberniam rediit. In crastino quoque Galwallenses omnes, qui collo funes imponebant, et gratiam regis et pacem poscebant, benigne rex admisit in pacem suam. Thomas igitur idem bastardus Alani ex Hibernia, cum quodam filio regis, et aliis multis, ad Galwalliam rediit, et mox ibidem veniens naves confregit, ne Hibernenses de fuga cogitarent. Qui statim postea videns suos regiæ majestati non posse resistere, consilio epi-

---

[1] D. accidit. [2] B. D. inde. [3] B. D. *omit* a suis.
[4] B. *omits* mortem. [5] D. Gyllaspy. [6] B. ut. C. viz. D. *omits.*
[7] B. D. *omit* autem. [8] D. herbis. [9] D. Inter.
[10] D. Rossis. [11] C. Arane.

scopi Candidæ Casæ, necnon Patricii comitis[1] de Dunbar, et abbatis de Melrose, pacem regis humiliter petiit, quem rex in Castro Puellarum parvo tempore detinuit, et sic abire permisit. Reliquos vero Hibernienses, de patria nolentes fugere, cives de Glasgw uno impetu occiderunt. Sed duos natu majores rex apud Edinburgh ab equis decerpi præcepit. Ipsi quoque Scoti eo tempore de exercitu regis in reditu suo inaudita crudelitate terras Galwalliæ dispoliaverunt, et ecclesias adeo ut monachum, apud Glenlusse in extremis agentem, nudum relinquerent præter cilicium, et priorem in ecclesia interficerent et sacristam apud Tungland.

(XLIV.)

ALEXANDER rex Scotorum,[2] et Henricus rex Angliæ, cum suis uxoribus reginis, et utriusque regni proceribus, convenerunt apud Eboracum, in die sancti Mauricii, anno Domini MCCXXXVII, ubi per quindecim dies de arduis tractaverunt regnorum negotiis, præsente Othone legato domini papæ. Peractis quoque tractatibus rex Scociæ prospere repatriavit. Sed regina Scociæ cum regina Angliæ, causa orationis, Cantuariam adiit, quæ juxta Londonias defuncta est anno sequente, videlicet, anno Domini MCCXXXVIII, IIII nonas Martii, inter manus Henrici regis Angliæ et Ricardi ducis Cornubiæ, fratrum dictæ reginæ. Cujus corpus sepeliri fecerunt in ecclesia monialium de Tharenth cum honore. Cum igitur rex filios aut filias ex ea minime procreasset, consilio suorum procerum filiam duxit uxorem nobilis viri Ingerami de Cuchy, Mariam nomine, die Pentecostis idus Maii apud Roxburgh anno MCCXXXIX, de qua genuit filium, cui nomen patris impositum est. Natus est autem Alexander, primogenitus regis Scociæ, apud Roxburgh in die translationis sancti Cuthberti,[3] pridie nonas Septembris,[4] feria IIII, ætatis anno patris sui LXIIII[5] incipiente, et regni sui XXVII pene finito.[6]

(XLV.)

COADUNATO Henricus[7] Angliæ exercitu suo copioso venit ad Novum Castrum super Tinam, commissurus bellum contra regem Scociæ Alexandrum, eo quod quoddam castellum erectum fuerit[8] per Scotos in marchias inter Scociam et Angliam, in valle de Lidole,[9] quod appellatur Ermitage. Cui rex Alexander oc-

---

[1] D. *omits* comitis. [2] D. Scociæ. [3] D. *inserts* scilicet.
[4] D. *omits* Septembris. [5] B. C. XLIIII. [6] D. *omits* ætatis——finito.
[7] B. D. *insert* rex. [8] B. D. fuit. [9] B. Lidele. D. Lydir.

currit cum exercitu suo bene expedito usque[1] Caldeule, ubi omnes majores natu fidelitatem domino regi renovatam fecerunt, et sic unanimes processerunt usque Pentheland, contra regem Angliæ, si Laudoniæ partes intraret, congressuri. Sed, ad instantiam archiepiscopi Eboracensis, et aliorum magnatum, pax inter reges reformata est. Et rex Scociæ prospere repatriavit. Rex autem Angliæ versus Walliam convertit habenas, eo quod Walenses rebellabant Angligenis, eorum servitium non volentes nec valentes supportare. Walenses igitur, qui sunt reliquiæ Britonum, qui a diebus Bruti, qui primus eorum princeps extiterat, de gente sua propria regem et principem habuerunt, per hoc tempus adeo subjugati sunt, ut apud Londonias, principalem Anglorum civitatem, causas suas determinent, secundum prophetiam Merlini: Rubeus draco, id est, Britones, in extremitate stagni languebit,[2] id est, extremitate insulæ, oppressus ab albo[3] dracone, per quem Angli designantur.

(XLVI.)

[De morte ejusdem Alexandri regis secundi.]

INCLITUS ille Scotorum rex Alexander secundus, dum ad sedandas partes Argadiæ proficiscitur, gravi infirmitate corripitur, et ad insulam, quæ Kernerey dicitur, transportatur, ubi, perceptis salutis æternæ sacramentis, ejus felix anima ex hac luce eripitur, et cum sanctis omnibus in cœlis, ut credimus, collocatur, anno Domini MCCXLIX. Corpus vero suum, ut ipse adhuc vivens delegaverat, ad Melrossensem ecclesiam[4] delatum est, et in ea, celebratis solemniter exequiis debitis, more regio terræ gremio commendatur, anno ætatis suæ LI, et regni sui XXXV, VIII idus Julii, feria v[a], circa horam nonam. Erat enim XVI annorum et semis quando factus fuit rex. Qui dum vixerat, princeps fuit populo mitissimus, religiosorum pater, egenorum consolator, orphanorum adjutor, viduarum et omnium conquerentium pius adjutor,[5] et judex æquissimus, et ecclesiæ Christi alter Petrus: de quo quidam versificans[6] ait: Erat enim[7]

Ecclesiæ[8] clipeus, pax plebis, dux miserorum,
Nominis istius ipse secundus erat.
Annis ter denis et quinis rex fuit ipse,
Insula, quæ Kernerey dicitur, hunc rapuit.

---

[1] B. usque ad. [2] B. D. languebat. [3] B. D. illo.
[4] D. ad ecclesiam monasterii de Melrosse. [5] D. auditor.
[6] C. *omits* versificans. [7] D. *omits* Erat enim. [8] D. Erat ecclesiæ.

Spiritus alta petit cœlestibus associatus,
Sed Melrossensis ossa sepulta tenet.

Fundavit et ipse, cum Ermengarda[1] matre sua, abbatiam sancti Edwardi de Balmurinath, et ditavit, et ibidem conventus de Melrosse missus est cum domino Alano abbate suo, in die sanctæ Luciæ virginis, anno[2] MCCXXIX ubi deinde anno quarto sepulta est eadem nobilis regina, mater regis, Ermengarda, anno, scilicet Domini MCCXXXIII, et suæ desponsationis XLVII.[3]

(XLVII.)

ALEXANDER, prædicti regis[4] Alexandri filius, cum multitudine comitum, baronum et militum, puer ætatis annorum VIII, venit ad Sconam die Martis proximo sequente, scilicet, III idus Julii. Interfuerunt itaque[5] venerabiles patres, David de Bernham episcopus Sancti Andreæ, et Galfridus episcopus Dunkeldensis, vir tam clero quam populo in multis gratiosus, in temporalibus et spiritualibus sollicitus, qui omnibus tam magnatibus quam pauperibus amabilem, malefactoribus vero se terribilem exhibebat. Interfuit etiam ibidem abbas ejusdem monasterii Sconensis. Et ecce statim postquam congregati fuerant, orta est inter magnates dissensio. Quidam enim illorum[6] illo die non regem sed militem facere voluerunt, dicentes, quia dies Egiptiacus est; et hoc, non propter diem Egiptiacum, dictum est, sed quia dominus Alanus Dorwart, totius tunc Scociæ justiciarius, ipsum eo die cingere voluit gladio militari. Quibus ponentibus,[7] vir providus in consilio et perspicuus dominus Walterus Comyn, comes de Menteth, respondit, dicens, se vidisse regem consecratum non tamen militem, sed et sæpius audisse reges consecratos, qui non fuerunt milites; et addidit inquiens: Quod regio sine rege procul dubio quasi navis est in mediis maris fluctibus sine remige seu[8] rectore. Diligebat enim semper regem piæ memoriæ Alexandrum jam defunctum, sed et hunc etiam propter patrem. Ideoque quamcitius potuit ipsum puerum in regem sublimare proposuit, quia differre paratis semper nocet. Cujus consilio dicti episcopi, et abbas,[9] necnon et magnates, omnis clerus et populus, una voce ipsum in regem erigere consensum præbuerunt et assensum. *Tu autem Domine.*

---

[1] D. Ermergarda. [2] D. *inserts* Domini.
[3] B. *adds in another hand* Fundavit idem Alexander rex prioratum de Plus[cardyn]. [4] B. D. *omit* regis.
[5] B. *omits* itaque. D. Ubi interfuerunt. [6] B. D. eorum.
[7] C. Quibus supponentibus. B. D. Quibus istud proponentibus.
[8] B. sive. [9] D. *omits* et abbas.

(XLVIII.)

[De coronatione regis Alexandri tertii apud Sconam.]

ET factum est, cum hoc idem comes Walterus Comyn audisset, et omnis clerus, adjungentes eis comites, scilicet, dominum Malcolmum comitem de Fyff, et dominum Malisium comitem de Stratherne, et ceteros plures nobiles, Alexandrum regem mox futurum ad crucem, in cimiterio ex parte orientali ecclesiæ stantem, adduxerunt, quem ibidem in regali cathedra positum, pannis sericis auro textis ornata,[1] episcopus Sancti Andreæ et ceteri coadjuvantes in regem, ut decuit, consecrarunt. Ipso quoque rege super cathedram regalem, scilicet, lapidem, sedente, sub cujus pedibus comites ceterique nobiles sua vestimenta coram lapide curvatis genibus sternebant. Qui lapis in eodem monasterio reverenter ob regum Albaniæ consecrationem servatur. Nec uspiam aliquis regum in Scocia[2] regnare solebat, nisi super eundem lapidem regium[3] in accipiendum nomen[4] prius sederet in Scona, sede vero superiori, videlicet, Albaniæ constituta regibus ab antiquis. Et[5] ecce, peractis singulis, quidam Scotus montanus ante thronum subito genuflectens[6] materna lingua regem inclinato capite salutavit hiis Scoticis verbis, dicens:[7] "Benach de Re Albanne Alexander, mac Alexander, mac Vleyham, mac Henri, mac David,"[8] et sic pronunciando[9] regum Scotorum genealogiam usque in[10] finem legebat. Quod ita Latine sonat: "Salve rex Albanorum Alexander, filii Alexandri, filii Willelmi, filii Henrici, filii David, filii Malcolmi, filii Duncani, filii Beatricis, filiæ Malcolmi, filii Kenath, filii Malcolmi,[11] filii Donaldi, filii Constantini, filii Kenath,[12] filii Alpini, filii Ethachi, filii Ethafind, filii Echdachi, filii Donaldi Brek, filii Echae Vuid,[13] filii Edaim, filii Cobram, filii Donengard, filii Fergusii magni, filii Erth, filii Etehac Munremor, filii Engusafich, filii Fechelmech [as[14] Lingich, filii Enegussa Buchin, filii Fechelmech][15] Romaith, filii Sencormach, filii Crinchlinth, filii Findachai, filii Akir-

[1] B. D. ornatam. [2] D. regno Scociæ. [3] B. *deletes*, D. *omits*, regium.
[4] D. regnum. [5] B. *omits* et.
[6] D. montanus subito genuflectens ante thronum regis.
[7] C. *omits* dicens. [8] D. *omits* mac Alexander—David.
[9] D. *omits what follows in this chapter, and substitutes* in suo langagio regum Scottorum genealogiam usque in finem legebat usque ad Scotam filiam Pharaonis regis Egisti de qua sumpsimus originem.
[10] B. ad. [11] B. Alpini.
[12] C. *repeats here* filii Malcolmi, filii Donaldi, filii Constantini, filii Kenath.
[13] B. Buid. [14] B. Fechelmab. [15] B. *inserts* filii.

kirre, filii Ecchach Andoch, filii Fiachrach[1] Catmall, filii Eccdath Ried, filii Coner, filii Mogalama, filii Lugthag Etholach, filii Corbre Crumgring, filii Darediomore, filii Corbre Findinor, filii Coneremore, filii Ederskeol, filii Ewein, filii Eliela, filii Jair, filii Dethach, filii Sin, filii Rosin, filii There, filii Rether,[2] filii Roweni, filii Arindil, filii Mane, filii Fergusii, primi Scotorum regis in Albania." Qui quoque Fergusius fuit filius Feredach, quamvis a quibusdam dicitur filius Ferechere, parum tamen discrepant in sono. Hæc discrepantia forte scriptoris constat vitio propter difficultatem loquelæ. Deinde dictam genealogiam dictus Scotus[3] ab homine in hominem continuando perlegit donec ad primum Scotum, videlicet, Iber Scot, pervenit. Qui quidem Iber fuit filius Gaithel Glas, filii Neoili, regis quondam Athenæ,[4] genitus ex Scota, filia regis Egypti Centhres Pharaonis.

(XLIX.)

ANNO quoque secundo regis Alexandri tertii, XIII[5] kalendas Julii, convenerunt apud Dunfermlyn idem rex et regina mater ejus, cum episcopis et abbatibus, comitibus, et[6] baronibus, et aliis viris honestis, tam clericis quam laicis, in magna multitudine, et ossa beatæ Margaretæ, Scotorum quondam reginæ, de monumento lapideo, in quo per multa annorum curricula quieverunt,[7] honorifice levaverunt, et in scrinio abiegeno,[8] auro gemmisque preciosis redimito, cum summa devotione collocaverunt, anno Domini MCCL. Interea magnates Scociæ, regnum sub regis pueri regimine cernentes periclitans,[9] suosque consiliarios totius regni pene majores hinc inde singularis commodi lucro vacillantes, hiis et aliis periculis imminentibus evitandis,[10] hortatu cleri, ad regem Angliæ Henricum nuncios dirigunt solemnes, et ut confectum pacis fœdus per ipsum prius et Alexandrum regem nuper defunctum renovetur, et per matrimonii confœderationem, inter regem Alexandrum juvenem, et ejusdem Henrici regis filiam contrahendi, peramplius firmiter solidetur. Quibus quoque, Londonias venientibus, rex Angliæ cuncta pro libito mandata concedens, suos etiam cum eis nuncios regi Scociæ remisit, ut cum suis[11] consiliariis et magnatibus,[12] pro conficiendis negotiis supra-

---

[1] B. *inserts* filii. [2] B. Reyth. [3] B. *omits* dictus Scotus *and inserts* idem.
[4] B. *interlines* Græcorum. [5] C. tertiodecimo. [6] B. D. *omit* et.
[7] B. D. quieverant. [8] B. argenteo. C. abieino. D. a rege.
[9] D. periclitari. [10] D. vitandis. [11] B. *omits* suis.
[12] B. *omits* et magnatibus.

dictis, sibi suisque consultibus, ad natale Domini proximum, apud Yhork, sub salvo tamen conductu [regis] procerum Angliæ roborato sigillis obviaret. Convenerunt autem ibidem rex Scociæ Alexander et Henricus rex Angliæ, cum utriusque regni majoribus, ubi, sicut ante[1] condicta[2] fuerant, omnia feliciter impleta sunt,[3] et, ea de cetero fideliter observanda, reges regnorumque proceres amborum tactis sacrosanctis ewangeliis conjurantur. Nusquam enim Anglorum regum vel Britonum aliquis, in nullo tempore transacto, suum erga Scotos pactum fidelius velut hic Henricus servabat aut firmius, quia toto pene suæ regnationis tempore regum Scociæ, patris, videlicet, et filii, consultus et vicinus fidelissimus habebatur: quod raro vel nuncquam contigit, exceptis, proth! dolor, quam paucis diebus regis Ricardi cor leonis. *Tu autem.*

(L.)

EGITUR ibidem, in die natalis Domini, cum maxima[4] congratulatione utriusque regni procerum et gaudio, rex Scociæ Alexander, puer novennis, arma militaria ab Henrico rege Angliæ suscepit, et in crastino, hoc est, in die sancti Stephani, rex Angliæ dedit regi Scociæ in matrimonium filiam suam primogenitam, nomine Margaretam. Accusabantur interim ibidem quidam regi de sua proditione per Walterum Comyn comitem de Menteth, et per Willelmum comitem de Mar. Unde vero quidam timentes sibi clamdestine et turpiter repatriarunt. Rex vero Scociæ, de consilio regis et[5] magnatum Angliæ, cuncta moderate disponens et temperans, repatriavit ad propria cum conjuge, et dissimulando expectavit tempora[6] meliora ad excessus hujusmodi emendandos. Accusabatur itaque Robertus abbas de Dunfermlyn, regis cancellarius, quod per magnum[7] sigillum legitimare proposuit sororem regis notham, scilicet, uxorem Alani hostiarii, ut in[8] successione regni fieret heres regis. Sed mox ut in Scociam rediit, sigillum regi et suis magnatibus[9] reddidit, quod mox coram populo confractum fuerat,[10] et[11] sigillum eo minus datum est Gamelino, et factus est regis cancellarius. Qui quidem anno deinde tertio electus est in episcopum Sancti Andreæ. Remoti sunt interim omnes regis consiliarii primi, et novi creati sunt, scilicet, Walterus Comyn comes de Menteth, Alexander Comyn[12] de Buchania, Willelmus

---

[1] B. D. *insert* omnia sicut. [2] B. conducta. [3] B. D. *omit* sunt.
[4] B. D. *omit* maxima. [5] B. D. *omit* regis et. [6] D. *omits* tempora.
[7] B. *omits* per magnum. D. magnum. [8] B. D. *omit* in.
[9] B. D. *omit* magnatibus. [10] D. est. [11] D. *inserts* aliud.
[12] B. C. D. comes.

comes de Mar, Robertus[1] de Rosse consanguineus regis; sed quot fuerunt consules, tot fuerunt reges. Quia si quis viderat hiis diebus oppressiones pauperum, exheredationes[2] nobilium, angariam civium, violentias ecclesiarum, merito diceret, Væ! regno, ubi[3] rex est puer.

(LI.)

SOPITIS igitur in regno Scociæ judicio et justitia, ob favorem filii sui regis et procerum, Henricus rex Angliæ, velut pater fidelis, per eos rogatus, venit apud castellum de Werk, ubi habito[4] per reges et suos consules pro statu regni Scociæ diligenti tractatu, statim omnes consiliarii regis Scociæ a suis officiis sunt amoniti.[5] Ordinati quoque sunt Ricardus Dunkeldensis episcopus in suum cancellarium,[6] David de Lyndesay in camerarium, et Alanus Dorwart in summum justiciarium usque[7] septennium. Reverso cum suis Henrico rege pacifico, magna dissensio inter magnates Scociæ orta est, ex eo, quod[8] novi consiliarii regis priores consiliarios compota[9] de bonis regiis consumptis exigebant, ac per litteras suas obligatorias ipsos de suis factis ad respondendum compellebant. In suo reditu rex Angliæ multos Judæos apud Lindecolniam occidit, eo quod quendam puerum, Hugonem nomine, crudeliter interemerunt et sanctum martyrem fecerunt. Ideoque quosdam patibulo suspendit, quosdam equis[10] per plateas agitari fecit, quia dictum infantem cruci appendentes[11] ibidem expirare fecerunt.

(LII.)

DE multis et arduis querelis Walter Comyn comes[12] de Menteth, et ejus complices, coram rege et suis consiliariis sæpius acclamati, non comparuerunt. Sed cum[13] secundum assisam regni judicium expectare non auderent, unanimiter consulti regem, in lecto suo dormientem, apud Kynrosse nocte ceperunt, et ante diluculum apud Strivilyn,[14] in crastino Symonis et Judæ, anno Domini MCCLVII, ipsum secum abduxerunt. Sigillum quoque regis magnum, quod magister Robertus Stutewill, decanus Dunkeldensis, vicecancellarius Ricardi episcopi Dunkeldensis,[15] portavit, violenter abstulerunt. In ipsa[16] captione fuerunt prin-

---

[1] D. *inserts* Comes.
[2] D. exhereditationes.
[3] D. cujus.
[4] B. D. *omit* habito.
[5] B. amovii. C. D. amoti.
[6] B. D. *omit* Ordinati——cancellarium.
[7] D. usque in.
[8] D. *omits* quod.
[9] D. *omits* compota.
[10] D. *omits* equis.
[11] B. D. appenderunt. D. *adds* et.
[12] D. Walterus Comes.
[13] D. *omits* cum.
[14] D. Strivylyngem.
[15] B. D. *omit* Dunkeldensis.
[16] B. D. *omit* ipsa.

cipales auctores Walterus Comyn comes de Menteth, Alexander Comyn[1] comes de Buchania, Willelmus comes de Mar, vir in[2] malis[3] actibus ingeniosus valde, Johannes Comyn, vir ad rapinam et temeritatem expeditus, Hugo de Abirnethin, David de Lochore,[4] Hugo de Berklay, et alii quamplures malignorum satellites, qui, nihil ad licitum sed omnia ad libitum facientes, per fas et nefas in populo regnaverunt. Et sic[5] fuit error novissimus pejor priore. Multæ persecutiones extunc et tribulationes inter Scotorum proceres subortæ sunt, quia posteriores regis consules damna et mala anterius perpessa in priores refundere nitebantur. Unde tales pauperum contritiones et ecclesiarum spoliationes sequebantur, quales visæ non sunt in Scocia nostris temporibus.

(LIII.)

WALTERUS autem Comyn, sæpedictus comes de Menteth, qui fuit dux eorum,[6] qui comprehenderunt regem, uxoris suæ veneno, ut dicitur, repentina morte interiit. Quo mortuo,[7] comitissa[8] uxor ejus, proceribus contemptis nobilibus, qui eam ducere volebant, cuidam ignobili Angligenæ militi, Johanni Russel nomine, se nupsit. Unde magnates Scociæ indignantes, mortem comitis viri sui prioris ei imposuerunt, et tam ipsum Johannem[9] quam comitissam vinculis manciparunt. Deinde Walterus Bullok, ex parte uxoris suæ, comitatum de Menteth proterve calumnians, favore magnatum adeptus est. Sed et comitissa, tot adversariorum insultationes sufficere[10] non prævalens, accepta quadam summa pecuniæ, de Scocia cum viro suo ignominiose profecta est. Quæ quidem nuncios ad curiam Romanam misit, de illata sibi violentia conquerens, et hereditatis suæ spoliatione. Ad cujus requisitionem, postea venit quidam nuncius, a latere domini papæ Urbani missus in Angliam, apud Eboracum, Poncius nomine, ad inquisitionem faciendam, de[11] speciali mandato domini papæ, super injuriis et molestiis eidem comitissæ illatis injuste. Qui quidem Poncius citare fecit ipsum Walterum Bullok, dicti comitatus occupatorem, episcopos etiam, et abbates, et proceres ferme omnes Scociæ, ad perhibendum[12] de hiis testimonium veritati. Quod factum est contra privilegia regis et regni Scociæ, ut aliquis extra proprios fines ad alicui respondendum vocaretur. Rex autem per-

---

[1] B. D. Alexander de Menteth. [2] B. *omits* in. [3] D. multis.
[4] B. Lochorie. D. Lochquhor. [5] D. *omits* sic. [6] B. D. *omit* eorum.
[7] B. *omits* mortuo. [8] D. Quæ comitissa.
[9] B. D. *omit* Johannem. [10] B. D. sufferre.
[11] B. ex. [12] D. prohibendum.

pendens, non solum se et regnum suum ac suos super hiis citationibus gravari, sed et privilegia sua antiqua in hac parte adnullari : cum ipse secundum leges[1] regni sui paratus esset hanc[2] causam determinare, non ulterius se et regnum indebite sustinens aggravari,[3] contra dictum Poncium ad summum pontificem[4] appellavit, et sic sub discussione hæc lis adhuc pendet.

(LIV.)

SEPTIMO idus Maii mensis, anno Domini MCCLXI et regni regis Alexandri [X]III inventa est quædam magnifica crux et venerabilis apud Peblis, astantibus honestis viris presbyteris, clericis et burgensibus. Sed quoto anno, vel a quibus personis ibidem abscondita fuerat penitus ignoratur. Creditur tamen, quod, sæviente Maximiani persecutione in Britannia, per quosdam fideles abscondebatur circa annum Domini ducentesimum nonagesimum sextum.[5] Inde vero non longe postea ibidem reperta est una urna lapidea, quasi tribus vel quatuor passibus a loco, quo illa gloriosa crux fuerat inventa, cineres et ossa continens cujusdam corporis humani, quasi membratim detruncati. Cujus autem sunt reliquiæ nondum scitur ab aliquo. Quidam tamen[6] autimant, illius esse reliquias, cujus nomen inventum est scriptum in ipsa petra, in qua crux illa [sancta][7] jacebat. Sculpebatur autem[8] in ipsa petra forinsecus locus sancti Nicholai episcopi. In ipso quoque loco, ubi crux[9] inveniebatur, per ipsam crucem crebra fiebant et fiunt miracula, atque populi catervatim ibidem confluxerunt et confluunt, oblationes et vota sua Deo devote portantes. Unde rex, de consilio episcopi Glasguensis, ecclesiam ibidem honestam in honorem Dei et Sanctæ Crucis fieri fecit. Eodem anno, videlicet, ultimo die Februarii, nata est filia regis primogenita, Margareta nomine, quæ postea[10] regi Norwagiæ fuerat desponsa.[11]

(LV.)

CIRCA festum beati Petri, quod dicitur ad vincula, anno Domini MCCLXIII, rex Aco Norwagiæ venit apud novum castrum de Are cum piratis navibus octies viginti, habentibus intra se XX millia hominum belligerorum.[12] Dicebat enim, omnes insulas Scociæ, inter Hiberniam et Scociam sitas, jure hereditario suas esse. Ideoque castella de Bothe et Mann[13] cepit, et ecclesias

---

[1] B. legem. [2] B. D. *omit* hanc. [3] B. D. gravari.
[4] D. *omits* ad summum pontificem. [5] B. *omits* nonagesimum. D. CCLXXXXVI.
[6] D. autem. [7] B. *omits* sancta. [8] B. D. *omit* autem.
[9] D. extra. [10] B. D. *omit* postea. [11] B. D. desponsata.
[12] D. belligeratorum. [13] B. C. Aran. D. Bute et Aran.

mari finitimas deprædavit. Unde Dei nutu, ipso die belli inter ambos reges constituti, orta est in mari validissima tempestas, quæ naves concutiens anchoras evulsit, et magnam navium partem ad terram undis advolventibus acerrime dejecit, velint nolint. Quibus occurrens regis exercitus, multos et nobiles et vernaculos prostravit, ac unum Noricum,[1] regis Aconis nepotem, magnæ potentiæque strenuitatis virum, interfecit. Unde ipse Noricorum rex multum dolens, cum confusione non modica remeavit usque in[2] Orcadiam, ubi dum,[3] manum fortiorem pro Scotis debellandis expectans, hyemasset, ibidem mortuus est. De quo quidam versificans ait:

Aco rex magnus
Satis audax, mitis ut agnus,
Justis lætatur
Injustos ense minatur.

Cui successit filius ejus, Magnus nomine, vir magnæ sapientiæ, ac prudentiæ et literaturæ gratia præclarus, de quo etiam quidam:

Norica regna rego
Nomine Magnus ego.

(LVI.)

NATUS est regi Alexandro filius, paterno nomine vocatus, scilicet Alexander, apud Jedworth, XII kalendas Januarii, die videlicet, sanctæ Agnetis virginis, anno Domini MCCLXIIII. Unde per omnes fines Scociæ duplici de causa laudes Deo[4] resonabant. Eo quod uno eodem die per unum nuncium mors regis Noricorum, qui regem regnumque infestabat, per alium vero sui novelli filii nativitas, regi nunciabatur. Morte quidem Noricorum regis Aconis Alexandro regi Scociæ propalata, validum festinanter exercitum congregans, versus insulam de Mann, se præparat navigio profecturum. Audiens autem[5] rex Manniæ, timore perterritus, nuncios suos[6] regi direxit, ut, concessis sibi prius[7] induciis,[8] suam in Scocia præsentiam adveniret. Nec tamen rex a suo divertens proposito, provide reflexit habenas, sed, salvo sibi misso conductu, coactum celeriter exercitum ad insulam Manniæ tendens duxit: ad oppidum de Dunfrese usque pervenit. Ubi occurrens idem regulus, homo regis Scociæ devenit, homagium sibi pro suo regniculo faciens imperpetuum de se tenendo, sub hac adeo conditione, quod, si

---

[1] D. *omits* Noricum. [2] B. ad. [3] D. unde.
[4] B. D. *omit* Deo. [5] B. D. *omit* autem. [6] B. D. *omit* suos.
[7] B. D. *omit* prius. [8] C. indiciis.

rex Noricorum, qui pro tempore fuerit, ipsum præsumpserit infestare, refugium sibi salvum et suis habuerit[1] in Scocia futuris de cetero temporibus. Et ipse[2] regulus Manniæ regi Scociæ domino suo prævideret,[3] quotiens opus fuerit, decem galeas, piratas, scilicet, quinque,[4] XXIIII remorum, et alias quinque duodecim remorum. Quo peracto negotio, de regis præcepto, cum festinatione debita, Alexander comes de Buchania, Wilelmus comes de Marre,[5] et Alanus hostiarius, assumpta secum[6] non modica manu militum ac vernaculorum, occidentales insulas Scociæ adierunt, et hos proditores, quorum hortatu anno præcedenti rex Norgwagiæ in Scocia applicuit, occiderunt, et quosdam in fugam compulerunt, atque, quibusdam majoribus suspensis, maximam ex ipsis insimul[7] prædam reportarunt.

(LVII.)

NORWAGIÆ rex Magnus, filius Aconis, anno sequente misit Gilbertum, episcopum de Hamere et suum cancellarium, Alexandro, regi Scociæ in[8] Perth, qui sibi de Buth et Aranch[9] optulit imperpetuum insulas pacifice possidendas, adeo tamen, ut omnes alias insulas,[10] quas Aco pater suus postulaverat, habere posset in pace. Quod rex omnino facere parvipendit. Episcopus autem,[11] cum de sua legatione responsum audisset, abiens in patriam, regi suo se in vanum indicavit laborasse, sed et cum Scotis consuluit ut tractaret. Igitur anno deinde sequente, hoc est anno Domini MCCLXVI, misit idem rex Noricus[12] Magnus cancellarium suum et alios magnates suos in Scocia, qui per litteras de rato ex parte domini sui regis Norgwagiæ regi Scotorum Alexandro contulerunt omnes insulas, quæ sunt inter Scociam et Hiberniam, quas Aco pater suus suas[13] proclamaverat, ac etiam omne jus vel clameum, quod in dictis insulis unquam ipse rex Magnus, vel suorum quisquam prædecessorum, habuit,[14] eidem regi Scotorum reddiderunt. Adeo[15] tamen, ut ipse rex[16] Scociæ 4 M marcarum[17] argenti infra duos annos dicto regi Norgwagiæ persolveret, et singulis annis sibi postea et suis heredibus centum marcas. Et quamvis hæc quibusdam placuerat conventio, pluribus attamen displicuit. Nam per multorum curricula temporum, priusquam Scoti longe Britanniam adven-

---

[1] D. habebit. [2] B. D. *omit* ipse.
[3] B. provideret. D. providebit. [4] B. C. *insert* quamlibet. D. qualibet.
[5] C. Murray. [6] B. D. *omit* secum. [7] B. D. insulis.
[8] B. C. D. apud. [9] B. D. et de Man. [10] B. *omits* pacifice—insulas.
[11] B. D. *omit* autem. [12] D. Noricorum. [13] B. D. *omit* suas.
[14] D. habuerint. [15] B. Ut adeo. [16] B. *has a folio missing here.*
[17] C. IIII. D. IIII marcas.

erant, introducti prius per Eugenium Rothay, quendam eorum ducem, prædictas coluerunt insulas, et abinde usque tempus illud fatale contentionis filiorum regis Scociæ Malcolmi Canmor contra Donaldum suum patruum, quo, diviso totaliter regno, Magnus Noricorum rex, filius Olavi, potenter insulas invadens, suo subdiderat[1] dominio, Scoti, nulla interruptione præpediti, easdem continue possiderunt.

(LVIII.)

ANNO præcedente secundo[2] exorta est magna dissensio inter Henricum regem Angliæ, et Edwardum filium suum, ex una parte et Symonem de Monteforti comitem de Laicester, et magnates Angliæ, ex altera.[3] Unde ipse magnates Alienorem reginam Angliæ, et omnes Francigenas, cum confusione, de partibus Anglicanis ejecerunt. Rex vero et filius ejus, exercitum circumquaque copiosum colligentes, contra dictos magnates apud Hewis[4] bellum commiserunt. Tandem, utriusque[5] strage non modica procerum et populi peracta, rex et filius ejus Edwardus capiuntur, sic et Johannes Comyn, et quidam alii de Scocia, qui, jussu regis Scociæ, ad succursum regis[6] Henrici venerant, capti sunt, et apud Londone carceri contruduntur. Edwardus autem postea, filius regis Angliæ, qui in artissima custodia servabatur, inaudita prudentia, de procuratione Gilberti comitis Gloverniæ, evasit. Et sic, congregato undecunque exercitu grandi, apud Ewishame inter dictos Edwardum et Symonem de Monteforti forte bellum committitur. In quo conflictu ipse Symon cum Henrico primogenito suo interemptus est. Ipso in bello, ut dicitur, quater vel et[7] VII proceres,[8] nobiles CCC, exceptis vernaculis et peditibus, corruerunt. Rex autem[9] Alexander ad id bellum ex sua mera voluntate pro succursu regis Angliæ, et Edwardi filii[10] tres homines de qualibet hyda connumeravit in expeditione, sed, audita Symonis cum suis complicibus ruina, Scotorum populus ab ea vexatione cessavit. Omnes quoque, qui cum Symone in bello persteterunt, exhereditati sunt, et ex Anglia proscripti. Ita ut rex infra unam ebdomadam terras XVII^{m}D[11] et LX mobilium[12] alienis, ut dicitur, conferret. Mortalis tamen obsidio fuit eo tempore inter regem et ceteros barones. Nam villæ combustæ sunt, oppida dirupta, ecclesiæ spoliatæ, nusquam pax nec securitas. Edwardus

---

[1] D. subdidit.
[2] D. *omits* secundo.
[3] D. ex altera parte.
[4] D. Ewys.
[5] D. utraque.
[6] D. *inserts* Angliæ.
[7] C. quater viginti et. D. et viginti.
[8] D. *inserts* et.
[9] D. *inserts* Scociæ.
[10] D. *inserts* ejus.
[11] D. v^{c}.
[12] C. D. nobilium.

tandem, filius regis, rebelles suos quosque volens subjugare, Johannem de Vescy, et alios quosdam in castello de Alnwik, clanculo cepit, et usque Londonias transmisit: deinde apud Roxburgh cum rege Scociæ collocuturus se divertit. Cui rex Scociæ et regina Margareta, soror dicti Edwardi, et fere tota nobilitas Scociæ[1] occurrerunt. Et post multas exultationes et applausus utriusque factos alterutri ad propria cum gaudio sunt reversi.

(LIX.)

OCTOBONUS interea, Romanæ sedis legatus, ad pacem inter regem et barones reformandam in Angliam veniens, Londoniis residentiam fecit, qui frustra se laborare perpendens, episcopis Scociæ scripsit, ut de singulis ecclesiis parochialibus quatuor marcas, de ecclesiis quoque cathedralibus sex marcas nomine procurationis suæ,[2] sibi destinarent. Quod rex Alexander Scociæ, accepta a clero pecunia, scilicet II^{m} marcarum, omnino fieri prohibuit. Insuper ad sedem super hoc[3] apostolicam appellavit. Citati sunt deinde per eundem Octobonum legatum[4] omnes episcopi Scociæ, anno, videlicet, Domini MCCLXVIII, ut ad quindenam post Pascha coram eo ubicunque foret comparerent, ad suum consilium celebrandum. Similiter mandavit clero Scociæ, ut vel abbates duo vel duo priores pro toto regno[5] Scociæ mitterentur. Attamen episcopi communi consilio pro se destinaverunt Ricardum episcopum Dunkeldensem, et Robertum episcopum Dunblanensem, ne quid, ipsis absentibus, in eorum præjudicium vel[6] gravamen statueretur. Clerus vero reliquus pro se misit abbatem de Dunfermlyn, et priorem de Lundoris. Legatus quoque nova quædam statuta, tam de secularibus quam religiosis personis Scotorum, præcipue constituit, quæ penitus episcopi Scociæ facere recusarunt.[7] Eodem autem anno magna signatio crucis ubique terrarum contra Sarracenos facta est. Nam cruce signatus est Lodovicus, Christianissimus rex Franciæ, cum plebe plurima suorum procerum. Similiter Edwardus et Edmundus filii regis Angliæ, et cum eis[8] Anglorum turba magna. Ad quorum expensas, hortatu Octoboni et ad instantiam regis Angliæ, papa Clemens clero Scociæ scripsit, ut decimum denarium omnium suorum proventuum ecclesiasticorum Angliæ regi persolverent. Quod rex et clerus uno ore et uno corde facere contempserunt. Anno tamen sequente

---

[1] D. *omits* Scociæ. [2] C. similiter. [3] D. *omits* super hoc.
[4] D. *omits* legatum. [5] C. D. clero. [6] D. et.
[7] D. *omits* Clerus——recusarunt. [8] B. *recommences here in another hand.*

rex Angliæ Henricus iterum nuncios suos misit in Scocia,[1] ad petendum de[2] clero decimum denarium. Clerus vero, sicut prius, reclamavit, ad dominum papam appellavit, ac clericos ad curiam destinavit.

(LX.)

ANNO Domini MCCLXXI Lodovicus, rex Franciæ, postquam insulam quandam maximam, nomine Barbaream, super Sarracenos debellatos[3] acquisierat, cum filio suo primogenito, Lodovico nomine, in fata discessit, et cum eis populus multus Christianorum. Inter quos David comes Atholiæ, et Adam comes de Carryk, et alii quamplures nobiles Scotorum et Anglorum. Reliquit enim Adam comes de Carryk[4] unicam filiam[5] tantum heredem, Martham nomine, quæ sibi successit in suum dominium et comitatum. Hæc igitur postea de patris sui dominio possessa, dum in una dierum cum suis armigeris et ancillis quo sibi placuerat venatum pergeret, egregio militi juveni speciosissimo, trans eadem equitanti rura, Roberto de Bruse nomine, filio Roberti de Bruyse[6] cognomine nobilis domini vallis de Anand[7] in Scocia et in Anglia de Clyweland,[8] [obviavit]. Quæ[9] quidem, peractis hinc inde salutationibus, velut curialium moris est,[10] et osculis, ipsum venandi gratia spaciandique manere supplicat, sed et illius, quodammodo renuentis, habenas vi quadam, si dicere fas est, propria manu retraxit,[11] et secum militem, quamvis minime volentem, versus Turnbery ducebat suum[12] castrum. Ibique spacio dierum XV[m] vel amplius cum suis perhendinans, comitissam clandestine, benevolis etiam et amicis amborum insciis, uxorem duxit, nec regio super hoc aliquatenus consensu procurato. Quapropter totius regni vulgaris asserebat opinio, quod ipsum juvenem quasi vi rapuerat in maritum. Quod ut regis Alexandri pervenit ad aures, castrum cepit de Turnbery, et omnes alias terras suas[13] et possessiones in suis manibus recognosci fecit, eo quod, inconsulta majestate regia, cum Roberto de Bruyse se maritavit. Intervenientibus tamen amicorum precibus, et pacta[14] pecuniæ quadam summa,[15] regis animum benevolem idem Robertus et[16] totum dominium optinebat. Ex qua divina providentia filium genuit, futurum conterendæ[17]

---

[1] D. Scociam. [2] D. a. [3] B. debellicos.
[4] B. D. *omit* et alii——Carryk. D. *substitutes* ceciderunt relinquens.
[5] D. *inserts* suam. [6] B. D. *omit* nomine——Bruyse.
[7] D. Annandie. [8] B. Anglia Clyweland. D. Clyvland in Anglia.
[9] D. quibus. [10] D. *omits* est. [11] D. retexit.
[12] B. D. *omit* suum. [13] B. C. D. ejus. [14] B. D. *omit* pacta.
[15] D. *inserts* interveniente. [16] D. eidem Roberto benevolem fecerunt qui.
[17] C. conterendo. D. *omits* conterendæ, *and inserts* nomine Robertum.

gentis Scotorum salvatorem, propugnatorem et regem, prout historiæ series declarabit, cui nomen patris impositum est Robertus.[1]

Anno Domini M semel ad[2] bis C. L. X bis, et I quater adde,
Tunc rex Robertus, omni probitate refertus,
Festo, quo sancti translatio fit Benedicti,
Extiterat natus, divinitus ymmo vocatus.

(LXI.)

VIR grandævus Henricus, rex Angliæ pacificacissimus, regnum suum per LVI annos summa pace et justitia gubernans, anno Domini MCCLXXIII, et regni regis Scotorum[3] Alexandri XXIIII, XII kalendas Decembris, migravit ad Christum, et apud Londonias in Westmonasterio sepultus est. Successit eidem in regnum Angliæ[4] filius ejus Edwardus, dictus Langschankis, in terra sancta tunc existens, cui magnates omnes Angliæ, clerus et populus, in guerris adhuc barbareis permanenti, fidelitatem juraverunt. Cujus Edwardi, postea redeuntis, coronationi rex Scociæ cum regina et liberis ut intersint specialiter innituntur:[5] quæ facta fuit apud Londonias, in die Assumptionis beatæ Mariæ virginis, anno Domini MCCLXXIIII. Quo rex Scociæ cum magna nobilitate interfuit, una cum regina et multis proceribus et nobilibus. Eodem autem anno obiit dicta regina Scociæ Margareta, filia regis Henrici, et soror ejusdem regis Edwardi, IIII° kalendas Martii, apud castrum de Cupro, et apud Dunfermlyn juxta regem David intumulatur. Rex autem Alexander, anno deinde tertio, apud sanctum Thomam in Anglia peregre profectus, ibidem Edwardo, regi Angliæ, fecit homagium, sicut et patri suo prius fecerat, omnibus suis salvis dignitatibus pro terris suis in Anglia, videlicet, pro terris et[6] dominio de Penreth, et diversis aliis, quas rex Henricus olim, cum filia sua Margareta regina Scociæ, jam defuncta, sibi dederat in maritagium. Etiam pro terris aliis[7] et honoribus antiquis, a suis prædecessoribus regibus Scociæ prius possessis, præter comitatum Huntidoniæ,[8] pro quo dudum dominio per regem Alexandrum Scociæ prædictum Symon abbas de Dunfermlyn, et Willelmus comes de Mar [ad eundem regem Henricum, in suis ultimis pene diebus, missi sunt, quod utique] red-

[1] D. declarabit, de quo dictum est.
[2] D. et.
[3] D. Scociæ.
[4] D. regno Anglorum.
[5] B. initiantur. D. innitatur.
[6] D. terris suis in.
[7] B. Et etiam pro terris aliis. D. Et pro terris etiam aliis.
[8] D. de Huntyntown.

dere nolens totum comitatum sibi retinuit. Cujus honores a priscis temporibus rex Scociæ per suos progenitores habebat, in[1] tempore pacis integre possidebat.

(LXII.)

MAGISTER Baiamundus, missus a domino papa, venit in Scociam, ad colligendum et deponendum decimas, ad subsidium terræ sanctæ. Celebravitque consilium suum[2] apud Perth, in crastino Sancti Oswaldi regis et martyris, anno Domini MCCLXXV,[3] ubi cum episcopis et clero residens, præcepit, ut omnes[4] beneficiati, nullis exceptis, nec etiam privilegiatis, sub districtione juramenti et excommunicationis, persolverent decimas,[5] non secundum antiquam taxacionem, sed secundum verum valorem omnium bonorum et proventuum ecclesiasticorum. Qui quoque Baiamundus, ab episcopis et abbatibus requisitus, repedavit ad curiam, dominum papam pro clero Scociæ precaturus, ut antiquas taxaciones omnium bonorum suorum acciperet, septem annis utique pro sex computatis. Sed rediit in Scociam non expeditus. Exoritur interim contentio inter Alexandrum regem Scociæ, et regem Edwardum Angliæ,[6] per episcopum Dunelmensem[7] super divisis et marchiis utriusque regni. Pro qua vero contentione sedanda convenerunt apud Berwic super Twedam, anno Domini MCCLXXVIII in medio quadragesimæ, tres episcopi Scociæ, videlicet, Sancti Andreæ, Glasguensis et Dunblanensis ex parte regis Scociæ, cum comitibus et aliis pluribus nobilibus. Ex parte vero regis Angliæ convenerunt apud Twedmouth episcopi Norwicensis et Dunelmensis,[8] vicecomes de Novo Castro, et alii quamplures milites et clerici, ut super divisis prædictis et marchiis tractarent: sed infecto negotio recesserunt.[9]

(LXIII.)

DOMINUS Alexander, filius regis Alexandri Scociæ, nobilem puellam, filiam domini[10] comitis Flandriæ, duxit in uxorem apud Roxburgh, dominica proxima post festum sancti Martini in hyeme, anno Domini MCCLXXXII, militibus et dominabus Flandrencium multis præsentibus,[11] cum ingenti gaudio et applausu: ubi quamplures episcopi Scociæ, et abbates, comites, et barones,

---

[1] B. D. et. [2] B. D. *omit* suum. [3] C. M ducentesimo septuagesimo quinto.
[4] B. D. *omit* omnes. [5] B. D. *omit* decimas. [6] B. D. *omit* Angliæ.
[7] D. Dunelmiensis. [8] B. D. *omit* Ex parte——Dunelmensis.
[9] B. *adds* etc. quod I to Androw lard of lytill Muncreff.
[10] D. Dominici. [11] D. et multis principibus.

milites, et ceteri nobiles, convenientes, et per XV dierum spatium permanentes, nuptiis honorifice celebratis, tandem ad propria remearunt. Sed, proth! dolor, post tantum gaudium,[1] infra breve tempus secutus est ingens luctus. Nam idem Alexander, juvenis egregius, speratus regni Scotorum heres futurus, anno proximo, suæ quidem ætatis vicesimo defunctus est apud Londoris, et apud Dunfermlyn sepultus, cum inæstimabili dolore totius populi, cum lachrimis et gemitu omnis cleri, regis etiam et magnatum singultibus infinitis. Obiit enim anno Domini MCCLXXXIII. Decesserat autem e mundo[2] frater ejus junior David antea, videlicet, in fine mensis Junii, anno Domini MCCLXXXI, omnium Scotorum ejulatu magno, sed maximo regis,[3] in castro de Strivelyn, et in monasterio de Dunfermlyn sepelitur. Cujus mors initium fuit dolorum Scociæ futurorum. Heu! proth! dolor,[4] o Scocia! quoniam si cognovisses et tu, tot tibi futuros[5] luctuum dies et lachrimarum. Tanta mala[6] infallibiliter adesse festinant,

Quantaque si scires nunquam te ferre putares.

Post mortem autem Alexandri prædicti primogeniti regis, venerunt quatuor milites, a comite Flandriæ missi, ad dominum regem Scociæ, ut filiam prædicti comitis, relictam Alexandri filii sui nuper defuncti, ad patrem suum adducerent. Super quo dominus rex sui que consiliarii diu[7] tractantes, tandem consenserunt, ut prædicta domina,[8] nulla pro dote sua fidelitate domino regi præstanda, rediret ad patrem suum. Quod ita factum est,[9] atque remeantes ad propria munifice sunt dimissi.

(LXIV.)

MARGARETA quoque, filia regis unica, priusquam obierat frater ejus Alexander, Hangow, regi Norwagiæ, desponsata est, atque circa principium mensis Augusti nobili transfretavit apparatu, cum comite Waltero, et comitissa de Menteth, abbate de Balmurinach, Barnardo de Montealto, et multis aliis militibus et nobilibus. Ex quibus, post nuptias solemniter celebratas, dictus abbas, et Barnardus, et alii plures in redeundo sunt submersi. Walterus autem comes, et uxor ejus,[10] cum tota familia de Norwagia in Scociam prospere redierunt. Sed et hæc eadem domina Margareta, Noricorum regina, cum per unum annum et dimidium cum rege viro[11] suo vixisset, in ejusdem anni principio,

---

[1] B. *omits* gaudium. [2] B. Edmundo. [3] D. ejulatu maximo.
[4] B. D. *omit* proth! dolor. [5] B. C. D. venturos. [6] B. D. *omit* mala.
[7] C. domini. [8] B. D. *omit* domina. [9] B. D. *omit* Quod ita factum est.
[10] B. D. *omit* ejus. [11] D. *omits* viro.

quo et frater ejus Alexander, obiit, debitum humanæ conditionis persolvens,[1] v idus Aprilis: de qua rex Noricus unam[2] filiam tantum genuit, nomine etiam Margaretam. Quæ cum ad annos maturitatis pervenerat, et ipsa similiter, ut infra dicetur, ab hac luce migravit. Rex vero Norgwagiæ solemnes nuncios ad dominum regem Scociæ misit, post mortem reginæ filiæ suæ, regis ejusdem sponsæ, ad exigendum et recipiendum, ad opus[3] præfatæ filiæ, scilicet, neptis suæ, redditus septingentarum marcarum in certis terris, secundum conventiones inter ipsos reges initas et scriptis roboratas. Quos quidem nuncios rex benigne suscepit, et, de consilio suorum procerum, expediens nuncios suos[4] ad Norguegensium regem honorifice remisit, cum immensis muneribus et diversis.

(LXV.)

HIS vero temporibus, videlicet, anno Domini MCCLXXXI, Edwardus, Anglorum rex, cum innumerabili exercitu perrexit in Walliam, ubi Leulinum, Britannicæ gentis principem, expugnavit, et utriusque partis non modica plebe[5] interfecta, tandem ipse princeps crudeliter ac seditiose peremptus est,[6] sicque dominium totius Walliæ et reliquiarum Britonum superioritatem hostili[7] feritate conquæsivit. Ideoque, in signum magnæ lætitiæ, etiam ob victoriam a Wallensibus præoptatam et optentam,[8] rotundam tabulam in Wallia tenuit infra Snawdonne. Idemque rex totam decimam papalem, in regno suo per sex annos, secundum verum valorem omnium proventuum[9] ecclesiasticorum, in subsidium terræ sanctæ collectam, et in diversis monasteriis et ecclesiis cathedralibus regni sui[10] depositam, manu valida asportavit, proinde viagio[11] terræ sanctæ præpedito. cum quidem[12] innumerabili pecuniarum summa, Walliam, ut dicitur, optinuit, ejusdem fortalicia, castra et muros urbium fortificavit, bella quoque gravissima, quæ paulo postea Scotis intulit, illius pecuniæ sumptibus composuit. Ipsius interim Leulini, principis Walliæ, fratri David[13] apud Londonias per eundem regem tyrannum tale judicium redditum fuit, ut equis traheretur tanquam proditor, ut suspenderetur tanquam latro, ut decapitaretur tanquam prædo, ut viscera sua comburentur,[14] et ut corpus suum in quatuor partes divideretur, et ad quatuor partes regni quælibet pars corporis mitteretur. A quo etiam ibidem hoc exiit edictum,

[1] B. D. persolvebat. [2] B. C. D. unicam. [3] D. opem.
[4] B. D. *omit* suos. [5] C. plebs. [6] C. *omits* est.
[7] C. hostibili. [8] D. *omits* et optentam. [9] A. perpetuum *in MS.*
[10] B. D. *omit* sui. [11] D. navigio. [12] C. cum qua quidem. D. cum quadam.
[13] D. frater David nomine. [14] C. comburerentur.

per totam Angliam et Walliam per voces præconum proclamatum, ut nullus Britannici generis, cujuscunque fuerit conditionis, infra muratas urbes, castra, fortalicia, seu quascunque munitiones, sub amissionis vitæ membrorumque pœna, pernoctaret. Hoc igitur insertum est breviter ubi capitulum, ne qua gens provincialis,[1] dictam perlegens historiam, exemplo Gualencium incastigata decidat[2] sub Anglorum incaute dominio miserrimæ servitutis.[3]

(LXVI.)

DECIMO quidem anno post mortem reginæ, videlicet, anno Domini MCCLXXXIIII, de suorum consilio fidelium, rex Alexander nuncios suos mittere providit, scilicet, cancellarium suum Thomam de Charteris, Patricium de Grame, Willelmum de Sancto Claro, et Johannem de Soulis, milites, ad providendum sibi sponsam, de nobili exortam prosapia, qui sine mora, vel aliqua dilatione, post festum purificacionis beatæ virginis, in Franciam sunt profecti.[4]

(LXVII.)

[De desponsatione filiæ comitis de Druso in Francia Yolande nomine cum Alexandro iii° rege Scotorum, et de morte ejusdem regis.[5]]

DOMINUS Alexander III rex Scociæ,[6] die sancti Calixti desponsavit Yolent,[7] filiam comitis de Droco,[8] ad cujus nuptias regaliter celebrandas quamplures nobiles, tam de Francia quam Scocia, cum innumera[9] multitudine utriusque sexus, solemniter convenerunt. Quibus peractis, Francigenæ, variis onerati muneribus, exceptis paucis cum regina remanentibus, læti remeaverunt.[10] Eodem anno, XIIII kalendas Aprilis, obiit bonæ memoriæ idem Alexander, illustris rex Scociæ,[11] apud Kyngorne, et honorifice sepultus est[12] in Dunfermlyn. Cujus mors tam lachrimosa fuerat regno Scociæ et nociva, damna subsequentium temporum patenter declarant. Qui rex annis XXXVI[13] regnavit. Omnibus diebus vitæ hujus regis Christi floruit ecclesia, sacerdotes ejus debita honorabantur[14] reverentia, aruit vitium, abfuit

---

[1] B.C. comprovincialis. [2] C. *omits* decidat. [3] D. *omits* Hoc igitur—servitutis.
[4] B. *has a blank here of about twelve lines.* D. *omits this chapter altogether.*
[5] B. *has the following title*—De rege Alexandro et ejus morte, anno Domini MCCLXXII. [6] D. Scotorum. [7] B. D. Volandam.
[8] B. Druso in Francia. [9] D. innumerabili.
[10] B. D. remearunt. [11] D. Scotorum. [12] B. D. *omit* est.
[13] C. triginta sex. D. XXX et sex. [14] B. D. venerabantur.

dolus, cessavit injuria, viruit virtus, viguit veritas, regnavit justitia. Hic etiam juste, et ob suæ probitatis merita, dictus est rex, eo[1] quod recte se rexit et suos, jus suum unicuique tribuens, et si quos de suis aliquando habuit rebelles, tanto rigore disciplinæ eorum repressit insanias,[2] ut, misso fune in collo, ad suspendium parati, si suæ placitum esset voluntati, suo subderentur imperio. Propter quod prope et procul, non solum amicis, sed etiam adversariis, et præcipue Anglicis, timore habebatur pariter et amore. Et cuncta ejus tempora, quibus vixit in terra, erant sub firma pace et tranquilla, et jocunda libertate secura. O! vere infelix Scocia, et[3] tali et tanto caruisti duce et auriga, et, quod infelicius est, nulla ab eo prole relicta ad succedendum legitima. Ejus quoque mors tibi extat jugis causa luctus et mœroris, cujus vita laudabilis tot et tanta præcipue tibi contulit salutis incrementa.

(LXVIII.)

[Incipit de reginæ custodum post mortem regis Alexandri.]

MORTUO siquidem principe magnifico supradicto, omnibusque liberis de suo corpore procreatis, ac etiam cunctis legitimis heredibus et cognatis, a rege Willelmo avo suo linealiter vel a latere quomodolibet descendentibus, excepta una parvula puella, nomine Margareta, filia Margaretæ reginæ Norgwagiæ, filiæ quondam regis Alexandri prædicti, vacavit regnum Scociæ VI annis et novem[4] mensibus, absque regimine regis, prout in antiquis[5] dicebatur vaticiniis:

Principe magnifico tellus viduata vacabit
Annis bis ternis, mensibus atque novem.

Regebatur tamen sex custodibus, videlicet, domino Willelmo Fraser episcopo Sancti Andreæ, Duncano comite de Fyf, Johanne[6] Comyn comite de Buchan, ex parte boreali[7] citra Forth [deputatis, Roberto episcopo[8] Glasguensi, domino Johanne Cumyne, et Jacobo seneschallo Scociæ ex parte australi aquæ de Forth,[9] constitutis. Sed Duncanus de Fyf paulo post rebus exuitur humanis, ut postea patebit. Durante adhuc numero annorum supradicto, Edwardus primus, rex Angliæ, et princeps magnificus, cognito, quod puella prædicta, nomine Margareta, filia regis Norgwagiæ, simul et filia filiæ sororis

[1] B. D. ex eo. [2] B. D. insaniam. [3] B. C. D. cum.
[4] D. IX. [5] D. pro ut antiquis. [6] B. *inserts* de.
[7] C. *inserts* aquæ de Forth vel. [8] D. *omits* episcopo.
[9] B. aqua Forth. C. *inserts* vel ultra Forth. D. ultra aquæ de Forth.

suæ, esset vera et legitima heres regni Scociæ, affectansque omni studio et diligentia prædictum regnum Scociæ suo regno conjungere et ordinare,[1] ordinavit et constituit, anno[2] MCCLXXXIX, sex speciales procuratores et nuncios solemnes, ad disponendum, ordinandum et tractandum inter ipsum et custodes prædictos Scociæ et ceteros episcopos, ac totum clerum nobilesque viros, comites, barones, et totam communitatem ejusdem regni, super matrimonio contrahendo inter Edwardum filium suum et heredem, et Margaretam prædictam veram Scociæ tunc heredem.

(LXIX.)

DICTIS vero nunciis suum negotium et tractatum cum communitatis prædictæ nobilibus debite exequentibus, antedicti custodes, cum ceterorum regni[3] consulibus, petitionibus eorundem nunciorum decreverunt fore annuendum. Ita tamen, quod regnum Scociæ foret liberum et quietum ab omni servitute et subjectione, sicut erat melius et liberius tempore quoad vixit[4] Alexander III rex ipsius illustris, quoad jura et consuetudines, tam ecclesiasticas quam seculares, hactenus usitatas et servatas, secundum quod patet in quodam instrumento, per eosdem confecto, cujus copia in libro processus Baldredi plenius continetur. Et in causa,[5] quod prædictum matrimonium non teneret, vel alter contrahentium[6] sine prole in fata decederet altero existente superstite, in omni casu et eventu ad proximos heredes regnum prædictum libere, integre, et absolute, absque ulla subjectione, restitui debeat et reverti. Et, ut dictum negotium ad finem perduceretur[7] optatum, nobiles Scociæ duos milites, scientia, et moribus præclaros, Michaelem de Wemys et Michaelem Scote ad regnum Norwagiæ, pro matrimonio faciendo, et[8] puella adducenda ad regnum, solemniter direxerunt. Sed, proth! dolor, incompleto negotio dicta puella ab hac luce migravit, anno Domini MCCXCI. Qua mortua, statim facta est contentio inter Johannem de Balliole et Robertum de Bruyse seniorem, nam tres tunc erant qui uno nomine vocabantur superstites, Robertus videlicet, ille nobilis senior, filius suus[9] et nepos suus, qui postea fuit rex super jure et hereditate regni Scociæ, quæ modo qui sequitur sopita fuit ad tempus.

Explicit liber vi, et incipit liber vii.[10]

---

[1] B. C. D. adunare. [2] D. *adds* Domini. [3] D. *inserts* consensibus et.
[4] B. D. quo advixit. [5] B. D. casu. [6] D. contraheret.
[7] B. D. produceretur. [8] B. D. *omit* et. [9] C. sive.
[10] *Not in* B. C. or D.

(LXX.)

[De distinctione juris Roberti de Brugse et Johannis de Balliolo.

NOBILES regni memorati[1] cum suis custodibus prænominatis super creatione sui regis inter[2] se tractabant sæpissime, sed ea, quæ sentiebant, super jure successionis proferre[3] non præsumebant. Tum quia causa difficilis erat et ardua; tum quia super jura varii[4] varia sentiebant et multipliciter vacillabant; tum quia potentia partiumque magna[5] erat et tamen[6] timenda, merito metuebant; tum quia superiorem non habebant, qui eorum sententiam et[7] potestatis rigorem executioni posset demandare, vel partes compellere ad observantiam sententiæ. Istis cum[8] diligentia consideratis, tandem unanimi consensu decreverunt inter[9] se, pro Edwardo rege Angliæ nuncios mittere solemnes, ut in causa ipsa judex fieret superior, ac juris utriusque declarator, atque ut ejus potentia partem, contra quam sententiam provulgaret,[10] secundum juris exigentiam debite coerceret. Mittunt igitur pro ipso, in remotis sua negotia gerente,[11] dominum W.[12] Fraser episcopum Sancti Andreæ, adjunctis sibi quibusdam aliis. Venit requisitus, diem[13] conveniendi in unum coram eo apud Berwicum omnibus nobilibus regni Scociæ, cujuscunque essent status vel conditionis, præfixit, ac partes, inter quas controversia erat, una cum ceteris omnibus, qui jus in dicto regno vendicabant, vocari mandavit. Ita tamen,[14] quod talis vocatio[15] vel comparitio nullum præjudicium generaret regno Scociæ, ac etiam, ut per hoc nullum jus vel superioritas dominii sibi accresceret, cum ad hoc, non tanquam[16] superior dominus, vel judex de jure, sed tanquam amicabilis arbiter et vicinus præstantior, ad sedandam discordiam, per suam sapientiam simul et potentiam, more amicabilis compositoris et gratia vicicitudinis, vocaretur. Et hoc ante diem et litis ingressum expresse per suas litteras patentes præcavebant.[17]

(LXXI.)

CONVENIENTIBUS igitur in unum coram eo apud Berwicum omnibus liberetenentibus de regno Scociæ, qui debu-

---

[1] B. D. *omit* memorati. [2] B. D. super. [3] B. C. D. proponere.
[4] B. varia. D. *omits* varii. [5] B. qua. C. quæ maxima. [6] B. C. D. multum.
[7] B. C. D. per. [8] D. Istis tamen magna. [9] D. intra.
[10] D. sententia provulgaretur. [11] B. D. regente.
[12] B. D. Willelmum. [13] B. D. et diem. [14] B. D. *omit* tamen.
[15] B. nominatio. [16] D. tantum. [17] B. D. præcavebat.

erunt et potuerunt interesse, præstito ab eis juramento, quod ejus decreto, sententialiter proferendo, quo ad declarationem juris regiæ successionis firmiter obedirent, obligatis omnibus episcopis et ceteris de clero, simul cum antedictis custodibus, comitibus, et baronibus et ceteris communitatibus, tam burgentium quam liberetenentium, per unum instrumentum authenticum, sigillis omnium supradictorum simul roboratum,[1] ut illi, tanquam regi de jure et de facto, et[2] domino superiori, omnes et singuli obedirent, quem ipse de duobus contendentibus regnandum declararet. Hiis itaque ordinatis, sæpedictus rex elegit viros, scientia et ætate, moribus et fidelitate, præclaros, et in quolibet statu vel gradu prudentiores, numero LXXX, secundum quosdam, secundum alios autem[3] XL vel, secundum quorundam opiniones, XXIIII, quorum XII de Anglia, et[4] XII de Scocia fuerunt; quibus,[5] recepto [gravi] juramento de veritate dicenda, dedit in mandatis, ut, ceteris omnibus exclusis, qui jus in regno vendicabant, quoniam plures erant, sub debito juramenti præstiti, et in suarum periculo animarum, inter prædictos, Johannem scilicet[6] et Robertum, fideliter inquirendo discernerent, et discernendo sibi manifestarent, quis eorum pinguius et[7] clarius jus in regno Scociæ haberet, qui prædicto regi Alexandro, jure propinquitatis, secundum consuetudines regni approbatas, succederet. Ordinata assisa, modo quo præmittitur, et in loco secreto a frequentia populi separata, ac artius custodita, idem rex, nullo[8] secum comitante ad illos de assisa, quando et quotiens volebat, solus intrabat, et de exitu rei sæpius inquirebat. Tandem cognoscens per eorum insinuationem, quod Robertus de Bruse esset potior jure,[9] secundum leges et consuetudines approbatas,

(LXXII.)

[10]FIRMATA custodia assisæ recessit, et suos de privato[11] vocavit, intimans diffinitionem[12] assisæ, et super hoc cum eorum consilio deliberans, quid super præmissis esset faciendum. Cui Antonius Bek, episcopus Dunelmensis, talem proponebat quæstionem: " Si Robertus de Bruysse fuerit rex Scociæ, ubi manebit Edwardus rex Angliæ, cum idem Robertus sit de nobiliori prosapia totius Angliæ, et quod cum hoc regnum Scociæ potens sit valde in se, atque quod regalibus[13] Angliæ retroactis tem-

---

[1] D. probatum.
[2] D. a.
[3] B. D. *omit* autem.
[4] B. *omits* et.
[5] D. a quibus.
[6] D. *omits* scilicet.
[7] D. vel.
[8] C. *omits* nullo.
[9] D. juris.
[10] *Not a separate chapter in* B. C. and D.
[11] D. *inserts* consilio.
[12] B. D. eisdem affirmationem.
[13] B. C. D. regibus.

poribus multa incommoda fuerant per reges[1] Scociæ illata?" Ad quod idem rex, quasi caput concutiens, Gallica lingua respondit, dicens: "Par le sank Dieu, vous aves bun[2] chante," quod est dicere, "Per sanguinem Christi, tu bene cantasti, aliter ibit negotium quam prius disposueram." Similiter omnes de suo consilio nunc clam, nunc palam, modis omnibus, sibi[3] suggerebant, ut, sine subjectione, nunquam proferret sententiam, cum tempus instaret opportunum, quo diu consideratum[4] suum posset complere desiderium. Istis sic deliberatis, vocari fecit Robertum de Bruyse seniorem, quærens ab eo, si prædictum regnum tenere vellet de eo in capite, ut ipsum regem faceret atque constitueret ejusdem? Cui respondit simpliciter et dixit, si prædictum regnum[5] per viam juris et fidelem assisam adipisci valeam, bene quidem: sin autem, nunquam in servitutem redigam acquirendo mihi regnum præfatum, quod omnes reges ejusdem cum magno tædio et labore, sine servitute sub firma pace huc usque servaverunt. Hoc audito, et eo remoto, et vocato Johanne de Balliol,[6] ipsum similiter pulsavit quæstione qua primum, et[7] cito deliberans cum consilio suo, satis corrupto, prædicti regis voluntati consensit, ut regnum Scociæ[8] de eo teneret, et homagium faceret pro eodem. Quo facto, cito post vocatis partibus in præsentia nobilium Scociæ et Angliæ pronunciavit Johannem de Balliol in successionem regni heredem fore legitimum, et ipsum jura[9] sententialiter diffinivit habere potiora. Post datam[10] vero sententiam, comes Gloverniæ, tenens Robertum de Bruysse per manum, in conspectu omnium, regi[11] sic dixit: "Recognosce, o rex, quale judicium hodie dedisti, et scito, quod in extremis opportet te judicari." Statimque antedictus Robertus Bruysse, de[12] mandato ejusdem comitis, recessit, nec unquam Johanni de Balliolo homagium præstitit nec[13] fidelitatem. *Tu autem Domine.*

(LXXIII.)

[Computatio sive genealogia regum Scociæ.]

UT autem clarius appareat, de jure Johannis de Balliol et Roberti de Bruyse, inseritur hic compendiosa series generationis regum Scociæ,[14] descendentium[15] a rege Malcolmo et sancta Mar-

---

[1] B. regem. [2] D. beyn. [3] B. D. *omit* sibi.
[4] B. C. D. desideratum. [5] B. *omits* regnum. [6] D. *inserts* eadem.
[7] B. C. D. qui. [8] B. D. *omit* Scociæ. [9] B. *omits* jura.
[10] D. *omits* datam. [11] B. D. *omit* regi. [12] B. *omits* de. D. ex.
[13] B. D. vel. [14] D. Scottorum. [15] B. descendens.

gareta ejus sponsa, usque ad obitum Margaretæ, filiæ regis Norwegiæ, et Margaretæ reginæ ejusdem regni, filiæ, scilicet, regis Alexandri tertii, in cujus morte omnis posteritas, a rege Willelmo sive linealiter sive a latere descendens, penitus extincta est et deleta. Qua visa, facilius et clarius liquebunt de jure prædictorum pro regno Scociæ diu litigantium. Anno Domini MLXVII certe.[1]

(LXXIV.)

[2]MALCOLMUS, rex Scociæ, sanctam Margaretam duxit in uxorem, de qua genuit sex filios inclitos, videlicet Edwardum, Edmundum, Ethelredum, Edgarum, Alexandrum et David, et duas filias,[3] Matildem et Mariam. Ex hiis sex filiis tres regnaverunt successive, scilicet,[4] Edgarus, Alexander et David. Atque omnes filii decesserunt sine liberis præter David, qui genuit unum[5] filium tantum, nomine Henricum, comitem de Huntingtone. Iste Henricus genuit tres filios, scilicet, Malcolmum, Willelmum et David,[6] et mortuus est ante patrem suum. Mortuo rege David, Malcolmus nepos suus, tunc XII annos habens, regnavit octo annis, et mortuus est. Cui successit Willelmus frater suus,[7] qui regnavit LII annis,[8] et mortuus est, et sepultus est[9] in [monasterio de] Abirbrothoc,[10] quod idem[11] fundavit. Iste Willelmus rex[12] genuit Alexandrum secundum[13] qui sibi successit et regnavit XXXVI annis. Hic mortuus est apud Curlay, et sepultus est[14] apud Melrose. Iste Alexander genuit Alexandrum tertium qui patri suo successit et regnavit XXXVI annis, qui anno regni sui XXXVII mortuus est apud Kingorne, et sepultus in[15] Dunfermlyn. Iste Alexander tertius genuit ex Margareta, regina Scociæ, sorore regis Edwardi primi[16] Angliæ, quæ jacet in Dunfermlyn tumulata, duos filios,[17] Alexandrum et David, sed ambo mortui sunt sine liberis ante patrem. Genuit etiam unam[18] filiam tantum, nomine Margaretam, ex eadem regina. Hæc

---

[1] D. *has* M sexagesimo septimo, *and* B. D. *omit* certe.

[2] *Not a separate chapter in* C. D. [3] D. *inserts* scilicet. [4] B. *omits* scilicet.

[5] B. D. *omit* unum. [6] D. David et Willelmum.

[7] D. *omits* tunc XII annos——frater suus, *and substitutes* sublimatus est in regem et regnavit XII annis, VII mensibus et tribus diebus et mortuus est. Hic fundavit monasterium de Cupro. Frater ejusdem Malcolmi secundus, scilicet, David existens cum rege Arragoniæ in præliis contra Saracenos, ut in historia de ipso compilata plenius ad longum continetur, nobiles et proceres regni Scottorum credentes ipsum esse mortuum elegerunt Willelmum fratrem ejus juniorem in regem. [8] B. *omits* annis.

[9] D. *omits* est. [10] B. sepultus apud Aberbrothoc.

[11] D. ipse Willelmus. [12] B. D. *omit* rex. [13] B. D. *omit* secundum.

[14] B. *omits* est. [15] D. apud. [16] D. *inserts* regis.

[17] D. *inserts* scilicet. [18] D. unicam.

filia desponsata fuit Ericio, regi Norwagiæ, qui suscepit ex ea unam filiam tantum, nomine Margaretam, quæ in puellari ætate mortua est, et sic finivit[1] tota progenies regis Willelmi Scociæ, et suorum successorum, penitus deleta et finita,[2] et idcirco ad David, fratrem[3] prædicti regis Willelmi juniorem,[4] merito extat[5] et necessario recurrendum.[6]

(LXXV.)

[De David fratre[7] regis Willelmi et comite de Huntyngton.]

REGNANTIBUS[8] rege Malcolmo et Willelmo, David eorum frater junior factus est comes de Huntingdone, ratione comitissæ ejusdem, quam acceperat in uxorem, de qua genuit tres filias. Quarum vocata est prima[9] Margareta, quæ nupsit Alano de Galwidia, de qua idem Alanus [genuit] duas filias, quarum prima, nomine Darvorgilla, nupsit Johanni de Balliol, qui genuit ex ea unum filium, nomine Johannem, qui postea fuit rex Scociæ, et ille Johannes genuit Edwardum de Balliol, in quo Edwardo finitum est nomen masculorum de Balliol, [eo quod non habuit filium nec[10] filiam de Darvorgilla. Etiam supradictus Johannes de Balliolo] genuit unam filiam, nomine Marjoriam, sororem, scilicet, Johannis regis supradicti. Hæc nupsit Johanni Comyn, de qua[11] idem Johannes Comyn[12] genuit[13] unum filium, nomine Johannem, quem Robertus de Bruyse, qui postea fuit rex, apud Dumfreyse interfecit. Iste Johannes Comyn genuit unam filiam tantum, quæ nupsit David comiti Atholiæ, de qua idem David genuit plures filios, quorum primus et senior, nomine David, duxit in uxorem filiam Henrici de Bello monte, quam quidem idem Henricus genuit ex filia primogenita, ut una de heredibus Johannis comitis de Buchane, de qua idem David genuit unum filium, nomine David. De sorore ipsius Darvorgillæ, et filiæ[14] prædictorum Alani de Galwidia et Margaretæ sponsæ suæ, quæ soror nupta fuit Rogero de Quency, de qua idem Rogerus genuit tres filias, quæ fuerunt tribus nobilibus copulatæ, videlicet domino Johanni de Ferrase, Alexandro comiti de Buchane, cujus filiam[15] primogenitam Henricus de Bellomonte supradictus duxit in uxorem, et domino de le

[1] B. D. finit. [2] C. *omits* et finita. [3] D. *inserts* seniorem.
[4] D. *omits* juniorem, *and inserts* ut superius habetur. [5] B. D. existat.
[6] B. currendum. [7] D. *inserts* seniori. [8] D. Regnante.
[9] D. *omits* et Willelmo——prima, *and substitutes* David secundus frater ejus jure hereditario, ut clare superius habetur, comes de Huntyngton genuit tres filias quarum prima vocata est. [10] B. neque. D. nequam.
[11] D. *omits* qua. [12] B. D. *omit* Comyn. [13] B. *omits* genuit.
[14] B. D. filia. [15] B. D. *omit* filiam.

Suche, de quibus innumerabilis soboles processit,[1] quarum generationes non minus difficile quam longum est enumerare.[2]

(LXXVI.)

[De Isabella filia comitis David quæ nupsit Roberto de Brus.[3]]

DE secunda filia supradicti[4] comitis David, fratris regis Willelmi prænominati, nomine Issabella, quam Dominus Robertus de Bruyse duxit in uxorem, idem Robertus genuit unum[5] filium, nomine Robertum, et ille Robertus genuit Robertum comitem de Carryc, et ille Robertus comes genuit Robertum regem Scociæ, et plures alios filios et fratres scilicet ultimos[6] uterinos, sed hii omnes, excepto Roberto postea rege, sine prole legittima obierunt. Habuit etiam plures filias, de quarum una et seniore, quæ nupsit Gartnay comiti de Mar, idem comes Gartnay genuit Donaldum comitem de Mar, dictum Bane, qui obiit in bello de Dupline, qui paulo ante custos Scociæ fuit constitutus. Et iste Donaldus Bane genuit Thomam comitem de Mar, qui[7] desponsavit heredem de Menteth ; sed postea, instigante diabolo, [per] requisitos[8] colores, et rationes minus veras, sine prole inter eos habita, divortionem procuravit. De alia filia, quæ nupsit Hugoni comiti de Rosse, idem Hugo genuit Willelmum comitem.[9]

(LXXVII.)

[De generatione regis Roberti Brugsse de prima uxore sua.]

ROBERTUS vero rex, quando fuit comes de Carryc, duxit in uxorem Isabellam, sororem Gartnay comitis de Mar supradicti, de qua genuit unicam filiam, nomine Marjoriam, quæ nupsit Waltero seneschallo Scociæ[10] de qua idem Walterus genuit unicum filium, nomine Robertum Seneschallum,[11] postea regem.[12] Iste Robertus copulavit sibi de facto[13] unam de filiabus Adæ More[14] militis, de qua genuit filios et filias extra matrimonium ; quam postea, impetrata dispensatione sedis apostolicæ et optenta, disponsavit canonice in forma ecclesiæ, anno scilicet[15] Domini MCCCXLIX.

---

1 D. *omits* et domino—processit.

2 D. cujus generatio non minus difficilis quam longa esset enarrare.

3 *This title from* B. *It is not in* D.

4 B. D. *omit* supradicti.

5 D. *omits* unum.

6 B. D. *omit* scilicet ultimos.

7 B. *omits* qui, *and inserts* et unam filiam quæ nupta fuit Willelmo de Douglas et idem Thomas de Mar comes.

8 B. *omits* requisitos. D. *has* exquisitos.

9 B. *adds* [et] unam [filiam] reginam Scociæ uxorem Roberti secundi regis Scociæ.

10 C. sever Scoto.

11 C. sever.

12 D. *inserts* Scociæ.

13 B. D. *omit* de facto.

14 B. de More. D. de Moyr.

15 D. *omits* scilicet.

(LXXVIII.)

[De generatione ipsius regis de secunda uxore.[1]]

MORTUA prædicta Isabella, idem Robertus adhuc comes[2] duxit in uxorem Elizabeth, filiam Haymeri de Burc comitis de Hullister, de qua idem Robertus, tunc rex, genuit[3] duas filias, Matildem et Margaretam; sed dicta Margareta nupsit comiti Suthirlandiæ, de qua idem comes genuit unicum filium, nomine Johannem, qui obses fuit in Anglia cum patre suo, pro deliberatione regis Scociæ David II, sed mater sua post partum statim ab hac luce migravit. De Matilde sorore sua penitus taceo, quia nihil dignum egit memoria. Genuit etiam supradictus Robertus rex, XVII anno regni sui, unicum filium, nomine David, qui sibi in regno successit.[4]

(LXXIX.)

[De morte Johannis de Balliolo.]

ET sciendum est, quod[5] Johannes de Balliol, sponsus antedictæ Dorvorgillæ, obiit ante mortem regis Alexandri III prædicti, ipsa tamen supervixit. De tertia filia comitis David, nomine Ada, nupta Henrico de Hastingis, investigent et prosequantur, quorum interest, vel qui scire desiderant.[6] Hiis visis, viri periti quærant et investigent, quis litigantium jura habeat potiora, quia ista est vera historia, et recta computatio, gradus consanguinitatis et generationis omnium prædictorum.

(LXXX.)

[De filiabus regis Malcolmi et sanctæ Margaretæ et gradibus consanguinitatis David et Edwardi regum Scociæ et Angliæ.]

SUPRADICTUS etiam[7] Malcolmus[8] ex prædicta sancta Margareta genuit duas filias, Matildem et Mariam. Matildis nupsit Henrico clerico, filio Willelmi Bastard conquæstoris Angliæ, qui Henricus genuit ex ea Matildem imperatricem, quæ nupsit

---

1 *Title from* B. *No title and not a separate chapter in* D.

2 B. D. *omit* adhuc comes.

3 D. *inserts here* XVII anno regni sui unicum filium nomine David qui sibi in regno successit et.

4 D. *omits* Genuit——successit.

5 B. *omits* quod.

6 B. D. *The sentence* De tertia——desiderant *follows the next sentence at the end of the chapter, and in* B. *is a separate chapter with the title* De tertia filia comitis David.

7 B. D. vero.

8 B. D. *insert* Kanmor rex.

Henrico imperatori, cum quo vixit per XX annos, et sine prole mortuus est imperator;[1] post cujus mortem,[2] imperatrix reversa est ad parentes[3] adhuc superstites, quorum consilio postea nupsit comiti Andegaviæ et Pictaviæ, nomine Galfrido, qui genuit ex ea unum filium, nomine Henricum, qui postea successit in regnum Anglorum,[4] et in ducatum Normanniæ ex parte matris, et in ducatum[5] Andegaviæ et Pictaviæ ex parte patris, sub quo passus est[6] sanctus[7] Thomas, Cantuariensis archiepiscopus. Iste Henricus quatuor habuit filios, scilicet, Henricum primogenitum, coronatum in regem patre vivente, et ante patrem mortuus est sine liberis. Et secundum, nomine Ricardum, qui successit patri in regnum, et tertium nomine Galfridum, comitem Britanniæ. Et quartum filium, nomine Johannem, qui dicto Ricardo fratri suo[8] successit in regnum. Iste Johannes genuit Henricum pacificum, Henricus, Edwardum[9] tyrannum, Edwardus,[10] Edwardum secundum,[11] Edwardus,[12] Edwardum tertium,[13] Edwardus tertius genuit Edwardum principem Walliæ, præmortuum ante patrem; Edwardus princeps genuit[14] Ricardum, qui nunc est.[15] Istis breviter decursis, ad gesta annualia[16] recurrendum[17] est.

(LXXXI.)

[De electione custodis regni post mortem regis Alexandri tertii.]

TRADITO sepulturæ ecclesiasticæ corpore celebris memoriæ Alexandri III, regis Scociæ supradicti illustris, anno Domini MCCLXXXVI,[18] in parliamento, tento[19] apud Sconam, die secunda[20] mensis Aprilis, per clerum et communitatem totius regni Scociæ[21] electi sunt VI custodes, de quibus paulo superius sufficienter dictum est. Et vacavit regnum a regis regimine per annos sex et novem mensibus,[22] juxta illud prophetiæ, "Principe magnifico," etc.[23]

---

[1] B. D. *omit* imperator. [2] B. D. *insert* dictam. [3] B. D. *insert* suos.
[4] B. D. Angliæ. [5] B. C. D. comitatum.
[6] B. *omits* est. [7] B. D. beatus. [8] D. *omits* suo.
[9] B. D. *insert* primum dictum. [10] B. D. *insert* primus.
[11] B. D. *add* de Carnarvan. [12] B. D. *insert* secundus.
[13] B. D. *insert* de Wyndisoyr dictum, *and* B. *adds* qui nunc est.
[14] D. *omits* genuit.
[15] B. D. *omit* principem Walliæ——nunc est, *and substitute* quartum primogenitum suum et alios plures filios et filias.
[16] B. D. annalia. [17] C. decurrendum.
[18] D. *omits* anno Domini MCCLXXXVI *here and prefixes it to* Tradito.
[19] D. *omits* tento. [20] D. III° die. [21] D. *inserts here* tento.
[22] B. D. menses.
[23] B. D. *omit* juxta——magnifico, etc. C. *adds* Hæc ad quindenam post Pascha.

(LXXXII.)

[De interfectione Duncani comitis de Fyiff.]

ANNO Domini MCCLXXXVIII, VII° idus Aprilis, Duncanus comes de Fyf, filius Colban, filius Malcolmi, interfectus est apud Petpolloch a Patricio de Abbirnethy et Waltero de Percy, militibus, de consilio et consensu[1] Willelmi de Abbirnethy, militis, qui alia via, sicut præordinatum fuit, inter eos[2] transitum dicti comitis latenter cum multis expectavit, ne aliquo modo ab eis vivus evaderet. Quos statim scelere peracto, Andreas de Moravia secutus est eos[3] cum suis misere fugientibus[4] per diversa loca quærendo citra mare Scoticanum et ultra; quorum duos, scilicet, Walterum et Willelmum, in villa, quæ vocatur Colbanistone, in valle de Clyde, viriliter comprehendit; ubi statim Walterum cum duobus armigeris capitali punivit sententia, et Willelmum in castello de Douglas in custodia domini Willelmi de Douglas usque ad mortem carceri mancipavit, Patricius vero in Francia fugiens, ibidem diem clausit extremum.

(LXXXIII.)

[De matrimonio contrahendo inter filium regis Angliæ et Margaretam filiam regis Norwagiæ.]

ANNO Domini MCCXC,[5] missi sunt sex nuncii solemnes, videlicet, duo episcopi, Dunelmensis et Karlelensis, duo comites, Lincolniensis et Warensis,[6] unus miles, nomine Willelmus de Wessy, et Henricus decanus Eboracensis, et procuratores speciales Edwardi primi regis Angliæ, ad tractandum cum custodibus, et[7] nobilibus, et communitate regni Scociæ, pro[8] matrimonio contrahendo inter Edwardum filium suum et heredem, et Margaretam filiam regis Norwagiæ, tunc veram heredem Scociæ, prout plenius in quadam patet littera, per eosdem nuncios confecta, et eisdem custodibus tradita, de qua etiam littera superius dictum est. Eodem anno Judæi ejecti sunt de Anglia.[9]

---

[1] B. D. assensu domini. [2] B. D. ipsos. [3] B. D. ipsos. [4] B. D. fugientes.

[5] D. *omits date here and adds it to title.* B. D. *insert* Judæi ejecti sunt de Anglia. Eodem anno.

[6] D. scilicet Wareniæ et Lincolniæ. [7] B. D. *insert* ceteris.

[8] B. D. super. [9] B. D. *omit* Eodem anno——Anglia.

(LXXXIV.)

[De contentione orta inter Robertum Bruyse et Johannem de Balliolo.]

ANNO Domini MCCXCI, obiit Margareta, filia Ericii regis Norwagiæ, et legitima heres Scociæ, et eodem anno orta est lis et contentio facta sive[1] controversia inter duos,[2] Johannem de Balliol et Robertum de Bruyse, super jure regnandi et succedendi in regno Scociæ. Tandem vero, ad instantiam magnatum Scociæ, rex Angliæ Edwardus primus, requisitus, venit ad Berwicum, et ibi[3] data fuit sententia pro Johanne de Balliol per eundem regem, modo et forma quo[4] superius dictum est.

(LXXXV.)

[De creatione[5] Johannis de Balliolo in regno[6] Scociæ.]

IDEM Johannes de Balliol, ultimo die mensis Novembris, anno Domini MCCXCII[7] factus est rex apud Sconam, et ibidem, prout moris est, in cathedra regali positus, more[8] debito sublimatus. Eodem anno, XXVI die mensis Decembris, idem Johannes fecit homagium regi Angliæ,[9] Edwardo primo,[10] pro regno Scociæ, sicut prius in aure promiserat,[11] subjiciendo ipsum perpetuæ servituti ejusdem, invitis omnibus regni primatibus præter paucos.[12] *Tu autem.*

(LXXXVI.)

[De processu temporis[13] privationis ejusdem.]

MEMORANDUM, quod, tempore hujus Johannis, regis Scociæ, quidam, nitentes fratrem Duncani, comitis de Fyf, nuper interfecti, nomine Macduf, privare suis terris et possessionibus de Kilwhonwar, eundem in judicium coram rege Johanne supradicto in plano[14] parliamento traxerunt. Sed quia idem rex, ut prædicto Macduf videbatur, alteri parti nimis fuerat favorabilis, a sua sententia et curia ad audientiam regis Angliæ appellavit,

---

[1] B. D. facto est seu. [2] B. dominos. [3] D. *omits* ibi.
[4] C. D. quibus. [5] B. coronatione. [6] B. regem.
[7] B. D. *omit date here and add it to title.* [8] B. C. D. et honore.
[9] D. Anglorum. [10] B. *omits* primo.
[11] B. D. *omit* sicut——promiserat. [12] B. D. *omit* invitis——paucos.
[13] B. *omits* temporis. [14] B. pleno.

et appellationem diligentia qua potuit prosecutus,[1] antedictum Johannem, regem Scociæ, ad parliamentum regis Angliæ, tentum apud Londonias, citari procuravit, ubi personaliter comparens, ad oppositiones[2] regis Angliæ et partis per[3] deliberationem sui consilii decrevit per procuratores fore respondendum. Ipso igitur rege vocato, et per procuratores in judicio comparente, sæpedictus rex Angliæ, sedens pro tribunali, nullo modo antedicti regis procuratores audire volebat, donec rex Scociæ, qui tunc regi Angliæ assedebat,[4] de loco[5] assurgeret, et stans in judicio coram eo[6] propria lingua procuratoribus suis committeret responsa. Qui jussa complens, et ab omnibus contra statum regiæ dignitatis innumeras passus injurias et despectus, tandem suis procuratoribus responsa commisit. Sicque petita licentia, cum confusione permaxima reversus est ad propria. Qui statim, statuto parliamento, majores regni[7] tam cleri quam populi convocavit, injurias, vilitates, despectus, et obprobria, quos sustinuit, patenter exposuit, ac remedium exhiberi[8] contra nequitiam regis prædicti modis omnibus pro suæ virtutis modulo laboravit. Tandem inde[9] determinatum fuit, quod idem Johannes rex homagium et fidelitatem regi Angliæ præstitum, tanquam per vim et metum extortum, penitus revocaret, quodque sibi suis[10] mandatis ulterius in præjudicium libertatis regni sui nullatenus posset obedire, litteras vero hujusmodi reclamationis et revocationis homagii et fidelitatis, suo sigillo signatas, cum abbate de Aberbrothoc, nomine Henrico, prædicto regi Angliæ patenter[11] direxit. Præsentatis igitur litteris, rex Gallica lingua respondit, "A ce foll, felim[12] tel foli fet," et statim subjunxit, "Sul[13] ne voit venir a nous, nous vendrum aly." Talibus responsis exhibitis, abbas prædictus, qui ob inimicicias ibidem fuerat missus, eo quod, propter suas improbitates, multis regni sui proceribus et aliis extiterat odibilis, nec valens apud regem Angliæ litteras longiores[14] impetrare, propter brevitatem temporis quod restabat,[15] de exitu sui conductus vix vivus evasit.

(LXXXVII.)

[Quomodo rex Angliæ citare fecit regem Scociæ ad Marchias, etc.]

SÆPEDICTUS rex Angliæ sæpius ad marchias et regnorum confinia regem Scociæ vocari fecit ad comparendum, et citari

[1] D. *inserts* est. [2] B. appositiones. [3] B. D. *omit* per.
[4] C. consedebat. [5] D. *inserts* suo. [6] B. D. *insert* in.
[7] B. D. *omit* regni. [8] B. D. adhibere. [9] B. D. ibidem.
[10] B. D. suisque. [11] B. D. patentes. [12] B. D. fow selim.
[13] B. D. sil. [14] B. D. *insert* conductus.
[15] D. *omits* quod, *and has* prestabat.

coram eo, et juri standum pro sua inobedientia et rebellione. Sed quia ad peremptoriam citationem venire contempsit, propter suas multiplices contumacias, necnon et propter transgressionem juramenti fidelitatis et homagii violati,[1] tulit contra eum sententiam privationis et depositionis regni, ac etiam omnium aliarum terrarum et possessionum, quas ab eo tenebat, ut sic eum, quem in juris injuriam ad regnum provexit, in jure ab[2] omni honore collato, tam per sententiam quam de facto,[3] privavit. *Tu autem.*

(LXXXVIII.)

[Quomodo rex Angliæ Robertum de Bruysse primum blandis verbis circumvenit.]

INTEREA idem rex Angliæ præparavit se ad hostiles congressus, vocansque dominum[4] Robertum de Bruyse avum, recognovit, se nunquam[5] sententiam dedisse, et eandem revocans, prædicto Roberto promisit fideliter et manucepit, quod ipsum, tanquam pinguiora et potiora jura habentem, promoveret[6] ad regnum, altero penitus remoto, et imperpetuum privato; atque sub hac[7] pollicitatione,[8] verbis blandis plena, et[9] omni fallacia, ad hoc induxit, ut omnibus amicis suis, in regno Scociæ constitutis, per suas litteras scriberet, atque moneret eosdem, quod omnia castra et fortalicia firmata sibi redderent et deliberarent, cum totum regis Angliæ[10] propositum ad hoc esset intentum, ut ipsum regem constitueret et ordinaret. Scripsit ergo[11] Robertus,[12] quod alter suggessit. Sed optento, quod desideravit, promissa nequaquam servavit.

(LXXXIX.)

[Quomodo nobiles de Fyiff missi sunt ad custodiendam villam Berwyci et de morte eorum.]

CUM vero hæc agerentur, Johannes, rex Scociæ, cum consilio magnatum sibi adhærentium, ordinavit et misit omnes nobiles et liberetenentes, necnon et ceteras valentes personas comitatus de Fyf, qui tunc[13] acephalus erat, et legitimo destitutus auriga, et eos ad custodiam et defensionem villæ Berwici, ubi majus

---

[1] B. violationem. [2] B. D. jure adquisito et. [3] D. *inserts* eum regno.
[4] B. D. *omit* dominum. [5] C. iniquam. [6] D. promovet.
[7] B. D. tali. [8] B. D. *insert* predictum Robertum.
[9] B. D. et plenis. [10] D. *omits* Angliæ. [11] B. D. igitur.
[12] B. D. *insert* et fecit. [13] B. *omits* tunc.

tunc imminebat periculum, destinavit. Ad quam copiosum navigium regis Angliæ, de quinque portubus collectum, et magna hominum multitudine applicuit oneratum. Quos, ex parte maris magnum dantes insultum, custodes villæ, ut erant armis strenui, robore fortes, animo feroces, vi repulerunt, et XVIII naves, onustas viris armatis, ipsisque cunctis interfectis, igne combusserunt. Quo anno, mense, vel[1] die ista paulo superius recitata contingebant, scriptor hujus chronicæ certum non habebat. Sed hoc verum pro certo tenendum est, quod omnia supradicta vi repulerunt[2] anno Domini MCC nonagesimo III, et anno, ut supra, nonagesimo IIII, et anno autem nonagesimo quinto[3] ordine, quo scripta sunt, contingebant.

(XC.)

[De captione villæ Berwyci per Edwardum primum regem Angliæ.]

TERTIO kalendas Aprilis, anno Domini MCC nonagesimo VI,[4] ob causas sæpedictas,[5] rex Angliæ vehementer commotus in propria persona, cum magna potentia, ad villam Berwici accessit, et illam[6] viribus capere non potuit, ingeniose et callide decipere cogitavit. Similavit enim, se velle recedere, et removit[7] tentoria, se finxit longius ire. Sed III° kalendas Aprilis statim post auroram diei, erectis vexillis et signis bellicis Scoticani exercitus dolose confictis,[8] ad portas villæ appropinquavit. Quod videntes villæ custodes, satis læti et hilares effecti, quia nunciatum erat eis, sui regis succursum pariter et auxilium in proximo affuturum, atque sub tali promissione infeliciter decepti, tanquam fideles et totius fraudis ignari, januas aperuerunt confidenter; sed, detecta fraude et cognita veritate, cum niterentur resistere, subito ab hostibus circumvallati et circumquaque patientes insultum, repentinis congressibus miserabiliter sunt oppressi, atque[9] modo prædicto villa capta, omnibus[10] prostratis, rex Angliæ prædictus, nulli ætati parcens vel sexui, duobus diebus rivulis de corporibus[11] occisorum fluentibus, VII^m et V^c animas promiscui sexus in sua tyrannide desæviens jussit trucidari, ubi nobiles de Fyf penitus sunt extincti.[12]

---

1 C. kal. 2 B. C. D. *omit* vi repulerunt.
3 B. D. *omit* ut supra——quinto, *and read* et anno Domini MCCXCIIII ac anno Domini MCCXCV. 4 D. *omits the date here, and adds it to the title.*
5 B. D. suprascriptas. 6 B. C. D. quam. 7 B. D. removens.
8 B. confectis. D. confectus. 9 B. D. itaque.
10 B. D. civibus. 11 B. D. cruore. 12 B. destructi.

(XCI.)

[De ejectione Anglicorum de regno Scociæ.]

EODEM anno, XI kalendas Maii, propter evidentissimas causas suspitionis, et probabilia argumenta conspiratoriæ pravitatis, contra regem et statum regni, omnes Anglici beneficiati in episcopatu Sancti Andreæ suis beneficiis per Willelmum de Kingorne et Patricium de Campania, vicarios Willelmi[1] Fraser[2] episcopi Sancti Andreæ in remotis agentis, sententialiter sunt privati. Similiter reliqui omnes et singuli Anglici, tam clerici quam laici, propter suas conspirationes de regno Scociæ sunt ejecti.

(XCII.)

[De bello de Dunbar.]

QUINTO kalendas Maii eodem anno[3] commissum est bellum de Dunbar, ubi Patricius de Grame, et multi nobiles ceciderunt vulnerati, ac alii quamplures milites et barones, spe vitam salvandi, ad castrum de Dunbar fugientes, prompto animo ibidem sunt recepti,[4] quos omnes numero LXX milites, præter famosos armigeros, una cum Willelmo comite de Roysse, custos ejusdem castri, nomine Ricardus Seward, tanquam oves ad occisionem oblaturu[5] regi Angliæ præsentavit.

(XCIII.)

[De fautoribus Johannis de Balliolo et Roberti Brusse.]

ET notandum est, quod,[6] a prima dissensionis materia[7] inter nobiles viros de[8] Bruyse et[9] Balliol, super jure succedendi in regno Scociæ, erat illud[10] regnum in duo divisum. Assistebant enim[11] Balliol cuncti Cuminenses, cum suis fautoribus universis. Parti vero Roberti de[12] Bruyse, Roberto Glasguensi antistite indissolubili vinculo dilectionis firmiter assidente, sub firma affinitatis confœderatione de Mar et Atholia cum toto robore suæ potentiæ comites[13] adhæserunt. Ob quam causam, juxta

[1] B. D. *insert* de.
[2] B. D. *insert* tunc.
[3] D. Eodem anno v° kalendas May.
[4] D. suscepti.
[5] C. oblatrans. B. D. oblaturos.
[6] B. *inserts* mota.
[7] D. *inserts* mota.
[8] D. scilicet Robertum.
[9] B. *inserts* de. D. Johannem de.
[10] B. D. erat et est ipum.
[11] D. *inserts* Johanni de.
[12] B. *omits* Roberti de.
[13] C. *omits* comites.

vulgarem opinionem, antedicti comites cum suis exercitibus, tam favore quam amore[1] Bruyse, die commissi belli antedicti, de campo fugerunt incolumes, et sic parti adversæ patuit ruina magna, ac hostis utriusque quam[2] læta et jocunda potitus est victoria. Et sicut[3] guerranti regi Roberto de Bruyse cuncti fautores[4] Ballioli[5] postea in sua guerra[6] habebantur suspecti, ita et[7] in guerra ipsius[8] Ballioli episcopus et comites[9] supradicti, cum omnibus fautoribus partis de Bruyse, proditores regis et regni communiter sunt reputati. Sed, proth! dolor, pro hujusmodi discordia innocens plebicola, rapidis luporum morsibus patens, longa per terrarum spatia jacuit lacerata.

(XCIV.)

[De responsis regis Angliæ datis primo Roberto Brusse.]

ADEPTA igitur de Scotis victoria apud Dunbar, ad regem Angliæ accessit Robertus de Bruyse senior, petens ab eo,[10] ut, quod sibi jam dudum promiserat, quo ad regni adeptionem fideliter adimpleret. Cui ille antiquus doli[11] artifex, cum indignatione non modica, in Gallica lingua ita respondit: "Ne avonis ren autres chose a fer, que avous reanis[12] ganere?" Quod est dicere, "Nunquid non aliud habemus facere, quam tibi regna lucrari?"[13] Per tale igitur responsum intelligens vir nobilis versuti regis fallaciam, ad terras suas in Angliam recessit,[14] et in Scocia[15] ultra non comparuit.

(XCV.)

[De captione Johannis de Balliolo et Edwardi filii ejus.]

PROGREDIENS[16] inde rex prædictus, traditis sibi castris de Dunbar, de Edinburgh, et de Strivelyn, secutus est Johannem regem Scociæ prædictum usque ad[17] castrum de Forfare. Cui occurrens Johannes de[18] Cumyn, dominus de Strabolgi, ad ejus pacem venit, qui statim post, juxta relationem quorundam, antedictum regem Johannem ad castrum de Monroysse cum

---

[1] B. *inserts* partis de. D. partis Roberti de.
[2] B. contra.
[3] B. D. *omit* sicut.
[4] D. *inserts* Johannis de.
[5] C. bellis.
[6] B. D. *insert* de proditione.
[7] B. D. quod.
[8] D. *inserts* Johannis de.
[9] D. episcopi et communitates.
[10] B. D. *omit* ab eo.
[11] B. D. dolo.
[12] B. reauoys. D. reamys.
[13] B D. *omit* Quod est——lucrari.
[14] B. *omits* recessit. D. *has* ivit.
[15] D. *inserts* usque ad tempus.
[16] B. D. Egrediens.
[17] B. D. *omit* ad.
[18] B. D. *omit* de.

Edwardo filio suo de Abyrdene reduxit, ubi advenienti regi Angliæ in prædicto castro de Monroysse idem Johannes rex, regiis exutus ornamentis, et virgam albam in manu tenens, omne jus,[1] quod habuit, vel habere potuit,[2] in regno Scociæ, cum fusto et baculo sursum reddidit, et in manu regis Angliæ resignavit. Quem post paucis interjectis diebus una cum Edwardo filio suo navali fecit vehiculo Londoniis deduci, ibique utrumque per tempora non modica arcius custodiri. Sed processu temporis pater liberatus est,[3] filio retento; præstito tamen prius juramento gravissimo, quod in regno Scociæ prædicto jus regnandi nunquam vendicaret. Et sic[4] restitutus[5] ad terras suas de Balliol in Francia ibidem diem clausit extremum : cui etiam postea redditus est filius[6] Edwardus sub priore debito juramento, et ibi mansit post obitum patris[7] usque ad præparationem guerræ suæ, quæ mota est et incepta[8] ad[9] bellum de Duplyn. Et sic finitum est regnum regis Johannis de Balliol, qui regnavit annis III cum dimidio.[10]

(XCVI.)

[Quomodo communitas Scociæ fecit homagium regi Angliæ.]

EODEM anno,[11] post captionem[12] regis Scociæ, communitas Scociæ fecit homagium et fidelitatem regi Angliæ; redditis sibi[13] castris, et villis firmatis, qui tamen nullos, paucis exceptis, custodes castrorum, ballivos villarum, et[14] ministros officiorum regalium, qui regibus Scociæ ex antiqua consuetudine seu hereditario jure consueverant ministrare, in aliquo permutavit, sed omnes, exceptis custodibus castrorum capitalium burgorum, in statu eodem et officiis, quibus prius[15] ministrabant, recepto ab eis[16] fidelitatis juramento, stare toleravit, et sic ad propria festinavit.

(XCVII.)

[Quomodo magnates Scociæ commeaverunt pro tuitione regni.]

EODEM anno, non diu post recessum regis Angliæ, magnates[17] Scociæ apud Sconam suum ordinaverunt parliamentum, ubi XII

---

[1] D. *omits* jus.
[2] D. *inserts* jus *here.*
[3] B. D. *omit* est.
[4] B. D. *omit* sic.
[5] D. *inserts* est.
[6] B. D. *insert* suus.
[7] B. C. D. *inserts* sui.
[8] C. incepit.
[9] B. D. apud.
[10] B. *adds* etc. quod I to the.
[11] B. C. D. *insert* statim.
[12] B. D. *insert* Johannis.
[13] B. D. *omit* sibi.
[14] B. vel.
[15] B. D. *omit* prius.
[16] C. D. eisdem.
[17] B. D. *insert* regni.

pares sive custodes constituti sunt ad tuitionem et defensionem libertatis regni, et communitatis ejusdem. Et, ut talis ordinatio majoris firmitatis robur optineret, pro mutuis favoribus, consiliis et auxiliis sibi inpendendis futuris temporibus ad invicem sunt jurati. Post hæc instaurant castra, reparant ruinosa, ponunt custodes fideles in locis tutioribus, et præparant se fortiter ad resistendum contra nequissimi regis Angliæ injuriosam[1] usurpationem. Eodem anno pro humilianda et extenuanda sævissima[2] regis potentia, Johannes Cumyne, comes Buchaniæ,[3] cum grandi exercitu partes boreales Angliæ ferro et flamma destruxit, villam de Karleolo obsessit, sed ab ea negotio infecto recessit.

(XCVIII.)

[De primordiis et initiis Willelmi Wales.]

EODEM anno Willelmus Walase quasi de latibulis[4] caput levavit, et vicecomitem de Lanark, Anglicum, virum strenuum et[5] potentem, in villa de Lanark interfecit. Ex eo igitur tempore congregati sunt ad eum omnes, qui erant in[6] amaro animo, et oppressi pondere servitutis sub intolerabili principatu Anglicanæ dominationis, et factus est eorum dux. Erat enim miræ fortitudinis et audaciæ, decorus aspectu, et liberalitatis immensæ; et licet apud comites regni et proceres ignobilis putaretur, parentes tamen ejus militari honore fulgebant. Cujus frater senior etiam, militiæ[7] cingulo succinctus,[8] pro statu suo patrimonium sufficiens habuit in terris, quod etiam suis posteris tenendum reliquit. Hic undique Anglicos prosternens, et quotidie proficiens, in brevi tempore omnes magnates Scociæ vi et virtute[9] probitatis suæ, velint nolint, suo subjecit imperio. Et si quis de magnatibus gratis suis non obediret mandatis, hunc tenuit et coercuit, et custodiæ mancipavit donec suis beneplacitis penitus obtemperaret, et, sic pacatis[10] omnibus, viriliter se contulit ad expugnanda castra et villas firmatas, in quibus Anglici principabantur, per omnia[11] patriæ liberationi et subversioni[12] inimicorum solerter intendebat.[13]

---

1 B. injuriam. 2 D. *inserts* ejusdem. 3 D. comes de Buchan.
4 C. latibulo. 5 B. D. armis. 6 B. D. *omit* in.
7 D. militio. 8 D. *inserts* est. 9 B. D. *omit* virtute.
10 B. D. *omit* penitus——pacatis. 11 B. omnem.
12 B. D. liberationem et subversionem.
13 B. *omits* solerter intendebat. D. *has* celeriter intendens.

(XCIX.)

[De bello pontis de Strivelyn.]

ANNO Domini MCCXCVII,[1] fama Willelmi Wallace, undique[2] diffusa, tandem ad aures regis Angliæ, proclamante damno suis illato, pervenit. Qui, arduis negotiis alibi multipliciter intentus, suum thesaurarium, nomine Hugonem de Clissinghame,[3] cum magna potentia, ad reprimendam ipsius Willelmi audaciam, et regnum Scociæ sibi subjiciendum,[4] destinavit. Audito ergo[5] hujus viri adventu, prædictus Willelmus, tunc circa obsessionem Anglorum in castro de Dunde existentium occupatus, statim, commissa cura et diligentia obsessionis castri ejusdem villæ burgensibus, sub pœna amissionis vitæ et membrorum, cum[6] exercitu sub[7] omni festinatione versus Strivelyn eidem Hugoni obvius processit, et, bello commisso apud pontem de Forth juxta Strivelyne, III idus Septembris, idem Hugo de Clissinghame interfectus est, et cunctus ejus exercitus in fugam conversus, aliis ex ipsis gladiis jugulatis, aliis captis, aliis aquis submersis, sed, cunctis Dei virtute superatis, prædictus Willelmus cum laude non modica felici potitus est victoria. Ex cujus parte de numero nobilium solus Andreas de Moravia, pater Andreæ nobilis, cecidit vulneratus.

(C.)

[Quomodo Willelmus Walas hyemavit in Angliam.]

EODEM anno[8] Willelmus Wallace a festo omnium sanctorum usque ad natale Domini cum suo exercitu in Anglia hyemavit,[9] et, combusta tota terra de Allirdale,[10] abductis prædis, cum suis sanus rediit et securus.[11] Eodem anno, XIII kalendas Septembris, iterum ejecti[12] sunt omnes Angli[13] de regno Scociæ, tam religiosi et clerici beneficiati quam laici, per eundem Willelmum.[14] Et eodem anno Willelmus de Lambirtoune electus est in episcopum Sancti Andreæ.[15]

---

[1] B. D. *omit the date here and add it to title.* [2] B. D. ubique.
[3] B. D. Cressynghame. [4] D. subjicienda. [5] B. D. igitur.
[6] B. D. *insert* suo. [7] D. cum. [8] B. D. *insert* idem.
[9] B. D. *insert* scilicet super moram de Northallynton. [10] B. D. Allerdas.
[11] B. D. *begin a new chapter here with the title* De ejectione Anglicorum de regno Scociæ. [12] B. *omits* ejecti. [13] B. D. Anglici.
[14] D. *inserts* Walas.
[15] B. D. *omit* Et eodem anno——Andreæ, *and add* Eodem anno obiit

(CI.)

[De bello Variæ Capellæ.]

REX Angliæ prædictus, anno Domini MCCXCVIII,[1] moleste ferens damna et angustias sibi et suis per Willelmum Wallace multipliciter illatas, congregato grandi exercitu, partes Scociæ hostiliter intravit, habens secum in suo comitatu quosdam de nobilibus Scociæ in auxilium. Cui occurrens prædictus Willelmus, cum ceteris magnatibus ipsius regni, commisso gravi bello juxta Variam Capellam XI kalendas Augusti, non sine gravi damno tam procerum quam mediocrum gentis Scoticanæ in fugam conversus est. Nam, propter conceptam malitiam, ex fonte invidiæ generatam, quam erga dictum[2] Willelmum Cumynenses habebant, cum suis complicibus campum deserentes, illæsi evaserunt. Cognita etiam[3] eorum malitia, antedictus Willelmus, se et suos salvare desiderans, per aliam viam fugere festinavit.[4] Sed, proth! dolor, utriusque superbia et ardenti invidia nobilis communitas Scociæ per montes et colles, valles et planities miserabiliter jacuit prostrata. Inter quos de numero nobilium Johannes Seneschallus, cum Brendanis et Macduff de Fyf, et ejusdem incolis, penitus sunt extincti. Communiter autem dicitur, Robertum de Bruyse, qui postea fuit rex Scociæ, sed tunc pro[5] parte stetit regis Angliæ, per suam industriam huic victoriæ causam præstitisse. Cum enim Scoti in suis aciebus[6] persisterent invicti, et nulla vi vel arte poterant penetrari, idem Robertus de Bruyse cum una acie, cui præerat Antonius de Bekacer,[7] unum montem longi itineris circuiens, ex adverso post terga in Scotos irruit, et sic illi, qui in parte anteriori impenitrabiles steterunt[8] et invicti, a parte posteriori callide sunt superati. Et est notandum, quod nunquam vel raro legitur, ab Anglicis Scotos fuisse superatos, nisi invidia procerum, vel fraude et deceptione indigenarum, ad aliam partem se transferentium.

---

reverendæ memoriæ dominus Willelmus Fraser episcopus Sancti Andreæ apud Aytuil in Francia, et sepultus est Parisiis, in ecclesia fratrum predicatorum. Cor autem ejus delatum est in Scociæ per successorem suum Willelmum de Lamberton, et sepultum est in magna ecclesia Sancti Andreæ juxta tumbam Gamelini episcopi. Eodem anno III nonas Novembris electus est Willelmus de Lamberton ad eandem sedem episcopalem.

[1] B. D. *omit the date here and add it to title.* [2] D. dominum.
[3] D. autem. [4] D. destinavit. [5] D. sed pro illo tempore ex.
[6] D. actibus. [7] B. D. Bek. D. *adds* episcopus Dunelmiensis.
[8] B. extiterunt. D. extiterant.

(CII.)

[Quomodo Willelmus Walas dimisit officium custodis.]

POST prædictam ergo[1] victoriam,[2] inimicis concessam per Scotigenarum proditionem, intelligens supradictus[3] Willelmus Wallace, ex hiis et aliis probabilibus argumentis, prædictorum Cumyniensium et suorum fautorum manifestam nequitiam, eligens magis subesse[4] cum plebe quam cum ejus ruina, et gravi populi[5] præesse dispendio, [non diu post bellum] Variæ Capellæ apud aquam de Forth, officium custodis et curam quam gerebat sponte resignavit.

(CIII.)

[Quomodo Johannes Comyn factus est custos Scociæ.]

EODEM anno Johannes Cumyne, filius,[6] factus est custos Scociæ; qui stetit in eodem officio usque ad tempus, quo idem Johannes venit ad pacem regis Angliæ, anno, scilicet, proximo post conflictum de Roslyn. Sed infra idem tempus associatus est sibi Johannes de Sowlis per Johannem de Balliol, tunc a carcere deliberatum,[7] et in terris de Balliol commorantem, qui curam et regimen diu non tenuit. Sed pro eo quod simplex, et minus rigorosus, aliquotiens passus repulsam,[8] despectui habebatur, propter quod Scociam relinquens, secessit[9] in Franciam, et mortuus est ibidem.

(CIV.)

[De treugis concessis ad instantiam regis Franciæ pro communitate regni Scociæ.]

ANNO Domini MCCC,[10] Philippus, rex Franciæ, misit unum clericum, nomine Petrum de Muncy,[11] et unum militem Johannem de Barrose,[12] ad Edwardum regem Angliæ, pro treugis capiendis inter ipsum Edwardum, et communitatem Scociæ. Ad cujus instantiam, idem rex Angliæ concessit treugas pro regno Scociæ, a festo omnium sanctorum anni supradicti, usque ad Penticosten proximum sequentem,[13] nec illas treugas concedere[14]

---

[1] D. igitur. [2] B. *inserts* ab. [3] B. D. predictus.
[4] B. eligensque subesse. D. eligens quod magis subesse.
[5] D. populo. [6] D. *omits* filius. [7] B. D. liberatum.
[8] D. repulsum. [9] B. D. recessit. [10] B. D. *add the date to the title.*
[11] B. Munoy. [12] B. D. Barres.
[13] B. sequens. D. proximo sequens. [14] B. *omits* concedere.

volebat, ad instantiam regis Franciæ, tanquam aliquo pacto confœderati ad regnum Scociæ, sed tanquam ipsius consanguinei et[1] amici specialis, et amicabilis compositoris utriusque partis. Et hoc[2] prædictos nuncios ante concessionem treugarum fateri compellebat.

(CV.)

[De Johanne de Sowlis.]

EODEM anno Johannes de Sowlis, alter custodum[3] Scociæ, non facta mentione alterius custodis, cum consilio prælatorum, comitum,[4] baronum et ceterorum nobilium communitatis regni Scociæ, dominum Willelmum archidiaconum Laudoniæ, et magistrum[5] Baldredum Byset et Willelmum de Eglishame, procuratores et nuncios speciales, ad Bonifacium octavum, tunc summum pontificem, destinavit, ad insinuandum et exponendum eidem[6] varia et multiplicia incommoda, regno Scociæ per dictum regem Angliæ hostiliter illata. Et ad impetrandum, contra illius[7] molestias et gravamina, remedia opportuna, prout in commissione ipsorum nunciorum plenius continetur. Cujus copia,[8] cum processu ipsius Baldredi contra regem Angliæ, in quodam libello, scripto per Alanum de Monrose, habetur cum multis litteris ad eandem litem pertinentibus.

(CVI.)

[De citatione regis Angliæ ad curiam Romanam.]

[9]IDEM[10] rex Angliæ citatus per papam, anno Domini MCCCI,[11] misit duas evidentias eidem summo pontifici patentes, ad informandum et serenandum ipsius conscientiam super jure, quod sibi ab antiquis temporibus in regno Scociæ testatus est competere. Sed omnibus suis rationibus idem Baldredus luculento sermone breviter respondit, ipsas omni[12] veritate fore[13] nudatas, probabilibus argumentis et præclaris evidentiis manifeste demonstratis,[14] ut in suo patet processu. Eodem anno municipium, scilicet, Pel de Lithcu, per regem Angliæ constructum est.[15]

---

[1] B. D. *omit* et. [2] D. hos. [3] B. D. custos regni.
[4] B. D. communitatum. [5] B. D. magistros. [6] B. D. ejusdem.
[7] B. D. ipsius. [8] B. D. copiam.
[9] B. *prefixes* Anno Domini MCCC primo municipium de Lynlicqu, quod Anglice Pele vocatur, per regem Angliæ constructum est.
[10] B. D. Eodem anno. [11] B. D. *omit the date here and add it to title.*
[12] B. D. cum. [13] D. fieri. [14] B. D. demonstrans.
[15] B. D. *omit* Eodem anno——constructum est.

(CVII.)

[De conflictu de Rosselyn.]

SEXTO kalendas Augusti, anno Domini MCCCII,[1] habitus est congressus magnus et manifestus inter Scotos et Anglicos apud Rosline, ubi Anglici sunt devicti licet cum magna difficultate. Nam a principio primæ guerræ, inter Scotos et Anglicos motæ, tam strenuus fuisse non recitatur conflictus, in quo sic claruit strenuitas potentiæ militaris. Cujus conflictus[2] rector et dux fuit Johannes Cumyne filius.[3] Hujus autem conflictus talis causa et modus extiterat. Post bellum, commissum apud Variam Capellam, rex Angliæ citra aquam de Forth personaliter non venit pro tunc, sed misit protentiam satis magnam, quæ totam terram de Fyf, cum omnibus terris prope jacentibus villæ de Perth, interfectis pluribus ipsarum terrarum habitatoribus, deprædavit. Qua reversa cum prædis innumeris idem rex cum suo exercitu ad propria remeavit. Quod Deo procurante factum esse[4] non ambigitur.[5] Nam si tunc, vel post bellum de Dunbar, et captionem regis Johannis, moram pertraxisset,[6] totam terram Scociæ cum habitatoribus aut suo subjugasset imperio, aut eam præter aquas et lapides vastam reddidisset.[7] Sed pietas Dei, qui solus post vulnera curat et medetur, ita actus et tempora ipsius regis moderavit,[8] ut turbatus erga prœlia, et diversis guerris intentus, circa hujus regni subjectionem, ceteris curis postpositis, non potuit indulgere. Redeunte igitur cum suis illo rege Angliæ, sed[9] statutis ministris vicecomitatuum, et custodibus castrorum, ultra aquam de Forth,[10] quæ plenarie et integre suo tunc subjacebant[11] imperio,[12] exceptis paucis exulibus, vel etiam prædonibus, de natione Scotorum, in silvis latitantibus, qui, propter sua facinora, juri parere non poterant, Johannes Cumyn, custos tunc Scociæ,[13] et Symon Fraser[14] omni probitate, cum suis sequacibus antedicti regis ministris et ballivis, die nocteque pro suis viribus satis molesti fuerunt, et importuni[15] Anglicos et Scotos Anglicatos, a tempore recessus prædicti[16] regis, per quatuor annos et ultra, per mutuas cædes et flagella, secundum varios guerrarum eventus, multipliciter affligentes.

---

[1] B. D. *omit the date here and add it to title.*
[2] B. *omits* in quo sic——conflictus.
[3] D. *omits* filius.
[4] B. D. est.
[5] B. D. *omit* non ambigitur.
[6] B. extraxisset.
[7] D. dedisset.
[8] D. moderare.
[9] B. D. *insert* prius.
[10] B. D. in partibus ultra Forth.
[11] B. D. subjacebat.
[12] B. D. dominio.
[13] B. D. Johannes Cumyn tunc custos.
[14] B. D. *insert* nobiles.
[15] D. inopportuni.
[16] D. dicti.

(CVIII.)[1]

QUOD cum nunciatum fuisset regi prædicto, quemdam virum nobilem Radulphum Confrere,[2] thesaurarium suum, armis strenuum, consilio et sapientia peritum, cum certa summa electorum equitum, optime armatorum, ut molestatores et suæ pacis perturbatores[3] etiam in locis strictissimis perquirentes, supremo non desisterent punire supplicio; intrantes igitur Scociam, circuierunt terram, et perambulaverunt eam, et apud Rosline per tres acies divisi sua separatim fixere tentoria, propter artam et angustam hospitandi inopiam. Cognito autem eorum[4] adventu, antedicti Johannes Cumyn et Symon,[5] cum eorum fautoribus, prævenire quam præveniri magis desiderantes, de Bygere usque Rosline, sub unius noctis spatio, alacriter percurrentes, cum viris electis, qui mori prius quam nationi Gallicanæ[6] subici indigne potius elegerunt, in hostes intrepidi irruerunt repente. Sed paulo ante[7] per vigiles excitati assumptis armis omnes primæ aciei irruentibus viriliter hostibus restiterunt. Tandem tamen illis[8] superatis, captis partim et partim occisis, partim etiam ad alias acies fugientibus, confestim Scotis spolia dividentibus, apparuit acies alia ad bella parata;[9] qua visa, iterum Scoti, captivis occisis, et occisorum spoliis clientulis armatis, remotis equis invalidis, et fortioribus assumptis, intrepidi ad pugnam properarunt;[10] quibus, licet difficulter, tandem superatis, cum totum se Scoti fecisse credidissent, apparuit tertia acies, prioribus potentior et armis elegantior, ex cujus visione Scoti stupefacti, et tum, pro fatigatione itineris, vigiliarum, et cibi destitutus, multipliciter lassati, tum pro continuis pugnandi laboribus vehementer afflicti, tædere cœperunt, et ultra quam credi potest animo pavere. Inter has perplexitates populum constitutum, antedicti Johannes et Symon, animis imperterriti, simul cum armis officium suscipiunt prædicatorum, eosdem verbis consolantes, promissis exhillarantes, necnon et libertatis generositate,[11] subjectionis vilitatem, et antecessorum suorum indefessos labores, pro patriæ liberatione[12] voluntarie assumptos, ad memoriam reducentes, monitis salubribus ad pugnam animabant. Hiis et aliis hujusmodi confortati vehementer, deposita omni[13] vecordia,

---

[1] *Not a separate chapter in* B. *and* D. [2] B. D. *omit* Radulphum Confrere.
[3] B. D. *omit* et suæ pacis perturbatores.
[4] B. D. *omit* autem eorum, *and insert* namque. [5] B. D. *insert* Fresar.
[6] B. C. D. Anglicanæ. [7] B. D. *omit* ante.
[8] B. Tandem cum illis. D. *omits* tamen illis, *and inserts* cum.
[9] D. preparata. [10] D. praeprarunt. [11] B. D. generositatem.
[12] D. *omits* et antecessorum——liberatione. [13] D. omnimoda.

resumptis, viribis, et captivis occisis, ex eorum equis et armis quasi denuo renovati, cum suis clientulis[1] armatis, spem suam in Domino ponentes, ad pugnam et ferocissimi et alacres processerunt, quorum congressus tam ingens erat et ferox, ut multi perforati[2] vita privarentur, nonnulli etiam, utriusque exercitus post dira lancearum vulnera, sæva flagella, et clavarum ictus durissimos, numero[3] centeni quadrageni, et viceni,[4] alternis[5] vicibus, pro lassitudine confusi pugnæ diurnæ, ad montes, vel[6] alia apta loca, de acie se retraherent, et[7] ventis oppositi,[8] et galeis reversis ex aëre refrigerati, remotis equis vulneratis, et aliis recentibus ascensis, contra inimicorum insultus redderentur fortiores, scilicet[9] post varia cruciamina, et diros conflictus, non vi humana sed virtute divina subjectis hostibus, Scoti, qui, respectu partis adversæ, numero erant paucissimi, velut si pusillus[10] frumenti vel farinæ multitudini arenæ maris coæquaretur, felici et jocunda potiti sunt victoria.

(CIX.)

[Quoad rex Angliæ peragratis planis et montibus Scociæ regnum sibi pacificat.]

REX Angliæ, cum potentia magna nimis, anno Domini MCCCIII,[11] tam per mare quam per terram, in præmissarum molestiarum vindictam, Scociam intravit, cum[12] deliberato consilio ad eam tunc cum[13] suis habitatoribus plenarie et finaliter subjugandum, vel, ipsius incolis penitus deletis, terram ipsam in extremam et irrecuperabilem ad redigendam vastitatem. Peragratis igitur tam montanis quam planis, tam ultra montes quam citra in propria persona ad Lochindorb[14] pervenit, et, ibidem aliquamdiu moram faciens, partes boreales ad pacem cepit,[15] qui [in] castris et villis firmatis universis sibi redditis suos ordinavit ministros. Et inde pedetentim rediens, universas communitates ad pacem capiens, simul cum mancipiis[16] et castellis, per[17] quas lustrabant, nullo resistente vel vim inferente, post multos circuitus terrarum ad Dunfermlyn pervenit, ubi per longum tempus moram trahens, ibidem hyemavit usque ad

---

1 B. C. *insert* iterum. D. clientibus iterum.
2 B. D. armis perforatis.
3 D. *omits* numero.
4 B. durissimos centem quadrageni et vicem.
5 D. alternatis.
6 B. et.
7 B. *omits* et.
8 B. D. ut ventis expositi.
9 B. D. sicque.
10 B. D. pugillus.
11 B. D. *omit date here and add it to title.*
12 D. *omits* cum.
13 B. *omits* cum. D. *omits* tunc cum.
14 D. ad monasterium de Lundoris.
15 B. D. recepit.
16 B. D. municipiis.
17 B. D. *insert* terras.

festum purificationis beatæ Mariæ virginis.[1] Eodem anno Edwardus de Carnarvan, filius suus et heres,[2] princeps[3] Walliæ, in villa de Perth moram pertraxit, ibi[4] per totum tempus prædictum tanta copia erat victualium, quod[5] lagena vini boni mensuræ Scoticanæ pro quatuor denariis[6] venderetur.

(CX.)

[Quomodo communitas Scociæ recepta est ad pacem regis Angliæ.]

EODEM anno, postquam communitas Scociæ tota ad pacem regis Angliæ[7] est recepta, Johannes Cumyn tunc custos, et omnes magnates, præter Willelmum Wallace, successive et paulatim ad pacem ipsius venerunt, redditis sibi[8] castris villis et suis universis, præter castrum de Strivelyn, cum custode ipsius. Eodem anno idem rex apud Sanctum Andream quadragesimavit, ubi convocatis omnibus regni majoribus suum tenuit parliamentum, et pro statu regni, sibi et suis successoribus, ut credebat, imperpetuum acquisiti et adepti, simul et de ipsius incolis, ut voluit, ordinavit.

(CXI.)

[De obsessione castri de Strivelyn per regem Angliæ.]

STATIM post Pascha, scilicet, anno Domini MCCCIIII,[9] idem rex per tres menses continuos castrum de Strivelyn obsessit, ad cujus obsessionem totum plumbum refectorii[10] Sancti Andreæ deponi mandavit, et ad eundem locum, ad opus suarum machinarum, fecit deportari.[11] Tandem sibi[12] castrum prædictum sub certa conditione, in scriptis redacta, et suo sigillo confirmata, sibi redditur et liberatur.[13] Sed ipse rex, obtento castro, fide mentitur,[14] conditione violata, Willelmum Olifant,[15] custodem ipsius, vinctum Londoniis carceri mancipavit, et per multa tempora tenuit mancipatum. Eodem anno, receptis ad pacem tam majoribus quam minoribus regni Scociæ, excepto Willelmo Wallace solo, redditis castris, et villis firmatis universis reædificatis prius diruptis et distructis, suisque custodibus ibidem

---

1 B. D. *omit* virginis.
2 B. D. *omit* heres.
3 B. D. *insert* dictus.
4 B. D. ubi.
5 B. D. ut.
6 B. *inserts* communiter.
7 B. *omits* regis Angliæ.
8 B. D. *omit* sibi.
9 B. D. *omit date here and add it to title.*
10 B. D. *insert* monasterii.
11 B. D. jussit proportari.
12 B. D. *omit* sibi.
13 D. deliberatur.
14 B. D. mentita.
15 B. de Olyphaunt militem. D. de Olifaunt militem.

constitutis, post juramenta fidelitatis et homagia præstita ab omnibus et singulis Scoticanæ nationis, reversus est idem rex, cum principe Walliæ, et universo exercitu suo, in Angliam, relicto tamen[1] principali custode, suum locumtenente, ad reformandos et corrigendos excessus ceterorum omnium tam Scotorum quam Anglicorum, et post hæc in Scocia non comparuit.

(CXII.)

[De initiis Roberti de Brusse regis Scociæ.]

[2]POST recessum regis Angliæ, principante Anglicana natione universis partibus regni Scociæ, atque Scotos multifariis multisque modis, injuriis, flagellis et cædibus sub diro[3] jugo servitutis crudeliter affligente, misericors Deus, Scotorum miseriis, continuis clamoribus compassus et doloribus, more solito, paternæ pietatis suscitavit eis[4] salvatorem et propugnatorem, unum, scilicet,[5] de suis confratribus, Robertum de Bruyse nomine,[6] qui, eos in lacu miseriæ prostratos, et omni spe salutis et auxilio[7] destitutos, videns, dolore cordis contactus,[8] intrinsecus, tanquam alter Machabæus, manum mittens[9] ad fortia, pro fratribus liberandis,[10] innumeros et importabiles diei æstus, et[11] frigoris, et famis, in terra et in mari, subiit labores, non inimicorum[12] tantum,[13] sed etiam[14] falsorum fratrum insidias, et tædia, inedias, et pericula lætanter amplectendo.

(CXIII.)

[De confœderatione regis Roberti cum Johanne Comyn.]

SIC una dierum, ut, quod pro reipublicæ commodo læto suscepit animo, efficaciter opere compleret, ad quendam nobilem,[15] nomine Johannem Cumyne,[16] et potentia tunc regni majorem, indigne patriæ subjectionem, crudelem et indefinentem populi vexationem, atque suæ piæ mentis conceptum circa ipsius relevationem, fideliter exponens, humiliter accessit. Et quamvis de jure, et secundum leges [et consuetudines] patriæ, honor et successio regiæ dignitatis et regni regiminis ad ipsum noscitur[17] pertinere præ ceteris, utilitatem tamen communem præferens

---

[1] B. D. *insert* uno. [2] A. Bruyse *on margin.* [3] D. duro.
[4] B. D. *omit* eis. [5] B. D. *omit* scilicet. [6] B. *omits* nomine.
[7] B. D. auxilii totaliter. [8] B. D. tactus.
[9] D. *omits* mittens. [10] B. *omits* tanquam alter——liberandis.
[11] B. D. *omit* et. [12] D. amicorum. [13] B. D. *omit* tantum.
[14] B. D. *omit* etiam. [15] D. *inserts* virum. [16] B. D. *insert* genere.
[17] B. D. noscatur.

privatæ, eidem Johanni, ut unum e duobus eligeret, pura et sincera optulit voluntate, aut regnare, et regnum[1] cum suis pertinentiis ex toto[2] et regiis honoribus sibi imperpetuum assumere,[3] concessis eidem Roberto suis terris et possessionibus universis; aut terras ipsius Roberti et possessiones universas sibi[4] Johanni et suis jure perpetuo possidere, relicto ipsi Roberto regno et regis honore,[5] sic, per eorum mutua consilia pariter et auxilia, de domo servitutis, et indignæ subjectionis materia,[6] fieret deliberatio Scoticæ nationis, et inter eos indissolubilis amicitiæ et pacis[7] fœdera permanerent. Cumque vero[8] alterum prædictorum ipsi Johanni summe placuisset, et super hoc conventio hinc inde facta ac fide media, interpositis juramentis, per suas indenturas, cum appositione sigillorum eorundem, fuisset corroborata,[9] idem Johannes, fide violata, et juramenti religione neglecta, eundem Robertum apud regem Angliæ per suos internuncios, et privatas litteras, ipsius Roberti secreta nequiter revelando, sæpius accusavit. Et quamvis super hoc idem[10] Robertus per prædictum[11] regem pluries fuerat examinatus, vel[12] ostensis sibi litteris sui adversarii ipsum accusantis, tale semper, Deo inspirante, reddidit responsum, ut regis insaniam jocundis loquelis[13] et verbis peritis crebrius mitigaret; tum[14] apud eundem regem, qui multum versutus fuit simul et astutus, et fictam amicitiam continue[15] noverat simulare, plurimum tamen, propter accusationes ipsius Johannis, tum quia verus heres regni Scociæ esset, suspectus habebatur, et ideo in curia sua jussus est continue residere,[16] propter causas suspicionis prædictæ. Mortem enim sibi, vel saltem carcerem, hac potissimum ratione distulit inferre, donec ceteros ipsius Roberti fratres, una die congregatos, simul cum eo supremo puniret judicio.[17]

(CXIV.)

[De accusatione regis Roberti facta apud regem Angliæ per Johannem Comyn.]

CREBRESCENTE dicti[18] Johannis accusatione, tandem una nocte cum merum splenderet in calice, et cubitum properaret, cum idem rex, cum[19] ejus[20] secretariis, de morte ipsius Roberti

[1] B. D. regni regimen. D. *adds* ex toto *here.*
[2] D. *omits* ex toto.
[3] B. D. imperpetuumque sumere.
[4] B. ipsi. D. ipso.
[5] B. C. D. *insert* ut.
[6] B. matura.
[7] B. D. *insert* perpetue.
[8] B. D. cum ergo.
[9] B. D. roborata.
[10] D. *omits* idem.
[11] B. D. dictum.
[12] B. D. *omit* vel.
[13] C. jocunda loquela.
[14] B. D. tamen.
[15] B. D. optime.
[16] B. refodere.
[17] B. D. supplicio.
[18] B. D. predicti.
[19] B. D. *omit* idem rex cum.
[20] B. eis.

anxius[1] pertractaret, et, quod in die crastino eum vita privaret, breviter diffinivit. Quod cum comes Gloverniæ, ipsius Roberti verus amicus et in[2] suprema necessitate probatus, audisset, fidem cum suo[3] garderopario[4] eadem nocte XII denarios, et unum par calcarium, prædicto Roberto misit festinanter. Garderoparius[5] vero, domini sui jussa perspiciens,[6] eidem Roberto ex parte domini sui prædicta præsentavit, atque subjunxit dicens: "Hæc mandat vobis dominus meus, reddens, quod[7] histerna die ex mutuo a vobis accepit;" qui per oblata pignora eminentis mortis periculum intelligens, prudenter datis garderopario[8] denariis, eum ad comitem cum resalutatione et gratiarum actione protenus remisit, et, instante ejusdem noctis crepusculo, præcipiens servis suis in publico, ut sibi apud [Carliolum][9] cum suis phaleris ad vesperam diei sequentis occurrerent: confestim sine mora versus Scociam properavit, nocte ac die non cessans a labore, donec a prædicti regis malitia redderetur securus, ipso ducente de quo scriptum est: "Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium, contra Dominum, qui novit pios a[10] temptatione eripere, et in se sperantes a periculis misericorditer liberare."

(CXV.)

[De morte nuncii Johannis Cumyn.]

CUMQUE idem Robertus marchiarum confinibus appropinquaret,[11] quendam sibi obvium nuncium habebat, quem inspiciens[12] a longe, quam[13] in cessu[14] quam in habitu ipsum fore Scotum suspicatus est. Accedens autem propius, interrogavit,[15] quo pergeret et unde veniret? Et cum multiplicaret excusationes in peccatis, ex præcepto ipsius Roberti, sui clientuli secreta occurrentis nuncii rimantur, et[16] litteræ initæ conventionis inter ipsum et Johannem Cumyn sigillo suo signatæ, et per eundem nuncium regi Angliæ directæ, protinus inveniuntur et tolluntur, caput nuncii[17] præciditur, et Deus pro[18] directione prosperi itineris plurimum collaudatur. *Tu autem Domine.*

---

[1] B. *omits* anxius. [2] B. *omits* in. [3] B. D. *omit* fidem cum suo.
[4] B. D. gardopario. [5] B. D. Gardoparius. [6] B. D. perficiens.
[7] B. D. quœ. [8] B. D. gardopario.
[9] A. *blank in MS.*, and in B. C. D. Carliolum. [10] B. D. de.
[11] B. D. approximaret. [12] B. D. aspiciens. [13] B. D. tam.
[14] D. incessu. [15] B. interrogatur. D. interrogatus.
[16] B. D. *omit* et. [17] B. D. nuncio. [18] B. D. *omit* pro.

(CXVI.)

[De morte William Walas.]

ANNO Domini MCCCV,[1] Willelmus Wallace per Johannem de Menteth fraudulenter et proditionaliter[2] capitur, regi Angliæ traditur, Londoniis demembratur, et ejus membra per diversa loca Angliæ et Scociæ, in obprobrium Scotorum, turribus suspenduntur.

(CXVII.)

[De morte Johannis Comyn.]

EODEM anno, postquam prædictus Robertus[3] a rege Angliæ non minus miraculose, quam graciose, reversus est ad propria, inter ipsum et præfatum Johannem[4] apud Dunfrese[5] conveniendi in unum dies constituitur, utraque pars prænominatum locum aggreditur, Johannes Comyn super proditione et fide mentita impetitur, sed mox mentiris respondetur, maledicenti in ecclesia fratrum lætale vulnus infigitur,[6] et[7] vulneratus a fratribus retro altare reponitur, a circumstantibus, si vivere possit, interrogatur, ab ipso possum protinus respondetur, ab audientibus hoc adversariis secundum vulnus imponitur, et sic 4° idus Februarii ab hac luce subtrahitur.

(CXVIII.)

[De coronatione regis Roberti de Brusse.]

IDEM Robertus de Bruyse,[8] assumptis secum quotquot habere potuit, paucis evolutis diebus post mortem dicti Johannis ad Sconam properavit, et in sede positus regali, modo quo reges Scociæ solebant insigniri, VI kalendas Aprilis, anno Domini MCCCVI,[9] ibidem coronatus est, rem grandem incipiens, et onera importabilia propriis humeris imponens. Nam contra regem Angliæ et omnes ejus complices non solum manus erexit, sed etiam contra omnes et singulos de regno Scociæ, exceptis paucissimis sibi benevolis, qui, respectu multitudinis partis adversæ, erant quasi gutta aquæ fluctibus[10] maris, vel unicum

---

1 B. D. *omit the date here and add it to title.*
2 B. D. conditionaliter.
3 B. D. *insert* de Brusse.
4 B. D. *insert* Comyn.
5 B. D. *insert* in Galwidia.
6 B. D. infligitur.
7 B. D. *omit* et.
8 B. D. *omit* de Bruyse.
9 B. D. *omit* anno Domini MCCCVI.
10 D. fluentis.

granum cujuscunque seminis numerositati arenæ comparata, se dedit ad certandum. Cujus[1] etiam infortunia, fugas et pericula, ærumnas et tædia, famem et sitim, vigilias et jejunia, nuditates, et frigora, insidias et exilia, propinquorum et magis carorum captiones,[2] incarcerationes, occisiones et excidia, quibus in principio et guerræ suæ[3] victus fugatus succubuit ubique, nullus, ut opinor, modo vivens recolit vel sufficit enarrare. Talibus enim innumerabilibus continue fatigatus incommodis et periculis quodam die suis militibus dixisse fertur:

Ni me Scotorum libertas prisca moveret,
Hæc mala non paterer orbis ob imperium.[4]

Insuper, inter tot adversa, et innumerabiles angustias, quas læto animo pertulit et invicto, si quis suos particulares conflictus, et singulares triumphos, victorias et duella, quibus, Domino opitulante, propriis viribus, et humana virtute, hostium cuneos penetrabat securus, hos potenter prosternens nunc, et potenter nunc declinans pœnam mortis evadendo, noverit recitare, probabit, ut arbitror, quod infra mundi climata, in[5] suis temporibus, in arte pugnandi, et corporis vigore, nullos similes habebat. Ideo enim ejus gesta particularia scribere postpono, quia tum post paucos membra[6] occuparent, tum quia licet indubitanter sint vera, locus tamen[7] et tempus, quibus fiebant et[8] perpetrata fuerunt,[9] istis diebus paucis innotescunt. Ejus tamen bella famosa, et gesta publica, per annos,[10] quibus accidebant, subscripta patebunt.

(CXIX.)

[De bello de Methfen.]

EODEM anno[11] rex Robertus, XIX die mensis Junii, victus est apud Methfen, et in fugam conversus per Odomarum de Valencia, tunc custodem Scociæ ex parte regis Angliæ, et in villa de Perth, tunc bene murata, moram facientem cum magna potentia tam Anglorum quam Scotorum, ad fidem et pacem[12] regis Angliæ existentium. In quo conflictu licet prædictus rex multos de suis non perdidit, tamen propter mala principia, quæ[13] frequenter infelici fine peraguntur, sui[14] cœperunt tædiis aggra-

[1] B. Ejus. [2] B. D. *insert* et. [3] B. *omits* suæ.
[4] B. D. *omit* Talibus enim——imperium. [5] D. *omits* in.
[6] B. C. D. non paucas membranas. [7] B. D. *omit* tamen.
[8] B. *omits* et. [9] B. *inserts* in. [10] B. D. *insert* singulos.
[11] B. D. *insert* idem. [12] B. D. *omit* et pacem. [13] B. *omits* quæ.
[14] D. suis.

vari, et pars victrix de sua[1] victoria multum confortari. Unde omnes uxores eorum, qui regem sunt secuti, voce præconis, ut maritos sequantur, jubentur proscribi; propter quod multæ mulieres, tam solutæ quam conjugatæ, sub silvis latitantes, cum suis regi adhæserunt, et in præsidio cum eodem[2] morabantur.

(CXX.)

[De conflictu apud Dalry in finibus Ergadiæ.]

CUM idem rex, eodem anno, in finibus Atholiæ et Argadiæ,[3] hostes fugiendo cum suis latitaret, III idus Augusti, apud locum quendam, qui vocatur[4] Dalry, iterum victus est, et in fugam conversus. Sed nec ibi plures perdidit de suis. Nihilominus tamen timor omnes invasit, et[5] universi ab invicem sunt separati, et per varia loca dispersi. Regina vero ad Sanctum Duthacum in Rosse confugit, ubi per Willelmum comitem de Rosse capta, ad regem Angliæ est ducta, et in Anglia usque ad bellum de Bannok[6] in arta custodia detenta captiva. Nigellus vero de Bruse, unus de fratribus ejusdem regis, cum pluribus dominabus et domicellis ad castrum de Kyndrumy confugiens,[7] cum sua[8] comitiva receptus est. Sed eodem anno Anglicis per proditionem idem castrum traditur, et idem Nigellus cum aliis nobilibus utriusque sexus captivi ducuntur apud Berwicum, et capite plectuntur. Thomas et Alexander de Bruyse, fratres[9] prædicti regis, per aliam viam versus Carrik properantes, eodem anno apud Lochrian capiuntur, et apud Carleolum decapitati sunt, et sic[10] omnes, qui a rege recesserunt, eodem anno aut vita privantur, aut capti carceribus mancipantur.

(CXXI.)

[De variis tribulationibus regis Roberti.]

REGEM vero prædictum soli comes de Levinax[11] et Gilbertus de Haya, de numero nobilium, secuti sunt, et in omni tribulatione sibi comites individui facti sunt. Et licet aliquando, cogente hostium persecutione, ab ejus præsentia fuerunt divisi, ab ejus tamen fide et dilectione nunquam recesserunt. Contigit autem cito post hæc, prædictum regem a suis separari, et infinitas miserias pati, et innumeris periculis conquassari, quan-

---

[1] B. D. data. [2] B. D. eo. [3] B. C. D. Ergadiæ.
[4] B. D. dicitur. [5] B. ut. [6] B. D. Bannokburn.
[7] B. D. *insert* ibidem. [8] B. *omits* sua. [9] D. *inserts* etiam.
[10] B. D. *omit* sic. [11] B. D. Lenax.

doque tribus quandoque duobus adjunctis, plerumque solus omni auxilio remansit destitutus, nunc integram quindenam absque ciborum alimonia[1] quacunque, præter herbas crudas et aquas, transegit, nunc attritis calciamentis vetustate nudis pedibus incedit,[2] nunc solus in insulis relictus, nunc solus ab hostibus fugatus, nunc a servis despectus, in omni[3] desolatione permansit, a notis dejectus[4] deseritur, ab Anglicis, quasi[5] res perdicta cum[6] furto subtracta, per ecclesias inquiri jubetur. Et sic in omnibus, tam propinquis quam remotis, factus est in sibilum, fabulam et derisum. Cumque hæc fere per annum solus pateretur, tandem, Domino miserante, per auxilium et potentiam Christianæ de Insulis cujusdam nobilis feminæ, et sibi benevolæ, adjutus, post multos et varios circuitus, et infinitos labores, dolores et pressuras, rediit ad comitatum de Carryk; quo cum pervenit, statim unum de castris suis quæsivit, habitatores interfecit, castrum destruxit, et arma ac alia spolia inter suos divisit. Talibus ergo principiis post diuturna infortunia multum exhilaratus, suosque longe lateque dispersos coadunavit, et cum congregatis montes pertransiens, usque Innernes[7] pervenit, castrum ejusdem in manu forti cepit,[8] et ipsum occisis custodibus ad terram prostravit. Simili modo per omnia fecit de[9] ceteris castris et fortaliciis, in aquilonaribus partibus constitutis, cum suis habitatoribus, donec usque Leslenach[10] cum suo[11] exercitu perveniret.[12]

(CXXII.)

[De fuga apud Slevach.]

JOHANNES Cumyne, comes de Buchane, anno Domini MCCCVII,[13] cum multis nobilibus, tam Anglicis quam Scotis,[14] audientes, quod rex Scociæ Robertus cum suo exercitu esset apud Slenach,[15] processerunt obviam ei parati ad prœlium. Sed cum viderunt regem ex adverso cum suis paratum, ad pugnam procedere destiterunt. Sicque die natalis Domini pudore victi et confusi[16] redierunt, treugas postulabant, et rex clementer concessit, et post treugas concessas ibidem diebus octo intrepidus permansit, ubi magnam incurrebat infirmitatem, ita quod fer-

---

[1] D. alimoniam.
[2] B. D. *omit* incedit. C. *has* incessit.
[3] B. D. *omit* omni.
[4] B. C. ejectus.
[5] B. D. tanquam.
[6] B. D. vel.
[7] B. Hevernis.
[8] B. D. accepit.
[9] B. D. *omit* de.
[10] B. le Slevach. D. Slevach.
[11] B. *omits* cum suo.
[12] D. pervenit.
[13] B. D. *omit date here, and* D. *adds it to title.*
[14] B. D. tam Angliæ quam Scociæ.
[15] B. Slevach. D. Slewach.
[16] D. confugi.

ebatur in grabato, quocunque eum contingeret removere. *Tu autem Domine.*

(CXXIII.)

[De morte regis Edwardi primi regis Angliæ.[1]]

EODEM anno obiit rex Angliæ Edwardus primus[2] nonas Aprilis in Burgo Zabuli.[3] Hic in principio militiæ suæ[4] bella movens, Anglicos diris flagellis verberavit, et suis nequitiis totum orbem perturbavit, et crudelitate commovit, passagium terræ sanctæ suo dolo impedivit, Walliam[5] invasit, et Scotos cum regno sibi fraudulenter subegit, Johannem de Balliol ipsius regem cum suo filio carceri mancipavit, ecclesias stravit, prælatos vinculavit, et carcerali squalore quosdam extinxit, populum occidit, et alia infinita mala perpetravit. Huic successit filius ejus Edwardus secundus, qui desponsavit Elizabeth, filiam Philippi regis Franciæ.

(CXXIV.)

[De fuga apud Inverrowry.]

ITERUM congregati sunt[6] Johannes Comyne[7] et Philippus de Mubra cum Scotis et Anglicis quampluribus apud Innerury,[8] anno Domini MCCCVIII,[9] quod, ut rex Robertus audivit, gravi adhuc infirmitate detentus, de grabato suo,[10] quo semper portabatur, surrexit, et suis, ut se armarent ac equo ut imponerent, imperavit. Quod cum factum esset, et ipse cum suo exercitu, licet, præ infirmitatis magnitudine, nisi duorum[11] suffultus auxilio,[12] erectus non poterat incedere, adversus inimicos alacri vultu ad locum certaminis properavit. Cumque pars adversa vidisset eum cum suis paratum[13] ad prœlium, ex sola visione perterriti omnes in fugam conversi sunt, et usque Fivy per XII leucas fugati. Finita autem fuga, et hostibus prostratis et dispersis, comitatum de Buchane igne consumpsit, et[14] populo quos voluit occidit, et quos vivere voluit vitam et pacem concessit. Et sicut a principio suæ guerræ usque ad diem præsentis conflictus in omni eventu belli infelicissimus fuit, sic postea[15] in suis prœ-

1 *Title from B.*
2 B. *omits* primus.
3 B. D. Sabuli.
4 D. *omits* suæ.
5 B. Scotis. D. Scociam.
6 B. D. *omit* sunt.
7 B. C. D. *add* comes de Buchane.
8 B. D. Inverowry.
9 B. D. *omit date here and add it to title.*
10 B. C. D. *omit* suo.
11 B. D. suorum.
12 B. D. *insert* equo.
13 B. D. eum tam paratum.
14 B. C. D. de.
15 B. D. *insert* omnibus.

liis nullus fortunatior potuit inveniri. A die autem illo factus est rex proficiens, et semper seipso robustior, pars autem adversa quotidie decrescebat.

(CXXV.)

[De victoria apud flumen de Dee contra Galwydienses.]

EODEM anno, in festo sanctorum Petri et Pauli, Donaldus de Ilys,[1] congregata pomposa multitudine peditum,[2] usque flumen de Dee accessit. Cui occurrens Edwardus de Bruyse, prope flumen de Dee ipsum Donaldum et omnes Galwidienses devicit, et in conflictu quendam militem, nomine Rolandum, cum multis nobilibus Galwidiæ, interfecit, ac dictum Donaldum, ducem eorum, fugientem comprehendit, et post hæc insulam combussit.

(CXXVI.)

[De conflictu regis Roberti contra Ergadienses.

EODEM anno, infra octavas Ascensionis[3] beatæ virginis[4] Mariæ, idem rex Ergadienses devicit in medio Ergadiæ, et totam terram sibi subegit, ducem eorum, nomine Alexandrum de Argadia fugientem ad castrum de Dunstafinch, per aliquod tempus inibi obsedit, qui eidem regi castrum reddidit, et[5] sibi homagium facere recusans, dato salvo conductu sibi et omnibus secum recedere volentibus, in Angliam fugit, et ibidem debitum naturæ persolvit.[6]

(CXXVII.)

[7]TANTA fames erat et caristia victualium, anno Domini MCCCX, in regno Scociæ, quod in plerisque locis, compellente famis necessitate, multi carnibus equorum, ac aliorum pecorum immundorum, vescebantur.

(CXXVIII.)

[8]ANNO Domini MCCCXI, rex Robertus prædictus, hostibus omni loco, quo venerat, in fugam conversis, atque captis muni-

---

[1] B. *omits* Ilys. D. *has* Mar.
[2] D. *omits* peditum.
[3] C. Assumptionis. B. D. *omit.*
[4] B. D. *omit* virginis.
[5] D. sed.
[6] B. *omits* in Angliam—persolvit. D. *has* secum eum libere abire permiset.
[7] *Not a separate chapter in* B. D.; *the date* anno Domini MCCCX *prefixed to* Tanta fames.
[8] *Not a separate chapter in* B. D.

tionibus, et ad terram prostratis, bis Angliam intravit, ipsam devastando, prædas innumeras abducendo, et ingentem stragem igne et[1] ferro faciendo; atque, Dei virtute, gens Anglorum perfida, quæ multos injuste cruciaverat, jam justo Dei judicio diris subicitur flagellis, et, quæ victrix extiterat, jam victa gemens succumbit.

(CXXIX.)

[De captione villæ de Perth per regem Robertum.]

OCTAVO die mensis Januarii, anno Domini MCCCXII,[2] capta est villa de Perth per eundem regem Robertum in manu forti, et perfida gens tam Scociæ quam Angliæ capitur, trahitur, et gladio necatur, et sic perdita potavit de felle quod ante paravit. Regis clementia plebi pepercit et veniam petenti concessit, muros cum fossis destruxit, et cetera igne consumpsit. Eodem anno castra[3] de Buth, de Dunfrese, et de Dalswyntoune, cum multis aliis fortaliciis, in manu forti capiuntur, et ad terram prosternuntur. Eodem anno villa Dunelmensis[4] per Scotos pro magna parte comburitur, [Petrus] de Gavirstone a comite Lancastriæ occiditur, Edwardus primogenitus regis Angliæ apud Windissor nascitur.

(CXXX.)

[De captione castri de Roxbrugh per Jacobum de Dowglas.]

CASTRUM de Roxburgh nocte Carnis privii, anno Domini MCCCXIII,[2] per dominum Jacobum de Douglas, et castrum de Edinburgh, XIIII die mensis[5] Martii, per dominum Thomam Ranulphi, comitem Moraviæ, subactis hostibus, feliciter capiuntur. Eodem anno rex insulam intravit Manniæ, ejus castra[6] capiens, et terram suæ ditioni subjiciens victoriose.

(CXXXI.)

[De conflictu de Bannokburne.][7]

REX Angliæ Edwardus secundus audiens es illus actus regis Roberti, vidensque innumera damna, et mala infinita, sibi et suis per eundem regem illata, in vindictam præmissorum

[1] B. D. *omit* et.
[2] B. D. *omit date here and add it to title.*
[3] B. D. castrum.
[4] B. D. Dunelmyn.
[5] B. D. *omit* mensis.
[6] B. C. D. castrum.
[7] B. *adds* anno Domini MCCCXII.

congregavit exercitum copiosum valde tam equitum bene armatorum quam peditum, balistariorum et sagittariorum, in[1] arte pugnandi satis peritorum; quorum caterva circumvallatus, et gloria humanæ potentiæ confisus, Scociam hostiliter intravit, et ipsam circumquaque devastans usque Banokbourne pervenit. Cui rex Robertus cum paucis occurrens, non in multitudine populi sed in Domino Deo[2] spem ponens, cum antedicto rege Angliæ bellum commisit, et ipsum cum suis, auxiliante ipso cujus est victoriam dare, in fugam convertit, in die natalis beati[3] Johannis Baptistæ, anno Domini MCCCXIIII,[4] ubi comes Gloverniæ[5] ac alii nobiles quamplures sunt interfecti, quamplures aquis dimersi et foveis trucidati, quamplures diversi status sub diverso mortis genere extincti, multi etiam et[6] quamplures nobiles capti, quorum redemptione non solum regina et alii captivi de Scocia a carceribus sunt liberati, sed etiam ipsi Scoti omnes et singuli vehementer ditati. Inter quos etiam captus fuit Johannes de Britannia,[7] pro quo reddita est regina, et Robertus episcopus Glasguensis. Ab illo enim die et deinceps tota terra Scociæ semper de Anglis[8] non solum ubique gaudebat victoria, sed etiam[9] infinitis abundabat divitiis.

(CXXXII.)

[De transitu Edwardi in Angliam.]

EDWARDUS de Bruyse, frater regis Roberti, intravit Hiberniam in manu potenti, anno Domini MCCCXV,[10] et ibidem constitutus rex, totam Ultoniam destruxit, et innumera exercuit homicidia, quod factum post[11] modicum tempus in prosperum non cessit. Et[12] anno Domini MCCCXVI [rex] Robertus adivit Hiberniam usque ad[13] australes partes ejusdem, fratri suo succursum[14] et auxilium impensurus. Sed in eodem[15] itinere multi fame perierunt, et reliqui carnibus equorum usi sunt. Rex vero statim est reversus, fratre suo ibidem relicto. Et,[16] anno Domini MCCCXVII, cardinales spoliati sunt in Anglia per Robertum[17] de Middiltoune, qui cito post capitur, et Londoniis equis trahitur.

---

[1] B. D. *omit* in.
[2] B. D. *omit* Deo.
[3] B. nativitatis beati. D. nativitatis sancti.
[4] B. D. *omit date.*
[5] B. *adds* et Lancastriæ.
[6] B. D. *omit* et.
[7] B. D. captus fuit comes de Herforde.
[8] B. D. Anglia.
[9] B. D. *omit* etiam.
[10] B. D. *omit date here and add it to title.*
[11] B. est.
[12] D. *omits* Et.
[13] B. D. *omit* ad.
[14] B. D. succursurus.
[15] D. eo.
[16] B. D. *omit* et.
[17] B. D. Gilbertum.

(CXXXIII.)

[De captione villæ Berwyci.]

THOMAS Ranulphi, comes Moraviæ, anno MCCCXVIII,[1] destruxit partes boreales Angliæ, et[2] eodem anno V kalendas Aprilis, capta est villa Berwici per Scotos, quæ fuit in manibus Anglorum per XX annos. Eodem anno, XIIII die Octobris, commissum est bellum de Dundalk[3] in Hibernia, ubi cecidit dominus Edwardus de Bruyse, et plures nobiles de Scocia cum eo. Causa hujus guerræ[4] hæc est. Iste Edwardus erat homo ferox, et magni cordis valde, nec voluit cohabitare fratri suo[5] in pace, nisi dimidium regni solus haberet, et hac de causa mota fuit guerra in Hibernia, ubi, ut præmittitur, finivit vitam.[6]

(CXXXIV.)

[De obsessione Berwyci per regem Angliæ.]

ANNO Domini MCCCXIX,[7] Edwardus[8] rex Angliæ,[9] die inventionis Sanctæ Crucis, obsessit villam Berwici, sed nihil proficiens, cito cum magna confusione recessit. Eodem anno comes Moraviæ combussit partes boreales Angliæ usque Wedirby,[10] et fixit tentoria apud Borubrig in fine mensis Augusti.

(CXXXV.)

[De proditione Johannis de Sowlis et sibi adhærentium.]

ROBERTUS rex Scociæ in principio mensis Augusti, anno MCCCXX,[11] tenuit parliamentum suum apud Sconam, ubi dominus Willelmus de Sowlis, et comitissa de Stratherin, convicti de crimine læsæ majestatis, conspirando contra prædictum regem, sententiam perpetui carceris acceperunt. Domini[12] David de Brechin, Gilbertus de Malerb, Johannes de Logi, milites, et Ricardus Broune, armiger, de prædicta conspiratione convicti, primo equis[13] tracti, ultimo capite sunt puniti. Domini Eustacius de Maxwel, Walterus de Berclay, vicecomes de Abirdene, et

---

[1] B. D. *omit date here.* B. *adds and* D. *prefixes it to title.* [2] B. D. *omit* et.
[3] B. Dunglan. D. Dundalg. [4] B. D. *omit* guerræ. [5] B. D. *insert* regi.
[6] B. D. *add* Eodem anno III nonas Julii dedicata fuit magna ecclesia Sancti Andreæ per dominum Willelmum Lamberton tunc episcopum ejusdem in presentia domini [D. dicti] Roberti regis. [7] B. D. *place this date after title.*
[8] B. D. *insert* secundus. [9] B. D. *insert* in. [10] B. D. Wethirby.
[11] B. D. *omit date here and add it to title.* [12] D. Dominus.
[13] B. D. post equos.

Patricius de Grahame, milites, Hamelinus de Troupe et Eustacius de Retreve, armigeri, de eodem crimine accusati,[1] sed rei nequaquam inventi. Contigit autem eodem tempore, quod, Rogero de Mubra nexu carnis[2] soluto, ejus corpus ibidem fuit deportatum, de conspiratione convictum, ad equorum tractationem, patibuli suspensionem, et capitis detruncationem condemnatur. Sed rex, usus clementia, et pietate commotus, divino cessit judicio, et corpus defuncti sine vilificatione quacunque ecclesiasticæ tradi sepulturæ mandavit. Eodem anno, XVII die Martii, legati domini Papæ venerunt ad regem Scociæ apud Berwicum.

(CXXXVI.)

[3]HYEMS gravissima erat, anno Domini MCCCXXI,[4] quæ homines afflixit, et cuncta fere animalia extinxit. Eodem anno comes Moraviæ partes boreales Angliæ, et episcopatum Dunelmensem,[5] fame, flamma et gladio destruxit.

(CXXXVII.)

[De transitu regis Scociæ in Angliam et regis Angliæ in Scociam.]

ROBERTUS rex Scociæ in manu robusta primo die mensis Julii, anno MCCCXXII,[6] Angliam intravit, et[7] usque Staynmor cum comitatu Lancastriæ pro majori parte devastavit.[8] Et[9] eodem anno rex Angliæ Edwardus secundus intravit Scociam cum magno exercitu equitum et peditum, et navium multitudine copiosa, XII die mensis Augusti, et usque villam de Edinburgh pervenit, quærens conflictum[10] habere et congressum belli cum rege prædicto.[11] Sed rex Scociæ, pro tunc[12] congressum belli declinans prudenter,[13] animalia, quibus vesci licet, ab ipsius exercitu callide removit, qui post quindecim dies, urgente famis inedia, ad propria rediit confusus, spoliatis prius et prædatis monasteriis Sanctæ Crucis de Edinburgh et de Melrose, atque ad magnam desolationem perductis.[14] In dicto namque monasterio de Melrose, redeundo de Edinburgh dominus Willelmus de

---

[1] B. D. *insert* sunt. [2] D. *omits* carnis. B. *interlines it.*
[3] B. *prefixes* Anno Domini MCCCXXI, isto anno. D. Isto anno, scilicet anno Domini MCCCXXI, *not a separate chapter in* D.
[4] B. D. *omit date here.* [5] D. Dunelmensis.
[6] B. D. *omit date here and add it to title.* [7] B. D. *omit* intravit et.
[8] B. D. devastans. [9] B. D. *omit* Et. [10] D. afflictum.
[11] B. D. *add* Scociæ. [12] D. *inserts* belli. [13] B. D. *insert* omnia.
[14] B. D. productis.

Peblis, prior ejusdem monasterii, ac unus monachus tunc infirmus, et[1] duo conversi in dormitorio, ab eisdem Anglicis sunt interfecti, et plures monachi lethaliter vulnerati. Corpus Dominicum super magnum altare fuit projectum, ablata pixide in qua fuit repositum.[2] Monasterium de Driburgh igne penitus est consumptum, et in pulverem redactum, et alia pia loca quamplura per prædicti[3] regis potentiam ignis flamma consumpsit. Quod, Deo retribuente, eis in prosperum non cessit. Nam[4] eodem anno, primo die[5] Octobris, rex Robertus, Angliam hostiliter[6] ingressus, ipsam usque Eboracum, spoliatis monasteriis, oppidis et villis quampluribus igne succensis, penitus devastavit. Cui rex Angliæ Edwardus secundus apud Biland occurrens, cum magna potentia, tam stipendiariorum de Francia et aliis pluribus locis mercede conductorum, quam ipsius regni indigenarum, in medio regni sui, non sine magna strage suorum, et confusione non modica, apud locum prænominatum in fugam conversus est: de cujus exercitu Johannes de Britannia, Henricus de Stibly,[7] et alii nobiles non pauci, ad monasterium de Revause[8] fugientes, ibidem capti sunt, et infinita postmodum[9] pecunia redempti. Sicque[10] rex Scociæ cum suis, læta potiti victoria, cum ingenti gaudio et honore ad propria redierunt. Eodem anno, primo die mensis Octobris, Andreas de Berclay capitur, et de proditione convictus capite punitur.

(CXXXVIII.)

[De ambassiatoribus missis per regem Scociæ ad papam et regem Franciæ.]

MITTUNTUR ambassiatores per regem Scociæ Robertum, ad tractandum et renovandum amicitias et confœderationes, anno MCCCXXIII,[11] inter reges Franciæ et Scociæ prius initas, et perpetuo robore reformandas, pro se et suis successoribus perpetuis temporibus duraturas,[12] ac etiam pro unitate et concordia habenda cum sancta[13] Romana ecclesia, quæ ad suggestionem adversariorum contra regem et regnum aliqualiter fuit mota. Quibus omnibus feliciter expeditis, idem nuncii ad propria prospere sunt reversi. Anno isto, videlicet, quinto die [14]Martii, die Lunæ, in prima ebdomada Quadragesimæ,[15] post[16] natus est

1 B. D. *omit* et.
2 C. depositum.
3 B. D. dicti.
4 B. D. *omit* Nam.
5 B. D. *insert* mensis.
6 B. D. *omit* hostiliter.
7 B. D. Sowly. C. Sably.
8 B. Reenwas. D. Bernwas.
9 B. D. *omit* postmodum.
10 B. D. Sic.
11 B. D. *omit date here and add it to title.*
12 B. D. duraturis.
13 B. D. *omit* sancta.
14 D. *inserts* mensis.
15 D. Sexagesimæ.
16 B. D. *omit* post.

David, filius regis Roberti et heres Scociæ, qui successit patri in regnum,[1] in monasterio de Dunfermlyn post completorium.[2]

(CXXXIX.)

[Quomodo regina Angliæ conduxit stipendarios in Angliam.]

ANNO Domini MCCCXXVI,[3] domina[4] Elizabeth, regina Angliæ, conduxit mercede stipendiarios quamplures de diversis mundi partibus, quæ, capto Edwardo[5] rege marito suo, et carceri mancipato, Hugonem de Spensa cum[6] patre suo patibulo suspendi jussit et demembrari, et, ob[7] causam hujus seditionis, unus episcopus Londoniis decollatur. Comites vero et barones quamplures et nobiles passim[8] morte turpissima condemnantur. Eodem anno Edwardus tertius, tunc XV annorum, patre carceri mancipato, in regem Angliæ coronatur invitus, in festo purificationis beatæ Mariæ virginis. Annus etiam iste, ultra memoriam[9] viventium, ubique terrarum fertilis in omnium[10] rerum abundantia fuit et copiosus. Eodem anno apud Cambuskeneth totus clerus Scociæ,[11] comites et barones, ac universi nobiles, una cum populo ibidem congregato, David, filio regis Roberti et heredi, adjurati sunt, et Roberto Seneschallo nepoti regis[12] prædicti in casu, quo idem David sine prole in fata decederet, ipso rege Roberto præsente. Ibidem etiam Andreas de Moravia dominam Christianam, ipsius regis sororem, duxit in uxorem. *Tu autem.*

(CXL.)

[De nunciis missis ad regem Scociæ per Anglicos.]

ANGLICI mittunt nuncios ad regem Scociæ, anno Domini MCCCXXVII,[13] simulantes, se velle super firma pace habenda tractare. Sed sæpe ad invicem convenientes nihil profecerunt. Tandem detecta eorundem fraude, Scoti cum manu valida partes boreales Angliæ intraverunt, XVII kalendas Julii, ipsam[14] flamma et gladio devastando. Eodem anno, mense Augusti, comes Moraviæ, et[15] Jacobus de Douglas, cum multis nobilibus

[1] B. D. *omit* filius regis——regnum. B. D. *substitute* rex Scottorum.
[2] B. D. *omit* post completorium *and prefix the last sentence beginning* Anno isto *to* Mittuntur.
[3] B. D. *place date at end of title.*
[4] D. quam.
[5] B. D. *insert* II°.
[6] B. *omits* cum.
[7] B. D. *insert* quam.
[8] C. passi.
[9] B. D. *insert* tunc.
[10] D. omni.
[11] B. D. *omit* Scociæ.
[12] D. *inserts* Roberti.
[13] B. D. *omit date here and add it to title.*
[14] B. D. ipsamque.
[15] B. D. *omit* et.

Scociæ, armata manu Angliam invadunt, et, post plura damna Anglicis illata, in quodam arto loco nomine Werdale,[1] simul fixere tentoria, quibus ex opposito, et quasi in exitu itineris, agmina Anglorum[2] plusquam centum millia in circuitu Scotorum sunt collocata. Ubi octo diebus exercitus se mutuo quotidie viderunt, et quotidie mutuis cædibus se afflixerunt, congressum tamen belli vitabant. Tandem vero Scoti, ut[3] prudentes bellici, captata hora seipsos salvandi, pluribus hostium morte prostratis, per nocturnos circuitus, et, captis plurimis Anglicis et Hannonibus, sani et incolumes ad propria revertuntur.

(CXLI.)

[4]POST eorum regressum, eodem anno,[5] paucis interjectis diebus rex Scociæ castrum de Norhame, et cito post castrum de Alnwic vicissim obsedit,[6] et in eadem obsessione apud Norhame Willelmus de Montealto miles, Johannes de Claphame, et Robertus de Dobery,[7] cum aliis, propria inertia sunt interfecti. Eodem anno, XVII die mensis Martii,[8] ambassiatores, a rege Angliæ ad regem Scociæ mittuntur[9] apud Edinburgh, ad ordinandum et tractandum super firma et perpetua pace, cunctis temporibus duratura. Ubi post diversos tractatus, ac multa et varia guerrarum utriusque regni discrimina, reges prædicti super pace indissolubili adinvicem sunt concordati, præstitis super hoc juramentis majorum et digniorum utriusque regni, in animas utriusque regis jurantium ad observandum omnia et singula fideliter, perpetuis temporibus inconcusse duraturis, quæ in suis instrumentis, hinc inde super forma pacis confectis, sub certis articulis plenius continetur.[10] Et ut pax vera esset inter eos et suos successores sine fine permansura,[11] rex Scociæ, mera et spontanea voluntate, pro damnis, per ipsum regi et regno Angliæ[12] illatis, dedit eidem et concessit XXX millia marcarum in pecunia numerata, dictusque rex Angliæ suam sororem, nomine Johannam, David, filio regis Roberti ac heredi, pro majori securitate pacis et amoris constantia firmiter nutrienda, tradidit in uxorem.

---

[1] B. Wardel. D. Wardell.
[2] B. D. Anglicorum, numero.
[3] B. D. in.
[4] *Not a separate chapter in* B. *and* D.
[5] D. *prefixes* Eodem anno *to* Post eorum.
[6] C. D. obsessit.
[7] B. Johannes de Dovery. D. Johannes Dowery.
[8] B. *inserts* intravit. D. mittuntur.
[9] B. D. *omit* mittuntur.
[10] D. continuetur. B. D. *add* quarum literarum tenorem reperies circa finem aliarum cronicarum superius scriptarum.
[11] B. *inserts* Et idem rex Edwardus etiam inter cetera omnia jura quod habuit vel habere potuit vel in regno Scociæ, regi Scociæ resignavit, ut alia cronica testatur; pro quod resignationem concessit ei pecuniam suprascriptam.
[12] B. D. Anglorum.

(CXLII.)

[De desponsatione regis David et obitu Willelmi de Lamberton episcopi Sancti Andreæ.]

SEPTIMO decimo die mensis Julii, anno MCCCXXVIII,[1] David, filius et heres regis Roberti, desponsavit Johannam, sororem regis Angliæ Edwardi III, apud Berwicum, præsente Elizabeth, matre puellæ, tunc regina Angliæ, cum gaudio ineffabili[2] populi utriusque regni. Eodem anno obiit Willelmus[3] Lambertonne episcopus Sancti Andreæ.[4]

(CXLIII.)

[De morte regis Roberti de Bruysse.]

SEPTIMO idus Junii,[5] anno Domini MCCCXXIX,[6] obiit piæ memoriæ Robertus de Bruyse, rex Scotorum illustris, apud Cardrose, anno regni sui XXIIII, ultra omnes viventes suis diebus miles strenuus.

(CXLIV.)

[De morte Jacobi de Dowglas.]

JACOBUS de Douglas et rex Hispaniæ, VIII kalendas Septembris, anno Domini MCCCXXX,[7] congregatis exercitibus, de diversis mundi partibus, in subsidium terræ sanctæ confluentibus, debellavit[8] Soldanum, et innumeros[9] cum eo Francigenos;[10] quibus convictis,[11] et in fugam conversis, pluribus ex illis prius interfectis et spoliis distributis, dictus rex cum suo exercitu rediit incolumis. Sed, proth! dolor, prædictus[12] Jacobus cum suo exercitu[13] paucissimos secum retinuit, et hoc[14] alium soldanum, in insidiis latitantem, minime latuit, qui cum suis de latibulis exiens bellum provocavit. Cujus exercitum et vexilla a longe dictus Jacobus cognoscens,[15] statim, ut erat imperterritus, ipsos cum

---

[1] B. D. *omit date here and add it to title.*
[2] B. D. *insert* totius. [3] B. C. *insert* de.
[4] B. D. *add* in monasterio ejusdem, VII idus Junii, et sepultus est in nova ecclesia juxta magnum altare, cui successit Jacobus Ben doctor utriusque juris. [5] B. D. Julii. [6] B. D. *omit date here and add it to title.*
[7] B. D. *omit date here and add it to title.* [8] B. D. debellaverunt.
[9] D. inimicos. [10] B. D. Sarassenos. [11] B. D. devictis.
[12] B. D. dictus. [13] B. C. D. de proprio exercitu.
[14] B. D. *omit* hoc. [15] B. agnosceris.

suis alacer est congressus.[1] Ubi interfectis pluribus Saracenis, ipse Jacobus cum suis pro Christo agonizans idem[2] feliciter diem clausit extremum. Cum quo quidam[3] Willelmus de Sancto Claro, Robertus Lagane[4] milites, et alii plures finem vitæ dederunt. Iste Jacobus diebus suis fortis malleator fuit Anglicorum, cui Dominus tantam gratiam in vita sua contulit, ut ubique locorum Anglicis triumphavit.[5]

(CXLV.)

[De coronatione regis David.]

OCTAVO kalendas Decembris, anno Domini MCCCXXXI,[6] inunctus est David rex Scotorum,[7] filius et heres regis Roberti, et coronatur[8] apud Sconam a domino Jacobo Ben, episcopo Sancti Andreæ, per bullam sanctissimi patris Johannis XXII tunc summi pontificis, ad hoc specialiter constituto, ante quem nullus regum Scociæ legitur fuisse inunctum, vel cum tali solemnitate coronatum. Eodem die ordinem militarem receperunt Johannes Seneschallus comes Angusiæ, Thomas Ranulphi filius et heres Thomæ comitis Moraviæ, et alii nobiles de regno Scociæ.

(CXLVI.)

[De bello de Duplyn et bello de Annandia.]

TERTIODECIMO kalendas Augusti, anno Domini MCCCXXXII,[9] obiit Thomas Ranulphi comes Moraviæ et custos Scociæ, post mortem cujus omnes magnates, tam ecclesiastici quam laici, apud Perth, IIII° nonas Augusti, congregati,[10] post plures altercationes et varias dissensiones, Donaldum, comitem de Marr, unanimiter elegerunt in regni custodem. Quo die nunciatum fuit[11] dicto custodi, et ceteris proceribus regni, Edwardum de Balliol cum navium multitudine copiosa, pridie kalendas Augusti, in aquam de Forth applicuisse, qui VIII° idus ejusdem mensis apud Kyngorn terram petiit. Cui Alexander de Seton[12] cum paucis in facie resistens, eodem die cum [tribus][13] vel quatuor[14] occubuit: dictus vero Edwardus cum suis inde progrediens, visitato monasterio de Dunfermlyn, ad moram de Duplin, III idus prædicti mensis, pervenit, ubi commisso gravi bello,[15] ab aurora

[1] B. D. aggressus. [2] B. D. ibidem. [3] B. D. dominus.
[4] B. Logane. [5] B. D. triumpharet.
[6] B. D. *omit date here and add it to title.* [7] B. D. *insert* et.
[8] B. D. coronatus est. [9] B. D. *omit date here and add it to title.*
[10] C. sunt. [11] B. D. est. [12] B. *adds* filius. C. et filius.
[13] A. *left blank in MS.* [14] B. D. IIII^or ibidem. [15] D. prælio.

diei usque ad[1] horam nonam, idem Edwardus victor extitit, et genti Scotorum patuit ruina magna. Quo die dictus custos cum duobus comitibus Moraviæ[2] et Menteth, domini[3] Robertus Bruyse, Alexander Fraser, cum aliis nobilibus, baronibus, militibus, armigeris valentibus, et inferiorum status ac gradus innumeris, non minus morte[4] stupenda quam infelici perierunt, quos non vis humana, sed ultio divina prostravit. Nam plures ex collusione corporum, se ad invicem comprimentium,[5] sine vulnere ceciderunt, quam in[6] telo vel gladio jugulati sunt. Capti sunt autem Duncanus comes de Fyff, interfectis suis sub vexillo suo III^c^LX[7] viris loricatis, et alii multi.[8] *Tu autem.*

(CXLVII.)

[Quomodo Edwardus de Balliolo factus est rex apud Sconam.[9]]

EODEM anno, VIII kalendas Octobris, antedictus Edwardus de Balliol factus est rex apud Sconam per Duncanum comitem de Fyf, et Willelmum de Sancto Claro episcopum Dunkeldensem, qui ad pacem ipsius Edwardi antequam[10] venerat, congregatis ibidem abbatibus, prioribus, et communitate de Fyff et Fithirester,[11] de Stratherne, et de Gowry, ad pacem antedicti Edwardi jam receptis. Nomina magnatum venientium cum sæpedicto Edwardo, pro suis terris acquirendis in regno Scociæ, sunt hæc. Henricus de Bello Monte, David[12] Atholiæ, Henricus de Ferrariis cum duobus fratribus, Alexander de Arnet,[13] Ricardus Talbote, Walterus Cumyne, cum multis aliis. Numerus autem omnium eorum ad bellum procedentium VI^c^. Numerus vero exercitus Scoticani XXX millia. Numerus occisorum ad III^a^ millia æstimatur.[14]

(CXLVIII.)

[De captione villæ de Perth.]

CAPTA est villa de Perth, eodem anno, nonas Octobris,[15] in qua captus est Duncanus comes de Fyff, custos ejusdem villæ

---

[1] B. D. *omit* ad. [2] D. *inserts* scilicet. [3] B. D. dominus.
[4] B. *inserts* super. [5] B. D. se invicem opprimentium.
[6] B. D. qui. [7] B. XL.
[8] D. aliis multis. B. *adds* Post bellum de Duplyne, David de Brus rex Scotorum ætatis suæ decimum annorum, in regnum Franciæ secessit.
[9] B. *adds* anno Domini ut supra. D. anno Domini MCCCXXXII.
[10] B. D. paulo ante. [11] B. D. Fortheryth.
[12] B. D. *insert* comes. [13] B. D. Moubray.
[14] B. D. *add* Eodem anno, idus Augusti proximo post bellum de Duplyne, Jacobus Ben episcopus Sancti Andreæ Flandriam navigavit, et in villa de Brugis moratus x Kal. Octobris sequenti (D. proximo) ab hac luce migravit. Cui successit Willelmus Landal (D. Lawndalis).
[15] B. D. *prefix* Eodem anno nonas Octobris *to* Capta est.

ex parte Edwardi de Balliolo antedicti, una cum filia uxoris, multisque[1] aliis sibi propinquis, inter quos captus est Andreas de Tulibardt,[2] qui convictus tanquam proditor contra regem mortem subiit temporalem. Eodem anno, XVII kalendas Januarii, Johannes Ranulphi comes Moraviæ, Archibaldus de Douglas, et Symon Fraser, cum paucis aliis nobilibus, in villa de Moffat congregati, nocte venerunt usque ad villam de Anand, ubi habito congressu repente[3] subito cum Edwardo de Balliol, idem Edwardus in fugam conversus est, Johanne de Moubra, Henrico de[4] Balliol,[5] et Waltero Cumyne, cum multis aliis, in ipso conflictu occisis, et ipse Edwardus vix evasit cum paucis. Captus fuit ibidem Alexander de Bruyse per comitem Moraviæ, et[6] a morte ereptus.

(CXLIX.)

[De conflictu de Halydown.]

PRIDIE kalendas[7] Aprilis, anno Domini MCCCXXXIII,[8] obsessa est villa Berwici per regem Angliæ Edwardum tertium. Qui, ruptis vinculis pacis et confœderationis, cum omni potentia Walliæ, Gasconiæ, Angliæ, adjunctis sibi Scotis, Edwardo de Balliol faventibus, qui plures erant, ad XIIII kalendas Augusti dictam obsessionem jugiter continuavit. Quo die commissum fuit lachrimabile bellum de Halidoun, ubi, juxta[9] interpretationem sui nominis supradicti, Scoti sunt devicti, fere penitus deleti, vel[10] maxime qui partem regis David favebant vel tenere diligebant. Nomina interfectorum ex parte regis David sunt hæc: Archibaldus de Douglas tunc custos Scociæ, Hugo comes de Rosse, Kenethus comes Suthirlandiæ, Alexander de Bruyse comes de Carryk, Andreas Fraser, cum Symone fratre suo, Jacobo Fraser, et alii nobiles quamplures, quorum nomina per singula recitare magis lamentabile est, quam expediens. Tunc temporis[11] in villa Berwici Patricius comes Marchiæ, et Alexander de[12] Setone [pater][13] custos villæ prædictæ, cujus filius, nomine Thomas, datus est[14] obses regi Angliæ, pro deliberatione villæ prædictæ in die et termino ad hoc præfixo. Sed termino decurso, Alexandro prædicto ad hoc[15] succursum præstolante, et villam fixo die nolente reddere,[16] idem Thomas coram facie patris

---

[1] B. et multis. D. cum uxore et filia et multis.
[2] B. D. Tulybarde. B. *interlines* Moraviæ.
[3] B. D. *insert* et.
[4] B. *inserts* de Bellomonte alias.
[5] D. Bellomonte.
[6] D. sed.
[7] B. D. idus.
[8] B. D. *omit date here and add it to title.*
[9] D. *omits* juxta.
[10] B. D. et.
[11] B. D. *insert* fuit.
[12] B. D. *omit* de.
[13] D. *omits* pater.
[14] B. D. fuit.
[15] B. C. D. adhuc.
[16] B. redire.

sui in patibulo suspenditur, et frater suus, nomine Willelmus, paulo ante inter naves Angliæ pro defensione villæ, patre intuente,[1] demergitur. Sed statim post commissum bellum, extincta omni[2] spe salutis et subsidii, salvis habitantibus in ea universis vita, membris et possessionibus, regi Angliæ villa[3] redditur et deliberatur.

(CL.)

[De discordia mota inter Edwardum de Balliolo et Henricum de Bellomonte et David comitem Atholiæ.]

CIRCA finem mensis Augusti, anno MCCCXXXIIII,[4] mota est discordia apud Perth inter Edwardum de Balliol, instantem pro Alexandro de[5] Mubray, et dominos Henricum de Bellomonte, David comitem Atholiæ, et Ricardum Talbot, intentos[6] dictum Alexandrum ab hereditate sua repellere, et filias fratris sui jure successionis auferre.[7] Cujus rei causa facti[8] discordes ab invicem recesserunt. Edwardus vero[9] versus[10] Berwicum, Henricus de Bellomonte versus Dundrage, comes Atholiæ versus Lochindorb, singuli viam dirigentes, Ricardus Talbot ad Angliam tendens, et per Laudoniam iter faciens, VI idus Septembris cum suis sequacibus captus est ibidem, dominus[11] Alexander de Mubray, timens partis adversæ potentiam,[12] Andreæ de Moravia, qui paulo ante, soluta redemptione, liberatus fuit a carcere, totaliter adhæsit; qui simul conjuncti cum potentia sua, Henricum de Bellomonte in castro de Dundrage per aliquod tempus obsederunt, sed Henricus de Bellomonte, de succursu desperans, pensata etiam[13] inopia victualium, et considerans se non posse castrum defendere, salvis sibi vita et membris et bonis universis, concesso insuper salvo conductu et securo transeundi in Anglia,[14] cum uxore,[15] liberis et tota familia, X kalendas Januarii prædictis Andreæ et Alexandro castrum antedictum reddidit et liberavit, promittens fideliter, sub debito juramenti, circa pacis reformationem[16] laborare. Non multis diebus post evolutis, apud Dunde navem cum suis ingressus, sine mora partes petiit Anglicanas. Johannes vero Ranulphi[17] comes Moraviæ, qui statim post conflictum de Anande adiit regem Franciæ, tunc subito rediens ad

---

1 D. *inserts* aquis.
2 B. D. extincta sunt.
3 C. *omits* villa.
4 B. D. *omit date here and add it to title.*
5 B. D. *omit* de.
6 B. intentes. D. nitentes.
7 B. D. anteferre.
8 D. *inserts* sunt.
9 D. *omits* vero.
10 B. *omits* versus.
11 B. D. *insert* autem.
12 B. D. *insert* simul et sævitiam domino.
13 B. D. *omit* etiam.
14 B. D. Angliam.
15 B. D. *insert* et.
16 C. conformationem.
17 B. Arnulphi.

propria, comitem de Atholia per vias planas et asperas jugiter insecutus est: qui videns se nullo modo posse evadere, vi et persecutione comitis Moraviæ compellente, v kalendas Octobris ad pacem regis David venit, sibique fidelitatem et homagium præstans, et hoc juramento confirmans.

(CLI.)

[De nunciis regis Franciæ.]

EODEM anno, IIII° nonas Martii, venerunt nuncii regis Franciæ apud Perth, missi ad tractandum de pace inter reges Scociæ et Angliæ,[1] accedente ad hoc consensu simul et præcepto summi pontificis Benedicti XII cum[2] litteris patentibus utrique regi Scociæ et Angliæ directis, quos rex Angliæ non solum audire, sed nec videre dignatus est. Et iterum missis aliis nunciis, ex parte regum Franciæ et Scociæ, pacem et concordiam omnino recusavit.

(CLII.)

[De adventu regis Angliæ usque Perth cum Edwardo de Balliolo.]

MENSE[3] Aprili, anno Domini MCCCXXXV,[4] Robertus Seneschallus,[5] et comes Moraviæ, tunc custos Scociæ, apud Dervesy[6] suum tenuerunt parliamentum, comparentibus ibidem comite Marchiæ, Andrea de Moravia, Alexandro de Mubray et Willelmo de Douglas ex una parte, et prudenter ac quiete se habentibus, et David comite Atholiæ cum magna potentia ex parte altera, ubi, propter ejus tyrannidem, nihil aliud[7] actum est nisi derisione dignum. Hic[8] Seneschallo adhærens, qui tunc non magna regebatur sapientia, et comitem Moraviæ despectui habens, omnibus ibidem existentibus factus est infestus, sed circumspecta prænominatorum prudentia immanem ipsius sævitiam callide declinavit. Eodem anno, rex,[9] ex præcepto custodum omnibus incolis in planis habitantibus ad montana et loca tuta, cum bonis mobilibus et cunctis animalibus, confugentibus, pridie nonas Julii navigium regis Angliæ in aquam de Forth applicuit. Et rex Angliæ, cum Edwardo de Balliol,

---

[1] B. D. Angliæ et Scociæ. [2] B. D. *insert* suis. [3] D. Prima dies mensis.
[4] B. D. *omit date here and add it to title.* [5] B. D. *insert* Scociæ.
[6] D. Perth. [7] D. *omits* aliud. [8] D. *inserts* Roberto.
[9] B. C. D. *omit* rex.

habens secum XCM[1] equitum, et novies XX naves, apud Perth tentoria defixit, et, ibidem usque adventum comitis Atholiæ moram faciens,[2] circumquaque deprædavit.

(CLIII.)

[De captione Johannis comitis Moraviæ.]

EODEM anno, et pro eodem instante negotio, III scilicet[3] kalendas Augusti, comes de Gellere de partibus ultra marinis, causa ferendi auxilium regi Angliæ apud Edinburgh, per comitem[4] Moraviæ, qui declinavit partes boreales, propter tyrannidem comitis Atholiæ et Marchiæ simul congregatos, inito congressu cum suis victus succubuit; sed comes Moraviæ, ultra modum curialis et hosti compatiens, ac per hoc regi Franciæ, a quo nuper recesserat, multum placere confisus, prædictum comitem de Gellere sine redemptione, vel quoquo alio gravamine, restitutis[5] spoliis ablatis, ob amorem regis Franciæ, cum suis liberum et illæsum redire permisit. Et, ad majorem benevolentiæ suæ ostensionem,[6] in propria persona comitatus ad marchias castellanorum inopinate congressibus prævenitur, et ab ignobilibus captus carceri mancipatur. Eodem anno, non multis elapsis diebus, comes Atholiæ, apud Perth, ad pacem et fidem venit regis Angliæ, et Edwardi de Balliol, promisitque fideliter eisdem, omnes magnates Scociæ ad pacem eorum infra tempus modicum se esse reducturum.[7] Cujus promissi gratia factus est custos Scociæ[8] ex parte regum ipsorum. Post hæc redeuntibus fugitivis, firmatis castris, pacato regno et reverso rege Angliæ cum sua potentia, quantas tyrannides et crudelitates ipse comes exercuit in populo non possunt verbis[9] comprehendi;[10] quosdam jugulavit, et omnes liberetenentes delere de terra finaliter ordinavit.

(CLIV.)

[De mortis comitis Atholiæ apud Kylblen.]

ERANT enim tunc temporis tres magnates Scociæ, videlicet, Andreas de Moravia, qui eodem anno, circa festum beati Mathæi,[11]

---

[1] B. XC millia. D. LX millia.
[2] B. D. *insert* terram.
[3] B. D. *omit* negotio *and* scilicet.
[4] B. D. comites.
[5] B. D. restitutus.
[6] B. D. *insert* prædictum comitem.
[7] B. D. rediturum.
[8] B. D. in Scocia.
[9] B. D. *omit* verbis.
[10] B. D. *insert* quosdam exhæreditavit.
[11] B. D. Michaelis.

ex parte regis David apud Dunbretane factus fuit custos Scociæ, comes Marchiæ, et Willelmus de Douglas, qui ad pacem Anglorum, vel Edwardi de Balliol nondum venerant, sed, sub quodam respectu et sufferentia regis et magnatum Angliæ, quasi meliorem fortunam hianter[1] ore expectantes, nunc hic nunc alibi occulte latitabant. Cumque prædictus Andreas, fama nunciante, castrum suum, cum uxore, per prædictum comitem cognosceret obsessum, petita licentia et optenta a domino[2] de Monteacuto, regis Angliæ tunc principali consiliario, cum auxilio antedictorum comitis Marchiæ et Willelmi de Douglas suo castro succursum quantocius paravit. Hii vero tres cum suis complicibus, diris cruciatibus civium dolentium ex corde compatientes, magis elegerunt mori in bello, quam videre mala gentis suæ, atque uno consensu atque concupiscenti animo pro redemptione servitutis[3] se dantes periculo, quasi ursi vel leones, raptis catulis, sævientes, ad bella[4] properabant. Et facto congressu, pridie kalendas Decembris, in foresta de Kilblene, ipsum comitem, cum v militibus, et ceteris suis benevolis pariter, sub quercu[5] trucidabant, ac, adepta victoria, plebi, quæ invita erat cum eo, misericorditer pepercerunt. Post dictum conflictum, dictus Andreas cum ceteris ad castrum de Cupro[6] pervenit, et eum obsedit.[7] In quo erant plures Scoti Anglicati, sed, exceptis[8] litteris regum Franciæ et Scociæ, treugas castellanis ad certum tempus concessit, et interim[9] majores regni apud Dunfermlyn convocavit, et ibi ab omnibus custos Scociæ est approbatus, et[10] proficiscens ultra montes in partibus borealibus diu moratus est. *Tu autem.*

(CLV.)

[De adventu regis Angliæ et Edwardi de Balliolo apud Perth.]

REX Angliæ et Edwardus de Balliol, anno Domini MCCCXXXVI,[11] cum potentia magna tam per mare quam per terram venerunt usque Perth, et, assumptis secum viris electis, rex prædictus directus[12] usque Lochindorb properavit, et inde educens uxorem et heredem David comitis Atholiæ, totam Moraviam igne consumens, usque Elgyne pervenit, et progrediens inde,[13] salvis etiam[14] ecclesiis[15] et ædificiis canonicorum de Elgyne, flamma, universa devorante, villam de Abyrdene

---

[1] B. D. hiante.
[2] B. D. *insert* Willelmo.
[3] B. D. *omit* servitutis.
[4] B. D. prælia.
[5] B. D. *omit* sub quercu.
[6] B. Cuper. D. Culper.
[7] D. obsessit.
[8] B. D. receptis.
[9] B. D. iterum.
[10] B. D. *insert* inde.
[11] B. D. *omit date here and add it to title.*
[12] B. D. directe.
[13] B. *omits* inde.
[14] B. D. *omit* etiam.
[15] B. D. ecclesia.

solo coæquavit. Sicque ad villam de Perth rediit, firmatis fortaliciis de Dunotyr,[1] et de[2] Kynnef, et de Laurestone. Post hæc, habito diligenti tractatu, de consilio præcipue prædictorum regni Scociæ, villam de Perth muris et fossis, turribus et portis, sub omni festinatione jusserat obfirmari, assignans VI monasteria, scilicet, Dunfermlyn, Sancti Andreæ, Londoris, Balmurinach, Abberbrothoc et Cuper in Angus, ad construendum tres partes majores cum totidem turribus suis sumptibus et expensis de lapidibus quadratis.[3] Cujus occasione constructionis dicta monasteria vehementer fuerunt depauperata.[4] Eodem tempore sunt reædificata castra Sancti Andreæ et de Lochris per Henricum de Bello Monte et Henricum de Ferreres.[5] Eodem anno, moram faciente rege Angliæ in villa de Perth, Johannes de Elthame, frater ejusdem regis, per partes occidentales Scociæ iter agens, terras, quas rex frater suus ad pacem nuper acceperat, igne et gladio consumpsit, ac plures animas, ad ecclesias fugientes, igne supposito cum ipsis ecclesiis[6] extinxit, et penitus delevit. Cumque idem rex apud Perth super præmissis ipsum, ut debuit, arguens,[7] et ipse[8] regi indignanti animo responderet, subito fratris spata percussus, rebus exutus est humanis. Rex vero post cito in Angliam rediens, Edwardum de Balliol cum magna potentia in villa de Perth reliquit. Quo tempore Henricus de Bellomonte, in vindictam, mortis sui[9] generis,[10] omnes, quos capere potuit per se vel per alios, quoscunque, qui conflictu de Kilblene interfuerunt, sine misericordia diversis pœnis cruciatos jussit interire. Inter quos[11] multus sanguis innoxius[12] est effusus. Eodem anno firmatum est castrum de Strivelyn per Willelmum de Monte acuto, in quo posuit Thomam de Rokby,[13] castrum de Edinburgh per Johannem de Strivelyn, et castrum de Roxburgh[14] per Willelmum de Feltoune milites.

(CLVI.)

[De Andrea de Moravia.]

EODEM anno, mense[15] Octobris, Andreas de Moravia, tunc custos Scociæ, congregato exercitu, fortalicia de Dunotyr, et

---

[1] B. D. Donohotyr. [2] B. D. *omit* de. [3] D. *omits* quadratis.

[4] B. D. *add* Nam Johannes de Gowry tunc prior Sancti Andreæ pro sua portione infra tempus constructionis unius turris australis partis cementariis ejusdem operis CCLXXX libræ stirlyngorum in numerata pecunia persolvit.

[5] B. Ferays. [6] B. *omits* ecclesiis. [7] B. D. argueret.

[8] B. D. *omit* ipse. [9] B. *omits* sui. [10] B. *inserts* super.

[11] B. D. *insert* etiam. [12] B. D. *insert* crudeliter. [13] B. D. Roclysby.

[14] B. D. *omit* per Johannem——Roxburgh. [15] D. pridie nonas mensis.

Kynneff et de Laurestoune obsessit, cepit, et ad terram prostravit, atque per totam hyemem in foresta de Platen, et aliis locis tutissimis de Angus moratus est; quamplures insidias ab Anglicis et periculosos sustinuit insultus, ac sic per utrorumque continuas deprædationes tota terra de Goury, de Angus, et de Mernys pro majore parte fere ad irrecuperabilem redacta est vastitatem, et in[1] extremam egestatem. Eodem anno, mense Februarii, paulo ante fortalicio de Kilclevyn[2] funditus destructo, idem custos, adjunctis sibi comitibus Marchiæ et de Fyff, Willelmo de Douglas, et multis aliis nobilibus Scociæ, ingressus partes de Fyf, turre de Falklande humi prostrata, terra in circuitu undique prædata, captis habitatoribus et redemptioni expositis, ad villam Sancti Andreæ accessit, et castrum ejusdem in[3] tribus septimanis cum machinis potenter obsessit, quod redditum fuit eidem ultimo die[4] Februarii, salvis habitatoribus in[5] eo vita et membris ac bonis universis. Simili modo per omnia[6] [paulo] ante actum est de castro de Luchris, et inde post VI die[7] Martii movens tentoria, ad turrim de Bothvile in Quadragesima proxima sequente accessit, et eam expugnans[8] post modicum tempus accepit, et ad terram prostravit, tamen non sine damno suorum. Nam Stephanus Wisman ibidem occubuit.

(CLVII.)

[De obsessione castri de Strybelyn per Andream de Moravia.]

MENSIS[9] Aprilis ac Maii, anno Domini MCCCXXXVII,[10] obsessum est castrum de Strivelyn per eundem custodem. Sed, veniente rege Angliæ tam[11] grandi exercitu, idem custos videns, se non posse in bello multitudini resistere, sanus et incolumis cum suis remotus est ab eodem, interfecto prius Willelmo de Keth propria lancea non minus infeliciter quam mirabiliter. Eodem anno[12] obsessum est castrum de Edinburgh per eundem, et communitas Laudoniæ venit ad ipsius pacem. Sed per potentiam Anglicorum, interveniente fraude et dolo quorundam Scotorum, remotus est[13] ab obsessione ipsius, constituto prius Laurencio de Prestone vicecomite Laudoniæ, ex quo secuta est, tam ex parte Scotorum quam Anglicorum, universalis destructio Laudoniæ. Eodem anno, XIII die mensis Januarii, obsessum est castrum de

---

[1] B. D. *omit* in. [2] B. Kynclevyn. D. Kynclewyn.
[3] B. D. *omit* in. [4] D. *inserts* mensis. [5] B. D. habitantibus.
[6] B. D. *omit* per omnia. [7] B. inde primo die. D. inde post die.
[8] B. D oppugnans. [9] B. D. mense. C. mensibus.
[10] B. D. *omit date here and add it to title.* [11] B. D. cum.
[12] B. D. *insert* mense Octobris. [13] B. D. *omit* est.

Dunbar per Willelmum de Monteacuto comitem Salisberiæ, et comitem de Arondal, duces exercitus regis Angliæ. Et continuata est[1] dicta obsessio in manu forti per machinas plures et immanes, per balistas, et per[2] omnia artificia bellicæ artis per XXII septimanas, et XVI die mensis Junii proximo sequente per litteras præceptorias regis Angliæ infecto negotio sunt revocati. Eodem anno incepta est[3] guerra inter reges Angliæ et Franciæ satis dira[4] et aspera, feliciter tamen pro regno Scociæ.[5]

(CLVIII.)

[De obitu Andreæ de Moravia.]

ANNO Domini MCCCXXXVIII,[6] obiit Andreas de Moravia, custos Scociæ, et sepultus est[7] apud Rosemarky, sed postmodum ossa ejusdem usque Dunfermlyn sunt deportata, et coram altare Beatæ Virginis[8] in monasterio ejusdem loci sunt tumulata. Hic libertati regni multum utilis fuit, et omnia castra et fortalicia circa aquam de Forth, præter Culper et Perth per Anglicos occupata, oppugnando destruxit. Sed omnes partes, quas guerrando perambulavit, ad tantam vastitatem et inopiam deduxit, quod[9] plures fame et egestate postea perierunt, quam quos[10] tempore guerræ[11] gladius devoravit. Stetit autem custos Scociæ per duos annos et dimidium. Eodem anno Robertus Seneschallus factus est custos Scociæ, et stetit usque adventum regis David.[12]

(CLIX.)

[De obsessione villæ de Perth et captione ejusdem.]

OBSESSA est villa de Perth, anno Domini MCCCXXXIX,[13] per dictum[14] Robertum, et ceteros magnates regni,[15] x Septembris,[16] quam tenuit Thomas Otyr miles ex parte Anglicorum, habens secum plures Scotos, qui Edwardo de Balliol adhæserunt. XVII die mensis Augusti reddita est villa prædicta, salvis Anglicis vita et membris, ac ceteris mobilibus, quorum quidam navali vehiculo, quidam terrestri passagio, partes Scociæ cum magno

---

1 B. D. *omit* est.
2 B. D. *omit* per.
3 B. D. *omit* est.
4 B. D. dura.
5 B. D. *add* Nam si rex prædictus guerram in regno Scociæ continuasset ipsam ex toto et sine difficultate quantum spectat ad judicium humanum obtinuisset.
6 D. *places date at title.*
7 B. D. fuit.
8 B. D. *insert* Mariæ et.
9 D. quam.
10 B. D. *insert* a.
11 B. D. *insert* motæ.
12 B. D. *omit* David.
13 B. D. *omit the date here and add it to title.*
14 B. D. dominum.
15 B. *omits* et ceteros magnates regni.
16 D. *omits* x Septembris.

obprobrio quantocius reliquerunt, concessis Scotis terris et possessionibus, et indultis injuriis, tempore guerræ, regi ac[1] regnicolis proterviter illatis. Memorandum, quod obsidioni dictæ villæ interfuit quidam pirata de Francia, nomine Haupilie,[2] cum duabus navibus, onustis raptoribus, qui, ad primum insultum per ipsum Anglicis irrogatum, suam navem, propter nimiam præsumptuositatem, perdidit, et inertiam. Interfuerunt etiam[3] duo milites de Francia, cum suis clientulis, et unus[4] armiger famosus, nomine Gelasius del Huse. Dictus vero pirata, recuperata navi prius perdita, dataque sibi pecunia a custode, pro sui laboris mercede, cum militibus et suis servientibus navim ascendit, velum in altum tetendit, et, flante vento, in exitu de Drumlay profundum[5] petiit sine mora. Dictusque armiger, in alia navi existens, diræ carybdis prædictam voraginem[6] evasit illæsus. Memorandum, quod, infra tempus obsessionis antedictæ villæ de Perth, dominus Willelmus Bulloc capellanus, custos[7] castri de Cuper, camerarius Scociæ ex parte Edwardi de Balliol, et locum tenens, ac thesaurarius omnium Anglicorum et eorum adhærentium in regno Scociæ, concessa sibi prius larga remuneratione pro[8] terris et possessionibus, custodi castrum reddidit antedictum, et regis David homo legius cum suis devenit complicibus;[9] qui dictæ[10] obsessioni[11] cum totis viribus interfuit, utile præstans auxilium, et expediens tribuens consilium. Hic subito de infimis ad alta conscendit, prudentia et compendiosi sermonis eloquentia præ omnibus suo tempore lingua[12] materna claruit, primo cum Edwardo de Balliol camerarius, et ceterorum Anglicorum thesaurarius, postremo cum rege David camerarius Scociæ, et inter primos consiliarios maximus, et, propter periti consilii acumen, nominatissimus fuit, atque pari modo cum rege Scociæ et proceribus, sicut[13] cum rege Angliæ, quasi alter Chusi habebatur laudabilis. Sed cum,[14] diversis variis fungens[15] officiis, infinitas congregasset divitias, tandem subito camerariæ solutus officio, cum putaret se firmiter stare, suspectus proditionis,[16] de regis[17] mandato per David Berklay repente capitur, et in Malimoram[18] custodiæ mancipatur. Sicque post multos felices successus, redeuntibus adversis, infelici

---

[1] D. regni et. [2] B. Haudpile. D. Haudpyll. [3] B. D. *omit* etiam.
[4] B. D. *omit* unus. [5] B. D. *insert* pelagi.
[6] B. prædictæ voragines. D. diras Carybdas prædictæ voragines.
[7] B. *omits* custos. [8] D. de.
[9] D. antedictum castrum regi David de Cupro reddidit et homo legius suus cum suis complicibus devenit. [10] D. *omits* dictæ.
[11] B. D. obsidioni. [12] B. *inserts* sua. [13] B. D. *insert* prius.
[14] B. D. *insert* sub. [15] B. fugiens. [16] D. de proditione.
[17] D. regis de ejus. [18] B. cum Malmoram. D. cum Makmolron.

morte vitam terminavit, in quo manifestissime verificatum est illud poeticum:

Cum soleant hominum feliciter omnia verti,
Majori levitate solent adversa reverti.

(CLX.)[1]

SEPTIMODECIMO die mensis Aprilis, anno Domini MCCCXLI,[2] captum est castrum de Edinburgh in manu forte, non minus feliciter quam subtiliter, per dominos Willelmum de Douglas, Willelmum Fraser et Willelmum Bulloc, cum suis complicibus, subactis cunctis ipsius castri custodibus.[3] Eodem anno, scilicet Domini MCCCXLI,[4] IIII nonas Junii, David, Dei gratia,[5] rex Scotorum illustris, de Francia ad Scociam rediit. Ita[6] apud Innerberwy cum regina navigio perductus,[7] sanus et incolumis idem ad terram pervenit.[8]

(CLXI.)

[De captione castri de Roxbruch per Alexandrum de Ramsay.]

TRICESIMO die mensis[9] Martii, anno MCCCXLII,[10] qui illo anno fuit in vigilia Paschæ, circa gallicantum, Alexander de Ramsay, cum suis sequacibus, muros castri de Roxburgh per scalas potenter conscendens, ipsum in manu forti accepit, cunctis superatis et quibusdam interfectis.

(CLXII.)

[De morte ejusdem Alexandri.]

EODEM anno, XX die mensis Junii, Alexander Ramsay, custos castri de Roxburgh et vicecomes Tevidaliæ,[11] citatis omnibus dicti vicecomitatus coram ipso apud Hawik personaliter accessit, ubi dum in ecclesia ejusdem villæ, omnis fraudis et mali ingenii ignarus, adventum citatorum diutius expectaret suo ad fungendum[12] officio, nunciatum est eidem, quod[13] Willelmus de Douglas in proximo venturus esset ibidem, qui nihil mali

---

1 *Not a separate chapter in* D. 2 B. D. *prefix date to chapter.*
3 B. D. *commence a new chapter with the title* De adventu regis David de Francia. 4 B. D. *omit* scilicet Domini MCCCXLI.
5 B. D. *omit* Dei Gratia. 6 B. D. atque. 7 B. D. *insert* est.
8 B. D. *add* Eodem anno XII kal. Marcii Willelmus promotus est ad episcopatum Sancti Andreæ. 9 B. *omits* mensis.
10 B. D. *omit date here and add it to title.* 11 B. de Thevidaliæ. D. de Tweidale.
12 C. suo fungendo. 13 B. D. *insert* dominus.

suspicatus[1] de eo, quamvis de sævitia ipsius fuisset præmunitus, ex eo quod paulo ante, omni sedata discordia, denuo renovata fuerat amicitia, adventum ipsius Willelmi in ecclesia præstolabatur. Cui venienti assurgens, ac pacifice salutans, eum ad consedendum invitavit. Sed Willelmus cum suis, ut erat armatus, in dictum Alexandrum, et tres alios sibi[2] auxilium[3] ferentes, crudeliter irruentes, in gremio sanctæ matris ecclesiæ diris vulneribus sauciatos tenuerunt, ipsumque Alexandrum, cathenis ligatum ac jumento impositum, adduxerunt; qui ad castrum de Ermitage deductus,[4] sine omni sustentatione corporali XVII diebus vixisse perhibetur, et ipso XVII die a captione munitus perceptione hostiæ salutaris naturæ debitum persolvit. Hic regi et libertati regni multum utilis fuit,[5] hostes circumquaque prostravit, eorum impetum vehementer[6] repressit, multas victorias optinuit, multa bona fecit, et majora, secundum humanum judicium, fecisset, si diutius vixisset. Hic virtute armorum, et robore virium, suo tempore ceteros excellebat, et, sicut erat in armis ceteris potentior, ita in conflictu felicior. Cujus probitati invidens antiquus hostis, adversus eum[7] susurravit,[8] qui ejus virtutum insignia, regnante invidia, non solum proditione, sed etiam miserrime[9] abstulit et extinxit.

(CLXIII.)

ET sicut a die conflictus de Kilblene, usque ad mortem ipsius Alexandri, in omni eventu guerrarum cuncta prospero[10] exitu agebantur, ita, ipso de medio sublato, versa vice omnia, attemptata pro regni utilitate, protinus infelicem capiebant effectum. Per mortem namque ipsius Alexandri, quasi immortalis et interminabilis lis et discordia ortæ sunt[11] in regno, non solum inter proceres, sed[12] inter mediocres, ita quod ex tunc mutua cæde se invicem trucidantes vicissim gladio ceciderunt.[13]

(CLXIV.)

ANNO Domini MCCCXLIIII,[14] tanta pestilentia erat gallini generis, ut omnes gallos et gallinas, tanquam immundos et

[1] D. *inserts* est. [2] B. ei. [3] D. et in tres alios auxilium ei.
[4] B. D. *insert* et. [5] B. D. erat. [6] D. *omits* vehementer.
[7] B. D. *insert* talem adversarium. [8] B. D. suscitavit.
[9] B. D. *omit* non solum——miserrime. [10] B. D. prospere.
[11] B. orta est. D. lis et interminabilis discordia orta est.
[12] B. D. *insert* etiam. [13] C. toti dederunt.
[14] B. *prefixes this date to the following title and adds the succeeding narrative:*

Narratio de quodam seductore.

Venit quidam de Anglia qui fingens se filium cujusdam burgensis de Abbirden et suppremens nominem proprium, per XIIII annos in carcere fuisse dice-

lepra percussos, commedere vel etiam videre penitus abhorrerent, et sic fere species illa totaliter ob causamque prædictam deleta est.[1]

(CLXV.)

[Commissum est bellum de Duram.]

[2]REX Scociæ David, mense Octobris, anno Domini MCCCXLVI,[3] suum congregans exercitum, cum magna potentia Angliam ingressus est,[4] et, bello commisso apud Duram cum Anglicis, XVI kalendas Novembris, idem David rex detentus[5] est et captus, omnibus suis nobilibus secum captis seu interfectis, exceptis Patricio de Dunbar, comite Marchiæ, et Roberto Seneschallo Scociæ,[6] qui fugam capientes illæsi abierunt. Capti sunt ibidem cum rege, comes de Fyf, Malcolmus Flemyng, comes de Wigtoune,[7] comes de Menteth qui postea in Anglia equis tractus et diversis pœnis cruciatus interiit, Willelmus de Douglas,[8] et multi alii barones, nobiles, milites strenui, et armigeri electi. Interfecti autem sunt Johannes Ranulphi[9] comes Moraviæ,[10] comes de Stratherne, Constabularius Scociæ, Marescallus Scociæ, Camerarius Scociæ, cum aliis innumeris baronibus, militibus, armigeris et valentibus personis. Eodem anno, statim post bellum prædictum,[11] redditi[12] sunt Anglicis castrum[13] de Roxburgh et[14] Ermitage. Et Laudonia igne consumpta est.[15]

---

bat. Hic, taxata redemptione et datis plegiis pro pecunia solvenda, multos de regno, et præcipue communitatem per plura intersigna et evidentias perspicuas fecit intelligere et firmiter credere quod in veritate erat Alexander de Brus, qui post varias notas et diversa colloquia habita cum rege et quibusdam magnatibus, timens mortem sibi inferri per eos qui ejus terras occupant ut dicebat secessit in partes Karryk, ubi de mandato regis captus, et apud Are deductus, tanquam seductor et fraudis committor, ibidem, in presentia regis, Roberti Seneschalli, Malcolmi Flemyng, et aliorum multorum, mense Julii, suspendio vitam finivit, non tamen juris ordine per omnia servato, propter quod multi ad hunc putant ipsum verum fuisse Alexandrum et ob effrenatam ipsius terras cupientium cupiditatem qua morte damnatum. Et eodem anno tanta, etc.

[1] B. *adds* anno, etc. XLV^to^. D. *omits the chapter altogether.*

[2] B. D. *prefix* Isto anno. [3] B. D. *omit date here and prefix it to title.*

[4] B. *omits* est. [5] B. D. devictus. [6] C. Scotis.

[7] B. D. *insert* Johannes de Graham.

[8] B. D. *insert* Thomas de Moravia, Walterus de Haliburton, David de Anande. [9] D. Arnulphi.

[10] B. D. *insert* dominus Mauricius de Moravia. [11] B. D. *omit* prædictum.

[12] B. D. reddita. [13] B. D. castra. [14] B. D. de.

[15] B. *omits* est *and* B. D. *add* Eodem anno, de (D. in) mense Septembris præcedente, Edwardus III. rex Angliæ cum Edwardo filio suo principe Walliæ et innumerabili exercitu intravit Franciam, cui occurrens Philippus (B. de

(CLXVI.)

[De Roberto Seneschallo custode Scociæ.]

EODEM anno, non multum post illius belli eventum,[1] principales,[2] qui relicti sunt, in unum congregati, nec[3] rei publicæ status confunderetur, elegerunt sibi in[4] custodem dominum[5] Robertum Seneschallum[6] Scociæ,[7] nepotem regis[8] supradicti, arbitrantes, quod,[9] quia cunctis erat potentior, [rerum summa][10] ab[11] eo fortius tueretur. Sed qualiter in officio custodis, quomodo regnum[12] sibi commissum gubernavit,[13] sua gesta temporibus[14] omnibus innotescunt.[15]

(CLXVII.)

[[16]De mortalitate hominum.][17]

ANNO Domini[18] MCCCL, tanta pestilentia et mortalitas hominum in regno Scociæ erat, et etiam annis[19] pluribus præcedentibus et subsequentibus in diversis mundi partibus, ymmo generaliter in toto orbe, prævaluerat, quanta a mundi primordio usque tempus modernum nunquam ab homine est audita, seu in codicibus ad notitiam futurorum est comperta. In tantum enim[20] pestis illa malitiæ exercuit crudelitatem, ut fere tertia pars generis humani naturæ debitum per ipsam[21] solvere com-

---

Valosio) rex Franciæ cum grandi exercitu apud Cresy in Picardia durum committitur bellum inter eos. Tandem finaliter devictis Francis, rege Philippo subtracto per suos, rex Angliæ usque montem Martyris prope Parisiis exercitum duxit patriam devastando. In ipso conflictu interfectus fuit rex Bohamiæ (D. et etiam) comes Flandriæ, comes de Alancono, archiepiscopus Remensis cum multis aliis nobilibus (D. interfecti sunt). Et cito post dictum conflictum rex Angliæ cum suo exercitu posuit obsidionem ad villam de Calesio quam tenuit manu forti per longum tempus quousque (D. dicta) villa fuit sibi reddita sub conditione, videlicet, salvis vita, membris et bonis mobilibus (D. in villa et in) castellis.

[1] B. D. post dictum bellum de Duram.

[2] B. principes Scociæ. C. D. principes. [3] B. ne. [4] B. D. *insert* regni.

[5] B. D. *omit* dominum. [6] C. *has* seuer *for* seneschallus *throughout.*

[7] C. Scotum. B. D. *omit* Scociæ. [8] B. D. *insert* David.

[9] D. *omits* quod. [10] A. *blank in MS.* C. rerum summa. B. D. respublica.

[11] B. D. sub. [12] B. D. vero regimen.

[13] B. D. gubernaverit. [14] B. D. sui gesta temporis.

[15] D. *adds* ab anno Domini etc. XLVII, usque ad annum Domini, etc. L^{m}, videlicet per IIII annos.

[16] B. *prefixes to title* Anno Domini etc. XLVII, anno etc. XLVIII, anno etc. XLIX.

[17] B. *adds* anno Domini millesimo, etc. L^{mo}. [18] B. D. Anno isto scilicet.

[19] D. *omits* annis. [20] B. et. [21] C. *omits* per ipsam Scociæ.

pelleretur. Mirum etiam in modum ac insolitum nutu divino moriendi hoc accidit detrimentum, ut vix biduo ex quadam carnis inflatione turgida ægrotantes cursum vitæ præsentis prolongarent, et[1] hoc in mediocribus præcipue ac popularibus, et raro in magnatibus, ubique locorum contingebat. Agebatur igitur tanto[2] horrore, ut filii parentes, in extremis laborantes, et e converso, metu quodam contagionis, veluti a facie lepræ vel colubri fugientes, non auderent visitare.

(CLXVIII.)

[De morte domini David de Berclay.]

OCCISUS est nobilis vir et potens dominus David de Berklay miles inhumanitus et proditiose, anno Domini MCCCLI,[3] apud Abbirden, nocte Carnisprivii, per Johannem de Sancto Michaële et complices suos, ex procuratione, ut fertur, domini Willelmi de Douglas, tunc in Anglia[4] existentis captivi[5] in ultionem, videlicet,[6] Johannis de Douglas,[7] fratris sui, quem idem David fecit teneri.[8] Porro prædictus Johannes de Sancto Michaële,[9] ac omnes alii fautores sui, qui ejusdem intererant occisioni, non post multum temporis intervallum gladio vindictæ, unus post unum,[10] consumpti sunt, nec unus quidem illorum martyrium[11] evasit.

(CLXIX.)

[De Matilda de Brusse et ejus sobolæ.]

OBIIT[12] Matildis de Bruyse, soror domini David regis Scociæ, anno MCCCLIII,[13] apud Abbirden, in festo beatæ Margaretæ virginis, et sepulta est in Dunfermlyn cum parentibus suis, quæ[14] nupsit cuidam armigero, nomine Thomæ Ysaac,[15] qui genuit ex ea duas filias, quarum major, nomine Johanna, nupsit nobili et potenti viro Johanni de Lorne, domino ejusdem, qui procreavit ex ea filios et filias. Minor[16] filia ipsius Matildis, nomine Katerina, apud Strivelyn rebus exempta est ab humanis.[17]

---

1 B. D. sed. 2 B. toto. 3 B. D. *omit* inhumanitus——MCCCLI.
4 B. D. Angliam. 5 D. *inserts* videlicet. 6 B. D. sanguinis.
7 C. *omits* tunc——Douglas. 8 B. D. *insert* et interfici ut dicebatur.
9 B. D. Sanct Michel. 10 B. D. alium. 11 B. C. D. mortem.
12 B. D. *insert* domina. 13 B. D. *omit date here and add it to title.*
14 D. quam. 15 D. Esoc. 16 B. D. *inserts* vero.
17 B. D. *omit* rebus—humanis, *and add* diem suum clausit extremum. Proles vero ipsius Johannis de Lorn non remanserunt superstites nisi filiæ quæ fuerunt heredes legitimæ ejusdem et nupserunt duobus fratribus Johanni et Roberto Seneschallis de Invermey militibus. Dicta vero

(CLXX.)

[De morte domini Willelmi de Dowglas.]

MENSE Augusti, eodem anno,[1] occisus est dominus[2] Willelmus de Douglas, vir sapiens et prudentissimus, in foresta de Etrik, cum venatum transiret, a nullo hominum[3] suspicatus, per Willelmum de Douglas, dominum ejusdem. Sed[4] postea comes ejusdem dominii,[5] datis sibi aliis terris a domino[6] rege, est appellatus in vindictam, videlicet,[7] mortis Alexandri de Ramsay et domini David de Berklay, necnon[8] propter alias inimicitias et causas quamplures,[9] rancoresque diversos, quas[10] inter illos affectus dominandi excitabat, extinctus est, cujus corpus apud[11] Melrose requiescit.[12]

(CLXXI.)

[De nunciis regis Franciæ missis ad nobiles Scociæ.]

ANNO Domini MCCCLV,[13] post festum Paschæ, venit quidam nobilis persona et expertus, armis strenuus, miles[14] acerrimus, no-

---

Johanna, mater earum, nupsit domino Malcolmo Flemyng domino de Bygar quæ, suscepta prole ab eodem, obiit et sepulta est in ecclesia de Cambuskenet.

[1] B. D. *prefix* Eodem anno *to* Mense. [2] B. D. *omit* dominus. [3] B. D. *insert* malum. [4] B. D. qui. [5] B. D. *omit* dominii. [6] B. D. *omit* domino. [7] B. *omits* videlicet. [8] B. D. et. [9] B. D. plurimas. [10] B. D. quos. [11] B. D. *insert* monasterium de.

[12] B. D. *add* Hic reliquit post se unicam filiam nomine Mariam heredem, quæ nupsit Reginaldo Mure filio et heredi domini Willelmi Mure, sed postea per quasdem causas exquisitas divortiata fuit ab eodem et postea nupsit Thomæ de Irskyn filio et heredi domini Roberti de Irskyn quæ, impregnata per eundem, in partu periclitata mortua est. Terras vero domini (D. dicti) Willelmi de Dowglas idem dixit sibi deberi pro tempore vitæ suæ ex curialitate Scociæ, eo quod, ut dixit, de dicta maritagia (D. Maria) genuit prolem vivam, sed Jacobus de Dowglas filius domini Johannis de Dowglas fratris præfati domini Willelmi, se opposuit dicens dictas terras sibi debere, jure hereditario, eo quod, ut dixit, dicta proles non fuit viva nata. Super quo debato acceperunt duellum apud Edinburgh coram rege David, et in introitu parcæ idem Thomas est effectus miles per patrem suum, et Jacobus per dominum Archibaldum Dowglas est miles effectus; qui simul pugnantes autoritate regia sunt divisi et extra parcam ducti. Sed quia post longos tractatus hinc inde habitos concordare non potuerunt, iterum dominus rex adjudicavit eosdem infra parcam convenire complecturi finaliter. Sed, ipsis ibidem introductis, rex cum magna diligentia tractavit inter eos, et data quadam summa pecuniæ dicto Thomæ per dictum Jacobum quam ante in prioribus tractatibus optulerat, et alia summa per ipsum regem ex sua magnificentia propter concordiam et dilectionem utriusque personæ, idem Thomas cessit esse et, ipsis simul eductis de parca, terræ universæ ipsius domini Willelmi penes dictum Jacobum jure hereditario remanserunt.

[13] B. D. *add date to title and insert here* Isto anno. [14] B. *inserts* ac.

mine Eugenius de Capenceris,[1] cum quibusdam militibus[2] prædilectis,[3] et armigeris[4] valentibus[5] et famosis,[6] numero LX, missus a rege et consilio Franciæ ad custodem et nobiles Scociæ, non manu vacua, sed auri pondo ingenti copia, eidem custodi et regni proceribus, ex parte regis domini sui, liberaliter conferenda; ita tamen quod ipsi Scoti pacem cum Anglicis non tenerent, vel aliqualiter concordarent, ymmo fortius debellarent. Quod utique erat expeditum, et finaliter promissum, per regem,[7] primores, per diversos tractatus et consilia, in diversis locis celebrata,[8] antequam aurum prædictum in Flandria dimissum, veniret ad partes Scociæ, ac Scoti, qui crebro per denarium amittunt solidum, auri cupiditate seducti Angliam debellare[9] promiserunt. Sed postea in effectu modicum quid dignum memoria perfecerunt. Acceptum igitur[10] a Gallicis aurum prædictum majores regni inter ipsos[11] diviserunt, et alios mediocres dimiserunt inanes, pro qua sponsione et auri aviditate destructio Laudoniæ paulo post secuta[12] est per regem Angliæ.

(CLXXII.)

[De quodam conflictu apud Nesbyt.]

EODEM anno, mense Augusti, comes Marchiæ et dominus de Douglas Willelmus,[13] prædationem terrarum dicti comitis, nuper per Anglicos perpetratam, graviter ferentes, miserunt quendam strenuum, actibus probatum, dominum[14] de Ramsay, militem, cum pluribus, ad marchias, ad prædandam villam de Norhame, totamque terram circumjacentem et inhabitantes eam, quod et factum est. Cumque hostes eum acriter insequerentur, prout valuit,[15] paululum subsistebat. Sed statim quasi fugam simulando usque ad locum quendam, qui Nesbit dicitur, ibidem[16] dominum de Douglas supradictum cum Scotis et Gallicis bene noverat latitantem, et rei exitum præstolantem, ex industria et conducto protrahebat. Et ocius, montis latere inter ipsum et hostes interjecto, ad Scotos pervenit, bonum portans nuncium de adventu Anglicorum. Qui de sedibus suis[17] exsurgentes, obviam illis hilariter properarunt, de quorum inopinata visione Anglici stupefacti, signa vexillaque domini

[1] B. C. D. Garencers. [2] D. quo milites. [3] B. prælectis.
[4] D. præelecti et armigeri. [5] D. valentes. [6] D. famosi.
[7] B. D. regni. [8] D. celebratis. [9] A. liberare *in MS.*
[10] B. D. *omit* igitur. [11] B. D. illos.
[12] B. secutus. [13] B. D. Willelmus de Douglas dominus ejusdem.
[14] B. D. *insert* Willelmum. [15] B. D. voluit cum suis.
[16] B. D. ubi. [17] B. *omits* suis.

prædicti optime cognoscentes, et jam fugere cum honore non valentes, animas suas in propriis manibus committebant, Scotos viriliter debellando; et quoniam necesse est ut fortes a fortioribus superentur, ac pars infirmior supplantetur, Scoti, Deo gratias, adversus eos prævalebant, subactis[1] omnibus ac prostratis, paucis quidem interfectis, reliqui sani,[2] præter paucos, qui fugerunt, ducti sunt captivi, et per diversa loca artius custoditi, postmodum multo auro et argento ac rebus aliis sunt redempti. Quo die cecidit ex parte Scotorum Johannes de Halibourtonne, vir fortis et bellicosus, semper Anglicis valde infestus. Capti sunt autem[3] ex parte altera dominus Thomas Gray, miles nobilis, cum Thoma filio suo[4] et herede, et unus armiger fortis et famosus, nomine Jacobus Darres, cum aliis pluribus nobilibus Anglicis valentibus.[5]

(CLXXIII.)

[De captatione villæ Berwyci per Thomam Seneschallum comitem Angusiæ.]

EODEM anno Thomas Seneschallus, comes Augusiæ, circa festum omnium sanctorum, diutina imaginatione præhabita, ac per diversos portus Scociæ navium conducta multitudine, in brachio potenti, ac robustorum vallatus caterva, navali vehiculo secum subvecta,[6] sub quodam noctis silentio, prout inter ipsum et comitem Marchiæ erat conductum, ad portum Berwici applicuerunt,[7] qui exeuntes clam de navibus ad terram pervenerunt, scalas secum portantes, ad hoc negotium præparatas, et excubantes sub muris civitatis, tempus congruum faciendi ad quod[8] venerant expectabant, et ita[9] crepusculo diei sequentis super scalas erectas viri virtutis protinus ascendentes, urbem viriliter intraverunt, licet murorum vigiles intrantibus[10] plurimum nocuissent, prostratis omnibus qui præsidium pro urbe ferre conabantur. Omnes denique in[11] civitate, de subito adventu gentis Scotorum pavore perterriti, de lectis suis surgentes, seipsos ultra muros præcipitabant, relictis Scotigenis auro et argento, ac divitiis infinitis; at illi sine misericordia[12] tractabant qui[13] sibi multo tempore ac labore adversarii congregarunt. Verumtamen Scoti, castrum Berwici fortiter expugnantes, nullatenus capere potuerunt.

---

1 B. D. superatis.
2 B. D. reliquæ sanæ omnes.
3 D. *omits* autem.
4 B. D. *insert* seniori.
5 B. cum aliis Angliæ valentibus. D. cum multis Angliæ valentibus.
6 D. subjecta.
7 C. appulerunt. B. D. applicaverunt.
8 B. quos.
9 B. D. in.
10 B. intrantes.
11 C. de.
12 B. *inserts* universa.
13 B. D. quæ.

(CLXXIV.)

[Quomodo reddita est villa Berwyci regi Angliæ.]

EODEM anno, mense Februarii, Edwardus III rex Angliæ, moleste ferens captam per Scotos villæ Berwici civitatem, timensque, si dimitteret eos sic, extollerat[1] ei locum et gentem, quam citius potuit in remotis agens, cum virtute magna ad marchias usque pervenit, villam eandem obsessurus. Quod videntes, ad[2] illam defendere non valentes, tum quia pauci erant, tum quia victualia non habebant, tum quia prædicti regis feritatem vehementer formidabant, tum quia succursum a gente sua, propter principum discordiam, habere se properabant,[3] sapienti usi[4] consilio, et pro illis[5] tunc utiliter deliberantes, salvis sibi vita et membris ac rebus omnibus, eidem regi[6] Angliæ villam prædictam reddiderunt, et sic indemnes unusquisque ad propria remeavit.

(CLXXV.)

[Qualiter Edwardus de Balliolo occurrit regi Angliæ apud Roxbruch.]

HEC prætermittendum,[7] quod anno eodem statim incontinenti post deliberationem villæ Berwici prædicto regi, apud Roxburgh personaliter existenti, priusquam ulterius in terram Scociæ progrederetur, Edwardus de Balliol, tanquam leo rugiens, occurrebat, et vix seipsum præ ira capiens in hæc verba, omni morte acerbiora, prorupit dicens: "O! rex et optime princeps, quem præ ceteris[8] mundi mortalibus hiis diebus novi potentiorem, causam meam, et omne jus, quod habeo vel habere potero in regno Scociæ, mere,[9] simpliciter et absolute tibi tribuo, ut ulciscaris[10] me de inimicis meis, videlicet, gente Scoticana, natione falsissima, quæ[11] me semper abjecerunt, ne regnarem super eos." In cujus facti evidentia[12] coronam regiam,[13] terram et lapides de humo sumptis[14] propria manu sibi dicens offerebat.[15] "Hæc," inquit, "omnia, in signum vestituræ, tibi dono, tantum viriliter age, et esto robustus, ac regnum, mihi olim debitum, tuis curis[16]

---

[1] C. tollent. B. D. quod tollerent.
[2] B. D. videntes villæ custodes et.
[3] B. D. habere desperabant.
[4] B. visi.
[5] B. D. *omit* illis.
[6] D. *omits* regi.
[7] B. D. prætereundum est.
[8] B. D. cunctis.
[9] B. me.
[10] D. ulciscar.
[11] B. D. qui.
[12] D. evidentiam.
[13] D. *omits* coronam regiam.
[14] B. C. D. Scociæ.
[15] D. conferebat.
[16] B. C. D. quæras.

imperpetuum." Quia[1] in re hoc quoque notandum est, quia nihil a se dedit, quia nullum jus ab initio habuit,[2] tunc[3] in manus alterius resignavit.

(CLXXVI.)

[De adventu regis Angliæ in Scociam.]

ISTO negotio per ordinem, ut præmittitur, jam completo, rex præfatus eidem Edwardo, pro tam magnifico et solemni dono, suum consanguineum[4] acclamans, gratias reddidit studiose, et inde progrediens, velut ursa[5] raptis fœtibus in[6] saltu sæviens, terram Scociæ crudeliter intravit, et usque ad villam de Hadingtoune pervenit cum potentia[7] magna et majestate, et secuta est eum classis sua. Quo ibidem commorante per decem dies, ventus validus venit a regione deserti, hoc est, ab aquilone qui[8] ab aquilone[9] pandetur,[10] malum irruit in classem suam, et ferebantur[11] in profundum. Quibus rex destitutus, cum omni[12] exercitu paulo post panis penuria laborabat, et in sua moriens[13] castra, combusta prius solemni basilica fratrum minorum cum toto monasterio eorundem, opus utique sumptuosum mirique decoris, ac totius patriæ illius solatium singulare, direxit iter suum[14] Laudoniam, circumquaque omnia devastans, et nihil salvans, usque[15] ad propria sine honore remeavit, non tamen sine damno suorum ac proprii corporis multo periculo in foresta prope Melrose per insidias præparatas. Cujus siquidem intentionis et propositi erat, si naves suæ cursum prospere direxissent, regnum Scociæ prope et procul demollire[16] ac perdere, ymmo funditus subditus[17] devastari.[18] Cujus rei effectum distulit Deus in longinquum. Quod utique tunc, secundum judicium humanum, facere potuisset, nisi miserorum remedium mater et virgo genti Scotorum in hoc casu subvenisset. Nam eodem rege adhuc apud Hadingtoune existente, et Scotorum sanguinem sine intermissione sciciente, fons et origo pietatis, virgo beata,[19] a filio suo,

---

[1] B. D. qua. [2] B. D. *insert* et si forte habuerat aliquod. B. *adds* jure.
[3] B. *omits* tunc. D. *has* nunc. [4] C. *inserts* ipsum. [5] D. ursus.
[6] B. a. [7] B. D. potestate. [8] B. D. quia.
[9] C. *omits* qui ab aquilone. [10] B. C. D. *insert* omne. [11] D. ferebatur.
[12] B. C. D. toto.
[13] B. inde sua moriens. C. et inde sua movens. D. et inde movens suæ.
[14] B. D. *insert* per.
[15] B. D. *insert* ad villam de Edinbruch perveniret qui in monasterio Sanctæ Crucis biduo commoratus tertia die.
[16] B. D. procul et prope demoliri. [17] B. C. D. *omit* subditus.
[18] B. D. devastare. [19] B. D. Maria.

qui dixit, "Sine me nihil potestis facere," illius venti violentiam ac aëris inclementiam piis precibus procuravit, ut naves, abinvicem separatæ, ultra aquam de Forth pedem movere non valerent.[1] Qui[2] continuo inter marinos fluctus et æquorum procellas jactabantur, ut plures ex ipsis vivorum [obtutibus][3] usque in præsens non petebant.[4] Etenim paulo ante quidam pirati filii Belial, exeuntes de navibus, irruerunt[5] in albam ecclesiam ejusdem virginis,[6] juxta mare situatam, ipsius ymaginem, quam nullus hominum impiorum[7] in malo tetigerat, annulis aureis, monilibus et armillis, aliisque ornamentis decoratam quæ fidelium oblatione[8] ipsa decenter gestabat, Deum præ oculis non habentes, ac propriæ salutis immemores, timore remoto, spoliantes, duos etiam canonicos domus Sanctæ Crucis, qui ad custodiam illius capellæ nuper fuerant deputati, ad rates suas secum traxerunt vinculatos, ablatis bonis omnibus quæ in capella repererunt. Quod ipsis in prosperum non cessit. Igitur non multum[9] post fragor[10] et tempestas prælocuta in vindictam hujus rei sequebantur,[11] et navis, quæ execrandam rapinam perpetravit, et illius nautæ, qui ausi sunt manum mittere in mundi Dominam, in profundi gurgitibus,[12] multis intuentibus, sunt submersi. Dicti autemcanonici paulo ante nutu divino ad alias naves sunt translati, et sic a diræ Carybdis voragine, Domina succurrente, sunt erepti, et ad locum[13] habitationis suæ libere transire sunt permissi.[14] Illud[15] miraculum Deus Omnipotens precibus suæ[16] matris pro salute gentis Scotorum tempore illo dignabatur demonstrare.[17]

(CLXXVII.)

[De conflictu de Poyteris commisso in Francia.]

REX Franciæ, Johannes nomine,[18] audiens Edwardum quartum filium et heredem[19] regis Angliæ in manu forti ac robusta fines regni sui hostiliter intrasse, videlicet, anno Domini MCCCLVI,[20] ad ipsum expugnandum, ac totam terram Galliæ suæ potestati et[21] imperio subjugandum, collegit ex omni parte regni sui,

---

[1] B. D. valeret. [2] B. D. quæ.
[3] A. *blank in MS.* C. D. obtutibus. [4] B. D. patebunt. [5] C. irruentes.
[6] B. D. *insert* Mariæ. [7] B. maxime. D. impune. [8] B. D. devotione.
[9] B. multo. [10] D. frigor. [11] B. D. sequebatur.
[12] B. *inserts* mare. D. profundum maris gurgibus. [13] B. D. loca.
[14] B. promissæ. [15] B. D. istud. [16] B. D. *insert* pie.
[17] C. monstrare. B. D. dignatur monstrare. [18] B. D. *omit* nomine.
[19] B. D. quartum scilicet principem Walliæ et primogenitum Edwardi tertii.
[20] B. D. *omit date here and add it to title.*
[21] B. *omits* suæ potestati et *and inserts* patris et sui. D. suo patrisque sui.

regionibusque aliis, quæ suæ ditioni subjacebant, exercitum copiosum ac populos infinitos, inter quos gratis venit quidam nobilis[1] et potens Willelmus de Douglas, dominus ejusdem, natione Scotus,[2] præfato regi Franciæ auxilium præstiturus, plures de Scocia fortes viribus, armis instructos, ac prœlio doctos, secum ducens. Quem[3] idem rex cum multis aliis ante congressum pugnæ cingulo militari et ordine honorabiliter[4] sublimavit. Quid plura hostes suos, terram Galliæ deprædantes, rex cum suis[5] diversa loca insecutus est usque ad[6] locum quendam, qui Poytiris dicitur, perveniret, qui, fixis ibidem tentoriis, adversarios ex adverso positos ne fugerent observans, aliquamdiu morabatur. Tandem princeps Angliæ[7] cum suis, qui, respectu Francigenarum, paucissimi erant, in arto positus, ac desperans se posse evadere, necnon multitudinem partis adversæ valde pertimescens, primo cum Gallicis, qui in aciebus suis stabant mobiles,[8] congredi aperte non audebant; sed, excogitata cautela, ac ingenio subtili, ut illos abinvicem separarent, per aliam viam prope eos[9] se finxerunt velle revertere[10] in regionem suam. Quod cum alii comperissent, et eos fugere arbitrantes, animo infelici protenus sunt[11] divisi, æstimantes illos[12] quasi culicem unum deglutire. Sed, proth! dolor, ipsis divisis patuit perditio[13] et conflictio[14] magna.[15] Nam Marescallus Franciæ cum multis de melioribus[16] Franciæ putans se fortiter facturum, per sepes[17] et vineas ad Anglicos ardenter erumpens,[18] cum omnibus, qui secum venerant, per sagittarios et alios artis bellicæ diros inflictus[19] ibidem devictus occubuit. Quo facto, ultra quam credi potest, Anglici exhilarati, alacriter et intrepide ad locum certaminis priorem, ubi rex semper stetit immobilis, properant,[20] ubi statim inter partes commisso gravi bello, misere[21] Gallici a facie Anglicorum, regi[22] solo in campo remanente cum Philippo quodam parvulo filio suo, qui sine mora ab hostibus comprehensus, ac regalibus spoliatus, ac post modicum temporis intervallum ad regem Angliæ est transmissus. Homines vero domini de Douglas, supradicta[23] videntes in prœlio, et[24] quod futurum erat,[25]

---

1 D. *inserts* de Scocia.
2 B. de Scocia. D. *omits* natione Scotus.
3 B. D. quos.
4 B. cingulo et ordine militari et honorabiliter.
5 B. *inserts* per.
6 B. D. in.
7 B. D. Walliæ.
8 B. immobiles. D. inmobiles.
9 B. D. illos.
10 B. D. reverti.
11 B. D. fortuna infelici ab invicem.
12 B. D. *omit* illos.
13 B. D. proditio.
14 B. C. D. confusio.
15 B. *omits* magna.
16 C. militibus.
17 D. cepas.
18 B. D. irrumpens.
19 B. D. insultus.
20 B. properaverunt. D. properarunt.
21 B. D. *omit* misere *and* B. *inserts* mense Septembris fugerunt. D. mense Septembris Gallici fugerunt.
22 B. D. rege.
23 B. D. supradicti.
24 B. *omits* et.
25 C. quod factum erat.

de medio pugnæ[1] dominum suum rapientes, secum inde invitum adduxerunt,[2] pluribus de melioribus suis in bello interemptis, captisque aliis et redemptione expositis.[3]

(CLXXVIII.)

[De liberatione domini regis David regis Scociæ.]

REX David[4] Scociæ liberatur a carcere, circa festum beati[5] Michaëlis, anno domini MCCCLVII,[6] qui per[7] XII annos in captivitate erat in diversis locis Angliæ artius custoditus, datis pro redemptione sua C mille marcarum[8] sterlingorum, ad terminos decem annorum, mediate[9] sequentium,[10] sine fraude persolvendarum, absque aliquo tractatu,[11] regni[12] demembratione seu subjectione, vel exactione quacunque. Ad securitatem vero illius pecuniæ, regi[13] Angliæ integraliter persolvendæ, dati sunt obsides filii et heredes pene omnium nobilium ac procerum regni Scociæ, in manus Anglicorum, necnon alii comites et barones in propriis personis quamplures pro domino suo diu obsides remanserunt. Eodem anno obiit domina[14] Christiana de Bruyse, soror[15] regis Roberti, nobilissima matrona,[16] in senectute bona, et sepulta est in[17] Dunfermlyn cum parentibus suis ac progenitoribus regibus Scociæ, quorum locus proprius [est] sepulturæ.[18]

(CLXXIX.)

[De quadam aquæ inundatione magna.]

MENSE Septembris, anno MCCCLVIII,[6] in vigilia nativitatis beatæ[19] Virginis, talis ac tanta inundatio pluviæ in partibus

---

[1] B. D. *insert* dictum. [2] B. D. invite abduxerunt.

[3] B. D. *omit* pluribus de—expositis, *and add* dominus Nese de (D. domini Willelmo de Ramsay) et Henrico de Gray militibus interemptis dominis Archibaldo de Dowglas (D. filio) domini Jacobi de Dowglas qui postea fuit comes de Dowglas et dominus Galwidiæ et Willelmo de Ramsay de Coluthy (D. sunt) ibidem capti. Domini Willelmus de Glestanys, Robertus de Lewyngston, Johannes Herys, Johannes Grant, ibidem etiam fuerunt militari cingulo decorati. Dominus vero Patricius de Dunbar pater domini Georgii postea comitis Marchiæ post conflictum transtulit se ad partes Jerosolimitani in quo itinere mortuus est in insula de Candy et ibidem sepultus.

[4] D. David rex. [5] B. D. sancti.

[6] B. D. *omit date here and add it to title.*

[7] B. D. *omit* per. [8] B. D. centum mille marcis.

[9] B. D. immediate. [10] C. subsequentium. [11] B. C. D. *insert* homagio.

[12] B. D. *omit* regni. [13] B. C. regno. [14] B. D. *omit* domina.

[15] B. D. *insert* domini. [16] B. D. domina.

[17] B. sepulta apud. D. apud. [18] B. D. *omit* ac progenitoribus—sepulturæ.

[19] B. in vigilia beatæ Mariæ. D. *inserts* Mariæ.

Laudoniæ[1] erupit, qualis a tempore Noë usque in præsens in regno Scociæ non evenit, ita ut[2] aquæ intumescentes, et alveos suos ac ripas transgredientes, in agros et villas, urbes, et monasteria se diffunderent, ac impetu suo muros lapideos ac pontes fortissimos, in[3] vicos et domos, funditus everterent ac delerent. Præterea[4] quercus excelsas, et arbores robustas, prope flumina situatas, radicitus evulsas, usque ad maris confinia vehemens unda protraxit. Segetes etiam et stipula abscisas, et in loco sectionis[5] suæ ad siccandum expositas, de locis vicinis ac remotis ab usibus hominum damnabiliter subtraxit. *Tu autem Domine.*

(CLXXX.)

[De impetratione decimæ per regem David a summo pontifice.]

ANNO MCCCLIX,[6] misit David rex Scociæ ambassiatores suos, videlicet, dominum Robertum de Erskyn[7], et Normannum de Leseley armigerum, cum quibusdam aliis viris industribus, ad sedem apostolicam, ad impetrandum decimam omnium fructuum[8] ac reddituum totius[9] ecclesiæ Scoticanæ, in subsidium solutionis redemptionis suæ, in qua nuper regi[10] Angliæ fuerat obligatus. Quam petitionem[11] summus pontifex pro tribus annis[12] tantum benigne concessit. Ita tamen, quod idem rex a[13] clero regni suo[14] pro totali[15] redemptione sua non exigeret, aut[16] amplius peteret ab eodem. Nuncii vero prænominati[17] ita liberaliter expediti cum bullis papalibus, clero Scociæ super eodem negotio destinatis, hilares ad propria redierunt. Nihilominus tamen hoc[18] adepto, omnes terræ ac temporalitates virorum ecclesiasticorum,[19] de rege[20] vel aliunde tenebant,[21] cum regni baronibus ac aliis liberetenentibus, nullo privilegio obstante, contribuere compellunt,[22] rege eodem præcipiente, licet super hoc clerus plurimum restitisset.

---

[1] B. D. *insert* subito. [2] B. ita quod. D. venit ita quod.
[3] C. necnon. B. D. etiam. [4] B. propterea. [5] C. sacionis. *Blank in* B.
[6] B. D. *omit date here and add it to title.* [7] B. C. D. *add* militem.
[8] B. *inserts* ecclesiasticorum. D. ecclesiastorum. [9] B. D. *omit* totius.
[10] B. regi *altered to* rex. D. rex. [11] B. D. *omit* petitionem.
[12] B. D. Innocentius per tres annos. [13] B. *omits* a.
[14] D. sui. [15] B. tali. [16] B. D. ut.
[17] B. D. prœnotati. [18] D. *omits* hoc. [19] B. C. D. *add* quascunque.
[20] D. *inserts* Willelmo vel ab alio rege. [21] B. detenebant.
[22] B. D. compelluntur.

(CLXXXI.)

[De transitu regis Angliæ in Franciam.]

EODEM anno Edwardus III rex Angliæ, regnum Franciæ crudeliter intravit,[1] circa festum beati[2] Michaelis, cum omni gloria potentia suæ, et cum innumera[3] multitudine totius Angliæ[4] qui nullo loco aut provinciæ deferens, monasteria etiam eximia, et alia diversi ordinis et religionis loca[5] solemnia, necnon[6] sanctimonialum abbatias, deletis cunctis[7] substantiis super terram, ad interminabilem redegit vastitatem. Contra quem nullus de regno Gallico,[8] caput levare præsumebat,[9] seu aliqualiter repugnare. Sed inoffenso pede in urbes et oppida, villas et civitates, strages innumeras exercebat. Et sic, plaga facta magna nimis in populo Dei, usque ad civitatem Parisiensem nobilissimam cum lætitia non modica pervenit; at illi de civitate sibi in futurum præcaventes, cum eodem rege tractabant de pace, et sui regis liberatione. Verum rex prædictus, percipiens maximum commodum sibi et regno suo pro[10] contractu eodem pro perpetuo proventurum, utiliori consilio adquiescens,[11] recessit ab eis, et Angliam petens, sanus rediit sine damno.[12]

(CLXXXII.)

[De liberatione regis Franciæ in Anglia.]

ANNO MCCCLX,[13] modico temporis cursu transacto a redditu regis Angliæ de Franciæ regno, omnes majores natu ac totius Galliæ nobiliores, consilio inito, volentes regis sui negotium executioni debitæ demandare, miserunt legatos suos ac nuncios solemnes præfato regi pro sui principis liberatione. At rex supradictus, vias possibiles ac conventiones utilissimas[14] pro suo honore ex parte altera sibi oblatas provide[15] decernens, habito prius cum sapientibus suis diligenti contractu,[16] et deliberatione matura, eisdem nunciis, plenam commissionem habentibus, assensum præbere[17] decrevit, et regem ipsorum datis obsidibus ad propria redire permisit, non tamen sine maxima regni dememebratione et bonorum omnium confusione. Nam pro sua re-

[1] B. D. *omit* regnum Franciæ crudeliter intravit. [2] B. D. sancti.
[3] B. D. ac innumera. C. ac mira.
[4] B. D. *insert here* regnum Franciæ crudeliter intravit.
[5] B. *omits* loca. [6] B. D. ymmo. [7] B. D. cum.
[8] B. D. Galliæ. [9] D. audebat. [10] B. D. ex.
[11] B. D. acquiescens. [12] D. *adds* anno Domini MCCCLX.
[13] B. D. *omit date here and add it to title.* [14] B. D. utilimas.
[15] D. pro inde. [16] B. D. tractatu. [17] B. D. habere.

demptione de terris et dominiis subscriptis, cum multis aliis, quas scriptor præsentis chronicæ scire non potuit, regem Angliæ suosque successores investivit et saisivit, ac pro[1] regno Franciæ pro perpetuo alienavit, videlicet Gaschoniæ cum pertinentiis libere et mere sibi successit,[2] ac de fidelitate et homagio prius sibi debitis penitus absolvit. Dedit et[3] eidem ducatum de Gyhen, dominium de Barry, civitatem de Calise, et civitatem de Gynis, insuper aurum et argentum multum nimis, et thesauros infinitos de ærario Franciæ sibi[4] largitus est, verumtamen omne jus, quod habuit rex Angliæ sæpedictus, super quo in regno Franciæ laboravit,[5] pro se[6] et suis posteris imperpetuum resignavit.[7]

(CLXXXIII.)

[De mortalitate secunda.]

ANNO Domini MCCCLXII,[8] eadem hominum mortalitas similiter per omnia, sicut prius[9] jubileo, et[10] morbi qualitate et

---

[1] B. D. de. [2] B. C. D. concessit. [3] C. enim. B. D. etiam.
[4] B. D. *omit* sibi. [5] B. D. laborabat. [6] C. eo.
[7] B. D. *insert here the two following chapters*:—

De morte Johannæ reginæ Scociæ.

Anno etc. LXII excellentis memoriæ domina Johanna soror Edwardi tertii regis Angliæ et sponsa excellentissimi principis domini David regis Scociæ illustris, prope Londonias XIIII° die mensis Augusti, sine liberis, diem clausit extremum, quæ, de licentia et permissione dicti regis mariti sui visitandi gratia parentes suos, per quinque annos obitum suum immediate precedentes continue in Anglia morabatur, et apud fratres minores Londoniis funeralibus quibus reginam decuit, honorabiliter est sepulta.

De morte Innocentii papæ et ejus successore.

Eodem anno mense Septembris VII die (D. ejusdem,) Innocentius papa VI ab hac luce subtractus est celestis aulæ delicias, ut pie creditur consecutus, cujus corpus post apud Cartusiensem quas ipse fundaverat ultra pontes Jordani (D. Rodani) translatum est, sicut adhuc ipse vivens ordinavit. Iste in gratiis concedendis durus fuit et valde difficilis. Post cujus transitum, omnes cardinales, ut moris est, pro eligendo papæ summo pontifice conclavi ingressi, et ibidem per sex septimanas pro ejusdam electionis negotio, inseparabiliter adherentes in nullum de cetu collegii cardinalium consentire potuerunt. Tandem quia nominum quasi (D. nonnunquam) Dominus humiles ponit de (D. in) sublimi et de se alta sapientes semper humiliat, atque propter discordiam qua tanto indigne erat honore merito ad gentes sunt conversi. In abbatem quendam monasterii sancti Victoris in Marcilia nobilem progenie, ordinis sancti Benedicti, de Alverniæ partibus oriundum solemnem in decretis doctorem, LVI annorum agentem ætatem, vota sua unanimiter direxerunt et episcopum consecraverunt (D. consecrarunt) ipsum athronizantes, et more Romanæ curiæ coronantes, et sic ad summi præsulatus gradum gratiose est promotus Urbanum quintum illum nominantes.

[8] B. D. *omit date and insert* Eodem anno. [9] B. D. *insert* in anno.
[10] C. D. in.

morientium quantitate, in toto regno Scociæ, mirabiliter sæviebat.[1]

(CLXXXIV.)

[De quadam conspiratione contra regem David.]

EODEM anno magna seditio et conspiratio orta fuit et concepta in regno Scociæ per majores et potentiores ejusdem. Nam in unum convenerunt magnates adversus regem dominum suum, et inter se consilium inierunt, ut ipsum super injusta petitione, ut omnibus visum est, eorum opinioni aflecterent[2] aut exularent, et ne quis ipsorum[3] ab isto proposito resiliret, editæ sunt indenturæ, sigillis eorundem[4] hinc inde firmiter roboratæ. Verum[5] conceptam proditionem statim operibus demonstrantes, in manu armata et multitudine gravi se viriliter erexerunt, ut intentum suum vi et metu optinerent. Porro regi adhærentes, ubicunque locorum erant inventi, capiebant, captosque carceribus mancipabant, in villas et burgos totamque patriam[6] hostiliter irruentes, et spolia populi dividentes, ac mala alia damnabiliter perpetrantes, ad illum finem, ut rex, totius[7] compassionis gladio confossus, de plebis miseria condolendo facilius illorum votis, saltem nunciis,[8] condescenderet. Sed rex,[9] excellentiam recognoscens potestatis, manum misit ad fortia, [eorum] temeritati obviare volens,[10] et sibi præcavens in futurum,[11] ne alias hujus[12] insolentia aliis succederet in exemplum, si remaneret impunitum, et tanta strages ulterius invalesceret, ac rei publicæ status deficere videretur, a quatuor plagis terræ suæ suos colligit fideles, in stipendiis illorum exposita multa pecunia, in[13] præsumptionem ipsorum[14] frangeret,[15] et consilium dissiparet; prius tamen, juxta consuetam clementiam suam, edicto publice proclamato, quod ipsi et illorum[16] fautores ab hujusmodi stultitia desisterent ac silerent. Sed ipsos, in obstinatione sua induratos, et facta sua defendentes, insecutus,[17] et viri virtutis, mori citius cupientes, quam videre mala gentis suæ et terræ desolationem, sed adversarii cum rege et suis aperte congredi non audebant, sed missa legatione, postquam perficere quod inceperant non valebant, rogabant ea quæ pacis erant, submittentes se et sua pro sua[18] placito voluntatis. At ille, ut

---

[1] D. *adds* videlicet anno Domini MCCCLXIII.
[2] B. C. D. aut flecterent.
[3] B. C. D. illorum.
[4] D. eorum.
[5] D. veram.
[6] D. in villis et burgis et in tota patria.
[7] C. totiens.
[8] B. D. invitus.
[9] B. Si rex suæ.
[10] C. valens.
[11] B. D. *omit* eorum temeritati——futurum.
[12] C. D. hujusmodi.
[13] B. C. D. ut.
[14] B. D. illorum.
[15] C. tugaret.
[16] B. D. eorum.
[17] B. D. *inserts* est ipse.
[18] B. D. suæ.

erat vir mansuetissimus, malens ignoscere quam ulcisci, recepto ab eisdem fidelitatis juramento, ut[1] talia de cetero facere usurparent, cum[2] ulterius communitas damna pateretur majora, pro illo tunc sapienti usus[3] consilio, ipsis decrevit indulgere, et sic tribulatio illa quievit. Anno sequente Robertus Stewart, nepos regis David, fecit sibi novam fidelitatem apud Inchemerdach, ut in alio loco forma est.[4]

(CLXXXV.)

[De secunda desponsatione regis[5] David.]

ANNO MCCCLXIII,[6] prædictus dominus David, rex Scociæ, quandam magnam dominam, nomine Mergaretam de Logy, honestam[7] ac nobilibus ortam natalibus de regno suo oriundam, apud Inchmerdach[8] duxit in[9] uxorem, quam multis terris et possessionibus dotavit, ac regio[10] dyademate secum regnaturam honorabiliter sublimavit.[11]

(CLXXXVI.)

ANNO Domini MCCCLXX, in festo cathedræ sancti Petri obiit David de Bruysse, rex Scociæ, in castro de Edinburgh, et sepultus est in monasterio Sanctæ Crucis. Regnavit XLVIII annis, sine liberis. Cui successit Robertus Seneschallus, nepos suus, jure hereditario, inthronizatus et coronatus apud Sconam in festo Annunciationis dominica,[12] eodem anno, qui tunc ætatis fuit. Anno Domini MCCCLXXIII obiit domina Brigitta de Swecia, etc.

(CLXXXVII.)

ANNO Domini MCCCLXXVIII, infra quinque dies ante festum sancti Andreæ apostoli, captum fuit castrum Berwici nocte per quosdam mediocres, interfectis quibus licet in [aulicis] eo inventis, infrat reugas. Sed cito post recaptum fuit, Scotis in eo existentibus omnibus interfectis. Item idem castrum captum est de nocte per scalas, in mense Decembris, anno MCCCLXXXIIII, villa et terra fortiter repugnantibus, sed cito post Anglicis deliberatum.

---

[1] B. C. D. ne. [2] C. D. vel. B. vel ut. [3] C. *inserts* est.
[4] B. D. *omit* Anno sequente—forma est. [5] B. *omits* regis.
[6] B. D. *omit date here and add it to title.*
[7] B. C. D. honestis. [8] D. Inchemerath.
[9] B. D. *omit* in. [10] B. regni. [11] B. D. *end here.*
[12] C. Annunciationis beatæ virginis.

(CLXXXVIII.)

EODEM anno, episcopus Glasguensis factus est cardinalis, capillo rubeo misso in Scocia cum bullis papalibus pro ipsius statu; etiam sedis apostolicæ legatus a latere ordinatus, ad regna Scociæ et Hiberniæ cum plena potestate spiritualiter deputatus.

(CLXXXIX.)

ANNO Domini MCCCLXXX quinto, circa finem mensis Maii, venerunt Francigenæ in Scociam, ex conducto partis utriusque Franciæ et Scociæ ducentis, et advecti navibus numero integre armatorum mille, et centum, quorum quingenta erant milites, XXVI banaristæ, unus tantum comes. Istorum capitaneus nobilis et strenuus miles erat dominus Johannes de Vinea, natione Burgundus, dictus admiraldus regis Franciæ, ipsisque existentibus per diversa loca in partibus Laudoniæ, quas per tres menses, et laborantibus cum Scotis versus marchias, et fortaliciis quibusdam in Anglia et destructis et reversis ad loca ubi erant prius, circa medium mensis Augusti intravit rex Ricardus nomine, ætate tunc XIX annorum, in multitudine, et progrediendo circumquaque omnia perdens, nihil salvans, templa Dei et loca pia, monasteria, videlicet, Driburgh, Melrose et Newbotill, et nobilem villam de Edinburgh cum ecclesia ejusdem, cum flammarum incendiis combusserunt. Et destructione magna in Laudonia facta, redierunt ad propria sine damno. Et nota, quod rex Franciæ, ultra stipendia soluta admiraldo antedicto, stipendiariis et nautis, misit regi Scociæ et proceribus ejusdem quinquaginta mille Francos, et quater viginti armaturas, cum totidem lanciis ferratis, cum aliis apparaturis multis et preciosis. Circa festum omnium sanctorum redierunt Francigenæ ad terram suam, directis sibi navibus pro vectura per regem Franciæ, qui nobiliter egerunt pro posse suo.

(CXC.)

ANNO MCCCLXXXIII, captum est per Scotos, scilicet, comitem Willelmum de Douglas et Archibaldum, castrum Lawmabane et destructum IIII° die mensis Februarii.

APPENDIX.

I.

JOHANNIS DE FORDUN

CAPITULA AD LIBRUM SEXTUM PARATA.

(I.)

CUM in vobis, Scotorum o reges, vestræ propriæ generationis simul et Anglicæ, prout scriptis superius clarissime patet, et in hiis etiam infra patebit sequentibus, lineæ legales globatæ conveniant, in quibus Scoti[1] generis nostri quosdam actus regios ac virtutes legeritis, modo consequenter et hic itaque regum nostræ generationis Anglicæ caritatis opera quædam, et actus bellicos, de Baldredi vel Etheldredi Rivallis abbatis chronicis breviter excerptos,[2] nobis inscribere placet, ut nunc illorum, nunc istorum veterum avorum ad placitum historias legendo, licet breves, lætis cordibus exultantes Deum laudetis, quod ex tam gloriosis conjunctis radicibus processistis. Istæ vero duæ regales lineæ, quibus inhabitandum olim insulæ latitudo pace concordi non suffecerat, unius nunc persona principis, divina disponente gratia, nulli dubium in unum conjunctæ requiescunt. Earum ergo radicum genitæ[3] propagines vestrum est, ut non degeneres, quod absit, a radicibus acerbos et inutiles producere fructus, sed dulces et sapidos, ac victoriosæ pugnatricis, insulæ, Scotorum, videlicet, et Anglorum, rutilantis militiæ prosequi vestigia studeatis. Primo quoque Deum, omnium regum regem invictissimum, diligendo timere, devotasque sibi reddendo laudes illi soli servire. Gladio protectionis ab exteris invasoribus regnum defendere, justas et consuetas ecclesiæ sanctæ Dei libertates illæsas servare. Justitiæ sceptro subditum vobis populum benigne fovendo, legibus regere. Discordantes, si qui sint, proceres ad pacem humiliter invitare. Sed et regiæ majestati rebelles, etiam in populo malignantes, justum subire judicium cogantur, vel, si non corrigibiles, ut prophetæ verbis utar, tanquam vasa figuli virga confringatur ferrea, sed ut æquitatis virga sit semper et directionis regni vestri. Quid

[1] C. Scotici. [2] C. exceptos. [3] C. gente.

vilius est, quid atrocius, quam in caput membrum, in regem insurgere militem? Ubi totius corporis aut regni putatur imminere discrimen, nunquid abscissione digni sunt ambo, vel subtili quodam et molli medicamine sanandi? Nam intestina non solum contra regem, sed quælibet discordiæ pernicies est cura diligenti cavenda, si tamen contigerit, nequaquam est tardanda, sed celeri reconciliatione sedanda, sicut in carne vulnus tumescens habet repercussionis principio mederi, vel si tumore majori turgescerit, tunc ex eo sanies ferro subtiliter extrahatur. Sed optima, crede mihi, discordiarum omnium curatio sive morborum et celerrima caute principiis est obstandum. Nunc ad propositum regrediamur.

(II.)

SEQUITUR Christianorum regum Angliæ nostræ generis linealis computatio successionis, cum suis quibusdam gestis, secundum scripta Baldredi, breviter exsequentes, quibus et regnandi peritia docetur, et suæ propaginis a regia majestate proditiosa dejectio palam a legentibus speculetur. Baldredus. Ab ipso quippe, [de] quo superius, pagano Woden nostræ generationis Anglicæ linea regrediendo ducitur, usque quendam Saxonici generis paganum, nomine Terdicium, qui cum familia sua vectus quinque navibus, anno Domini CCCC nonagesimo quinto, Britanniam veniens, eodem die bello Britones vicit, et post adventum Hors et Hengestir anno XLVII. Deinde, paucis postmodum transactis annis, regnum in Westsex obtinuit. A quo proceditur ad reges Christianos Ine et Ingels, quorum Ine cum potentissimus regum tunc esset Angliæ, relicto regno, Romam peregre profectus est, ibique feliciter peregrinans, tandem ad cœlestem mansionem felicius conscendit. Ab Ingels vero linea tenditur ad Egbrith, qui totam Angliam ex australi parte Humbri pene fluminis, quæ pluribus regibus eatenus divisa subjacuerat, suo subjugaret imperio. Hujus filius fuit Ethelwlf, futuri generis sui caput, de qua sanctissimi fructus orirentur radix preciosa. Hic in regno terreno semper meditabatur cœleste, ut manifeste daretur intelligi, non eum cupiditate victum, sed caritate provocatum, alienæ necessitati regnando consulere, non suæ voluntati dominando satisfacere. Eleemosynis sane sic operam dabat, ut totam terram suam pro Christo decimaret, et partem decimam per monasteria divideret et ecclesias. Tandem cum apparatu multo Romam profectus, ibidem integro perhendinavit anno, loca sancta frequentans, vigiliis et orationibus vacans, ecclesiis beatissimorum Petri et Pauli ipsique summo pontifici pro regia munificentia plurima largitus est;

munera, et sic cum multarum virtutum stipendiis in Angliam est reversus. Post biennium vero regnum inter filios sapienter divisit, et sic in senectute bona collectus est ad patres suos, regnum non amittens, sed mutans[1] temporale deserens, et æternum adipiscens.

(III.)

CUJUS filius fuit illud Anglorum decus Alfredus, ceteris fratribus suis ætate minor, sed annosior virtute. Unde eum pater cum adhuc puerulus esset, cum multis militibus magnisque donariis Romam misit, ut sanctissimorum apostolorum precibus commendaretur, et a summo pontifice benediceretur. Venerabilis autem summus sacerdos Leo, qui tunc Romanæ præfuit ecclesiæ, tempus et ætatem regnandi regiæ unctionis sacramento præveniens, sicut quondam sanctus Samuel puerum David, ita eum in regem sanctissimus præsul devote consecravit. Cum vero, post mortem fratrum suorum, cum quibus aliquo tempore regnavit, ad eum totum regnum hereditario jure transisset, sublimior omnibus, factus est omnium servus, ut posset dicere cum propheta, "Exaltatus autem humiliatus sum et confusus," ita se bonis amabilem, impiis terribilem, ecclesiarum ministris pavidum, amicis et sociis jocundum, pauperibus mitem et largum exhibuit. Quod igitur raro nunc invenitur in terris, illam maximam regis credidit dignitatem, nullam in ecclesiis Christi habere potestatem. Illa est, inquit, vera regnantis dignitas, si se in regno Christi, quæ est ecclesia, non regem sed civem cognoscat, si non in sacerdotes legibus dominetur, si Christi legibus, quas promulgaverint sacerdotes, humiliter subjiciatur. Porro Constantini piissimi imperatoris imitabatur exemplum, qui, cum urbi præfuisset, et orbi, ad Christi fidem fuisset conversus, tantam sacerdotibus reverentiam exhibuit, ut cum ad eum aliquando episcopi scriptas chartulis queremonias adversus in vicem detulissent, convolvens eas in sinu, [jusserit] igne consumi, non est meum, inquiens, de sacerdotibus judicare. Vocans interim episcopos, dixit,[2] patres sanctissimi, nolite judicio contendere, præsertim apud vos de quorum erratibus nostrum est judicare, sed si quid inter vos ortum fuerit quæstionis, modeste tractetur in ecclesia, nec aliquid, quod vestram dedeceat sanctitatem, ad eorum, qui foris sunt, notitiam transferatur. Ego certe, si quempiam de sancto ordine vestro cernerem cum muliere peccantem, proprio eos operirem pallio, ne qua religioni vestræ impiis daretur occasio detrahendi.

---

[1] C. *omits* sed mutans.

[2] C. inquit.

(IV.)

HUJUS itaque et aliorum regum sanctorum Alfredus secutus est[1] exemplum, ipsius mundi principis adversum se provocavit invidiam. Nam idem omnium bonorum inimicus Sathan immisit ei inimicos pessimos, Dacos scilicet et Frisones, a fide Christi alienos, qui cum multa classe venientes in Angliam, maximam regni portionem rapinis et incendiis consumunt. Quos cum rex sæpius repulisset, permissi sunt tandem prævalere, totamque in tantum occupare provinciam, ut rex Christianissimus, fugam sibi consulens, exutus regno, cum paucissimis familiarum suarum in silvis ac paludibus delitesceret, ac suam suorumque vitam piscium captura transigeret. Postea tamen, transactis novem annis, Dominus dedit virtutem et fortitudinem plebi suæ benedictus Deus, adeo ut correptis armis in hostes irruunt, et mox, sicut fluit cera a facie ignis, sic perierunt pagani a facie sua, Christo duce. Sternuntur, fugantur, et dissipantur, relicto nominatissimo vexillo suo, quod, quia dæmonico instinctu effigie corvina deformaverant,[2] Rawyn vocabant. Quotquot manus persequentium evadere poterant,[3] silvarum quæsiere latibula. Ab illa die deinceps [erat] Alfredus vir in cunctis prospere agens, quoniam Dominus erat cum illo, et omnia opera ejus dirigebat. Rex igitur Alfredus, cum regnasset annis XXIX et mensibus sex, de regno terreno ad regnum cœleste transcendit, Edwardum filium suum regni morumque relinquens heredem. Erat autem in scientia literarum patre junior, sanctitate vero non multum inferior, sed potestate superior. Impiissimam Dacorum gentem, quam pater ejus non expulerat, rebellantem sibi multis contritam prœliis vel fugavit penitus, vel misera servitute compressit, et totam regni faciem in antiquæ pulchritudinis speciem reformavit. Igitur Rex Edwardus, vir mansuetus et pius, omnibus amabilis et affabilis, omnium in se provocabat affectum. Vixit autem rex Edwardus in regno XXIIII annis, et genuit filios et filias. Ex nobili femina Egwina filium genuit nothum Athelstanum, et ex regina nomine Aedgiva tres filios, Edwinum, Edmundum et Eadredum, et quatuor filias, quarum prima Eadburga in Christi sponsam eligitur, altera ab imperatore Othone in matrimonium sumitur, tertia ad Karolum regem Francorum ducenda destinatur, quartam regulus Northumbriæ dictus,[4] nomine Sithricus, duxit uxorem.

---

[1] C. *omits* est.
[2] C. deformitaverant.
[3] C. potuerant.
[4] C. Dacus.

(v.)

DORMIVIT autem cum patribus suis rex Edwardus, et regnavit filius ejus Athelstanus pro eo. Rebellaverunt ei Daci Northumbrenses, [atque Cumbrenses] fœdus, quod [cum eo] pepigerant, prævaricati sunt. Regnavit annis XVI et mortuus est, et regnavit Edmundus frater ejus pro eo. Erat enim Edwardi patris sui in omnibus imitator. Promotus autem in regnum, zelo zelatus est pro fide Christi, ægre ferens paganorum reliquias ydolorum cultura regni sui fœdare decorem. Quinque nobilissimas civitates, Lindecolniam, Leicestriam, Stanfordiam, Notinghame et Derby, quas eatenus incoluerant, de manibus eorum potenter extorsit, omnique infidelitate abrasa, Christianæ fidei lumine illustravit. Purgato autem ab alienigenis regno, et sibi per omnia pace subjecto, monasteriorum et ecclesiarum maxime curam habuit, consilioque sancti Dunstani et statuenda statuit et corrigenda correxit. Cum igitur Anglia sub tanto patre, magis quam rege, floreret, immatura ejus morte, quam, exactis in regno annis quinque et mensibus septem, incurrens, subito dolore et passione inopinata emarcuit. Sibi successit in regnum frater suus Edredus, et ambulavit in viis fratris sui Edwardi, in omnibus beati Dunstani consiliis et mandatis acquiescens, [ac justissimis legibus subditos regens]. Hujus vitam laudabilem, postquam annis novem et dimidio rexisset, mors preciosa conclusit. Post quem suscepit regnum Edwinus, filius regis Edmundi, nec ambulavit in viis patrum suorum, sed in illa sancta progenie novus quidem Herodes surrexit. Qui cujusdam mulieris, Herodiadis videlicet impiæ, contra Deum leges et contra ipsius jura naturæ, adulterinis abutebatur amplexibus, et consilia nequissima sequebatur. Nec defuit spiritus Johannis in sancto Dunstano, quin regem argueret adulterantem. Quæ, Jezabelitico spiritu incitata, nostri Heliæ moliebatur interitum, fuissetque voti sui compos, si non sanctus Dei, præmunitus a Spiritu, exilium patriæ prætulisset. Rex vero cum, hujus nequissimæ mulieris deceptus consiliis, nec juste nec prudenter regnasset, maxima [regni] sui parte exuitur, quæ mox ad fratrem suum Edgarum transfertur. Cum defunctus ab immundis spiritibus traheretur ad pœnam, quidam dæmon mortem ejus, quasi de infelicitate persecutoris sui gavisuro, sancto nunciavit Dunstano, in exilium existenti. Qui mox resolutus in lachrimis, tam diu autem misericordem Ihesum pro eo supplicans, et plorans, donec a dæmonibus liberatus, veniam, quam sanctus petiit, obtineret.

(VI.)

DEFUNCTO igitur Edwino rege, frater ejus Edgarus successit. Erat Edmundi nobilissimi regis, qui fuit Edwardi senioris Christianissimi principis, qui fuit Alfredi victoriosissimi ducis, filius. Iste Edgarus cunctis prædecessoribus suis felicior fuit, in morum suavitate præstantior. Tanta enim in verbis, in vultu, moribus,*interioris suavitatis indicia præferebat, ut, Deo cooperante, totius insulæ sibi reges et principes, Scociæ videlicet, Cumbriæ et Walliæ, ad veram amicitiam attractaret. Hyeme et vere infra regnum suum usquequaque per singulas provincias transire solitus erat, judicia, mores, et actus ministrorum et principum diligentius explorare, quomodo legum jura et suorum statuta decretorum servarentur subtilius investigare, et, ne pauperes a potentibus præjudiciam passi opprimerentur, sollicite præcavere. Inter hæc semper et de hiis cum episcopis, et viris doctissimis, ac de lege Dei et sacris literis conferebat. De quodam sermone suo, quem inter clericos dudum in consilio de clericorum et religiosorum dissolutione fecerat, libri quarti tricesimo et tricesimo [primo] capitulis reperietur. Sed nihil in terrenis æternum, nihil in caducis stabile, nihil in mortalibus immortale. Translato ad cœlestia regna Edgaro, in regno terreno filius ejus successit Edwardus, qui ab impiis interfectus injuste, tum ob vitæ sanctitatem, tum ob necis acerbitatem, nomen et meritum sancti, Deo donante, promeruit. Cui frater ejus Etheldredus, Edgari filius et reginæ, successit in regnum, et a Sancto Dunstano archiepiscopo et aliis episcopis inungitur et consecratur, qui a beato Dunstano tale fertur oraculum accepisse etc., ut in quarti libri capitulo XXXVI habetur. Regnante igitur rege prædicto, Daci supervenientes magnam terræ partem igne ferroque vastarunt. Tunc rex, missis in Normanniam nunciis, Emmam filiam Ricardi ducis in uxorem sibi dari petiit, et accepit, cum jam de filia Thoreti, nobilissimi comitis, filium suscepisset Edmundum. Ex Emma deinde duos habuit filios, Alfredum et Edwardum, de quibus postea dicemus.

(VII.)

HUNC rex, solito fortior effectus, omnes per Angliam Dacos una die sabbati, eadem hora, die videlicet sancti Bricii, missis epistolis jussit interfici, quod et ita factum est. Quod Daci transmarini audientes in furorem versi sunt, et anno sequenti, duce Swano, cum innumerabili exercitu Angliam intrantes, et

non ordini, vel sexui, nec ætati parcentes, sed nec ab ecclesiarum vel monasteriorum incendiis manus sacrilegas continuerunt; quibus cum strenuissimus Etheldredus sæpius restitisset, tandem proditione suorum factus inferior, reginam cum puerulis filiis suis misit in Normanniam, quos ipse postmodum, exutus regno, secutus est. Willelmus. Sed non diu sinit propitia divinitas Angliam fluctuare. Nam pervasor ille continuo ad purificationem sanctæ Mariæ, ambiguum qua morte, vitam finivit. Dicitur, quod terram sancti Edmundi depopulanti sanctus martyr eidem per visum apparuerit, leniter de miseria conventuum suorum conquerens, insolentiusque respondentem in capite percusserit, quo dolore tactum, in proximo, ut dictum est, obisse. Baldredus. Sed Swanus Dacus, subita morte præventus cum apud inferos crudelitatis suæ stipendia recepisset, revocatus ab Anglis Etheldredus infulis regni reinduitur, et iterum contra Dacos virtute qua poterat erigitur. Contra quem Cnuth, filius Swani, rex Dacorum effectus, paternum odium non desiit exercere. Etheldredus cum laboriosisissime sed strenuissime triginta sex[1] annis regnasset, Londoniis obiit, Edmundum, filium suum primogenitum, laboris et regni relinquens heredem. Sed, morte regis nondum propalata, fertur a quibusdam, reginam Emmam, ut erat mulier summæ calliditatis, pepigisse clam fœdus cum ipso Cnuth, ut ei regem et regnum traderet, si eam cum liberis et suis abire libere atque permitteret repatriare. Quo facto, et hinc inde præstita omnium securitate, rem regina retulit, et regem mortuum detexit. Sic plerumque solet ars arte deludi.

(VIII.)

REGINA vero cum filiis et omnibus ad se pertinentibus in Normanniam transvecta, regnum et regni protectio in Edmundum accidit, sed et ipsum insedit pondus belli. De cujus fortitudine mirabili quicquid dicerem minus esset. Unde, ob invincibile robur corporis, Irnside, id est, ferrei lateris, nomen accepit. Sagitta ejus nunquam abiit retrorsum, et gladius ejus non est reversus inanis. Contra hostes leoninæ feritatis fuit, erga suos columbinæ simplicitatis, quo nemo fortior, sed quo nemo suavior, quo nullus audacior, sed quo nullus cautior, quo in adversis nemo securior, quo in prosperis nemo temperantior. Strenuissimus vero rex Edmundus, cum excercitu suo, sicut leo rugiens, terram circuiens, regiones plurimas, quas occupaverant Dani, in deditionem, obstante nullo, redegit. Porro Dani, et

[1] C. septem.

qui a rege defecerunt Angli, Cnuthum sibi [in] regem elegerunt. Verum quoties cum eo pugnavit, [quoties ejus fuderit excercitum, quoties, vocatam a partibus transmarinis,] validam manum cum paucis, ymmo pene solus, prostravit, quoties denique nefandam illam gentem exterminasset, et redegisset in nihilum, nisi quidam patriæ proditores, quorum Edricus præcipuus fuerat, obstitissent? Willelmus. Edmundus rex mox acclamatus, exercitu congregato apud Penhame et Gilinghame, diebus rogationum, Danos fugavit. Post festum sancti Johannis apud Scortstane ejusdem congressus æquis manibus discessit, Anglis suis initium fugæ facientibus, auctore Edrico, qui in parte adversariorum stans, et gladium in manu tenens, quem in pugna, quodam rustico impigre cæso, cruentarat, "Fugite," inquit ille vafer Edricus, "fugite, miseri Angli, ecce rex vester hoc ense occisus est." Fugissent continuo Angli, nisi rex, cognita re, in editum quendam collem procederet, ablata casside, caput suum commilitonibus ostendans. Nox prœlium diremit, Anglis tamen victoriam sperantibus. Non multum postmodum obsidentes Daci Londoniam, audito regis adventu, fugam per prona invadunt. Subsecutus est eos e vestigio, et, transito vado, quod Brentford dicitur, eos victoriosa strage delevit, ac insigni cæde profligavit. Conantem ulterius Edmundum tendere, ut reliquias prædonum ad internecionem persequeretur, vafer ille et pessimus Edricus revocavit, ficto dudum animo in gratiam regis reversus, ut ejus meditationes Cnuthoni renunciaret. Ultimus ille dies Danis profecto fuisset, si perseverandum rex putasset. Sed præventus, ut dixi, susurro proditoris, qui nihil hostes ultra ausuros, maturum et sibi exitum et toti paravit Angliæ. Hoc Willelmus.

(IX.)

[1]PERTÆSUS est tandem uterque exercitus, quorum proceres, ad colloquium tractaturi convenientes, dixerunt, insensati quotidie pugnamus, nec vincimus, sed nec vincimur. Quæ est ista insolentia, ymmo violentia, sed potius insania? Anglia quondam septem regibus subjecta fuit, et gloria floruit, et divitiis abundavit. Quare ergo ad præsens non duobus sufficit, quæ septem aut eo pluribus satis fuit? Quod si tanta inest eis dominandi libido, ut Edmundus parem habere dedignetur, et Cnuth nullum habere velit superiorem, pugnent soli, qui soli cupiunt dominari, certent pro corona soli, qui soli cupiunt insigniri. Aut pugnent ipsi, aut componant. Delatam ad

---

[1] Baldredus *on margin.*

ipsos sententiam procerum reges probant. Convenientibus autem utrisque cum exercitu super ripam Sabrinæ fluminis, Edmundus cum suis in occidentali, Cnuth cum suis in orientali, plaga consedit. Willelmus. Ita cum manifestis[1] signis constetissent, Edmundus singularem petiit pugnam, ne duo homunculi propter ambitionem regnandi tot subjectorum sanguine culparentur, cum possent sine dispendio fidelium fortunam experiri. Magnam utrilibet laudem futuram, qui suo potissimum periculo tantum regnum nancisceretur. Baldredus. Est autem insula in ipsius fluminis medio sita, quæ Oleney ab illis gentibus appellatur, in quam reges transvecti, armis protecti splendidissimis, utroque spectante populo, certamen ineunt singulare. At ubi hastarum robur, tam virtute impugnantium, quam fortissimorum objectu clipeorum, deperiit, extractis gladiis sese cominus impetunt. Pugnatum est acriter, dum Edmundum virtus virium juvaret, et Cnuth foveret fortuna. Circa galeata capita gladii tinniunt, collusione metallorum scintillæ prorumpunt. Ubi vero robustissimum illud pectus Edmundi ex ipso, ut assolet, bellandi motu ira incanduit, calescente sanguine factus robustior, dexteram elevat, vibrat ensem, ac tanta vehementia in caput obstantis iterat, ut spectantibus non tam percutere quam fulminare videretur. Ad singulos enim ictus inter ensem et galeam ignis prorumpens, non modo apparere, sed insuper incendere, videbatur.

(x.)

SENTIENS autem Cnuth, breviori halitu sibi vires deficere, cogitat de pace juvenem convenire. Sed, ut erat astutus, sibi præcavens, timuit, ne, si defectus suus juveni innotesceret, pacis verbum non audiret. Igitur totum in se spiritum colligens, quicquid virium habuit, omni conatu intendens, virtute mirabili, uno impetu irruit in Edmundum, ac flectere quodammodo fecit, et mox se paululum retrahens, rogat juvenem subsistere modicum, et sibi dicere volenti præstare auditum. Ille autem, ut erat suavis animi, dimissa ad terram inferiori parte scuti, leviter procubuit in superiori, ac supinato in dextera gladio, ad verba loquentis intendit. Tunc Cnuth, hactenus, [inquit] regni tui extiti cupidus: sed nunc, virorum fortissime, tui certe ipsius cupidior sum, quem non dico Anglorum regno, sed universo utique orbi video præferendum. Mihi Dacia cessit, mihi succubuit Norguegia, mihi rex Suanorum manus dedit, et mei conatus impetum, quem nullum mortalium sustinere posse

[1] C. infestis.

credebam, tua mirabilis virtus jam plus semel elusit. Quocirca licet ubique me victorem futurum fortuna promiserit, ita tamen tua me mirabilis probitas illexit ad gratiam, ut supra modum te amicum cupiam et regni consortem exoptem. Utinam ut et tu mei cupidus sis, ut ego tecum in Anglia, tu mecum in Dacia regnes. Certe si fortunæ meæ tua virtus accesserit, pavebit Norguegia, tremebit Suania, et ipsa bellis assueta Gallia trepidabit. Quid plura? Annuit Edmundus, ut vir benignæ mentis, et Cnuth de regni participio consentit. Cessit enim verbis, qui non cesserat gladiis: oratione flectitur, qui armis flecti non poterat. Depositis itaque armis, in oscula ruunt, utroque exercitu exultante. Deinde in signum fœderis vestes mutant, reversique ad suos, modum amicitiæ pacisque præscribunt, et sic cum gaudio exultantes, et Deum in omnibus collaudantes, ad sua universi revertuntur.

(XI.)

HIIS ita gestis, quidam proditor Anglicæ nationis, eodem anno, festo sancti Andreæ proximo, volens se Cnutho gratum præstare, Edmundo regi molitur insidias: nec oportunum, quo regem occideret, locum inveniens, nefandissimum atque turpissimum insidiarum genus excogitat. Nam apud Oxinforth sub purgatoria domo sese occultans, regem, ad requisita naturæ nudatum, inter celanda cultello bis acuto percussit, et inter viscera ferrum figens reliquit, et ad Cnuthum scelestissimus ac turpissimus homicida confugit. Stans autem coram rege, inquit, Salve rex solus. Sciscitanti, cur eum tali salutatione dignasset, regi retulit. Qui cum omnia rei gestæ denudasset, respondit rex, unusquisque secundum suum laborem mercedem accipere debeat. Et quia te mihi tali obsequio præ ceteris gratiorem exhibuisti, et me tuis acquiescere credidisti factis, ecce sustollam caput tuum supra omnes proceres Angliæ, sed et in ultione facinoris talis perennis memoriæ decus, et in cautione proditorum omnium perpetuum dedecus. Hiis dictis, jussit rex abscidi caput ejus, et in sublimiori porta Londoniæ, in remunerationem debitæ mercedis, suspendi. Sic periit rex Edmundus, regum strenuissimus atque fortissimus; apud Glassinberi cum avo suo Edgaro pacifico sepelitur. Willelmus. Edricus eodem anno, jussu regis, arte qua multos frequenter circumvenerat, ipse quoque conventus, putridum spiritum transmisit ad inferos. Nam, nescio qua simultate inter ipsum et regem orta, dum asperius colloquerentur, ille, fiducia meritorum, beneficia regi sua quasi amicabiliter improperans, ait, Edmundum pro te primo deserui, post etiam ob fidelitatem tuam extinxi.

Quo dicto, Cnuthoni facies immutata iram rubore prodidit. Et continuo prolata sententia, merito ergo, inquit, et tu morieris, cum sis læsæ majestatis reus in Deum et in me, qui dominum proprium et fratrem mihi fœderatum occideris. Sanguis tuus super caput tuum, quia os tuum locutum est contra te, quod misisti manus in Christum Deum.[1] Mox, ne tumultus fieret, in eodem cubiculo proditor elisus, et per fenestram in Tamensem præcipitatus, perfidiæ meritum habuit.

(XII.)

[2]VOLENS igitur Cnuth tam fratres Edmundi, qui Normannia exulabant, quam filios ejus puerulos Edmundum et Edwardum, privare penitus spe regni, jubet adesse summos regni proceres, quæritque ab eis, quæ fuerat inter ipsum et regem Edmundum in regni divisione conventio, quem etiam sibi designaverat heredem, quemque, filiis adhuc infantibus, custodem deputaverat, et quid de fratribus Alfredo et Edwardo præscripserat. At illi, ut regi placerent, mendacium præferunt veritati, oblitique justitiæ, obliti naturæ, insurrexerunt in innocentes testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi. Quoniam igitur[3] adulantes regi, mentiti sunt in caput suum, gladius eorum intravit in corda ipsorum, et ab eodem rege quem alienigenam dominis suis naturalibus præferebant, et non immerito arcus eorum est confractus. Itaque proprii sanguinis proditores dicunt, regem Edmundum ipsi Cnutho potius[4] regni et filiorum suorum curam delegasse, cum ipse fratres suos heredes designaverit, et puerorum custodiam eis deputaverit. Cum igitur eorum mendaciis Angliæ monarchiam illis faventibus optinuissent, omnes qui affuerant in illo consilio exterminavit, et quotquot de regio semine superstites reperit, vel ex regno repulit, vel occidit. At filios Edmundi, præ pudore pueros ferire metuens, ad regem Swanorum socerum suum quasi alendos, sed potius occidendos, transmisit. Ille vero nobilium puerorum miseratus ærumnam, ad Hungarorum regem destinavit nutriendos. Quos ipse benigne suscepit, benignius fovit, et sibi benignissime in filios adoptavit. Porro Edmundo filiam suam uxorem dedit, et Edwardo Agatham, filiam germani, Willelmus, sororem reginæ, imperatoris, in matrimonium junxit. Sed paulo post Edmundus de temporalibus ad æterna transfertur, Edwardus sospitate et prosperitate perfruitur. Interea mortuo Cnuth, et filiis ejus Haroldo et Hardcnuth, accersitur

---

[1] C. Domini.

[2] Baldredus *on margin.*

[3] C. etenim.

[4] C. *inserts* tum.

ad regnum Anglorum Edwardus, frater Edmundi Irnside, qui, sicut diximus, in Normannia exulabat. Nam frater ejus Alfredus proditione, ut putabatur, Godwini crudeli morte perierat. Willelmus. Frater Edmundi regis ex matre Edwius, non aspernandæ probitatis adolescens, per proditorem Edricum, jubente Cnuthone, Anglia cessit.

(XIII.)

VENIENS igitur in Angliam Edwardus, ab universo clero et populo cum exultatione maxima suscipitur, et Wintoniæ, die sancto Paschæ, ab archiepiscopis, cunctisque fere regni episcopis, in regem ungitur et consecratur. Et ambulavit in viis avi sui Edgari, homo mansuetus, et pius, magis pace quam armis regnum protegens. Habebat animum iræ victorem, avaritiæ contemptorem, expertem superbiæ : qui cum pacem tam a suis quam ab extraneis obtinuisset, et vicinis regibus ac principibus amabilis et gratus extitisset, dirigit nuncios ad Romanum imperatorem, rogans, ut nepotem suum, filium fratris sui Edmundi Irnsyde, debiti sibi regni futurum heredem, mittere dignaretur. Imperator autem regis nuncios gratanter excipiens, et non parvo tempore summo cum honore detinuit. Tandem paratis navibus, et omnibus, quæ navigaturis necessaria videbantur, illatis, Edwardum, cum uxore sua Agatha germani sui filia, et liberis suis[1] Edgaro Ethlinge, Margareta, atque Cristina, cum magna gloria atque divitiis, sicut rex petierat, ad Angliam misit. Qui prospero cursu in Angliam veniens, tam regem quam populum suo lætificavit adventu, sed post paucos dies vita decedens, gaudium in luctum, risum mutavit in lachrimas. Tempore quodam, ut refert Willelmus, et die convivii, cum ipse Godwinus proditor in convivio cum rege discumberet, orto sermone de Alfredo regis fratre, tu, inquit, rex, ad omnem memoriam germani, rugato me vultu video quod aspicias : sed, secretorum omnium conscius, Deus non paciatur, ut istam offam gutture transglutiam, si fui conscius alicujus rei, quæ spectaret ad ejus periculum, vel tuum incommodum. Hoc dicto, offa, quam in os miserat, suffocatus, oculos ad mortem evertit, sicque Deus verax et justus mox proditoris vocem audivit, et de eodem pane mortem gustavit æternam. Inde a filio suo Haraldo, qui regi astabat, sub mensa extractus, in episcopatu Wintoniensi sepultus est. Nec multo post ipse rex, cum nobile monasterium, quod ad occidentalem partem Londoniæ in honorem beati Petri fundaverat, cum maxima gloria dedicari fecisset, vigilia Epiphaniæ felici morte

[1] C. ejus.

vitam terminavit. Quo in prædicto monasterio tumulato, proceres Edgarum Ethling, si clerum assertorem haberent, cui regnum hereditario jure debebatur, in regem erigere molirentur: sed Haroldus comes, filius superioris Godwini proditoris, cujus erat et mens astutior, et crumena fœcundior, et miles copiosior, intelligens, quia semper nocuit deferre paratis, extorta fide a majoribus, regnum indebitum invadens, diadema regium sinistro omine capiti proprio imposuit. Huc usque Baldredus.

(XIV.)

SEQUITUR brevis recapitulatio præcedentium, ut in unum simul hiis tribus capitulis sequentibus collecta, facilius mente valeant [retineri], atque tenacius comprehendi. Angliæ vero regnum Edgari pacifici diebus, et Edwardi filii sui regum prosperitate pacifica vigebat, donec malignus spiritus Edwardi novercam Alfricht in ejus proditionem excitans, ipsum visitando fratrem suum, patris filium Ethelredum, qui statim regnavit, malifica proditrix occidi nequiter procuravit. Hac autem proditione regnum decrescere cœpit, quia proditioni proditio, proditores proditrici succedentes, nec a proditione cessantes, quousque regiam lineam in mortem et exterminium, seipsos in servitutem miseram, et totum regnum exteris gentibus in possessionem redigissent. Edwardo martyrizato successit idem Ethelredus: cui per sanctum Dunstanum die coronationis dictum est, quia per mortem tui fratris ad regnum aspiras, non delebitur peccatum ignominiosæ matris tuæ, et virorum qui interfuerant illius consilio nequam, nisi multo sanguine miserorum provincialium. Et venient super gentem Anglorum mala, qualia non passa est usque tempus illud. Nec multo post, Dacis regnum destruentibus, prædicta cœperunt exoriri. Quodam tempore postea rex Ethelredus adversus hostes classem paravit, cujus admiralium præposuit proditorem Elfricum, qui, nocte quæ diem pugnæ præcesserat, transfuga ultro cum triginta navibus ad hostes concessit. Proceres quidam hiis diebus ad consilium si convenissent, pars hoc, pars illud, eligentes, nunquam in bonam convenerunt sententiam; magis vero de simultatibus domesticis quam necessitate rei publicæ consultabant. Si quid utile vel arcanum decrevissent, ad Danos statim per proditores deferebatur. Nam præter proditorem Elfricum, fuit in arte proditionis Edricus comes Merciorum, ut ponit Willelmus, improbe perfectus, fex hominum, dedecus Anglorum, helluo flagitiosus, et nebulo versutus, dissimulare cautus, fingere paratus, consilia regis ut fidelis venabatur, ut proditor disseminabat, ac sæpius ad hostes pacis

mediator missus, pugnam accendit. Tandem rex, maxima regni parte mutilatus, plus timore proditionis civium, quam hostium gladio, Normanniam fugiens, ibi mansit usque Dacorum regis Swani mortem, et electionem filii sui Cnuth in regem. Ipso quoque Normannia manente, filius ejus Edmundus Irnside, sæpius Danis resistere tendens, præpeditus semper fuit ab Edrico, qui suas artes proditionis ulterius celare non valens, aperta fronte cum XL navibus, legium derelinquens dominum, ad Cnuth regem Danum proditor accessit. Rediens autem ex Normannia rex Ethelredus, non multo postea defunctus est. Et filius ejus Edmundus ipse prædictus, post ejus sepulturam, in regem promotus est.

(XV.)

EDMUNDUS Irnside, accepto regni regimine, statim hostibus bellum intulit, et apud Schortstane contra Danos primo pugnavit: qua pugna proditor Edricus clamans, inquit, Angli, fugite, fugite, miseri, videte gladium regis vestri sanguine cruentatum. Quod audientes Angli fugissent, si non Edmundus caput galea nudatum eis ostenderet. Apud Brentforth itaque Danos victoriosa strage delesset, nisi pessimus ille vafer Edricus ipsum ficte revocasset, ficto jam dudum animo in gratiam Edmundi receptus. Eodem anno per illum rex ipse miles nobilissimus apud Oxforth nefanda proditione peremptus est: sed et ille maledictus proditor brevi postmodum a rege Cnuth, pro quo tot fecerat proditiones, immisericorditer occisus est, et in Thamensi flumine dejectus de perfidis actibus stipendium conveniens recepit. In ejus autem loco surrexit et alter potens proditor, comes Godwinus, qui, sicut Edricus, regem Edmundum ad mortem prodidit. Apposuit et iste fratris ejus Ethelredi filios, ut Danis placeret, etiam de mundo delere, vel a regno protinus exterminare. Inter namque mortem Haroldi regis, filii Cnuth, et expectationem Hardcnuth, major filiorum Ethelredi tunc superstes Alfredus, animo fluctuans ad regnandum, ut jure decuit, post filios Edmundi tunc exules, ut provincialium probaret animos, in Angliam ex Normannia clam adveniens, Godwini perfidia luminibus apud Gillinghame orbatus est, omnibus comitibus præter decimos decapitatis. Nam sors quemque decimum a morte protinus liberavit. Dictum est itaque, Godwinum et filios etiam in regem Edwardum, qui post Hardcnuth regnum recepit, arroganter et infideliter sæpius egisse. Willelmus equidem dicit, Deum aperte monstrasse, quam sancto animo Godwinus regi servierit. Nam cum post piraticas rapinas priori gratiæ reditus est, et in convivio cum

rege discumberet, orto sermone de dicto fratre regis Alfredo, Tu rex, inquit, in omni memoria germani rugato me vultu video quod aspicias, sed non paciatur Deus, ut istam offam transglutiam, si fui conscius alicujus rei, quæ spectaret ad ejus periculum vel tuum incommodum. Hoc dicto, quam in os miserat offa suffocatus, ad mortem oculos invertit, inde sub mensa per filium suum Haroldum extractus est et sepultus, ut ista superius quæque patent. Rex autem Edwardus hunc Haroldum suspectum semper habuit, quod sui generis heredes per illum debita regni successione post suum obitum privarentur. Quod utique factum est. Eodem vero die, quo sepultus est rex, cum principes Edgarum in regem promovissent, ab eis, quibus tunc erat et viribus fortior atque militibus copiosior, extorta fide, regnum arripuit, proprio capiti mox imponens diadema. Willelmus vero.[1]

---

[1] C. *omits* Willelmus vero.

II.

DOCUMENTA QUÆDAM

A JOHANNE DE FORDUN EXSCRIPTA.

I. Generosæ probitatis Scotorum, progenies domino papæ Johanni xii de illatis eis injuriis per regem Angliæ Edwardum conqueritur in hunc modum.

* * * * * *[1]

Detinebantur autem in hiis diebus incarcerati per Edwardum regem Angliæ nec prece vel pretio redimendi, Scotorum multi nobiles, quorum quidem unum, nomine Willelmum Olifant[2] custodem dudum castri de Strivelyn, dum illud in possessione Scoti tenuerant, videlicet, ab anno Domini MCCCIIII, quo dictum castrum rex Edwardus Langschankis, pater istius Edwardi, manu valida, per non modicum tempus obsessum, cepit, contra fidem sibi promissam, Londoniis carceri cum multis aliis mancipavit. Inter quos recolendæ memoriæ Robertus, episcopus Glasguensis, veneranda canitie senex, necnon Mauricius, episcopus Sodorensis, scilicet, Manniæ, vir venerabilis et magnæ famæ circumspectus, squalore carceris tyrannice trudebantur. Quod cum insinuatione clamosa pervenit ad aures summi pontificis Bonifacii, pro quibus litteras suas eidem regi Angliæ suoque consilio destinavit, ut eosdem penitus liberaret et ab injusta cessaret invasione regni Scociæ. Sed nec sic ab eorundem detentione destitit, nec ab hostili aggressione dicti regni. Et primo quidem dominus papa litteras summonitionis archiepiscopo Cantuariæ transmisit, ut ipse, sub pœna suspensionis, eundem regem Angliæ summoniret, ad certum diem in[3] suam presentiam suos mittere procuratores et

[1] Then follows the Letter of the Barons of Scotland to the Pope, of 6th May 1320. The original is in the Register House. It is printed in Hearne, p. 787, in the Acts of Parliament, vol. I. p. 114, in the Chronicles of the Picts and Scots, p. 291, and in the National MSS., vol. II. p. 17.

[2] C. Olifrance.

[3] C. ut.

nuncios, cum omnibus juribus, quæ crediderit in regno Scociæ se habere. Quod itaque idem archiepiscopus litteras monitorias et exhortatorias ipsi præsentaret regi, quod regnum Scotorum in pace demitteret, episcopos, prælatos et clericos, aliosque regnicolas, quos hostiliter captivos abduxerat, restitui faceret pristinæ libertati. Quarum transcriptiones litterarum notantur inferius, ut sequuntur. Miserunt autem et eo tempore, scilicet, anno Domini MCCC, custodes et communitas Scociæ, suos ad curiam Romanam procuratores, magistros, videlicet, Willelmum archidiaconum Laudoniæ, Baldredum Byset et Willelmum de Eglishame, ad objiciendas rationes, contra figmenta regis Angliæ, si quæ coram domino papa, vel suis auditoribus, prout credebatur, proponere satagebat. *Tu autem Domine miserere ego.*

II. Copia litteræ missæ archiepiscopo Cantuarensi.

* * * * * *[1]

III. Littera domini papæ missa regi Angliæ.

* * * * * *[2]

IV. Sequitur responsum ad litteram papæ factum per barones Angliæ.

* * * * * *[3]

V. Responsum regis Angliæ factum atque directum summo pontifici ostendendo jura quæ dicit se habere in regno Scociæ.

* * * * * *[4]

Has vero suggestionis perversæ litteras rex Edwardus Angliæ primus[5] post conquestum domino papæ Bonifacio cum duobus militibus suis nunciis transmisit; litterarum etiam diversas copias quarum unam, per ipsum tempore, quo regem Scociæ Johannem fraudulenter cum suo cancellario cepisset, pro suæ voluntatis libito confectam, majori sigillo vi necnon et metu ductum ab eodem ablato. Aliarum copias litterarum

---

[1] The letter which follows is printed in Hearne, p. 795.

[2] This letter is in the Public Record Office, and is printed in Hearne, p. 797, Rymer's Fœdera, vol. I. p. 907, and Chronicles of the Picts and Scots, p. 216.

[3] Printed in Hearne, p. 806; Rymer's Fœdera, vol. I. p. 927.

[4] In Public Record Office. Printed in Hearne, p. 809, Rymer's Fœdera, vol. I. p. 932, Chron. Picts and Scots, p. 221.

[5] C. prius.

summorum pontificum, scilicet, Honorii tertii atque Gregorii noni, Anglorum consimili suggestione conficta procuratarum, quas iidem pontifices Alexandro regi Scotorum secundo in favorem Henrici regis Angliæ tertii dicti pacifici direxerunt, quarum consequenter tenor sequitur in hac forma.

VI. Copia litteræ datæ regi Angliæ per Johannem regem Scociæ compulsum et incarceratum missa domino papæ.

* * * * * *[1]

VII. Copia cujusdam litteræ Honorii papæ tertii, missa per regem Angliæ Bonifacio in contrarium Scotorum.

* * * * * *[2]

VIII. Item copia litteræ Gregorii papæ ix per eundem regem Angliæ missæ Bonifacio in contrarium Scotorum.

* * * * * *[3]

X. Copia litteræ ejusdem Gregorii papæ ix cum præscriptis etiam copiis per prædictum regem missa Bonifacio in contrarium Scotorum.

* * * * * *[4]

Has quoque litterarum copias, cum aliis singulis, per regem Angliæ summo pontifici Bonifacio præfato, in Scotorum libertatis contrarium, præsentatas, idem pontifex per suum notarium specialem in instrumento publico redactas fieri jussit, et Scociæ nunciorum aspectibus diligenter examinandas tradidit, ne quid in ipsis contentum, dictum attingens negotium, apud eos lateret, sed potius ex deliberatione provisa singulis rationibus super jure libertatis regni Scociæ facilius poterant respondere. Nuncii quidem easdem copias, omni postposita dilatione, proceribus et consilio Scociæ visendas transmittunt. Quibus per eos diligenter inspectis, scrutatis, et ad plenum intellectis, responsa talia cum festinatione consulti cum istis instructionibus subscriptis et objectionibus remiserunt. *Tu autem Domine.*

---

[1] Printed in Hearne, p. 828.
[2] Printed in Hearne, p. 830.
[3] Printed in Hearne, p. 832, and in Rymer's Fœdera, vol. I. p. 215.
[4] Printed in Hearne, p. 834.

XI. Incipiunt instructiones missæ per Scotos suis nunciis in curia.[1]

* * * * * *[2]

XII. Expliciunt instructiones. Sequitur processus contra figmentum regis Angliæ.

* * * * * *[3]

Hic finitur liber sextus.

* * * * * *[4]

XIII. Quomodo Rogerus Eboracensis nitebatur usurpare dignitatem ordinationis præsulum Sancti Andreæ et Glasguensis, tanquam legatus vel metropolitanus, et de ejus frustratione, respice in fine vitæ sancti Kentigerni, libro de Dunfermlyne.

XIV. Præfatio Ethelredi Rivallensis abbatis, in librum lamentationis regis Scotorum David.

* * * * * *[5]

XV. Incipit lamentatio pro morte regis David.

AUTOR. Rex igitur Alexander, ad extrema deductus, fratrem suum David, qui solus ex fratribus supererat, non tantum regni, sed devotionis etiam erga Dei ecclesiam et pauperum tutelam, reliquit heredem. Sategit enim, ut, quod frater ejus Alexander sæpe dictus inceperat, ipse ad finem, Deo juvante, perduceret. Plures etiam ecclesias, pluraque monasteria, tam monachorum quam sanctimonialium feminarum, constituit, quibus et multa beneficia contulit. Præterea in servos et ancillas Christi multa operatus est opera misericordiæ, quæ nostræ non est facultatis evolvere.

Reliqua hujus lamentationis scripta sunt supra in libro quinto.

---

[1] C. *adds* Romana existentibus.

[2] The Instructiones are printed in Hearne, p. 835, and the Chronicles of the Picts and Scots, p. 232.

[3] The Processus of Baldred Bisset is printed in Hearne, p. 883, and the Chronicles of the Picts and Scots, p. 271.

[4] Then follows the Bull of Pope Adrian granting Ireland to Henry II., king of England, and the letter of Donald O'Neill, king of Ulster, with the other princes of Ireland, to pope John XXV., A.D. 1317. After which is the colophon, No. xiii.

[5] Then follows the epistle dedicatory of the Genealogia regum Anglorum by Ailred. See Twysden decem scriptores, p. 347, but "frater A." is altered to "frater autem Baldredus," to which C. *adds* "vel Ethelredus."

III.

JOHANNIS DE FORDUN

CAPITULA AD "GESTA ANNALIA" PRÆFIXA.

Turgotus episcopus Sancti Andreæ.

(I.)

[Quod de nobili prosapia regum genealogiam duxit beata Margareta, nobilissima Scotorum regina.]

SICUT in antiquissimis et veracissimis historiis vel chronicis reperitur, ab Adam, patre cunctorum mortalium, lineam hujus sanctæ reginæ descendisse ostendemus.[1] Igitur a Seth, filio Adæ, qui ei natus est pro Abel, ducitur genealogia hujus sanctæ generationis usque ad Enoch, qui vivus a Deo translatus cum sancto Helya Antichristi præstolatur adventum. Inde venitur ad Noyë, qui solus cum filiis et uxoribus meruit, mundo pereunte, salvari: Cujus primogenitus Sem a patre meruit benedici.[2] A Sem vero ducitur genealogia usque ad Woden, qui tantæ fuit auctoritatis apud suos, ut feriam quartam, quam Romani gentiles diem Mercurii appellabant, ejus nomini consecrarent: quæ consuetudo usque hodie servatur ab Anglis. Vocant enim eundem diem Wodenisday, id est, diem Woden. Porro a Woden tenditur linea usque ad Getam, quod ipse tantæ sapientiæ et virtutis habitus est, ut a paganis pro Deo coleretur.[3] Inde proceditur ad Christianissimos reges Angliæ, scilicet, Yngels et Yne: quorum Yne cum potentissimus regum Angliæ esset, relicto regno, peregre profectus est Romam; ibique feliciter peregrinans, tandem ad cœlestem mansionem felicius ascendit. Ab Yngels vero linea cognationis tenditur usque ad Egbrith, qui tantæ fuit probitatis, ut universam Angliam ex australi parte Humbriæ, quæ pluribus regibus eatenus divisa subjacuerat, suo subjugaret imperio, et ita primus omnium monarcha

---

[1] This opening sentence occurs in an altered form in B. v. c. li.
[2] This sentence is taken from Ailred, but is omitted in B. v.
[3] What follows occurs in the last chapter of B. v.

Angliæ diceretur. Hujus filius Ethelwolf, futuri generis sui splendidissimum caput, et de qua sanctissimi fructus orirentur radix preciosa. Hic in regno terreno semper meditabatur cœleste. Et ideo in senectute bona collectus est ad patres suos, regnum mutans non amittens, temporale deserens et æternum adipiscens.[1] *Tu autem Domine.*

(II.)

[Narratio genealogiæ Alfredi, filii Ethelwolf.]

HUJUS filius fuit illud Anglorum decus, regum gemma, virtutum exemplar, Alferedus nomine, ceteris fratribus suis ætate minor, sed annosior virtute.[2] Cum vero, post mortem fratrem suorum, cum quibus aliquo tempore regnabat, ad eum totum regnum devenisset, ut videretur omnium hominum moribus ac naturæ congruere, omnibus utilis ac necessarius esse satagebat. Et, quod nunc raro invenitur in terris, illam maxime regis credidit dignitatem, nullam[3] in ecclesiis Christi habere potestatem.[4] Cum vero regnasset annis XX et novem[5] et mensibus sex, de regno terreno ad regnum cœleste transcendit, Edwardum filium suum regni morumque suorum relinquens heredem. Erat enim iste Edwardus in scientia litterarum patre minor, sanctitate vero non multum inferior, sed regia potestate valde superior. Vixit autem in regno XXIIII annis. Et genuit filios et filias, scilicet, ex nobilissima femina Edwina filium suum primogenitum Ethelstanum; ex Editha vero regina Edwinum, Edmundum, Ethredum.[6] Dormivit igitur rex Edwardus cum patribus suis, et regnavit primogenitus ejus Ethelstanus pro eo, ambulans in viis patrum suorum omni virtute repletus. Cum eum vero reliquiæ Dacorum more suo nefandum erigunt caput, sed contriti sunt sub pedibus ejus. Cum autem vixisset in regno suo XVI annis mortuus est. Et regnavit frater ejus Edmundus pro eo. Erat autem patris sui Edwardi iste Edmundus in omnibus imitator, homo simplex, et rectus, et timens Deum, et usque ad finem manens in innocentia sua. Qua impii abutentes pagani, quia religione Christianæ, quam excolebat rex Deo dilectus, et illi se subdere contradicentes, mortis ejus qualicunque modo insidias moliuntur. Ille autem, quem illorum minime potuit latere abominabile propositum, nimis ægre ferens, eorum cultura ydolorum regni sui fœdari decorem,

[1] The remainder of this chapter is contained in Appendix I. c. ii.
[2] This sentence commences Appendix I. c. iii.
[3] C. ullam.
[4] See App. I. c. iii.
[5] C. XXIX.
[6] Contained in App. I. c. iv.

quinque nobilissimas civitates, quas tunc incolebant, scilicet, Lindecolniam, Laicestriam, Stanfordiam, Snotingham, Dereby, de eorum manibus et incolatu potenter extorsit, omnique infidelitate abrasa Christianæ fidei lumine illustravit. Cum igitur sub tanto patre magis quam rege tota Anglia pace magna floreret, immatura ejus morte, quam exactis in regno annis quinque et septem mensibus incurrens, subito dolore et passione inopinata emarcuit.[1] *Tu autem Domine.*

(III.)

SUCCESSIT illi in regnum frater ejus[2] Ethredus, et ambulavit in viis patris sui Edwardi, et fratrum suorum, in omnibus beati Dunstani consiliis acquiescens atque mandatis. Hujus vero laudabilem vitam mors preciosa conclusit. Post quem regnavit Edwinus, filius Edmundi regis, nec ambulavit in viis patrum suorum, sed in tota illa sancta progenie novus quidem Herodes emersit,[3] atque cum Sancto Dunstano regnasset in fata incendio[4] mortuus est. Quo defuncto, frater ejus Edgarus successit in regnum. Iste Edgarus erat[5] primus filius Edmundi nobilissimi regis, qui fuit Edwardi senioris Christianissimi principis, qui fuit Alferdi victoriosissimi ducis.[6] Erat etiam Anglis non minus memorabilis, quam Cirus Persis, Carolus Francis, Romulus Romanis. Iste Edgarus per Angliam quadraginta construxit monasteria. Præparavit autem naves robustissimas numero tria milia trecentas, in quibus redeunte æstate omnem insulam ad terrorem extraneorum, et ad excercitationem suorum, cum maximo apparatu navigare consueverat. Quo non multo post ad cœlestia regna translatus, successit in regnum filius ejus Edwardus, qui cum annis regnaverat, injuste ab[7] impiis interfectus est: tum ob vitæ sanctitatem, tum ob necis acerbitatem, sancti nomen et meritum accepit. Cui frater ejus[8] Ethelredus successit, et a Sancto Dunstano archiepiscopo inungitur et consecratur: qui a beato Dunstano tale fertur oraculum accepisse:[9] "Quoniam Angli in sanguine fratris tui conspiraverunt, non deficiet ab eis gladius, donec supervenient populus ignotæ linguæ, eos in exterminium, et in ultimam redigat servitutem. Novissime tamen visitabit eos Dominus."

---

[1] The remainder of this chapter forms the first part of App. I. c. v.
[2] C. suus.
[3] The opening sentences of this chapter are contained in App. I. c. x.
[4] C. cedendo. [5] C. fuit.
[6] This sentence forms the opening sentence of App. I. c. vi.
[7] C. cum. [8] C. suus. [9] Contained in App. I. c. vi.

(IV.)

REGNANTE prædicto rege Ethelredo, Daci supervenientes magnam partem terræ igne ferroque vastaverunt. Tunc rex, anno Domini M secundo, missis in Normanniam nunciis, Emmam, filiam Ricardi ducis Normannorum, sibi in uxorem dari petiit et accepit, cum jam de filia Thoreti, nobilissimi comitis, filium habuisset Edmundum: deinde ex Emma, duos suscepit filios, scilicet Alveredum et Edwardum, de quibus postea dicemus.[1] Tunc rex solito fortior factus, omnes per Angliam Dacos una die sabbati, eadem hora, scilicet, die sancti Bricii prædicto anno, missis epistolis jussit interfici. Quod et ita factum est. Quod Daci transmarini audientes, in furorem versi, anno sequenti, duce Swano, cum innumerabili exercitu Angliam intrantes, non ordini, non sexui, nec ætati parcentes, nec ab ecclesiarum vel monasteriorum incendiis manus sacrileges continentes. Quibus cum strenuissimus Ethelredus sæpius restitisset, tandem proditione suorum factus inferior, reginam cum puerulis filiis suis misit in Normanniam; quos ipse postmodum exutus regno secutus est.[2] Sed Swanus Dacus, subita morte præventus, cum apud inferos crudelitatis suæ stipendia recepisset, revocasset ab Anglis Ethelredus, regni infulis reinduitur, et iterum contra Dacos virtute potens erigitur. Contra quem Cnuth, filius Swani, rex Dacorum paternum odium exercere non desiit. Ethelredus, cum laboriosissime regnasset triginta annis et septem, Londoniis obiit, Edmundum filium suum primogenitum laboris et regni relinquens heredem. Sed, morte regis nondum propalata,[3] fertur a quibusdam, reginam Emmam, ut erat mulier summæ calliditatis, pepigisse fœdus clam cum ipso Cnuth, ut ei regem et regnum traderet, si eam cum liberis et suis libere abire et repatriare permitteret. Quo facto, et hinc inde præstita omni[4] securitate, rem regina retulit, et regem mortuum detexit. Sic plerumque solet ars arte deludi.[5]

(V.)

[Quomodo regnavit in Anglia Edmundus Irneside.]

REGINA vero cum omnibus ad se pertinentibus in Normanniam transvecta, regnum et regni protectio in Edmundum

---

[1] This sentence forms the conclusion of App. I. c. vi.
[2] The next sentence forms the commencement of App. I. c. vii.
[3] C. provulgata.
[4] C. cum.
[5] Concludes App. I. c. vii.

accidit; sed et ipsum belli pondus insedit. De cujus mirabili fortitudine quicquid dicerem, minus esset. Unde, ob invincibile robur corporis, Irnside, id est, ferrei lateris, nomen accepit. Sagitta ejus nunquam abiit[1] retrorsum, et gladius ejus non est aversus inanis.[2] Porro Dani, et, qui rege defecerant, Angli Cnuthum in regem elegerunt.[3] Sed strenuissimus rex Edmundus, cum exercitu suo sicut leo rugiens terram circuiens universam, regiones plurimas, quas Cnuth occupaverat in dominationem, in deditionem voluntariam, nullo resistente, recepit. Verum quotiens cum eo pugnam inierit, quotiens illius exercitum effugaverit, quotiens, vocatam a transmarinis partibus, manum validam cum paucis, ymmo pene solus, prosternit, quotiens illam gentem nefandam exterminasset, et ad nihilum redegisset, nisi quidam patriæ proditores obstitissent,[4] nimium esse mihi videtur huic opusculo .[5] Anglicus tandem exercitus cum suo Edmundo ab exercitu Dacio et illorum rege Cnutho, nulla vi sed voluntate in partes tum proximas, [tum voluntarias] se divertit; pars vero adversa, scilicet, Dacia, tum fortuna, non[6] manu multa in se confisa, vel mortis vel sortis præstolatur adventum, quamvis incertum. Tandem utriusque partis proceres ad colloquium tractaturi convenientes dixerunt: Insensati quotidie pugnamus, nec vincimus sed nec vincimur quidem. Quæ est igitur ista insolentia, ymmo violentia, sed potius insania? Anglia quondam multis subjecta regibus et gloria floruit æque, divitiis abundavit. Quare ergo ad præsens duobus non sufficit, quod quinque, aut eo pluribus olim satis fuit? Quod si tanta inest in eis dominandi libido, ut Edmundus parem habere dedignetur, et Cnuth nullum velit habere se superiorem, pugnent soli qui soli cupiunt dominari. Quid igitur? delatam ad ipsos sententiam procerum reges probant.[7]

(VI.)

[De Duello inter Edmundum et Cnuth.]

CONVENIENTIBUS itaque utrisque partibus super ripam Sabrinæ fluminis, Edmundus cum suis in occidentali plaga, Cnuth vero in orientali consedit.[8] Est autem insula medio ipsius fluminis, quæ Oleneye ab illis gentibus appellatur, in quam reges transvecti, armis protecti splendidissimis, utroque

[1] C. adiit.
[2] Forms commencement of App. I. c. viii.
[3] Contained in App. I. c. viii.
[4] Contained in App. I. c. viii.
[5] C. *inserts* quiescere.
[6] C. tum.
[7] This sentence, from "Tandem utriusque," forms commencement of App. I. c. ix.
[8] Contained in App. I. c. ix.

spectante populo, certamen ineunt singulare. At ubi hastarum robur, tam virtute impingentium, quam fortissimorum objectu clipeorum, deperiit, extractis gladiis sese cominus impetunt. Pugnatum est acriter, dum Edmundum virtus virium adjuvaret, et Cnuthum faveret fortuna. Circa galeata capita gladii tinniunt, collisione metallorum scintillæ prorumpunt. Ubi robustissimum illud pectus Edmundi, ex ipso, ut assolet, bellandi motu, ita incanduit, sanguine incalescente factus robustior, dexteram elevat, vibrat ensem, ac tanta vehementia caput obstantis ictus iterat, ut spectantibus non tam percutere quam fulminare videretur.[1] Sciens autem Cnuth, breviori halitu sibi vires deficere, cogitat de pace juvenem convenire: sed, ut erat hastutus, sibi præcavens, timuit, ne, si defectus suus juveni innotesceret, pacis verbum non audiret. Quare totum in se spiritum colligens, quicquid virium habuit, omni conatu intendens virtute mirabili, uno impetu irruit in Edmundum et flectere eum fecit. Sed mox se paululum retrahens, rogat juvenem subsistere modicum, et sibi, dicere volenti, præstare auditum. Ille autem, ut erat suavis animi, demissa ad terram parte scuti inferiori, leviter procubuit in superiori, ac, supinato in dextera gladio, ad verba loquentis intendit.[2] Tunc Cnuth ait, hactenus regni tui extiti cupidus: sed nunc, o virorum fortissime, tui certe ipsius cupidior sum, quem non dico regno Anglorum, sed universo utique orbi video præferendum, Mihi Dacia cessit, mihi Norwagia succubuit, mihi Suavorum rex manus dedit, et mei conatus impetum, quem nullum mortalium sustinere credebam, tua mirabilis virtus jam plus semel eludendo illusit. Quocirca licet me circumquaque et ubicunque me diverto me victorem futurum fortuna promittens animosum fecerit, ita tamen tuæ juventutis probata probitas illexit ad gratiam, ut supra modum te amicum cupiam, et regni consortem exoptem. Utinam et tu de me idem cupias, ut ego tecum in Anglia regnem, tu mecum in Dacia conregnare. Quid plura? Annuit Edmundus, ut vir benignæ mentis, et Cnutho de regni participio consentit. Depositis itaque armis, in oscula ruunt, utroque exercitu exultante, clero etiam canticum laudis et gratiarum clara voce personante. Deinde in signum fœderis et fraternitatis vestem mutant et arma, reversique ad suos modum et mentem pacis suæ et amicitiæ declarant, et sic cum gaudio inopinato ad propria unusquisque regreditur.[3]

---

[1] Forms the conclusion of App. I. c. ix.

[2] C. attendit.

[3] The remainder of this chapter embodied in App. I. c. x.

(VII.)

HIIS itaque gestis, et cum maximo amore et honore regibus sese prævenientibus, quidam proditor, volens se gratissimum ex ingrato regi Cnutho reddere, regi Edmundo mortis molitur insidias. Nec opportunum, quo regem occideret, casum sive locum inveniens, nefandissimum, sed turpissimum insidiarum mortalium genus excogitat.[1] Hæc Baldredus. Cum autem rex Edmundus vix ànnum in regno perfecerat, ecce filius Edrici proditoris, gratum se volens præstare regi Cnuth, proth ! pudor, sub purgatoria domo apud Oxinford se occultans, regem Edmundum, ad requisita naturæ nudatum, inter celanda cultello bis acuto percussit, et inter viscera ferrum figens reliquit. Edricus igitur, ad regem Cnuth veniens, salutavit eum, dicens : Ave rex. Solus Cnuth vero ex hujusmodi salutatione insueta admirante, rei nefariæ seriem miseram reus enarravit. Qui cum rei gestæ omnia denudasset, respondit rex, Unusquisque secundum suum laborem mercedem accipiet. Et quia te mihi tali obsequio præ cunctis gratiorem exhibuisti, et proinde memetipsum tibi et tuis consiliis acquiescentem credidisti, ecce sustollam caput tuum supra omnes proceres Angliæ et Daciæ, sed in ultione talis facinoris perennis memoriæ decus, et in cautione proditorum omnium perpetuum dedecus. Hiis dictis, jussit rex sub omni festinatione caput ejus abscidi, et in superiori porta Londoniarum, ad ostentationem debitæ mercedis, suspendi sive palo superaffigi. Sicque periit Edmundus, regum strenuissimus et fortissimus, cum uno anno regnasset, et sepultus est in Glascenberch juxta Edgarum avum suum.[2]

(VIII.)

VOLENS deinde Cnuth tam fratres Edmundi, qui in Normannia exulabant, quam filios ejus parvulos, scilicet Edmundum et Edwardum, spe regni penitus privare : jubet adesse summos regni proceres, quæritque ab eis, quæ fuerat inter illum et Edmundum in regni divisione conventio, quem etiam sibi designaverat heredem, quemque filiis suis adhuc infantibus custodem deputaverat, quid de fratribus suis Alveredo et Edwardo præscripserat ? At illi, ut regi placerent, surrexerunt in innocentes testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi.[3] Itaque proprii sanguinis proditores dicunt, regem Edmundum Cnutho potius

---

[1] Forms commencement of App. I. c. xi.
[2] The rest of this chapter, from "apud Oxinford," embodied in App. I. xi.
[3] Forms commencement of App. I. c. xii.

curam regni et filiorum suorum delegasse, et fratres suos heredes designasse. Quoniam igitur adulantes regi mentiti sunt in caput suum, gladius eorum intravit in corda eorum, et a Cnutho, quem alienigenam dominis suis naturalibus præferebant, confractus est arcus eorum. Cum enim monarchiam insulæ illis faventibus optinuisset, omnes, qui primi fuerunt in illo consensu consilii, exterminavit, et quotquot de regio semine remanserant vel regno expulit vel occidit. At filios Edmundi ferire præ pudore metuens, ad regem Swavorum socerum suum transmisit quasi alendos, sed potius occidendos. Rex autem Swavorum, nobilium puerorum miseratus injustam miseriam, convertit se ad misericordiam, et ad regem Hungariorum Salomonem destinavit fovendos, et in hiis, quæ eos decebat, instruendos. Quos ipse benigne suscepit, benignius fovit, benignissime in filios adoptavit. In processu vero temporis cum adulti fuissent, Edmundo filiam suam dedit in uxorem. Et Edwardo filiam germani Henrici imperatoris in matrimonio copulavit.[1] Sed paulo post Edmundus de temporalibus sine liberis ad æterna transfertur, et Edwardus sospitate et prosperitate perfruitur.

(IX.)

INTEREA mortuo Cnuth, et filiis ejus Haroldo et Hardcnuth, cum per XXVI annos in Anglia regnaverant, accersitur ad regnum Anglorum Edwardus, frater Edmundi Irnside, filius Ethelredi qui in Normannia exulabat et in regem apud Wintonia die sanctæ Paschæ inungitur.[2] Nam frater ejus Alveredus, proditione Godwini, in Anglia, dum matrem suam Emmam, quam Cnuth in uxorem duxerat, visitaret, crudeli morti interierat.[3] Non tamen impune. Nam sequenti tempore, cum idem rex Edwardus quadam die, quæ populo celebris habebatur, præsente eodem comite Godwino proditore, cujus filiam ipse duxerat in uxorem, cum virgine tamen permanens virgo, mensis regalibus assideret, inter prandendum idem Godwinus, malæ mentis conscius, ita regi alloquitur, dicens: Scio utique, scio, o rex, quod adhuc de morte fratris tui tuus me apud te animus accusat, nec eis adhuc æstimas discredendum, qui vel ejus vel tuum me mentiuntur proditorem. Sed, secretorum omnium conscius, Deus et inde [rem] veram judicet, et concedat, ut hoc frustulum panis ne mihi guttur pertranseat, si unquam te prodere vel cogitavi, aut de fratris tui interitu mihi conscius existo. Quid

---

[1] These sentences, from "Quoniam igitur," embodied in App. I. c. xii.
[2] C. *omits* et in regem——inungitur.
[3] The opening sentences of this chapter embodied in App. I. c. xii.

plura? Deus verax et justus mox proditoris vocem audivit, et de eodem pane strangulatus mortem gustavit æternam.[1] Rex vero Edwardus, cum pacem tam a suis quam ab extraneis optinuisset, et vicinis regibus gratus et amabilis extitisset, eo quod magis pace quam armis regnum suum protegeret, XIII regni sui anno et Christi MLVI dirigit nuncios ad imperatorem Romanum, rogans, ut nepotem suum, scilicet Edwardum, filium Edmundi ferreum latus, debiti sibi regni futurum heredem, mittere dignaretur.[2]

(x.)

IMPERATOR autem regis nuncios gratanter excipiens, non parvo tempore summo cum honore detinuit. Tandem paratis navibus, et omnibus, quæ navigaturis erant necessaria, illatis, Edwardum cum uxore sua Agatha, germani sui filia, cum liberis suis, scilicet, Edgaro Ethlinge, Margareta atque Cristina, cum magna gloria, ac multis divitiis, sicut rex petierat, ad Angliam mittit. Qui prospero cursu in Angliam veniens, tam regem quam populum suo lætificavit adventu.[3] Quem rex maximo cum honore suscepit, atque secum, ut regni sui futurum heredem, honorifice detinuit. Sed juxta illud Salomonis, extrema gaudii luctus occupat, post modicum dierum tempus immaturate morti cedens, gaudium mutavit in luctum, et risum in lamentum. Nec multo post ipse rex, cum nobile monasterium, quod in occidentali parte Londoniarum in honore beati Petri fundaverat, maxima cum gloria diem, scilicet, sanctorum Innocentium, dedicari fecisset, peractis in regno non plene XXIIII annis, in vigilia Epiphaniæ proxima sequenti felici morte vitam terminavit, totamque Angliam lachrimis ac dolore replevit. Quo in prædicto monasterio, ut totum[4] virum decebat, tumulato, quidam Edgarum Ethlinge, filium Edwardi junioris, filii Edmundi Irnside, cui regnum hereditario jure debebatur, regem constituere moliuntur. Sed quia puer tanto oneri minus ydoneus videbatur, Haroldus comes, filius Godwini prædicti proditoris, vir callidus et hastutus, cujus erat et crumena fœcundior et miles copiosior, intelligens, quia nocuit semper differre paratis, sinistro omine extortaque fide a majoribus regnum sibi indebitum obtinuit. Et die, scilicet, Epiphaniæ, qua sepultus est rex Edwardus, dyadema regni capiti proprio imposuit.[5]

---

[1] In App. I. c. xii. an account of the death of Godwine, from William of Malmesbury, is substituted for this account.

[2] These sentences, from "cum pacem," embodied in App. I. c. xiii.

[3] Embodied in App. I. c. xiii.

[4] C. tantum.

[5] From "Nec multo post" forms conclusion of App. I. c. xiii.

(XI.)

[1] AUDIENS autem hæc Willelmus, comes Normannorum, cui cognomen Bastard, quod Haroldus consobrini sui Edwardi regnum usurpasset, tribus de causis stimulatus, in Angliam venit. Prima scilicet, quia Godwinus, ejusdem pater, et filii sui cognatum suum Alveredum cum pluribus Anglis et Normannis apud Hely proditorie perimerant. Secunda, quia Robertum archiepiscopum, et Odonem consulem, et omnes Francos idem Godwinus et filii ex Anglia exterminassent. Tertia, quod, filiam suam, in uxorem ductam, omittens, regnum, quod sibi, ut asseruit, jure cognationis debebatur, in perjurium prolapsus invasisset. Hiis igitur et aliis causis irritatus, viribus undequaque collectis in Angliam transfretavit, et eundem Haroldum levi bello et facili apud Hastingis II° Idus Octobris, anno Domini MLXVI regno simul et vita privavit.[2] Et sic Haroldus regnum Angliæ, quod infelici omine invaserat, infelicissimo fine, antequam unum annum compleverat, amisit. Quod ita factum est, ut vix aliquis princeps de progenie Anglorum in Anglia remaneret, sed omnes ad mœrorem et servitutem ita redacti fuissent, quod Anglicum vocari esset obprobrium.

(XII.)

CERNENS itaque Edgarus Ethelinge, res Anglorum undique perturbari, ascensis navibus cum matre sua et sororibus reverti in patriam, in qua natus fuerat, conabatur.[3] Et hoc consilio matris suæ, quæ cum liberis suis insidias adversariorum suorum sub protectione parentum studuit declinare. Sed summus imperator, qui imperat ventis et mari, commovit mare, et conturbavit illud; et in spiritu procellæ exaltati sunt fluctus ejus. Desæviente itaque tempestate, omnibus in desperatione vitæ positis, sese Deo commendant, et puppim pelago committunt. Igitur post plurima pericula, et immanes labores, misertus est Dominus desolatæ familiæ suæ, quia ubi humanum deest auxilium, necesse est subvenire divinum: quassati pelago, tandem in Scociam coacti sunt applicare. Applicuit itaque illa sancta familia in quodam loco, qui nunc sinus sanctæ Margaretæ reginæ ab incolis appellatur. In hoc autem sinu ejusdem, ut

---

[1] C. *prefixes to this chapter* "Sequentia scripta sunt prius." The materials used in App. I. stop here, and what follows is embodied in B. V.

[2] See B. V. c. xii.

[3] See B. V. c. xiv. for this sentence, which is there attributed to Turgotus, but is taken from Ailred.

credimus, matronæ a periculo maris multi postea liberati sunt. Et merito, ut illa, quæ tot et talia naufragia maris passa est, naufragantibus subvenire non desistat. Et ideo non hoc casu contigisse, sed summa Dei providentia illam ibidem credimus applicuisse. Igitur in prædicto littore præfata familia commorante, omnibus rei finem in timore Domini expectantibus, nunciatum est regi Scociæ Malcolmo, filio Duncani, de eorum. adventu, qui tunc ab eodem loco haut procul cum suis manebat. Qui directis nunciis rem veram sciscitabatur.[1]

(XIII.)

NUNCII autem illuc venientes, et navis magnitudinem præter solitum videntes et admirantes, regi quæ viderant quamtotius festinant indicare. Quibus auditis, rex plures et prudentiores prioribus de summis suis proceribus illac direxit. At illi, ut nuncii regiæ majestatis suscepti, virorum proceritatem, mulierum venustatem, ac totius familiæ industriam non sine admiratione diligentius considerantes, gratum apud semetipsos inde colloquium conferunt. Quid plura? Eventum rei, et rerum seriem, et causam nuncii ad hoc destinati dulci alloquio et eloquenti dulcedine investigant. Illi autem, ut novi hospites et advenæ, causam et modum suorum applicatuum verbis plica carentibus eloquenter exponunt. Reversi autem nuncii, cum seniorum reverentiam, juvenum vero prudentiam, matronarum maturitatem, et juvencularum venustatem suo regi nunciassent, quidam subintulit, dicens: Vidimus ibi quandam, quam, ob formæ incomparatam speciem, et eloquentiæ facunditatem jocundam, tum ob ceterarum fecunditatem virtutum, judicio meo dominam illius familiæ, suspicans tibi hoc annuncio; de cujus mirabili venustate et moralitate magis est admirandum quam narrandum. Nec mirum, si illam dominam crediderint, quam dominam non solum illius familiæ, sed etiam totius regni Angliæ et heredem, ymmo et regni sui participem, futuramque reginam divina prædestinavit providentia. Rex autem Malcolmus audiens illos Anglos et ibi adesse, in propria persona illos visitat et alloquitur, et unde venerunt, aut quo vadant plenius explorat. Anglicam enim linguam simul et Romanam æque ut propriam plene didicerat, cum post patris sui mortem XVII annis mansisset in Anglia, ubi forte de cognatione hujus sanctæ familiæ aliquid audierat, quare cum eis nuncius ageret et benignius se haberet.[2] *Tu autem.*

---

[1] The rest of this chapter, from "Sed summus imperator," embodied in B. V. c. xiv.

[2] This chapter forms the conclusion of B. V. c. xiv.

(XIV.)

REX ergo ubicunque Margaretam viderat, eamque de regio semine simul et imperiali esse didicerat, ut eam in uxorem duceret petiit, et obtinuit, tradente eam Edgaro Ethelinge fratre suo, magis tamen suorum quam sua voluntate, ymmo Dei ordinatione. Nam sicut olim Hester Assuero regi pro salute concivium suorum divina providentia, ita et hæc illustrissimo Malcolmo regi Scotorum, regis Duncani filio, in conjugium copulatur. Nec tamen quasi captiva, ymmo multis abundans divitiis, quas patri suo Edwardo, tanquam heredi suo, sanctus Edwardus rex Angliæ suus patruus prius dederat, quasque etiam ipse Romanus imperator Henricus, sicut paulo ante prædiximus, in[1] minimis honoratum muneribus, in Angliam transmiserat, quarum partem permaximam hæc sancta regina secum in Scocia transtulit. Attulit etiam plurimas sanctorum reliquias, omni auro et lapide preciosiores. Inter quas fuit illa sancta crux, quam nigram crucem nominant, omni genti Scotorum non minus terribilem quam amabilem, pro suæ reverentia sanctitatis. Hæc autem facta sunt, et nuptiæ [haud] procul a mari magnifice celebratæ, anno Domini MLXVII in loco qui dicitur Dunfermlyn, quem tunc temporis rex habebat pro oppido. Erat enim locus ille in se naturaliter munitissimus, densissima silva circumdatus, præruptis rupibus præmunitus. In cujus medio erat venusta planicies, ita rupibus et rivulis circumdata, quod de ea dictum esse putaretur, non homini facilis, vix adeunda feris.[2] *Tu autem Domine.*

(XV.)

DE quo rege magnanimo aliquid dignum duximus hic dicendum, ut cujus fuerit cordis, quantive animi, unum opus ejus hic exaratum legentibus declaret. Relatum est aliquando sibi, quendam de summis proceribus suis, de eo occidendo cum suis hostibus convenisse. Imperat rex hæc nuncianti silentium. Siluit et ipse, proditoris, qui forte tunc aberat, expectans adventum. Qui cum ad curiam cum magno apparatu regi insidiaturus venisset, rex ei suisque vultum solitum atque jocundum prætendens, finxit se nihil audisse vel scivisse, quæ mente cordetenus recolebat. Quid plura? Jubet ipse rex omnes venatores suos summo mane convenire cum canibus. Et jam

---

[1] C. non.

[2] This chapter forms the commencement of B. v. c. xv., and is there attributed to Turgotus.

noctem aurora abigerat, cum rex, vocatis ad se cunctis proceribus et militibus, in venando spaciatum ire festinat. Venit ad quandam planiciem latam, quam in modum coronæ densissima silva cingebat, in cujus medio colliculus unus quasi turgescere videbatur, qui diversorum colorum floribus pulchra quadam varietate depictus, fatigatis quandoque militibus, ex venatu gratum præbebat accubitum. In quo cum rex ceteris superior constitisset, secundum legem venandi, quam vulgus tristram vocant, singulis cum canibus et sociis singula loca delegat, ut obsessa undique bestia, ubicunque eligeret exitum, inveniret exitium. Ipse vero rex, suum secum retinens proditorem, seorsum ab aliis solus cum solo abcessit. Ab omni vero aspectu et auditu remoti, rex subsistit, et vultu volvente pugnam in hæc verba prorupit. Ecce, inquit, ego et tu mecum, solus cum solo, armis similibus protecti, equis similibus vecti; non est qui mihi, licet regi, assistat, nec tibi subveniat, nec est qui videat aut audiat. Nunc ergo, si vales, si audeas, si habes cor, imple quidem opere, quod corde concepisti, et redde hostibus meis quod promisisti. Si me occidendum putas, quando melius, quando securius, quando liberius, quando tandem virilius? An venenum parasti? Sed hoc muliercularum esse quis nesciat? An insidiaris lectulo? hoc possunt et adulteræ. An ferrum, ut occulte ferias, occultasti? hoc sicharii, non militis esse, nemo qui dubitat. Age potius quod militis est, et non proditoris; age quod est viri, et non mulieris; atque solus cum solo congredere, ut saltem proditio tua turpitudine videatur carere, quæ infidelitate carere non potuit. Hactenus vir ille iniquus vix hæc sustinuit, et mox verbis ejus, quasi gravi percussus fulmine, de equo, cui insidebat, citissime descendit, projectisque armis, ad pedes regis corruit cum lachrimis, atque tremore cordis ita dixit: Domine mi rex, ignoscat mihi ad præsens hoc meum velle iniquum regia potestas tua, et si usque modo aliquid super hujuscemodi traditione tui corporis cor meum malignum conceperit, amodo delebitur, et in futurum contra omnes fidelissimum me tibi, Deo cum sua genetrice [teste], promitto. Cui rex ait, noli, amice, noli pavere: a me nihil, nec per me mali pro re ista sustinebis. Obsides tamen in pignore jubeo ut mihi nomines, atque adducas. Quibus nominatis et adductis, rex inquit, in regis verbo tibi dico, res ante promissa stabit. Ille vero ante proditor regis voluntati, in his quæ præmisimus, oportuno tempore satisfaciens, et sic revertuntur ad socios, quæ fecerant vel dixerant nemini loquentes.[1]

[1] This chapter forms the latter part of B. v. c. ix., and the whole of chapter x. The narrative is there attributed to Turgotus, but is taken from Ailred.

(XVI.)

HUIC magnanimo viro regi Scociæ Malcolmo ab incarnationis Dominicæ anno MLXVII et suæ regnationis XII, Margareta, ut præmissum est, matrimonio copulatur. Genuit quoque ex ea sex filios, scilicet, Edwardum, Edmundum, Ethelredum, Edgarum, Alexandrum, et omnium regum strenuissimum et urbanissimum David: et duas filias, scilicet, Matildam reginam Angliæ cognomine bonam reginam, et Mariam comitissam Bononiæ, de quibus singulis postea in loco suo dicetur. Qualis vero, vel quanti meriti fuerat illa beata regina Scociæ Margareta apud Deum et homines, vitam ejus laudabilem, miracula et mortem preciosam liber inde confectus legentibus manifestat. Turgotus. Sæpissime autem rex boreales Angliæ provincias, a primo regnationis suæ tempore, et maxime Willelmi Bastard post adventum, valida manu ingressus, omnia vastando circumquaque destruxit: animantia vero prædis et rapina hostiliter abstulit, cunctaque, visui[1] humano placentia, flammis et ferro de superficie terræ crudeliter consumpsit. Et innumerabilium etiam catervas hominum captivatim abduxerit, ita quod in regno suo ædes ferme militantis nequaquam exstiterat, quæ virilis sexus seu feminei servum vel captivum non tenebat. Quorum autem enumerando quis explicare poterit, quot et quantos benedicta regina, regis conjunx, dato pretio libertati restituerit, quos de gente Anglorum abducens captivos violentia hostilis redigerat in servos? Continuis vero excidiis et deprædationibus, depopulando rex Angliam[2] intrans Northumbriam, usque flumen These vastavit, et totam patriam, exceptis quibusdam, castris, Walcherio episcopo Dunelmensi ac[3] pluribus nobilibus apud Gatishede occiso, in deditionem recepit. Comprovincialesque ad pacem suam et fidem redegit. Et licet paucis ante retroactis annis Malcolmus rex pro XII villis in Anglia existentibus, homo Willelmi Bastardi, tunc regis Angliæ, devenit, provocatus tamen per quosdam Anglos, fines regni sui invadentes, hominium illud abjecit, et tales irruptiones pessimas, et strages Anglis importabiles merito cumulavit.[4]

(XVII.)

EO denique tempore Willelmus Bastard, invasor et rex Angliæ, postquam regnum, omnibus ad velle dispositis, obtinuisset, in transmarinis partibus castrum de Dol obsedit; in cujus

---

[1] C. usui. [2] C. ex Anglia. [3] C. cum.
[4] This chapter contained in B. v. c. xvi.

obsidione rex Francorum Philippus ipsum manu valida fugavit. Sed et Robertus dictus Curthose, filius ejus primogenitus, auxilio ejusdem regis Philippi patri suo bellum intulit, eo quod Normanniam, quam coram rege eodem sibi promiserat, dare noluit.[1] Et patrem suum multis incommodis afflixit. Nam rex Willelmus et filius ejus ante castellum de Gerboreth ab eo vulnerati sunt, et in fugam versi: ideoque rex ex equo dejectus vix evasit. Paucis tamen postea diebus elapsis pace firmata cum filio concordatus est. Cumque eidem, in Normannia adhuc existenti, nunciatum extiterat, [quod] quidam finium suorum incolæ, habitatores, scilicet, Northumbriæ, ad regem Scotorum Malcolmum ab eo divertissent, adversus eos Odonem fratrem suum, Baiocensem episcopum, quem comitem Cantiæ fecerat, cum magna militia recipiendos misit; atque Northumbri, datis regi prius obsidibus, Scotis firmiter adhæserunt, et Odo patria vastata rediit. Recedentem igitur Odonem Malcolmus persecutus, copiis suis aliqualiter stragem dedit, et circa Humbre fluminis littora fuso exercito suo, incredibili cæde circumquaque terras Anglorum Normannorumque destruens, cum prædis ac spoliis infinitis in patriam reversus est. Cujus assiduas seditiones irruptionesque Willelmus rex ferre non valens, Robertum filium suum, ut regi Malcolmo bellum inferret, in Scociam destinavit. At ille, nullo peracto negotio, revertens, Novum Castrum condidit super Tinam.[2]

(XVIII.)

DE illius magnifici regis Malcolmi virtutum operibus et eleemosynarum largitione, ut testatur Turgotus in vita sanctæ Margaretæ reginæ, ejus conjugis, aliqua hic breviter recitabo. Nam, sicut sanctus propheta David in psalmis cecinit, cum sancto sanctus eris, sic et ipse rex a regina sanctis operibus frui, et ab iniquis ejus hortatu animum didicit refrenare. Nimirum ipsam tam venerabilis vitæ reginam, quoniam in ejus corde Christum habitare prospexerat, ille quoquo [modo] offendere formidabat, sed potius votis ejus et prudentibus consiliis celerius per omnia obedire properabat. Quæ etiam ipsa respuerat, eadem et ipse respuere, et quæ amaverat amoris illius amare consuevit. Didicit et ejus exemplo vigilias noctis frequenter orando producere, et cum gemitu cordis et lachrimis devotissime Deum orare.[3] Fateor, inquit Turgotus, fateor,

---

[1] Forms commencement of B. v. c. xvii.

[2] These sentences, from "Paucis tamen postea diebus," embodied in B. v. c. xvii.

[3] C. *inserts* Ambo cultu pietatis insignes.

[magnum] misericordiæ Dei miraculum mirabar, cum viderem interdum tantam orandi regis intentionem, tantam inter orandum in pectore viri secularis compunctionem. In Quadragesimali tempore, et quadraginta diebus ante Dominicum natale, nisi major secularis occupatio impediret, peracto matutinali officio, et auroræ missarum solenniis celebratis, rediens in cameram rex pedes sex pauperum cum regina lavare, et aliquid quo paupertas consolaretur solebat erogare. Inter hæc trecentos pauperes in regiam aulam consuetudo erat introduci: quibus per ordinem circumsedentibus, cum rex et regina ingrederentur, a ministris hostia claudebantur. Exceptis enim capellanis quibusdam religiosis et aliquibus ministris, illorum eleemosynarum operibus interesse nulli licuerat. Rex ex una, regina vero ex altera parte Christo in pauperibus servierunt, magnaque cum devotione cibos et potum, specialiter ad hoc præparatos, optulerunt. Quo facto, rex pro temporalibus et regni sui negotiis [sese] sollicitus occupare, Regina ecclesiam solebat intrare, ibique prolixis precibus et lachrimarum singultibus semetipsum Deo sacrificium immolare. Hæc Turgotus.[1]

(XIX.)

HÆC et opera pietatis hiis similia idem rex exercens, novam Dunelmi ecclesiam anno Domini MXCIII tertio Idus Augusti fundare cœpit et ædificare, eodem rege Malcolmo, Willelmo ejusdem ecclesiæ episcopo, et Turgoto priore, ponentibus in fundamento primos lapides. Cumque maximam prædam in Angliam more solito extra flumen These, scilicet, de Cleveland, abduceret, et castellum de Allinwik, vel de Murealden, quod idem est, obsideret, obsessoque sibi rebellantes oppido affligeret, illi qui inclusi erant ab omni auxilio humano excludebantur. Et cum tam impetuoso exercitui vires agnoscerent deesse, inito consilio, novo proditionis ingenio in hunc modum usi sunt. Unus autem præ ceteris in dolo peritus, fortis in robore, et audax in opere, se mortis discrimini optulit, ut vel se morti traderet.[2] Nam regis prudenter adiit exercitum, ubi nam esset rex et quis, benigne interrogans. Quærentibus causam inquisitionis dixit, se oppidum regi traditurum, et, in argumentum fidei, claves castri, quos in hasta sua coram omnibus portavit, oblaturum. Quo audito, rex, doli nescius, a tentorio suo inermis exiliens, minus provide proditori occurrit. At ille, quæsita opportunitate, inermem regem armatus transfixit, et latibula vicinæ silvæ festi-

---

[1] This chapter forms B. V. c. XVIII.

[2] C. *inserts* aut suos a morte liberaret.

nanter ingressus est. Sicque rex idem strenuus obiit, anno, scilicet, eodem, Idus Novembris. Turbato igitur exercitu dolorem dolor accumulat. Nam primogenitus regis Edwardus mortaliter vulneratur. Qui XVII Kalendas mensis Decembris, anno quoque prænotato, apud Edwardisley, juxta Jedworth, fatis cessit, et sepultus est juxta patrem, in ecclesia Sanctæ Trinitatis de Dunfermlyn, coram altare Sanctæ Crucis.[1]

(XX.)

QUOD ut audivit regina, multis ante infirmitatibus ad mortem pene cruciata, ymmo, quod verius est, Spiritu Sancto præscivit, confessione facta, et communione in ecclesia devote percepta, Deo se precibus commendans, animam sanctam cœlo reddidit XVI Kalendas Decembris, anno ut supra, in Castro Puellarum. Itaque cum adhuc corpus sanctæ reginæ esset in castro, ubi illius felix anima ad Christum, quem semper dilexerat, migravit, Donaldus Rufus, frater regis Malcolmi, audita morte fratris, regnum multorum manu vallatus invasit, et prædictum castellum, ubi regis rectos et legales contineri sciebat heredes, hostiliter obsedit. Sed quia locus ille natura sui valde in se munitus est, portas solummodo credidit custodiendas, eo quod introitus aut exitus aliunde non de facili pateat. Quod intelligentes qui intus erant, docti a Deo, meritis, ut credimus, sanctæ reginæ, per posticum ex parte quæ respicit plagam occidentalem sanctum corpus deserebant. Ferunt autem quidam, in toto itinere illo nebulam subnubilam familiam illam circumdedisse, et ab aspectibus hostium miraculose protexisse, ut nec itinerantibus in mari vel arida nihil obfuit, sed prospere ad optatum locum, ecclesiam, videlicet, de Dunfermlyn, ubi nunc in Christo requiescit, sicut ipsa ante jusserat, pervenientes deportaverunt.[2] Obtinuit autem regnum Scotorum idem Donaldus, et postquam sex menses regnaverat, per Duncanum, filium regis Malcolmi filium nothum, expulsus est.

(XXI.)

INTEREA Edgarus Ethlinge, frater jam dictæ reginæ, timens illud, quod generaliter dictum est, suis nepotibus posse evenire, nulla fides regni sociis, ideo tutius eos ad tempus esse credidit subtrahere quam avunculo secum regnaturos committere. Omnis enim in errore consortem sibi quærit, in regno autem nullus.

---

[1] This chapter embodied in B. v. c. xx. and there attributed to Turgotus.

[2] These sentences form commencement of B. v. c. xxi.

Quamobrem filios et filias regis et reginæ sororis suæ caute congregatos in Angliam secum secretius transduxit, et eos per cognatos et cognitos non manifeste sed quasi in occulto nutriendos destinavit. Timebat enim, ne Normanni, qui tunc temporis Angliam invaserant, sibi vel suis malum molirentur, eo quod regnum Angliæ eis jure hereditario debebatur. Et quod verebatur vel timuit contigit in hunc modum.[1] Mortuo autem Willelmo Bastard, qui exercitum ducens in Francia, oppidum, quod vocatur Machuntun, et omnes ecclesias in eo sitas, cum duobus reclusis succendit, et in Normanniam rediens, diro viscerum dolore cruciatus ad mortem. Inter quos Odonem fratrem suum episcopum Baiocensem, comites Morkarium, Rogerium, Sywardum, cognomento Barne, Wlnothum, regis Haroldi germanum, quem a pueritia custodiri mandaverat, et omnes alteros,[2] qui in vinculis erant, relaxavit. Filioque suo Roberto primogenito hereditatem suam, scilicet, Normanniam, Willelmo Rufo conquæstum suum, scilicet, Angliam, concessit, et Henrico filio thesaurum, sed nullam terram donavit. Et sic, postquam XX annis, mensibus undecim genti Anglorum præfuit, anno Domini MLXXXVII, mense Septembri, regnum cum vita perdidit, anno scilicet VI^to^ ante mortem Malcolmi. Cui successit filius suus Willelmus Rufus. Quem omnes fere comites et proceres Angliæ prodere machinati sunt, sed nihil profecerunt. De cujus consensu proditionis Edgarus Ethlinge calumniatus est.[3]

(XXII.)

REGNANTE igitur eodem Willelmo secundo, quidam Orgarus nomine, ex Anglorum genere miles, convenit, calumnians Edgarum Ethlinge de regis Willelmi traditione. Causa autem coram rege super hujuscemodi prolata, quia Edgarus de regia stirpe erat progenitus, illam veram esse, ut sibi præcaveret, rex autumans, actorem vi et protectione regia tuebatur. Nec incerta[4] jam de Orgaro poterat esse sententia, si crimen impositum probari potuisset. Hinc anxius effectus Edgarus cœpit diligentius inquirere, si quis verbo vel consilio causam partis suæ auderet fovere. Verum timor regis eum præmia pollicentem prævenerat, quia se non impune optimates illi favere posse credebant, qui pro ejus defensione regis odium incurrissent. Fluctuanti igitur et nimia anxietate dejecto, miles de Wintonia, Anglicus natione, genere non ignobilis, nomine Godwinus, veteris parentelæ ipsius non immemor, opem se præstaturum in

[1] These sentences form remainder of B. v. c. xxi.
[2] C. alios.
[3] The remainder of this chapter omitted in B. v.
[4] C. incepta.

hac re tam difficili promisit. Instabat jam dies hujus causæ diffinitioni præfixus. Affuit continuo actoris superciliosa persona, qui, quoniam viribus corporis præstare videbatur, et, propter peritiam bellandi, quam satis noverat, nullum sibi in certamine parem æstimabat; sed et huic æstimationi favor regis accesserat: quibus elatus, facile probaturum se credebat quicquid altri imposuisset. Eo igitur[1] sic calumniante, compellit Edgarus[2] se duello defendere, vel altrum pro se bello subrogare. Sic enim lata sententia rei veritatem expectabat.[3]

(XXIII.)

GODWINUS igitur, Edgari causam in se capiens, interposito, ut moris est, utrinque juramento, Edgarum se defensurum exponit. Fit mox hinc inde magnus armorum apparatus, pugnaturi conveniunt. Orgarus, favore regis elatus, regis satellitibus hinc inde vallatus, insignibus etiam armorum ornamentis splendidus procedit. Godwinus econtra, licet non æquali ducum favore regi faventium, non minori tamen confidentia animi, locum certaminis ingreditur. Qui et si iram regis pro partis adversæ tuitione formidaret, jure tamen hanc naturæ vicem rependendam arbitrabatur, ut illius causam ageret, quem justius sibi ceterisque auctorem natura dominari debuisse cognoverat. Hinc etiam calumniatorem cum justa animadversione increpat, qui Anglicus genere existens, naturæ videretur impugnator. Quem enim dominum venerari debuerat, utpote de jure generis ad imperium naturaliter procreatum, ipsius neci insisteret, cui se et omnia sua debuisset. Silentio namque per præcones omnibus imposito, et vadiis utrorumque a judice in certaminis locum projectis, ut Deus, secretorum cognitor, hujus causæ veritatem ostenderet, proclamante, postremo res armis agitur, et causa superno judici committitur.[4]

(XXIV.)

NEC mora: insurgit alter in alterum, actor in defensorem. Mox ictus hinc geminantur et inde. Orgarus impetu facto, dum alter scuto ictum excipit, partem scuti non modicam amputat. Nec segnius Godwinus ictu gravissimo accensis animis in ictum consurgit, et dum alter flectit scutum incautius inter caput et humerum, ictu vibrato os illud cum loricæ nodis pro-

---

[1] C. ergo. [2] C. Orgarus.
[3] This chapter embodied in B. v. c. xxii.
[4] This chapter forms conclusion of B. v. c. xxii.

rumpit, quod cervici humerum conjungit sinistrum. Sed hoc ictu capulus ejus solvitur, et manum ferientis fefellit et gladium de manu tenentis labitur. Hoc hostis comperto, licet vulnere graviter affectus, manuque læva debilitatus, gravius tamen in adversarium consurgit, eumque tanto facilius debilitaturum esse se existimans, quod eo caruisset adjumento, quo præcipue pugnare debuisset; spes tamen ipsa dominum suum fefellit. Godwinus siquidem,[1] adversario pro posse toto obsistente, scuto protenso, inter immanes ferientis ictus, gladium jam diu elapsum sustulit de terra. Quem cum firmiter ob capuli diminutionem tenere nequivisset, duobus digitis anterioribus aciem gladii complexus, et si absque læsione adversarium suum lædere feriendo non posset, in pugnando tamen et ictus funestos jaciendo, non adversario suo videbatur esse inferior. Non enim aut incursioni hostis cessit, aut ab ictibus ille cessavit. Uno quidem ictu cum capitis diminutione adversarii sui oculum eruens, et ictu iterato partem reliquam hostis fraudulenti corporis adeo nullam vulnerando fecit, quod pedes non ultra subsistere Orgarus nisus est, sed pene mortuus terræ prosternitur.

(XXV.)

JAMQUE cum magno fragore armorum hosti prostrato ille non piger pedem velociter imposuit, cum subito fraus et calliditas hostis jam evacuata detegitur, et perjurii reus arguitur. Abstracto siquidem cultro, qui caliga latebat, ipsum perfodere conabatur, cum ante initum congressum juraverit se nihil nisi arma militem decentia in hoc duello gestaturum. Mox tamen perjurii pœnas persolvit. Cultro siquidem erepto cum spes reum illum desereret, crimen confitetur. Attamen hæc confessio illi ad vitam nihil profuit elongandam. Undique enim vulnere succedente vulneri, perfodebatur, sanguine circumquaque defluente, donec animam impiam vis doloris et magnitudo vulnerum expellerent. Hiis itaque peractis hujus duelli casibus, mirantur omnes, et justum Dei judicium sunt laudantes, eo quod, calumniatore expugnato, is, qui veritatis fuerat et innocentiæ defensor, nec unum quidem vulnus ab impetente se fuerit perpessus, odium vero regis, quod formidaverat, sibi cessit in contrarium. Nam exinde tam regi quam ducibus ob insigne virtutis judicium acceptissimus extitit, adeo ut superati hostis terras et possessiones hereditario jure rex ei concederet possidendas. Sed et ipse Edgarus Ethlinge, dum probatur regi

---

[1] C. *inserts* licet.

fidelissimus, factus est ei etiam amicissimus, insuper et eum multis ditavit honoribus.[1] *Tu autem Domine.*

(XXVI.)

INVASO igitur regno Scociæ per Donaldum, legitimis itaque regis Malcolmi heredibus, Edgaro, scilicet, Alexandro, et David, qui licet junior fuerit ætate, majori tamen præditus virtute, in Anglia propter metum illius commorantibus. Nam reliqui tres filii regis majores non fuerunt superstites. Edwardus enim, ut dictum est, cum patre occiditur. De Ethelredo quoque nihil certum scriptum invenio, ubi sit mortuus vel sepultus, præter quod, ut quidam asserunt, in antiqua ecclesia Sancti Andreæ de Kylrymont requiescit humatus. Edmundus autem, vir strenuissimus, et in Dei servitio dum vitam ageret præsentem valde devotus, in Anglia apud Montem Acutum, ubi post mortem matris morabatur, vitam finiens, in quadam cellula, videlicet, Cluniacensi, ibidem [fundata] requiescit humatus. Interea Duncanus, dicti regis Malcolmi filius, sed nothus, cum obses erat in Anglia cum rege Angliæ Willelmo Rufo, armis militaribus ab eo insignitus, et auxilio suffultus, in Scociam superveniens, patruum suum Donaldum fugavit, et in regem susceptus est. Qui cum per unum annum et sex menses regnasset, dolo ipsius Donaldi avunculi sui, quem sæpius in bello devicerat, per comitem de Mernis, nomine Mal filium Petri, apud Montethyn cæsus interiit, et in Iona insula sepultus est. Quo mortuo, iterum Donaldus invasit regnum, et tenuit tribus annis. Itaque post mortem regis Malcolmi Scotis funestam, illo duo, Duncanus scilicet et Donaldus, quinque annis qualitercunque regnaverunt.[2]

(XXVII.)

EDGARUS interim Clito, Donaldum videns et regnum Scociæ, quod suis jure debebatur nepotibus, licet illud per internuncios sæpius amicabili mediante concordia requisitum, sed nolentem reddere, nequiter invasisse, commotus in ira, collectis undique ingentibus amicorum copiis, auxilioque Willelmi regis supradicti vallatus, adversus Scociam profectus est, ut, eo expulso, nepotem suum Edgarum juvenem, regis Malcolmi ex Margareta filium, regem constitueret. Cui, erga natale solum properanti, et hostium seditionem timenti, astitit in visu noctis

---

[1] This and the preceding chapter form B. v. c. xxiii.

[2] This chapter forms the commencement of B. v. c. xxiv.

beatus Cuthbertus, dicens: "Fili, noli timere, propositum perfice, quia placuit Deo dare tibi regnum: et hoc tibi signum. Cum vexillum meum tecum de monasterio Dunelmensi tuleris, et contra adversarios tuos illud erexeris, exurgam tibi in auxilium, et dissipabuntur ante te inimici tui, et fugient qui oderunt te a facie tua." Expergefactus itaque adolescens, avunculo suo Edgaro rem retulit, et ille, Deo se et omnes suos et patrocinio sancti Cuthberti committens, quod sanctus hortando jusserat, animosius adimplevit. Postea facto congressu, et sancti Cuthberti vexillo elevato, quidam miles Anglicus genere, Robertus nomine, filius scilicet antedicti Godwini, paternæ probitatis imitator et heres, duobus tantum militibus Anglicis comitatus, in hostes irruit, et fortissimis, qui ante aciem quasi defensores stabant, peremptis, antequam Anglicus appropinquaret exercitus, Scotos in fugam convertit, et incruentam victoriam, Deo propitio, meritis sancti Cuthberti feliciter obtinuit. Edgarus itaque, nunc animosior effectus, suis omnibus, et si non opus esset, animos viriles reparat, paternum sibi regnum Scociæ de jure debitum ingreditur, et illi ingredienti ab indigenis sine aliqua contradictione offertur, et ab illo suscipitur, et honorifice gubernatur.[1] *Tu autem Domine.*

(XXVIII.)

ANNO siquidem ab incarnatione Domini millesimo nonagesimo octavo Edgarus, dictorum Malcolmi regis et gloriosæ Margaretæ filius, tunc ætate primus[2] hereditario jure regnum paternum de Anglia veniens, matris suæ parentum fultus potentia, suscepit. A quo deinde[3] suus patruus Donaldus captus et cæcatus est, et carceri perpetuo damnatus.[4] Mortuus est autem apud Roscolby, et Dumfermlyn sepultus, sed et ejus ossa in Iona insula translata sunt. Hiis in hunc modum, scilicet, Duncano, Donaldo, atque Edgaro pro regno certantibus, Magnus Noricorum rex, filius regis Olaui, filii regis Haroldi cognomine Harfarger, exercitu navali marinos vortices peragrans, Orchades[5] et Mevanias insulas Scociæ regno suo adjecit. Quæ antiquo jure, ut quidam volunt, ad regni Britannici, ymmo verius antiquissimo jure ad imperium regni Scoticani pertinere solebant. Nam a tempore regis Ethdaci Rothay pronepote Symonis Brek, qui primus Scotorum insulas incoluit, hucusque, videlicet, per spatium duorum millium annorum, vel amplius, et antequam

---

[1] This chapter embodied in B. v. c. xxv.
[2] C. *has a blank for* ætate primus.
[3] C. denique.
[4] These sentences form the commencement of B. v. c. xxvi.
[5] C. *has a blank for* Orchades.

rex Scotorum Fergus filius Feredaci solum intravit Albionis per annos pene quingentos, easdem insulas continue Scoti etiam sine aliqua interruptione possidebant.[1] Ecce sic deperit per discordiam libertas et ignaviam, quæ dudum per concordiam quæsita fuerat et industriam. Refert Eutropius in Romanorum historiis, quod Numantini, qui fuerant populi Numanciæ, civitatis Hyspaniæ opulentissimæ, cum per annos continuos quatuordecem consules cum quatuor millibus quadraginta millia Romanorum perterruissent, tandem inter ipsos orta discordia per Publium Scipionem Affricanum, victi sunt pariter et deleti. Tunc Scipio Turesum quendam Celticum principem consuluit, qua de causa Numancia civitas aut difficile prius invicta, aut post faciliter fuisset eversa. Turesus respondit, Concordia victoriam, excidium discordia præbuit.

(XXIX.)

EDGARUS itaque in regem sublimatus, et omnia pro voluntate sua disponens, illud tamen Salomonicum reminiscens, "In diebus bonorum non immemor sis malorum," sancti Cuthberti ducis sui non immemor, monachis Dunelmensibus terram suam de Coldinghame, cum omnibus appendiciis illius, imperpetuum dedit, concessit, confirmavit omnimoda libertate, habendam, tenendam, omni cessante exactione possidendam, a se atque omnibus ei succedentibus. Addidit etiam vir magnificus Edgarus, sed rex munificus, munus muneri. Idem devotionem devotioni, hoc est, villam nobilem de Berwyk, cum appendiciis suis, episcopis suisque successoribus Dunelmensibus in perpetuam eleemosynam dedit et confirmavit possidendam. Quantum et quale donum regis episcopatus totus gratanter accipiens in pace bona possedit, donec Ranulphus episcopus illud non immerito demeruit hoc modo. Rege Edgaro ad regem Angliæ Willelmum juniorem tendente, iste Robertus, filius Godwini, licentia regis in Laudonia ad terram, sibi a rege datam, moratus est, et dum castellum ibi ædificare niteretur, a provincialibus subito circumventus, a baronibus tandem Dunelmensibus, eodem Ranulfo[2] Dunelmensi episcopo agente, capitur. in qua tamen captione magnam suæ virtutis memoriam apud incolas totius regionis dereliquit. Quod rex Edgarus rediens de Anglia ut audivit, illum, ex præcepto regis Angliæ liberatum, secum in Scociam cum honore reduxit, et quicquid episcopo ante dona-

---

[1] The sentences which follow, from "Hiis in hunc modum," form the end of B. v. c. xxiv.

[2] C. Arnulfo.

verat, omnino sano consultu sibimet reservabat.[1] Robertus vero non multo post regi et domino suo Edgaro valedicens, Jerosolimam peregre profectus, est ubi etiam quam plurima virtutis suæ indicia dereliquit.

(XXX.)

REX Angliæ Willelmus Rufus, filius Willelmi Bastard, anno Domini MC, in nova foresta cum XIII anno regni sui venatum veniret, multa flagitia una horula luens, a Waltero Tirel, quodam milite transmarino, inscio et immeditato, ferarum aliqua ferente sagittam, occiditur, nec verbum postea edidit. Ab omnibus autem suis statim relictus, et in carro a rusticis devectus, sub turri Wintoniæ sepelitur. Cui successit frater ejus junior Henricus, qui, tradente sibi Scotorum rege Edgaro, Matildem, sororem suam, filiam regis Malcolmi et Margaretæ, anno eodem duxit uxorem, quam Anselmus archiepiscopus die Sancti Martini reginam consecravit. Mariam autem, sororem suam juniorem, Eusthasio juniori, comiti Bononiæ, nuptui tradidit. De quarum moribus sororum, et earum bonis actibus, aliquid scire cupienti, postea in hoc libello declaratum erit quoquomodo.[2] Erat autem iste rex Edgarus homo dulcis et amabilis, cognato suo sancto regi Anglorum Edwardo confessori per omnia similis, nihil tyrannicum, nihil durum aut amarum in suos exercens, sed cum maxima caritate, bonitate et benevolentia subditos rexit et correxit[3] feliciter IX annis et tribus mensibus. Deinde anno ab incarnatione Domini MCVII apud Dunde in pace bona vitam finiens VII Idus Januarii, patri suo appositus est apud Dunfermlyn, ubi requiescit corpus ejus ante magnum altare.[4]

(XXXI.)

SUCCESSIT autem Edgaro regi in regnum Alexander, frater ejus, vir literatus et pius. Iste primus matris vestigia sequens, eam in piis actibus adeo æmulatus est, ut tot et tantis donariis ditaverit tres ecclesias, videlicet ecclesiam Sancti Andreæ in Kilrymund, et ecclesias Dunfermlyn et Sconensem, unam a patre et matre fundatam, alteram a seipso, in honore Sanctæ Trinitatis et Sancti Michaelis Archangeli, in superiore sede regni fundatam et erectam, ut posteri sui plus ab ipsis villi-

[1] This chapter, with the exception of the last sentence, is embodied in B. v. c. xxvi.

[2] These sentences embodied in B. v. c. xxvii.

[3] This sentence forms commencement of B. v. c. xxvii.

[4] This sentence forms conclusion of B. v. c. xxvii.

carint quam adjecerint, excepto quod illustris David, successor ejus, eas in bono statu tenuerit, et præcipue Dunfermlyn, ubi et ipse pausat, sustulerit et ædificiis ampliaverit. Ipse est, qui cursum apri beato Andreæ contulit. Ipse est, qui tot et tanta privilegia ecclesiæ Sanctæ Trinitatis de Scona præstitit, quod nullus est de successoribus, qui ad eorum audientiam ingrumiat. Fundata enim est, ædificata et dedicata, ut dictum est, apud Sconam, ubi antiqui reges, Cruthne primo Pictorum rege, sedem regni Albaniæ constituerant, evocatis ab ecclesia Sancti Oswaldi, quæ est in Noscio, canonicis regularibus, Deo disponente, tradita est et commissa. Quam præfatus rex Alexander, primo omnium prædecessorum suorum ita devote construxit, ipsius temporis scemate lapideo, ut totum fere regnum ad ejus dedicationem, præcepto regis urgente, concurreret.[1]

(XXXII.)

IPSIUS Alexandri regis regni anno decimo obiit soror ejus Matildis, regina Angliæ, cognomento bona, kalendas Maii, sepultaque est honorifice in ecclesia beati Petri apud Westmonasterium juxta Londonias, de cujus bonitate et morum probitate dicere omnia non sufficeret dies. Nam de hujus reginæ [facetia] et virtutum prærogativa, quidam metrice sic ait:

Prospera non lætam fecere, nec aspera tristem:
  Aspera risus ei, prospera terror erant.
Non decor effecit fragilem, non sceptra superbam:
  Sola potens humilis, sola pudica decens.
Maii prima dies, nostrarum nocte dierum
  Raptam, perpetuam fecit inire diem.

Maria namque soror ejus, comitissa Bononiæ, tertio ante suum obitum anno de hac vita migravit, et apud Bermundeise ex altera parte præfatæ urbis Londoniarum in monasterio Sancti Salvatoris in pace quiescit. Quæ regina sorore non minor extitit probitate, licet regia caruerat dignitate. Tumulus vero ejus marmoreus, regum et reginarum ymagines habens impressas, genus quiescentis demonstrat. Et in superficie ejusdem tumuli titulus, litteris aureis scriptus, nomen, et vitam, et originem breviter ita comprehendit:

Nobilis hic tumulata jacet comitissa Maria,
  Actibus hæc nituit, larga, benigna fuit.
Regum sanguis erat, morum probitate vigebat,
  Compatiens inopi, vivat in arce poli.

---

[1] This chapter embodied in B. v. c. xxviii.

Istæ vero duæ sorores, Matildis et Maria, filiæ regis Scotorum Malcolmi antedicti, et Margaretæ gloriosissimæ reginæ, sui generis celsitudinem conjugio morum, ingenuitate scientiæ, magnitudine rerum temporalium, larga in pauperes et ecclesias dispensatione, decenter ornaverunt.[1] *Tu autem.*

(XXXIII.)

GENUIT igitur rex Angliæ Henricus ex regina bona Matilde filium, nomine Willelmum, ætatis XVII annorum, qui cum patre rediens in Anglia ex Normannia, et Ricardus frater ejus, et soror ejus cum nepte, atque Ricardus comes de Cestria, et multi nobiles, tam viri quam feminæ, cum CXL militibus, et quinquaginta nautis, omnes in mari submersi sunt apud Barbefloth. Rex cum paucis vix evasit. Genuit itaque rex ex Matilde filiam, nomine Matildem, quæ prudentia, forma, divitiis digna imperio, Henrico nupsit, imperatori Romano. Huic Matildi fecit Henricus, rex Angliæ, pater ejus, omnes proceres Angliæ fidelitatem jurare, antequam mare secundo transiret, quia, præter ipsam, regni heredem non habebant. Matildis itidem, filia ejusdem Mariæ comitissæ, per dictum Eusthasium progenita, virum strenuum Stephanum comitem Mauritaniæ, postea vero regem Angliæ, sponsum accepit, de regali simul et consulari stirpe progenitum. Omitto filias, matres exemplum propono viventibus, quæ cum seculi pompa, quod raro invenitur, divites sanctis extitere virtutibus, pauperes utriusque sexus, cujuscunque conditionis essent, ac si Christi membra essent, coluerunt, religiosos clericos et monachos sincero amore velut patronos, et suos futuros cum Christo judices, dilexerunt.[2] *Tu autem Domine miserere.*

(XXXIV.)

ALEXANDER quoque rex Scotorum, ætate et sensibus integer, quo nemo in clericos devotior, in extraneos magnificentior, in suos severior, ab incarnationis Dominicæ anno MCXXIIII, VIII Kalendas Maii, apud Strivelyn debitum humanæ carnis solvens, ab hac luce subtractus spiritum cœlo reddidit, corpus humo die,[3] scilicet, sancti Marcæ Ewangelistæ, sepultusque est apud Dunfermlyn prope patrem suum honorifice ante altare, ut talem virum decebat, postquam in regno XVII annos et quatuor menses perfecerat.[4] Satis enim humilis clericis erat et monachis,

[1] This chapter embodied in B. v. c. xxix.
[2] This chapter embodied in B. v. c. xxvii.
[3] C. *omits* die.
[4] These sentences form the conclusion of B. v. c. xxx.

ceteris vero subditorum supra modum terribilis, homo magni cordis, ultra vires suas se in omnibus extendens. Erat autem litteratus, ut ea, quæ legerat, competenter intelligeret, et in ordinandis ecclesiis, et in reliquiis sanctorum perquirendis, in vestibus sacerdotalibus librisque sacris conficiendis et ornandis studiosissimus. Circa pauperes vero ita devotus, ut in nulla re magis delectari quam in eis suscipiendis, lavandis, alendis, vestiendis videretur.[1]

(XXXV.)

GENERIS sui splendor David, regis Malcolmi et Margaretæ reginæ filiorum junior, Alexandro fratri suo successit, vir religione in Deum pius, in eleemosynis largus, apud suos strenuus, in ampliando regno sagax et sollicitus, rector morum, censor scelerum, virtutum incentor: cujus vita humilitatis fuit forma, justiciæ speculum, castitatis exemplar. Qui quam potentissimus fuerit rex, quantaque super alios jure conquæsierit, quantasve abbatias et alias domos Dei fundaverit, legentibus infra lamentationes[2] vitam suam satis patebit.[3] Hic in regni sui initiis ea, quæ Dei sunt, diligenter exercuit in ecclesiis construendis, in monasteriis fundandis, quæ ampliavit honoribus et possessionibus cumulavit. Novem monasteria ad laudem Dei ædificavit, videlicet, Calkhow, Melrose, Jedworth, Holmcultrane juxta Carlel, Dundranane in Galwidia, Newbotill, monasterium Sanctæ Crucis in Edinburgh quod appellatur Crage, Cambuskeneth, Kynlos, et juxta Berwicum monasterium sanctimonialium, quæ possessionibus et divitiis, prout unicuique opus erat, sufficienter et devotissime collocavit, præter alia, quæ in diversis partibus regni sui ipse devotissime construxit, ac terris et redditibus locupletavit. Nam cum ipse in toto regno Scociæ tres vel quatuor[4] tantum invenit episcopos, [ecclesiis] ceteris sine pastoribus tam morum quam rerum dispendio fluctuantibus, ipse tam de antiquis quas reparavit, quam novis quas erexit, duodecem episcopos constituit. Monasteria autem præscripta, ac plura alia loca diversorum ordinum, scilicet, Cluniacensis, Cisterciencis, Tironensis, Aroensis, Præmonstrensis, Beluacensis, non parva nec pauca, plena fratribus, constituit. Inter quos sic fuerat, quasi unus ex ipsis, bona laudans, bene placens et perfectus. Et si qua forte minus laudanda emergebant, iracundiæ dissimulans, substractus ab omnibus, sollicitus pro omnibus, multa largiens, nihil exigens.[5]

---

[1] The remainder of this chapter embodied in B. v. c. xxviii.
[2] C. *omits* infra lamentationes.
[3] These sentences form commencement of B. v. c. xxxi.
[4] C. quinque.
[5] The remainder of this chapter embodied in B. v. c. xxxviii.

(XXXVI.)

INSUPER prælatis, et comitibus, ac aliis regni sui subditis leges dictavit, quos ad concordiam humiliter imperavit. Non erat ei similis in regibus terræ diebus suis, quia pius, prudens, et humilis etc. Nam in auro pauperem, in throno humilem, in armis mitem, castum in deliciis se exhibebat. Qui modestum plebi, æqualem militibus, inferiorem sacerdotibus semper [se] ostendebat, omnibus omnino factus, ut omnibus consuleret ad virtutem. Non immerito dilectus Deo et hominibus, quia nihil superbum in moribus, nihil in verbis crudele, nihil inhonestum proferebat in factis.[1] Antequam idem rex David sublimatus esset in regnum, tradente rege Anglorum Henrico, marito sororis suæ [Matildis] bonæ reginæ, uxorem duxit Matildem, filiam et heredem Waldefi Walleni comitis de Huntingtone, et Judith, quæ fuit neptis primi regis Willelmi. De qua suscepit filium Henricum nomine, virum mansuetum et pium ac suavis spiritus, dignum per omnia qui de tali patre nasceretur. Interea Henricus imperator sine filiis obiit, ac imperatrix Matildis, defuncto marito, ad patrem suum, regem Angliæ, Henricum, in Normannia commorantem, venit: quam postea Gaufrido comiti Andegaviæ dedit in uxorem.[2] Qui quidem Henricus, rex Angliæ, peractis in regno XXXV annis, et tribus mensibus, anno, scilicet, Domini MCXXXV defunctus est. Stephanus comes Bononiæ, nepos ejus, regnum invasit, suscepit contra jusjurandum, quia imperatrici, filiæ unicæ regis Henrici, regnum Angliæ, adjuratus [est]. In die autem coronationis ejusdem Stephani ad missam, per oblivionem et negligentiam, non est pax data populo, et hoc prætendebat, quod nulla fere pax habita est in regno toto tempore vitæ suæ.

(XXXVII.)

MORTUO prædicto rege Anglorum Henrico invasit regnum Stephanus dicti regis ex sorore nepos.[3] Indignatus super hoc Gaufridus Andegavensis, qui, ut supra, filiam Henrici[4] regis et heredem habuit uxorem: ex [qua] filium, Henricum nomine, regem Angliæ futurum suscepit.[5] David quoque rex Scotorum, avunculus ejusdem imperatricis, contra Stephanum continuo

[1] These sentences are taken from Ailred's Lamentatio. See B. V. c. XXXVI.
[2] The sentences, from "Antequam idem," embodied in B. V. c. XXXI.
[3] C. *omits* "Mortuo —— nepos."
[4] C. haberet.
[5] For the last sentences of the preceding chapter, and the opening sentences of this, see B. V. c. XXXI.

surrexit, et aquilonares Angliæ regiones, videlicet, a flumine These usque flumen Twede, et a Rercors de Stanmor usque ad flumen Esk, sibi subjugavit. Cui rex Stephanus toto nisu resistere cupiens, in capite jejunii, anno Domini MCXXXVIII cum magno exercitu venit Roxburgh ; sed statim pavore territus, cum ignominia rediit. Deinde, anno sequenti, venit[1] rex Stephanus apud Dunelmum, ubi quindecim diebus pro pace tractanda commoratus est, David rege Scotorum in Novo Castro existente. Habitoque inter eos solemni de pace colloquio, ad instantiam reginæ Matildis Anglorum, sponsæ regis Stephani, quæ erat neptis regis David ex sorore sua Maria comitissa Bononiæ, concordati sunt in hunc modum, ut videlicet, Henricus, filius regis David, homagium pro comitatu Huntingdoniæ faceret regi Stephano, et comitatum Northumbriæ libere possideret. Reversoque rege David de Novo Castro venit Carlel, in cujus oppido arcem fortissimam fecit, et urbis muros plurimum exaltavit. Ad quem regem David accessit Henricus, ex nepte ejus, id est,[2] Matilde olim imperatrice Andegavensis comitis, filius, et Angliæ rex futurus, a matre missus, et ab eodem rege David apud Carleolum militare cingulum accepit, præstita tamen prius cautione, quod nulla parte terrarum, quæ in ejusdem regis Scotorum dominium ex Anglia dissensione transisssent, ejus ullo tempore mutilarent heredes.[3]

(XXXVIII.)

COMES vero Northumbrorum et Huntyngdoune Henricus, regis David filius et reginæ Matildis comitissæ ejusdem Huntyngdoune, uxorem duxit Adam, filiam Willelmi senioris, sororem Willelmi junioris, comitis de Warenna, et sororem Roberti, comitis Legecestrensis, et Waleranni, comitis de Melent. Cujus mater fuit soror Radulphi comitis de Perona, regis Francorum Lodovici consanguinea. Ex qua suscepit tres filios, scilicet, Malcolmum regem Scociæ futurum, et David qui postea fuit comes Huntingdoune et Garviach, atque Willelmum etiam regem Scotorum futurum: et totidem filias, Adam, videlicet, quæ lege conjugii tradita fuit Florencio comiti Hollandiæ, et Margaretam duci Britanniæ Conano, et comiti de Richemont nuptam. Ex qua Margareta Conanus genuit filiam, nomine Constanciam, conjugio datam Gaufrido, fratri regis Angliæ Ricardi: de qua idem Gaufridus genuit filium, nomine Arthurum, in mari postea submersum ; et unam filiam, Aliciam nomine, quæ a Petro Manclerk[4] concepit,

[1] C. occurrit. [2] C. idem.
[3] The remainder of this chapter embodied in B. v. c. xxxii. [4] C. Aranclerk.

et peperit filium, nomine Johannem, postea ducem Britanniæ, ac aliam filiam, nomine Alienor, quæ cum fratre Arthuro in mari periit. Necnon et tertia comitis Henrici filia, Matildis, eodem anno, quo et pater, e mundo decessit. Annis igitur florentissimæ juventutis nondum completis, elegantis speciei juvenis, paternis virtutibus viridescens, comes Northumbriæ Henricus, regis David filius unicus, anno Domini millesimo CLII ab hac luce substractus est, II° Idus Junii, adolescens speciosissimus, amabilis omnibus, successor regni Scociæ speratus, modestissimi spiritus princeps, homo disciplinatus et timoratus, Deo devotus, pauperumque præda misericordissimus, et, ut breviter omnes virtutes ejus commemorem, excepto quod paulo suavior fuit, per omnia patri similis, tres filios suos memoratos, et duas filias, superstites relinquens, cum ingenti Scotorum simul et Anglorum luctu et ejulatu in monasterio de Calkhow secus Roxburgh sepultus est, quod pater ejus a fundamentis construendo copiosis possessionibus et honoribus[1] magnis ditaverit.[2]

(XXXIX.)

REX autem David, dissimulato mœrore super morte unici filii, tulit continuo Malcolmum nepotem [suum] primogenitum prædicti filii sui, dato ei rectore Duncano comite de Fyff, cum exercitu copioso, jussit eundem puerum per provincias Scociæ circumduci, et regni heredem proclamari. Juniorem quoque fratrem Willelmum ipse gloriosus rex David assumens venit ad Novum Castrum, ibique acceptis a principibus Northumbriæ obsidibus, omnes ejusdem pueri dominio subditos fecit. Anno igitur sequenti pius et religiosus rex David, suæ, scilicet, regnationis XXX gravi pressus infirmitate, ab incarnatione Domini MCLIII, IX Kalendas Junii apud Careolum hominem exuens, corpus terræ, spiritum cœlo reddidit.[3] Qui licet dignum tali animæ locum invenerit, mors tamen ejus nobis planctum indicit, quem lugent sacerdotes et clerici, quos venerabatur ut patres, lugent sanctimoniales et monachi, quos amplectebatur ut fratres, lugent milites, quorum se dominum nesciebat sed socium, lugent viduæ, quas tuebatur, orphani, quos consolobatur, pauperes, quos sustentabat, miseri, quos fovebat.[4] Erat enim mærentium consolator, pater orphanorum, et judex justus et promptissimus viduarum et præcipue pauperum. Sepultus est vero in ecclesia Sanctæ Trinitatis de Dunfermlyn honorifice in pavimento coram

---

[1] C. *omits* et honoribus. [2] This chapter embodied in B. v. c. xxxiii.
[3] The opening sentences form commencement of B. v. c. xxxiv.
[4] These sentences are taken from Ailred, and are in B. v. c. xxxviii.

majus altare. Quam quidam ecclesiam, a matre primo fundatam, [ab] Alexandro rege fratre suo possessionibus et ædificiis auctam, dictus rex David, amplioribus donis et honoribus constructam, ditavit, et in senectute bona parentibus suis et fratribus appositus est.[1]

(XL.)

CUJUS memoria per omnes generationes in benedictionibus est, quia similis illius princeps a tempore, quo non extat memoria, minime surrexit. Divinis devotus officiis, singulis diebus omnes horas canonicas, etiam vigilias mortuorum, dicere non prætermisit, vel audire. Prædicabile quidem in eo fuit, quod, in spiritu consilii et fortitudinis, gentis suæ feritatem sapienter moderatus est, quia in abulendis pauperam pedibus frequentissimus, alendisque eis et vestiendis misericors fuit. Qui etiam apud exteras nationes peregrinos et religiosos, ac seculares de suis munificentiis largissime donavit. Gloriosus dixerim, quod frugalitate quotidiana victus et vestitus, sanctitate et honestate conversationis, disciplina morum, etiam viris religiosis inimitabilem se præbuit. De eleemosynarum largitione, de orationum missarumque psalmorum frequentatione, supersedendum est, cum ab ipsa adolescentia in hac observatione admirationi fuerit universis. Cujus nimirum vitam laudabilem, ymmo cunctis admirabilem, mors preciosissima secuta est. Quisquis igitur felici morte se moriturum affectat, ejusdem Deo dilecti regis vitam gloriosam legendo, suæ felicissimæ mortis exemplo mori discat.[2]

(XLI.)

QUID enim facies, O Scocia desolata, quis consolabitur te, quis miserabitur tui? Versa est in luctum cithera tua, et organa tua in vocem flentium. Extincta est lucerna tua, decus tuum evanuit, et languit virtus tua: viror gloriæ tuæ emarcuit, defecit ille qui illustrabat te, qui de terra sterili et inculta gratam te fecit et uberem. Tuo quondam ceterarum mendica terrarum, cespite duro famem incolis ingerebas, nunc ceteris mollior atque fœcundior tua abundantia, vicinarum regionum inopiam alleviabas. Ipse te castellis et urbibus decoravit, ipse te excelsis turribus extulit, ipse partus tuos peregrinis et mercatoribus fœcundavit, et aliorum regnorum divitias tuis deliciis aggregavit.

---

[1] See B. v. c. xxxiv.

[2] This chapter forms conclusion of B. v. c. xxxiv.

Ipse preciosis vestibus pallia tua pilosa mutavit, et antiquam nuditatem tuam bysso et purpura texit. Ipse barbaros mores tuos Christiana religione composuit, ipse tibi pudicitiam conjugalem, quam pene nesciebas,[1] indixit, et sacerdotes tuos honestiori vita donavit. Ipse te frequentare ecclesiam, et sacrificiis interesse divinis, verbo simul et exemplo persuasit, et presbyteris debitas decimas et oblationes solvendas indicavit. Tu ergo, O Scocia, quid retribues ei pro omnibus quæ retribuit tibi?[2] Tu autem, Domine Sabaoth, qui judicas juste, et probas renes et corda, memento David, et omnes mansuetudinis ejus.[3] Amen. Regnavit autem benedictus rex David XXIX annis et mense uno, cujus anima vivat in secula seculorum. Amen.

---

[1] C. vestiebas.

[2] These sentences are taken from Ailred. See B. v. c. xliii.

[3] For this sentence see B. v. c. xliv.

IV.

Incipit descriptio viri venerabilis Ethelredi abbatis Rievallis, de bello inter regem Scottiæ et barones Angliæ apud Standardum juxta Albertonam.

ANNO Dominicæ incarnationis MCXXXVIII[1] rege Stephano circa partes australes occupato, rex Scotorum[2] innumerabilem coegit exercitum, non solum eos qui ejus subjacebant imperio, sed et de Insulanis et Orcadensibus non parvam multitudinem accersiens. Qui cum maxima superbia et ferocitate progrediens, omnem borealis Angliæ partem aut subdere sibi, aut cæde incendioque depopulari proposuit. Non latuit proceres Transhumbranos ejus adventus, qui hortatu, et summonitione et T. Archiepiscopi et Walteri Espec (de quo postea dicemus) in unum convenientes, ejus conatui resisterere decreverunt. Igitur parvum quidem numero, sed armis et viribus robustissimum exercitum adunarunt, regiumque signum quod vulgo Standard dicitur, in campo latissimo juxta Alvertonam constituentes, illic hostes excipere decreverunt. Sed et Turstinus[3] archiepiscopus per totam diocesim suam edictum episcopale proposuit, ut de singulis parochiis,[4] presbyteris cum cruce et vexillis reliquiisque sanctorum præeuntibus, omnes qui possent ad bella procedere, ad proceres properassent, ecclesiam Christi contra barbaros defensuri. Erant itaque in australi exercitu primi principes Willielmus comes Albemarum juvenis tunc strenuissimus et in armis multum exercitatus, habens secum tam de Ponciis quam de Morinis milites plurimos non minus astutia militari quam animi virtute præstantes. Waltherus quoque de Gant morti jam ultima senectute vicinus, vir mansuetus et pius, qui et ipse validissimam manum de Flandrensibus et Normannis adducens, tam sapientia quam pondere sermonum reliquam multitudinem plurimum animavit. Ilbertus sane de Laci non segnis, nec cum paucis advolavit, qui tempore regis Henrici exulans, quanto fuerat laboribus ærumpnisque assuefactus, tanto stabat in hac

[1] *The York MS. omits this date, and begins*—Rege igitur Stephano, etc.
[2] Y. Scottorum. [3] Y. *inserts* Eboracensis. [4] Y. *inserts* suis.

necessitate securus. Sed et Robertus de Brus licet regem Scottiæ plurimum dilexisset, gentibus tamen suis in hac necessitate non defuit, qui cum optimo juvene filio suo Adam tam validam manum adduxit, ut non solum viribus, sed et decore simul, ac juventute omnem multitudinem plurimum decorarent. Tantus autem fervor resistendi Scotis[1] cunctos arripuit, ut etiam Rogerum de Molbrai[2] adhuc puerulum exercitui interesse fecisset, tam decenter tamen ut tali ætati conveniebat, inter cæteros sapientissime collocatum.[3] Cum quo universa terræ suæ militia, quæ profecto nec sapientia, nec virtute, nec numero cæteris videbatur inferior, cum tanta devotione convenit, ut minor ætas domini sui nullum exercitui videretur afferre dispendium.

Affuit et Walterus Espec vir senex et plenus dierum, acer ingenio, in consiliis prudens, in pace modestus, in bello providus, amicitiam sociis, fidem semper regibus servans. Erat ei statura ingens, membra omnia tantæ magnitudinis, ut nec modum excederent et tantæ proceritati congruerunt. Capilli nigri, barba prolixa, frons patens et libera, oculi grandes et perspicaces, facies amplissima, tracticia tamen, vox tubæ similis; facundiam quæ ei facilis erat, quadam soni majestate componens. Erat præterea nobilis carne, sed Christiana pietate nobilior. Nempe[4] cum liberis careret hæredibus, licet ei nepotes strenui non deessent, de optimis tamen quibusque possessionibus suis Christum fecit hæredem. Nam in loco amœnissimo Kircham[5] nomine monasterium regularium condidit clericorum, multis illud donariis ornans et ditans possessionibus: insuper et palatia sua, thalamos suos, cellaria sua, in servorum Christi habitacula commutans. Cisterciensiem quoque ordinem, cujus vix famam audierat Anglia, favente sibi glorioso rege Henrico in has partes advexit, suscipiens fratres de monasterio nobilissimo Clarevallis per manum Deo dilecti abbatis Bernardi. Qui venientes in Angliam anno ab incarnatione Domini MCXXXII nacti locum in valle profundissima super ripam Riæ fluminis, unde ipsum monasterium Rievallis nomen accepit, multos suæ religionis fama ad optimorum studiorum æmulationem incitaverunt, unde in brevi multiplicati super numerum, plurima in regno utroque, Angliæ scilicet et Scottiæ, cœnobia condiderunt. Nam prædictus Walterus[6] nec dum tantis satiatus beneficiis in territorio Wardunensi famosissimum per eosdem fratres fundavit monasterium. Porro eodem[7] anno adventus eorum in Angliam quidam monachi de ecclesia beatæ Mariæ Eboracensi Cisterciensem

---

[1] Y. Scottis.
[2] Y. Mulbrai.
[3] Y. collocant.
[4] Y. *inserts* longe.
[5] Y. Kirkeham.
[6] Y. Walterius.
[7] Y. secundo.

puritatem et paupertatem zelantes, auxilio freti venerabilis Turstini Archiepiscopi, relinquentes divitias et delicias monasticæ puritati contrarias, maxima paupertate, miro fervore (VI[1] kalendas Januarii) Fontanense cœnobium creaverunt. Deinde prædictorum se fratrum ordini plenius conjungentes plura[2] et ipsi per insulam Britannicam nobilia monasteria fundaverunt. Waverlenses quoque fratres qui hactenus quasi in angulo latuerant, cognito quod ejusdem essent ordinis, Cisterciensium monasteriorum numerum auxerunt. Ita alii ab ipsis Rievallensibus procreati, alii eorum exemplo provocati, multis cœnobiis clariorem insulam reddiderunt. Unde non inmerito cœnobium Rievallense, cæteris quæ in Anglia sunt ejusdem ordinis, fama et religione præcellit. Hæc autem omnia bona quis dubitet viro illi strenuissimo ascribenda,[3] tantorum fructuum[4] de procul advexit, et locum in quo seminaretur invenit. Hic igitur cum ab[5] universo exercitu, tum propter ætatem, tum propter sapientiam, patris more coleretur, ascendens machinam quam circa regium Signum fabricaverant, supereminens, universo populo ab humero et sursum, hac oratione dejectos quadam formidine erexit animos, promptos acrius inflammavit.

"Non inutile est (inquit) viri fortissimi si senem juvenes audiatis, me dico qui multorum temporum vicissitudine, mutatione regum, et diversis bellorum eventibus didici et præterita revolvere, et estimare præsentia, et secundum præterita de præsentibus, secundum præsentia de futuris capere conjecturam. Et certe si omnes qui me audiunt, saperent et intelligerent, et ea quæ nobis hodie ventura sunt, præviderent, silerem libentius, et somno meo requiescerem, vel luderem aleis, aut confligerem scacis, vel si ea ætati meæ minus congruerent, legendis historiis operam darem, vel more meo veterum gesta narranti aurem attentius commodarem. Nunc autem video plerosque de prælio certos, incertos de victoria fluctuare animo, timere vehementer ne paucitatem nostram immensæ copiæ Scottorum absorbeant; cum non ex multitudine victoria pendeat, sed[6] vel viribus adquiratur, vel[7] justis votis, causaque honesta ab Omnipotente impetretur. Ego sane considerans qua ratione, qua causa, qua necessitate, qui adversus quos hodie dimicamus, sto intrepidus, tam securus de victoria quam de prælio certus. Cur enim de victoria desperemus, cum victoria generi nostro quasi in feudum data sit ab altissimo? Nonne proavi nostri maximam Galliæ portionem cum paucis invasere militibus, et ab ea cum gente etiam ipsum Galliæ nomen eraserunt? Quotiens ab eis

---

[1] Y. in. [2] Y. plurima. [3] Y. *inserts* qui. [4] Y. *inserts* semen.
[5] Y. *inserts* alio. [6] Y. *omits* sed. [7] Y. sed.

Francorum est fusus exercitus, quotiens a Cenomanensibus, Andegavensibus, Aquitanensibus pauci de multis victoriam reportarunt? Certe patres nostri et nos hanc insulam quam quondam victoriosissimus Julius non sine multa suorum strage post multos annos vix tandem optinuit, in brevi edomuimus, in brevi nostris subdidimus legibus, nostris obsequiis mancipavimus. Vidimus, vidimus oculis nostris, regem Franciæ cum universo suo exercitu nobis terga vertentem, optimos quosque regni ejus proceres a nobis captos, alios redimi, alios mancipari vinculis, alios carcere condempnari. Quis Apuliam, Siciliam, Calabriam, nisi noster[1] Normannus edomuit? Nonne uterque Imperator eadem die eadem fere hora terga vertit Normannis, cum alter adversus patrem, alter adversus filium dimicaret? Quis igitur non rideat, potius quam timeat, quod adversus tales vilis Scottus seminudis natibus pugnaturus occurrit? Isti sunt, isti sunt utique qui nobis quondam non resistendum sed cedendum putarunt, cum Angliæ victor Willielmus Laodoniam, Calatriam, Scotiam, usque ad Abernith penetraret, ubi bellicosus ille Malcolmus deditione factus est noster, et nunc victores suos, Dominos bello provocant; lanceis nostris, gladiis nostris, tellis nostris nudum obiciunt corium; pelle vitulina pro scuto utentes; irrationabili mortis contemptu, magis quam viribus animati. Quid ergo hastarum illarum quas eminus intuemur nimia longitudo nos terret? Sed lignum fragile est, ferrum obtusum,[2] dum ferit perit, dum impingitur frangitur, vix ad unum ictum sufficiens. Excipe illud saltem baculo, et inermis Scottus astabit. An multitudinem expavescimus? Sed quanto vincendorum major numerus, tanto vincentibus gloria major. Taceo quid de ipso numero sentiam, ne futuræ gloriæ nostræ[3] detrahere aliquid videar. An pro causa diffidimus? Sed non injustum bellum pro rege nostro suscipimus, qui regnum non ut hostes calumpniantur invasit debitum, sed suscepit oblatum, quem populus petiit, quem clerus elegit, quem unxit pontifex, quem in regnum Apostolica confirmavit auctoritas. Sed ut interim de rege taceamus, nullus certe justum negabit quod pro patria arma suscipimus, quod pro uxoribus nostris, pro liberis nostris, pro ecclesiis nostris dimicantes imminens periculum propulsamus.[4] Urget enim necessitas. Recolite quid in Transtinanis partibus egerint, nec mitiora sperate si vicerint Scotti. Taceo cædes, rapinas, incendia, quæ humano quodammodo more exercentur ab hostibus, talia dicam, qualia nec fabulæ ferunt, nec narrant historiæ a crudelissimis acta tyrannis. Dicam, inquam, si non præ nimio horrore sermo defecerit, aut auditor aufugerit.

---

[1] Y. vester. [2] Y. obtunsum. [3] Y. vestræ. [4] Y. propulsantes.

Nulli ætati, nulli ordini, nulli omnino sexui pepercerunt. Nobiles tam pueri quam puellæ ducti sunt in captivitatem. Pudica matrimonia incredibili libidine vexata sunt. Parvuli jactati in aera, et aculeis lancearum excepti delectabile spectaculum Galvensibus præbuerunt; prægnans mulier per medium secabatur, tener fœtus extractus ab utero, impia manu ad saxum allidebatur. Lassati innocentium cæde, illotis cultellis quibus miserorum effuderant viscera, carnes quas vorarent incidebant, humanumque sanguinem miscentes aqua crudeli poculo sitim sedebant, dicentes se felicissimos quos in illud tempus fortuna servaverat quo Gallorum sanguinem libere potuissent. Casu inventi sunt in eadem domo plures parvuli. Stabat Galwensis, et unum post unum utroque pede arripiens caput allidebat ad postem. Quos cum in unum coegisset acervum, ridens versus socium, Ecce, inquit, quot hodie Gallos solus occidi. Horreo dicere quomodo ingressi sunt templum dei, quomodo polluerunt sanctuarium ejus, quomodo salutis Christianæ sacramenta pedibus conculaverunt. Quid agitis, o viri fortissimi? Non adversus homines dimicatis sed adversus bestias, quibus nihil humanitatis, nihil inest pietatis; quos cœlum horret, quos abominatur terra, quos execrantur maria, quos ipsa mundi lumina detestantur; quos non ob aliud terra non absorbuit, nec fulminavit cœlum, nec maria submerserunt, nisi ut vestris victoriis servarentur, vestris manibus interirent. Consecrate manus vestras in sanguine peccatorum: felices quorum hodie manus ad suas ulciscendas injurias Christus elegit. Festinate et nefandum hoc sanguineum[1] hominum genus terris obruite, inferis sepelite, ne se diutius vixerint, sol lumen abscondat, cœlum neget pluvias, fruges quadam ariditate marcescant. Cogitate regem absentem, quantumque vestræ accedit[2] gloriæ, cum reportaveritis de rege sine rege triumphum; Vestra erit curia, vestrum erit regnum, vestris consiliis omnia tractabuntur, per quos hodie regi regnum, regno pax, paci gloria perquiretur, fatebitur rex se hodie manibus vestris iterum coronatum. Secure igitur congrediamur, cum nobis sit causa justior, manus fortior, quos urget necessitas, quos gloria provocat, quibus divinum auxilium præsto est, cum quibus tota cœlestis curia dimicabit. Aderit Michael cum angelis suam ulturus injuriam, cujus ecclesiam humano sanguine fœdaverunt, cujus altare superposito capite humano polluerunt. Petrus cum Apostolis pugnabit pro vobis, quorum basilicas nunc in stabulum, nunc in prostibulum converterunt. Sancti martyres vestra præcedent agmina quorum incenderunt memorias, quorum alta[ria] cædibus impleverunt.

---

[1] Y. *omits* sanguineum. [2] Y. accedet.

Virgines sanctæ licet pugnæ dubitent interesse, pro nobis tamen oratione pugnabunt. Amplius dico, ipse Christus apprehendet arma et scutum et exurget in adjutorium nobis. Ipsi enim veniunt ad nos in superbia, nos cum humilitate procedimus. Illi carnes raptas quas voraverunt eructant, nos post sacra jejunia Christi carne et sanguine saginamur. Illos histriones, saltatores et saltatrices, nos crux Christi et reliquiæ Sanctorum antecedunt. Sed quid moror? Certe aut vincendum nobis est, aut moriendum. Quis enim victoriæ Scottorum se velit esse superstitem, ut videat uxorem suam Scottorum subjacere libidini, parvulos suos lanceis perforari?"

Hæc dicens vertit se ad comitem Albemarl, dataque dextera, Do, inquit, fidem, quia hodie aut vincam Scottos, aut occidar a Scottis. Quo similiter voto cuncti se proceres constrinxerunt. Et ut spes fugæ cunctis penitus tolleretur, equos omnes longius amoventes, pedestri more congredi decreverunt, aut mori aut vincere cupientes. Rex interim coactis in unum comitibus, optimisque regni sui proceribus, cœpit cum eis de belli ratione tractare; placuitque plurimis, ut quotquot aderant armati milites et sagittarii cunctum præirent exercitum quatinus armati armatos impeterent, milites congrederentur militibus, sagittæ sagittis obviarent. Restitere Galwenses, dicentes sui esse juris primam construere aciem, primum in hostes impetum dare, sua probitate reliquum animare exercitum. Periculosum dicebant alii, si in primo aggressu inermes armatis occurrerent, quoniam si belli vim non sustinens, primus cuneus laberetur in fugam, etiam fortium corda facile solverentur. Galwenses nichilominus insistebant, jus suum sibi concedi postulantes.

"Quid enim, inquiunt, O rex, formidas, et tunicas illas ferreas quas eminus cernis nimium expavescis? Nobis certe sunt latera ferrea, pectus æreum, mens timoris vacua, quorum nec pedes fugam, nec umquam vulnus terga sensere. Quid Gallis apud Cliderhou[1] profuere loricæ? Nunquid non inermes isti ut dicunt, illos et loricas projicere, et negligere galeas et scuta relinquere coegerunt? Videat igitur prudentia vestra, O rex, quale sit in his habere fiduciam, quæ in necessitate magis sunt oneri quam consolationi. Nos apud Cliderhou de loricatis victoriam reportavimus; nos hodie et istos animi virtute pro scuto utentes lanceis prosternemus."

His dictis, cum rex militum magis consiliis adquiescere videretur, Malisse comes Stradarniæ[2] plurimum indignatus, Quid est, inquit, O rex, quod Gallorum te magis committis voluntati, cum nullus eorum cum armis suis me inermem sit

---

[1] Y. Cliderhau.

[2] Y. Stradarnæ.

hodie præcessurus in bello? Quæ verba Alanus de Perci magni Alani filius nothus, miles strenuissimus et in militaribus negotiis probatissimus, ægre ferens, conversus ad comitem, Grande, inquit, verbum locutus es, et quod hodie pro vita tua efficere non valebis. Tunc rex utrosque compescens, ne tumultus hac altercatione subito nasceretur, Galwensium cessit voluntati. Alteram aciem filius regis et milites sagittariique cum eo, adjunctibus sibi Cumbrensibus et Tevidalensibus cum magna sagacitate constituit. Erat autem adolescens pulchra facie, et decorus aspectu, tantæ humilitatis ut omnibus inferior videretur, tantæ auctoritatis ut ab omnibus timeretur; tam dulcis, tam amabilis, tam affabilis, ut ab omnibus diligeretur. Tam castus corpore, in sermone tam sobrius, in cunctis moribus tam honestus, tam assiduus in ecclesia, orationi tam intentus, tam benevolus circa pauperes, contra malefactores tam erectus, sacerdotibus et monachis sic prostratus, ut et in rege monachum et in monacho regem prætendere videretur. Erat præterea tantæ probitatis, ut in illo exercitu nullus fuerit similis ei sive hostes impetendo, sive impetentes magnanimiter sustinendo, cæteris ad insequendum fortior, ad repellendum acrior, ad fugam tardior. Conjunxerat se ei ejusque interfuit aciei Eustacius filius Johannis de magnis proceribus Angliæ, rege quondam Henrico familiarissimus, vir summæ prudentiæ et in secularibus negotiis magni consilii, qui a rege Anglorum ideo recesserat, quod ab eo in curia contra patrium morem captus, castra quæ ei rex Henricus commiserat, reddere compulsus est; ob quam causam offensus ut illatam sibi ulcisceretur injuriam, ad hostes ejus sese contulerat. Tercium cuneum Laodonenses cum Insulanis et Lavernanis fecerunt. Rex in sua acie Scotos[1] et Muravensis retinuit, nonnullos etiam de militibus Anglis et Francis ad sui corporis custodiam deputavit. Et sic quidem aquilonalis ordinatur exercitus.

Et[2] australes quoniam pauci erant in unum cuneum sapientissime glomerantur. Nam strenuissimi milites in prima fronte locati lancearios et sagittarios ita sibi inseruerunt, ut militaribus armis protecti tanto acrius quanto securius vel in hostes irruerunt, vel exciperent irruentes. At proceres qui maturioris ætatis fuerunt, ut cæteris præsidio forent, circa signum regium constituuntur, quibusdam altius cæteris in ipsa machina collatis. Scutis scuta junguntur, lateribus latera conseruntur, laxatis vexillis eriguntur lanceæ, ad solis splendorem loricæ candescunt, sacerdotes sacris vestibus candidati, cum crucibus reliquiisque Sanctorum exercitum amiebant, et sermone simul et oratione

---

[1] Y. Scottos. [2] Y. At.

populum decentissime roborabant. Tunc Rodbertus de Brus vir grandævus et magnarum opum, moribus gravis, sermone rarus, qui cum dignitate quadam et pondere loquebatur, qui cum esset de jure regis Anglorum, a juventute tamen regi Scotiæ adherens, ad maximam ejus familiaritatem profecerat, Ipse igitur ut vir veteranæ militiæ, et talium negotiorum satis gnarus, naturali sagacitate periculum quod regi imminebat prospiciens, antiquæ amicitiæ intuitu accepta a sociis licentia regem adiit, aut bellum dissuasurus, aut ab eo more patrio legitime recessurus. Erat enim obligatus ei non solum amicitia sed et fidei necessitate. Cum igitur regem cominus aspexisset,

"Assum, inquit, O Rex, fidelis tuus, daturus nunc consilium honorabile tibi, regno tuo utile, liberis tuis imposterum profuturum. Non enim sapientis est, O Rex, rerum tantum initia; non etiam exitus finesque prospicere, et pro solis præsentibus præteritorum memoriam vel[1] futurorum providentiam abolere. Adversum quos hodie levas arma, et hunc innumerum ducis exercitum? Adversum Anglos et Normannos. O Rex, nonne isti sunt quorum semper et consilium utile, et auxilium promptum, gratum insuper obsequium invenisti? Ex quo rogo te, domine mi, tantam fidem invenisti in Scotis, ut tam secure tibi tuisque Anglorum demas consilium, auxilium abroges Normannorum, quasi soli tibi sufficiant Scotti etiam contra Scottos. Nova tibi est in Walensibus[2] ista securitas, qui eos hodie armis petis per quos hactenus amabilis Scottis, terribilis Galwensibus imperasti. Putasne igitur, O Rex, quod æquis oculis aspiciet cœlestis illa majestas, quod illos insistis absumere per quos tibi tuisque; regnum procuratur[3] et securitas in regno? Quibus copiis quibusve auxiliis frater tuus Dunecanus Dovenaldi prostravit exercitum, et regnum quod invaserat tyrannus recepit? Quis Eadgarum[4] fratrem tuum, immo plusquam fratrem, nisi noster exercitus, regno restituit? Tu ipse rex cum portionem regni quam idem tibi frater moriens delegavit,[5] a fratre Alexandro reposceres, nostro certe terrore, quidquid volueras sine sanguine impetrasti. Recole præterito anno cum adversus Malcolmum paterni odii et persecutionis hæredem Anglorum auxilium flagitares, quam læti, quam alacres, quam ad auxilium prompti, quam proni ad periculum Walterus Espec aliique quamplures Anglorum proceres tibi apud Carleolum occurrerint, quot paraverint naves, quæ arma intulerint, qua juventute munierint, quomodo omnes tuos terruerint hostes, donec ipsum Malcolmum proditum caperent, captum vincirent, vinctum traderent. Ita terror noster ipsius quidem membra sed magis

[1] Y. *omits* vel. [2] Y. Gallwallensibus. [3] Y. procuratum est.
[4] Y. Ædgarum. [5] Y. delegaverat.

Scottorum animos vinxit, omnique spe proficiendi frustrata audaciam abstullit rebellandi. Quicquid igitur odii, quicquid inimiciarum adversum nos habent Scotti, tui tuorumque est causa, pro quibus contra eos totiens dimicavimus, quibus ademimus spem rebellandi, tibi et tuæ per omnia subdidimus voluntati. Rideant proinde Scotti, quod tu eis de nobis ultionem procuras, cum nihil aliud habeant quod ulciscantur in nobis, nisi quod te tuosque dileximus, tibi tuisque fidem servavimus, quod armis nostris, scutis nostris, ipsis etiam corporibus nostris tua proteximus viscera, tibi regnum servavimus. Parce itaque, O Rex, parce tibi, parce regno tuo, parce præ omnibus juvenum splendidissimo filio tuo, cui[1] hodie nudatum consilio et cunctis auxiliis spoliatum proditioni Scottorum exponis et objicis furori. Cave præterea ne involvaris peccatis hominum impiorum, de quorum manibus cædes parvulorum, prægnantium luctus, sacerdotum injuria, ipsius etiam divinitatis contemptus exquiritur. Adversus quos non unius Abel, sed innumerabilium innocentium sanguis clamat de terra. Vidisti, O Rex, abominationes pessimas quas fecerunt hi. Vidisti inquam, vidisti, horruisti, flevisti, pectus tutudisti, clamasti contra tuum id fieri præceptum, contra tuam voluntatem, contra tuum decretum. Ostende nunc vera te dixisse ut eos a simili revoces iniquitate, ut reversi sine te puniantur si sine te talia commiserint. Et hæc satis essent, si conatui tuo nullus obsisteret, vel de victoria certitudo constaret. Nunc autem stat contra te non contempnendus exercitus, quanto tuo numero minor, tanto armis viribusque robustior. Nescis, O Rex, quam sit periculosa desperatio, quando et mors certa est sed stat adhuc de genere mortis electio. Certe si viceris moriemur. Moriemur inquam nos, morientur parvuli nostri; sacerdotes nostri in altaribus jugulabuntur;[2] uxores nostræ turpi libidini fœdabuntur. Elegimus proinde vel vincere vel mori gloriose, quamvis nulla nobis sit de victoria dubitatio. Hinc dolor meus, hinc lacrimæ, quod dulcissimum dominum meum, amantissimum amicum meum, antiquum socium meum, in cujus amicitia senui, cujus munificentiam in munerum multimodorum largitione, in prædiorum quoque et multarum possessionum collatione expertus sum, post juveniles ludos quibus simul exercitati sumus, post armorum negotia quibus nobis in multis periculis semper affuimus, post splendida convivia quæ utrique unius regnum ministravit, post delicias quas utrisque avium ferarumque venatio contulit, aut mori periculose aut indecenter fugere contemplabor."

His dictis, lacrimis et singultibus interceptus est sermo loquentis. Et rex naturali pietate commotus in lacrimas solve-

---

[1] Y. quem. [2] Y. *interlines* sacerdotes——jugulabuntur.

batur, jam jamque ibat in pactum. Sed Guillielmus[1] regis nepos, vir magni animi, et belli præcipuus incentor superveniens, ipsum Rodbertum cum maximo furore arguit proditionis, regemque a sententia flexit. At ille nichil moratus, vinculum fidei quo eatenus regi astrictus fuerat, patrio more dissolvens, ad suos non sine[2] dolore revertitur; et statim soluta statione erectis, lanceis aquilonalis procedit exercitus. Sequitur lituum[3] stridor, tubarum cepitus, fragor lancearum percutientium alteram ad alteram; tremit terra, fremit cœlum, eccho vicini montes collesque resultant: Interea Radulphus[4] episcopus Orcadensis, quem illo miserat archiepiscopus Turstinus,[5] stans in eminentiori loco, cum populo præliandi necessitatem in remissionem peccatorum indixisset, tundentes pectora, erectis manibus divinum auxilium precabantur. Factaque super eos absolutione, episcopus benedictionem sollempni voce adjecit, cunctis alta voce respondentibus amen, amen. At Galwensium cuneus more suo ter ululatum diræ vocis emittens, tanto impetu irruunt in australes, ut primos lancearios stationem deserere compellerent, sed vi militum iterum repulsi, in hostes animum viresque recipiunt. Ubi vero ferri lignique soliditate Scotticarum lancearum est delusa fragilitas, eductis gladiis comminus decertare temptabant. Sed australes muscæ de cavernis pharetrarum,[6] ebullientes, et instar densissimæ pluviæ convolantes, et in obstantium pectora, vultum, oculos quoque importunius irruentes, conatum illorum plurimum retardabant. Videres ut hericium spinis, ita Galwensem sagittis undique circumseptum, nichilominus vibrare gladium, et cæca quadam amentia proruentem nunc hostem cædere, nunc inanem ærem cassis ictibus verberare. Et jamjam percussi pavore extremi quique dissolvebantur in fugam, cum inclitus adolescens filius regis cum sua superveniens acie in adversum sibi cornu leonina se ferocitate proripuit, ipsaque globi australis parte instar cassis areneæ dissipata, obstantes quosque cædendo ultra regium signum progressus est, ratusque reliquum exercitum secutum iri, ut hostibus fugæ præsidium tolleret, equorum stationem invasit,[7] dispersit, ac retrousque ad duo stadia redire coegit. Hujus igitur admirabili impetu plebs inermis perterrita labebantur. Sed cujusdam prudentis viri figmento, qui caput unius occisi in altum erigens regem clamabat occisum, revocati, vehementius solito irruunt in obstantes. Tunc Galwenses imbrem sagittarum, gladios militum ulterius non sustinentes, fugam ineunt, occisis prius duobus eorum ducibus Wlgrice[8] et Duvenaldo. Porro Laodensium cuneus primum vix impetum expectans statim dis-

---

[1] Y. Willelmus. [2] Y. *inserts* magno. [3] Y. lituorum.
[4] *Interlined.* [5] *Interlined.* [6] Y. *interlines* pharetrarum.
[7] dissolvit *interlined as an alternative reading.* [8] Y. Wlgrico.

solutus est. Tunc rex dissiliens equo et proceres qui cum eo erant, adversus hostes processerunt. Sed Scotti ob cæterorum fugam pavidi ex omni lapsi[1] parte regali aciei fugere cœperunt, ita ut in brevi lapsis cæteris pauci circa regem persisterent. Procedit contra eos Anglorum exercitus, ipsum certe regem cum omnibus suis vel occisurus vel capturus, nisi milites regem fugam omnimodis abjurantem, vi sublatum equo regredi compulissent. Tunc hi qui fugerant videntes regale vexillum, quod ad similitudinem draconis figuratum facile agnoscebatur, reverti, scientes regem non cecidisse sed redire, ad ipsum reversi terribilem insequentibus cuneum creaverunt. Interea ille adolescentum decus, militum gloria, senum deliciæ, filius regis respiciens retro, vidit se cum paucis in mediis relictum hostibus, vertensque se ad unum de sociis et subridens, Fecimus, inquit, quod potuimus, et certe quantum in nobis est vicimus. Nunc consilio non minus opus est quam virtute. Nec est aliud majus animi constantis indicium quam in adversa fortuna non frangi, et quando non potes viribus,[2] consilio superes inimicum. Projectis itaque signis quibus a cæteris dividimur, ipsis non hostibus inseramus quasi insequentes cum ipsis, donec prætergressi cunctos ad paternum cuneum quem eminus video in suo vigore manentem cedere necessitati, quamtocius veniamus. His dictis, calcaribus sonipedem urgens medios intersecat hostes, donec anteriores transgressus, mitiori incessu equum allevat. Et ut noveris quam securum in adversus et providum gessit[3] animum, cæteris militibus armorum onera ubiubi projicientibus, optimus juvenis laboris patiens sustinuit, donec ad pauperis cujusdam tugurium veniens, evocato pauperculo exuit se torace, projiciensque ad pedes hominis, Accipe, inquit, ut[4] quod mihi est oneri, tuæ consulat necessitati. At rex jam longe processerat, jam ordinate terribiliter indecens ut quosdam de insequentibus capiens, cæteros qui instabant plurimum deterreret: sicque ad Carleolum usque; perveniens, ibi de se jam securus, sed de filio pavidus per biduum nil aliud agens expectabat. Tertia tandem die diu desideratum sanum et incolumem filium recepit. Anglorum sane proceres diu insequentes, innumerabiles tam Scottos quam Galwenses interfecerunt, de militibus vero multos ceperunt. De singulis autem partibus singuli milites corruerunt. Sane Anglorum duces omnes sani incolumesque reversi, et circa Walterum Espec, quem ducis et patris loco venerabantur conglobati, immensas gratias deo omnipotenti pro insperata victoria retulerunt.

Explicit descriptio Ethelredi abbatis.

---

[1] Y. *omits* lapsi. [2] Y. *interlines* viribus. [3] Y. gesserit.
[4] *The York MS. ends here, a leaf being missing.*

V.

Quomodo a paucissimis interfectus sit Sumerledus Sitebi,[1] þe king, cum suo immenso exercitu.

DAVID rege, mortis lege, clauso in sarcofago,
Fraus Scottorum infestorum propalatur ilico.
Galienses, Argaidenses, freti vi Albanica,
Sæviebant, et cædebant justos manu impia.
Justi ruunt, atque luunt impiorum furias
Sævientes, destruentes urbes et ecclesias.
Pace fracta, vi redacta, fortes trudunt debiles,
Hostes cædunt atque ledunt igne, ferro, flebiles.
Debachantur et vastantur orti, campi, aratra;
Dominatur et minatur mites manus barbara.
Glasguensis ictus ensis læsus fugit populus.
Marcus vero, sparso clero, solus sistit querulus,
Infra duros templi muros casus ferens asperos;
Ibi flebat, et lugebat dies olim prosperos.
Sed modestus et honestus Herbertus episcopus
Condolebat, et mœrebat, secum longe positus;
Kentegernum, ut supernum regem oret, obsecrat,
Pro suorum captivorum spe, ac hostes execrat;
Cum oraret, et spiraret precum in discrimina,
Et effectu, non defectu, carerent precamina,
Cœpit sanctos Scotticanos verbo parvipendere,
Et beatum Kentegernum pie reprehendere.
His sopitis et oblitis pene contumeliis,
Kentegernus non oblitus est clamorem præsulis;
Nam, post multum tempus, ultum revocat episcopum,
Ut sanctorum Scotticorum deleret opprobium.
Venerandus et laudandus senex mox episcopus,
Jam perfecto, spreto lecto, perrexit quantocius;
Et nocturnum et diurnum iter, quasi juvenis,
Diligenter et libenter carpebat cum famulis;

[1] *This word may be read* SICEBI.

Sed cum iret, et nesciret cur tam erat avidus
Ite, quia, cum Helia, inspiratur celitus;
Quod probavit qui rogavit illum cito regredi,
Liberare et salvare se a manu invidi
Sumerledi, fraude fœdi, hostis atrocissimi,
Conspirantis, anhelantis in ministros Domini;
Qui repente, cum ingente classium satellite,
Applicatur, et minatur regnum totum perdere.
Hæc cum iret et audiret, spiritu ingemuit,
Quis nunc ire, aut redire, inquiens, me arguit,
Salomonem at tyronem bellicosum advocat,
Et Heliam, qui per viam illum sæpe adjuvat.
Festinemus, adjuvemus desolatos patriæ,
Et oremus, et obstemus illorum miseriæ.
Debet doctor atque rector pugnare pro patria.
Properemus, et pugnemus, nostra est victoria;
Quia Deus semper meus, non hasta nec gladio,
Suum gregem atque plebem tuetur in prælio.
Resistentes, audientes adventum episcopi,
Ut dracones, et leones, fiunt audacissimi;
Quanquam ille, atque mille, Sumerledus, hostium
Contra centum innocentum prompti sunt ad prælium,
Accurrerunt, et fecerunt in phalanges impetum
Perfidorum Argaidorum, infaustorum militum.
Audi mira; quia dira diris erant prælia.
Myriceta, et spineta, verticem moventia,
Thymus usta, et arbusta, rubi, atque filices,
Timebantur, et rebantur hostibus ut milites;
In hac vita, non audita erant hæc miracula.
Umbræ thymi atque fimi extant propugnacula.
Sed in prima belli rima, dux funestus cecidit;
Telo læsus, ense cæsus, Sumerledus obiit;
Atque unda furibunda ejus sorbet filium,
Ac multorum fugatorum vulneratos millium.
Nam, hoc truce strato duce, fugam petunt impii,
Tam in terris, quam in aquis, trucidantur plurimi;
Cum in undis sanguibundis naves vellent scandere,
Catervatim, alternatim, suffocantur reumate.
Facta strage atque clade perfidorum millium,
Nullus læsus neque cæsus erat expugnantium;
Sic detrusis et delusis hostium agminibus,
Kentegernum omne regnum laudat altis vocibus.
Caput ducis infelicis Sumerledi clericus
Amputavit, et donavit pontificis manibus;

Ut suevit, pie flevit, viso hostis capite,
Dicens Sancti Scotticani sunt laudandi utique.
Et beato Kentegerno tradidit victoriam,
Cujus semper, et decenter, habete memoriam.
Hoc quod vidit et audivit Willelmus composuit,
Et honori et decori Kentegerni tribuit.

VI.

Visio cujusdam clerici de gloria regis Malcolmi cui ad singula interrogata super statu suo in hunc sensum respondit.

Cur sic, care, taces? pro me loquitur mea vita.
Cur tenet ima caro? Spiritus alta tenet.
Torqueris necne? non torqueor, immo quiesco.
Quæ tibi pœna fuit? sors gravis ante necem.
Quis tibi, care, locus? paradisus nescia pœnæ.
Cur candet vestis? virgo necem subii.
Rex olim, quid agis? servus quondam, modo regno.
Eger eras longum. Jam bene convalui.
Cur te perdidimus? ut sancti me reperirent.
Quid tibi displicuit? tantus in ore[1] dolus.
Quando reverteris? demum cum judice summo.
Scocia te plangit. Non modo sed noviter.
Quæ fuga, quidve times? ne pristina secla revisem.
Quidque tuis mandas? perpetuo valeant.

Rex vero Malcolmus, summæ ingenuitatis titulus, veluti surculus ex dulcissima abscisus arbore in primævo flore radicem figens, cœpit odoriferos gratissimæ pueritiæ flosculos emittere, et liberales sub pedagogi disciplinis animos innormare. Ab illicitis vero teneri pectoris motus nobili reprimens continentia, spretis imbecillis etatulæ discursibus sapientium tractibus ultroneo corde inhærebat. Siquid probitatis vel prudentiæ aure captabat, prout tempus dictabat sagaci memoriæ committebat, et quamvis seculari actui foret deditus totus tamen fuit fide catholicus et erga Dei cultores benevolus ac devotus. Sub cujus moderamine plurima monachorum adoleverunt ovilia qui velut apes ex multis sanctorum canistris erumpentes lucidissima in cœlestes thesauros intulerunt mella.

---

[1] *Over the word* "ore" *is written, in the same handwriting,* "vel orbe."

PRINTED BY T. AND A. CONSTABLE, PRINTERS TO HER MAJESTY,
AT THE EDINBURGH UNIVERSITY PRESS.

4